مۇھەممەد يۈسۈپ

ئىسلامدىكى ئائىلە تۈزۈمى

ئىسلامىي ئەسەرلەر نەشرىياتى

ⓒ محمد يوسف محمد تورسون، 1431هـ

فهرسة مكتبة الملك فهد الوطنية أثناء النشر

تورسون، محمد يوسف

نظام الأسرة في الإسلام /محمد يوسف تورسون-الرياض، 1431هـ

ص؛..س

ردمك: 978-603-00-5435-5

(الكتاب باللغة الأويغورية)

العنوان نظام الأسرة في الإسلام

ديوي 1, 219 1431/5589

رقم الإيداع: 1431/5589

ردمك: 978-603-00-5435-0

نظام الأسرة في الإسلام

الطبعة الرابعة

تأليف

محمد يوسف محمد تورسون

ئىسلامدىكى ئائىلە تۈزۈمى

تۆتىنچى نەشرى

ئاپتورى

مۇھەممەد يۈسۈپ م. تورسون

بـۇ كىتـابنى كىچىكىمـدىن ياخشـى تەربىيەلەپ، ئىسـلامىي ئاڭـدا يېتىشـتۇرگەن ۋە ئوقۇشـۇمغا شـەرت ـ شـارائىت يارىتىـپ بېرىـپ، ماڭـا ئىلهـــام بەرگەن مەرهـــۇمە ئانـــام پاتەمخاننـــىڭ مۇبـــارەك روهىغـــا بېغىشلايمەن.

ـ ئاپتور

﴿ وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُم مِّنْ أَنفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِّتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُم مَّوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴾

﴿ئۇنسى ـ ئۇلپەت ئېلىشىشلار ئۇچۇن سلەرگە ئۆز تىپىڭلاردىن جۇپلەر يارىتىپ، ئاراڭلاردا مېھر ـ مۇھەببەت ئورناتقانلىقىمۇ ئاللاھنىڭ (كامالىي قۇدرىتىنى كۆرسىتىدىغان) ئالامەتلىرىدىندۇر، پىكىر يۈرگۈزىدىغان قەۋم ئۇچۇن، شەك ـ شۇبھىسىزكى، بۇنىڭدا نۇرغۇن ئىبرەتلەر بار ﴾

(رۇم سۈرىسى 21 ـ ئايەت)

بىرىنچى نەشرىنىڭ مۇقەددىمىسى

بسم الله الرحمن الرحيم

بارچە مەدھىيە ۋە ماختاشلار ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى ۋە مۇئمىنلەرنىڭ مەدەتكارى، ئىنسانلارنى ئەر - ئايال قىلىپ يارىتىپ، ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا مېھرى - مۇھەببەت ئادا قىلغان جانابى ئاللاھ تائالاغا خاستۇر. ئاللاھ تائالاغا مەۋجۇداتنىڭ سانىچە ھەمدۇ سانا ئېيتىمەن. ھەق دىننى ئىنسانىيەتكە يەتكۈزۈش ئارقىلىق ئۇلارنى كۇپرى، زالالەت ۋە ئازغۇنلۇقنىڭ قاراڭغۇلۇقلىرىدىن قۇتۇلدۇرۇپ، ئىمان، ھىدايەت ۋە ھەقىقەتنىڭ نۇرىغا يېتەكلىگەن ۋە ئۇلارغا ئىنسانى ئالىي پەزىلەتلەرنى ئۆگەتكەن سۆيۈملۈك پەيغەمبىرىمىز ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا، ئۇنىڭ ئائىلە - تاۋابئاتلىرىغا ۋە ئۇنىڭ يولىنى داۋاملاشتۇرۇپ بىزلەرگىچە يەتكۈزگەن ساھابىلىرىغا، شۇنداقلا تا قىيامەتكىچە ھەق يولدا يۈرگەن مۇئمىنلەرگە سالام يوللايمەن.

ئىسلام دىنى ئىنسانلار جەمئىيىتىنى ھەرتۈرلۈك ئىللەتلەر ۋە خۇراپاتلىقىدىن ئازاد قىلىپ، ئۇنى ئىسلاھ قىلىپ، تەرەققىي قىلدۇرۇشقا چاقىرىدىغان ئەڭ ئىلغار، مەدەنىي ۋە ئىلمىي بىر دىندۇر. ئائىلە ھاياتىمۇ ئىجتىمائىي ھايات بولغاچقا، جەمئىيەت ھاياتىنىڭ ئاساسلىق تەركىبىنى تەشكىل قىلىدۇ. شۇڭا جەمئىيەتنى ئىسلاھ قىلىش ۋە ئۇنى تەرەققىي قىلدۇرۇشتا ئىشنى ئالدى بىلەن ئائىلىدىن باشلاشقا توغرا كېلىدۇ. چۈنكى ئائىلە ھەرقانداق ئىنسانىنىڭ ئىپتىدائى مەكتىپى بولۇپ، ئۇنىڭ جەمئىيەتكە ۋە خەلقە پايدىلىق بولۇپ چىقىشى پەقەت

ئۇنىڭ ئائىلىسىدە كۆرگەن تۇنجى تەربىيەسىگە باغلىقتۇر، ياخشى ئائىلە ياخشى ئىنسانلارنى يېتىشتۈرۈپ چىقالايدۇ.

ئىسلام دىنى يۇقىرىسى دۆلەت تۆۋۈنىي ئائىلە ھاياتىغچە بولغان ھەر قانداق ئىجتىمائىي ھايات ئۈچۈن مەلۇم قانۇن - تۈزۈم ۋە پىرىنسىپلەرنى بېكىتكەن. ئائىلە ھاياتىدىمۇ مەلۇم قانۇن - تۈزۈملەر ۋە پىرىنسىپلار بار. ئائىلە ھاياتىنىڭ بەختلىك ھەم خاتىرجەم ھالدا داۋام قىلىشى ئۈچۈن دىنىمىزدا كۆرسىتىلگەن ئائىلە تۈزۈملىرىگە ئەمەل قىلىشىمىز تولىمۇ مۇھىمدۇر.

مەملىكىتىمىزدە ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدا يېزىلغان ياكى تەرجىمە قىلىنغان دىنىي ئەسەرلەرنىڭ يېتەرلىك بولمغانلىقىدىن مۇسۇلمانلارنىڭ بۇ ئەسەرلەرگە بولغان ئېھتىياجى ئىنتايىن كۆپ، بولۇپمۇ ئائىلە ھاياتى ھەققىدە نوپۇزلۇق بىرەر كىتابنىڭ بولمغانلىقى كۆپلىگەن كىشىلەرنىڭ ئائىلە مەسىلىلىرىدىكى بىلىشى ئىنتايىن زۆرۈر بولغان قائىدە - تۈزۈملەردىن خەۋەرسىز قېلىشىغا سەۋەب بولۇپ كەلمەكتە.

ھۆرمەتلىك كىتابخان! قولىڭىزدىكى «ئىسلامدىكى ئائىلە تۈزۈمى» ناملىق كىتابنى يۇقىرىقى بوشلۇقنى ئازراق بولسىمۇ تولدۇرۇش نىيىتىدە، سەۋىيەمنىڭ يېتەرسىزلىكىگە قارىماي مۇسۇلمانلارغا پايدىسى بولۇپ قالار، دېگەن ئۈمىد بىلەن يېزىپ چىقتىم. بۇ كىتابنى يېزىپ چىقىشتا قۇرئان كەرىم بىلەن سەھىھ ھەدىسلەرنى ۋە ئائىلە ھەققىدە يېزىلغان نوپۇزلۇق كىتابلارنى مەنبە قىلدىم. كىتابنىڭ ئىخچام ۋە سىستېمىلىق بولۇشى ئۈچۈن ماۋزۇلارنى مۇمكىن قەدەر ئىخچاملاشقا تىرىشتىم، شۇنداقلا ئايەت ۋە ھەدىسلەرنىڭ ئەرەبچە تېكىستلىرىنى

كەلتۈرمەستىن ئۇلارنىڭ ئۇيغۇرچە مەنىلىرىگە كۆپايە قىلدىم. ،

سىزلىكى ۋە تەجرىبەمنىڭ يوقلىقىدىن بۇ سەۋىيەمنىڭ يېتەرسىزلىكى ئاساسىي سەۋەنلىكلەردىن خالىي دېگىلى بولمايدۇ. كىتابخانلىرىمىزنىڭ كۆرسىتىپ بېرىشىنى سورايمەن.

ـ مۇھەممەد يۈسۈپ م. تۇرسۇن

1995-يىلى 15-ماي

ئالمۇتا- قازاقىستان.

ئىككىنچى نەشرىنىڭ مۇقەددىمىسى

بسم الله الرحمن الرحيم

بارچە ئىسلام ماختاشلار ۋە مەدھىيەلەر ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى، ئىنسانلارنىڭ رەببى ۋە مۇئمىنلەرنىڭ مەدەتكارى جانابى ئاللاھ تائالاغا خاستۇر. ئاللاھ تائالا جىمى كەمچىلىك ۋە نۇقسانلاردىن پاكتۇر. ئۇلۇغ پەيغەمبىرىمىز ۋە يولباشچىمىز ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا دۇرۇت ، دۇئا ۋە سالاملىرىمنى يوللايمەن. ئۇنىڭ ئائىلە تاۋابئاتلىرىغا، ساھابىلىرىغا ۋە ئۇنىڭ يولى ئەگەشكەن مۇئمىنلەرگە مەڭگۈلۈك ئامانلىق تىلەيمەن.

ئائىلە ھەرقانداق جەمئىيەتنىڭ ئاساسىدۇر. ئائىلىدىن سۆز ئاچقىنىمزدا ئاياللارنىڭ ئائىلە ھاياتىدىكى رولى بىرىنچى بولۇپ كېلىدۇ. چۈنكى ئاياللار جەمئىيەتتىكىلەرنىڭ ئانىلىرىدۇر. ئاتاقلىق ئالىملار، سىياسىيونلار، ئىجادكارلار ۋە باشقىمۇ ئەربابلارنىڭ ھەممىسى ئاۋۋال شۇ ئانىلار مەكتىپىنى پۈتتۈرۈپ چىقىدۇ. ئاياللار مەسلىسى ھەرقانداق ئاتا ۋە بالىنىڭ مەسلىسى بولۇپ، بۇ دۇنيادا ئاتا - بالا مەۋجۇتلا ئىكەن، ئانىلارغا بولغان سانسىز ھۆرمەت ۋە ئېھتىرام مەۋجۇت دېمەكتۇر. دىن دۇشمەنلىرى مۇقەددەس دىنىي ئېتىقادىمىزغا ۋە ئىسلامىي ئەنئەنىلىرىمىزگە ھۇجۇم قىلىشتىكى بوشلۇقنى ئاياللاردىن تاپقان بولۇپ، ئۇلارنى ئازدۇرۇش ئارقىلىق كېلەچەكنىڭ ئىگىلىرى بولغان ياش نەسىللەرنى يولدىن چىقىرىشنى مەقسەت قىلماقتا. ئاياللار جەمئىيەت ھاياتىنىڭ يېرىمىنى تەشكىل قىلغاندىمۇ، ئۇلار ئەرلەرگە نىسبەتەن يەنىلا سالماقلىقنى ئىگىلەيدۇ. باللارمۇ ئانىلارنىڭ دىيانىتى ۋە ئەخلاقىنى ئەڭ ئاۋۋال ئۆزلىرىگە يەرلەشتۇرىدۇ. چۈنكى، ئانىلار

بىرىنچى مۇئەللىملەردۇر.

«ئىسلامدىكى ئائىلە تۈزۈمى» ناملىق بۇ كىتاب 1996ـ يىلى ئىستانبۇلدا تۇنجى قېتىم نەشر قىلىنغان بولۇپ، قولىڭىزدىكى ئىككىنچى قېتىملىق نەشرىگە 40 تىن كۆپرەك يېڭى ماۋزۇلارنى كىرگۈزدۇم، ئايالارغا مۇناسىۋەتلىك بولغان ماۋزۇلارنى سەۋىيەمنىڭ يېتىشچە كېڭەيتتىم.

ئاخىرىدا، بۇ كىتابنىڭ نەشرى ئۈچۈن ماددىي ياردەمنى ئايىمغان مەرھۇم ئابدۇقادىر ئەھمەد ھاجىمغا رەھمەت ئېيتىمەن.

بىلگەنگە ئوخشايمەن، بىلگەنچە بىراق،
پاراسەت بابىدا ئەمەسمەن ئويغاق.
ئوقۇدۇم يۇرتۇمدىن ئايرىلىپ ئۇزاق،
بىلمەيمەن يېزىشنى ھەرقاچان قاياپ.

ۋەلىكىن يازدىممەن، بىلگەننى تۇتۇپ،
ياشلىقىم كەتمىسۇن، مەنسىز ئۆتۈپ .
بىلگىنىم ئاز بىراق، ھىممىتىم كۆپتۇر،
يازدىممەن ئاللاھتىن ياخشىلىق كۈتۈپ.

ـ مۇھەممەد يۈسۈپ م. تۇرسۇن
1999ـ يىل 30 ـ ئىيۇل
مەدىنە مۇنەۋۋەرە ـ ئەرەبىستان

ئۇچىنچى نەشرىنىڭ مۇقەددىمىسى

بسم الله الرحمن الرحيم

ئىنسانلارغا ئائىلە قۇرۇشتىن ئىبارەت چوڭ نېمەتنى ئاتا قىلىپ، ئەر-ئايال ئىككىسىنىڭ ئوتتۇرىسىغا مېھىر-مۇھەببەت ۋە سۆيگۈنى سالغان، ئائىلە ھاياتىنى بۇ ئۇلۇغ سۆيگۈنىڭ سېھرىي كۈچى بىلەن بەخت-سائادەتلىك ۋە ھۇزۇر-ھالاۋەتلىك قىلىپ بېيىتقان ئۇلۇغ ئاللاھ تائالانى مەدھىيەلەيمەن ۋە ئۇنى چىن يۈرىكىمدىن ئۇلۇغلايمەن. يېگانە رەھبىرىمىز ۋە يولباشچىمىز ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا دۇرۇت، دۇئا ۋە سالاملىرىمنى يوللايمەن. ئۇنىڭ ئائىلە تاۋابئاتلىرىغا، ساھابىلىرىغا ۋە ئۇنىڭ يولى ئەگەشكەن مۇئمىنلەرگە مەڭگۈلۈك ئامانلىق تىلەيمەن.

ئائىلە ھەرقانداق بىر جەمئىيەتنىڭ ئاساسلىق تېرىكى. ئىنسانلارنىڭ جەمئىيەتكە، ئومۇم خەلقە پايدىلىق بولۇپ يېتىشىپ چىقىشى، ئۇنىڭ ئائىلىسىدە ئالغان تۇنجى تەربىيەسىگە باغلىق. شۇ سەۋەبتىن ئىسلام دىنىمىز ئائىلىگە ۋە ئائىلە تەربىيەسىگە زور ئەھمىيەت بەرگەن، ئائىلە تەربىيەسىنى ئەڭ ئالدىنقى ئورۇنغا قويغان.

ئائىلە نىزامى، ئائىلە تەربىيەسى ۋە ئەر-ئايالنىڭ، باللارنىڭ ۋە ئاتا-ئانىلارنىڭ، شۇنداقلا ئورۇق-تۇغقانلارنىڭ ھەق-ھوقۇقلىرى توغرۇلۇقمۇ كەلگەن ئايەتلەر ۋە ھەدىسلەر ئىنتايىن كۆپ سانلىقنى ئىگىلەيدۇ.

ئىسلام دۇنياسىدا ئائىلە نىزامى ۋە ئائىلە تەربىيەسى ھەققىدە ئۆتمۈشتىن تا ھازىرغىچە يېزىلىپ كېلىۋاتقان ئىسلامىي ئەسەرلەر

ناھايىتى كۆپ، ھەتتا ئىسلام ئۈممىتىمىدىن ھەر بىر مىللەتنىڭ بۇ ماۋزۇدىكى ئىسلامىي ئەسەرلىرى سان-ساناقسىز بولۇپ كەلمەكتە.

ئەپسۇسكى، بىزنىڭ ئۇيغۇر تىلىمىزدا يېزىلغان ئىسلامىي ئەسەرلەر يوقنىڭ ئورنىدا بولۇپ كەلمەكتە. ئۆتمۈشتە ئۇيغۇرلاردىن دۇنياغا تونۇلغان كاتتا ئالىملار ئاز بولمىغان بولسىمۇ، ئۇلار ئەسەرلىرىنى ئەرەبچە ياكى پارسچە يازغانكەن. پەقەت 20-ئەسىرنىڭ باشلىرىدىن ئېتىبارەن ئوت يۈرەك ئالىم مەرھۇم ئابدۇلقادىر دامۇللام باشچىلىقىدىكى مىللىي ئويغىنىش ۋە ئىسلاھات سايىسىدا ئۇيغۇر تىلىدا يېزىلغان دىنىي ئەسەرلەر بارلىققا كەلگەنىدى. ئەمما ئائىلە نىزامى ۋە ئائىلە تەربىيەسى ھەققىدە ئۇيغۇر تىلىدا بىرەر ئەسەر يېزىلىپ باقمىدى. شۇ سەۋەبتىن «ئىسلامدىكى ئائىلە تۈزۈمى» ناملىق بۇ ئەسەرنى زامانىمىزدىكى ئۇيغۇر مۇسۇلمانلىرى ئۈچۈن ئىنتايىن مۇھىم دەپ ئويلايمەن.

«ئىسلامدىكى ئائىلە تۈزۈمى» ناملىق بۇ كىتاب تۇنجى قېتىم 1996-يىلى، ئىككىنچى قېتىم 2002-يىلى ئىستانبۇلدا نەشر قىلىنىپ تارقىتىلغان. قولىڭىزدىكىسى كېڭەيتىلگەن نۇسخىسى بولۇپ، بىر قانچە يېڭى ماۋزۇلارنى كىرگۈزدۇم. بۇ ئىشىمنىڭ ئاللاھ تائالانىڭ دەرگاھىدا ياخشى ئەمەل قاتارىدا قوبۇل بولۇشىنى تىلەيمەن.

ـ مۇھەممەد يۈسۈپ م. تۇرسۇن

1431/04/29-ھىجرى

2010/04/15-مىلادى

تۆتىنچى نەشرىنىڭ مۇقەددىمىسى

بسم الله الرحمن الرحيم

ئەڭ گـۈزەل ماختـاش ۋە ئەڭ ئېسـىل مەدھـىيەلەر ئالەملەرنـىڭ ياراتقۇچىسـى ۋە پەرۋىشچىسـى ئـاللاھ تائالاغـا خاسـتۇر. ئـاللاھ تائـالانى چىـن يـۈرەكتىن مەدھـىيىلەيمەن ۋە ئۇنىڭغـا شـۈكۈر قىلـمەن. ھەق دىننـى بـىزلەرگە يەتكـۈزگەن سـۆيۈملۈك پەيغەمبىرىمـىز ھەزرىتـى مـۇھەممەد ئەلەيھىسـسالامغا دۇرۇد، دۇئـا ۋە سـالام يـوللايمەن. ئۇنـىڭ ئـائىلە تاۋابئاتلىرىغـا، سـاھابىلىرىگە ۋە تـا قيـامەتكىچە ئۇنـىڭ يولـدا ماڭغان مۇسۇلمان قېرىنداشلارغا بەخت ـ سائادەت تىلەيمەن.

ئائىلە جەمئىيەتنىڭ ئۇل تېمى ۋە ئىنسان ھاياتىنىڭ داۋام قىلىشىنىڭ سىرىدۇر. ئاللاھ تائالادىن كەلگەن دىنلارنىڭ ھەممىسى ئائىلىگە ئالاھىدە ئەھمىيەت بەرگەن ۋە بارلىق دەۋەتنى ھەم ئىسلاھاتنى ئەڭ ئاۋۋال ئائىلىدىن باشلىغان. ھازىرقى زامانىدىمۇ ئائىلە ئەھمىيەت جەھەتتە ئەڭ ئالدىنقى ئورۇندا تۇرىدىغان دۇنياۋى مەسىلىلەرنىڭ بىرى بولۇپ قالماقتا. چۈنكى قۇرئان كەرىم:﴿ سىلەر ئىنسانلارنىڭ مەنپەئىتى ئۈچۈن ئوتتۇرىغا چىقىرىلغان ئەڭ ياخشى ئۈممەتسىلەر﴾دېگەن ئايەتتە مەقسەت قىلغان ﴿ياخشى ئۈممەت﴾ بىلەن پەيلاسۇپلار ئارمان قىلغان «پەزىلەتلىك جەمئىيەت» ئەنە شۇ ئائىلىدىن چىقىدۇ. يەنى ياخشى ئائىلىدىن ياخشى ئۈممەت،

پەزىلەتلىك ئائىلىدىن پەزىلەتلىك ئىنسانلار ئوتتۇرىغا چىقىپ، ياخشى ۋە پەزىلەتلىك جەمئىيەتنى تەشكىل قىلىدۇ. كۈچلۈك ۋە پەزىلەتلىك ئائىلە ئۆزى چىقارغان پائالىيەتچان ئەزالىرى بىلەن جەمئىيەتنى كۈچلەندۈرىدۇ ۋە ئۇنىڭغا كېرەكلىك ھەسسىلەرنى قوشالايدۇ. چۈنكى ئائىلە ھەر قانداق بىر جەمئىيەتنىڭ ئەڭ كۈچلۈك تايانچىدۇر.

ئائىلە ئەنە شۇنداق ئەھمىيەتلىك بىر مۇئەسسەسە بولۇپ، ئائىلە ھەققىدە قانچىلىك كۆپ يازساقمۇ، ئۇنىڭ ئىنسانلار جەمئىيىتىگە بولغان زور ئەھمىيىتىنى ۋە تەسىرىنى تولۇق پابان قىلىپ بولۇشىمىز ناتايىن.

ھۆرمەتلىك كىتابخان! قولىڭىزدىكى «ئىسلامدىكى ئائىلە تۈزۈمى»نامىلىق بۇ ئەسەر 2010-يىلى قايتا رەتلىنىپ نەشر قىلىنغان ئۈچىنچى نۇسخىسىغا ئاساسەن نەشرگە تەييارلاندى. بەزى مۇھىم دەپ قارالغان يېڭى ماۋزۇلار قوشۇلدى.

كىتابنىڭ تۈزۈلىشى تۆۋەندىكىچە بولدى:

بىرىنچى بۆلۈم: ئائىلىنىڭ قۇرۇلىشى

ئىككىنچى بۆلۈم: ئەر-ئاياللىق ھايات

ئۈچىنچى بۆلۈم: ئائىلىنىڭ بۇزۇلىشى

تۆتىنچى بۆلۈم: ئاتا-ئانىلار ھەققىدە

بەشىنچى بۆلۈم: بالىلار ھەققىدە

بۇ ئەسەرنىڭ ھەربىر ئۇيغۇر ئائىلىسىدە بىر نۇسخىدىن بولۇشىنى ئارزۇ قىلىمەن. جانابى ئاللاھ تائالادىن بۇ ئاددىي ئەمگىكىمنى

ئاخىرەتتە ئەسقاتىدىغان ياخشى ئەمەللەر قاتارىدا قوبۇل قىلىشنى تىلەيمەن.

ـ مۇھەممەد يۈسۈپ م. تۇرسۇن

1434/11/14-ھىجرى

2013/09/20-مىلادى

ئاپتور ھەققىدە

مۇھەممەد يۈسۈپ 1968-يىلى خوتەن ۋىلايىتىدە دۇنياغا كەلگەن. ئۇ تولۇقسىز ئوتتۇرىنى پۈتتۈرۈپلا قارىيلىققا كىرىشكەن بولۇپ، كىچىك يېشىدىلا قۇرئان كەرىمنى يادلاپ بولغان. 1984 - يىلى ناھىيىلىك چوڭ جامىدە تۇنجى خەتمىنى ئوقۇغاندا كىشىلەرنىڭ زوقىنى قوزغىغان.

1984- ۋە 1985-يىللار ئارىسىدا يوشۇرۇن مەدرىسەدە ئەرەب تىلى ئۆگىنىشكە باشلاپ، دەسلەپكى ساۋادىنى چىقارغاندىن كېيىن، 1986 - يىلى 6- ئايدا چەت ئەلدە ئىلىم تەھسىل قىلىش مەقسىتى بىلەن ۋەتەندىن ئايرىلغان ۋە شۇ يىلى ھەج پائالىيىتىنى ئاخىرلاشتۇرۇپ بولۇپ، مىسىرغا ئوقۇشقا كەتكەن.

1986-يىلى9-ئايدا مىسىر ئەزھەر بىلىمگاھىنىڭ تەييارلىق سىنىپىغا ئوقۇشقا كىرىپ، شۇ يىلنىڭ ئاخىرى تولۇق ئوتتۇرىغا ئىمتىھان بېرىپ ئۆتكەن. تولۇقنىڭ بىرىنچى ۋە ئىككىنچى يىللىقىنى ئوقۇپ بولۇپ، مۇسابىقە ئارقىلىق تۆتىنچى يىللىقا ئاتلىغان. شۇنداق قىلىپ 4 يىللىق تولۇق ئوتتۇرىنى 3 يىلدا پۈتتۈرگەن.

1989 - ئەزھەر ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ شەرىئەت ۋە قانۇن فاكۇلتېتىغا قوبۇل قىلىنىپ، 1993- يىلى تاماملىغان.

1993 - يىلىنىڭ ئاخىرىدىن 1995 - يىلىنىڭ بېشىغىچە تۈركىيەنىڭ ئىستانبۇل شەھىرىدىكى «ئۇسكۈدار رايونلۇق قۇرئان يادلاش مەدرىسەسى»دە ئەرەب تىلى ۋە قىرائەتتىن دەرس بەرگەن.

1995 - يىلىدىن 2001 - يىلىغىچە قازاقىستانىنىڭ ئالمۇتا شەھىرىدىكى«قازاق-تۈرك ئىنىستىتوتى»دا ئەرەب تىلىدىن مۇئەللىم

بولۇپ ئىشلىگەن. بۇ جەريانىدا قازاقستاننىڭ جۇمھۇرىيەتلىك گېزىتلىرىدىن «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە « يېڭى ھايات» گېزىتلىرىدە دىنىي ۋە ئىجتىمائىي مەسىلىلەر ھەققىدە نۇرغۇن ماقالە يېزىپ ئېلان قىلغان.

2001 ـ يىلىدىن بىرى سەئۇدى ئەرەبىستان رادىئوسىنىڭ ئۇيغۇر بۆلۈمىدە بۆلۈم باشلىقى بولۇپ ئىشلەپ كەلمەكتە.

مۇھەممەد يۈسۈپنىڭ پىكىر-قارىشى

مۇھەممەد يۈسۈپ دىنىي جەھەتتە ئوتتۇراھاللىقنى ئاساس قىلغان ئىلغار پىكىر-قاراشقا ئىگە بولۇپ، رادىكاللىقتىن ۋە چەكلىنىڭ مۇھىت تەسىرىدىن ئەلۋەتتە يىراقتۇر.

تىنىمسىز ئىزدىنىش روھىغا ئىگە مۇھەممەد يۈسۈپ ھازىرغىچە 20 پارچىدىن ئارتۇق ئەسەر يازغانلىنىڭ سىرتىدا، ئەرەب تىلىدىن ئۇيغۇر تىلىغا 10 پارچىدىن ئارتۇق كىتاب تەرجىمە قىلغان ھەمدە ھەر قايسى تور بەتلىرىدە 100 پارچىدىن كۆپرەك ماقالە ئېلان قىلغان. ھازىرغىچە ئۇنىڭ ئەسەرلىرى ۋەتەن ئىچى ۋە سىرتىدىكى ئۇيغۇرلارنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشىپ كەلمەكتە.

مۇھەممەد يۈسۈپنىڭ نەشر قىلىنىپ بولغان ئەسەرلىرى:

1. «ئىسلامدىكى ئائىلە تۈزۈمى» بىرىنچى نەشرى 1996ـ يىلى، ئىككىنچى نەشرى 2002ـ يىلى ئىستانبۇلدا، ئۈچىنچى نەشرى 2010ـ يىلى بەيرۇتتا نەشر قىلىنغان.

2.« ئىسلام ئەقىدىلىرى» بىرىنچى نەشرى 1997ـ يىلى (ئۇيغۇر سلاۋيان يېزىقىدا) ئالمۇتىدا، ئىككىنچى نەشرى 1998ـ يىلى قەشقەردە، ئۈچىنچى نەشرى 2003ـ يىلى قازاق تىلىدا ئالمۇتا، تۆتىنچى نەشرى

2004ــ يىلى ئىستانبۇلدا، بەشىنچى نەشرى 2005-يىلى (ئۇيغۇر سلاۋيان يېزىقىدا) ئالمۇتىدا، ئالتىنچى نەشرى 2006-يىلى قازاق تىلىدا ئالمۇتىدا، يەتتىنچى، سەككىزىنچى ۋە توققۇزىنچى نەشىرى2008-2009- ۋە 2010-يىللىرى ئالمۇتىدا ئارقا-ئارقىدىن (ئۇيغۇر سلاۋيان يېزىقىدا) نەشر قىلىنغان.

3. «نامـاز ۋە ئۇنـىڭ قائىدەـ تەرتىپلىرى» بىرىنچى نەشرى 1998ــ يىلى (ئۇيغۇر سلاۋيان ۋە ئەرەب يېزىقلىرىدا) ئالمۇتىدا، ئىككىنچى نەشرى 2007-يىلى ئىستانبۇلدا، ئۈچىنچى نەشرى 2008-يىلى، تۆتىنچى نەشرى 2012-يىلى بەيرۇتتا نەشر قىلىنغان.

4. «نامـاز ھەققىدە سـاۋات» بىرىنچى نەشرى 1998ــ يىلى، ئىككىنچى نەشرى 2006-يىلى، ئۈچىنچى نەشرى 2008-يىلى، تۆتىنچى نەشرى 2009-يىلى، بەشىنچى نەشرى 2010-يىلى (ئۇيغۇر سلاۋيان يېزىقىدا) ئالمۇتىدا بېسىلغان.

5.«روزا ۋە ئۇنـىڭ ئەھكـاملىرى» بىرىنچى نەشرى 1999ــ يىلى ئەرەب ۋە سـلاۋيان يېزىقلىرىدا ئالمۇتىدا، 2004-يىلى ئىككىنچى نەشرى ئىستانبۇلدا بېسىلغان.

6.« دىنىمىزنىڭ ساپلىقىنى قوغدايلى» (يېڭى ھايات ۋە ئۇيغۇر ئاۋازى گېزىتلىرىدە ئېلان قىلىنغان ماقالىلىرىنىڭ توپلىمى)، بىرىنچى نەشرى 1999-يىلى، ئىككىنچى نەشرى 2005-يىلى ئىستانبۇلدا نەشر قىلىنغان.

7.« زاكات كىتابى» بىرىنچى نەشرى 2003ـ يىلى ئىستانبۇلدا نەشر قىلىنغان.

8. «دۇئـا ۋە ئۇنـىڭ پەزىلەتلىرى» بىرىنچى نەشرى 2004-يىلى

ئىستانبۇلدا نەشر قىلىنغان.

9.«ئىلاھىي قورغان» بىرىنچى نەشرى 2005ـ يىلى، ئىككىنچى نەشرى 2006-يىلى، ئۈچىنچى نەشرى 2010-يىلى ئىستانبۇلدا، تۆتىنچى نەشرى 2012-يىلى بەيرۇتتا نەشر قىلىنغان.

10.« غەرب مەدەنىيىتى ۋە بىز» 2004 - يىلى ئىستانبۇلدا نەشر قىلىنغان.

11. « ھەج ۋە ئۆمرە قوللانمىسى» بىرىنچى نەشرى 2005 - يىلى ئىستانبۇلدا، ئىككىنچى نەشرى 2007- يىلى رىياد، ئۈچىنچى نەشرى 2009-يىلى (ئۇيغۇر سىلاۋيان يېزىقىدا) ئالمۇتىدا، تۆتىنچى نەشرى 2011-يىلى مەككىدە نەشر قىلىنغان.

12. « ئىسلامدىكى ھارام ۋە چەكلەنگەن ئىشلار» بىرىنچى نەشرى 2009-يىلى ئۇيغۇر ئەرەب يېزىقىدا ئىستانبۇلدا، ئىككىنچى نەشرى 2010- يىلى (سلاۋيان يېزىقىدا) ئالمۇتىدا نەشر قىلىنغان.

13. «بەش پەرز ۋە ئىسلامدىكى ئائىلە تۈزۈمى» 6 كىتابنىڭ توپلىمى بولۇپ، 2009-يىلى بەيرۇتتا نەشر قىلىنغان.

14. «ئۆسمۈرلەر ئۈچۈن دىنىي ساۋات» بىرىنچى نەشرى 2009- يىلى بەيرۇتتا قاتتىق مۇقاۋىلىق قىلىپ بېسىلغان. قىسقارتىلغان ئىككىنچى ۋە ئۈچىنچى نەشرلىرى 2012-يىلى بەيرۇتتا ۋە ئىستانبۇلدا، تۆتىنچى نەشرى 2013-يىلى (ئۇيغۇر سىلاۋيان يېزىقىدا) ئالمۇتىدا، بەشىنچى نەشرى2013-يىلى مەككىدە نەشر قىلىنغان.

15. « دىن ۋە ھايات (1600سوئالغا جاۋاب)» 2009-يىلى بەيرۇتتا نەشر قىلىنغان. كېيىنچە تولۇقلىنىپ، «دىن ۋە ھايات(2000سوئالغا

جاۋاب)» دېگەن ئىسىم بىلەن ئىككىنچى نەشرى 2010-يىلى، ئۈچىنچى نەشرى 2011-يىلى بەيرۇتتا، ئۈچىنچى نەشرىنىڭ ئۇيغۇر سلاۋيان يېزىقىدىكى نۇسخىسى2013-يىلى ئالمۇتىدا، تۆتىنچى نەشرى 2013-يىلى بەيرۇتتا ئىككى تومۇق نەشر قىلىنغان.

16. «ئىسلام ئەخلاقى» بىرىنچى نەشرى 2010-يىلى بەيرۇتتا نەشر قىلىنغان.

17. «ھەج بەدەل تىجارىتىنىڭ ھاراملىقى ھەققىدە ئوچۇق سۆز» 2012-يىلى بەيرۇتتا نەشر قىلىنغان.

18. « پەرزەنتلىرىمىزنى قانداق تەربىيەلەيمىز؟»2013-يىلى بەيرۇتتا نەشر قىلىنغان.

19. « مانا بۇ ئىسلام ».

نەشر قىلىنىش ئالدىدا تۇرىۋاتقان ئەسەرلىرى:

1.«قۇرئان ئوقۇش قائىدىلىرى».
2. «غۇربەتتىكى ياشلىق» (شېئىرلار توپلىمى).
3.«يۈرەك سىرى»(شېئىرلار توپلىمى).
5.«قۇرئان كەرىم بىزنىڭ نىجات يولىمىز».
6.« پەيغەمبىرىمىزنىڭ ئۇلۇغ ماقامىنى قوغدايلى!»(ماقالىلار توپلىمى).

ئەرەب تىلىدىن ئۇيغۇر تىلىغا تەرجىمە قىلغان ئەسەرلىرى:

1.«التفسير الواضح»(روشەن تەپسىر). ئاپتورى: دوكتور مەھمۇد ھىجازى.
2. «الأديان في القرآن»(قۇرئاندىكى دىنلار). ئاپتورى: دوكتور مەھمۇد

شەرىق.

3.«مختصر كتاب إظهار الحق»(ھەقىقەتنىڭ ئېلانى). ئاپتورى: ئەللامە رەھمەتۇللا ھىندى.

4.«كتاب التوحيد»(تەۋھىد كىتابى). ئاپتورى: مۇھەممەد ئىبنى سالىھ ئەلفوزان.

5.«العقيدة الصحيحة» (توغرا ئەقىدە). ئاپتورى: سەئۇدى ئەرەبىستانىنىڭ سابىق مۇپتىسى ئەللامە ئىبنى باز.

6. «شرح أصول الإيمان»(ئىمان ئاساسلىرىنىڭ شەرھى). ئاپتورى مۇھەممەد سالىھ ئەل مۇسەيمىن.

7.« منهج اهل السنة والجماعة»(ئەھلى سۈننىلەرنىڭ يولى). ئاپتورى: ئەللامە مۇھەممەد ئىبنى ئابدۇلۋەھھاب.

8.«النصرانية في الأصل والواقع»(خرىستىئان دىنىنىڭ ئەسلى ۋە بۈگۈنى). ئاپتورى: ئەللامە مۇھەممەد ئابدۇللا سەھىم.

9. «صفة صلاة النبي»(پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ نامىز ئوقۇش كەيپىيىتى). ئاپتورى: مۇھەممەد ئىبنى ناسرۇددىن ئەلبانى.

10. «الوسائل المفيدة للحياة الطيبة» ئەللامە ئابدۇراھمان ناسىر ئەل سەئدى.

11. «الدروس المهمة لعامة الأمة»(مۇسۇلمانلارغا مۇھىم تەلىماتلار). ئاپتورى: ئىبنى باز.

12. «33سببا للخشوع في الصلاة»(نامازدا خۇشۇنىڭ33 سەۋەبى). ئاپتورى: مۇھەممەد سالىھ ئەل مۇنەججىد.

مۇندەرىجە

بىرىنچى نەشرىنىڭ مۇقەددىمىسى 7
ئىككىنچى نەشرىنىڭ مۇقەددىمىسى 11
ئۈچىنچى نەشرىنىڭ مۇقەددىمىسى 13
تۆتىنچى نەشرىنىڭ مۇقەددىمىسى 15
مۇندەرىجە 25
ئائىلە قۇرۇش 40
ئائىلە قۇرۇش چوڭ نېمەت 40
ئائىلە قۇرۇش بىر مۆجىزە 41
ئۆيلىنىشنىڭ ھۆكۈمى 41
مۇسۇلمان ئادەمنىڭ ئۆيلىنىشتىكى مۇددىئاسى 45
1. ھارامدىن ساقلىنىش 45
2. پەرزەنت كۆرۈش 46
ئىنسانلارنى ئۆيلىنىشكە تەشەببۇس قىلىشنىڭ ھېكمىتى 48
تۇرمۇش قۇرغۇچىلاردا بولىدىغان سۇپەتلەر 51
تۇرمۇش قۇرۇشتا ئەرلەرنىڭ جور تاللاش پىرىنسىپى 54
تۇرمۇش قۇرۇشتا ئاياللارنىڭ جور تاللاش پىرىنسىپى 63
مۇھەببەت 65
ئىشق 68
كۆنلەش 69
ئىسلام دىنىدىكى كۆنلەشنىڭ مەنىسى 70
ئالدانغان ئىشەنچ 73
غۇرۇرنىڭ يوقالغانلىقى ئەرلىكنىڭ ئۆلگەنلىكىدۇر 75
يامان ئاقىۋەتلەرگە سەۋەب بولىدىغان بوشلۇقلار 77

مەھرەم ۋە نامەھرەم ئۇقۇملىرى.....82
مەھرىمى يوق ئايال سەپەرگە چىقىش مەسلىسى 84
ئەۋرەت ۋە ئۇنىڭ چەك-چېگرا سى 86
ئەرنىڭ ئەۋرەت جايلىرىنىڭ چەك-چېگرا سى.....86
ئايالنىڭ ئەۋرەت جايلىرىنىڭ چەك-چېگرا سى.....86
ئايالنىڭ يات ئەرلەر ۋە مۇسۇلمان ئەمەس ئاياللار ئالدىدا ئەۋرەت سانىلمىدىغان ئورگانلىرى 87
ئايالنىڭ مەھرەملىرى ئالدىدا ئەۋرەت سانالغان ئورگانلىرى 87
ئايالنىڭ دىنداش ئايال جىنسلىرى ئالدىدا ئەۋرەت سانالغان ئورگانلىرى...89
ئاياللارنىڭ ئاۋازى ئەۋرەت ئەمەس 90
مۇسۇلمانلارنىڭ تۇرمۇش قۇرۇشتىكى پىرىنسىپى 91
مۇسۇلمان ئەرنىڭ مۇسۇلمان ئەمەس ئايالغا ئۆيلىنىش مەسلىسى 91
مۇسۇلمان قىزلار مۇسۇلمان ئەمەسلەرگە ھارامدۇر 98
مۇسۇلمان ئاياللارنى مۇسۇلمان ئەمەسلەرگە ياتلىق قىلماسلىقنىڭ سىرى...99
ۋاقتىلىق نىكاھلىنىشنىڭ ھاراملىقى 101
نىكاھلىنىشتا مەڭگۈلۈك بولۇش نىيىتى شەرت..... 101
ئىسلام دىنى ۋە كۆپ خوتۇنلۇق بولۇش مەسلىسى 104
كۆپ خوتۇنلۇق بولۇشقا رۇخسەت قىلىشنىڭ سەۋەبى..... 105
ئۆيلەنگۈچىلەرنىڭ بىر - بىرىنى كۆرۈشى 109
تويدىن بۇرۇنقى ئۇچرىشىشنىڭ شەرتلىرى..... 110
قىز - ئوغۇللارنىڭ جور تاللاشتىكى ئىختىيارى..... 112
ئۆيلىنىشتىكى بەزى قىيىنچىلىقلار..... 115
نىكاھلىنىشقا بولمايدىغان ئاياللار 118
مەڭگۈلۈك نىكاھلىنىشقا بولمايدىغان ئاياللار..... 118
نەسەب سەۋەبى بىلەن نىكاھلىنىشقا بولمايدىغان ئاياللار..... 118
ئېمىلداشلىق سەۋەبى بىلەن نىكاھلىنىشقا بولمايدىغان ئاياللار..... 120

قۇدا ـ باجىلىق سەۋەبى بىلەن ئۆيلىنىشكە بولمايدىغان ئاياللار 120
مەلۇم ۋاقىتقىچە نىكاھلىنىشقا بولمايدىغان ئاياللار..... 122
ئېمىلداشلىق ۋە ئۇنۇڭ شەرتلىرى 125
1. ئېمىش كەيپىيىتى..... 125
2. ئېمىش مىقدارى 125
3. ئېمىشنىڭ ۋاقتى 126
ئېمىلداشلىقنىڭ دائىرىسى..... 127
سۆز سالدۇرۇش 130
نىشانلىنىش 130
ئىددەت ئىچىدىكى ئاياللارغا نىشانلىنىش مەسلىسى 132
بىر تالاق بىلەن تالاق قىلىنغان ئايال 132
ئېرى ئۆلۈپ كەتكەن ئايال 133
ئۈچ تالاق بىلەن تالاق قىلىنغان ئايال 134
بىراۋنىڭ نىشانلانغىنىغا نىشانلىنىشنىڭ ھارامليقى 136
تويدىكى خوشاللىق تەنتەنىسى 139
نىكاھنى ئېلان قىلىش..... 139
تويدا ناخشا ئېيتىش ۋە چالغۇ ئەسۋابلىرىنى چېلىش 142
نىكاھ ۋە ئۇنۇڭ ئەھكاملىرى 146
نىكاھنىڭ شەرتلىرى..... 146
نىكاھنىڭ لەۋزىلىرى..... 150
ئېغىر ئىياغ ئايالغا نىكاھ چۈشەمدۇ؟ 151
ئۆزى زىنا قىلىپ ئېغىر ئىياق بولۇپ قالغان ئايالنى ئالسا بولامدۇ؟ 151
باشقىلار بىلەن زىنا قىلىپ، ئېغىر ئىياق بولۇپ قالغان ئايالنى ئېلىشقا بولامدۇ؟ 152
نىكاھ بىلەن بەلگىلىنىدىغان ئىشلار 155
مەھرى 155

مەھرى مقدارى..... 155
نەپقە 156
مىراس..... 156
مىراس ۋە ئۇنىڭغا مۇناسىۋەتلىك مەسىلىلەر 158
تەرىكىگە مۇناسىۋەتلىك ھەق ـ ھوقۇقلار..... 158
مىراس ئېلىشنىڭ سەۋەبلىرى 159
مىراس ئېلىشتىن مەنئى قىلىنىدىغانلار 159
مىراس ئېلىشنىڭ شەرتلىرى 160
قۇرئان كەرىمدىكى مىراس ئايەتلىرى 162
بىر ئەرگە ئىككى ئايالنىڭ ھەسسىسىنى بېرىشنىڭ ھېكمىتى..... 165
قۇرئان كەرىمدە مىراس ئېلىشى بەلگىلەنگەنلەر 168
مىراسنىڭ يېرىمىنى ئالىدىغانلار..... 168
مىراسنىڭ تۆتتىن بىرىنى ئالىدىغانلار..... 169
مىراسنىڭ سەككىزدىن بىرىنى ئالىدىغان كىشى 169
مىراسنىڭ ئۈچتىن ئىككىسىنى ئالىدىغانلار 170
مىراسنىڭ ئۈچتىن بىرىنى ئالىدىغانلار..... 171
مىراسنىڭ ئالتىدىن بىرىنى ئالىدىغانلار..... 172
ئەر-خوتۇنلۇق ھاياتى 181
دەسلەپكى ئۇچرىشىش 181
جىنسى ئالاقە..... 182
1. ھالال قىلىنغان جىنسي ئالاقە 182
2. ھارام قىلىنغان جىنسي ئالاقە 183
يېقىنچىلىقنىڭ مۇقەددەملىرى..... 185
1. زىننەتلىنىش ۋە خۇشبۇي قوللىنىش 185
ئاياللارنىڭ زىننەتلىرى تۆۋەندىكىچە:..... 186
ئەرنىڭ زىننىتى 187
2. بىر ـ بىرىنىڭ كۆڭلىنى جەلب قىلىش..... 187

يېقىنچىلىقنىڭ ئەدەپلىرى 189
1. بىسمىللا دېيىش..... 189
2. تەييارلىنىش 189
3. يۆگىنىش 190
4. سىر ساقلاش..... 191
ئاياللارغا خاس ھالەتلەر 193
ئاياللارنىڭ ئايلىق ئادەت كۆرۈش ھالىتى..... 193
ئايلىق ئادەتنىڭ مۇددىتى ۋە ئۇنىڭغا مۇناسىۋەتلىك مەسىلىلەر..... 193
ئاياللارنىڭ تۇغۇتلۇق ھالىتى 193
تۇغۇتلۇق ھالىتىنىڭ مۇددىتى ۋە ئۇنىڭ ئەھكاملىرى..... 194
ئاياللارنىڭ ئۆزۈرلۈك ھالىتى 194
ئاياللارنىڭ ئۆزۈرلۈك ھالەتلىرىگە مۇناسىۋەتلىك مەسىلىلەر..... 194
ئاياللارنىڭ ھامىلدارلىق ھالىتى..... 195
ئاياللارغا يۇقىرىقى خاس ھالەتلىرى ئىچىدە يېقىنچىلىق قىلىش مەسىلىسى
..... 195
ئەر-خوتۇنچىلىقنىڭ مۇتلەق ھالاللىقى ۋە چەكلەنگەن تەرىپى 201
ئاياللارنىڭ ئارقا تەرىپىگە كېلىشنىڭ ھاراملىقى..... 202
ئەر - خوتۇنچىلىقنىڭ سىرلىرىنى يېيىشنىڭ زىيىنى..... 202
ئىنسانىنىڭ جىنسىي ئورگىنىدىن چىقىدىغان سۇلارنىڭ ھۆكۈملىرى 203
سپېرما (مەنى)..... 203
مەزى 203
ۋەدى 204
سۈيدۈك..... 204
سپېرما ۋە ئۇنىڭغا مۇناسىۋەتلىك مەسىلىلەر 205
سپېرما يۇقۇپ قالغان كىيىم بىلەن ناماز ئوقۇش مەسىلىسى..... 207

هايۋانلارنىڭ سېپىرمىسى 208
جنسىي ھەۋەسنىڭ نورمالسىزلىقى ۋە ئېھتىلام 209
جنسىي ھەۋەسنىڭ نورمالسىزلىقى 209
ئېھتىلام 210
ئائىلىنىڭ مەسئۇللۇقى 212
ئەرلەرنىڭ يارىتىلىشىدىكى ئارتۇقچىلىقى 215
ئايالنىڭ ئېرىگە بويسۇنۇشى ئاتا ـ ئانىسىغا ئىتائەت قىلىشتىن مۇھىم 217
ئەر ئائىلىدە مۇتلەق قارار ئىگىسى ئەمەس 221
ئەر بىلەن ئايالنىڭ باراۋەرلىكى 223
ئەر بىلەن ئايال باراۋەر بولىدىغان مەسىلىلەر 224
ئەر بىلەن ئايال باراۋەر بولالمايدىغان مەسىلىلەر 228
1. ئىدراە قىلىش 228
2. گۇۋاھلىق 229
3. مىراس 230
4. تالاق 235
ئەر ـ ئايال ئوتتۇرىسىدىكى ئەدەپلەر 237
ئايالنىڭ ئېرىگە قىلىدىغان ياخشىلىقلىرى 239
ئەر ـ ئايال ئوتتۇرىسىدىكى ھەق-ھوقۇقلار 241
ئەرنىڭ ئايالىغا ئۆتەشكە تېگىشلىك ھەقلەر 241
ئىناقلىق ئايالالارنى ھۆرمەتلەشتىن باشلىنىدۇ 250
ئائىلە ئەر ـ ئايالنىڭ ئۆزئارا مۇھەببىتى بىلەنلا ئۆرە تۇرىدۇ 250
ئايالالارنى ھۆرمەتلەش گۈزەل ئەخلاق 251
ئايالالارغا رەھىم-شەپقەتلىك بولۇش زۆرۈر 252
ئايالنىڭ ئېرىگە ئۆتەشكە تېگىشلىك ھەقلەر 255
ئايالنىڭ كېيىنىشى ۋە سەپەر قىلىشىدىكى بەلگىلىمەلەر 258
ئايالنىڭ سىرتقا چىقىش ئۈچۈن ئېرىنىڭ رۇخسىتىنى ئېلىشى كېرەكمۇ؟ . 258

ئالدانغان ئىشەنچ 260
غۇرۇرنىڭ يوقالغانلىقى ئەرلىكنىڭ ئۆلگەنلىكىدۇر 262
يامان ئاقىۋەتلەرگە سەۋەب بولىدىغان بوشلۇقلار 264
ھاملىدار بولۇشنىڭ ئالدىنى ئېلىش مەسلىسى 270
تۇغۇش ياكى تۇغماسلىق ئاتا-ئانا بولغۇچىنىڭ ئىختىيارىدۇر 270
قورساقتىكى بالىنى چۈشۈرۈۋېتىش جىنايىتى 271
قانداق شارائىتتا قورساقتىكى بالىنى ئېلىۋەتسە بولىدۇ؟..... 271
بوۋاقنىڭ ئەيىبلىك تۇغۇلىدىغانلىقى ئېنىقلانسا نېمە قىلىش كېرەك؟ 272
تۆرەلمىگە قاچان جان كىرىدۇ؟ 273
ئاز تۇغۇشنى تەشەببۇس قىلغۇچىلارنىڭ باھانىلىرى 274
تۇغۇشنىڭ ۋاقتىلىق ئالدىنى ئېلىش ھەققىدە پەتىۋا 276
سوئىئي ئۇرۇقلاندۇرۇش مەسلىسى 277
ئەقىقە ۋە ئۇنىڭ ئەھمىيىتى 279
ئوغۇللارنى خەتنە قىلىش ۋە خەتنە توي 284
خەتنە قىلىشنىڭ ھۆكۈمى 284
خەتنە قىلىشنىڭ ۋاقتى 285
ئوغۇللارنى خەتنە قىلىشنىڭ تېببىي جەھەتتىكى پايدىسى 286
خەتنە توي ئۇيغۇرلارنىڭ مىللىيى ئەنئەنىسىدۇر 287
ئانا-بالا ھەقلىرى 289
بالا ئېمىتىش مەسلىسى 289
بوۋاقلارنىڭ ئەڭ ياخشى ئوزۇقى 292
بوۋاقلارنىڭ ئانا قۇچىقى ۋاقتى-ھەزانە 293
ئاتا-ئانىسى ئاجرىشىپ كەتكەن بالىلار كىمگە بېرىلىدۇ؟..... 294
ئانىسى ئۆلۈپ كەتكەن ياكى تاشلاپ كەتكەن بالىنىڭ ئەھۋالى 295
بالا باققۇ ئايالىنىڭ ئۇنىڭغا ھەقلىق بولۇشنىڭ شەرتلىرى 296
ئاياللارنىڭ ھەق-ھوقۇقلىرى 297

ئاياللارنىڭ بىلىم ئېلىشىنىڭ زۆرۈرلۈكى 297
پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ۋە ساھابىلارنىڭ ئاياللىرى ياخشى ئۈلگە ... 298
بىلىمسىزلىك ۋە مۇسۇلمانلارنىڭ چېكىنىش دەۋرى..... 299
ئانىلارنىڭ بىلىملىك بولۇشى ئاتىلارنىڭكىدىن مۇھىم..... 300
ئاياللارنىڭ ئاساسلىق ۋەزىپىسى..... 300
ئايال ۋە ئىشلەش..... 302
بالىلار ھەر زامان ئۆز ئانىسىغا مۇھتاج..... 303
ئەر ـ ئايال ئارىسىنى ئىسلاھ قىلىش ئۇسۇلى 305
نەسىھەت قىلىش 306
بىر تۆشەكتە ياتماسلىق 307
يېنىك ئۇرۇش..... 308
ئاياللىرىنى ئۇرىدىغانلار ياخشى ئادەملەر ئەمەس..... 308
ئاياللارنى ئۇرۇش سەلبىي نەتىجىگە سەۋەب بولىدۇ..... 311
ئاياللارنىڭ كىيىنىش ئۆلچىمى 312
ئاياللارنىڭ ھىجابلىنىشى 312
ھىجابنىڭ ئىسلام شەرئىتىدىكى ئۆلچىمى 315
ھىجابلىنىش قالاقلىق ئەمەس 316
ئائىلىنىڭ باشقىلار بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى..... 319
ئائىلىنىڭ ئۇرۇق ـ تۇغقانلار بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى 319
ئائىلىنىڭ قول ئاستىدىكى خىزمەتكارلىرى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى.... 319
ئائىلىنىڭ قوشنىلار بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى..... 320
كىشىلەرنىڭ ئۆيلىرىگە كىرىشتىكى ئەدەپ ئەخلاقلار 321
ئاياللارنىڭ سىرتقا چىقىشىدىكى ئەدەپلەر..... 321
سىلە ـ رەھىم ۋە ئۇنىڭ ئەھكاملىرى 324
سىلە ـ رەھىم قىلىنمىغانلارنىڭ تەرتىبلىرى 326
سىلە ـ رەھىم قىلىشنىڭ ھۆكۈمى 326
سىلە ـ رەھىم قىلىشنىڭ پەزىلىتى..... 327

ئومۇمىي سىلە - رەھىم 331
خۇسۇسىي سىلە ـ رەھىم 332
سىلە - رەھىمنى تەرك ئېتىشنىڭ گۇناھى 333
قوشنىلار بىلەن ياخشى ئۆتۈشنىڭ پىرىنسىپلىرى 336
قوشنىلارغا ياخشىلىق قىلىش زۆرۈر 336
قوشنىدارچىلىقنىڭ ھەقلىرى 337
قوشنىلارغا ياخشىلىق قىلىشنىڭ تەرتىبى 338
رىئايە قىلىش زۆرۈر بولغان ئەدەپ-ئەخلاقلار 340
ئىسلامىي سالاملىشىش ئەنئەنىسى 340
ئۇيغۇرلاردا سالاملىشىشنىڭ ئۆزگىچىلىكى 340
سالاملىشىشنىڭ قائىدىسى 341
ئىسلامدا سالاملىشىشنىڭ ئەھمىيىتى 341
سالام بېرىشنىڭ تەرتىپى 343
كېسەللەرنى يوقلاشتىكى ئەدەپ ـ ئەخلاق قائىدىلىرى ... 344
مۇسۇلمان ئەمەس كېسەللەرنىمۇ يوقلاش ساۋابلىقتۇر 345
كېسەل يوقلاشتا ساقلىنىشقا تېگىشلىك ئىشلار 346
سورۇن ۋە سورۇندىشالغا مۇناسىۋەتلىك ئەدەپ-ئەخلاقلار 347
سورۇندا جاي تالاشماسلىق لازىم 348
چاقىرىلمىغان سورۇنغا بارماسلىق لازىم 348
سورۇننىڭ ئەدەپلىرى 349
داستىخاندىكى ئەدەپ ـ قائىدىلەر 350
يېمەك - ئىچمەكنىڭ ئەدەپ ـ قائىدىلەر 351
ئۆيگە كىرىشتىكى ئەدەپ ـ ئەخلاق قائىدىلىرى 353
ئۆيگە كىرىشتە ئەدەپسىزلىك سانىلىدىغان ئىشلار 354
ئائىلە ھاياتىدىكى بىر يۈرۈش ئەدەپ-ئەخلاقلار 356
ئەر - خوتۇن مۇناسىۋىتىنىڭ بۇزۇلۇشى 369

ئەر - خوتۇن مۇناسىۋىتىنىڭ بۇزۇلۇشىغا سەۋەب بولىدىغان ئامىللار 369
1. نامەھرەملەرگە تىكىلىپ قاراش 369
2.ئايالىلار نىڭ نامەھرەملەر گە ئەۋرەت ئەزالىرىنى ئېچىشى 371
3. نامەھرەم بىلەن يالغۇز قېلىش 372
4. ئايالىلارنىڭ ئىش ئورۇنلىرىدىكى ئەرلەر بىلەن مۇناسىۋەت ئورنىتىشى 373
5. نامەھرەم كىشىلەر بىلەن چاقچاقلىشىش 374
6. تانسا ۋە باشقا ئويۇن - تاماشالارغا بېرىش 374
7. ئايالىلارنىڭ يالغۇز شەھەر ئاتلاپ تىجارەت قىلىشى 374
8. ئەر - خوتۇن ئوتتۇرىسىدىكى سىرلارنى يېيىش 375
زىنا ئائىلە بۇزۇلۇشىنىڭ ئەڭ چوڭ ئامىلى 376
تالاق ۋە ئۇنىڭ ئەھكاملىرى 379
تالاق ئالدىرايدىغان مەسىلە ئەمەس 380
تالاق قىلىشتا رىئايە قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلار 385
تالاقنىڭ تۈرلىرى 386
1. تالاق رەجئى 386
2. تالاق بائىن 388
ئۈچ تالاقنى تەھلىل قىلىشنىڭ ھاراملىقى 389
بىر لەۋز بىلەن ئۈچ تالاق قىلىش 390
تالاق قىلىشنىڭ تۈرلىرى 391
مەسنىك، زورلانغۇچىنىڭ، ھوشىنى يوقاتقۇچىنىڭ ۋە قاتتىق غەزەپتىن
ئەقلىنى يوقاتقۇچىنىڭ تالىقى ھەققىدە 391
مەس ھالەتتىكى تالاق چۈشەمدۇ؟ 391
ھوشىنى يوقاتقان ھالەتتىكى تالاق چۈشەمدۇ؟ 392
زورلانغۇنچىنىڭ مەجبۇرلىغان ھالەتتىكى تالىقى چۈشەمدۇ؟ 393
غەزەپتىن ئەقلىنى يوقاتقان كىشىنىڭ تالىقى چۈشەمدۇ؟ 394
غائىبنىڭ تالىقى 395

ئايال ئېرىدىن خېتىنى ئالماستىن ياتلىق بولمايدۇ..... 395
ئەرنىڭ ئايالىنى ئۆزۈن ۋاقىت تاشلاپ كەتمەسلىكى لازىم..... 396
بېخىلنىڭ تالقى..... 397
شەرت بىلەن تالاق قىلىش 398
مۇرتەد بولۇش بىلەن نىكاھنىڭ بۇزۇلىشى 399
بەدەللىك تالاق(تالاقى خۇلئ) 399
تالاقتىن كېيىنكى ھەق-ھوقۇقلار 401
1. ئايالنىڭ قېيقالغان مەھرىنى بېرىش 401
2. نەپىقە..... 401
3. بالىلارنىڭ چىقىمى..... 402
4. بوۋاقلارنى ئېمىتكەنلىك ھەققى..... 403
ئىددىتى توشمىغان ئايالنىڭ ئەرنىڭ ئۆيىدە ئولتۇرۇش ھەققى بار 404
ئايالنىڭ ئىددەت تۇتۇشى..... 405
زىنا قىلغان ئايال ئەرگە تېگىشى ئۈچۈن ئىددەت تۇتۇشى كېرەكمۇ؟..... 406
ئاتا ـ ئانىلارنىڭ بالىلىرى ئۈستىدىكى ھەقلىرى 411
ئاتا ـ ئانىنىڭ ئۇلۇغلىقى..... 416
ئاتا ـ ئانىغا ياخشىلىق قىلىش ئۇلۇغ ئىش..... 417
ئاتىنىڭ ئەجرىمۇ ئانىنىڭكىدىن قېلىشمايدۇ 418
ئاتا-ئانىڭزنى ھايات ۋاقتىدا خوش قىلىڭ 420
ئاتا ـ ئانىغا ياخشىلىق قىلىش پەيغەمبەرلەرنىڭ ئەخلاقى..... 421
ئاتا ـ ئانىغا ياخشىلىق قىلىش جىھاد قىلىشتىنمۇ ئەۋزەلدۇر 425
ئاتا ـ ئانىغا ئۇلار ۋاپات بولغاندىن كېيىنمۇ ياخشىلىق قىلىش 427
ئانىنىڭ ھەققى ئاتىنىڭ ھەققىدىن چوڭدۇر..... 428
ئاتا-ئانىلارغا رەھىم-شەپقەتلىك بولۇشنىڭ زۆرۈرلىكى..... 429
ئاتا ـ ئانىلار ھەققىدە تەۋسىيەلەر 432
ئاتا ـ ئانىنى قاخشىتىشنىڭ گۇناھى 436

ئاتا ـ ئانىلارنى قاخشىتىش كەچۈرۈلگىسىز گۇناھ..... 436
ئاللاھ تائالا زۇلۇمنىڭ جازاسىنى كېچىكتۈرمەيدۇ 439
باللار نېمەت ۋە ئامانەتتۇر 445
باللار ئائىلىنىڭ گۈللىرىدۇر 445
باللار ئاللاھ تائالانىڭ ئامانەتلىرىدۇر 447
بالا تەربىيەسى ئاتا-ئانىنىڭ بۇرچى 449
باللارغا ياخشى ئۈلگە بولۇش كېرەك 449
نەسىھەت قىلىشقا مۇناسىپ ۋاقىت تاللاش لازىم 451
باللار ئارىسىدا ئادالەتلىك بولۇشنىڭ زۆرۈرلىكى..... 451
مىراستا باللار ئارىسىدا ئايرىمچىلىق قىلىشنىڭ ھارامليقى 452
باللارغا رەھىم-شەپقەت قىلىشنىڭ زۆرۈرلىكى..... 453
نەسەبنى قوغداشنىڭ زۆرۈرلۈكى..... 455
ئاتىنىڭ ئۆز بالىسغا تېنىشى دۇرۇس ئەمەس..... 456
ئاتا ـ بىلەن بالىنىڭ مۇناسىۋىتى..... 458
باللارنىڭ ئاتا ـ ئانىلار ئۈستىدىكى ھەقلىرى..... 462
باللارنىڭ ئانىسىنى تاللاش..... 462
باللارغا گۈزەل ئىسىملارنى قويۇش..... 464
ئوغۇللارنى خەتنە قىلىش 465
باللارنى بېقىش..... 466
باللارنى تەربىيىلەش 467
باللارنى ئوقۇتۇش..... 474
باللارنىڭ تويلىرىنى قىلىش..... 477
تەربىيەنىڭ مەسئۇلىيىتى 478
باللارنى ئېتىقادىي جەھەتتىن تەربىيىلەش..... 478
باللارنى ئەخلاقي جەھەتتىن تەربىيىلەش 481
ئەخلاق دېگەن نېمە؟..... 482

باللارنى ئەقلىي جەھەتتىن تەربىيەلەش 483
باللارنى جىسمانىي جەھەتتىن تەربىيىلەش 485
ئائىلە ھاياتى ھەققىدە سوئال ـ جاۋابلار 491
پايدىلىنىلغان ماتېرىياللار 513

بىرىنچى بۆلۈم

ئائىلىنىڭ قۇرۇلۇشى

ئائىلە قۇرۇش

ئەر- خوتۇنلۇق ھاياتىنىڭ مۇستەھكەم ھالدا قۇرۇلىشى ئەر - خوتۇن ھەر ئىككىسىنىڭ ئۆز ئۈستىدىكى مەسئۇلىيەت ۋە بىر - بىرىنىڭ ھەق - ھوقۇقلىرىنى تونۇشىغا باغلىقتۇر.

ئەر - خوتۇنلۇق ھاياتىنىڭ سائادىتى ئەر خوتۇن - ھەر ئىككىسىنىڭ بىر - بىرىگە بولغان قىزغىن مۇھەببىتىگە ۋە سەممىي مۇئامىلىسىگە باغلىقتۇر.

ئەر - خوتۇنلۇق ھاياتىنىڭ بەختلىك ھالدا داۋام قىلىشى ئەر - ئايال ھەر ئىككىسىنىڭ بىر - بىرىگە قانداق مۇئامىلە قىلىشى ۋە بىر - بىرىنىڭ ھەق - ھوقۇقلىرىنى قانداق ئادا قىلىشىغا باغلىقتۇر.

ئائىلە قۇرۇش چوڭ نېمەت

ئۆيلىنىپ ئائىلە قۇرۇش ئاللاھ تائالانىڭ ئىنسانلارغا ئاتا قىلغان كاتتا نېمىتى ۋە بۇيۇك رەھمىتىدۇر. قۇرئان كەرىمدىكى:﴿ ئۇنسى - ئۇلپەت ئېلىشىڭلار ئۈچۈن سىلەرگە ئۆز تىپىڭلاردىن جۈپلەر يارىتىپ، ئاراڭلاردا مېھر - مۇھەببەت ئورناتقانلىقىمۇ ئاللاھنىڭ (قۇدرىتىنى كۆرسىتىدىغان) ئالامەتلىرىدىندۇر، پىكىر يۈرگۈزىدىغان قەۋم ئۈچۈن، شەك - شۈبھىسىزكى، بۇنىڭدا نۇرغۇن ئىبرەتلەر بار ﴾[1] دېگەن ئايەت بۇ مەنىنى ئىپادىلەيدۇ.

---

(1) رۇم سۈرىسى21-ئايەت

بۇ ئايەتتىن مەلۇمكى، ھەر قانداق بىر ئائىلە مېھرى- مۇھەببەت ۋە شەپقەت ئۈستىگە قۇرۇلىدۇ. پەقەت بەزىلەرنىڭ ئاسىيلىقى ۋە ئاللاھ تائالانىڭ قانۇنىدىن يىراقلىشىپ كېتىشى سەۋەبلىك بۇ ئائىلە ئەزالىرىنىڭ قەلبىدىن رەھىم-شەپقەت بىلەن مېھرى-مۇھەببەت سۇغۇرۇلۇپ كەتكەندىن كېيىن، جەننەت بولۇش ئۈچۈن قۇرۇلغان ئائىلە دوزاخقا ئايلىنىدۇ.

ئائىلە قۇرۇش بىر مۆجىزە

تۇرمۇش قۇرۇپ بىر ئائىلىنى تەسىس قىلىش چوڭ بىر مۆجىزە. چۈنكى بىر-بىرى بىلەن ياشاپ باقمىغان، بىرگە ئۆسمىگەن، ھەتتا بىر-بىرىنى كۆرۈپ باقمىغان ۋە تونۇمايدىغان، بىرى ئەر، يەنە بىرى ئايالدىن ئىبارەت يات ئىككى ئىنسان بىر-بىرىگە ئۆيلىنىپ بىرگە تۇرمۇش قۇرۇش ئارقىلىق دۇنيادا بىر-بىرىگە ئەڭ يېقىن، ئەڭ ئامراق ۋە سەمىمي ھايات شېرىكلىرىگە ئايلىنىدۇ. ئۇلار شۇنداق شېرىكلەرگە ئايلىنىدۇكى، مۇھەببىتىنى، بەختى- سائادىتىنى، مال-دۇنياسىنى ۋە بارلىق نەرسىسىنى بىر-بىرىگە ئاتاپ، تەڭ بەھرىمەن بولىدۇ.

ئۆيلىنىش مۆجىزىسى ئىككى يات مىللەت كىشىلىرىنىمۇ بىر ياستۇقتا باش قويغۇزۇش ئارقىلىق ئۇلارنى بىرلەشتۈرۈپ بىر تەنگە ئايلاندۇرىدۇ. ئۆيلىنىشتىن باشقا قايسى سەۋەب ئىنسانلارنى بىر-بىرىگە مۇنداق يېقىن قىلالايدۇ؟!

ئۆيلىنىشنىڭ ھۆكۈمى

ئۆيلىنىش - ماددىي ۋە مەنىۋى جەھەتلەردىن تۇرمۇش قۇرۇشقا قادىر بولالىغان كىشىلەر ئۈچۈن سۈننەتتۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ

ھەقتە مۇنداق دەپ كۆرسەتكەن «ئۆيلىنىش - مېنىڭ يولۇمدۇر. كىمكى ئۇنىڭدىن يۈز ئۆرۈيدىكەن، ئۇ مېنىڭ ئۈممىتىمدىن ئەمەس»[1].

چۈنكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سۈننىتىدىن يۈز ئۆرۈگەن كىشى ئەگەر باشقا بىر يولنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يولىدىن ئەلا كۆرۈپ يۈز ئۆرۈگەن بولسا، ئۇ، مۇسۇلمانلىقتىن چىقىپ كەتكەن بولىدۇ. ئەگەر ئۇ، ئۆزىگە قاتتىق تەلەپ قويغانلىقى يۈزىسىدىن، يالغۇز ئۆتۈپ ئاللاھ تائالاغا ئىبادەت قىلىش بىلەن مەشغۇل بولۇشنى مەقسەت قىلىپ ئۆيلىنىشتىن يۈز ئۆرۈگەن بولسا، ئۇ بىدئەت (دىندا بولمىغان ئىش) نى سادىر قىلغان بولىدۇ، بۇ ھالەتتە ئۇ، ئاللاھنىڭ ئالدىدا گۇناھكار بولىدۇ، بۇ دۇنيادا بولسا بەھۇدە جاپا تارتىپ، ئاخىرەتتە ئازابقا دۇچار بولىدۇ. چۈنكى ئىسلام دىنىدا ئۆزىنى قىيناشقا ئورۇن يوق. بۇ دىنىي قىيىنلاشتۇرۇشقا ئۇرۇنغان ھەر قانداق كىشى ئۆزىنى بەھۇدە ئاۋارە قىلغان بولىدۇ ۋە ئاخىرىدا مەغلۇبىيەتكە ئۇچرايدۇ.

ئىسلام دىنىدا ھەرقانداق ئىشنىڭ مەلۇم بىر سىستېمىسى بار. مۇسۇلمانلار شۇ سىستېما بويىچە ئىش كۆرۈشكە بۇيرۇلغان. كىشىلەر دىنغا قانچىلىك ئاكتىپ بولۇپ، ئىخلاسمەنلىك كۆرسىتىمەن دېسىمۇ، ئۇلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن ھەرگىزمۇ ئېشىپ كېتەلمەيدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام پۈتۈن ئىنسانىيەتنىڭ پېشۋاسى ۋە پۈتۈن ئۇلۇگسىدۇر. ئاللاھ تائالا ئۇنىڭ ئەخلاقىنى مەدھىيەلەپ:﴿ وَإِنَّكَ لَعَلى

(1) بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

خُلُقٍ عَظِيمٍ﴾يەنى ﴿سەن ھەقىقەتەن بۇيۇك ئەخلاققا ئىگىسەن﴾ دەيدۇ[1].

ئاللاھ ئۇنىڭ تۇتقان يولىنى ماختاپ مۇنداق دەيدۇ:﴿ عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ﴾يەنى ﴿سەن ھەقىقەتەن توغرا يولدىسەن﴾[2].

ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ (ئاللاھ ئۇنىڭدىن رازى بولسۇن) دىن رىۋايەت قىلىنىپ مۇنداق دېيىلگەن: «ئۈچ نەپەر زاھىد (دۇنيا مەنپەئەتلىرىدىن يۈز ئۆرۈپ، ئۆزلىرىنى ئاخىرەت ئىشلىرى ئۈچۈن ئاتىۋەتكەن) كىشى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۆيىگە كېلىپ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئايالىرىدىن ئۇنىڭ ئىبادىتى توغرىلىق سورىشىدۇ. ئايالار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قانداق ئىبادەت قىلىدىغانلىقىنى بايان قىلىپ بەرگەندىن كېيىن، ئۇلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئىبادەتلىرىنى ئاز، دەپ ھېس قىلغانلىقلىرىدىن « بىز پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا قارىغاندا نەدە؟ ئاللاھ ئۇنىڭ ئىلگىرىكى ۋە كېيىنكى پۈتۈن كەمچىلىكلىرىنى كەچۈرۈۋەتكەن تۇرسا دېيىشىدۇ» يەنى ئۇنداق بولغان ئىكەن، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئازلا ئىبادەت قىلسىمۇ يېتەرلىك، ئەمما بىز ئۇنىڭدىن كۆپرەك ئىبادەت قىلىشىمىز كېرەك دېگەن چۈشەنچىگە كېلىدۇ ـ دە، ئۇلاردىن بىرى «مەن يىل بويى كۈندە روزا تۇتىمەن» دەيدۇ. يەنە بىرى «مەن ئايالدىن يىراق تۇرىمەن، ئۆمۈر بويى ئۆيلەنمەيمەن» دەيدۇ، ئۈچىنچىسى «مەن كېچە ئۇخلىماي ئىبادەت قىلىمەن» دەيدۇ، بۇ ۋاقىتتا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام

(1) نۇن سۈرىسى 4 ـ ئايەت
(2) ياسىن سۈرىسى 4ـ ئايەت

كېلىپ ئۇلارغا: «سىلەر ئۇنى، بۇنى دېيىشىپسىلەر، ئاللاھنىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلىپ ئېيتالايمەنكى، ئاراڭلاردا، مەن سىلەرنىڭ ئاللاھتىن ئەڭ قورقىدىغان، ئەڭ تەقۋا كىشىڭلارمەن. لېكىن مەن كېچىلىرىنىڭ بەزى ۋاقىتلىرىدا نامىز ئوقۇيمەن، بەزى ۋاقىتلىرىدا بولسا ئۇخلايمەن، (رامىزاندىن باشقا كۈنلەردە) گاھىدا روزا تۇتمەن، گاھىدا تۇتمايمەن. مەن ئۆيلىنىمەن. كىمكى مېنىڭ يولۇمدىن يۈز ئۆرۈيدىكەن ئۇ مېنىڭ ئۈممىتىمدىن ئەمەس» دەيدۇ»[1].

دېمەك: ئۆيلىنىش ـ ماددىي ۋە مەنىۋى جەھەتتىن ئۇنىڭغا قادىر بولالىغان كىشىلەر ئۈچۈن نورمال ھاللاردا (يەنى ئۆيلەنمىسە زىنا ـ ھارام ئىشلارغا چۈشۈپ قالماسلىقىدىن خاتىرجەم بولالىغان، ئەگەر ئۆيلەنسىمۇ ئايالىنىڭ ھەقلىرىنى ئادا قىلىشقا قادىر بولۇپ، ئىقتىسادىي شارائىتىمۇ ھازىر بولغان كىشىلەر ئۈچۈن) سۈننەتتۇر.

ئەگەر كىشى زادى ئۆيلەنمىسە ئۇنىڭ زىنا ـ ھارام ئىشلارغا چۈشۈپ قېلىش ئېھتىمالى كۈچلۈك بولۇپ، ئۆيلىنىشكە قۇدرىتى يېتىدىغان ۋە شەرت ـ شارائىتى تولۇق بولغان بولسا، ئۇ كىشىنىڭ دەرھال ئۆيلىنىشى پەرزدۇر. بۇ ھالەتتە، ئەگەر ئۇ ئۆيلەنمىسە گۇناھكار بولىدۇ.

ئەگەر كىشى ئۆيلەنسە ئايالىنىڭ ماددىي ۋە مەنىۋى ھەقلىرىنى ئادا قىلالماسلىقىدىن، ياكى ئايالىغا زۇلۇم قىلىپ قويۇپ گۇناھكار بولۇشىدىن قورقسا، يەنى ئۆزىدە قەتئىي ئىشەنچ بولمىسا، بۇ ھالەتتە ئۇنىڭ ئۆيلىنىشى ھارامدۇر. چۈنكى ئايالىنىڭ ماددىي ۋە مەنىۋى ئېھتىياجلىرىنى قاندۇرالمايدىغان كىشىنىڭ ئۆيلىنىشى ھەم ئۆزىگە ھەم

(1) بۇخارى رىۋايىتى

ئايالىغا ياخشى نەتىجە ئېلىپ كەلمەيدۇ.

مۇسۇلمان ئادەمنىڭ ئۆيلىنىشتىكى مۇددىئاسى

ئۆيلىنىش- ئىنسانلارنىڭ دۇنيا ۋە ئاخىرەتلىك مەنپەئەتلىرى ئۈچۈن ئاللاھ تائالا تەرىپىدىن بېكىتىپ بېرىلگەن تەبىئىي قانۇنىيەتتۇر. ئۆيلىنىش كۆپلىگەن ئېسىل غايە ۋە ياخشى مەقسەتلەرنىڭ ۋاستىسىدۇر. مۇسۇلمان ئادەمنىڭ ئۆيلىنىشتىكى ئەڭ ئاساسلىق مۇددىئاسى ئىككى بولۇپ: بىرى، پەرزەنت كۆرۈش، يەنە بىرى، ئۆيلىنىش ئارقىلىق ئۆزىنى زىنا - ھارام ئىشلارغا بېرىلىشتىن قوغداپ قېلىشتىن ئىبارەت.

1. ھارامدىن ساقلىنىش

مەلۇمكى، مۇسۇلمان كىشىنىڭ ئۆيلىنىشتىكى بىرىنچى مۇددىئاسى ئۆزىنىڭ جىنسىي ھەۋىسىنى ھالالدىن قاندۇرۇش ئارقىلىق ھارام - زىنا ئىشلاردىن ساقلىنىشتىن ئىبارەتتۇر.

جىنسىي ھەۋىسىنى ئۆزىنىڭ ھالال ئايالى ئارقىلىق ئادا قىلىش كىشىنىڭ ئېپىەتلىك بولۇشىغا تۈرتكە بولىدۇ، لېكىن بۇنداق ئېپىەتنى ھاسىل قىلىش ئاۋۇال نىيەت بىلەن بولىدۇ، ئەگەر كىشى بارلىق ھىممىتىنى ئۆزىنىڭ جىنسىي ھەۋىسىنى قاندۇرۇشقىلا بېغىشلىغان ھالدا ئۆيلىنىدىكەن، ئۇ باشقا مەخلۇقاتلاردىن قىلچە پەرقلەنمىگەن بولىدۇ. شۇڭا مۇسۇلمان ئادەم جىنسىي ھەۋىسىنى ھالالدىن قاندۇرۇش ئارقىلىق ھارامدىن ساقلىنىپ، ئېپىەتلىك بولۇشنى مەقسەت قىلىپ ئۆيلەنسە ساۋاب تاپىدۇ. چۈنكى ھارامدىن ساقلىنىش ۋە ھالال دائىرىسىدە ئىش كۆرۈش ساۋابلىق ئەمەلدۇر.

دېمەك: ھارامدىن ساقلىنىپ ئىپپەتلىك بولۇش نىيىتىدە ئۆيلەنگەن كىشى، ئۆيلىنىش ئارقىلىق چوقۇم ئىپپەتلىك بولالايدۇ. ئەمما، پەقەت ئۆزىنىڭ جىنسىي ھەۋىسىنى قاندۇرۇش نىيىتى بىلەنلا ئۆيلەنگەن كىشى، ئۆيلىنىش ئارقىلىقمۇ ئۆزىنىڭ ھەۋىسىنى قاندۇرالمايدۇ. چۈنكى ئۇنىڭدا ھارامدىن ساقلىنىشتىن ئىبارەت بولغان ياخشى نىيەت بولمىغاچقا، ئۇنىڭدا قانائەتمۇ بولمايدۇ. ئىنسانىنىڭ نەپسى تويسىمۇ، ئۇنىڭ كۆزى تويمايدۇ. ئۇنى پەقەت قانائەتلا تويغۇزالايدۇ. قانائەت بولمىغان ئادەم تۆت خوتۇننى بىر ۋاقىتتا نىكاھىدا ساقلىغان بولسىمۇ يەنە تويمايدۇ. ھازىرقى چىرىكلەشكەن ئەرەب جەمئىيىتىدە بۇنىڭ مىسالىنى كۆپرەك ئۇچراتقىلى بولىدۇ.

2. پەرزەنت كۆرۈش

مۇسۇلمان كىشىنىڭ ئۆيلىنىشتىكى ئىككىنچى مۇددىئاسى پەرزەنت كۆرۈپ، ئۇنى دىن، مىللەت ۋە ۋەتەن ئۈچۈن پايدىلىق بولغان، ئۆزىنىڭ ئىرادىسىگە ۋاپاسلىق قىلىدىغان دىيانەتلىك، ياخشى ئەۋلاد قىلىپ يېتىشتۈرۈپ چىقىشنى ئارزۇ قىلىشتىن ئىبارەت بولىدۇ.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: «كۆپ تۇغدىغان، ئېسىل خىسلەتلىك ئاياللار بىلەن ئۆيلىنىڭلار! مەن قىيامەت كۈنىدە باشقا ئۈممەتلەرنىڭ ئالدىدا، سىلەرنىڭ كۆپلىكىڭلاردىن پەخىرلىنىمەن»[1].

ئىنسان ئۆز تەبىئىتىدىمۇ پەرزەنت كۆرۈشنى، بالىلىرى بىلەن

(1) ئەبۇ داۋۇد رىۋايىتى

خۇشاللىنىپ دۇنيانىڭ سائادەتلىرىدىن بەھرىمەن بولۇشنى ئارزۇلايدۇ، بالىلىرى ئارقىلىق ئۆزىنىڭ نام-نىشانىسىنى داۋام قىلدۇرۇشنى خالايدۇ. ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ الْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ﴾ يەنى﴿مالار ۋە بالىلار دۇنيا تىرىكچىلىكىنىڭ زىننىتىدۇر﴾[1].

پەرزەنت كۆرۈپ، ئۇنى دىيانەتلىك، ئەخلاقلىق، ئىنسانىيەتكە پايدىلىق ياخشى پەرزەنت قىلىپ يېتىشتۈرۈپ چىقىش ھەقىقىي مۇسۇلمانغا خاس بىر ئالاھىدىلىكتۇر.

(1) كەھف سۈرىسى46 ـ ئايەت

ئىنسانلارنى ئۆيلىنىشكە تەشەببۇس قىلىشنىڭ ھېكمىتى

بۇ ماۋزۇدا سۆز ئېچىشتىن بۇرۇن شۇنى ئېنىق بىلىشىمىز كېرەككى، ئىسلام دىنىدا بۇيرۇلغانلارنىڭ ھەممىسى پەقەت ھېكمەتتىنلا ئىبارەت دېسەك مۇبالىغە قىلمىغان بولىمىز. ئۇلاردا مەنىسىز، پايدىسىز ھېچ نەرسە يوقتۇر. چۈنكى ئۇلار ھەر نەرسىنى تولۇق بىلگۈچى ۋە ھېكمەتلىك ئىش قىلغۇچى ئاللاھ تائالا تەرىپىدىن كەلگەن ئەھكاملاردۇر. لېكىن شەرئەت ئەھكاملىرىدىكى ھېكمەتلەرنىڭ ھەممىسى ئىنسانلارغا مەلۇممۇ ؟ جاۋاب: ئىنسانلارنىڭ ئىلمى ۋە ئەقىل ئىدراكى چەكلىك بولغاچقا، ئۇلارنىڭ ھەممە نەرسىنىڭ ھېكمەتلىرىنى ۋە مەقسەت ـ غايىلىرىنى ئىدراك قىلىپ بىلىشى مۇمكىن ئەمەستۇر. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا ﴾ يەنى﴿سىلەر ئازلا ئىلىم بېرىلدىڭلار﴾[1].

ئەھۋال بۇنداق ئىكەن، ئاللاھ تائالا ئىنسانلار ئۈچۈن چۈشۈرگەن شەرئەت ئەھكاملىرىنىڭ ھەممىسىنى ـ مەيلى بىز ئۇلارنىڭ ھېكمەت ـ سىرلىرىنى بىلەيلى، مەيلى بىلمەيلى ـ رازىمەنلىك بىلەن قوبۇل قىلىشىمىزغا تۇغرا كېلىدۇ. چۈنكى بىر نەرسىنىڭ ھېكمىتىنى بىلمىگەنلىكىمىز، ئۇنىڭ ھېكمىتى ۋە پايدىسى يوق دېگەنلىك ئەمەس، بەلكى ئۇنىڭ ھېكمىتىنى بىلىشكە بىزنىڭ ئەقىل، ئىدراكىمىزنىڭ يېتەرلىك ئەمەس ئىكەنلىكىدۇر.

شۇنداقتىمۇ، ئاللاھ تائالانىڭ ئىنسانلار جەمئىيىتى ئۈچۈن، ئەر ــ

(1) ئىسرا سۈرىسى 85 ـ ئايەت

ئايالدىن ئىبارەت بۇ ئىككى جىنسنىڭ بىر ــ بىرى بىلەن ئۆيلىنىشى ئارقىلىق جۈپلىشىشنى ئىلاھىي قانۇن قىلىپ بېكىتكەنلىكىنىڭ بەزى ھېكمەتلىرىنى بىزنىڭ چەكلىك بولغان ئىنسانىي ئەقلىمىز بىلەن بىلەلىگەنچە سۆزلەپ ئۆتكۈم كېلىدۇ:

1. ئۆيلىنىش ئارقىلىق كىشىلەر ئەر ــ خوتۇنلۇق مۇناسىۋىتى ئورناتقاندىن كېيىن، ئۇلار زىنا ـ پاھىشە ئىشلاردىن ساقلىنالايدۇ، تېگى پاك نەسىللەرنى تېرىيالايدۇ.

2. ئۆيلىنىش ئارقىلىق جەمئىيەتنىي يامان ئىشلاردىن، ئەخلاقسىزلىقتىن ساقلاپ قالغىلى بولىدۇ. ئەگەر ئۆيلىنىش بولمايدىغان بولسا، ئىنسانلار ئوتتۇرىسىدا رەزىللىكلەر ئورتاقلاشقان بولاتتى.

3. ئۆيلىنىش ئارقىلىق ئەر ـ ئايال ئىككىسى بىر ـ بىرىگە تېگىشلىك بولغان ھەق ـ ھوقۇقلاردىن ئورتاق مەنپەئەتلىنەلەيدۇ. ئەر ئايالنىڭ يېمەك ـ ئىچمەك، كىيىم ـ كېچەك قاتارلىق ھاياتتىكى بارلىق ئېھتىياجلىرىنى تولۇقلاشنى ئۆز ـ ئۈستىگە ئالىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دەيدۇ: «ئايالىرىڭلارنىڭ يېمەك ـ ئىچمەك ۋە كىيىم ـ كېچەكلىرىنى تولۇقلاپ بېرىشىڭلار، ئۇلارنىڭ سىلەرنىڭ ئۈستۈڭلاردىكى ھەقلىرىدىندۇر»[1].

ئايالمۇ ئېرىنىڭ ئۆي ئىچىدىكى ئېھتىياجلىرىدىن چىقىشنى ئۆز ئۈستىگە ئالىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ:

(1) پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھەج قىلغان ۋاقتىدا، ئەرەفات تېغىدا سۆزلىگەن « ۋىدا خۇتبىسى» دەپ ئاتالغان مەشھۇر نۇتقىنىڭ بىر قىسمى، ئەبۇداۋۇد، تىرمىزى رىۋايىتى.

«ئايال ئېرىنىڭ ئۆيىگە مەسئۇلدۇر، ئۇ، ئۆي ئىشلىرىدىكى مەسئۇلىيىتىدىن سورىلىدۇ»[1].

4. ئۆيلىنىش ئارقىلىق كىشىلەر يات ئائىلىلەر، قەبىلىلەر، ھەتتا مىللەتلەر ئوتتۇرىسىدا ئۆزئارا تۇغقانچىلىق رىشتىنى باغلايدۇ، بىر - بىرىنى تونۇمايدىغان ئائىلىلەر، ئۆزئارا قۇدىلىشىش ئارقىلىق بىر- بىرى بىلەن تونۇشۇپ تۇغقان بولۇپ كېتىدۇ. ئۇلار ئاخىرى بىر - بىرىدىن مىراس ئالىدۇ.

5. يەر يۈزىدە ئىنسان نەسلىنىڭ ساغلام ھالدا داۋام قىلىشى پەقەت ئەر بىلەن ئايال ئىككى جىنسىنىڭ بىر- بىرى بىلەن ئۆيلىنىشى ئارقىلىق ئەمەلگە ئاشىدۇ.

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً ﴾يەنى﴿ ئى ئىنسانلار! سىلەرنى بىر شەخستىن ياراتقان، شۇ شەخستىن ئۇنىڭ جۈپتىنى ياراتقان ۋە بۇ ئىككىسىدىن نۇرغۇن ئەرلەرنى ۋە ئاياللارنى ياراتقان رەببىڭلاردىن قورقۇڭلار﴾[2].

ئەگەر ئىنسانلار ئوتتۇرىسىدا ئۆزئارا ئۆيلىنىش بولمايدىغان بولسا، تۆۋەندىكى ئىككى ئىشنىڭ بىرى بولاتتى، ياكى ئىنسانىيەتنىڭ نەسلى تۈگەشكەن، ياكى زىنا - پاھىشە ئارقىلىق ئەسلى - پەسلى بىلىنمىگەن ئەخلاقسىز ئىنسانلار مەيدانغا كەلگەن بولاتتى.

(1) بۇخارى رىۋايىتى
(2) نىسا سۈرىسى 1 - ئايەت

تۇرمۇش قۇرغۇچىلاردا بولىدىغان سۈپەتلەر

قىزىق يېگىتلەر بالاغەتكە يېتىپ، كۆڭۈللىرىگە خىيالالر كىرىشكە باشلىشى بىلەن تەڭ، ئۇلارنىڭ زېھنىي كېلەچەك تۇرمۇشىدىكى شېرىكى ھەققىدە ئىزدىنىشكە باشلايدۇ.

كىشىلەرنىڭ ئۆسۈپ يېتىلگەن ۋە تەربىيە ئالغان مۇھىتلىرىنىڭ ئوخشاش بولمىغىنىغا قاراپ، ئۇلارنىڭ تۇرمۇش قۇرۇش ئۇچۇن جۆر تاللاشتىكى قىزىقىشلىرىمۇ ئوخشاش بولمايدۇ. بەزىلەر ئۆزلىرىنىڭ تۇرمۇش قۇرماقچى بولغان جۆرىسىنىڭ شەكلى گۈزەللىكىنى كۆزدە تۇتسا، بەزىلەر ئۇنىڭ بايلىقىنى ياكى جەمئىيەتتىكى ئورنىنى كۆزدە تۇتىدۇ. بۇلارنىڭ ھەممىسى قانداقلا بىر جەمئىيەتتە بولمىسۇن، تۇرمۇش قۇرغۇچىلاردا ئومۇمەن كۆزدە تۇتىلىدىغان ئاساسلىق سۈپەتلەر. لېكىن يۇقىرىقى سۈپەتلەر ئىچىدە ھەممىدىن ئېسىل ۋە ئەڭ مەڭگۈلۈك ئۆزگەرمەيدىغان سۈپەت قايسى دېگەندە، ئۇ دىيانەت بىلەن ئەخلاقتۇر.

تۇرمۇش قۇرغۇچىنىڭ جۆرىسىدىن ئىزدەيدىغان ئەڭ ئاۋۋالقى نەرسىسى دىيانەت بىلەن ئەخلاق بولۇشى لازىم. ئەر-خوتۇنلۇق ھاياتى كۆپلىگەن مەسئۇلىيەت ۋە مۇشەققەتلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ھايات بولۇپ، شارائىتلارنىڭ تەسىرى بىلەن ئۆزگىرىپ تۇرىدۇ. ئەر-خوتۇنلۇق ھاياتىنىڭ ئاساسى ئەگەر پۇل - مالنىڭ ئۇستىگە قۇرۇلغان بولسا ، يەنى ئۇلار بىر-بىرىنىڭ مال دۇنياسىنى كۆزلەپ ئۆيلەنگەن بولسا، پۇل - مال دېگەن بىرخىل تۇرمايدۇ. جاھان ئۆزگىرىپ تۇرغاچقا، تۇنۇگۈنكى باينىڭ بۈگۈن گادای بولۇپ قېلىشى تەبىئي ئەھۋال. مال - دۇنيا قولدىن كەتكەن ۋاقتتا، بۇ تۇرمۇشنىڭ ئاساسىي يېقىلغان

بولىدۇ. چۈنكى بۇنداق تۇرمۇش مال - دۇنيانى كۆزلەپ، بايلىقنى ئاساس قىلغان هالدا قۇرۇلغان.

ئەگەر بۇ تۇرمۇش گۈزەللىك ياكى مەنسەپنى ئاساس قىلغان هالدا قۇرۇلغان بولسا، گۈزەللىك هەمىشە بىر خىل تۇرمايدۇ. ئۇ، يىللار بىلەن ئۆزگىرىپ تۇرىدۇ. مەنسەپ دېگەنمۇ بۇگۈن بار، ئەتە يوق بولۇپ تۇرىدۇ. ئەر - ئايالليق هاياتى ئۆز ئاساسىنى يوقاتقاندىن كېيىن نېمە بولماقچى؟

شۇبهسىزكى: بۇنداق شارائىتتا، ئەر ــ ئايال ئوتتۇرىسىدا چوقۇم جېدەل - ماجرا چىقىدۇ، نەتىجىدە، ئۇلار ئاجرىشىدۇ ياكى بەختسىز هالدا بۇ تۇرمۇشنى داۋام قىلدۇرۇشقا مەجبۇر بولىدۇ. چۈنكى بۇ تۇرمۇش ئۆزگەرمەيدىغان سابىت نەرسە ئۇستىگە قۇرۇلماستىن، بەلكى ئۆزگىرىپ تۇرىدىغان شەخسىي مەنپەئەتلەرنى ئاساس قىلغان تۇرمۇشتۇر.

ئەر ــ خوتۇنلۇق هاياتى ئەگەر دىيانەتنى ئاساس قىلىپ دىنىنىڭ ئۇستىگە قۇرۇلمىدىكەن، دىن - مۇسۇلمان كىشىنىڭ قەلبىدىكى ئەڭ سابىت ۋە ئەڭ كۈچلۈك نەرسىدۇر. شۇڭا مۇسۇلمان كىشىنىڭ ئىگىدارچىلىقىدىكى بارلىق نەرسىسى يوقالغان تەقدىردىمۇ، ئۇنىڭ دىنى قەتئىي يوقالمايدۇ، ئۇ مەڭگۈ قالىدۇ، ئۇنى ھېچبىر كۈچ تارتىۋالالمايدۇ. چۈنكى ئۇنىڭ قەلبىدىكىلەرنى ئۆزىدىن باشقا ھېچكىم ئىگە بولالمايدۇ.

مەلۇمكى، مۇسۇلمان كىشى مەيلى ئەر بولسۇن، مەيلى ئايال بولسۇن، ئۇ بايىاشاتلىق، ياخشى كۈنلەردە ئاللاھ تائالاغا شۈكۈر قىلىدۇ. قاتتىقچىلىق ۋە ئېغىر كۈنلەردە ئاللاھ تائالاغا سەۋر قىلىدۇ. رېئاللىققا

ئىمانى ۋە سەۋرچانلىقى بىلەن مۇئامىلە قىلىدۇ. ئامەت كەلگەندە بىر - بىرىگە ھاكاۋۇرلۇق قىلمايدۇ، زىيان تارتقاندا بىرى بىرىگە تاپا - تەنە قىلمايدۇ. دىيانەتنى ئاساس قىلىپ قۇرۇلغان ئائىلىدىكى ئەر - ئايال مانا مۇشۇنداق بولىدۇ. ئۇلار رېئاللىققا قانائەتچانلىق بىلەن مۇئامىلە قىلىدۇ. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ئۇستىدىكى قارشى تەرەپنىڭ ھەق - ھوقۇقلىرىنى تونۇيدۇ ۋە يولدا ئادا قىلىدۇ.

تۇرمۇش قۇرۇشتا ئەرلەرنىڭ جور تاللاش پىرىنسىپى

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:﴿ وَلَا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكَاتِ حَتَّى يُؤْمِنَّ وَلَأَمَةٌ مُؤْمِنَةٌ خَيْرٌ مِنْ مُشْرِكَةٍ وَلَوْ أَعْجَبَتْكُمْ وَلَا تُنْكِحُوا الْمُشْرِكِينَ حَتَّى يُؤْمِنُوا وَلَعَبْدٌ مُؤْمِنٌ خَيْرٌ مِنْ مُشْرِكٍ وَلَوْ أَعْجَبَكُمْ أُولَئِكَ يَدْعُونَ إِلَى النَّارِ وَاللَّهُ يَدْعُو إِلَى الْجَنَّةِ وَالْمَغْفِرَةِ بِإِذْنِهِ وَيُبَيِّنُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ﴾يەنى ﴿مۇشرىك ئاياللار ئىمان ئېيتمىغىچە ئۇلارنى نىكاھىڭلارغا ئالماڭلار. ھۆر مۇشرىك ئايال ھۆسن - جامالى ۋە مېلى بىلەن سىلەرنى مەپتۇن قىلغان تەقدىردىمۇ، مۇئمىن دىدەك، ئەلۋەتتە ئۇنىڭدىن ياخشىدۇر. مۇشرىك ئەرلەر ئىمان ئېيتمىغىچە مۇئمىن ئاياللارنى ئۇلارغا ياتلىق قىلماڭلار، ھۆر مۇشرىك ئەر سىلەرنى مەپتۇن قىلغان تەقدىردىمۇ مۇئمىن قۇل ئەلۋەتتە ئۇنىڭدىن ياخشىدۇر. ئەنە شۇلار (مۇشرىكلەر) سىلەرنى دۇزاخقا چاقىرىدۇ، ئاللاھ ئۆز ئىرادىسى بويىچە سىلەرنى جەننەتكە، مەغپىرەتكە چاقىرىدۇ، كىشىلەر پەندىنەسىھەت ئالسۇن دەپ ئاللاھ ئۇلارغا ئايەتلىرىنى بايان قىلىدۇ﴾[1].

ئىسلام دىنى نەزىرىدە، ئاياللار سۈپەتلىنىدىغان ۋە زىننەتلىنىدىغان ئەڭ ئېسىل ۋە گۈزەل سۈپەتلەرنى ئاللاھ تائالا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئاياللىرىغا قىلغان خىتابىدا مۇنداق بايان قىلىپ كۆرسىتىدۇ:﴿ عَسَى رَبُّهُ إِنْ طَلَّقَكُنَّ أَنْ يُبْدِلَهُ أَزْوَاجًا خَيْرًا مِنْكُنَّ مُسْلِمَاتٍ مُؤْمِنَاتٍ قَانِتَاتٍ تَائِبَاتٍ عَابِدَاتٍ سَائِحَاتٍ ثَيِّبَاتٍ وَأَبْكَارًا﴾يەنى ﴿ئەگەر ئۇ

(1) بەقەرە سۈرىسى 221 - ئايەت

سىلەرنى قويۇۋەتسە رەببى (ئۇنىڭغا) سىلەرنىڭ ئورنۇڭلارغا، سىلەردىن ياخشى، بويسۇنغۇچى، ئىمان ئېيتقۇچى، ئىتائەت قىلغۇچى، تەۋبە قىلغۇچى، ئىبادەت قىلغۇچى، روزا تۇتقۇچى چوكانلارنى ۋە قىزلارنى بېرىشى مۇمكىن﴾[1].

بۇ ئايەت، خاتىرجەم، بەرىكەتلىك ۋە ئېسىل بىر ئائىلىنى تەسىس قىلىشتا ئايالدىن تەلەپ قىلىنىدىغان بارلىق ئېسىل پەزىلەت ۋە گۈزەل سۈپەتلەرنىڭ ھەممىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان.

يۇقىرىقى سۈپەتلەرنىڭ ئەڭ بېشىدا:

1. «بويسۇنغۇچى» دېگەن سۈپەت بايان قىلىنغان، چۈنكى ئاللاھ تائالاغا ۋە پەيغەمبەرنىڭ ئەمرىگە بويسۇنىدىغان ئايال ئېرىنىڭ خاھىشىغىمۇ چوقۇم بويسۇنىدۇ ۋە ئۇستىدىكى ئۇنىڭ ھوقۇقىنى تونۇيدۇ.

2. «ئىمان ئېيتقۇچى» دېگەن سۈپەت بولۇپ، ئاللاھ تائالاغا ئىمانى بار ئايال ھەر قانداق ياخشى ئىشنى ئۆزلۈكىدىن ، ئىخلاس بىلەن قىلىدۇ. ئالدامچىلىق ۋە يالغانچىلىقلاردىن يىراق بولىدۇ. ئېرى ئۇنىڭ يېنىدا بولسۇن ياكى بولمىسۇن، ئېرىگە ھەمىشە ۋاپادار بولىدۇ.

3. «تەۋبە قىلغۇچى»دېگەن سۈپەت بولۇپ، بۇرۇن قىلغان خاتالىقلىرىنى ئېتىراپ قىلىشنى بىلىدىغان ئايال ئەلۋەتتە، ئۆزىنىڭ قىلىشقا تېگىشلىك تۇغرا ئىشلىرىنى بىلىدۇ. ئېرىنى ۋە پەرزەنتلىرىنى بەختلىك قىلىشنى بىلىدۇ. ئېرىنى ۋە پەرزەنتلىرىنى بەختلىك قىلىش

(1) تەھرىم سۈرىسى 5 ـ ئايەت

ئۇچۇن ھەمىشە توغرا ياخشى ئىش قىلىشقا تىرىشىدۇ.

4. «ئىبادەت قىلغۇچى» دېگەن سۆيەت بولۇپ، ئاللاھ تائالاغا ئىبادەت قىلىدىغان ئايال ئەلۋەتتە، ئېرىنىڭ ھۆرمىتىنى ۋە ھەققىنى تونۇپ، قىلىشقا تېگىشلىكلىرىنى جايىدا ئورۇنلايدۇ. چۈنكى ئايالنىڭ ئېرىنى ھۆرمەتلىشىدە ئىبادەتنىڭ ساۋابى باردۇر.

5. «روزا تۇتقۇچى» دېگەن سۆيەت بولۇپ، روزا تۇتۇش بىلەن بولسۇن، مەيلى باشقا نەپىلە (ئىختىيارىي) ئىبادەتلەر بىلەن بولسۇن، ئاللاھ تائالاغا يېقىنلىشىشنى خالىغان ئايال ھەر ھالدا ئېرىنىمۇ رازى قىلىشقا تىرىشىدۇ. چۈنكى ئېرىنىڭ رازىلىقى ئايالنىڭ ئاللاھ تائالاغا تېخىمۇ يېقىنلىشىشغا ۋاستە بولىدۇ.

يۇقىرىقى سۆيەتلەر ئىسلام نەزەردىكى ئەڭ ئۇلۇگلىك ئايالنىڭ مىسالىدۇر. ئۇلۇگلىك ئايال - ئاللاھ تائالانىڭ ئەمرى پەرمانلىرىغا مۇخالىپەتچىلىك قىلىشتىن قورقىدىغان، گۈزەل ئەخلاق ۋە ئېسىل پەزىلەتلەر بىلەن زىننەتلەنگەن ئايال دېمەكتۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر ھەدىستە مۇنداق دېگەن : «دۇنيا مەنپەئەتتۇر، دۇنيانىڭ ئەڭ ياخشى مەنپەئەتى ئۇلۇگلىك ئايالدۇر»[1].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام تۇرمۇش قۇرغۇچىنىڭ ئۆز جورىسىنى قانداق تاللىشى ھەققىدە تەلىم بېرىپ مۇنداق دېگەن : «كىشىلەر ئايالالارنى تۆت نەرسىگە قاراپ تاللايدۇ، ئۇنىڭ بايلىقىغا، چىرايىغا، نەسەبىگە ۋە ئۇنىڭ دىيانىتىگە. سەن ئەڭ ئاۋۋال دىيانەتلىك بولغىنىنى

(1) مۇسلىم رىۋايىتى

تاللىغىن، شۇنداق قىلساڭ پايدا تاپسەن»[1].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ ھەدىستە، كىشىلەرنىڭ بىرگە تۇرمۇش قۇرماقچى بولغان ئايالالاردىن تەلەپ قىلىشىدا ئومۇم بولغان تۆت خىل سۈپەتنى بايان قىلىپ، ئاخىرىدا، دىيانەتنى ئاۋۋال تاللاپ، ئۇنى بىرىنچى ئورۇندا قويۇشنىڭ لازىم ئىكەنلىكىنى تەكىتلەيدۇ.

بەزى كىشىلەر جورىسى بولىدىغان ئايالنى تاللاشتا، ئۇنىڭ دىيانىتى ۋە ئەخلاقىدىن قەتئىينەزەر ھالدا، دۇنيانىڭ قىيىنچىلىقلىرىغا تاقابىل كېلىشتە يارىدەمچى بولۇپ قالار دېگەن ئۈمىد بىلەن ئۇنىڭ بايلىقىنلا كۆزدە تۇتىدۇ.

بەزى كىشىلەر ئايالنىڭ مەنسىپى ۋە جەمئىيەتتىكى ئورنىنى كۆزلەپ ئۇنىڭ دىيانىتىدىن ۋە ئەخلاقىدىن قەتئىينەزەر ھالدا، ئۇنىڭ بىلەن تۇرمۇش قۇرىدۇ.

بەزى كىشىلەر ئەڭ ئاۋۋال، ئايالنىڭ دىيانەتنى ئاساس قىلغان ھالدا ئۇنى تاللايدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تەۋسىيەسى مانا مۇشۇ.

«دىيانەتلىك» دېگەن سۈپەت يۇقىرىقى ئۈچ سۈپەت بىلەن بىرگە تېپىلسا تېخىمۇ ياخشى، ئەگەر باشقىسى بولمىسىمۇ، دىيانەت ئۆزى يالغۇزلا يۇقىرىقى سۈپەتلەرنىڭ ھەممىسىدىن ئېشىپ چۈشىدۇ، ئەلۋەتتە.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام كىشىلەرنى ئايالنىڭ دىيانىتىدىن خەۋەرسىز ھالدا، ئۇنىڭ ئىقتىسادىغا ياكى گۈزەللىكىگە ياكى نەسەبىگە

(1) بۇخارى رىۋايىتى

ياكى جەمئىيەتتىكى ئابرۇيغا بېرىلىپلا، ئۇنىڭ بىلەن تۇرمۇش قۇرۇشنىڭ پالاكىتىدىن ئاگاھلاندۇرۇپ مۇنداق دەيدۇ: «كىمكى ئايالنى ئۇنىڭ ئابرۇيىنى كۆزلەپ تاللايدىكەن، ئۇ خورلۇقتىن باشقا نەرسىگە ئېرىشەلمەيدۇ. كىمكى ئۇنى، ئۇنىڭ ئىقتىسادىنى كۆزلەپ تاللايدىكەن، ئۇ پېقىرلىقتىن باشقىسىغا ئېرىشەلمەيدۇ. كىمكى ئۇنىڭ نەسەبىنى كۆزلەپ تاللايدىكەن، ئۇ پەقەت رەزىللىكتىن باشقىسىغا ئېرىشەلمەيدۇ. كىمكى ئايالنى، كۆزىنى نامەھرەمگە تىكلىپ قاراشتىن، ئەۋرىتىنى ھارامدىن ساقلاشنى مەقسەت قىلغان ھالدا، ئۇنىڭ دىيانەتنى دەپ ئالىدىكەن، ئاللاھ تائالا ھەر ئىككىسىگە بەرىكەت ئاتا قىلىدۇ»[1].

يەنە بىر ھەدىستە مۇنداق دېيىلگەن: «ئاياللارنى ئۇلارنىڭ چىرايىنلا كۆزلەپ ئالماڭلار. ئۇلارنىڭ گۈزەللىكى، ئۇلارنىڭ سىلەرنى كۆزىگە ئىلماسلىقىغا سەۋەب بولىشى مۇمكىن. ئۇلارنى، ئۇلارنىڭ بايلىقىنى كۆزلەپ ئالماڭلار، بايلىقى ئۇلارنى ھەددىدىن ئاشۇرۇپ قويۇشى مۇمكىن. لېكىن ئۇلارنى دىيانەتنى كۆزلەپ ئېلىڭلار. دىيانەتلىك بولغان، قارا تەنلىك دېدەك ، دىيانەتى بولمىغان ھۆر گۈزەلدىن ئەلۋەتتە ئەۋزەلدۇر»[2].

ئىسلام دىنى كىشىلەرنى ئاياللارنىڭ گۈزەللىكىدىن، بايلىقىدىن ۋە ئابرۇيىدىن پايدىلىنىشتىن توسمايدۇ. بەلكى ئۇلارنى بەزى ئايالاردىكى ئاقىۋەتسىز، ۋاقىتلىق گۈزەللىكە، مال - دۇنياغا ۋە داۋامى يوق ئابرۇيغا قىزىقىپ كېتىپ، ئۇلارنىڭ دىيانەتىنىڭ قانداق بولۇشىغا قارىمايلا، ئۇلار

(1) تەبەرانىي رىۋايىتى
(2) ئىبن ماجە رىۋايىتى

بىلەن تۇرمۇش قۇرۇش ئارقىلىق، ئۆزلىرىنى ۋاقىتلىق مەنپەئەتلەرنىڭ ئەسىرىگە ئايلانىدۇرۇپ قويماسلىقى، بەلكى ئەڭ ئاساسلىق ھەم مەڭگۈلۈك بولغان دىيانەتنى كۆزدە تۇتقان ھالدا، ئۆزلىرىنى ماددىي ۋە مەنىۋى جەھەتلەردىن يۇقىرى سەۋىيەگە كۆتۈرۈشىنى مەقسەت قىلىدۇ.

ئەمەلىيەتتە، ئايالنىڭ ئىقتىسادىنى ياكى گۈزەللىكىنى ياكى جەمئىيەتتىكى ئابرويىنىلا كۆزلەپ، ئۇنىڭ دىيانىتىنىڭ قانداق بولۇشىغا قارىماستىن، قۇرۇلغان تۇرمۇش كىشىنى داۋامسىز، ۋاقىتلىق نەرسىلەرگە قۇل قىلغان بولىدۇ. بۇنداق كىشى ئۆزىنىڭ سائادىتىنى ۋە خاتىرجەملىكىنى ۋاقىتلىق لەززەتلەر ئارىسىدا ئۆزگىرىپ تۇرىدىغان ھاۋايى ـ ھەۋەسلەرنى سىرتمىسىغا ئاسقان بولىدۇ. تۇرمۇشتا ئۇ ھەرگىزمۇ خاتىرجەملىك ھېس قىلالمايدۇ. چۈنكى، دىيانەتسىز گۈزەل ئايال مەغرۇر ۋە ھاكاۋۇر كىشىدۇ. دىيانەتسىز باي ئايال ھەددىنى بىلمەيدىغان، چوڭچى كىشىدۇ. دىيانەتسىز ئالىي نەسەبلىك ۋە ئابرۇيلۇق ئايال تەكەببۇر كىشىدۇ. ئەمما دىيانەتلىك ئايال كەمتەر، ئىتائەتچان، ئېسىل، ئەخلاقلىق، سەۋر ــ تاقەتلىك كىشىدۇ. ئەگەر ئۇ، گۈزەل جامالغا، بايلىققا، ئابرۇيغا ئىگە ئايال بولغان تەقدىردىمۇ، ئۆزى دىيانەتلىك بولغاچقا، ئۆز ھەددىنى بىلىدىغان، ھەمىشە بىر خىل تۇرىدىغان، ئېسىل، پەزىلەتلىك كىشىدۇ. شۇڭا دىيانەت يۇقىرىقى ئۈچ خىل سۈپەتنى بېسىپ چۈشىدۇ.

11ـ ئەسىردە ئۆتكەن ئۇلۇغ پەيلاسوپ ئالىم يۈسۈپ خاس ھاجىپ دۇنياغا داڭلىق ئەسىرى«قۇتادغۇبىلىك» تە مۇنداق دەپ يازغان:

دېسە كىم ئۆيلىنەي، ئەي ئەرلەر بېشى،

ئالار شۇ تۆت خىلدىن بىرىنى ئۇ كىشى،
بىرى باي خوتۇننى ئالماق ئىستەر ،
ئۇ بىرسى چىرايلىق ئۇچۇن كۆز تىكەر،
يەنە بىرسى ئېسىل نەسەبلىك تىلەر،
ئۇلۇغلۇق ئېتىغا قۇۋانىپ يۈرەر.
بىرسى ئىستەر نەپىس تەقۋادارنى،
ئۇنى تاپسا باغلار ئاڭا كارىنى،
بۇلارنىڭ ئۇبدىننى ئېيتاي مەن ساڭا،
ئالۇر بولساڭ قۇلاق سال ماڭا،
ئايا باي خوتۇنغا ئىنتىلگۈچى جان،
ئەسىر بولما ئاڭا ئى ئالىم ئىنسان،
گۈزەلنى تىلەگەن ئى ئەر ياخشىسى،
ئۇنى ئالساڭ ياغار ئەلنىڭ كۈلكىسى.
ئەي ئەسلى بۈيۈككە ئىنتىلگۈچى سەن،
ئۆمرۈڭنى خار ئەتمە بۇنىڭ بىلەن.
ئېرىغ تەقۋا بولسا ئۇ، ئېسىل بولۇر،
قالغان ئۈچ نەرسىمۇ ئۇندا تېپىلۇر.
ھېكىم سەن بىر تەقۋا خوتۇن ئىستىگىل،
ئۇ بولسا، بولۇر بۇ تۆت شەرتىمۇ بىل.

يۇسۇپ خاس ھاجىپمۇ يۇقىرىقى بېيىتلىرىدا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بۇ توغرىدا ئېيتقان ھەدىسلىرىنىڭ ھەق ئىكەنلىكىنى تەكىتلەيدۇ. ئىسلام دىنىنىڭ بۇ توغرىدىكى پىرىنسىپى كۇنىدىن كۈنگە ئىنسانلارنىڭ نەزەرىدە ھەقىقەتكە ئايلانماقتا. جەمئىيىتىمىز ۋە پۈتۈن ئىنسانلار جەمئىيىتىدە تەكرارلىنىپ كەلگەن تەجرىبىلەرمۇ، بۇ پىرىنسىپنىڭ ئىنتايىن توغرا ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلاپ كەلمەكتە.

ئىسلام نەزىرىدىكى ئۇلگىلىك ئايالنىڭ سۈرىتىنى تۆۋەندىكى ھەدىستە كۆرىمىز: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قانداق ئايال ئەڭ ئۇلگىلىك ياخشى ئايال سانىلىدۇ؟ دېگەن سوئالغا مۇنداق دەپ جاۋاب بەرگەن: « ئېرى ئۇنىڭ چىرايىغا قارىسا ئۇنى مەمنۇن قىلالايدىغان، ئۇنى بىرەر ئىشقا بۇيرىسا ئورۇنلايدىغان، ئۆزى ياقتۇرمايدىغان ئىشتىمۇ ئېرىنىڭ ھۆرمىتىنى قىلغانلىقتىن ئۇنىڭ بىلەن قارشىلاشمايدىغان، ئېرىنىڭ ئامانىتىنى ھەر ھالەتتە ساقلىيالايدىغان ئايال ئەڭ ئۇلگىلىك ئايالدۇر»[1].

ئىمام غەززالىي «ئىھيائۇ ئۇلۇمىددىن» ناملىق ئەسىرىدە، ئەسما ئىسىملىك بىر ئايالنىڭ، قىزىنىڭ تىلى كۈنىدە ئۇنىڭغا قىلغان نەسىھەتلىرىنى بايان قىلىدۇ.

ئەسما قىزىغا مۇنداق دېگەن: «ئى قىزىم! سەن ئۆسۈپ يېتىلگەن ئۇۋاڭدىن ئايرىلىپ، ساڭا تونۇشلۇق بولمىغان ئۆيگە ۋە سەن بىرگە بولۇپ كۆرمىگەن دوستنىڭ يېنىغا كېتىپ بارىسەن!

(1) نەسائىي رىۋايىتى

سەن ئۇنىڭغا يەر بولساڭ، ئۇ ساڭا ئاسمان بولىدۇ. سەن ئۇنىڭغا بىسات بولساڭ، ئۇ ساڭا تۈۋرۈك بولىدۇ. ئۇنىڭدىن كۆپ نەرسە سورىما، ئۇ سەندىن زېرىكىپ قالىدۇ. ئۇنىڭدىن يىراقلاشما، ئۇ سېنى ئۇنتۇپ كېتىدۇ. ئەگەر ئۇ ساڭا يېقىنلاشسا، سەنمۇ ئۇنىڭغا يېقىنلاشقىن. ئەگەر ئۇ سەندىن يىراقلاشسا، سەنمۇ ئۇنىڭدىن يىراقلاشقىن. ئۇنىڭ نومۇسىنى ۋە ئىپپىتىنى ساقلىغىن. ئۇ سەندىن پەقەت خوشپۇراقنىلا بۇرىسۇن. ئۇ سەندىن پەقەت گۈزەل سۆزنىلا ئاڭلىسۇن. ئۇ سەندىن پەقەت گۈزەللىكلەرنىلا كۆرسۇن»[1].

(1) « احياء علوم الدين» (دىنىي ئىلىملەرنى راۋاجلاندۇرۇش)» نامىلق ئەسەر، 4 - توم، 163 - بەت

تۇرمۇش قۇرۇشتا ئايالالارنىڭ جور تاللاش پىرىنسىپى

ئىسلام نەزەردىكى ياخشى ئەر - ئۇنىڭدا پۈتۈن ئىنسانلىق پەزىلەتلەر ۋە ئەرلىك خسلەتلەر مۇجەسسەملەنگەن، ھاياتلىققا تۇغرا مۇئامىلە قىلىدىغان، دىيانەتلىك، راستچىل ئەردۇر.

ئەر قانچىلىك باي بولۇپ كەتسۇن ياكى چوڭ مەنسەپلىك بولسۇن، دىيانەتتىن ۋە گۈزەل ئەخلاقلاردىن خالىي بولىدىكەن، ئۇ، ئىسلام نەزەردىكى ياخشى ئەر سانالمايدۇ.

ئۆيلەنمەكچى بولغان قىز - چوكانلار ئەگەر تۇرمۇشتا بەختلىك بولاي دېسە، ئەڭ ئاۋۋال ئىسلام نەزەردىكى ياخشى ئەرنى تاللىشى، شۇنىڭدەك دىيانەتسىز ئەرلەرنىڭ سىرتقى قىياپىتىگە، مال دۇنياسىغا، يۈز-ئابرۇيىغا، ئالىي مەنسىپىگە ئالدىنىپ كەتمەسلىكى لازىم. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئىسلام نەزەردىكى ياخشى ئەرنىڭ خسلەتلىرىنى ئىخچاملىغان ۋە ئۇنى دىن بىلەن ئېسىل ئەخلاقتىن ئىبارەت ئىككى نەرسىگە مەركەزلەشتۇرگەن ھالدا مۇنداق دەيدۇ: «دىنى بىلەن ئەخلاقى سىلەرنى رازى قىلىدىغان، قانداقلا بىر كىشى سىلەردىن قىز سوراپ كەلسە، ئۇلارنى تىز ئۆيلەندۈرۈڭلار! ئەگەر ئۇنداق قىلمىساڭلار، يەر يۈزىدە چوڭ بۇزۇقچىلىقنى تېرىغان بولىسىلەر»، ساھابىلار - يا رەسۇلۇللاھ! ئەگەر ئۇنىڭدا ئۇنداق-مۇنداق ئىشلار(يەنى پېقىرلىك ياكى تېگى پەسلىك) بولسىچۇ؟- دېيىشكەندە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام، «دىنى ۋە ئەخلاقى سىلەرنى رازى قىلىدىغان، قانداقلا بىركىشى

سىلەردىن قىز سوراپ كەلسە، ئۇلارنى تىزدىن ئۆيلەندۈرۈڭلار»[1] دېگەن ئىبارىنى ئۇچ قېتىم تەكرارلايدۇ.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام زىينەپ رەزىيەللاھۇ ئەنھانى زەيد ئىبن ھارىسەگە يېتىلىق قىلماقچى بولغاندا، زىينەپ ئېسىل نەسەبلىك بولغىنىنىڭ ئۈستىگە، گۈزەل جامالغا ئىگە ئايال بولغاچقا، زىينەپ ۋە ئۇنىڭ تۇغقانلىرى زەيدنى ياقتۇرمىغان پوزىتسىيەدە بولىدۇ. شۇ ۋاقىتتا، ئاللاھ تائالا تەرىپىدىن مۇنۇ ئايەت چۈشىدۇ:﴿ وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُبِينًا ﴾يەنى﴿ئاللاھ ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى بىرەر ئىشتا ھۆكۈم چىقارغاندا، ئەر - ئايال مۇئمىنلەرنىڭ ئۆز ئىشىدا ئىختىيارلىقى بولمايدۇ (يەنى ھېچ ئادەمنىڭ ئۇنىڭغا مۇخالىپەتچىلىك قىلىشىغا بولمايدۇ) كىمكى ئاللاھ تائالاغا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە ئاسىيلىق قىلىدىكەن، ھەقىقەتەن ئۇ ئوپئوچۇق ئازغان بولىدۇ﴾[2].

مانا بۇ ئىسلام دىنىنىڭ ئۆزئارا بىر- بىرىدىن ئارتۇق بولۇشىنىڭ ئۆلچىمى تەقۋالىق ئىكەنلىكى توغرىسىدىكى پىرىنسىپىنى ئېلان قىلىپ، ئۇنى ئەمەلىيەتتە تەتبىق قىلغانلىقىنىڭ بىر نەمۇنىسىدۇر. ئىسلام دىنى كىشىلەر ئارىسىدىكى ئۆز ئارا ئارتۇقچىلىقىنىڭ مقياسىنى ۋىجدانىنى ئىدارە قىلىدىغان، ھاياتلىققا سادىق نەزەر بىلەن قاراپ، ئۇنىڭغا توغرا مۇئامىلە قىلىدىغان، ئېسىل پىرىنسىپلارغا باغلىق قىلىدى.

(1) تىرمىزىي رىۋايىتى

(2) ئەھزاپ سۈرىسى 36 - ئايەت

ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴾يەنى ﴿ ئى ئىنسانلار! بىز سىلەرنى بىر ئەر، بىر ئاياldىن ياراتتۇق، ئۆز ئارا تونۇشۇشۇڭلار ئۈچۈن سىلەرنى مىللەتلەرگە ۋە قەبىلىلەرگە ئايرىدۇق. شەكسىزكى، ئاللاھنىڭ نەزىرىدە ئەڭ ھۆرمەتلىك سانىلىدىغىنىڭلار ئەڭ تەقۋادار بولغانلىرىڭلاردۇر. ئاللاھ ھەقىقەتەن ھەممىنى بىلگۈچىدۇر، ھەممىدىن خەۋەرداردۇر ﴾[1].

چۈنكى، دىيانەتلىك كىشى ئۇستىدىكى ئايالىغا مۇناسىۋەتلىك ھەق ــ ھوقۇقلارنى تونۇيدۇ. ئايالىنى ياقتۇرغانىدى ھۆرمىتىنى قىلىدۇ، ئۇنىڭغا ئاچچىقلاپ قالغانىدا زۇلۇم قىلمايدۇ، ئايالى ئەگەر يېتەرلىك ئۆزرىلەر سەۋەبلىك ئاجرىشىشنى تەلەپ قىلسا، ئۇنىڭغا زىيان يەتكۈزمەستىن ئايرىلىدۇ. چۈنكى، تەقۋا كىشى دېگەن ئاللاھ تائالانىڭ ئەمر- پەرمانلىرىغا ئاسىيلىق قىلىشتىن قورقىدىغان كىشى دېگەنلىكتۇر.

مۇھەببەت

مۇھەببەت ـ قەلبنىڭ مەھبۇبى تەرەپكە بولغان مايىللىقى دېمەكتۇر. مۇھەببەت پەقەت قەلبتە بولىدۇ. ئەر ـ ئاياللىق ھاياتى پەقەت ئەرـ ئايال ھەر ئىككىسىنىڭ بىر ـ بىرىگە بولغان چىن مۇھەببىتى بولغانىدىلا بەختلىك ۋە سائادەتلىك بولالايدۇ. ئەرـ ئاياللىق ھاياتتا ئورتاق مۇھەببەت ئىنتايىن ئەھمىيەتلىك نەرسىدۇر. مۇھەببەت ئەسلىدە، ھەر

(1) ھوجۇرات سۈرىسى 13 ـ ئايەت

كىشى ئۇنىڭدىن بىھاجەت بولالمايدىغان پاكىز، ئېسىل بىر ئەنئەنىدۇر. ئەمما - ئەپسۇسلىنارلىقى ــ كۈنىمىزدە، مۇھەببەت سۆزى كۆپلىگەن كىشىلەرنىڭ قۇلاقلىرىغا چىرايلىق ئاڭلانمايدۇ. ئۇلار مۇھەببەت دېسە، ئۇنى بىر گۈناھ ئىش دەپ ھېسابلايدۇ. ئەمەلىيەتتە بولسا، پاك مۇھەببەت ــ بەخت - سائادەتنىڭ ئاچقۇچىدۇر. كىشىلەرنىڭ مۇھەببەت سۆزىنى بىر خىل گۈناھ - مەسىيەت دېگەن قاراش بىلەن چۈشىنىپ قېلىشىدىكى سەۋەب شۇكى، زامانىمىزدىكى بىر قىسىم كىشىلەر مۇھەببەت شوئارى ئاستىدا ئۆزىنىڭ ئايالى بولمىغان يات ئاياللار بىلەن يولسىز ئالاقە قىلىشىدۇ ــ ئۇلار بىلەن بىرگە تىياتىرغا بېرىشىدۇ، بىرگە تانسا ئويناىدۇ، ھاراق - شاراب سورۇنلىرىغا بىرگە بېرىشىدۇ، بەزىلەر ئىش ئورۇنلىرىدا خىزمەت باھانىسى بىلەن يات ئاياللار بىلەن يولسىز ئالاقە باغلىشىدۇ، يۇقىرىقى يولسىز مۇناسىۋەتلەر تەرەققىي قىلىپ، ھەتتا پاھىشە ئىشلارنى قىلىشىدۇ.

دېمەك: بەزى كىشىلەر پۈتۈن بۇزۇقچىلىقلارنى مۇھەببەت شوئارى ئاستىدا قىلىشىدۇ. بۇ خىل بۇزۇقچىلىقلارنى كۆرگەن خەلق مۇھەببەت دېگەن شۇنداق بولىدىكەن دەپ چۈشىنىپ، مۇھەببەت سۆزىنى يامان كۆرىدىغان ۋە ئۇنىڭدىن نەپرەتلىنىدىغان بولۇپ قالغان.

ھەقىقىي پاك مۇھەببەت ئۇنىڭدىن نەپرەتلىنىدىغان رەزىل نەرسە ئەمەس،بەلكى ئۇنى يولدا قوللانسا ئېسىل ئەنئەنىدۇر. ئەمما بەزى كىشىلەرنىڭ مۇھەببەت شوئارى ئاستىدا قىلىۋاتقان بۇ يولسىزلىقلىرى ھەرگىزمۇ مۇھەببەت دېيىلمەيدۇ. بەلكى بۇنداق ئىشلار ئالدامچىلىق ۋە ئەدەپسىزلىكتۇر.

پاك مۇھەببەت - قەلبىنى گۈللەندۈرىدۇ. كىشى بىرسىگە كۆڭلىنىڭ مايىل بولۇپ قالغانلىقى ئۈچۈن ئاللاھ تائالانىڭ ئالدىدا جاۋابكارلىققا

تارتىلمايدۇ. بەلكى مۇھەببەتنى يامان يولغا قوللىنىپ، يولسىزلىق قىلغانلىقى ئۈچۈنلا جاۋابكارلىققا تارتىلىدۇ. ئىنسانىنىڭ قەلبى ئاللاھ تائالانىڭ ئىدارە قىلىشىدا بولىدۇ. شۇڭا ئۇ، قەلبىگە چۈشۈپ قالغان نەرسىلەردىن جاۋابكارلىققا تارتىلمايدۇ. ئەمما سەۋەبلەر ئارقىلىق جاۋابكارلىققا تارتىلىدۇ. سەۋەبلەر قايسى دېگەندە، ئۇلار: ئۆزىنىڭ ئايالى بولمىغان بىرسىگە، ئۇنىڭدىن ھۇزۇرلىنىش نىيىتى بىلەن تىكىلىپ قاراش، ھېچبىر زۆرۈرىيەتسىز ئۇنىڭ بىلەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشۈش ۋە ئۇنىڭ بىلەن زورىغا پاراڭلىشىش قاتارلىق ئىشلاردۇر. شۇڭا ئاللاھ تائالا قۇرئاندا مۇسۇلمانلارنى يات ئاياللارغا تىكىلىپ قارىماسلىققا بۇيرۇيدۇ.

ئەڭ غەلىبىلىك مۇھەببەت تويدىن كېيىن ئەر - ئايال ئىككىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدا بولغان مۇھەببەتتۇر. ئەمما تېخى ئۆيلەنمەستىن ۋايىغا يەتكەن مۇھەببەت گارانتىسىز(كاپالەتسىز) مۇھەببەت بولۇپ، بۇنداق مۇھەببەت كۆپ ھاللاردا قىز ــ ئوغۇل ھەر ئىككىسىگە پۇشايمان ۋە بەختسىزلىك ئېلىپ كېلىدۇ. چۈنكى مۇھەببەت گىردابىغا چۈشۈپ قالغانلارنىڭ ئاز قىسمى ئارمانلىرىغا ئېرىشەلىسىمۇ، ئۇلارنىڭ كۆپ قىسمى مەغلۇبىيەتكە ئۇچراپ، ھاياتىنى بەختسىزلىككە دۇچار قىلىدۇ. شۇڭا ئەڭ ياخشىسى، ئىنسان ئۆزىنىڭ قەلبىگە بىرسىنىڭ ئىشقىنى سېلىپ قويىدىغان پۈتۈن سەۋەبلەردىن يىراق تۇرۇشى ۋە ئۆز كۆڭلىگە ئۆزى ئىگە بولۇشى زۆرۈردۇر. چۈنكى كۆڭۈل دېگەن ئىنساندىكى ئەڭ قىممەتلىك نەرسە، ئىشىنىڭ ئاقىۋىتىنى ئويلىماستىن، ئۇنى خالىغان يەرگە بېرىپ قويماسلىق لازىم. ئۇنىڭ پالاكىتىدىن قۇتۇلۇش ئىنتايىن قىيىندۇر.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دەيدۇ: «ئىككى مەھبۇب ئۈچۈن

نىكاھتىن ياخشى نەرسە يوقتۇر»[1].

مۇھەببەتنىڭ غايىسى ئىككىسى بىرگە تۇرمۇش قۇرۇشتىن ئىبارەت بولۇپ، ئەمەلىيەتتە تۇرمۇش قۇرالغان مۇھەببەت مۇرادىغا يەتكەن غەلىبىلىك مۇھەببەتتۇر.

مۇھەببەتنىڭ غايىسى بىر - بىرىنى ۋاقتىلىق ئالداپ كۆڭۈل ئېچىشتىنلا ئىبارەت بولسا، بۇ مۇھەببەت ئەمەس، بەلكى ئالدامچىلىق ۋە رەزىللىكتۇر.

مۇھەببەتنىڭ غايىسى ئىككىسى بىرگە تۇرمۇش قۇرۇشتىن ئىبارەت بولۇپ، ئەمەلىيەتتە تۇرمۇش قۇرالمغان مۇھەببەت باشلىنىشى غەلىبە، ئاخىرى مەغلۇبىيەت بىلەن ئاياغلاشقان ئاۋارىچىلىكتۇر.

ئىشق

ئىشق - قەلبنىڭ مەشۇق تەرەپكە بولغان چوڭقۇر مايىللىقى بولۇپ، ئۇ، مۇھەببەتنىڭ ئەڭ يۇقىرى پەللىسىدۇر. ئىشقمۇ ــ مۇھەببەتكە ئوخشاش ــ ئىپپەت بىلەنمۇ بولىدۇ، ئەگەر ئۇنى يولدا ئىشلەتمىسە يولسىزلىق بىلەنمۇ بولىدۇ. ئەمما ئىپپەتلىك ئاشىق ئەگەر مۇرادىغا يېتەلمەي ئۆلۈپ كەتسە، ئاللاھ تائالا ئۇنىڭ ئىپپىتى تۈپەيلىدىن ئۇنىڭغا ساۋاب بېرىدۇ.

ھەدىسلەردە، كىشىنىڭ قەلبى ئىختىيارسىز بىرسىگە مايىل بولۇپ قېلىپ، ئۇنى ئىزھار قىلىشقا پېتىنالمايى، ئۆزىنى ھارامدىن ساقلاپ،

(1) ئىبن ماجە رىۋايىتى

سەۋر قىلىپ، شۇ ئىشىق يولىدا ئۆلۈپ كەتسە، ئۇ كىشى شېھىتلەرنىڭ قاتارىدا ئەجرى ـ ساۋاب بېرىلىدىغانلىقى رىۋايەت قىلىنغان. چۈنكى ئەڭ چوڭ جىھاد نەپسى شەيتان بىلەن قىلغان جىھاددۇر. نەپسى شەيتاننىڭ ھاۋايى ـ ھەۋىسىگە بېرىلمەستىن، ئىرادىسىدە چىڭ تۇرۇپ ئىپپىتى بىلەن ئۆلگەن كىشىنىڭ شېھىتلەر قاتارىدىن سانىلىشى ئەجەبلىنەرلىك ئىش ئەمەس.

كۈنلەش

كۈنلەش ـ بىراۋنىڭ ھەققىگە باشقىلارنىڭ شېرىك بولۇۋېلىشىدىن قىزغىنىشى دېمەكتۇر. بۇ مەنىدىكى كۈنلەش مۇھەببەتنىڭ نەتىجىلىرىدىن سانىلىدۇ. كۈنلەش ئەرۋاي ئىنكىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدا بولىدۇ. ئايال ئېرىنىڭ باشقا ئاياللار بىلەن بىنورمال ئالاقە باغلىشىنى ياقتۇرمايدۇ. ئۇستىگە باشقا خوتۇن ئېلىشىغا قارشى تۇرىدۇ. بۇ ئاياللارنىڭ خاراكتېرى بولۇپ، يامان كۆرىلىدىغان نەرسە ئەمەس، بەلكى ئۆزىنىڭ ھەققىدۇر. ئەرمۇ ئايالىنىڭ ئىككىنچى شەخس بىلەن بىنورمال مۇناسىۋەتتە بولۇشىغا ۋە ئالاقە باغلىشىغا قارشى تۇرىدۇ.

ئەرنىڭ ئايالىنى باشقا ئەرلەر (ئۆزىنىڭ ۋە ئايالىنىڭ بۇ ئايال بىلەن نىكاھتا باغلىنالمايدىغان تۇغقانلىرىدىن باشقا يات ئەرلەر) بىلەن بىنورمال ئارىلىشىشتىن، يولسىز مۇناسىۋەت باغلاشتىن مەنئى قىلىشى، ھەتتا ئۇنىڭغا باشقىلارنىڭ يامان نىيەت بىلەن سۆزقىلىشىدىن قىزغىنىشى ئىسلام شەرىئىتىدە تەلەپ قىلىنغان زۆرۈرىيەتتۇر. غۇرۇرلۇق، دىيانەتلىك ۋە ۋىجدانلىق ئادەم ئۆزىنىڭ خوتۇن ـ قىزلىرىنىڭ يات ئەرلەر بىلەن يولسىز ئارىلىشىشىنى ۋە ئۇلار بىلەن بىنورمال چاقچاقلىشىشىنى قەتئىي ياقتۇرمايدۇ. بۇ ئىشلارغا ئۇلار جىنى

بىلەن قارشى تۇرىدۇ. مانا بۇ ھەقىقىي مۇسۇلمانلىقنىڭ ئالامىتىدۇر.

ئەپسۇسكى، كۆنىمىزدە خوتۇن - قىزلىرىنى باشقىلارنىڭ يامان نىيەتلىك كۆزلىرىدىن مۇھاپىزەت قىلىدىغان ۋە ئۇلارنى يات ئەرلەرگە ئارىلاشتۇرمايدىغان، ئائىلىسىنىڭ ئابرۇيىنى ۋە نومۇسىنى ساقلاشقا تىرىشىدىغان، غۇرۇرلۇق كىشىلەر«مۇتەئەسسىپ»،« قىزغانچۇق» دەپ ئاتىلىپ قالماقتا. چۈنكى زامانىمىزدىكى كۆپ سانلىق كىشىلەر«شەرم - ھايا»، «ئەدەپ -ئەخلاق» ۋە «نومۇس» دېگەنلەرنى قامۇسلىرىدىن ئۆچۈرۈپ تاشلىغان مىللەتلەرنىڭ مەدەنىيىتىگە ئەسىر بولۇپ قالغاچقا، ئۇلارنى ئۆزلىرى ئۈچۈن ئۇلۇگە قىلىۋالغان. يەنە بىر تەرەپتىن دىن دۈشمەنلىرىنىڭ دىنىي ئەنئەنىلەرگە قىلىپ كەلگەن ھۇجۇملىرى تۈپەيلىدىن كىشىلەر ئىلاھىي تەلىماتلاردىن يىراقلىشىپ قالغان. بۇ سەۋەبتىن ئۇلار ئۆزلىرى مۇسۇلمان بولۇپ تۇرۇپ، دىنىمىزدىكى گۈزەل ئەخلاقلارنى كەمسىتىدىغان، يامان ئىشلارغا كۆز يۇمىدىغان بولۇپ قالغان. بۇلار كۆنىمىزدە مۇسۇلمانلارنىڭ بېشىغا كەلگەن ئېغىر مۇسىبەتلەردىن بىرىدۇر.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام خوتۇن - قىزلىرىنى يات ئەرلەر بىلەن يولسىز ئارىلىشىشتىن توسىمايدىغان، ئۇلارنىڭ ئىپپەت ــ نومۇسلىرىنى قوغدىمايدىغان ئادەمنى «دەييۇس» دەپ ئاتىغان. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر ھەدىستە مۇنداق دەيدۇ: «ئۇچ خىل ئادەم جەننەتكە كىرمەيدۇ: ئۇلارنىڭ بىرى، ھاراقتىن باش ئالالمايدىغان ئادەم. يەنە بىرى ، ئاتا - ئانىسىنى قاقشاتقان ئادەم. يەنە بىرى، دەييۇس ئادەم»

ئىسلام دىنىدىكى كۆنلەشنىڭ مەنىسى

ئۆزىنىڭ خوتۇن - قىزلىرىنى يات ئەرلەرنىڭ يامان نىيەتلىك

تەمالىرىدىن مۇھاپىزەت قىلىش، ئۇلارغا يولسىز ئارىلىشىشتىن توسۇش ئىسلام دىنى نەزىرىدە ۋە مىللىي ئەنئەنىمىزدە گۈزەل ئەخلاقلاردىن سانىلىدۇ. مانا بۇ ئەقىل بىلەن دىنىڭ بىرەك تەلىپىدۇر. ئەمما ئۆزلىرىنى مەدەنىيەتلىك ۋە بىلىملىك دەپ سانايدىغان بەزى ئەبگارلار بۇ گۈزەل ئەخلاقنى خاتا چۈشىنىپ، مەدەنىيەتلىك بولۇشقا ۋە ئىنسانىيەتچىلىككە زىت كېلىدىغان «قالاقلىق»، «قىزغانچۇقلۇق»، «مۇتەئەسسىپلىك» دەپ چۈشىنىدۇ. ئۆزلىرىنىڭ يارىتىلىشتىكى ساپ تەبىئىتىنى يوقاتمىغان ئىنسانلاردا ئىپپەت ــ نومۇس ۋە خوتۇن - قىزلىرىنى يوللۇق ھالدا كۆنلەش خىسلىتى بولىدۇ. ئىسلام دىنى ئۆزلىرىنىڭ ئىپپەت - نومۇسلىرىنى قوغداش يولىدا ئۆلگەنلەرنى شېھىتلەرنىڭ قاتارىدىن سانايدۇ. مانا بۇ - ئىسلام دىنىنىڭ كىشلەرنىڭ ئىپپەت - نومۇسلىرىنى نەقەدەر قەدىرلەيدىغانلىقىنىڭ بىر ئىپادىسى.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «كىمكى دىنىنى قوغداش يولىدا ئۆلىدىكەن، ئۇ شېھىتتۇر. كىمكى مال - مۈلكىنى قوغداش يولىدا ئۆلىدىكەن، ئۇ شېھىتتۇر. كىمكى ئۆز ئەھلىنىڭ نومۇسىنى قوغداش يولىدا ئۆلىدىكەن، ئۇ شېھىتتۇر»[1].

جەمئىيىتىمىزدىكى بەزى كىشلەر ئۆزلىرىنىڭ بېپەرۋالىقى ياكى بۇ ھەقتىكى شەرئىەت ھۆكۈمىنى بىلمىگەنلىكى تۈپەيلى، ئاياللىرىنى كۈنلەشتە سەل قارىسا، بەزىلەر شەرئىەت ھۆكۈمىنى سۈيىئىستېمال قىلىپ، كۈنلەشتە ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىپ ، ئاياللىرىغا ئاساسسىز

(1) ئەبۇ داۋۇد رىۋايىتى

تـۆھمەت قىلىـدىغان، ھەمىشـە ئـۇلاردىن يامـان گـۇمـان قىلىـدىغان دەرىجـىگە يېتـىپ قالغـان. بۇلارنـىڭ ھەر ئىككىسـى تـوغرا ئەمەس. ھەر ئىشنىڭ نورمال بولغىنى توغرا بولغىنىغا ئوخشاش، كۈنلەشتىمۇ، ئۇنىڭ ئۆز چەكلىمىسىدىن ھالقىپ كەتمەسلىك كېرەك.

ئايالالارنى كـۈنلەش دېگەننـى كـۆپ كىشـىلەر ئايـاللاردىن ھەمىشـە شەكلىنىش، يامان گـۇمان قىلىش ۋە ئۇلارنـىڭ ئارقىسـىدىن پايلاقچىلىق قىلىش دەپ چۈشەنسە كېرەك، شـۇڭا ئـۇلار ھەدەپ ئايـاللىرىنى ئاساسسـىز ھالـــدا، قارىلاشـــقا ئالدىرايـــدۇ. مۇنـــداق كـــۈنلەش مۇھەببەتنـــىڭ دۈشـمىنىدۇر. چـۈنكى كۈنلەشـنىڭ مەنىسـى - بىـز يۇقىرىـدا بايـان قىلغانـدەك - خوتـۇن - قىزلىرىنـى يامـان نىيەتلىـك كىشـىلەرنىڭ تەمالىرىـدىن مۇھـاپىزەت قىلىـش، ھەرقانـداق يامـان ئاقىۋەتلەرنـىڭ مۇقەددىملىرىـدىن ۋە شـۈبھىلىك ئىشـلاردىن ئـۇلارنى يىـراق تۇتـۇش دېگەنلىكتـــۇر. پەيغەمـــبەر ئەلەيھىســـالام تۆۋەنـــدىكى ھەدىســـتە كۈنلەشـنىڭ چەك - چېگرالىـسىنى بايـان قىلىـدۇ: « كۈنلەشـتىن ئـاللاھ ياقتۇرىدىغان كۈنلەشمۇ، ئاللاھ يامـان كۆرىـدىغان كۈنلەشـمۇ بـار، ئـاللاھ ياقتۇرىـدىغان كـۈنلەش - ئـۆز ئەھلىنـى ياخشـى مۇھـاپىزەت قىلىـپ، ئـۇلاردىن ئاساسســىز ھالـدا، يامـان گـۇمـان قىلماسـلىق؛ ئـاللاھ يامـان كۆرىدىغان كۈنلەش بولسا، ئۆز ئەھلىنى ياخشى مۇھـاپىزەت قىلماسـتىن، ئۇلارنى دەلىلسىز قارىلاشتۇر»[1].

(1) ئەبۇ داۋۇد رىۋايىتى

ئالدانغان ئىشەنچ

بىز مۇسۇلمانلار كېيىنكى دەۋرلەردە، ئۆزىمىزنى ئالداپ كەلگەن يالغان ئىشەنچلەرنىڭ بىرى، خوتۇن - قىزلىرىمىزنىڭ ئىپپەت — نومۇسلىرىنى مۇھاپىزەت قىلىشتا بىپەرۋالىق قىلىش، بۇنداق بىپەرۋالىقتىن يامان ئاقىۋەتلەرنىڭ كەلمەسلىكىگە ئىشىنىپ كېتىش بولدى. بۇ پەقەت، ئىماننىڭ ئاجىزلاشقانلىقى، ۋىجدانىنىڭ غەپلەت ئىچىدە كىرلەنگەنلىكىدىن باشقا نەرسە ئەمەس. مەيلى ئەر بولسۇن، مەيلى ئايال بولسۇن، ھېچقانداق كىشى خاتالىقلاردىن خالىي بولالمايدۇ. كىشى پەقەت يامان ئاقىۋەتلەرنىڭ مۇقەددىملىرىدىن ساقلىنىش ئارقىلىقلا خاتالىقلاردىن ساقلىنالايدۇ. ئايال ھەرقانچە ئىرادىلىك، دىيانەتلىك، جورىسىگە سادىق بولۇپ كەتكەندىمۇ، ئۇلار ھېچ ۋاقىت پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئاياللىرىدىن ئېشىپ كېتەلمەيدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئايالىرى پۈتۈن مۇسۇلمانلارنىڭ ئانىلىرى، ئەخلاق ۋە پەزىلەتلەردە ئەڭ ياخشى ئۈلگىدۇر. بۇنىڭغا بىلەنمۇ، ئاللاھ تائالا ئۇلارغا مۇنۇ تەۋسىيەلەرنى قىلغان:﴿ يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِنَ النِّسَاءِ إِنِ اتَّقَيْتُنَّ فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ وَقُلْنَ قَوْلًا مَعْرُوفًا﴾يەنى ﴿ئى پەيغەمبەرنىڭ ئايالىرى! ئەگەر سىلەر تەقۋالىق قىلساڭلار، باشقا ئاياللارنىڭ ھېچبىرىگە ئوخشمايسىلەر. (يات ئەرلەرگە سۆز قىلغاندا) نازاكەت بىلەن سۆز قىلماڭلار، (چۈنكى ئۇنداق قىلساڭلار)دىلدا يامان غەرەز بار ئادەم (سىلەرگە قارىتا) تەمەدە بولۇپ قالىدۇ، (گۇماندىن خالى) ياخشى

سۆزنى سۆزلەڭلار﴾[1].

ئاللاھ تائالا مۇسۇلمانلارغا خىتاب قىلىپ مۇنداق دەيدۇ:﴿ وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَاسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ ذَلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ وَمَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُؤْذُوا رَسُولَ اللَّهِ﴾ يەنى﴿ سىلەر پەيغەمبەرنىڭ ئايالىرىدىن بىر نەرسە سوراپ (ئالماقچى) بولساڭلار، پەردە ئارقىسىدىن سوراپ ئېلىڭلار، بۇنداق قىلىش سىلەرنىڭ دىللىرىڭلارنىمۇ، ئۇلارنىڭ دىللىرىنىمۇ پاك تۇتىدۇ، سىلەرنىڭ رەسۇلۇللاھنى رەنجىتىپ قويۇشۇڭلار دۇرۇس ئەمەس﴾[2].

كىتابخانلارنىڭ چۈشىنىشىگە ئانچە يىراق ئەمەسكى، يۇقىرىقى ئايەتلەردە خىتاب قىلىنغان كىشىلەر يەر يۈزىدىكى ئەڭ تەقۋا، ئەڭ ئەخلاقلىق زاتلار بولغان ساھابىلەر (پەيغەمبەرنىڭ زامانىدىكى ئۇنىڭ بىلەن بىر سەپتە بولغان ئۇلۇگلىك مۇسۇلمانلار)دۇر. ئۇلار مۇئامىلە قىلىدىغان ئايالىرىمۇ يەر يۈزىدىكى پۈتۈن ئايالارنىڭ ئەڭ تەقۋالىرى، ئەڭ ئەخلاقلىق ۋە ئەڭ ئۇلۇگلىك ئانىلىرى بولغان ئاياللار ـــ پەيغەمبەرنىڭ ئايالىرىدۇر.

يۇقىرىقى بايانلاردىن كېيىنمۇ، يەنە خوتۇن ـ قىزلىرىنىڭ ئىپپەت ـــ نومۇسلىرىنى مۇھاپىزەت قىلىش ئىشىدا، يالغان ئىشەنچكە بېرىلىپ ئالدانغۇچىلارغا دەيمەنكى: سىلەر قانچىلىك ياخشى بولۇپ كەتسەڭلارمۇ، پەيغەمبەردىن كامال ئەمەسسىلەر. ئايالىرىڭلارمۇ

(1) ئەھزاپ سۈرىسى 32- ئايەت
(2) ئەھزاپ سۈرىسى 53- ئايەت

قانچىلىك پاك ۋە ئىشەنچلىك بولۇپ كەتكەندىمۇ، ئۇلار يەنىلا پەيغەمبەرنىڭ ئايالىرىغا يەتمەيدۇ. سىلەر ئارىلىشىدىغان يېقىن - يورۇقلىرىڭلارمۇ ساھابىلەردىن ۋاپادار ئەمەس. سىلەر نېمەتلەرگە بۇنچىۋالا ئىشەنچ قىلىپ كېتىسىلەر؟!

غۇرۇرنىڭ يوقالغانلىقى ئەرلىكنىڭ ئۆلگەنلىكىدۇر

ئىنسانىنىڭ دۇنيادا ئەڭ شەرەپلىك ۋە ئەڭ قىممەتلىك نەرسىسى ئۇنىڭ نومۇسىدۇر. بەلكى ئىنسانىنىڭ نومۇسى ئۇنىڭ دىنىنىڭ ئاساسلىق پارچىسىدۇر. نومۇسنى ساقلاش دىنىنىڭ ئەڭ ئالدىنقى تەلىپى ۋە ئىماننىڭ كۆرۈنەرلىك ئالامەتلىرىدىن بىرىدۇر. بۇ مەسىلىدە پۈتۈن دىنلار ئىتتىپاقتۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ساھابىلىرى ئۆز ئەھلىنىڭ نومۇسىنى ساقلاشتا، ئەڭ غۇرۇرلۇق زاتلار ئىدى . مۇنۇ ھەدىس ئۇلارنىڭ نەقەدەر غۇرۇرلۇق ۋە ئىپپەتلىك كىشىلەر ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ: «بىر كۈنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ساھىبلىرىغا: «سىلەرنىڭ بىرىڭلار ئۆز ئۆيىگە كىرگەندە، ئايالىنى بىراۋ بىلەن يامان ئىش ئۇستىدە كۆرسە 4 كىشىنى گۇۋاھلىققا چاقىرسۇن» دېگەندە، سەئىد ئىبىن مۇئاز ئىسىملىك ساھابە ئورنىدىن تۇرۇپ ــ يا رەسۇلۇللاھ! مەن ئايالىمنى يامان ئىش ئۇستىدە كۆرسەم، ئۇنىڭغا 4 گۇۋاھچىنىڭ گۇۋاھلىق بېرىشىگە قاراپ تۇرامدىمەن ؟ ياق! ئاللاھنىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، ئەگەر مەن ئايالىمنى بىراۋ بىلەن يامان ئىش ئۇستىدە كۆرسەم ئۇنى بېشىدىن ئايىقىغىچە پارچىلاپ، ئېزىپ ، ئۇندەك قىلۋېتىمەن، ئۇنىڭدىن كېيىن ئاللاھ مېنى قانداق جازالىسا، جازالىسۇن، ــ دەيدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭ بۇ غۇرۇرىغا قايىل بولغانلىقتىن تەبەسسۇم قىلىپ، ــ ھەقىقەتەن سەئىد بەكمۇ غۇرۇرلۇق، مەن سەئىدتىن، ئاللاھ ھەممىدىن بەك غۇرۇرلۇقتۇر. ئاللاھ

تائالانىڭ غۇرۇرى يۈزىسىدىن ھارام -پاھىشە ئىشلارنىڭ ھەر قانىدىقى ھارام قىلىنغان»(1).

ھەر كىشى ئۇچۇن ئۆزىنىڭ ۋە ئائىلىسىنىڭ نومۇسى ۋە ئىپپىتى شۇنچىلىك مۇقەددەس بولغان يەردە، باشقىلارنىڭمۇ نومۇسى ۋە ئىپپىتىمۇ شۇنچىلىك مۇقەددەستۇر، ئۆزىنىڭ نومۇسىنى قوغداش يولىدا غۇرۇرلۇق بولغان كىشى، ئەلۋەتتە باشقىلارنىڭمۇ ئىپپەت، نومۇسلىرىنى قوغدىشى، دۇشمەنلىك ۋە خىيانەتلەر بىلەن ئۇلارنىڭ نومۇسلىرىنى ئاياق ئاستى قىلىشتىن ھەزەر قىلىشى كېرەك.

(1) بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

يامان ئاقىۋەتلەرگە سەۋەب بولىدىغان بوشلۇقلار

ئىپادىلەش ـ نومۇسچانلىق دەپسەندە قىلىنىشى ۋە يامان نىيەتلىك ئادەملەرنىڭ بۇزۇقچىلىق ئۇچۇن پۇرسەت يارىتىپ بېرىدىغان بوشلۇقلار تۆۋەندىكىلەر:

1. ئائىلە مەسئۇلىنىڭ ئۆز ئەھلىنى يات ئەرلەرنىڭ يامان نىيەتلىك تەمەلىرىدىن قوغداشقا ئەھمىيەت بەرمەسلىكى. بۇ ئاجىزلىق، ئائىلە مەسئۇلىنىڭ ئەرلىك غۇرۇرىنى يوقاتقانلىقى ياكى ئۆز ۋەزىپىسىنى تونۇمىغانلىقى ياكى ئۆزىنىڭ تەربىيە ساھەسىدە بىلىمسىزلىكىنى تۇيۇپيلىدىن مەيدانغا كەلگەن ئاجىزلىقتۇر.

2. مۇسۇلمان خانىم ـ قىزلارنىڭ مۇسۇلمان ئەمەس مىللەتلەرنى دوراپ، ئوچۇق، نېپىز ۋە قىسقا كىيىنىشى ۋە يۈرۈش ـ تۇرۇشلىرىدىكى بىنورمال نازاكىتى. شۇڭا ئىسلام دىنى ھەرتۈرلۈك يامان ئاقىۋەتلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۇچۇن ئاياللارنى ئۆزلىرىگە قارىتا ئەرلەرنىڭ ھەۋەسلىرىنى قوزغىتىپ قويىدىغان بارلىق ئامىللاردىن يىراق بولۇشقا چاقىرغان. ئاللاھ تائالا پۈتۈن مۇسۇلمان ئاياللارغا خىتاب قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَىٰ وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ﴾يەنى﴿ ئىلگىرىكى جاھىلىيەت دەۋرىدىكى ئاياللارنىڭ ياسىنىپ چىققىنىدەك ياسىنىپ چىقماڭلار، نامازنى ئوقۇڭلار، زاكات بېرىڭلار، ئاللاھقا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە ئىتائەت قىلىڭلار ﴾[1].

(1) ئەھزاب سۈرىسى 33 ـ ئايەت

بۇ ئايەتتىكى خىتابتىن مەقسەت، ئاياللارنى گۈزەل، يارىشىملىق كىيىملەرنى كىيىپ، ئېسىل يۈرۈشلىرىدىن مەنئى قىلىش ئەمەس. بەلكى ئىسلام دىنى كېلىشتىن بۇرۇنقى دەۋرلەردىكى ئاياللارنىڭ ۋە كۆنىمىزدىكى مەدەنىيەت دەۋاسى قىلغۇچى ئاياللارنىڭ كىيىنگىنىدەك، يات ئەرلەر بار يەردە نېپىزلىكتىن بەدەنلىرىنى كۆرسىتىپ تۇرىدىغان، قىسقىلقتىن تىزىدىن ئاشمايدىغان، تارلىقتىن بەدەنلىرىگە چاپلىشىپ تۇرىدىغان كىيىملەرنى كىيىشتىن مەنئى قىلىدۇ.

گۆھەر نەچچە قات تۈگۈنلەر ئىچىدە ساقلانغانلىقى ۋە ھەركىشىنىڭ ئۇنى كۆرەلمىگىنى ئۈچۈن شۇنچىلىك قىممەتكە سازاۋەر بولغان نەرسىدۇر. ئايالمۇ ئۇزۇن ، ئازادە، ئېسىل كىيىملەرنى كىيىپ يۈرسە، ئۇنىڭ ھۆرمىتى ۋە قىممىتى ئاشىدۇ، كىشىلەرمۇ ئۇنىڭدىن ھايا قىلىدۇ ۋە ئۇنى قەدىرلەيدۇ. شۇڭا ئاياللار يات ئەرلەر بار جايدا سۆز قىلغاندا، ئىمكان قەدەر ئۆزلىرىنىڭ ئاۋازلىرىنى جەلىبكار ۋە نازاكەتلىكتە سۈنئىيلەشتۈرىۋالماسىتىن، بەلكى نورمال، تەبىئىي سۆزلەشكە تىرىشىشى كېرەك. چۈنكى نازاكەتلىك، سۈنئىي ئاۋازلار ئەرلەرنى ئۆزىگە جەلىپ قىلىشنىڭ بىر ۋاستىسىدۇر. ئەرەب ماقال تەمسىللىرىدىمۇ « قۇلاق كۆزدىن بۇرۇن ئاشىق بولىدۇ» دەيدىغان سۆز بار.

3. ئەر - ئايال جىنسلىرىنىڭ ئاممىۋى سورۇنلاردا ئارىلىشىپ ئولتۇرۇشى. ئىسلام شەرىئىتىدە، ئاياللارنىڭ ئۆز تۇغقانلىرىدىن بولمىغان، يات ئەرلەر بىلەن ئاممىۋى سورۇنلاردا ئارىلىشىپ ئولتۇرۇشى، ئۇلارغا نازاكەتلىك ۋە سۈنئىي ئاۋازلىرى بىلەن، زۆرۈرىيەتسىز سۆز قىلىشى مەنئى قىلىنغان تۇرسىمۇ، كۆپلىگەن مۇسۇلمان ئائىلىلىرى ئۆزئارا زىيارەت يېكى باشقا مۇناسىۋەتلەردىن تاشقىرى، ئاممىۋى سورۇنلاردىمۇ ئەر - ئاياللار بىر ئورۇندا ئارىلىشىپ ئولتۇرىدىغان، ئەرلەر

بىلەن ئاياللار بىر ـ بىرىگە چاقچاق قىلىشىدىغان ئادەتلەرنى ئۆگىنىپ قالغان. بۇنداق ئىشلار دىنىمىزنىڭ كۆرسەتمىسىگە خىلاپ بولغىنىنىڭ سىرتىدا، بىز ئۇيغۇرلارنىڭ مىللىي ئەنئەنىلىرىمىزگىمۇ يات كېلىدىغان ئەھۋالدۇر.

4. ئائىلىدە دىنىي تەربىيەنىڭ يوقلىقى ياكى كەملىكى. بىر ئائىلىدە ھەقىقىي دىنىي تەربىيە بولىدىغان بولسا، ئۇنىڭ پايدىسى شۇ ئائىلىدىن يېتىشىپ چىققان بالىلارنىڭ ئۆزى ئۇچۇنلا ئەمەس، بەلكى ئۇلار ياشىغان مەھەللە، يۇرت ۋە جەمئىيەت ئۇچۇنمۇ ئومۇم بولىدۇ. ئائىلىدىكى دىنىي تەربىيە، بالىلارنىڭ ئىپتىدائى تەربىيەسى بولۇپ، دىنىي تەربىيەنى ئۆزلىرىگە ئۆزلەشتۇرگەن قىز ـ يىگىتلەر ئائىلىنىڭ شەرىپىنى ۋە نومۇسىنى قوغداشنىڭ نەقەدەر مۇقەددەس ۋە ئۇلۇغ ۋەزىپە ئىكەنلىكىنى تونۇيىدۇ. نەتىجىدە، قۇرۇق سۆزلەردىن ۋە يالغان تۆھمەتلەردىن ساقلىنىش ئۇچۇن بولسىمۇ، ياتلار بىلەن بىنورمال ئالاقە قۇرمايدۇ، قىزلار ئائىلىسىدىن رۇخسەتسىز خالىغان جايغا كەتمەيدۇ، يات ئەرلەر بىلەن بىرگە يۇرمەيدۇ. چۇنكى ئىسلام تەربىيەسىنىڭ تەقەززاسى بۇ خىل يولسىز ئالاقىلارنى رەت قىلىدۇ ۋە مەنئى قىلىدۇ.

ھۆرمەتلىك كىتابخان! يۇقىرىقى كەمچىلىكلەرنى تۇزىتىش ئۇچۇن مۇنۇ ئايەتلەرنىڭ مەنىلىرىنى ياخشى چۇشىنىپ، شۇنىڭغا ئەمەل قىلىش بىرگە يېتەرلىك دەپ ئويلايمەن: ﴿ قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَلِكَ أَزْكَى لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ. وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ

آَبَائِهِنَّ أَوْ آَبَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ أَبْنَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي أَخَوَاتِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوِ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُولِي الْإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَى عَوْرَاتِ النِّسَاءِ وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾يەنى﴿ مۇئمىن ئەرلەرگە ئېيتقىنكى، (ئامەھرەملەرگە) تىكىلىپ قارىمىسۇن، ئەۋرەتلىرىنى (زىنادىن) ساقلىسۇن، مۇنداق قىلىش ئۈلار ئۈچۈن ئەڭ ياخشىدۇر، ئاللاھ ھەقىقەتەن ئۇلارنىڭ قىلمىشلىرىدىن تولۇق خەۋەردار. مۇئمىن ئاياللارغا ئېيتقىنكى، ئۇلار كۆزلىرىنى نامەھرەملەرگە تىكىلىپ قاراشتىن ساقلىسۇن، نومۇسىنى ۋە ئىپپىتىنى قوغدىسۇن، كۆرۈنۈپ تۇرىدىغان قىسمىدىن باشقا زىننەتلىرىنى ئاشكارا قىلمىسۇن، ياغلىقلىرىنى ياقىلىرى بىلەن قوشۇپ تاڭسۇن، زىننەتلىرىنى ئەرلىرىدىن، ئاتىلىرىدىن، يا قېيىن ئاتىلىرىدىن، يا ئوغۇللىرىدىن، يا ئەرلىرىنىڭ ئوغۇللىرىدىن، يا ئۆز قېرىنداشلىرىدىن، يا قېرىنداشلىرىنىڭ ئوغۇللىرىدىن، يا ھەمشىرىلىرىنىڭ ئوغۇللىرىدىن، يا دىنداش ئاياللاردىن، يا قول ئاستىدىكى چۆرىلەردىن، يا خوتۇنلارغا ئېھتىياجى يوق خىزمەتچىلەردىن، يا ئاياللارنىڭ ئۇياتلىق جايلىرىنى ئۇقمايدىغان باللاردىن باشقا كىشىلەرگە كۆرسەتمىسۇن، زىننەتلىرىنى كىشىلەرگە بىلدۈرۈش ئۈچۈن ئاياغلىرىنى يەرگە ئۇرمىسۇن، ئى مۇئمىنلەر! بەختكە ئېرىشىشىڭلار ئۈچۈن ھەممىڭلار ئاللاھقا تەۋبە

قىلىڭلار﴾ [1].

(1) نور سۈرىسى 29 ـ 30 ـ ئايەتلەر

مەھرەم ۋە نامەھرەم ئۇقۇملىرى

مەھـرەم ــ مەيلـى ئەر بولسـۇن، مەيلـى ئايـال بولسـۇن ئۆزىنىـڭ جورىسـى ۋە ئـۆزى بـىلەن نىكـاھى باغلانمايـدىغان يـېقىن تۇغقـانلىرى دېمەكتۇر. نامەھرەم ــ بۇلارنىڭ ئەكسى، يەنى يات كىشىلەردۇر.

ئاياللارنـىڭ مەھرەملـىرى ــ ئۇنـىڭ ئېـرى ۋە ئـۆزى بـىلەن نىكـاھى باغلانمايـدىغان ئەر تۇغقانلىرىـدۇر. ئـۇلار: شـۇ ئايالنىـڭ ئاتىسـى، بـۋىلىرى، تـاغىلىرى، ئوغـۇللىرى، قېرىنداشـلىرى، قېرىنداشـلىرىنىڭ ئوغۇللىرى، قېيىن ئاتىسـى، ئـۆگەي دادىسـى، قىزلىرىنىـڭ ئەرلـىرى، ئاچـا ـ سىڭىللىرىنىڭ ئەرلىرى ۋە بالاغەتكە يەتمىگەن باللار قاتارلىقلاردۇر.

ئەرنـىڭ مەھرەملـىرى ــ ئۇنـىڭ ئايـالى ۋە ئـۆزى بـىلەن نىكـاھى باغلانمايدىغان ئايال تۇغقانلىرىدۇر.

(3) نامەھرەم بـىلەن يـالغۇز قـېلىش. ئەر يـاكى ئايـال ھەر قانـداق بىـر كىشـىنىڭ ئۆزىنىـڭ جورىسـى يـاكى نىكـاھى باغلانمايـدىغان يـېقىن تۇغقىنى بولمىغان يات بىرى بىلەن خالىي يەردە يـالغۇز قېلىشـى ئىسـلامدا مەنئى قىلىنغان ھارام ئىشتۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنـداق دېـگەن: «ئاللاھقا ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىشەنگەن ئادەم مەھرىمـى يېنىـدا بولمىغـان يات ئايـال بـىلەن خـالىي بىـر يەردە يـالغۇز قالمىسـۇن، چـۈنكى بـۇ ۋاقىتتـا ئۇلارنىـڭ ئۈچىنچىسى شەيتان بولىدۇ»[1].

(1) ئىمام ئەھمەد رىۋايىتى

(4) بىراۋنىڭ ئەۋرەت جايلىرىغا قاراش. مەيلى ئەر بولسۇن ياكى ئايال بولسۇن بىراۋنىڭ باشقا بىرىنىڭ ئەۋرىتىگە قارىشى مۇتلەق ھارامدۇر. پەقەت ئەر - خوتۇنلارنىڭ بىر - بىرىنىڭ ئەۋرىتىگە ۋە پۇتۇن ئورگانلىرىغا قارىشى دۇرۇستۇر.

(5) ھاياسىز فىلىملەرنى كۆرۈش، ئەخلاقسىز سۈرەتلەرگە قاراش، تېلېۋىزور كونترولۇقىنى قولدىن بېرىش. نامەھرەملەرگە قاراش ھارام بولغان يەردە، بەزى فىلىملەردىكى ئەخلاقسىز قىلىقلارغا قاراپ لەززەتلىنىش، ھاياسىز رەسىملەرگە قاراپ تاماشا قىلىش، تېلېۋىزور قانالىرىنى كونترولۇقىدا تۇتۇپ، نورمال فىلىملەردىن باشقىلىرىنى كۆرۈشتىن ئۆزى ۋە ئائىلە ئەزالىرى چەكلەنمەستىن مۇتلەق قويۇۋېتىش ئەلۋەتتە چوڭ ھارامدىن بىرى ۋە ئىنسانىنىڭ قەلب كۆزىنى خىرەلەشتۈرىدىغان گۇناھتۇر. ئائىلە باشلىقى بولغان ئاتا بىلەن ئانا باللارنىڭ بۇ خىلدىكى ھارام ئىشلارنى سادىر قىلىپ، گۇناھ ئىشلىشىنى توسۇشى لازىم. شۇنداق قىلمىغاندا ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ گۇناھلىرى بىلەن بىرلىكتە باللىرىمنىڭمۇ گۇناھلىرىنى ئۈستىگە ئېلىپ جازاسىنى چېكىدۇ.

(6) ئاياللار كېسەللىكلىرىگە مۇناسىۋەتلىك ئىشلاردا، ئايال دوختۇرلارغا بېرىش ئىمكانىيىتى بار بولغان شارائىتتا، ئاياللارنىڭ ئەر دوختۇرغا بېرىشى. چۈنكى ئەر بىلەن ئايال ئىككى يات كىشىنىڭ يالغۇز بىر يەردە بولۇشى توغرا بولمايدۇ. بۇ ھەر قانداق ئادەم ئەھمىيەت بېرىشكە تېگىشلىك ئىشتۇر. ئايال دوختۇر بولمىغاندا ياكى جىددىي ئەھۋال ئاستىدا ئەر بولامدۇ، ئايال بولامدۇ قايسىبىر دوختۇرغا بېرىشقا بولىدۇ. چۈنكى ئىسلام قانۇنىدىكى «زۆرۈرىيەت چەكلەنگەن ئىشلارغا يول قويىدۇ» دەيدىغان ئۇمۇمىي پىرىنسىپ بۇ ئىشقا يول قويىدۇ.

(7) ئاياللارنىڭ ئەر ساتىراشقا، ئەرلەرنىڭ ئايال ساتىراشقا بېرىپ چاچ كەستۈرۈشى ياكى ياستىشى. يات ئايالنىڭ يات ئەرگە، يات ئەرنىڭ يات ئايالغا تىكىلىپ قارىشى هارام بولغان يەردە، ئۆزىنىڭ جورىسى بولمىغان بىرىنىڭ بېشىنى تۇتۇپ، چېچىنى ياسىشى ئەلۋەتتە هارامدۇر. بۇنىڭدا زۆرۈرىيەت ياكى ئۆزۈر بولمايدۇ. چۈنكى ئايالار ئۇچۇن ئايال ساتىراش، ئەرلەر ئۇچۇن ئەر ساتىراشلار تېپىلماي قالمايدۇ. هەمدە چاچ ياستىش ياكى كەستۈرۈش جىددي ئەهۋالمۇ ئەمەس، خالىغان ۋاقىتتا، خالىغان جايدا قىلغىلى بولىدۇ.

(8) ئاياللارنىڭ مەھرەمسىز هالدا سەپەرگە چىقىشى. مۇسۇلمان ئايال سەپەرگە چىقماقچى بولسا، ئېرى ياكى مەھرەم تۇغقانلىرى بىلەنلا چىقىدۇ. چۈنكى پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام: «ئاللاهقا ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىشەنگەن ئەرنىڭ بىر كېچە - كۈندۈزلۈك مۇساپىگە مەھرەمسىز سەپەر قىلىپ چىقىشى هالال بولمايدۇ»[1] دېگەن.

مەھرىمى يوق ئايال سەپەرگە چىقىش مەسلىسى

ئېرى ياكى مەھرەم بولالايدىغان يېقىن تۇغقىنى بولمىغان ئايالنىڭ هەج، ئۆمرە، سودا - سېتىق، سىياهەت قاتارلىق يوللۇق سەپەرلەرگە چىقىش مەسلىسىدە ئۆلىمالار ئوتتۇرىسىدا هەر خىل قاراشلار بار. ئەڭ تۇغرا قاراش شۇكى، مەھرىمى بولمىغان ئايال سەپەرگە چىقماقچى بولغاندا، ئىشەنچلىك ئاياللارنىڭ هەمراهلىقىدا چىقسا بولىدۇ.

(1) بۇخارىي، مۇسلىم ۋە ئەبۇداۋۇد رىۋايىتى

ئىمام شافئىي، ئىمام مالىك، ئىبىن سىرىن، ئەۋزائىي قاتارلىق كاتتا ئۆلىمالار مەھرىمى يوق ئايالنىڭ پەرز ھەج ئۇچۇن ئىشەنچلىك ئەر ـ ئاياللاردىن تەشكىللەنگەن مۇسۇلمان گۇرۇپپىسىنىڭ ھەمراھلىقىدا سەپەرگە چىقسا بولىدۇ، دەپ قارىغان بولۇپ، ھازىرقى زامان ئۆلىمالىرى پەرز ھەج ئۇچۇن يول قويۇلغان ئىكەن، گۇناھ ئىشلەش مەقسەت قىلىنمىغان بارلىق سەپەرلەرگە يول قويۇشقا بولىدۇ، دېگەن پەتۋانى بەرگەن.[1]

(9) زىنا قىلىش. دۇنيادىكى بارلىق دىنلارنىڭ زىنانى ھارام قىلغانلىقىنىڭ ھېكمىتى تەرەققىي قىلىۋاتقان ھازىرقى ئەسىردە تېخىمۇ روشەن ئوتتۇرىغا چىقماقتا. چۈنكى زىنا دىنىي، ئەخلاقىي، ئىجتىمائىي ۋە ئىقتىسادىي جەھەتلەردىن ئەڭ زىيانلىق بىر ئاپەت بولغىنىنىڭ سىرتىدا، ساقايمايدىغان نەجىس كېسەللىكلەرگە ئېلىپ بارىدۇ. شۇڭا ئاللاھ تائالا زىنادىن توسۇشتا: ﴿وَلَا تَقْرَبُوا الزِّنَا إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاءَ سَبِيلًا﴾ يەنى ﴿زىناغا يېقىنلاشماڭلار، چۈنكى ئۇ قەبىھ ئىشتۇر، يامان يولدۇر﴾[2] دەپ كۆرسەتكەن[3].

(1) islamonline.net

(2) ئىسرا سۈرىسى 32 ـ ئايەت

(3) زىنا توغرۇلۇق بۇ بۆلۈمدە ئايرىم تەپسىلي توختىلىمىز.

ئەۋرەت ۋە ئۇنىڭ چەك-چېگرالىرى

ئەۋرەت ــ ئىنسانىڭ ئېچىلىپ قالسا ئەيىب سانىلىدىغان ۋە ئۇنىڭغا قاراشتىن ھايا قىلىنىدىغان ئورگانلىرى دېمەكتۇر.

ئەرنىڭ ئەۋرەت جايلىرىنىڭ چەك-چېگرالىرى

ئەرنىڭ ئەۋرەت سانىلىدىغان ئورگىنى ئۇنىڭ كىندىكى بىلەن ئىككى تىزىنىڭ ئارىسىدىكى جايلىرىدۇر. بۇنىڭدىن باشقا ئورگانلىرى ئەۋرەت ئەمەس. ئەرلەرنىڭ مەيلى نامازدا، مەيلى ئادەتتىكى ۋاقىتلاردا ئەۋرەت سانالغان ئورگانلىرىنى يېپىپ يۈرۈشى پەرزدۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن:« ئەرنىڭ كىندىكى بىلەن ئىككى تىزىنىڭ ئارىلىقى ئەۋرەتتۇر»[1].

ئاياللىنىڭ ئەۋرەت جايلىرىنىڭ چەك-چېگرالىرى

ئاياللىنىڭ ئەۋرىتى 3خىل بولىدۇ: بىرىنچىسى، ئاياللىنىڭ يات ئەر ۋە مۇسۇلمان ئەمەس ئاياللار ئالدىدا ئەۋرەت سانىلىدىغان ئورگانلىرى، ئىككىنچىسى، ئاياللىنىڭ مەھرەملىرى ئالدىدا ئەۋرەت سانالغان ئورگانلىرى ئۈچىنچىسى، ئاياللىنىڭ مۇسۇلمان ئايال جىنسلىرى ئالدىدا ئەۋرەت سانالغان ئورگانلىرىدۇر.

---

(1) داراقۇتنى، بەيھەقي رىۋايىتى

ئايالنىڭ يات ئەرلەر ۋە مۇسۇلمان ئەمەس ئاياللار ئالدىدا ئەۋرەت سانلىدىغان ئورگانلىرى

ئايالنىڭ يات ئەرلەر، مۇسۇلمان ئەمەس ئاياللار ۋە مۇسۇلمانلاردىن بولغان دىيانەت ۋە ئەخلاقتىن نېسۋىسى بولمىغان ئاياللار ئالدىدا يۈزى، ئىككى ئالقىنى ۋە ئىككى پۇتىدىن باشقا پۈتۈن بەدىنى ئەۋرەتتۇر.

چۈنكى يات ئەرنىڭ، مۇسۇلمان ئەمەسلەرنىڭ مۇسۇلمان ئايالنىڭ ئەۋرەت سانلىدىغان ئورگانلىرىغا كۆرۈشىي تۇغرا ئەمەس. مۇسۇلمانلاردىن بولغان ئەخلاقسىز ئاياللار ئۇ ئايالنىڭ ئەۋرەت ئورگانلىرىنى ئەرلەرگە سۈپەتلەپ بېرىشى ياكى ھازىرقى پەن-تېخنىكا ئەسىرىدە ئۇنىڭ يات ئەرلەر ئۈچۈن ئەۋرەت سانالغان ئورگانلىرىنى رەسىمگە تارتىۋېلىپ، يامان نىيەتلىك ئادەملەرگە تارقىتىش ئېھتىمالى كۆپ. شۇ سەۋەبتىن مۇسۇلمان ئايال ئۆزىنىڭ ئېپىپەت، نومۇسىنى قوغداش يۈزىسىدىن مۇنداق ئەخلاقسىز ئاياللارغا ئەۋرەت ئورگانلىرىنى ئاچماسلىقى لازىم.

ئەمما ئايالنىڭ زۆرۈرىيەت يۈزىسىدىن ياكى دوختۇرغا كۆرۈنۈش ئۈچۈن بەزى ئورگانلىرىنى ئېچىشى رۇخسەت قىلىنغان ئىشلار قاتارىدىن سانىلىدۇ. چۈنكى ئىسلام قانۇنىدا:« زۆرۈرىيەت مەنئى قىلىنغان ئىشلارغا يول قويىدۇ»دەيدىغان پىرىنسىپ بار.

ئايالنىڭ مەھرەملىرى ئالدىدا ئەۋرەت سانالغان ئورگانلىرى

«ئايالنىڭ مەھرەملىرى (نىكاھى باغلانمايدىغان) تۇغقانلىرى ئالدىدا ئەۋرەت سانالغان ئورگانلىرى ئۇنىڭ قورسىقى، دۇمبىسى، كىندىكىنىڭ ئۈستىدىن ئىككى تىزىنىڭ ئاستىغىچە بولغان جايلار بولۇپ، بۇ

ئورگانلىرىنى ئۇلارنىڭ ئالدىدا ئاچسا بولمايدۇ. ئەمما بۇلاردىن باشقا ئورگانلىرى ئەۋرەت سانالمايدۇ. ئۇلارغا بىلەكلىرىنى، پۇتلىرىنى، بوينىنى ۋە چېچىنى ئاچسا گۇناھ بولمايدۇ»[1].

ئومۇمەن قىلىپ ئېيتقاندا، ئايال ئۆزىنىڭ مەھرەملىرى ئالدىدا نورمالدا ئۆي ئىچىدە ئېچىپ يۈرسە ئەيىبكە بۇيرۇلمايدىغان ئورگانلىرىنى ئېچىپ يۈرسە بولىدۇ[1].

---

(1) سەئۇدى ئەرەبىستان پەتۋا كومىتېتىنىڭ21428 -نومۇرلۇق پەتۋاسى ۋە دوكتور يۈسۇپ ئەل قەرداۋىنىڭ «فتاوى معاصرة»(ھازىرقى زامان پەتۋالىرى)نامىلىق ئەسىرىدىن.

دوكتور يۈسۇپ ئەل قەرداۋىنىڭ نۇتقىدىن. دوكتور يۈسۇپ قەرداۋى – 1926-يىلى مىسىرنىڭ غەربىيە رايونىدا دۇنياغا كەلگەن بولۇپ، قەدىمىي ئىسلام يۇرتى ئەزھەردە ئوقۇپ يېتىشكەن ئىسلاھاتچى ئالىم. مىسىردىكى «ئەل ئىخۋانۇل مۇسلىمۇن» جامائىتىنىڭ غوللۇق ئەزالىرىدىن بىرى بولغانلىقى سەۋەبلىك 1949-1954- ۋە 1961- يىللىرى ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ ئۇچ قېتىم تۇرمىگە ئېلىنغان، 1961- يىلى قاتار دولىتىگە بېرىپ، شۇجاينىڭ نويۇسىغا ئۆتكەن ۋە ئۇ جايدا ئىسلام ئېنىستىتوتىنىڭ مۇدىرى بولۇپ ئىشلىگەن، 1977-يىلى قاتار ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ مۇدىرى بولغان. ئۆزىنىڭ مول بىلىمى ۋە ئىسلام دۇنياسىدىكى دۇچ كېلىۋاتقان مەسىلىلەرنى ھەل قىلىش چارىلىرىنى ئوتتۇرىغا قويۇشتىكى تالانتى بىلەن «ئىسلام تەرەققىيات بانكىسى»، «پادىشاھ فەيسەل مۇكاپاتى»، «مالايشىيا ئىسلام ئۇنىۋېرسىتېتى» ۋە بۇرۇناي سۇلتانى تەرىپىدىن مۇكاپاتلارغا نائىل بولغان. ھازىر ئۇ «دۇنيا ئىسلام ئۇلىمالار ئىتتىپاقى»نىڭ رەئىسى، «ياۋروپا تەتقىقات ۋە پەتۋا كېڭىشى»نىڭ رەئىسى، «مىسىر ئىسلام تەتقىقات ئاكادېمىيىسى»نىڭ ئەزاسى، «ئىسلام دۇنيا ئىتتىپاقى» تەركىبىدىكى«ئىسلام فىقھى ئاكادېمىيىسى»نىڭ ئەزاسى، «قاتار ئىسلام بانكىسى»نىڭ كۆزىتىش كومىتېتى ئەزاسى، «ئافرىقا ئىسلامي دەۋەت تەشكىلاتى»نىڭ ئەزاسى، كۆۋەيت دۆلىتى «زاكات ئىشلىرى كومىتېتى»نىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى، «ئىسلام ئونلاين» تور بېكىتىنىڭ مۇدىرى قاتارلىق خىزمەتلەرنى ئىشلىمەكتە.

ئايالنىڭ دىنىداش ئايال جىنسلىرى ئالدىدا ئەۋرەت سانالغان ئورگانلىرى

ئايالنىڭ مۇسۇلمان يات ئايالالر ئالدىدا ئەۋرەت سانالغان ئورگانلىرى ئۆزىنىڭ مەھرەملىرى ئالدىدا ئەۋرەت سانالغان ئورگانلىرىنىڭ ئۆزىدۇر. چۈنكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ زامانىدىن ھازىرغىچە داۋام قىلىپ كەلگەن ئىسلامىي ئادەت مۇشۇ بولۇپ، مۇسۇلمان ئايالالرنىڭ ئىش ئورۇنلىرىدا، ئۆي ئىچىدە ۋە مۇسۇلمان ئايالالرنىڭ ئارىسىدا بېشىنى، بويۇنلىرىنى، پۇت ۋە قوللىرىنى، شۇنداقلا ئېچىپ يۈرسە ئادەتتە ئەيىب سانالمايدىغان ئورگانلىرىنى ئوچۇق قويۇپ يۈرىشى جائىزدۇر[2].

مۇسۇلمان ئايالالرنىڭ ھەمىشە كەڭ، ئازادە ۋە ئۇزۇن كىيىملەرنى كىيىشى، يۈزى، ئىككى قولى ۋە ئىككى پۇتىغا ئوخشىغان ئادەتتە ئوچۇق تۇرىدىغان ئەزالىرىدىن باشقا ئورگانلىرىنى يېپىپ يۈرۈشى ئىسلامىي گۈزەل ئەخلاقنىڭ جۈملىسىدىن سانىلىدۇ.

ئەمما تېخى ئادەت كۆرۈش يېشىغا يەتمىگەن نارەسىدە قىزلارنىڭ نامازدا بولسۇن، ياكى ناماز سىرتىدىكى نورمال ۋاقىتلاردا بولسۇن، بەزى ئەۋرەت ئەزالىرى ئېچىلىپ قالسىمۇ، ئۇلارغا گۇناھ بولمايدۇ ۋە ئوقۇغان نامازلىرىمۇ بۇزۇلمايدۇ.

---

(1) ئالدىنقى مەنبەدىن.

(2) سەئۇدى ئەرەبىستان پەتىۋا كۆمىتېتىنىڭ پەتىۋاسىدىن.

ئاياللارنىڭ ئاۋازى ئەۋرەت ئەمەس

بەزى ئالىملار ئاياللارنىڭ ئاۋازىدىكى نازاكەتلىكنى كۆزدە تۇتقان هالدا، ئاياللارنىڭ ئاۋازى ئەۋرەت دەپ قارىغان. ئەمما ئىسلام فىقهىشۇناس ئالىملىرى ۋە پۈتۈن مەزھەپ پېشۋالىرى ئاياللارنىڭ ئاۋازى ئەۋرەت ئەمەس دەپ قەيت قىلغان. بىراق ئاياللارنىڭ قايسىبىر نامازغا ئەزان ئېيتىشى، ئەرلەرگە قۇرئان تىلاۋەت قىلىپ بېرىشى جائىز ئەمەس. ئاياللارنىڭ ئەدەپ ــ ئەخلاق ئىچىدە يات ئەرلەرگىمۇ نورمال سۆزلەرنى سۆزلىشى، ئېلىم - سېتىم ئىشلىرىنى بېجىرىشى، ئۇلاردىن ئىلىم - مەرىپەت ئۆگىنىشى، ئۇلارغىمۇ ئۆگىتىشى ئەلۋەتتە جائىز. پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالامنىڭ زامانىدا ياشىغان ساھابە ئاياللارمۇ ۋە كېيىنكى دەۋرلەردىكى مۇئمىن ئاياللارمۇ ئەرلەرگە ھەدىس ۋە تارىخلارنى رىۋايەت قىلىپ، سۆزلەپ بەرگەن. شۇنىڭدەك ئۆزىنىڭ جورىسىگە ۋە مەھرەملىرىگە ئەدەپلىك ناخشا - شېئىر ۋە قوشاقلارنى ئېيتىپ بېرىشى جائىزدۇر. ئەمما بۇگۈنكى كۈندىكى رادىيو دولقۇنلىرى ۋە تېلېۋىزىيە قانالىرىدىن بېرىلىۋاتقان ناخشىلار ئىنسانلارنىڭ قەلبلىرىنى كىرلىتىدىغان، كۆڭۈللىرىنى مەشغۇل قىلىدىغان ۋە ئۇلارنى ھەرخىل ۋەسۋەسىلەرگە ئۈندەيدىغان، شەيتانى ۋاستىلەردۇر. بۇلارغا بېرىلمەسلىك كېرەك.

مۇسۇلمانلارنىڭ تۇرمۇش قۇرۇشتىكى پىرىنسىپى

مۇسۇلمان ئەرلەرنىڭ مۇسۇلمان ئەمەس ئاياللىغا ئۆيلىنىش مەسلىسى

مۇسۇلمان ئەرلەرنىڭ ئاللاھقا ئىشەنمەيدىغان كوممۇنىست ياكى بۇددىست ياكى ساماۋى (ئەسلى ئاللاھتىن كەلگەن) بىرەر دىنغا مەنسۇپ بولمىغان ئاياللار بىلەن ئۆيلىنىشى دۇرۇس ئەمەس. ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ وَلَا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكَاتِ حَتَّى يُؤْمِنَّ وَلَأَمَةٌ مُؤْمِنَةٌ خَيْرٌ مِنْ مُشْرِكَةٍ وَلَوْ أَعْجَبَتْكُمْ وَلَا تُنْكِحُوا الْمُشْرِكِينَ حَتَّى يُؤْمِنُوا وَلَعَبْدٌ مُؤْمِنٌ خَيْرٌ مِنْ مُشْرِكٍ وَلَوْ أَعْجَبَكُمْ ﴾يەنى ﴿مۇشرىك ئاياللار ئىمان ئېيتمىغىچە ئۇلارنى نىكاھىڭلارغا ئالماڭلار. ھۆر مۇشرىك ئايال ھۆسىن ـ جامالى ۋە مېلى بىلەن سىلەرنى مەپتۇن قىلغان تەقدىردىمۇ، مۇئمىن دىدەك، ئەلۋەتتە ئۇنىڭدىن ياخشىدۇر. مۇشرىك ئەرلەر ئىمان ئېيتمىغىچە مۇئمىن ئاياللارنى ئۇلارغا ياتلىق قىلماڭلار، ھۆر مۇشرىك ئەر سىلەرنى مەپتۇن قىلغان تەقدىردىمۇ، مۇئمىن قۇل ئەلۋەتتە ئۇنىڭدىن ياخشىدۇر ﴾[1]

بۇ ئايەت، بۇددىست، كوممۇنىست ۋە مۇشرىكلارغا ئوخشاش ئاللاھقا ئىشەنمەيدىغان، ئىمانسىزلارغا ئۆيلىنىشنىڭ قەتئىي ھارامليقنى ئىپادىلەيدۇ.

ئەمما خرىستىيان ياكى يەھۇدي دىنغا ئىمانى بار ئاياللارغا ئۆيلىنىشكە بولىدۇ. ئاللاھ تائالا مۇسۇلمان ئەرلەرنىڭ ئەھلى كىتابتىن بولغان ئاياللار بىلەن ئۆيلىنىشىنىڭ جائىزلىقى توغرىسىدا مۇنداق

(1) بەقەرە سۈرىسى 221 ـ ئايەت

دەيدۇ:﴿ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ وَلَا مُتَّخِذِي أَخْدَانٍ﴾يەنى ﴿ئىمان ئېيتقان ئاياللاردىن ئەفسفە ئاياللارنىڭ، سىلەردىن ئىلگىرى كىتاب بېرىلگەنلەردىن بولغان ئەفسفە ئاياللارنىڭ مەھرىنى بېرىش شەرتى بىلەن، ئىپپەتلىك بولغىنىڭلار ۋە ئاشكارا - يوشۇرۇن پاھىشىنى كۆزلىمىگىنىڭلار ھالدا (ئۇلارنى ئالساڭلار)، ئۇلار سىلەرگە ھالالدۇر﴾[1].

خىرىستىيان ياكى يەھۇدىي دىنىدىكى ئاياللار بىلەن ئۆيلىنىشنىڭ شەرتى، ئۇلارنىڭ ئۆز دىنلىرىدا مەھكەم بولۇپ، ئاللاھقا ھەقىقىي ئىشىنىدىغان بولۇشىدۇر.

ئەمما ئەھلى كىتابلارغا قىلىنىدىغان مۇئامىلە پەرقلىق بولىدۇ. چۈنكى بۇلارنىڭ دىنلىرىمۇ ئەسلى ئېتىبارى بىلەن، ئۆز ۋاقتىدا ئاللاھ تائالا تەرىپىدىن كەلگەن ھەق دىنلار بولۇپ، زامانلارنىڭ ئۆتۈشى، دىنىدارلارنىڭ ئۆز دىنلىرىنى ھەرخىل ئۆزگەرتىلىشىلەردىن، بۇرۇلۇشلاردىن ۋە بۇزۇلۇشلاردىن ساقلاپ قالالمىغانلىقى قاتارلىق سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن بۇ دىنلار (يەنى يەھۇدىي ۋە خىرىستىيان دىنلىرى) ئاللاھ تائالا تەرىپىدىن كەلگەن ئەسلىدىكى ماھىيىتىنى، مەزمۇنىنى، روھىنى ۋە ساماۋى دىنلىقنى ئائىت بولغان بارلىق خۇسۇسىيەتلىرىنى يوقتىپ قويۇپ، ئاللاھ تائالاغا ئەمەس، بەلكى شەخسلەرگە چوقۇنىدىغان بىرخىل خۇراپات دىنىغا ئايلىنىپ قالغاندىن كېيىن، ئاللاھ تائالا بۇ دىنلارنى پۈتۈنلەي ئەمەلدىن قالدۇرۇپ، ئورنىغا

(1) مائىدە سۈرىسى 5 - ئايەت

تا قىيامەتكىچە ئۆزگەرمەيدىغان، مەڭگۈلۈك ھەق دىن ــ ئىسلام دىنىنى چۈشۈرگەن ۋە ئىسلام دىنىدىن باشقا دىنغا ئېتىقاد قىلغۇچىلارنىڭ دىنلىرىنىڭ ئاللاھ تائالاغا قوبۇل بولمايدىغانلىقىنى ئېلان قىلغان. بۇ ھەقتە ئاللاھ تائالا مۇنداق دېگەن:﴿ وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ﴾يەنى ﴿كىمكى ئىسلامدىن باشقىسىنى دىن قىلىپ تۇتىدىكەن، ئۇنىڭ دىنى ھەرگىز قوبۇل قىلىنمايدۇ. ئۇ ئاخىرەتتە زىيان تارتقۇچىلاردىن بولىدۇ﴾[1].

ئاللاھ تائالا ئۆزىنىڭ نەزىرىدە قوبۇل بولىدىغان دىن پەقەت ئىسلام دىنى ئىكەنلىكىنى ئېلان قىلىپ مۇنداق دېگەن:﴿ إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ﴾يەنى ﴿ھەقىقەتەن ئاللاھنىڭ نەزىرىدە قوبۇل قىلىنغان دىن ئىسلامدۇر﴾[2].

گەرچە ئەھلى كىتابلار ئاللاھ تائالانىڭ ھۆكۈمى بويىچە كاپىر بولسىمۇ، ئىسلام دىنىنىڭ ھەققانىيلىقى ۋە ئادىللىقىدىن ئۇلارنىڭ دىنلىرىنىڭ ئەسلىسىنى ئېتىبارغا ئالغان ھالدا، ئۇلارغا قىلىنىدىغان مۇئامىلە پىرىنسىپىنى باشقىمۇ كاپىر قوۋملارغا قارىتا بەلگىلەنگەن پىرىنسىپتىن پەرقلىق قىلىپ بېكىتكەن. بۇنىڭغا بىنائەن، ئەھلى كىتابلارنىڭ ھالال يېمەكلىرىنى يېيىش ۋە ئاياللىرى بىلەن ئۆيلىنىش جائىزدۇر. چۈنكى ئەھلى كىتابلار قانداقلا بولمىسۇن، ئاللاھ تائالاغا ئىشىنىدۇ.

(1) ئال ئىمران سۈرىسى 85 ـ ئايەت
(2) ئال ئىمران سۈرىسى 19 ـ ئايەت

ئاللاھ تائالا مۇسۇلمان ئەرلەرنىڭ ئەھلى كىتابتىن بولغان ئاياللار بىلەن ئۆيلىنىشىنىڭ جائىزلىقى توغرىسىدا مۇنداق دەيدۇ:﴿ الْيَوْمَ أُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ وَطَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حِلٌّ لَكُمْ وَطَعَامُكُمْ حِلٌّ لَهُمْ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ وَلَا مُتَّخِذِي أَخْدَانٍ ﴾بۇگۈن سىلەرگە پاك نەرسىلەر ھالال قىلىندى. كىتاب بېرىلگەنلەر (يەنى يەھۇدىيلار ۋە خرىستىيانلار) نىڭ تامىقى سىلەرگە ھالالدۇر ۋە سىلەرنىڭ تامىقىڭلار ئۇلارغا ھالالدۇر. ئىمان ئېيتقان ئاياللاردىن ئەففىفە ئاياللارنىڭ، سىلەردىن ئىلگىرى كىتاب بېرىلگەنلەردىن بولغان ئەففىفە ئاياللارنىڭ مەھرىنى بېرىش شەرتى بىلەن، ئىپپەتلىك بولغىنىڭلار ۋە ئاشكارا ـ يوشۇرۇن پاھىشىنى كۆزلىمىگىنىڭلار ھالدا (ئۇلارنى ئالساڭلار)، ئۇلار سىلەرگە ھالالدۇر﴾[1].

ئەھلى كىتابتىن بولغان ئاياللار بىلەن ئۆيلىنىشكە رۇخسەت قىلغانلىقنىڭ ھېكمەتلىرىدىن بىرى، ئۇلارنىڭ مۇسۇلمان ئەرلەرگە ياتلىق بولۇشى ئارقىلىق ئىسلام دىنىنىڭ ئەۋزەللىكىنى ۋە ھەقىقىتىنى تونۇپ، ئۆزلۇكىدىن ئىسلام دىنىغا كىرىشى ئۈچۈن پۇرسەت يارىتىپ بېرىشتىن ئىبارەت بولۇشى مۇمكىن.

لېكىن مۇسۇلمان كىشىنىڭ ئەھلى كىتابتىن بولغان ئاياللىنى ئۆز دىنىنى تەرك ئېتىپ ئىسلام دىنىغا كىرىشكە زورلىشىغا بولمايدۇ. چۈنكى

(1) مائىدە سۈرىسى 5 - ئايەت

ئىسلام پىرىنسىپىدا كىشىلەرنى ھېچ ۋاقىتتا ئىسلام دىنىغا كىرىشكە زورلاش يوقتۇر. ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ لَآ إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ ﴾ يەنى﴿دىندا زورلاش يوقتۇر. ھىدايەت گۇمراھلىقتىن ئېنىق ئايرىلدى﴾[1].

ئۆز ۋاقتىدا، بەزى مەشھۇر ساھابىلەر يەھۇدىي ۋە خرىستىيان دىندا بولغان ئايالالرغا ئۆيلەنگەن. ھۇزەيفە، تەلھە،كەئبە ئىبن مالىكلار مۇشۇلارنىڭ جۈملىسىدىندۇر. ئۆمەر ئىبن خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇلارغا، «ئەھلى كىتابتىن بولغان ئايالىرىڭلارنى قويۇۋېتىڭلار» دېگەن ماۋزۇدا خەت يازغاندا، ھۇزەيفەدىن باشقىلار ئەھلى كىتابتىن بولغان ئايالىرىنى قويۇۋېتىدۇ.

ھۇزەيفە مەدائىن دېگەن شەھەرنىڭ ۋالىيسى ئىدى . ئۇ شۇ يەردە يەھۇدىي دىندىكى بىر ئايالغا ئۆيلىنىۋالغان. ئۇ، ئۆمەر ئىبن خەتتابنىڭ «ئاڭلىسام سەن ئەھلى كىتابتىن ئۆيلىنىۋاپسەن. ئۇنى قويۇۋەت!» دېگەن خېتىگە جاۋاب بېرىپ، ئۇنىڭغا مۇنداق دەپ خەت يازىدۇ: «سىز ماڭا ئەھلى كىتابتىن ئۆيلىنىشنىڭ ھالال ياكى ھارام ئىكەنلىكىنى ئېيتمىغىچە، مەن ئۇنى قويۇپ بەرمەيمەن،» ئۆمەر ئۇنىڭغا جاۋاب بېرىپ: «ئەھلى كىتابتىن بولغان ئايالالر بىلەن ئۆيلىنىش ھالال. لېكىن ئەجەملەرنىڭ ئايالىرىدا ئۆزگىچىلىكلەر بار. ئۇلارنىڭ مۇسۇلمان ئايالالرنىڭ بازىرىنى كاسات قىلىپ قويۇشىدىن ئەنسىرەيمەن،» دەپ يازىدۇ. ھۇزەيفە بۇ ۋاقىتتا: «مەن ئەمدى قانائەتلەندىم» دەيدۇ ۋە ئەھلى كىتابتىن بولغان ئايالىنى قويۇپ

(1) بەقەرە سۈرىسى 256 ـ ئايەت

بېرىدۇ»[1].

ئەھلى كىتابتىن ئۆيلىنىش جائىز بولغان بولسىمۇ، مۇسۇلمان كىشىنىڭ ئۆز ئابرۇيىنى ، دىنىنى قوغداش، ئەۋلادلىرىنىڭ كېيىنچە ئەھلى كىتابلارنىڭ دىنىغا كىرىپ كېتىش خەۋپىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن بولسىمۇ، ئونى تەرك ئېتىشى ناھايىتى ئەۋزەلدۇر. خۇسۇسەن ، ھازىرقى زامانىدىكى ئۆزلىرىنى يەھۇدي، خىرىستىيان دەپ ئاتىۋالغان، ئەمما ساماۋى دىنلارنىڭ تەلىماتلىرىدىن ھېچ نەرسە بىلمەيدىغان، جىنسىي ئەركىنلىكنى شەخسىي ئىشىمىز دەپ تونۇپ ئىنسانىيەت قېلىپىدىن چىقىپ، شەھۋانىي ھەۋەستىن باشقىسىنى بىلمەيدىغان بۇ ئىنسانلار ئەھلى كىتابتىن سانلىشقا يارىمايدۇ. بەلكى ئۇلار باشقا كۇففارلار بىلەن ئوخشاشتۇر.

شۇڭا ئەھلى كىتابلار بىلەن ئۆيلىنىشتىن ئالملار توسۇپ كەلگەن. ئۇلارنىڭ بۇ توسقانلىقى بۇ ئىشنى ھارام دېگەنلىك ئەمەس، بەلكى ئۇلار بىلەن ئۆيلىنىش ھالال. قۇرئاننىڭ ئايىتى بۇنى ئىسپاتلايدۇ. شۇنىڭغىمۇ دىققەت قىلىش كېرەككى ، يەھۇدي ياكى خىرىستيان دىنىدىكى ئاياللارغا ئۆيلىنىشنى ھالال (يەنى دۇرۇس) دەپ بېكىتكەن ئايەت، ئەڭ ئالدى بىلەن ئۇلارنىڭ ئارىسىدىن «دىندار»، ئاندىن «ئىپپەتلىك» ئاياللارنى (يەنى ئۆز دىنلىرىغا سادىق بولغانلارنى) تاللاشنى ئالاھىدە شەرت قىلغان. ئاخىرىدا، شەرىئەتنىڭ بۇ بەلگىلىمىسىدىن چىققۇچىلارنىڭ ئەمەللىرىنىڭ بىكار بولىدىغانلىقىنى ۋە ئاخىرەتتە زىيان تارتىدىغانلىقىنى تەكىتلىگەن. بۇ ئايەتتىكى

(1) تارىخى تەبەرىي 3 ـ جىلد 558 ـ بەت

«دىندار» ۋە «ئىپپەتلىك» ئاياللار دېگەن ئىككى شەرتكە ئەمەل قىلىش مۇھىمدۇر.

مۇسۇلمان قىزلار مۇسۇلمان ئەمەسلەرگە ھارامدۇر

مۇسۇلمان قىزلارنىڭ ۋە ئاياللارنىڭ مۇسۇلمان ئەمەس ئەرلەرگە ياتلىق بولۇشى قەتئىي جائىز ئەمەس. مەيلى ئۇلارنىڭ ياتلىق بولماقچى بولغان كىشىلىرى خرىستىيان بولسۇن، مەيلى يەھۇدي بولسۇن، مەيلى ئاتېئىست بولسۇن، مەيلى بۇددىست ياكى مۇشرىك بولسۇن، بۇلارنىڭ ھېچبىرى مۇسۇلمان ئاياللارغا ئۆيلىنىشكە لايىق ئەمەس. ئاللاھ تائالا مۇسۇلمان ئاياللار توغرۇلۇق :﴿ لَا هُنَّ حِلٌّ لَهُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ﴾يەنى ﴿ئۇلار كاپىرلارغا ھالال ئەمەس. كاپىرلارمۇ ئۇلارغا ھالال ئەمەس﴾[1] دېگەن.

ئۆز مىللەتتىن بولسىمۇ، ئاللاھقا ئىشەنمەيدىغان ئاتېئىزم ئېتىقادىدىكى بىرىگە مۇسۇلمان قىزنىنى قەتئىي ياتلىق قىلىشقا بولمايدۇ. مۇنداق قىلغۇچىلار ئاللاھنىڭ يۇقىرىقى ئايەتتىكى ھۆكۈمگە قارشى چىققان بولۇپ، جازاسىنى ئېغىر تارتىدۇ.

«چۈنكى ئاتېئىزم ئاللاھ تائالاغا ئىشەنمەسلىك ئاساسىغا قۇرۇلغان پەلسەپىۋي ئېقىم بولۇپ، دىنغا ئىشىنىشنى خۇراپاتلىق دەپ بىلىدۇ. ئاللاھ تائالاغا ئىشىنىدىغان يەھۇدي ۋە خرىستىئانلارغا مۇسۇلمان قىزلىرىنى ياتلىق قىلىش ھارام بولغان يەردە، ئاللاھ تائالاغا ئىشەنمەيدىغانلارغا ياتلىق قىلىش قانداقمۇ ھارام بولمىسۇن؟!

ئاتېئىزمچىلار ئىسلام قانۇنىدا، دىندىن يېنىۋالغان مۇرتەدلەرگە

---

(1) مۇمتەھىنە سۈرىسى 10 ـ ئايەت

ئوخشاش مۇئامىلە قىلىنىدۇ. مەسىلەن: مۇسۇلمان ئاياللارنىڭ ھېچبىر ھالەتتە مۇسۇلمان ئەمەس ئەرلەر بىلەن نىكاھى باغلانمايدۇ. ناۋادا مۇسۇلمان ئايالالار ئاللاھ تائالاغا ئىشەنمەيدىغان ئاتېئىزم ئېتىقادىدىكىلەرگە ياتلىق بولغان ئەھۋالدا، ئۇلارنىڭ ئارىسىنى دەرھال ئايرىۋېتىش، بالىلىرىنىڭ ئېتىقادىنى ساقلاپ قېلىش يۈزىسىدىن ئۇلارنى ئاتىلىرىغا بەرمەسلىك، ئاتېئىزمچىلار ئۆلگەندە، ئۇلارنى يۇيۇپ تارىماسلىق، نامىزىنى ئوقۇماسلىق ۋە مۇسۇلمانلارنىڭ قەبرىستانلىقىغا دەپنە قىلماسلىق قاتارلىق مۇئامىلە قىلىنىدۇ.» [1]

مۇبادا مۇسۇلمان ئەرلەر ئىسلام دىنىدىن يېنىپ كەتسە، ئۇلارنىڭ ئاياللىرىنى ئۇلاردىن ئايرىۋېتىش مەسلىسىدە، ئىسلام فىقھىشۇناسلىرى ئىختىلاپلاشقان ۋە بۇ مەسىلىدە توققۇز قاراشقا بۆلۈنگەن. ئەڭ توغرىسى ئۇلارنى ئايرىۋېتىشكە ئالدىرىماسلىقتۇر.[2]

مۇسۇلمان ئاياللارنى مۇسۇلمان ئەمەسلەرگە ياتلىق قىلماسلىقنىڭ سىرى

مۇسۇلمان ئاياللارنى مۇسۇلمان ئەمەس ئەرلەرگە ياتلىق قىلماسلىقتىكى سىر ۋە ھېكمەتنى ئاللاھ تائالا ئۆزى بىلىدۇ. شۇنداقتىمۇ ئاجىزانە ئەقلىمىز بىلەن تەپەككۇر قىلغىنىمىزدا، بىزگە شۇ روشەن بولىدۇكى، ئەرلەر ئەقىل، كۈچ ۋە ئائىلىنىڭ مەسئۇللىقى جەھەتلەردە،

(1) دوكتۇر يۈسۈپ ئەل قەرداۋىينىڭ«ھازىقى زامان پەتىۋالىرى»ناملىق ئەسىرى،1-توم، 450-بەت.

(2) دوكتۇر يۈسۈپ ئەل قەرداۋىينىڭ«ھازىقى زامان پەتىۋالىرى»ناملىق ئەسىرى،3-توم، 605-622-بەتلەر.

ئاياللارغا نسبەتەن ئارتۇقلۇققا ئىگە بولۇپ، تۇرمۇشنىڭ تەقەززاسى، ئايالنىڭ ئېرىگە - ئاللاھ تائالاغا ئاسىيلىق بولمايدىغان - پۈتۈن ئىشلاردا بويسۇنۇشىنى ۋە ئۇنىڭ بۇ ئارتۇقچىلىقىنى ئېتىراپ قىلىشىنى تەلەپ قىلىدۇ. چۈنكى ئاللاھ تائالا مۇنداق دېگەن:﴿ الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ﴾ يەنى﴿ئەرلەر ئاياللارنىڭ ھامىلىرىدۇر﴾[1].

ھالبۇكى مۇسۇلمان ئايال مۇسۇلمان ئەمەس ئەرگە ياتلىق بولغاندىن كېيىن، ئېرىگە بويسۇنۇشقا ۋە ئۆزىگە نسبەتەن ئۇنىڭ ئارتۇقچىلىقىنى ئېتىراپ قىلىشقا مەجبۇر بولۇپ قالىدۇ. بۇ دېگەنلىك، ئۆزىنىڭ دىنىنى ئېرىنىڭ دىنى ئالدىدا خورلاشقا مەجبۇر بولىدۇ، دېگەنلىكتۇر. بۇنداق قىلىش ئىسلام قانۇنىغا ئۇيغۇن كەلمەيدۇ. چۈنكى ئىسلام قانۇنىدا مۇسۇلمان ئەمەسلەرنىڭ قانداقلا بىر مۇسۇلمانىنى باشقۇرۇش ۋە بويسۇندۇرۇش ھوقۇقى بولمايدۇ. بۇ ھەقتە ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:﴿ وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا﴾يەنى ﴿ئاللاھ كاپىرلارغا ھەرگىز مۇئمىنلەرگە قارشى يول بەرمەيدۇ﴾[2].

(1) نىسا سۈرىسى 34 - ئايەت

(2) نىسا سۈرىسى 141 - ئايەت

ۋاقتلىق نىكاھلىنىشنىڭ ھاراملىقى

ۋاقتلىق نىكاھلىنىش ـ ئەر ـ ئايال ئىككىسىنىڭ مەلۇم ۋاقىتقىچىلىك ئەر ـ خوتۇن بولۇپ ئۆتۈشكە ئىتتىپاقلىشىشى نەتىجىسىدە نىكاھلىنىشى دېمەكتۇر. نىكاھلىنىشتا ۋاقىتنى ئېنىق سۆزلىمىسىمۇ، كۆڭلىدە ۋاقىتلىق نىكاھلىنىشنى مەقسەت قىلىپ ئۆيلەنگەن كىشىنىڭ نىكاھىمۇ مەيلى ئۇ ئەر بولسۇن، مەيلى ئايال بولسۇن ۋاقىتلىق نىكاھ سانىلىدۇ.

چۈنكى «ئەمەلەر نىيەتلەرگە باغلىقتۇر» ۋاقىتلىق نىكاھلىنىش كۆپىنچە قارشى تەرەپنى ئالداش بىلەن ئەمەلگە ئاشىدۇ. ئىككى تەرەپ ۋاقىتلىق نىكاھلىنىشقا شۇنداق پۈتۈشكەن تەقدىردىمۇ، بۇنداق نىكاھ باللارنىڭ ھاياتىنى دەپسەندە قىلىشقا سەۋەب بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۇنىڭغا ھەر ئىككىسى ھالەتتە يول قويۇلمايدۇ. چۈنكى ئۇ زىناغا ئوخشاشتۇر. ھەم بىر ـ بىرىنى ئالدىغانلىق بولۇپ، بۇنىڭ گۇناھى ئېغىردۇر.

نىكاھلىنىشتا مەڭگۈلۈك بولۇش نىيىتى شەرت

نىكاھلىنىشتا مەڭگۈلۈك نىيىتى بولۇش كېرەك. ئەمما مەڭگۈلۈك نىكاھنى نىيەت قىلىپ ئۆيلەنگەن بولسىمۇ، كېيىن تۇرمۇش نورمال ھالدا داۋام قىلالمىغانلىق سەۋەبتىن ئايرىلىپ كەتسىمۇ، ئۇ كىشىنىڭ بۇرۇن قىلغان مەڭگۈلۈك بىرگە ئۆتۈشتىن ئىبارەت ياخشى نىيىتىگە زىيىنى يوقتۇر. چۈنكى ئۇنىڭ بۇرۇنقى نىكاھى دۇرۇستۇر. ۋاقىتلىق نىكاھلىنىش ئەرەب قەبىلىلىرى ئارىسىدا، ئىسلام دىنى كېلىشتىن بۇرۇنمۇ بار ئىدى. ھەتتا ئىسلام دىنىنىڭ باشلىنىش دەۋرلىرىدە، مۇجاھىدلار غازاتلاردا ۋاقىتلىق نىكاھلىنىش ئىشىنى ئېلىپ بارغان.

چۈنكى، بۇ مەسىلە، ئىسلام دىنىنىڭ ئاۋۋالقى ۋاقىتلىرىدا بىر مەزگىل يول قويۇلۇپ كېيىنچە، خەيبەر غازىتىدا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ كەسكىن جاكارلىشى بىلەن ھارام قىلىنغان. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «ئەي خالايىق! مەن سىلەرگە ئاياللاردىن ۋاقىتلىق نىكاھلىنىش بىلەن پايدىلىنىشنى (زۆرۈرىيەت سەۋەبلىك ۋاقىتلىق) يولغا قويغان ئىدىم. ئاگاھ بولۇڭلاركى، ئاللاھ ئۇنى تا قىيامەتكىچە ھارام قىلدى»[1].

ئىمام مالىك رىۋايەت قىلغان بىر ھەدىستە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «ۋاقىتلىق نىكاھلىنىش ۋە ئېشەك گۆشىنى يېشىش قەتئىي ھارامدۇر» (بۇخارى رىۋايىتى)

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مەككە پەتھى قىلىنغان ۋە ۋىدالىشىش ھەججىسىنى ئادا قىلغان كۈنلىرىدىمۇ، ۋاقىتلىق نىكاھلىنىشنىڭ تا قىيامەتكىچە ھارام ئىكەنلىكىنى تەكىتلىگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىنغان.

ئىسلام دۇنياسىدىكى ئىسلام فىقھىشۇناس ئالىملىرى، مەزھەپ ئالىملىرى ۋە باشقىمۇ ئالىملارنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭ ھارامليقغا ئىتتىپاقدۇر.

پەقەت شىئەلەرنىڭ 12 ئىمام مەزھىپىدە، ۋاقىتلىق نىكاھلىنىش ھالال دېيىلگەن. ئۇلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئىسلامنىڭ باشلىنىش دەۋرىدىكى غازاتلاردا ھالال قىلىپ بەرگەنلىكىنىلا دەلىل قىلىپ تۇتىدۇ. ھالبۇكى، ۋاقىتلىق نىكاھلىنىش ھارام دېگەن

(1) ئىبن ماجە رىۋايىتى

ھەدىسلەر ناھايىتى كۆپ ۋە كۆچلۈكتۇر ھەمدە ئۇنى مەنئى قىلغان بۇ ھەدىسلەر، ئۇنى جائىز دېگەن ھەدىستىن كېيىن ئېيتىلغان ھەدىسلەردۇر. ئىسلام قانۇنشۇناسلىق پىرىنسىپى بويىچە، كېيىنكى ھۆكۈم بۇرۇنقىسىنى ئەمەلدىن قالدۇرىدۇ. ئىبن ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ۋاقتىلىق نىكاھلىنىش ھارام قىلىنغاندىن كېيىن، مۇنۇ ھەدىسنى رىۋايەت قىلغان: « ھەقىقەتەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام غازاتتا كىشىلەرنىڭ قېينىلىپ قالغانلىقىنى كۆزدە تۇتۇپ ۋاقتىلىق نىكاھلىنىشنى ھالال قىلىپ بەرگەن بولسىمۇ، كېيىن ئۇنى ئاللاھنىڭ ئەمرى بىلەن مەڭگۈلۈك ھارام قىلغان»[1].

مەلۇمكى، ۋاقتىلىق نىكاھلىنىش كىشىلەرنىڭ سائادەتلىرىنى دەپسەندە قىلغانلىقتۇر. خۇسۇسەن ئاياللارنىڭ ھاياتىنى نابۇت قىلغانلىقتۇر.

چۈنكى ۋاقتىلىق نىكاھلىنىش نەسلىنى زىيادە قىلىدىغان، ئەر - ئايال بىر - بىرىنى جىنسىي ھەۋەس ئۈچۈنلا ۋاقتىلىق كىرەلەيدىغان يامان ئىشتۇر. بۇ ئىش خۇسۇسەن ئاياللارنى ھاقارەتلىگەنلىك ھېسابلىنىدۇ. بۇنداق بىر ئىشنىڭ ئىسلام دىنىدا ھارام قىلىنىشى ئەقلىنىڭمۇ تەلىپىدۇر. ۋاقتىلىق نىكاھلىنىش زىنا قىلغانلىقتۇر. چۈنكى، نىكاھتا مەڭگۈلۈكنى نىيەت قىلىش شەرت. مەڭگۈلۈك ئەر - خوتۇن بولۇش نىيەت قىلىنمىغان ھەر قانداق نىكاھ باغلانمايدۇ.

(1) بەيھەقىي رىۋايىتى

ئىسلام دىنى ۋە كۆپ خوتۇنلۇق بولۇش مەسلىسى

پەيغەمبىرىمىز ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئەۋەتىلگەندىن كېيىن، ئىسلام دىنى زىنا - پاھىشە، ئىياللارنى مال - مۈلۈك ئورنىدا قوللىنىش، كۆپ ئىياللارنى نىكاھىدا تۇتۇۋېلىپ، ئۇلارنىڭ ئېھتىياجلىرى بىلەن كارى بولماسلىق ۋە ئۇلارنى ھەر تۈرلۈك قۇل قىلىش قاتارلىق ئىشلارنى قەتئىي مەنئى قىلىپ، كۆپ خوتۇنلۇق بولۇش مەسلىسىنى مۇتلەق ھارام قىلماستىن، بەلكى ئۇنىڭغا مەلۇم قائىدە - پىرىنسىپلارنى بەلگىلىدى.

ئېھتىياج تۈپەيلى مۇسۇلمان ئەرلەرنىڭ بىردىن تۆتكىچە ئىيالىنى ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئادالەتلىك ئىش كۆرۈش شەرتى بىلەن بىرلا ۋاقىتتا نىكاھىدا ساقلىشى جائىزدۇر. ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: ﴿ فَانْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثْنَىٰ وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ذَٰلِكَ أَدْنَىٰ أَلَّا تَعُولُوا ﴾يەنى﴿ئىككى، ئۈچنى ۋە تۆتنى ئالساڭلار بولىدۇ. ئەگەر ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ئادىل بولالماسلىقتىن قورقساڭلار بىر خوتۇن بىلەن كۇپايە قىلساڭلار بولىدۇ﴾[1].

بۇ ئايەت، ماددىي ۋە مەنىۋى ئىمكانىيىتى تولۇق بولۇپ، كۆپ خوتۇنلار ئارىسىدا ئادىللىق بىلەن ئىش كۆرۈشكە ئىشەنچىسى بار كىشىلەرنىڭ بىردىن تۆتكىچە خوتۇننى بىرلا ۋاقىتتا نىكاھىدا ساقلاشنىڭ جائىزلىقىنى ئىپادىلەيدۇ ۋە ئاياللىرىنىڭ ئارىسىدا ئادىل

(1) نىسا سۈرىسى 3 - ئايەت

بولالماسلىقىدىن، ئۇلارنىڭ تۇرلۈك ماددىي ۋە مەنىۋى ئېھتىياجلىرىنى قامداپ بېرەلمىشىدىن ئاجىز كېلىدىغان كىشى ئۇچۇن كۆپ خوتۇنلۇق بولۇشنىڭ جائىز ئەمەسلىكىنى كۆرسىتىدۇ.

كۆپ خوتۇنلۇق بولۇشقا رۇخسەت قىلىشنىڭ سەۋەبى

شەرىئەت ئەھكاملىرىنىڭ ھېچبىرى ھېكمەتلەردىن ۋە ئېسىل غايىلەردىن خالىي ئەمەس. ئەرگە بىردىن ئارتۇق ئايالنى بىرلا ۋاقىتتا نىكاھلىدا ساقلىشىغا رۇخسەت قىلىشقا تۇرتكە بولغان سەۋەبلەر تۆۋەندىكىچە:

(1) ئىنسان بەزى ۋاقىتلاردا بىردىن ئارتۇق ئايالنى نىكاھلىدا ساقلاشقا ھەقلىي ئېھتىياجلىق بولۇپ قالىدۇ. مەسىلەن: ئۇنىڭ ئايالى تۇغماس چىقىپ قېلىپ، ئۆزى بولسا پەرزەنت كۆرۈشۈشنى ئارزۇ قىلىدۇ، ياكى ئايالى ياشىنىپ قالغانلىقتىن ياكى كېسەللىكتىن ئۇنىڭ مەنىۋى ئېھتىياجلىرىدىن چىقالمايدىغان بولۇپ قالغانلىق سەۋەبى بىلەن ئۇ باشقا بىر ئەرگە ئېھتىياجلىق بولۇپ قالىدۇ.

(2) كىشى بىردىن ئارتۇق ئايالنى نىكاھلىدا ساقلاش ئارقىلىق، ئۇلارنىڭ ماددىي ۋە مەنىۋى ئېھتىياجلىرىدىن چىقىدۇ. جەمئىيەتتىكى تۇل ئاياللارمۇ تۇرمۇشتىن بەھرىمەن بولالايدۇ.

(3) ئۆيلىنىش ئائىلىلەر ۋە قەبىلىلەر ئوتتۇرىسىدا ئورتاق باغلىنىشنى ھاسىل قىلىدۇ. يات ئائىلىلەر ئارىسىدا تۇغقانلىقنى كەلتۈرۈپ چىقىپ، كىشىلەر ئوتتۇرىسىدىكى يېقىنلىق ۋە تۇغقانچىلىق مۇناسىۋەتلىرى كۈچلىنىدۇ. مانا بۇ ــ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بىردىن ئارتۇق ئايالارنى نىكاھلىدا ساقلىشىغا تۇرتكە بولغان سەۋەبلەرنىڭ بىرى بولسا كېرەك. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىكى بۇ

ئېسىل ئەخلاق بىلەن ئىزگۈ نىيەت ھازىر نەدە ۋە كىمدە بولسۇن؟!

كىشىلەردە ئەخلاق سۇسلاشقان، ئىمان ئاجىزلاشقان ۋە ئىنساب ئازىيىپ كەتكەن ھازىرقى زاماندا كۆپ خوتۇن ئالمەن دېگۈچىلەرنىڭ تولىسى ئۆزلىرىنىڭ شەھۋانىي ئىستەكلىرى ئۈچۈنلا ئالسا كېرەك.

(4) بەزى ۋاقىتلاردا دۆلەتتە يۈز بەرگەن ئۇرۇش سەۋەبلىك ئەرلەر كۆپ بولۇپ كېتىپ، ئاياللارنىڭ سانى ئەرلەرنىڭكىدىن كۆپ بولۇپ قالىدىغان ئەھۋاللارمۇ كۆرۈلىدۇ. بۇ خۇددى ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشىدىن كېيىن گېرمانىيەدە يۈز بەرگەندەك. بۇنداق ئەھۋالدا، شارائىتى ياخشى بولغان ئەرلەرنىڭ بىر تەرەپتىن جەمئىيەتتىكى تۈل ئاياللارنىڭ ماددىي ۋە مەنىۋى ئېھتىياجلىرىدىن چىقىش، يەنە بىر تەرەپتىن ئۇلارنى يامان يوللارغا كىرىپ قېلىشتىن ساقلاپ قېلىش نىيىتى بىلەن بىردىن ئارتۇق ئايالنى نىكاھىدا ساقلىشى تەلەپ قىلىنغان ئىشلار قاتارىدىن بولۇپ قالىدۇ. ئىسلام دىنى ئىنسانلارنىڭ باشلىرىغا كېلىدىغانلارنى ئالدىن بىلىدىغان، ھېكمەت بىلەن ئەڭ تۇغرا ئىش قىلىدىغان ئاللاھ تائالا تەرىپىدىن كەلگەن بىر دىن بولغانلىقتىن ئىنسانلارنىڭ بۇ تۈرلۈك قىينىچىلىقلىرىغىمۇ چارە تېپىپ بەرگەن.

مۇھەممەد ئەلى سابۇنى «ئەھكام ئايەتلىرىنىڭ تەپسىرى» ناملىق ئەسىرىدە مۇنداق دەپ يازىدۇ: « ھەرقانداق ئىنساننىڭ بىلىشى ۋە ئېقتىدارىنىڭ يېتىشىچە ئەمەل قىلىشى كېرەك بولغان كەسكىن ھەقىقەت شۇكى، كۆپ خوتۇنلۇق بولۇش ئىسلام دىنىنىڭ ئۆزىگىلا خاس بىر ئۆزىگىلا خاس ئەمەس. چۈنكى، بۈگۈنكى مىللەتلەر ۋە جەمئىيەتلەرنىڭ ھەل قىلىشقا چارە تاپالمىغان ئەڭ مۇرەككەپ مەسىلىلىرىنى ئىسلام دىنىنىڭ مۇشۇ قانۇنلىرىغا مۇراجىئەت قىلىش

ئارقىلىقلا ھەل قىلغىلى بولىدۇ. كۆپ خوتۇنلۇق بولۇشقا ئايالنىڭ تۇغماس چىقىپ قېلىشى ياكى كېسەللىك سەۋەبىدىن ئېرىنىڭ ئېھتىياجىغا ماسلىشالمايدىغان بولۇپ قېلىشى قاتارلىق بەزى سەۋەبلەر بولىدۇ. مەن بۇ ماۋزۇدا بۇ سەۋەبلەرنى بايان قىلىشنى ھاجەتسىز دەپ قارايمەن. بىراق ھەر ئىنسان ئۆگىلا چۈشىنىدىغان بىر مەسىلىنى ئوتتۇرىغا قويىمەن، جەمئىيەت ئىسلام نەزىرىدە، تارازىغا ئوخشاش بولۇپ، ئۇنىڭ ھەر ئىككى تەرىپى باراۋەر، تەڭ ئۆلچەمدە بولۇشى كېرەك، تارازىنىڭ بىر تەرىپىنى ئەرلەر، يەنە بىر تەرىپىنى ئاياللار تەشكىل قىلىدۇ. تارازىنىڭ ھەر ئىككى تەرىپى تەڭ، باراۋەر بولۇشى ئۈچۈن ئەرلەرنىڭ نىسبىتى ئاياللارنىڭ نىسبىتى بىلەن ئوخشاش بولۇشى كېرەك. مۇبادا، ئەرلەرنىڭ نىسبىتى ئاياللارنىڭ نىسبىتىدىن كۆپ ياكى ئۇنىڭ ئەكسىچە بولسا، بۇ مەسىلىنى قانداق ھەل قىلىش كېرەك؟ يەنى ئاياللارنىڭ نىسبىتى ئەرلەرنىڭ نىسبىتىدىن كۆپ بولۇپ، تارازىنىڭ تەڭپۇڭلۇقى بۇزۇلغاندا نېمە قىلىش كېرەك؟ ئاياللارنى تۇرمۇشىنىڭ ۋە ئانلىقنىڭ نېمىتىدىن مەھرۇم قىلىپ، ئۇلارنى ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشىدىن كېيىن ياۋروپادا ئاياللارنىڭ نىسبىتى كۆپىيىپ، ئەرلەرنىڭ نىسبىتى ئازىيىپ كەتكەنلىكى سەۋەبتىن يۈزبەرگەندەك، زىنا - پاھىشە ۋە رەزىللىك يوللىرىغا تاشلاپ قويۇش كېرەكمۇ؟ ياكى ئاياللارنىڭ ھۆرمىتىنى، ئائىلىنىڭ پاكلىقىنى، جەمئىيەتنىڭ ئامانلىقىنى ساقلىغان ھالدا، بۇ مەسىلىنى ئىسلام قانۇنى ئارقىلىق ھەل قىلىش كېرەكمۇ ؟ زادى بۇ ئىككى يولنىڭ قايسىسى ياخشى ۋە مەسىلىنى ھەل قىلغۇچ بولىدۇ. ئايالنىڭ قانۇنلۇق ھالدا بىر ئەرنىڭ زىممىسىدا باشقا ئاياللار بىلەن بىرلىكتە مۇقەددەس نىكاھقا باغلىنىپ ھۆرمتى بىلەن ياشىغىنى ياخشىمۇ؟ ياكى ئۇ كىشى بىلەن ئائىلىنى پارچىلايدىغان، باللارنى يېتىم قىلىدىغان، جەمئىيەتنى

كىرلىتىدىغان يولسز ئالاقه باغلىغىنىمۇ؟

ئۆزلىرى ئېتىقاد قىلىۋاتقان خىرىستىيان دىنىنىڭ دەستۇرىغا ئاساسەن، كۆپ خوتۇنلۇق بولۇشنى مەنئى قىلىپ كەلگەن گېرمانىيە ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشىدىن كېيىن، ئايالالرنىڭ سان نىسبىتىنىڭ ئەرلەر نىسبىتىدىن ئېشىپ كەتكەنلىكى سەۋەبلىك، جەمئىيەتته يۈز بېرىۋاتقان زىنا - پاھىشىلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىشقا ھېچقانداق چاره تاپالمىغانلىقتىن، گېرمان ئايالىرىنى زىنا - پاھىشىلەردىن ساقلاپ قېلىش، ئاتىسز باللارنى كوچىلارغا تاشلىۋېتىش ئېقىمىنى تىزگىنلەش ئۈچۈن ئىسلام دىنىدىكى كۆپ خوتۇنلۇق بولۇش مەسىلىسىگه يول قويۇش قانۇنىنى قوللىنىشقا مەجبۇر بولغان»[1].

(1) مۇھەممەد ئەلى سابۇنىينىڭ «تفسير آيات الأحكام» (ئەھكام ئايەتلىرىنىڭ تەپسىرى) ناملىق ئەسىرى.

ئۆيلەنگۈچىلەرنىڭ بىر - بىرىنى كۆرۈشى

ئەسلىدە، ئىسلام دىنىنىڭ شەرىئەت قانۇنى بويىچە، ئەرلەرنىڭ نامەھرەم ئاياللارغا تىكىلىپ قارىشى ۋە ئاياللارنىڭمۇ نامەھرەم ئەرلەرگە تىكىلىپ قارىشى مەنئى قىلىنغان مەسىلىدۇر. بۇ ھەقتە ئاللاھ تائالا زىمىندىكى ئۆزىنىڭ ۋەكىلى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا خىتاب قىلىپ مۇنداق دەيدۇ:﴿ قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَلِكَ أَزْكَى لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ. وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا ﴾يەنى﴿ مۇئمن ئەرلەرگە ئېيتقىنكى، (نامەھرەملەرگە) تىكىلىپ قارىمىسۇن، ئەۋرەتلىرىنى (زىنادىن) ساقلىسۇن، مۇنداق قىلىش ئۇلار ئۈچۈن ئەڭ ياخشىدۇر، ئاللاھ ھەقىقەتەن ئۇلارنىڭ قىلمىشلىرىدىن تولۇق خەۋەردار. مۇئمن ئاياللارغا ئېيتقىنكى، نامەھرەملەرگە تىكىلىپ قارىمىسۇن، ئەۋرەتلىرىنى ياپسۇن، كۆرۈنۈپ تۇرىدىغان قىسمىدىن باشقا زىننەت ئورگانلىرىنى ئاشكارا قىلمىسۇن ﴾[1].

ئەمما بىرگە تۇرمۇش قۇرماقچى بولغان ئوغۇل - قىزلار بىر - بىرىنى كۆرۈشى لازىم. ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ رىۋايەت قىلغان بىر ھەدىستە مۇنداق دېيىلگەن: «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام تۇرمۇش قۇرماقچى بولغان بىر ئادەمدىن ــ سەن ئۇنى (يەنى ئۆيلەنمەكچى بولغان ئايالنى) كۆردۈڭمۇ ؟ ــ دەپ سوريغاندا، ئۇ ئادەم ــ ياق، كۆرمىدىم ــ دەپ جاۋاب بېرىدۇ. بۇ ۋاقىتتا ئۇنىڭغا، ــ ئاۋۋال بېرىپ

(1) نۇر سۈرىسى - 30 - 31 - ئايەتلەر

ئۇنى كۆرگىن ـ دەپ بۇيرۇيدۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام»[1].

يەنە بىر ھەدىستە: «بىرىڭلار ئۆيلەنمەكچى بولغىنىدا، ئالماقچى بولغان ئايالنى ئىمكانقەدەر كۆرسۇن»[2] دېيىلگەن.

تويدىن بۇرۇنقى ئۇچرىشىشنىڭ شەرتلىرى

1. شەرىئەتتە رۇخسەت قىلىنغان قاراش ۋە كۆرۈش ئايالنىڭ يۈزى ۋە ئىككى قولى بىلەن چەكلىنىدۇ. يەنى ئۆيلەنمەكچى بولغان كىشى ئالماقچى بولغان ئايالىنىڭ يۈزىگە ۋە ئىككى قولىغا تىكىلىپ قارىسا بولىدۇ. چۈنكى، يۈزىگە قاراش ئارقىلىق ئۇنىڭ گۈزەللىكىنى، ئىككى قولىغا قاراش ئارقىلىق ئۇنىڭ بەدىنىنىڭ قانداق ئىكەنلىكىنى بىلەلەيدۇ. ئەمما ئالماقچى بولغان ئايال ھەققىدە ئۇنىڭدىن كۆپرەك مەلۇمات ھاسىل قىلىشنى خالىغان كىشى تاغا ئاچىسىنى ياكى قىز قېرىنداشلىرىدىن بىرىنى ئۇنىڭ قېشىغا ئەۋەتىش ئارقىلىق ئۇنىڭ بارلىق سۈپەتلىرىنى ئۇلاردىن بىلسە بولىدۇ.

2. بۇ ئىككىسى ئۇچراشماقچى بولغانىدا يالغۇز ئۇچراشماسلىقى، بەلكى قىزنىڭ ئاچا ـ سىڭىللىرىدىن ياكى ئىشەنچلىك دوستلىرىدىن بىرەرسى بۇلار بىلەن بىرگە بولۇشى كېرەك. ئەمما تۇيۇ قىلىشتىن بۇرۇن قىز ـ ئوغۇل ئىككىسىنىڭ يالغۇز ئۇچرىشىشىغا ۋە بىر يەردە يالغۇز قېلىشىغا بولمايدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «يات ئەر بىلەن يات ئايال يالغۇز قالمىسۇن. بۇ ۋاقىتتا ئۇلارنىڭ ئۈچىنچىسى

(1) مۇسلىم رىۋايىتى
(2) ئەھمەد رىۋايىتى

شەيتان بولىدۇ»[1].

گەرچە ئۆيلەنمەكچى بولغان ئىككى جىنس، بىر ـ بىرى بىلەن تۇيۇقلىشقا كېلىشكەن بولسىمۇ، ئۇلارنىڭ نىكاھى ئوقۇلمىغىچىلىك ئۇلار بىر ـ بىرىگە يات سانىلىدۇ.

ئەپسۇسكى، كۈنىمىزدىكى كۆپىنچە كىشىلەر بۇ ئىشلارنى ئاددىي ھېس قىلىدۇ ۋە ئۇنىڭ خەتەرلىرىگە دىققەت قىلىشمايدۇ. بۇ سەۋەنلىكلەرنىڭ تۈپەيلىدىن كۆپلىگەن قىزلار قوللىرىنى چىشلەپ قالىدۇ. ئاتا ـ ئانىلارمۇ پۇشايمان چېكىدۇ. چۈنكى كۈنىمىزدە، ئۆيلىنىمىز دەپ پەش تارتىشىپ يۈرگەنلەرنىڭ ئاز قىسمىلا بۇ نىشانلىرىنى ئەمەلگە ئاشۇرالىسىمۇ، كۆپ قىسمى تۈرلۈك سەۋەبلەر تۈپەيلى يېرىم يولدا ئايرىلىدۇ.

(1) بۇخارى رىۋايىتى

قىز ـ ئوغۇللارنىڭ جور تاللاشتىكى ئىختىيارى

ئىسلام دىنى قىز ـ ئوغۇللارنى ئۇلارنىڭ رازىلىقى بولمىغان بىرسى بىلەن ئۆيلىنىشكە زورلاشنى قەتئىي رەت قىلىدۇ. شۇڭا ئۇلارنىڭ رايىنى ۋە ئىختىيارىنى نىكاھنىڭ ئاۋۋالقى شەرتلىرىدىن قىلىپ بېكىتكەن. ئاياللارنى مەيلى ئۇلار قىز بولسۇن، مەيلى چوكان بولسۇن ھېچبىر ۋاقىتتا ئۇلار خالىمىغان بىرسى بىلەن ئۆيلىنىشكە زورلاشقا بولمايدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: «چوكاننى ئۇنىڭ ئىختىيارىسىز، قىزنى ئۇنىڭ رايىسىز يېتىلىق قىلماڭلار» ساھابىلەر يا رەسۇلۇللاھ! قىزلار ئۇياتچان كېلىدۇ، ئۇلار ئۆز رايىنى سۆزلىيەلمىسە قانداق قىلىمىز؟ دەپ سورىغاندا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «قارشىلىق بىلدۈرمەستىن سۈكۈت قىلىپ تۇرۇشى ئۇلارنىڭ ئىختىيار قىلىپ رازى بولغانلىقىدۇر»[1] دەيدۇ.

يەنە بىر ھەدىستە: «چوكان ئۆزىنىڭ تۇيۇ ئىشىدا ئەركىندۇر. قىزنىڭ رايىنى سوراش لازىم. ئۇنىڭ رازىلىق بىلدۈرگىنى جىم تۇرغانلىقىدۇر»[2] دېيىلگەن.

بۇ ھەدىستىن شۇ مەنا چىقىدۇكى ، چوكان ئۆزىنىڭ تۇيۇ ئىشىنى ئۇنىڭ ئاتا ـ ئانىسى ۋە باشقا ئىگە چاقلىرى قوشۇلمىغان تەقدىردىمۇ ئۆزى يالغۇز بېجىرىش ھوقۇقىغا ئىگە. ئەمما قىز ئۆزىنىڭ تۇيىنى ئۆزى قىلالمايدۇ. بەلكى ئاتا ـ ئانىسى تەرىپىدىن باشقۇرۇلىدۇ. لېكىن ئاتا ـ

---

(1) بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

(2) مۇسلىم رىۋايىتى

ئانىلار قىز - ئوغۇللىرىنى ئۆزلىرى خالىمىغان بىرى بىلەن ئۆيلىنىشكە زورلىيالمايدۇ. قىزنىڭ رايى نىكاھنىڭ ئاۋۋالقى شەرتلىرىدىندۇر. ئەگەر ئاتا - ئانىلار بۇنىڭغا خىلاپلىق قىلىدىكەن، ئۇلار قىز- ئوغۇللىرىنىڭ ھوقۇقلىرىنى دەپسەندە قىلغانلىق سەۋەبلىك ئاللاھ تائالا نىڭ ئالدىدا گۇناھكار بولىدۇ.

ئەللامە ئىبن تەيمىيە مۇنداق دېگەن:« قىزلارنى ئۇلار ياقتۇرمايدىغان بىرىگە ياتلىق بولۇشقا زورلاش ئىسلام شەرىئىتىگە ۋە ئەقىلغا تامامەن زىت كېلىدىغان ئىش. ئاللاھ تائالا قىزلارنىڭ ئاتا- ئانىسىغا ئۇلارنى يېيىش-ئىچىشكە ياكى كىيىنىشكە، شۇنداقلا ئۇلار خالىمايدىغان بىرەر ئىشقا زورلاش ھەققىنى بەرمىگەن تۇرسا، ئۇلارنى ئۆزلىرى ياقتۇرمايدىغان بىرلىرى بىلەن ئۆمۈرلۈك ئۆي تۇتۇشقا، ئۇلار بىلەن بىر ياستۇققا باش قويۇشقا قانداقمۇ زورلىيالسۇن؟! ئاللاھ تائالا ئۆيلىنىشنى ئەر-ئايال ئىككىسى ئوتتۇرىسىدىكى مېھرى-مۇھەببەت ۋە سۆيگۈنىڭ تۈرتكىسى قىلغان تۇرسا، زورلىنىپ ئۆيلەنگەن بۇ ئىككىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدا نەپرەتتىن باشقا نەرسە بولمىسا، سۆيگۈ-مۇھەببەتنىڭ قانداقمۇ مەنىسى بولسۇن!»[1]

ئەمما قىز بولسۇن ياكى چوكان بولسۇن دىيانەتسىز، ئەخلاقسىز بىرىگە ياتلىق بولمەن دەپ تۇرۇۋالسا، شۇنىڭدەك ئوغۇلمۇ ئەخلاقسىز، دىيانەتسىز بىرىنى ئالمەن دەپ تۇرۇۋالسا، بۇ ۋاقىتتا ئاتا - ئانىسى ئۇنىڭغا قارشى چىقالايدۇ ۋە بۇ ئىشنى رەت قىلالايدۇ. ئەگەر قىز كىچىك بولۇپ، ئۆزىنىڭ كېلەچىكىنى ياخشى تاللىيالمايدىغان ياشتا

(1) «شەيخۇلئىسلام ئىبن تەيمىيە پەتىۋالىرى» 25-تو،22-ۋە25-بەتلەر

بولسا، ئاتا - ئانىسى ياكى تۇغقانلىرى ئۇنى ئۆزلىرى خالىغان يەرگە ياتلىق قىلىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بىر ھەدىستە، بۇ توغرۇلۇق مۇنداق بىر رىۋايەت سابىت بولغان: «خەنسا ئىسىملىك بىر چوكان پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىغا كېلىپ، - ئى رەسۇلۇللاھ! ئاتام مېنى تاغامنىڭ ئوغلىغا ياتلىق قىلدى. ھالبۇكى، مەن ئۇنى ياقتۇرمايمەن ــ دەيدۇ، بۇ ۋاقىتتا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا: «خالىسىڭ ئاتىڭنىڭ بۇ تەسەررۇپىنى قوبۇل قىلىڭ، خالىسىڭ ئۇنى رەت قىلىڭ ــ دەيدۇ. خەنسا ــ ئى رەسۇلۇللاھ! ئاتامنىڭ بۇ ئىشىغا مېنىڭ ھېچ رىغبىتىم يوق ــ دېگەندە، - ئانداقتا بۇ نىكاھ تۇغرا ئەمەس، سىز كېتىپ، ئۆزىڭىز خالىغان بىرسىگە ياتلىق بولۇڭ - دەيدۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام. بۇ ۋاقىتتا خەنسا، ــ بولدى، مەن ئاتامنىڭ بۇ رىغبىتىنى يۇرگۈزمەن. ئەمما مەن سىزدىن بۇ مەسىلىنى سوراشتا، ئاتىلارنىڭ قىزلىرىنىڭ تويى ئىشلىرىدا ئۇلارنى ئۆزلىرى خالىمىغان بىرسىگە ياتلىق بولۇشقا زورلاش ھوقۇقى يوق ئىكەنلىكىنى كىشىلەرگە بىلدۈرمەكچى ئىدىم ــ دەيدۇ»[1].

(1) بۇخارى رىۋايىتى

ئۆيلىنىشتىكى بەزى قىينچىلىقلار

مەلۇمكى، زامان ئىلگىرىلىگەنسېرى بەزى چوڭ شەھەرلەردە تۇي سىلىقلىرى ھەددىدىن ئارتۇق ئېشىپ كېتىۋاتىدۇ. ئىنسانلار يارتىلىشتىنلا ئۆز تەبىئىتىدىمۇ ئەر - خوتۇن بولۇپ، بىر - بىرى بىلەن ئۇنسى ـ ئۇلپەت ۋە مۇھەببەت ئىچىدە ياشاشنى ئارزۇ قىلىدۇ. چۈنكى ئايال ئۆز ئالدىغا يالغۇز ياشىغاندا، ھاياتلىقنىڭ نۇرغۇنلىغان قىينچىلىقلىرىغا تاقابىل تۇرۇشتىن ئاجىز كېلىدۇ. ئۇ مادديي ۋە مەنىۋى جەھەتتىن ئۆزىنى ھمايە قىلىدىغان، تۇرمۇشتىكى ئېھتىياجلىرىنى قامدايدىغان بىرەر ئەرگە موھتاجدۇر. ئەرمۇ ئۆزى يالغۇز ئۆتۈشكە ئاجىز كېلىدۇ. چۈنكى، ئۇ سىرتتا تىرىكچىلىك ئۈچۈن ئىشلەش بىلەن بىرگە ئۆي ئىشلىرىنى جايىدا ئاققۇزۇپ كېتەلمەيدۇ. ئەخلاق تەرەپتىنمۇ ئۆز نومۇسىنى ساقلاپ، ھارام ئىشلاردىن يىراق بولۇشقا ئاجىز كېلىدۇ. چۈنكى، جىنسىي ھەۋەس كىشىلەرنى تۈرلۈك بالالارغا دۇچار قىلىدۇ. ئەڭ مۇھىم بولغىنى، ئىنسانىيەت ئۈچۈن پايدىلىق ۋە يارىملىق نەسىللەر ئەر بىلەن ئايالنىڭ نىكاھتا بىرلىشىشى ئارقىلىقلا مەيدانغا چىقالايدۇ. پەرزەنت كۆرۈش، شۇ ئارقىلىق ئۆزىنىڭ نام - نىشانىسىنى داۋام قىلدۇرۇش ھەرقانداق كىشى ئۈچۈن چوڭ ئارمانىدۇر. بۇنداق ئىكەن، كىشىلەرنىڭ ئۆيلىنىش ئىشلىرىغا توسقۇن بولىدىغان ياكى ئۇنى كېچىكتۈرۈشكە سەۋەب بولىدىغان ھەرقانداق ئامىل ئەقىل ۋە دىنىنىڭ بىرەك ئىتتىپاقى بىلەن قەتئىي ھارامدۇر.

جەمئىيەتتىكى بەزى ياشلارنىڭ ئۆيلىنىش ياكى ياتلىق بولۇشتىن باش تارتىشلىرى، «سىناشتۇق» شۇئارى ئاستىدا بىر - بىرى بىلەن ئايلارچە، ھەتتا يىللارچە نىكاھسىز، تۇرمۇشسىز سۆرۈشۈپ يۈرۈشلىرى،

بەزى قىزلارنىڭ نومۇستىن بوۋاقلارنى كوچىلارغا ئېتىشلىرى قاتارلىق ئىشلارنىڭ سەۋەبلىرىدىن بىرى، بەلكى چوڭ سەۋەبى تۇيۇقسىزلا ھەددىدىن ئارتۇق دەرىجىدە ئېشىپ كېتىشى، قىزلىق مېھرىنىڭ ئۆرلەپ كېتىشىدىن باشقا نەرسە ئەمەس. كىشىلەر ئوغۇل - قىزلىرىنىڭ كېلەچىكىنى ئويلىماستىن، پەقەت باشقىلار بىلەن رىقابەتلىشىش ياكى بۇ ئارقىلىق بايلىق توپلۇۋېلىش نىيىتى بىلەن تۇيۇقسىزلا ھەدەپ ئۆرلىتىۋاتىدۇ. بۇنىڭ بىلەن ياش، ئوغۇل - قىزلارنى نۆۋەتتىكى ئۆيلىنىش پۇرسىتىدىن مەھرۇم قىلىدۇ. نىشانلىنىپ بولغان قىزلارمۇ كەلمىگەن ئامەتنى كۈتۈپ ياكى ئۇ، بايلىقتىن مىليونلاپ تۆكۈپ بېرىدىغان بىرەر باينى تاپالماي ئۆيلىنىش ۋاقتىدىن ئۆتۈپ كېتىدۇ. ھەتتا قېرىپ كېتىدۇ. چۈنكى ئۆيلىنىش يېشىدىن ئۆتۈپ كەتكەن قىزلار تىزلا قېرى چىرايىغا كىرىپ قالىدۇ- دە، ئۇلار شۇنىڭ بىلەن ئولتۇرۇپ قالىدۇ. ئوغۇللار بولسا، ۋاقتىدا ئۆيلىنىشكە قادىر بولالمىغانلىقى سەۋەبتىن، ئۆيلىنەلمەي، خالىغان يامان يوللارغا كىرىپ كېتىش ئارقىلىق ئۆزلىرىنىڭ دىنىنى ۋە ئەخلاقىنى دەپسەندە قىلىشقا مەجبۇر بولۇپ قالىدۇ.

ئوغۇل - قىزلارنىڭ ۋاقتىدا ئۆيلىنەلمەي نۆۋەتتىكى تۇرمۇشتىن مەھرۇم قېلىشلىرىغا ۋە ئۇلارنىڭ تۇرلۇك رەزىل يوللارغا كىرىپ كېتىشلىرىگە سەۋەبكار ئاتا - ئانىلاردۇر، ئەلۋەتتە. بۇ خىل بالالارغا دۇچار بولماسلىقنىڭ ئەڭ ياخشى چارىسى تۇيۇقسىزلا ۋە قىزلارنىڭ مەھرىلىرىنى ئېغىرلاشتۇرۇۋەتمەسلىك، ئېھتىياجىغا قاراپ ئازغا كۇپايە قىلىشتىن ئىبارەتتۇر.

ئىنسان شۇنداق ھۆرمەتلىك مەۋجۇداتكى، ئۇ، پۈلغا سېتىپ ئېلىنمايدۇ. قىزلار دۇنيانىڭ ھەرقانداق بايلىقلىرىدىن ئەلۋەتتە

قىممەتلىكتۇر. باشقىلار بىلەن رىقابەتلىشىش ياكى باشقىلارنىڭ نارازى بولۇشىلىرىدىن قورقۇپ ياكى مال - دۇنيا تەمەسى بىلەن تۇيۇقسىز ئۆستۈرۈۋېتىش خاتادۇر. ئوغۇل - قىزلارنىڭ كېلەچىكىنى ۋە بەخت - سائادىتىنى ئويلاپ ئىش كۆرۈش كېرەك. پۇل - مال كىشىنى كۆپ هاللاردا بەختلىك قىلالمايدۇ. ئائىلىنى پەقەت قانائەت، ئازغا رازى بولۇش، ئورتاق مۇھەببەتلا بېيىتالايدۇ ۋە بەختلىك قىلالايدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام بىر هەدىسىدە: «ئەڭ ياخشى ئايال ئۇنىڭ مېهرىنىڭ يېنىك بولغىنىدۇر»[1] دەپ كۆرسەتكەن.

ئۇ يەنە مۇنداق دېگەن: «ئەڭ بەرىكەتلىك ئايال ئۆيلىنىشىنىڭ تىز بولغىنى، تۇغۇتىنىڭ تىز بولغىنى ۋە مېهرىنىڭ يېنىك بولغىنىدۇر»[2].

جەمئىيەتتىكى بەزى ئاڭسىز ۋە دىيانەتسىز كىشىلەرنىڭ ئەيىبلىشىدىن ياكى «قىزىنى بىكارغا بېرىۋەتتى» دېگەنگە ئوخشاش تېتىقسىز سۆزلەرنى تارقىتىشتىن قورقماستىن، بەلكى ئەڭ ئاۋۋال ئاللاھ تائالادىن قورقۇشىمىز كېرەك. ئاللاھ تائالا نىڭ ئەمرىنى تۇتقان كىشى دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە ئەيىبلەنمەيدۇ ۋە خارلانمايدۇ.

(1) ئىبنى ھىببان رىۋايىتى
(2) ئىمام ئەھمەد رىۋايىتى

نىكاھلىنىشقا بولمايدىغان ئايالالار

نىكاھلىنىشقا بولمايدىغان ئايالالار ئىككى قىسىمغا بۆلۈنىدۇ: ئۇلارنىڭ بىرى، مەڭگۈلۈك نىكاھلىنىشقا بولمايدىغان ئايالالار، يەنە بىرى مەلۇم ۋاقىتقىچە نىكاھلىنىشقا بولمايدىغان ئايالالاردۇر.

مەڭگۈلۈك نىكاھلىنىشقا بولمايدىغان ئايالالار

مەڭگۈلۈك نىكاھلىنىشقا بولمايدىغان ئايالالار تۆۋەندىكىدەك ئۈچ قىسىمغا بۆلۈنىدۇ:

(1) نەسەب سەۋەبى بىلەن نىكاھلىنىشقا بولمايدىغان.

(2) ئېمىلداشلىق سەۋەبى بىلەن نىكاھلىنىشقا بولمايدىغان ئايالالار.

(3) قۇدا ـ باجىلىق سەۋەبى بىلەن نىكاھلىنىشقا بولمايدىغان ئايالالار

نەسەب سەۋەبى بىلەن نىكاھلىنىشقا بولمايدىغان ئايالالار

نەسەب سەۋەبى بىلەن نىكاھلىنىشقا بولمايدىغان ئايالالار تۆۋەندىكىچە:

(1) ئۆيلەنگۈچىنىڭ ئانىسى. بۇ ئىبارە، ئۆيلەنگۈچىنىڭ ئانىلىرى ۋە چوڭ ئانىلىرىنىڭ ھەممىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

(2) ئۆيلەنگۈچىنىڭ قىزلىرى. بۇ ئىبارە، ئۆيلەنگۈچىنىڭ ئۆز قىزلىرى، ئوغۇل ـــ قىزلىرىنىڭ قىزلىرى ۋە ئۇنىڭ نەۋرە، چەۋرە قىزلىرىنىڭ ھەممىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

(3) ئۆيلەنگۈچىنىڭ ھەمشىرىلىرى. بۇ ئىبارە، ئۆيلەنگۈچىنىڭ بىر

ئاتا بىر ئانىدىن بولغان ۋە ئانا تەرىپىدىن ياكى ئاتا تەرىپىدىن بولغان قىز قېرىنداشلىرىنىڭ ھەممىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

(4) ئۆيلەنگۈچىنىڭ ئاتىسىنىڭ ھەمشىرىلىرى. بۇ ئىبارە، ئۆيلەنگۈچىنىڭ ئاتىسىنىڭ قىز قېرىنداشلىرى ۋە ئاتا تەرىپىدىن بولغان ئەجدادلىرىنىڭ قىز قېرىنداشلىرىنىڭ ھەممىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

(5) ئۆيلەنگۈچىنىڭ ھاممىلىرى. بۇ ئىبارە، ئۆيلەنگۈچىنىڭ ئانىسىنىڭ قىز قېرىنداشلىرى ۋە ئانا تەرىپىدىن بولغان ئەجدادلىرىنىڭ قىز قېرىنداشلىرىنىڭ ھەممىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

(6) ئۆيلەنگۈچىنىڭ ئوغۇل قېرىنداشلىرىنىڭ قىزلىرى. بۇ ئىبارە، ئۆيلەنگۈچىنىڭ بىر ئاتا ، بىر ئانىدىن بولغان ۋە ئانا تەرىپىدىن ياكى ئاتا تەرىپىدىن بولغان ئوغۇل قېرىنداشلىرىنىڭ قىزلىرىنىڭ ھەممىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

(7) ئۆيلەنگۈچىنىڭ ھەمشىرىلىرىنىڭ قىزلىرى. بۇ ئىبارە، ئۆيلەنگۈچىنىڭ بىر ئانا، بىر ئاتىدىن بولغان ۋە ئانا تەرىپىدىن ياكى ئاتا تەرىپىدىن بولغان قىز قېرىنداشلىرىنىڭ قىزلىرىنىڭ ھەممىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ:﴿ حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتُكُمْ وَبَنَاتُكُمْ وَأَخَوَاتُكُمْ وَعَمَّاتُكُمْ وَخَالَاتُكُمْ وَبَنَاتُ الْأَخِ وَبَنَاتُ الْأُخْتِ ﴾يەنى﴿سىلەرگە ئانىلىرىڭلارنى، قىزلىرىڭلارنى، ھەمشىرىڭلارنى ئاتاڭلارنىڭ

ھەمشىلىرىنى، ئاناڭلارنىڭ ھەمشىرىلىرىنى، قېرىندىشىڭلارنىڭ قىزلىرىنى، ھەمشىرەڭلارنىڭ قىزلىرىنى ئېلىش ھارام قىلىندى﴾.[1]

ئېمىلداشلىق سەۋەبى بىلەن نىكاھلىنىشقا بولمايدىغان ئاياللار

يۇقىرىقى نەسەب سەۋەبى بىلەن نىكاھلىنىشقا بولمايدىغان يەتتە خىل ئايالدىن باشقا، ئېمىلداشلىق سەۋەبى بىلەنمۇ بەزى ئاياللار بىلەن نىكاھلىنىشقا بولمايدۇ. چۈنكى، قانداقلا بالا بىر ئايالنى ئەمگەندىن كېيىن، بۇ ئايال ئەمگۈچىنىڭ سۈت ئانىسى، ئۇنىڭ بارلىق بالىلىرى ئەمگۈچىنىڭ سۈت قېرىنداشلىرى بولۇپ قالىدۇ. ئەمگۈچىنىڭ يۇقىرىقى سۈت قېرىنداشلىرىنىڭ بىرەرسى بىلەن نىكاھلىنىشى خۇددى نەسەبىدىكى ئۆز قېرىنداشلىرىنىڭ بىرەرسى بىلەن نىكاھلانغىنىغا ئوخشاشتۇر. شۇڭا ئۇ بۇلار بىلەن نىكاھلىنىشتىن چەكلىنىدۇ. ئاللاھ بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ:﴿ وَأُمَّهَاتُكُمُ اللَّاتِي أَرْضَعْنَكُمْ وَأَخَوَاتُكُمْ مِنَ الرَّضَاعَةِ﴾يەنى ﴿سىلەرگە سۈت ئانىلىرىڭلار ۋە ئېمىلداش ھەمشىرىڭلارنى ئېلىش ھارام قىلىندى﴾.[2]

قۇدا - باجىلىق سەۋەبى بىلەن ئۆيلىنىشكە بولمايدىغان ئاياللار

قۇدا - باجىلىق سەۋەبى بىلەن ئۆيلىنىشكە بولمايدىغان ئاياللار تۆۋەندىكى تۆت خىل ئايالنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ:

(1) ئۆيلەنگۈچىنىڭ ئاتىسىنىڭ (قويۇپ بەرگەن)ئايالىرى ۋە

(1) نىسا سۈرىسى 23 - ئايەت

(2) نىسا سۈرىسى 23 - ئايەت

بوۋىلىرىنىڭ (قويۇپ بەرگەن) ئاياللىرى. بۇ ھەقتە ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:﴿ وَلَا تَنْكِحُوا مَا نَكَحَ آبَاؤُكُمْ مِنَ النِّسَاءِ﴾يەنى ﴿ئاتىلىرىڭلار ئالغان ئاياللارنى ئالماڭلار﴾.[1] يەنى بىراۋنىڭ مەلۇم بىر ئايالغا نىكاھلىنىشى بىلەن، بۇ ئايال ئۇنىڭ ئوغۇللىرىغا ۋە پۈتۈن باللىرىنىڭ ئوغۇللىرىغا ھارام بولىدۇ. ئۇلاردىن ھېچبىرى بۇ ئايالنى نىكاھىغا ئالالمايدۇ.

(2) ئۆيلەنگۈچىنىڭ ئوغۇللىرىنىڭ (قويۇپ بەرگەن) ئاياللىرى. يەنى بىراۋنىڭ مەلۇم بىر ئايالغا نىكاھلىنىشى بىلەن بۇ ئايال ئۇنىڭ دادىسىغا ۋە پۈتۈن بوۋىلىرىغا ھارام بولىدۇ. ئۇلارنىڭ ھېچبىرى بۇ ئايال بىلەن نىكاھلىنالمايدۇ.

(3) ئۆيلەنگۈچىنىڭ (قولىدىكى) ئايالىنىڭ ئانىسى ۋە ئۇ ئايالنىڭ چوڭ ئانىلىرى. يەنى بىراۋنىڭ مەلۇم بىر ئايالغا نىكاھلىنىشى بىلەن بۇ ئايالنىڭ ئانىسى ۋە چوڭ ئانىلىرى ئۇ كىشىگە ھارام بولىدۇ.

(4) ئۆيلەنگۈچىنىڭ ئايالىنىڭ (باشقا ئەردىن بولغان) قىزلىرى. يەنى مەلۇم بىر ئايالغا نىكاھلىنىپ ئۇنىڭغا جىنسىي تەرەپتىن يېقىنچىلىق قىلغان كىشى ئۇچۇن ئۇ ئايالنىڭ قىزلىرى ۋە پۈتۈن نەۋرىلىرى ھارام بولىدۇ. ئەگەر ئۇ كىشى بۇ ئايالغا نىكاھلانغاندىن كېيىن، ئۇنىڭغا يېقىنچىلىق قىلمىغان بولسا (يەنى يېقىنچىلىق قىلماستىن ئايرىلىپ كەتكەن بولسا) بۇ چاغدا، ئۇ ئايالنىڭ قىزلىرى ئۇ كىشىگە ھالالدۇر.

ئاللاھ تائالا يۇقىرىقى ھارامىلارنى مۇنۇ ئايەتتە بايان قىلغان:﴿ حُرِّمَتْ

(1) نىسا سۈرىسى 22 ـ ئايەت

عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتُكُمْ وَبَنَاتُكُمْ وَأَخَوَاتُكُمْ وَعَمَّاتُكُمْ وَخَالَاتُكُمْ وَبَنَاتُ الْأَخِ وَبَنَاتُ الْأُخْتِ وَأُمَّهَاتُكُمُ اللَّاتِي أَرْضَعْنَكُمْ وَأَخَوَاتُكُمْ مِنَ الرَّضَاعَةِ وَأُمَّهَاتُ نِسَائِكُمْ وَرَبَائِبُكُمُ اللَّاتِي فِي حُجُورِكُمْ مِنْ نِسَائِكُمُ اللَّاتِي دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَإِنْ لَمْ تَكُونُوا دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ وَحَلَائِلُ أَبْنَائِكُمُ الَّذِينَ مِنْ أَصْلَابِكُمْ وَأَنْ تَجْمَعُوا بَيْنَ الْأُخْتَيْنِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا﴾يەنى﴿سىلەرگە ئانىلىرىڭلارنى، قىزلىرىڭلارنى، ھەمشىرىلىرىڭلارنى، ئاناڭلارنىڭ ھەمشىرىلىرىنى، قېرىندىشىڭلارنىڭ قىزلىرىنى، ھەمشىرەڭلارنىڭ قىزلىرىنى، سۈت ئانىلىرىڭلارنى، ئېمىلداش ھەمشىرىلىرىڭلارنى، قېيىن ئاناڭلارنى، سىلەر بىر يەردە بولغان ئاياللىرىڭلارنىڭ(باشقا ئەردىن بولغان) ئۆيۈڭلاردا (ياكى باشقا ئۆيلەردە) ئۆسكەن قىزلىرىنى ئېلىش ھارام قىلىندى. ئەگەر ئۇلار بىلەن نىكاھلىنىپ تېخى بىر تۆشەكتە بولمىغان بولساڭلار، قىزلىرىنى ئېلىشتا سىلەرگە گۇناھ يوقتۇر، يەنە ئۆز پۇشتۇڭلاردىن بولغان ئوغۇللىرىڭلارنىڭ ئايالىرىنى ئېلىشىڭلار ۋە ئىككى ھەمشىرىنى بىرلا ۋاقتىتا ئەمرىڭلاردا ساقلىشىڭلار ھارام قىلىندى. لېكىن ئۆتكەنكىلەر ئەپۇ قىلىندۇ. ئاللاھ ھەقىقەتەن مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، ناھايىتى مېھرىباندۇر﴾[1]

مەلۇم ۋاقىتقىچە نىكاھلىنىشقا بولمايدىغان ئاياللار

مەلۇم ۋاقىتقىچىلىك نىكاھلىنىشقا بولمايدىغان ئاياللار ئۇچ قىسىم بولۇپ، ئۇلار تۆۋەندىكىچە:

(1) ئۆيلەنگۈچىنىڭ (قولىدىكى) ئايالىنىڭ ھەمشىرىسى ياكى

(1) نىسا سۈرىسى 22 - ئايەت

ھاممىسى. بىراۋنىڭ ئىككىسى ھەمشىرىنى نىكاھىدا تۇتۇشىنىڭ ھارامليقىنى ئالدىنقى ئايەت ئۆز ئىچىگە ئالغان. ئەمدى، ئاياللىنىڭ ھاممىسىغا كەلسەك، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «قولۇڭلاردىكى ئاياللارنىڭ ھاممىسىغا ئۆيلەنمەڭلار. ئەگەر ئۇنداق قىلساڭلار ئاراڭلاردىكى تۇغقانچىلىقنى ئۈزۈپ قويىسىلەر»[1]. يەنى، بىراۋ ئايالىدىن ئاجراشماي تۇرۇپ، ئۇ ئايالىنىڭ ھەمشىرىسى ياكى ھاممىسى بىلەن نىكاھلىنالمايدۇ. بەلكى ئايالىدىن ئاجراشقاندىن كېيىنلا يۇقىرىدىكىلەر بىلەن نىكاھلىنالايدۇ.

(2) باشقىسىنىڭ ئىددىتىدە بولغان ئاياللار. باشقا بىر ئەرنىڭ ئىددىتىدىن چىقىپ بولمىغان ئەر شۇ ئەرنىڭ زىممىسىدا بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. بۇ ۋەجىدىن، قايسى بىر سەۋەب بىلەن ئاجراشقان ياكى ئۆلۈپ كەتكەن ئېرىنىڭ ئىددىتى ئىچىدىكى ئاياللار بىلەن، ئۇلارنىڭ شۇ ئىددىتى توشمىغىچە نىكاھلىنىشقا بولمايدۇ. ئۇلارنىڭ ئىددىتى توشقاندىن كېيىن ئۇلار بىلەن نىكاھلىنىشقا بولىدۇ. بۇ ھەقتە ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا عَرَّضْتُمْ بِهِ مِنْ خِطْبَةِ النِّسَاءِ أَوْ أَكْنَنْتُمْ فِي أَنْفُسِكُمْ عَلِمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ سَتَذْكُرُونَهُنَّ وَلَكِنْ لَا تُوَاعِدُوهُنَّ سِرًّا إِلَّا أَنْ تَقُولُوا قَوْلًا مَعْرُوفًا وَلَا تَعْزِمُوا عُقْدَةَ النِّكَاحِ حَتَّى يَبْلُغَ الْكِتَابُ أَجَلَهُ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي أَنْفُسِكُمْ فَاحْذَرُوهُ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ﴾ يەنى﴿ئىددىتى توشمىغان) ئاياللارغا ئۆيلىنىش ھەققىدىكى پىكرىڭلارنى بۇرنىپ ئۆتىسەڭلار ياكى بۇنى دىلىڭلاردا يوشۇرۇن تۇتساڭلار سىلەرگە ھېچ

(1) بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى.

گۈناھ بولمايدۇ. ئۇلارنى ئەسلەيدىغانلىقىڭلارنى ئاللاھ بىلىدۇ. لېكىن ئۇلار بىلەن يوشۇرۇن ۋەدىلىشىپ قويماڭلار، پەقەت مۇۋاپىق سۆزنى قىلساڭلار بولىدۇ. ئىددىتى توشمىغىچە ئۇلارنى نىكاھىڭلارغا ئېلىشقا بەل باغلىماڭلار، شۇنى ياخشى بىلىڭلاركى، ئاللاھ دىلىڭلاردىكىنى بىلىپ تۇرىدۇ، ئۇنىڭ(جازاسىغا يولۇقۇپ قېلىشتىن) ھەزەر قىلىڭلار، بىلىڭلاركى، ئاللاھ ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، ھەلىمدۇر﴾ [1].

(3) ھەج ياكى ئۆمرىگە ئېھرام باغلىغان ئاياللار يەنى ئېھرام مۇددىتى ئىچىدىكى ئاياللار بىلەن نىكاھلىنىشقا بولمايدۇ. ئېھرام مۇددىتى تۈگەپ، ئۇلار ئېھرامدىن چىققاندىن كېيىن ئۇلار بىلەن نىكاھلىنىشقا بولىدۇ.

(1) بەقەرە سۈرىسى 235 - ئايەت.

ئېمىلداشلىق ۋە ئۇنىڭ شەرتلىرى

ئېمىلداشلىقنىڭ ئەمەلگە ئېشىشى تۆۋەندىكى مەسىلىلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ:

1.ئېمىش كەيپىيىتى.

2.ئېمىش مىقدارى.

3.ئېمىش ۋاقتى.

1. ئېمىش كەيپىيىتى

بۇۋاقنىڭ سۈتنى ئېمىش كەيپىيىتى، يەنى بۇۋاقنىڭ ئاغزىغا سۈت قايسى يول بىلەن كىرگەن بولىشى مەسىلىسىدە، ئىمام ئىبن ھەزم، ئىمام لەيس ئىبن سەئىد قاتاتلىق ئۆلىمالارنىڭ «بالىنىڭ سۈتنى ئېمىتكۈچىنىڭ ئەمچىكىدىن ئەمگەن بولىشى شەرت» دەيدىغان رەيى ئەڭ ئورۇنلۇق ۋە تۇغرا كۆرۈنىدۇ. بۇنىڭغا بىنائەن، بالىنىڭ ئېمىتكۈچىنىڭ ئەمچىكىدىن ئەمەس، سىغىپ قويغان قاچىدىن ياكى ئۇنى ئېمىۋاتقان بۇۋاقنىڭ ئاغزىدىن ئېچىۋالغان سۈت بىلەن ئېمىلداشلىق بولمايدۇ. شۇنىڭدەك، ئايال سۈتنى تاماققا ياكى سۇغا ياكى نانغا ياكى قانداقلا بىر نەرسىگە ئارىلاشتۇرۇپ، ئۇنى بىرەر بۇۋاققا يېگۈزگەن بولسىمۇ، ئۇنىڭ بىلەن ئېمىلداشلىق بولمايدۇ. ئېمىلداشلىق ئەمەلگە ئېشىشى ئۈچۈن سۈتنى ئېمىتكۈچىنىڭ ئەمچىكىدىن بىۋاسىتە ئەمگەن بولىشى شەرت.

2. ئېمىش مىقدارى

شافئىي، ھەنبەلىي مەزھەپلىرى، ئىبن ھەزم، داۋۇد زاھىرىي

قاتارلىق ئۆلىمالار ئەمگۈچى بۇۋاق ئېمىتكۈچى ئايالنىڭ سۈت بالىسىغا ئايلىنىشى ئۈچۈن بەش قېتىم تويۇپ ئەمگەن بولىشى شەرت، دەپ قارايدۇ. ھازىرقى زامان ئۆلىمالىرىدىن مۇتلەق كۆپ سانلىقى بۇ قاراشنى كۈچلەندۈرىدۇ. بۇ مەسىلە ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ«ئېمىلداشلىق بەش قېتىم تويۇپ ئېمىش بىلەن بولىدۇ»[1] دېگەن ھەدىسى بىلەن بەلگىلەنگەن. ھەتتا ئىمام مۇسلىم ئائىشەدىن رىۋايەت قىلغان بۇ ھەدىسنىڭ ئەسلى قۇرئان ئىكەنلىكىنى، ئاندىن ئۇنىڭ تىلاۋىتى ئەمەلدىن قېلىپ، ھۆكۈمى قالغانلىقىنى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ۋاپات بولغانغا قەدەر ئەھۋال شۇنداق داۋام قىلغانلىقىنى بايان قىلغان. چۈنكى ئەمگۈچى بالا ئېمىتكۈچى ئايالنىڭ بالىسىغا، بۇ ئايالنىڭ بالىلىرى ئەمگۈچى بالىنىڭ سۈت قېرىنداشلىرىغا ئايلىنىشى ئۈچۈن ئەمگەن بۇ سۈتنىڭ ئۇنىڭ جىسمىغا رەسمىي تارقىلىپ، ئۇنىڭ ئۆسۈشىدە تەسىرى بولىشى شەرت. ئەگەر ئۇنداق بولمىغاندا، بىر ياكى ئىككى يۇتۇم سۈت ھېچ نەرسىنى ئۆزگەرتەلمەيدۇ. ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن رىۋايەت قىلىپ مۇنداق دېگەن:« بىر ياكى ئىككى قېتىم ئېمىش بىلەن ئېمىلداشلىق بولمايدۇ.»[2]

ھەنەفىي ۋە باشقا مەزھەپلەرنىڭ «ئېمىلداشلىق بىر ياكى ئىككى ئېمىش بىلەنلا بولىدۇ»دېگەن رەيى ئەمەل قىلىشقا ئەرزىمەيدۇ.

3. ئېمىشنىڭ ۋاقتى

ئېمىلداشلىق ئەمەلگە ئېشىشى ئۈچۈن ئەمگۈچىنىڭ سۈتنى

(1) ئىمام مۇسلىم رىۋايىتى
(2)ئىمام مۇسلىم رىۋايىتى

ئەمچەكتىن ئايرىلىشتىن بۇرۇن ئەمگەن بولىشى شەرت. ئۆلىمالار بۇنىڭ ۋاقتىنى ئىككى يىل دەپ بېكىتكەن.﴿ وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُتِمَّ الرَّضَاعَةَ﴾يەنى ﴿ ئانىلار (بالىلارنى ئېمىتىش مۇددىتىدە) تولۇق ئېمىتمەكچى بولسا، تولۇق ئىككى يىل ئېمىتىشى لازىم﴾ [1] دېگەن ئايەتكە ئاساسەن، ئانىلارنىڭ بالىلرىنى ئېمىتىشىنىڭ ئەڭ كۆپ مىقدارى ئىككى يىلدۇر. جابىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ:« بالا ئەمچەكتىن ئايرىلغاندىن كېيىن (ئەمگەن سۈت بىلەن) ئېمىلداشلىق بولمايدۇ»[2] دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلغان. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يەنە « ئېمىلداشلىق ئەمچەكتىن ئايرىلىشتىن بۇرۇن ئۇچەي تولغىچە ئېمىش بىلەنلا بولىدۇ»[3] دېگەن.

ئېمىلداشلىقنىڭ دائىرىسى

ئەمگۈچىنىڭ ئۆزى ۋە باللىرىدىن باشقا، ئۇنىڭ قېرىنداشلىرى ۋە ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىنىڭ بۇ ئېمىلداشلىق بىلەن مۇناسىۋىتى بولمايدۇ. مەسىلەن: بىراۋ بۇۋاق ۋاقتىدا ئەمچەكتىن ئايرىلىشتىن بۇرۇن بىر ئايالنىڭ سۈتىنى ئاز دېگەندە بەش قېتىم تويغۇچە ئەمگەن بولسا، بۇ كىشى شۇ ئايالنىڭ سۈت بالىسى ۋە بۇ ئايالنىڭ باللىرى بۇ كىشىنىڭ سۈت قېرىنداشلىرىغا ئايلىنىپ قالىدۇ. نەتىجىدە، بۇ كىشى ئۇ ئايالغا يېقىن ئۇنىڭ باللىرىغا يېقىن نەۋرىلىرىگە مەڭگۈلۈك ئۆيلىنەلمەيدۇ. ئەمگۈچىنىڭ ئەر ياكى ئايال بولىشىدا پەرق يوق.

(1) بەقەرە سۈرىسى233-ئايەت
(2) ئەبۇداۋۇد تىيالىسىي رىۋايىتى
(3) تىرمىزى رىۋايىتى

ئەمما ئۇ كىشىنىڭ ئۆز قېرىنداشلىرى ئۈنىڭ ئېمىلداشلىق تەرەپتىن بولغان سۈت قېرىنداشلىرى بىلەن ئۆزئارا نىكاھلىنالايدۇ. چۈنكى ئېمىلداشلىق سۈتنى ئەمگەن كىشى ۋە ئۈنىڭ پەرزەنتلىرى بىلەنلا چەكلىنىدۇ.

شۇنىڭدەك، ئېمىتكۈچى ئايال بىلەن ئەمگۈچىنىڭ ئاتىسى، بوۋىسى، تاغىلىرى ۋە باشقا تۇغقانلىرىنىڭ ئېمىلداشلىق تەرەپتىن مۇناسىۋىتى يوقتۇر. يەنى ئۇلار بۇ ئايالغا نىكاھلىنالايدۇ.

دوكتۇر يۈسۈپ ئەل قەرداۋي «ھازىرقى زامان پەتىۋالىرى»نامىلىق ئەسەرىدە مۇنداق دەپ يازغان:« جەمئى ئىسلام ئۈممىتى ئەمگۈچى مەيلى ئەر بولسۇن، مەيلى ئايال بولسۇن، ئېمىتكۈچى ئايالنىڭ سۈتىنى بەلگىلەنگەن (ئايالنىڭ ئەمچىكىدىن ئەمگەن بولشى، ئەمچەكتىن ئايرىلىشتىن بۇرۇن ئەمگەن بولشى ۋە ئاز دېگەندە بەش قېتىم تويغۇچە ئەمگەن بولشى قاتارلىق) شەرتى، مىقدارى، كەيپىيىتى بويىچە ئەمگەندىن كېيىن، ئەمگۈچىنىڭ ئېمىتكۈچى ئايالنىڭ سۈت بالىسىغا، ئېمىتكۈچى ئايالنىڭ ئەمگۈچىنىڭ سۈت ئانىسىغا ئايلىنىدىغانلىقىغا، ئەمگۈچىنىڭ ئېمىتكۈچى ئايالنى نىكاھىغا مەڭگۈلۈك ئالالمايدىغانلىقىغا، نىكاھلىنىشنىڭ ھارامىلىقى ئېمىتكۈچى ئايال بىلەن ئەمگۈچىنىڭ بالىلىرى ۋە ئەمگۈچى بىلەن ئېمىتكۈچىنىڭ بالىلىرى ئوتتۇرىسىدا داۋام قىلىدىغانلىقىغا ئىتتىپاقلاشقان.»[1]

(1) دوكتور يۈسۈپ ئەل قەرداۋىنىڭ«فتاوى معاصرة» (ھازىرقى زامان پەتىۋالىرى)3 - توم،325-بەت.

سۆز سالدۇرۇش

سۆز سالدۇرۇش ـ يىگىت تەرەپنىڭ قىز تەرەپكە، ئۇلاردىن ئوغلىغا قىزىنى سوراپ ئەلچى ئەۋەتىشى دېمەكتۇر. بۇ ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مىللىي ۋە دىنىي شانلىق ئەنئەنىلىرىنىڭ بىرىدۇر. سۆز سالدۇرۇش يىگىت تەرەپتىن قىز تەرەپكە بولغىنىدەك، بەزى ھاللاردا، قىز تەرەپتىن يىگىت تەرەپكىمۇ بولىدۇ. بۇ بەزى كىشىلەرنىڭ چۈشەنگىنىدەك، ئەيىب سانىلىدىغان ئىش ئەمەس.

نىشانلىنىش

نىشانلىنىش ـ «چاي ئۈچۈرۈپ قويۇش» ياكى «باريكاللا قىلىش» دەپمۇ ئاتىلىدۇ. بۇ قىز تەرەپنىڭ يىگىت تەرەپنىڭ تەلىپىنى قوبۇل قىلغانلىقى ۋە تويىنىڭ تەييارلىقلىرى پۈتكەنىدىن كېيىن، ئىككى تەرەپنىڭ ئوغۇل ـ قىزلىرىنى بىر ـ بىرىگە ئۆيلەپ قويۇشقا رازى بولغانلىقىنىڭ ئىپادىسى دېمەكتۇر. چۈنكى بۇ ۋاقىتتا، يىگىت بىلەن قىز تۇرمۇش قۇرۇش ئۈچۈن نىشانىنى بىر ـ بىرىگە قارىتقان بولىدۇ. «گۈل قويۇش» نامى بىلەن يىگىت تەرەپنىڭ قىز تەرەپكە سوۋغا ــ سالام تەقدىم قىلىشىمۇ، ئۇلارنىڭ بىر ـ بىرىگە نىشانلانغانلىقىنىڭ ئەمەلىي ئىپادىسىدۇر. چاي ئىچۈرۈپ بولغاندىن كېيىن، ئىككىنچى بىر شەخسنىڭ ئۇ قىزغا خېرىدار بولىشى ۋە تۇيۇ تەكلىپىنى قويۇشى دۇرۇس ئەمەس.

نىشانلىق دەۋرى ئىنتايىن مۇھىم بىر دەۋر بولۇپ، بەختلىك ۋە مەڭگۈلۈك ئائىلە قۇرۇشنى مەقسەت قىلغان يىگىت ـ قىز ئۈچۈن بىر ـ بىرىنى تونۇش، بىرى ـ بىرىنىڭ دىيانىتىنى، ئەخلاقىنى ۋە بىلىشكە تېگىشلىك بولغان تەرەپلىرىنى ياخشى ئىگىلەش دەۋرىدۇر. بىراق بۇ

ئىككىسىنىڭ نىكاھ ئوقۇلۇشتىن بۇرۇن بىرەر جايدا يالغۇز ئۇچرىشىشى دىنىمىزغا ۋە مىللىي ئەنئەنىمىزگە خىلاپتۇر. نۇرغۇنلىغان گۈزەل قىزلارنىڭ «سىناشتۇق» شۇئارى ئاستىدا ئۆزلىرىنىڭ كېلەچەكلىرىنى نابۇت قىلىپ، پۈشايماندىن قوللىرىنى چىشلەپ قالغانلىقى ، يىگىتلىرىنىڭ شېرىن سۆزلىرىگە ئىشىنىپ كېتىپ ئۆزلىرىنىڭ ھاياتىنى دەپسەندە قىلغانلىقى ئۈستىگە، ئاتا - ئانىسىغا نومۇس ۋە شەرمەندىلىك ئېلىپ كەلگەنلىكى ۋە باشقىمۇ ئېچىنىشلىق ئەھۋاللار بىزنىڭ ئۆز دىنىمىزنىڭ قائىدە - يوسۇنلىرىغا مىللىي ئەنئەنىمىزنىڭ ئەخلاق دەستۇرىغا خىلاپلىق قىلغانلىقىمىزدىن كېلىپ چىقماقتا.

دىنىمىزغا ئەمەل قىلساق بىز ھەرتۇرلۈك پۈشايمانلاردىن ۋە بالايى — ئاپەتلەردىن ئۆزىمىزنى ساقلاپ قالالايمىز. ئاتا - ئانىلارنىڭ قىزلىرىنىڭ يىگىتى بىلەن نىكاھتىن بۇرۇن يالغۇز ئۇچرىشىشىغا يول قويۇشى، «دوستلار زىيارىتى» باھانىسى بىلەن ئۆيىدىن كۈنلەپ، ھەتتا كېچىلەپ يوق بولۇپ كېتىشىنى نورمال ئەھۋال دەپ چۈشىنىشى ئىنتايىن بېغەملىك ۋە باللىرىگە قارىتا ئېغىر مەسئۇلىيەتسىزلىكتۇر.

ئىددەت ئېچىدىكى ئاياللارغا نىشانلىنىش مەسىلىسى

ئىددەت تۇتقۇچى ئاياللار ئۈچ تۈرلۈك بولىدۇ:

1. بىر تالاق بىلەن تالاق قىلىنغان ئاياللار
2. ئېرى ئۆلۈپ كەتكەن ئاياللار
3. ئۈچ تالاق بىلەن تالاق قىلىنغان ئاياللار

بىر تالاق بىلەن تالاق قىلىنغان ئايال

بىر تالاق بىلەن ئېرىدىن ئايرىلغان ئايال گەرچە تالاق قىلىنغان بولسىمۇ، ئۇ، ئىددەت ۋاقتى تۈگىگەنگە قەدەر ئېرىنىڭ ئىگىدارچىلىقىدىن چىقىپ كەتمەيدۇ. ئىددەت توشقۇچىلىك بولغان ئارىلىقتا ئېرى ئۇنى خالىغان ۋاقىتتا نىكاھسىز قايتۇرۇپ ئالالايدۇ. ئىددەت ۋاقتى تۈگىگەندىن كېيىن، ئۇ ئايال ئېرىنىڭ زىممىسىدىن چىققان بولىدۇ. بۇ ۋاقىتتا ئۇنىڭغا سۆز سالدۇرۇش، نىشانلىنىش ۋە ئۆيلىنىش جائىزدۇر. ئەمما ئايال ئېرىنىڭ ئىددىتىدىن چىقىپ بولمىغىچە ئۇنىڭغا نىشانلىنىش ياكى رەسمى نىشانلانمىسىمۇ سۆز سېلىش قەتئىي جائىز ئەمەستۇر. چۈنكى بۇ ئايال ئېرىنىڭ ئىددىتىدىن چىقىپ بولمىغان ئىكەن، ئۇ ئېرىنىڭ زىممىسىدا بولغان بولىدۇ. بۇنىڭدا ئېرى بىلەن يارىشىپ قېلىشى ئۈچۈن پۇرسەتمۇ بار دېگەنلىكتۇر.

ئېرى ئۆلۈپ كەتكەن ئايال

ئىسلام دىنى كىشىلەرنىڭ ھىسسىياتلىرىغا ھۆرمەت قىلىدۇ. ئادەتتە ئېرى ئۆلۈپ كەتكەن ئايالغا ھامان بىراۋ خېرىدار بولسا، ئېرىنىڭ تۇغقانلىرى بىئارام بولىدۇ، باللىرى بولسا پەرىشان بولىدۇ. ئىسلام دىنى ئايالنىڭ ھەرقانداق كىشىگە ئۈچ كۈندىن ئارتۇق ماتەم تۇتۇشىنى قەتئىي چەكلىگەن بولسىمۇ، ئۇنى ئېرى ئۈچۈن 4 ئاي 10 كۈن ئىددەت تۇتۇشقا بۇيرۇغان. چۈنكى، ئەر - خوتۇنلۇق رىشتىسى ئالاھىدە مۇقەددەس بىر باغلىنىشتۇر. ئايالنىڭ ئېرىنىڭ يۈز - خاتىرىسىنى قىلماستىن، ئىددەتنى توشقۇزماي تۇرۇپ ياتلىق بولۇش كويىدا بولۇشى نىكاھنىڭ مۇقەددەسلىكىگە پەرۋا قىلمىغانلىقىدۇر. بۇ ئىنسانىيەتچىلىككىمۇ ياتمايدۇ. شۇڭا ئايالنىڭ بۇ مۇددەت ئىچىدە (يەنى 4 ئاي 10 كۈنلۈك ئىددىتى ئىچىدە) باشقا ئەرلەر بىلەن نىشانلىنىشى ھارام قىلىنغان. ئەمما بۇ مۇددەت ئىچىدە ئۇنىڭغا سۆز سالدۇرۇشقا بولىدۇ.ئېرى ئۆلۈپ كەتكەن ئايالغا رەسمى نىشانلانماستىن سۆز سالدۇرۇش باشقىلارنىڭمۇ كۆڭۈللىرىنى رەنجىتىپ قويمايدۇ، چۈنكى ئېرى ئۆلۈپ كەتكەن ئايال ئىددەتتىن كېيىن بەربىر ياتلىق بولماي قالمايدۇ.

شۇنىمۇ ئېيتىپ ئۆتۈش كېرەككى، ئوتتۇرا ئاسىيا خەلقلىرىدە ئومۇميلاشقان بىر قالاق ئادەت بار. ئۇ بولسىمۇ، بىر ئائىلىدىن بىرەرسى ۋاپات بولغان بولسا، ئۇنىڭ يېلى توشمىغىچە بۇ ئۆيدە ئۆيلىنىش ياكى ياتلىق بولۇش ئىشلىرى بولمايدۇ. ئۇلارنىڭ ئېتىقادىدا بۇنداق قىلىش ئۆلگۈچى مەرھۇمنىڭ ھۆرمىتىنى ساقلىمىغانلىقمىش. ئەمەلىيەتتە بولسا، بۇئادەت ئۆزىنى بەھۇدە ئاۋارە قىلغانلىق، ئوغۇل - قىزلىرىنىڭ بەختلىرىنى كېچىكتۈرگەنلىك ياكى دەپسەندە قىلغانلىقتۇر. كۆپلىگەن

قىز ــ يىگىتلەر بۇ قالاق ئادەت تۇپەيلىدىن ۋاقتىدا ئۆيلىنەلمەي، ۋاقتىنىڭ ئۆتىشى بىلەن بىر - بىرىدىن ۋازكېچىشىدۇ ياكى ئەخلاققا خىلاپ كېلىدىغان بىنورمال ئىشلارنى ئۆتكۈزۈپ سالىدۇ ۋە ئۆزلىرىنى بۇزىدۇ. نەتىجىدە، سائادەتلىرىنى كېچىكتۈرىدۇ، كۆپ ھاللاردا بەربات قىلىدۇ. ئۆلۈكلەرگە ھۆرمەت قىلىش - ئۇلارنىڭ ۋەسىيەتلىرىنى يۈرگۈزۈش، ھەققىدە دۇئا قىلىش ئارقىلىق بولىدۇ. ئەمما ئۇنىڭ يىلىنى كۈتۈپ قىز - ئوغۇللىرىنى ئۆيلەش ياكى ياتلىق قىلىش ئىشلىرىنى كېچىكتۈرۈش ئۇلارغا ھۆرمەت بىلدۈرگەنلىك ئەمەس، بەلكى ئازار قىلغانلىقتۇر. چۈنكى ئۇلار خاتا ئىشلارغا رازى بولمايدۇ. شۇڭا بىز پۈتۈن ئىشلىرىمىزدا ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە كۆرسەتكەن بويىچە ئىش كۆرسەك ئەڭ توغرىسىنى قىلغان بولىمىز. ئاللاھ تائالانىڭ كۆرسەتكەنلىرى بىزنى دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە بەختلىك قىلىشنى مەقسەت قىلىدۇ.

ئۇچ تالاق بىلەن تالاق قىلىنغان ئايال

ئۇچ تالاق بىلەن ئېرىدىن ئايرىلغان ئايالنىڭ ئىددىتى توشقىچىلىك بولغان ئارىلىقتا، باشقا ئەرلەرنىڭ ئۇنىڭغا سۆز سېلىشى ياكى نىشانلىنىشى جائىزدۇر. چۈنكى، ئۇچ تالاق بىلەن ئايرىلغان ئايال، ئېرى تالاق قىلغان ھامان ئۇنىڭ زىممىسىدىن پۈتۈنلەي چىقىپ كەتكەن بولىدۇ. ئۇنىڭ-تالاق قىلىنغان ئېرىدىن ئېغىر ئاياقمۇ ياكى ئەمەسمۇ؟ ئېنىقلىنىشى ئۇچۇن- پەقەت ئۇچ قېتىم ئادەت كۆرۈپ پاكلىنىشلا قالغان بولىدۇ. بۇ ھالەتتە ئېرى ئۇنى يېڭىدىن نىكاھ قىلىش بىلەنمۇ ئۆزىگە قايتۇرۇپ ئالالمايدۇ. پەقەت ئۇ ئايال باشقا بىرىگە ئۆمۈرلۈك خوتۇن بولۇش نىيتىدە نىكاھلىنىپ، كېيىن ئېرى ئۆلگەن ياكى ئايرىلغانغا ئوخشاش سەۋەبلەر بىلەن ئىككىنچى ئېرىدىن

ئايرىلغاندىن كېيىن ، بىرىنچى ئېرىگە يېڭى نىكاھ بىلەن قايتالايدۇ. شۇڭا ئۇچ تالاقنىڭ ئىددىتى ئىچىدىكى ئايالغا باشقىلارنىڭ سۆز سېلىشى ياكى نىشانلىنىشى جائىزدۇر.

بىراۋنىڭ نىشانلانغىنىغا نىشانلىنىشىنىڭ ھاراملىقى

ئىسلام دىنى كىشىلەر ئارىسىدىكى مۇھەببەت، سۆيگۈ، ۋە ۋاپادارلىقنىڭ ھەممىگە ئورتاق بولغان ھالدا داۋام قىلىشى، ئاداۋەت ۋە دۈشمەنلىكلەرنىڭ جەمئىيەتتىن يوقۇلۇشىنى تەشەببۇس قىلىدۇ. شۇڭا ئىسلام دىنى مۇسۇلمانلارنىڭ بىراۋنىڭ سودىسى ئۈستىگە سودا قىلىشىنى، بىراۋنىڭ نىشانلانغىنى ئۈستىگە نىشانلىنىشىنى قەتئىي مەنئى قىلغان.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇھەقتە مۇنداق دېگەن: «مۆمىن مۆمىننىڭ قېرىندىشى، مۆمىن كىشىنىڭ ئۆزىنىڭ دىنىي قېرىندىشىنىڭ سودىسى ئۈستىگە سودا قىلىشى، ئۇ نىشانلانغان بىرىگە ـ ئۇ ئۆزى ۋازكەچمىگىچىلىك ـ نىشانلىنىشى ھارامدۇر»[1].

ئەمما بىراۋ بىر ئايالغا سۆز سالدۇرۇپ تېخى نىشانلانمىغان بولسا، ئۇ ئايالمۇ ئۇنىڭ تەلىبىنى قوبۇل قىلغانلىقىنى بىلدۈرۈپ ئېنىق جاۋاب قايتۇرمىغان بولسا، بۇ ھالەتتە، ئۇ ئايالغا باشقا بىرسىنىڭ سۆز سالدۇرۇشى جائىزدۇر. چۈنكى بۇئايال بۇرۇنقىسى بىلەن تېخى نىشانلانمىغان ۋە ئىككىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدا بىرەر باغلىنىش ھاسىل بولمىغان ئىكەن، باشقىسىنىڭ ئۇنىڭغا سۆز سالدۇرۇشىغا ۋە نىشانلىنىشىغا يول بار دېمەكتۇر. شۇنىڭدەك، بۇ ئايال بىرىنچىسى بىلەن نىشانلىنىش جەريانىدا بىر ـ بىرى بىلەن پېقىندىن تونۇشۇشى ئارقىلىق ئىككىسىنىڭ تۇرمۇش قورۇپ بەختلىك بولۇشىغا ئىشەنچ

---

(1) مۇسلىم رىۋايىتى

ھاسىل بولمىغانلىق سەۋەبتىن ئۇلار بىر - بىرىدىن ۋاز كەچكەن بولسا، بۇ ۋاقىتتا باشقا بىرىنىڭ بۇ ئايالغا نىشانلىنىشى، ئۇنىڭمۇ قوبۇل قىلىشى جائىزدۇر.

ئەگەر ئىككىنچىسى (يەنى ئىككىنچى بولۇپ سۆز سالدۇرغۇچى) بۇ ئايالنى تەھدىد قىلىپ قورقۇتۇش ياكى ئۇنىڭغا بىرىنچىسىنى (يەنى بىرىنچى بولۇپ ئۇنىڭغا سۆز سالدۇرغان كىشىنى) يامان كۆرسىتىش ياكى باشقا چارىلەر ئارقىلىق ئۇنىڭدىن ۋازكەچكىتۈرۈپ ئۇنىڭ بىلەن ئۆزى نىشانلىنىش، ئاندىن ئۆيلىنىش مەقسىتى بىلەن سۆز سالدۇرغان بولسا، بۇ نە شەرئىتكە، نە ئىنسانىيەتچىلىككە ئۇيغۇن كەلمەيدىغان رەزىللىك ھەمدە مەككارلىقتۇر. شەرئىەت تارازىسى بويىچە ئېيتقاندا، ھارامدۇر. چۈنكى، بۇ ھالەتتە ئىككىنچىسى بىرىنچىسىنىڭ نېسىۋىسىگە قول سالغان بولىدۇ. بۇنداق قىلىش ھەقسىزلىكتۇر. بۇ ماۋزۇدىكى ھارامدىن مەقسەت نىكاھنىڭ دۇرۇس بولمايدىغانلىقىنى ئىپادىلىمەيدۇ، بەلكى نىكاھ ئۇنىڭ شەرتلىرىنىڭ تولۇق بولۇشى شەرتى بىلەن جائىزدۇر. بىراق ئىككىنچىسى بىرىنچىسىنىڭ ھەققىگە تاجاۋۇز قىلغانلىقى ئۈچۈن گۇناھكار بولىدۇ دېگەنلىكتۇر. سەۋەبسىز ھالدا، ئىككىنچىسىنىڭ تەكلىبىنى قوبۇل قىلىپ بىرىنچىسىدىن ۋازكەچكەن ئايالمۇ ئۇنىڭغا ۋاپاسىزلىق قىلغانلىقى ئۈچۈن گۇناھكار بولىدۇ. چۈنكى مۇسۇلمانلىقنىڭ نىشانىسى ئەھدىسىگە ۋاپا قىلىشتۇر. ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە مۆمىنلەرنىڭ سۈپەتلىرىنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ:﴿ وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ﴾يەنى ﴿ئۇلار ئۆزلىرىگە تاپشۇرۇلغان ئامانەتلەرگە ۋە بەرگەن ئەھدىسىگە رىئايە

قىلغۇچىلاردۇر﴾[1].

(1) مۇئمىنۇن سۈرىسى 8 ـ ئايەت

تويدىكى خوشاللىق تەنتەنسى

ئاۋۋال شۇنى بىلىش كېرەككى، ئىسلام دىنى ئىجتىمائىي ھاياتقا ئەڭ كۆپ ئەھمىيەت بېرىدىغان بىر دىن بولۇپ، باشقا دىنلارغا ئوخشاش تەركىيدۇنيالىقنى ۋە قاتتىقچىلىقنى تەرغىب قىلمايدۇ. بەلكى ئىسلام دىنى ئىجتىمائىي ھاياتتىكى ھەرقانداق ئىجابىي پائالىيەتلەرگە ئەھمىيەت بېرىدۇ ۋە ئۇنىڭغا مۇناسىپ ئەھكاملارنى بەلگىلەيدۇ. تۇيۇ ۋە باشقىمۇ ئىسلامىي بايرام كۈنلىرى بولسا خوشاللىقنى تەنتەنە قىلىشنى تەقەززا قىلىدىغان كۈنلەردۇر. بۇ باشقا غەم ــ قايغۇلۇق ۋە ماتەم كۈنلىرىگە ئوخشىمايدۇ. شۇڭا ماتەم كۈنلىرىدە كىشىلەرنى خوشاللىق تەنتەنىسى قىلىشقا تەشەببۇس قىلىش مۇناسىپ بولمىغىنىدەك، تۇيۇ كۈنلىرىدىمۇ كىشىلەرنى ئۆلۈمنى ياد ئېتىشكە، دوزاخ ئازابىدىن قورقۇشقا تەرغىب قىلىشمۇ ھەرگىز ياخشى ئىش ئەمەس. ھەرقانداق ئىشنىڭ ئۆزىگە لايىق قائىدە ــ يۇسۇنلىرى بار بولغىنىدەك، تۇيۇ كۈنلىرىدە خۇشاللىقنى تەنتەنە قىلىش، ھەممە بىردەك شادلىقنى ئىزھار قىلىش تۇيۇ كۈنلىرىگە خاس قائىدە ــ يوسۇندۇر.

نىكاھنى ئېلان قىلىش

نىكاھنى ئەل- جامائەتكە ئېلان قىلىپ بىلدۈرۈش ئىسلام دىنى تەشەببۇس قىلغان ئەڭ مۇھىم ئىشلارنىڭ بىرى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام « نىكاھنى ئېلان قىلىڭلار»[1] دەپ كۆرسەتكەن.

(1) ئىمام ئەھمەد رىۋايىتى

قانۇنلۇق هالال نىكاهنى ئېلان قىلىش ئارقىلىق ھەرخىل سۆز-چۆچەكلەر ۋە پىتنە ئىغۋالاردىن ساقلانغىلى بولغانىدەك، جەمئىيەتتە زىنا، ھارام ئىشلاردىن پەرقلەندۈرگىلى بولىدۇ. چۈنكى زىنا-ھارام ئىشلار ئادەتتە يوشۇرۇن قىلىنىدۇ. ئەمما نىكاھ ھەمىشە ئاشكارا ئېلىپ بېرىلىدۇ. نىكاھنى ئېلان قىلىش نىكاھى ئېلان قىلىنمىغان ئەر-خوتۇنلۇقنى ئارقىسىدىن قوغلۇق سۆز ۋە پىتنە-پاسات تارقىتىش ئارقىلىق ئۇلارنىڭ ئابرويىنى چۈشۈرمەكچى بولغانلارغا پۇرسەت بەرمەسلىك ئۈچۈنمۇ ياخشى. خەلقى ئالەمگە كۆرسىتىلمىگەن ۋە ئېلان قىلىنمىغان نىكاھ باشقىلارنىڭ سۆز تارقىتىشىدىن ۋە يامان گۇمانلارنى قىلىشىدىن خالىي بۇلالمايدۇ.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام نىكاھنى ئېلان قىلىشقا بۇيرۇپ مۇنداق دەيدۇ: «بۇ نىكاھنى ئېلان قىلىڭلار. ئۇنى مەسجىدلەردە قىلىڭلار، تويىنىڭ تەنتەنىسى ئۈچۈن داپ چېلىڭلار»[1].

بۇھەدىستىن نىكاھنى ئېلان قىلىشنىڭ، تويىنىڭ تەنتەنىسىنى تۈي بولغان ئۆيدىكى سورۇندا چالغۇ ئەسۋاپلىرىنى قوللىنىش ئارقىلىق ئېلان قىلىشنىڭ ئەۋزەللىكى ئىپادىلىنىدۇ. ئەمما نىكاھنى مەسجىدلەردە قىلىشنى ئىسلام ئۆلىمالىرى سۈننەت قاتارىدىن سانىمىسىمۇ، قىلسا گۇناھ بولمايدىغان ئىش. چۈنكى ھەرقانداق ھەدىستىن سۈننەت ھۆكۈمى ئېلىنمايدۇ.

يەنە بىر ھەدىستە: «ھالال نىكاھ بىلەن ھارام نىكاھنىڭ

(1) تىرمزي رىۋايىتى

ئوتتۇرىسىدىكى پەرق ئېلاندۇر»[1] دەپ كۆرسەتكەن.

يەنە بىر ھەدىستە: «ھالال نىكاھ بىلەن ھارامنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى پەرق داپ ئاۋازىدۇر»[2] دەپ كۆرسەتكەن.

يەنى، ھالال نىكاھ بىلەن ھارامنىڭ ئارىسىدىكى پەرق چالغۇ ئەسۋاپلارنى چېلىش ، خۇشاللىقنىڭ ۋە شادلىقنىڭ تەنتەنىلىرىنى نامايەن قىلىدىغان ناخشا ئاۋازلىرىنى ياكىرتىش ئارقىلىق ئۇنى خەلقى ئالەمگە ئېلان قىلىش بىلەن تونۇلىدۇ. ئەمما ھارام مۇھەببەت ئادەم كۆرمەيدىغان جايلاردا مەخپىي ئېلىپ بېرىلىدۇ.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ ھەدىستىكى «نىكاھنى مەسجىدلەردە قىلىڭلار» دېگەن سۆزى ئارقىلىق ئىككى مەقسەتنى كۆزلىگەن: ئۇنىڭ بىرى، نىكاھنى مەسجىدنىڭ روھانىيلىقى بىلەن باغلاشتۇرۇش. چۈنكى مەسجىدلەر ئىبادەت گاھلىرىدۇر. مۇسۇلمانلار مەسجىدتە نامаз ئوقۇش ئارقىلىق ئىبادەت قىلغاندەك، ئاللاھ تائالا بۇيرىغان ھالال نىكاھلىرىنمۇ مەسجىدلەردە قىلىشى ئارقىلىق (نىيەتنىڭ دۇرۇس بولۇشى شەرتى بىلەن) ئىبادەتنىڭ ساۋابىنى تاپىدۇ. ئىككىنچىسى، كىشىلەر نىكاھنى مەسجىدلەردە قىلىش ئارقىلىق ئۇنى تېخمۇ نامايەن قىلىش ۋە ئېلان قىلىش پۇرسىتىگە ئېرىشىدۇ. چۈنكى مەسجىدلەر مۇسۇلمانلارنىڭ ئۆزئارا توپلىنىدىغان ئورۇنلىرى. مۇسۇلمانلار ھېيىت، جۈمە نامازلىرى ۋە بەش ۋاقىت نامازلار ئۈچۈن مەسجىدكە توپلىنىدۇ. بۇنداق ئادەم كۆپ توپلىنىدىغان ئورۇنلاردا نىكاھنى ئېلان قىلىش بىر

(1) «جامع الأصول»(جامىئۇل ئۇسۇل)نامىلىق ئەسەرنىڭ11 ـ تۇم 44 ـ بېتىدىن.
(2) تىرمىزي رىۋايىتى

تەرەپتىن نىكاھنى خەلقى ئالەم ئالدىدا ئېلان قىلىش بولسا، يەنە بىر تەرەپتىن باشقا ياشلارنىمۇ ئۆيلىنىشكە تەشەببۇس قىلىش رولىنى ئويناپدۇ.

تويدا ناخشا ئېيتىش ۋە چالغۇ ئەسۋابلىرىنى چېلىش

تويدا بولسۇن ياكى باشقا مۇناسىۋەتلەردە بولسۇن، ئىسلام ئەخلاقىغا ئۇيغۇن، ئەدەپ-ئەخلاققا ياماق تەسىر يەتكۈزمەيدىغان، كىشىلەرنى يامان، گۇناھ ئىشلارغا تەشەببۇس قىلمايدىغان، مەزمۇنى ساغلام ناخشىلارنى ئېيتىش، ئۇنى ئاڭلاش ۋە چالغۇ ئەسۋاپلىرىنى چېلىش جائىزدۇر. خۇسۇسەن، تويىنى ئېلان قىلىش ئۈچۈن توي سورۇنلىرىدا ناخشا ئېيتىش ۋە چالغۇ ئەسۋاپلىرىنى چېلىش ياخشىدۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ساھابىلىرىنى تويدا تەنتەنە قىلىشقا بۇيرىغانلىقى توغرۇلۇق ھەدىسلەر سابىت بولغان.

ئەمما ئېيتىشقا ۋە ئاڭلاشقا رۇخسەت قىلىنغان ناخشىلارنىڭ مەزمۇنى كىشىلەرنى ياماق ھەۋەسلەرگە چاقىرىدىغان، ئەدەپ ئەخلاققا تەسىر يەتكۈزىدىغان، ھاياسىز، ئەدەپسىز سۆزلەردىن خالىي ھالدا، ۋەتەننى، دىننى، مەرتلىكنى، پەزىلەتنى، ئاتا - ئانىنى ۋە مىللەتنى كۆيلەيدىغان ئېسىل سۆزلەردىن بولۇشى شەرتتۇر.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ دەۋرىدە تويلاردا داپ چېلىناتتى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالاممۇ ساھابىلىرىنى ئۇنىڭدىن توسمايتتى. ھەتتا ئۇنىڭ بىر قېتىم ئۆز ئۆيىدە (ئۇنىڭ ئايالى) ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ يېنىدا داپ چېلىپ ئولتۇرغان قىزلارنىمۇ ئۇنىڭدىن مەنئىي قىلمىغانلىقى، بەلكى ئۇلارنى ئۇنىڭغا تەشەببۇس قىلغانلىقى توغرىسىدا كۆچلۈك ھەدىسلەر رىۋايەت قىلىنغان. ناخشا ۋە چالغۇ ئەسۋاپلىرىنى ئۆز

يولدا قوللانسا نەتىجىسىمۇ ياخشى بولغىنىدەك، بۇلارنى يامانلىققا - كىشىلەرنى ئازدۇرغۇچى ھاۋايى - ھەۋەسلەرگە مۇپتىلا قىلىدىغان شەكىلدە- قوللانسا، ئۇنىڭ نەتىجىسىمۇ زىيانلىق بولىدۇ. شۇڭا ئۇ، ئىسلام نەزەرىدىمۇ جائىز بولمايدۇ.

تويلاردا ئاياللار ئايرىم، ئەرلەر ئايرىم ئورۇنلاردا بولغان ھالدا تەنتەنە قىلىشى كېرەك. ئاياللارنىڭ ئۆزلىرىنىڭ ئايال جىنسىلىرى ئارىسىدا ئەدەپ، ئەخلاققا ئۇيغۇن شەكىلدە ناخشا، غەزەل ۋە شېئىرلارنى ئوقۇشلىرى ياخشى بولغاندەك، ئەرلەرنىڭمۇ ئۆزلىرىنىڭ ئەر جىنسىلىرى ئارىسىدا شۇنداق قىلىشلىرى ياخشىدۇر. ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن رىۋايەت قىلىنغان بىر ھەدىستە مۇنداق دېيىلگەن: «ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا ئەنسارلاردىن بىرىنىڭ تويىدىن قايتىپ كەلگىنىدە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا، ــ ئى ئائىشە! سىلەر تويدا ئويۇن ــ تاماشا قىلمىدىڭلارمۇ ؟ ئەنسارلار ئويۇن- تاماشانى ياقتۇرىدىغان خەلقتۇر ــ دەيدۇ»[1].

ئەنەس ئىبن مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىپ، ئۇ مۇنداق دەيدۇ: «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مەدىنىنىڭ ئەتراپىدىكى بىر جايدىن ئۆتكىنىدە، قىزلار داپ چېلىپ، ناخشا ئېيتىۋاتاتتى. ئۇلار مۇنداق دەپ ناخشا ئېيتاتتى:

خوشال بىزلەر كۆككە يەتسۇن ناخشىمىز،

ئارىمىزدا مۇھەممەدتۇر ياخشىمىز.

(1) بۇخارى رىۋايىتى

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ ۋاقىتتا ئۇلارغا قاراپ «ئاللاھ بىلىدۇكى، ھەقىقەتەن، مەن سىلەرنى ياخشى كۆرىمەن»[1] دېدى.

يۇقىرىقىلاردىن باشقىمۇ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تۇيلاردا ناخشا ئېيتىش، چالغۇ ئەسۋاپلىرىنى چېلىش ئارقىلىق تۇيۇنى نامايەن قىلىشقا تەشەببۇس قىلغان ھەدىسلىرى كۆپتۇر. بۇ ھەدىسلەرگە بىنائەن، تۇيۇنى نامايەن قىلىش ئۇچۇن يۇقىرىدا ئېتىتىلغان شەرتلەر ئاساسىدا، ناخشا ئېيتىش، ئويۇن - تاماشا قىلىش ۋە چالغۇ ئەسۋابلىرىنى چېلىش جائىز بولۇپلا قالماستىن، بەلكى ئەۋزەلدۇر.

ئەمما كۇنىمىزدىكى تۇي سورۇنلىرىدىكى ئەخلاقسىز ناخشىلار، ئەدەپسىز تاماشىلار ۋە تار ياكى يېرىم يالىڭاچ كىيىمىنى كىيىپ ئويناۋاتقان ھاياسىز ئۇسسۇللار نە ئىسلام دىنىنىڭ پىرىنسىپىغا نە بىزنىڭ مىللىي ئەنئەنىمىزگە ئۇيغۇن كەلمەيدۇ. بۇلا پەقەت ياۋروپالىقلارنىڭ ۋە خۇداسىزلارنىڭ رەزىل مەدەنىيەتلىرىدۇر. ئۆزلىرىنى مۇسۇلمان دەپ يۇرگەن كىشىلەرنىڭ مۇقەددەس دىنىمىزنىڭ تەلىماتلىرىغا، مىللىي ئەنئەنىمىزگە ئەگىشىش ۋە باشقىلارنىڭ رەزىل مەدەنىيىتىنى دوراپ ئۆزلىرىنىڭ ئەخلاقىنى بۇلغىماسلىقى لازىم.

ناخشا، مۇزىكا ئاڭلاش توي- تۆكۈنلەرگىلا خاس ئەمەس، بەلكى ئىسلام دىنى بەلگىلىگەن قائىدە-پىرىنسىپلىرىغا رىئايە قىلىش شەرتى بىلەن ئۇنى ھەر قانداق ۋاقىتتا ئاڭلاشقا بولىدۇ.

تويدا قىزلارنىڭ توي كۆڭلىكى كىيىش مەسلىسى

(1) ئىبن ماجە رىۋايىتى

بۇ مەسىلىدە ئۆلىمالار ئوتتۇرىسىدا ئىككى خىل قاراش بار:

بىرىنچى قاراشتىكىلەر قىزلارنىڭ تۇيۇ كىيىمى كىيىشىنى باشقا دىنىدىكىلەرنىڭ ئادەتلىرىنى دوراپ ئۇلارغا ئۆزىنى ئوخشىتىۋالغانلىق بولىدۇ، دېگەن ئاساس بىلەن توغرا ئەمەس، دەپ قارايدۇ.

ئىككىنچى قاراشتىكىلەر، تۇيۇ كۆڭلىكى خرىستىئانلارنىڭ ئادىتى بولسىمۇ، دىنىي ئادەت ئەمەس، ھەم كۆپلىگەن مۇسۇلمانلار دىيارىدا كەڭ تارقالغان بولغاچقا، خرىستىئانلارغىلا خاس ئادەت بولۇشتىن چىقىپ كەتكەن. شۇڭا تۇيۇ كۆڭلىكى كىگۈچىسىنىڭ ئەۋرەت سانالغان ئەزالىرىنى يۆگەپ تۇرىدىغان، نېپىز ئەمەس، تېنىنى ناماياں قىلمايدىغان بولۇشى ۋە ئۇنى يات ئەرلەرنىڭ ئالدىغا گىرىم قىلغان ھالدا چىقماسلىقى شەرتى بىلەن كىيىشى دۇرۇستۇر.

سەئۇدى ئەرەبىستانىنىڭ سابىق مۇپتىسى ئابدۇللا ئىبن باز ۋە كاتتا ئۆلىمالاردىن ئىبن ئۇسەيمىن، سالىھ ئىبن فەۋزان قاتارلىقلار مۇ بۇ قاراشنى كۈچلەندۈرگەن.

نىكاھ ۋە ئۇنىڭ ئەھكاملىرى

نىكاھ ــ ئەر بىلەن ئايالنىڭ بىر - بىرىدىن ئورتاق مەنپەئەتلىنىش مەقسىتىدە بەختلىك بىر ئائىلىنى قۇرۇپ چىقىش ئۈچۈن ئىككىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئەر - ئايالالىق مۇناسىۋىتىنىڭ باغلىنىشى دېمەكتۇر.

نىكاھ ئىككى يات ئىنساننى بىر-بىرىگە سۆيگۈ-مۇھەببەت بىلەن باغلايدىغان ۋە ئۇلارنىڭ كۆڭۈللىرىگە بىر-بىرىگە قارىتا تەبئىي ئىىسسىقلىقنى سالىدىغان مۆجىزىلىك نەرسىدۇر.

نىكاھنىڭ شەرتلىرى

ئىسلام شەرىئىتىنىڭ كاملىلىقىنىڭ بىر مىسالى شۇكى، ئۇنىڭدا، مەيلى ئىنسانلار ئارىسىدا يۈز بېرىپ تۇرىدىغان سودا - سېتىق مۇئامىلىلىرى بولسۇن، مەيلى ئامانەت قويۇش، قەرز بېرىش ۋە ئېلىش مۇئامىلىلىرى بولسۇن، ھەمدە باشقىمۇ مۇئامىلىلار بولسۇن، ئىنسانلار جەمئىيىتى ئۇنىڭدىن بىھاجەت بولالمايدىغان ھەرقانداق بىر مۇئامىلە ئۈچۈن مۇئەييەن قانۇن - پىرىنسىپلار بېكىتىلگەن. نىكاھمۇ يۇقىرىقى مۇئامىلىلارنىڭ بىر تۈرى بولغانلىقتىن، ئۇنىڭدىمۇ مۇئەييەن قانۇن - پىرىنسىپلار بار. نىكاھنىڭ ئىسلام نەزەرىدە، قانۇنلۇق ھالدا دۇرۇس باغلىنىشنىڭ شەرتلىرى تۆۋەندىكىلەردىن ئىبارەت:

1. ئەر - ئايال ئىككىسىنىڭ رازىلىقى

نىكاھنىڭ دۇرۇس باغلىنىشى ئۈچۈن نىكاھلانماقچى بولغان ئەر بىلەن ئايال ئىككىسىنىڭ رىغبىتى ۋە ئۇلارنىڭ رازىلىقى شەرتتۇر. مەيلى ئەر بولسۇن، مەيلى ئايال بولسۇن ھېچكىمنى ئۆزى خالىمىغان بىرسى بىلەن نىكاھلىنىشقا زورلاشقا بولمايدۇ. ئىنسانلار تۇرمۇش

قورۇش ئۈچۈن ئۆزلىرىگە جور تاللاشتا مۇتلەق ئەركىندۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دەيدۇ: «چوكان ئۆزىنىڭ نىكاھ ئىشلىرىغا ئىگە بولۇشتا ئاتا - ئانىسىدىن ھەقلىقتۇر. قىزنىڭ رايى سورىلىدۇ. ئۇنىڭ سۈكۈت قىلغىنى ماقۇل كۆرگەنلىكىدۇر»[1].

2. گۇۋاھچىلارنىڭ ھازىر بولۇشى

نىكاھنىڭ دۇرۇس باغلىنىشى ئۈچۈن نىكاھ ئوقۇلغان ئورۇندا ئادالەتلىگە، راستچىللىققا ئىشىنىلىدىغان ئىككى مۇسۇلمان ئەر گۇۋاھچىنىڭ ھازىر بولۇشى شەرتتۇر. ئىككى ئەر گۇۋاھچى تولۇق تېپىلمىغان شارائىتتا، بىر ئەر، ئىككى ئايال بىرلىكتە گۇۋاھلىققا ھازىر بولۇشى لازىم. چۈنكى بۇ تۈرلۈك مۇئامىلىدە ئىككى ئايال گۇۋاھچى بىر ئەر گۇۋاھچىنىڭ ئورنىدا تۇرىدۇ. گۇۋاھچىلار ھازىر بولمىغان نىكاھ، نىكاھ بولمايدۇ. بۇ ھەقتە ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿وَاسْتَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رِجَالِكُمْ فَإِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ مِمَّنْ تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَاءِ﴾يەنى﴿سىلەر ئەر كىشىلاردىن ئىككى كىشىنى گۇۋاھلىققا تەكلىپ قىلىڭلار. ئەگەر ئىككى ئەر كىشى بولمىسا، سىلەر (ئادالەتلىگە ، دىيانەتلىگە) ئىشىنىدىغان كىشىلەردىن بىر ئەر، ئىككى ئايالنى گۇۋاھلىققا تەكلىپ قىلىڭلار﴾[2].

3. شافئىي، ھەنبەلى ۋە مالىكى مەزھەپلىرىدە، نىكاھلانماقچى بولغان قىزنىڭ (شۇنداقلا چوكانىنىڭ) ئىگىلىرىنىڭ ماقۇللىقىنى ئېلىش

(1) مۇسلىم رىۋايىتى
(2) بەقەرە سۈرىسى 282 - ئايەت

نىكاھنىڭ شەرتلىرىدىن سانىلىدۇ. بۇلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ : «قىزنىڭ ئىگىلىرى مۇئاپىق كەلمىگەن نىكاھ باغلانمايدۇ»[1] دېگەن ھەدىسنى دەلىل قىلغان.

ئەمما ھەنەفىي مەزھىبىدە، قىز ئۆزىنىڭ تۇرمۇش ئىشىنى ئۆزى قارار قىلالىغۇدەك ياشتا بولۇپ، ئۆزىگە مۇناسىپ بىرىگە ئۆيلەنمەكچى بولسا، ئۇنىڭ نىكاھى ئۇچۇن ئۇنىڭ ئىگىلىرىنىڭ ماقۇللىقىنى ئېلىش شەرت قىلىنمايدۇ. چۈنكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ:« چوكان ئۆزىنىڭ نىكاھ ئىشىدا ئىگىلىرىدىن ھەقلىقتۇر»، « چوكاننى ئۇنىڭ ئىختىيارسىز، قىزنى ئۇنىڭ رايىسىز ياتلىق قىلماڭلار»[2]دېگەن ھەدىسلىرى قىزلارنى مەيلى ئۇلار ھېچ ياتلىق بولمىغان بولسۇن، مەيلى ياتلىق بولۇپ قايتىپ كەلگەن چوكان بولسۇن، ئۇلارنى ئىختىيارسىز ياتلىق قىلماسلىق ۋە ئۇلار قوشۇلمىغان ۋە تۇرمۇش قۇرۇشقا رازى بولمىغان بىرىگە ئاتا-ئانىسىنىڭ زورلاپ ياتلىق قىلالمايدىغانلىقىنى ئىپادىلەيدۇ.

ئەللامە ئىبىن قەييىم«زادۇلمەئاد»نامىلىق مەشھۇر ئەسىرىدە مۇنداق دەپ قارارلاشتۇرغان:« بالاغەتكە يەتكەن قىزنى ئاتا-ئانىسىنىڭ ياكى باشقا ئىگىلىرىنىڭ ئۇنىڭ رارىلىقسىز ئۆيلەندۈرۈش ھەققى يوق. بۇ سەلەف (ئىلگىرىكى ئۇلگىلىك) ئۆلىمالارنىڭ ھەممىسى، ھەنەفىي مەزھىبى قارار قىلىپ كەلگەن كەسكىن مەسىلە. بىز بۇنى

(1) ئەبۇداۋۇد، تىرمىزى ۋە ئىبىن ماجە رىۋايەت قىلغان ھەدىس، ھەدىسشۇناس ئالىم ئىبىن ھىببان بۇ ھەدىسنى «سەھىھ»ھەدىسلەر قاتارىدىن سانىغان.
(2) بۇخارى رىۋايىتى

كۆچلەنـدۈرىمىز، بۇنـڭ باشقىسـىنى قوبـۇل قىلمـايمىز. بـۇ پەيغەمـبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بايان قىلغانلىرىغا تامامەن مۇۋاپىق كېلىدۇ.»[1]

شـۇنىمۇ ئۇنۇتماسـلىق كېرەككـى، شـافئىي، ھەنبەلـى ۋە مـالىكى مەزھەپلىرىنىڭ قـىز-چوكانلارنـڭ يـاتلىق بولىشـى ئۈچـۈن ئاتـا-ئانىسـى يـــاكى باشـــقا ئىگىلـــرى قوشۇلىشـــى نىكاھنـــڭ باغلىنىشـــىنىڭ شـەرتلىرىدىن بـىرى دەپ قـارار قىلغـانلىقى ئايـاللارنى ئاسـراش ۋە ئاتـا-ئانىسـىنىڭ مـاقۇللىقىنى ئالماسـتىن يامـان يەرگە كـېلىن بولـۇپ قېلىـپ پۇشايمان قىلىـپ قالماسـلىقى كـۆزدە تۇتۇلغـان. چـۈنكى ئاتـا-ئانىلارنـڭ تاللىغىنى ۋە قوشۇلغىنى كۆپ ھاللاردا تـوغرا چىقىـدۇ. ئاتـا-ئانىلار بـاللار بىلمىگەنلەرنـى بىلىـدۇ ۋە بـاللىرىنى كىمـلەرگە ئۆيلەندۈرۈشـنىمۇ بىلىـدۇ. شـۇڭا بـۇ تەرەپـتىن ئېيتقانـدا ئاتـا-ئانىلارنـڭ رازىلىقىنـى ۋە مـۇۋاپىقەتچىلىكىنى ئالماسـتىن قىزلارنـڭ ئـۆز بېشـىغا ئىـش كـۆرمىگىنى ياخشـــى. جەمئىيەتـــتە كۆرىـــۈاتىمىزكى، جەمئىيەتنـــى، ئادەملەرنـــڭ خـاراكتېرىنى تولـۇق چۈشـىنىپ يېتىـپ بولالمىغـان قىزلارنـى ئاتـا-ئانىســـىنىڭ رۇخسەتســـىز ئالـــداپ ئېلىـــپ، ئـــاز ۋاقىتـــتىن كېيىـــنلا تاشـلىۋېتىدىغان يـاكى ئاتـا-ئانىسـىنىڭ ئۆيـدىكى جەننەتـتىن دوزاخقـا ئېلىپ بېرىـپ خورلايدىغان ئالدامچى ئەرلەرمـۇ ئـاز ئەمەس. بـۇ ھەقتىكـى ئېچىنىشلىق ۋەقەلەرمۇ ئاز ئەمەس.

ئەبـۇ ھەنىفەنـڭ مەزھىبـىدە، ئاياللارنـڭ ئەركىنلىكـى، بىـر ئۆمـۇر بىـرگە ئۆتىـدىغان، ياخشـى كـۈنلەردە، يامـان كـۈنلەردە، راھەتـتە، جاپـادا

(1) دوكتـۇر يۈسـۇپ ئەل قەرداۋىنىـڭ«فتـاوى معاصـرة» (ھـازىرقى زامـان پەتـۋالىرى) ناملىق ئەسىرى،2-تـوم، 341-342-بەتلەر.

بىرگە بولىدىغان ئۆمۈرلۈك ھايات ھەمراھنى ئۆزلىرىنىڭ تاللاش ھوقۇقىنى قوغداشنى مەقسەت قىلىدۇ. چۈنكى كۆرىۋاتىمىزكى، بەزى ئاتا-ئانىلار قىزلىرىنى ئۆزلىرىنىڭ تۇغقانلىرىغا ياكى بايلارغا ياكى مەنسەپدالارغا زورلاپ بېرىدۇ. ئۇلار قىزلىرىنىڭ بەخت-سائادىتىنى ئەمەس، پەقەت ئۆزلىرىنىڭ مەنپەئەتلىرىنى ئويلاپ شۇنداق قىلىشىدۇ. بۇ قىزلار بەختلىك بولامدۇ ياكى تەلەيسىز بولۇپ قالامدۇ؟ بۇنىڭ بىلەن ھېسابلاشمايدۇ.

شۇڭا ھەر ئىككى مەزھەپنىڭ ئورۇنلۇق تەرەپلىرى بار. مۇسۇلمان ئادەم ھەر ئىككىسىگە ئەمەل قىلغان ھالدا، پەرزەنتلىرىنىڭ بەخت-سائادىتى ئۈچۈن تىرىشىشى لازىم.

نىكاھنىڭ لەۋزىلىرى

نىكاھنىڭ لەۋزىلىرى - ئەر - ئايال ھەر ئىككىسىنىڭ ئۆز رازىلىقى بىلەن تۇرمۇش قۇرماقچى بولغانلىقىنى ئىپادىلەيدىغان ھەرقانداق سۆز ئىبارىلەردۇر. ئايال ئەرنىڭ نىكاھلىنىش تەلىبىنى قوبۇل قىلغانلىقىنى بىلدۈرگەندىن كېيىن، ئەرمۇ ئۇنى زىممىسىگە ئالغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ. ئايالنىڭ قوبۇل قىلغانلىقىنى ئۆزى ياكى ئۇنىڭ ۋەكىلى بىلدۈرىدۇ. ئەمما ئەر ئۇنى زىممىسىغا ئالغانلىقىنى ئۆزى بىۋاستە بىلدۈرىدۇ. نىكاھنىڭ ئىبارىلىرى ئۆتكەن زامان پېئىللىرى (يەنى ئالدىم ، تەگدىم دېگەنگە ئوخشاش پېئىللار) بولۇشى لازىم. شۇنىڭدەك ، تەلەپ بىلەن قوبۇل بىر ئورۇندا بولۇشى، ئىككى سۆزنىڭ (ئوتتۇرىدا كۆپ ۋاقىت ئۆتتۈپ) ئارىسىغا باشقا گەپلەر ئارىلىشىپ قالماسلىقى لازىم.

ئېغىر ئاياغ ئايالغا نىكاھ چۈشەمدۇ؟

ئىددەت ئىچىدىكى ئايالغا نىكاھ چۈشمەيدۇ. ئېغىر ئاياغ ئايالنىڭ ئىددىتى تۇغۇش بىلەن تۈگەيدۇ. شۇڭا ئېغىر ئاياق ئايال تۇغۇپ بولمىغىچە ئۇنىڭغا نىكاھ چۈشمەيدۇ.

ئەمما بىر تالاق بىلەنلا تالاق قىلىنغان (تالاق رەجئىي قىلىنغان) ھامىلە ئايالنى تۇغۇپ بولغىچە ئۆزىنىڭ ئېرى نىكاھىنى ئەمرىگە قايتۇرۇپ ئالالايدۇ. چۈنكى بۇ ئايال ئىددەتتىن چىقىپ بولمىغىچە ئېرىنىڭ زىممىسىدىن چىقىپ كەتمەيدۇ. بۇنداق ئەھۋالدا ئەسلى ئېرىدىن باشقىسىغا نىكاھ چۈشمەيدۇ.[1]

ئۆزى زىنا قىلىپ ئېغىر ئاياق بولۇپ قالغان ئايالنى ئالسا بولامدۇ؟

ئەلۋەتتە زىنا چوڭ گۇناھلاردىن بولغاچقا، ئۇنىڭغا ئەلۋەتتە تەۋبە قىلىشى كېرەك.

بىراۋ بىر ئايال بىلەن زىنا قىلىپ، بۇ ئايال ئۇنىڭدىن ئېغىر ئاياق بولۇپ قالغان بولسا، ئۇ قورساقتىكى بالىنى ئۆزىنىڭ بالىسى دەپ قارىسا، ئۇ ئايالنى شۇ ئېغىر ئاياق ھالىتىدە نىكاھىغا ئېلىشى ۋە ئۇنىڭ بىلەن ئېغىر ئاياق ھالىتىدە جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزۈشى ھالالدۇر.[2] چۈنكى زىنادىن ئىددەت تۇتۇش لازىم كەلمەيدۇ. بۇنداق

(1) سەئۇدى ئەرەبىستانىنىڭ كاتتا ئۆلىمالىرىدىن شەيخ ئابدۇراھمان جىبرىن پەتىۋاسىدىن. jebreen.com

(2) دكتۇر يۈسۈپ ئەل قەرداۋىنىڭ«فتاوى معاصرة» (ھازىرقى زامان پەتىۋالىرى) ناملىق ئەسىرى،3-تۇم،623-بەتتىن ئېلىندى.

بولغان ئىكەن، بۇ ئىككىسىنىڭ نىكاھلىنىشى ئۇچۇن توسالغۇ يوق دېگەن بولدى. ئۆزى زىنا قىلىپ ئۆزىدىن ئېغىر ئايىاق بولۇپ قالغان ئايالنى نىكاھلاپ ئېلىشنىڭ شەرتسىز جائىزلىقى كۆپ سانلىق ئىسلام ئۆلىمالىرىنىڭ ئىتتىپاقى(ئىجما)بىلەن قارارلاشتۇرۇلغان مەسىلە. پەقەت ھەنبەلى مەزھىبىدىلا مۇنداقلارنىڭ نىكاھىنىڭ جائىز بولۇشى ئۇچۇن بۇ ئىككىسىنىڭ قىلغان زىنا ئىشىغا تەۋبە قىلىشىنى شەرت قىلىدۇ.

ئىلگىرى بىر-بىرى بىلەن زىنا قىلغان ئەر بىلەن ئايال ئىككىسى نىكاھلىنىپ 6 ئاي ئۆتۈپ بولغاندىن كېيىن، ئايال بالىنى تۇغۇپ قالسا، بۇ بالا ئەر-خوتۇن ئىككەيلەننىڭ شەرئىي بالىسى ھېسابىدا بولىدۇ. ئەگەر توي قىلىپ ئالتە ئاي ئۆتۈپ بولغىچە بالىنى تۇغۇپ قالسا، بالا ئايالىنىڭلا بالىسى بولىدۇ. ئەگەر ئەر بۇ بالىنى ئۆزۈمنىڭ دەپ چىڭ تۇرسا ئاندىن ئەرگىمۇ مەنسۇپ قىلىنىدۇ.

باشقىلار بىلەن زىنا قىلىپ، ئېغىر ئايىاق بولۇپ قالغان ئايالنى ئېلىشقا بولامدۇ؟

باشقا بىرى بىلەن زىنا قىلىپ، ئېغىر ئايىاق بولۇپ قالغان ئايالنى باشقا بىرىنىڭ نىكاھلاپ ئېلىشى ھالالدۇر. پەقەت ئۇ ئايال بالىسىنى تۇغۇپ بولغانغا قەدەر ئۇنىڭ بىلەن جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزۈشى ھالال ئەمەس. بۇ ئىمام ئەزەم ئەبۇ ھەنىفە ۋە مۇھەممەد ئىككىسىنىڭ قارارى بولۇپ، ھەنەفىي مەزھىبىدە بۇ قارار كۆچكە ئىگە.[1]

(1) دكتۇر يۈسۈپ ئەل قەرداۋىنىڭ«فتاوى معاصرة» (ھازىرقى زامان پەتىۋالىرى)ناملىق ئەسىرى،3-توم،624-بەتتىن ئېلىندى.

بۇ بىر تەرەپتىن، ئۇ ئايالنى رەسۋاچىلىقتىن قۇتقۇزۇپ ئىنسانىي ھۆرمىتىنى ساقلاپ قالغانلىق، يەنە بىر تەرەپتىن، تۇغۇلماقچى بولغان بالىنى «زىننا بالىسى» دېگەن يامان نامدىن قۇتقۇزۇپ، ئۇنىڭ ھۆرمىتىنى ساقلىغانلىق بولغانلىقتىن، ئاللاھ تائالانىڭ ئۇنى ئالغان ئەرگە ساۋاب بېرىشى كۈتۈلىدۇ، ئەلۋەتتە. چۈنكى بۇۋاق گۇناھسىز ئەمەسمۇ؟!

نىكاھ بىلەن بەلگىلىنىدىغان ئىشلار

نىكاھتىن كېيىن تۆۋەندىكى ئۇچ نەرسە بەلگىلىنىدۇ:

(1) مەھرى

(2) نەپقە

(3) مىراس

مەھرى

مەھرى ـ نىكاھ سەۋەبى بىلەن ئەرنىڭ ئايالىغا بېرىشكە تېگىشلىك بولغان مەلۇم مىقدارىدىكى مالىدىي ھەق (پۇل) دېمەكتۇر. مەھرى بېرىشنى ئەر ـ ئايال ئىككىسى تويدىن بۇرۇن شەرت قىلغان بولسۇن، ياكى شەرت قىلمىغان بولسۇن ھەر ھالدا ئەرنىڭ ئۇنى نىكاھتىن كېيىنلا ئايالىغا نەق ياكى بېرىمنى نەق، بېرىمنى نېسى بېرىشى لازىم.

مەھرى مىقدارى

مەھرى مىقدارىنىڭ ئاز كۆپلىكىنىڭ چېكى يوق. مەھرى پەقەت ئەرنىڭ ئىقتىسادىي شارائىتىغا قاراپ بولىدۇ. تويدىن بۇرۇن ئەر تەرەپ بىلەن ئايال تەرەپ ئۆزئارا پۇتۇشكەن مەھرى مىقدارى ھېسابقا ئېلىنىدۇ. ئەگەر تويدىن بۇرۇن ئايالىغا مەھرى بېرىشنى پۇتۇشمىگەن بولسا، ياكى پۇتۇشكەن بولسىمۇ ئۇنىڭ مىقدارىنى تەيىنلىمىگەن بولسا، بۇ ھالەتلەردە ئەر ئايالىغا شۇ شەھەردە ئادەت بولۇپ ئېقىۋاتقان مەھرى ئۆلچىمى بويىچە مەھرى بېرىدۇ. چۈنكى مەھرى ــ ئەرنىڭ نىكاھ سەۋەبى بىلەن بەلگىلەنگەن تەبئىي ھەققىدۇر. مەھرى مىقدارىنىڭ ئاددى، يېنىك بولغىنى ياخشىدۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ

تەۋسىيسىمۇ مەھرىنىي ئېغىر قىلىۋېتىپ تويىنى قىينىلاشتۇرۇپ قويماسلىقتۇر. مەھرى - پۇل - مال بېرىش بىلەن ئادا تاپقىنىدەك، مەنىۋى مەنپەئەت بىلەنمۇ ئادا تاپىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر ساھابىنى ئۇ كەمبەغەل بولغاچقا، ئۇنىڭ ئايالىغا بېرىدىغان مەھرىي بەدىلىگە، ئايالىغا قۇرئان ئۆگىتىشنى شەرت قىلىش بىلەن ئۆيلەندۈرگەن.

نەپىقە

نەپىقە - ئەرنىڭ ئايالىنىڭ يېمەك - ئىچمەك، كىيىم - كېچەك ۋە باشقىمۇ بارلىق ماددىي ۋە مەنىۋى ئېھتىياجلىرىنى قامداش ۋەزىپىسىنى ئۆز ئۈستىگە ئېلىپ، ئۇنى ئىجرا قىلىشى دېمەكتۇر. ئەر ئەگەر ئايالىنىڭ يۇقىرىقى چىقىملىرىغا بېخىللىق قىلىپ ئۇنى جايىدا ئادا قىلمىسا، ئاللاھنىڭ ئالدىدا گۇناھكار بولىدۇ. بۇ ھالەتتە ئەگەر ئايالى ئۇنىڭ ئىقتىسادىدىن ئۆزىنىڭ ھاجىتىگە يېتەرلىك مىقدارنى ئۇنىڭغا كۆرسەتمەستىن ئالسىمۇ، ئۇنىڭغا گۇناھ بولمايدۇ. چۈنكى ئايالىنىڭ بارلىق چىقىملىرى ئېرىنىڭ زىممىسىدىدۇر.

مىراس

مىراس - بىراۋ ۋاپات بولغاندىن كېيىن ئۇنىڭ مال ــ دۇنياسى ۋە باشقا ماددىي مەنپەئەتلىرىنىڭ ئۇنىڭ ۋارىسلىرىغا يۆتكىلىشى دېمەكتۇر. قانداقلا بىر كىشى بىر ئايالغا نىكاھلىنىشى بىلەن ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا بىر - بىرىدىن مىراس ئېلىش ھوقۇقى بەلگىلەنگەن بولىدۇ.

مىراس - بىراۋ ئۆلگەندىن كېيىن ئېلىنىدۇ. يەنى ئەر - ئايالالاردىن قايسىسى بۇرۇن ۋاپات بولسا، كېيىنكىسى ئۇنىڭ مىراسىنى ئالىدۇ.

ھەتتا نىكاھلىنىپ بىر - بىرىگە يېقىنلاشماستىن بۇرى ئۆلۈپ كەتكەن بولسىمۇ، كېيىنكىسى قۇرئان كەرىمدە بەلگىلەنگەن مىقدار بويىچە ئۇنىڭ مىراسىدىن ئالىدۇ.

مىراس ۋە ئۇنىڭغا مۇناسىۋەتلىك مەسىلىلەر

بىراۋ ئۆلگەندىن كېيىن ئۇنىڭ ۋارىسلىرىغا قالدۇرغان مال ـ دۇنيا ۋە باشقا ھەر قانداق نەرسىسى «مىراس» ياكى «تەرىكە» دەپ ئاتىلىدۇ.

تەرىكىگە مۇناسىۋەتلىك ھەق ـ ھوقۇقلار

تەرىكىگە مۇناسىۋەتلىك ھەق ـ ھوقۇقلار تۆۋەندىكىلەر بولۇپ، مۇنۇ تەرتىپ بويىچە ئىجرا قىلىنىدۇ:

(1) مېيىتنى قائىدە ـ يوسۇن بويىچە يۇيۇپ- تاراش، كېپەنلەش ۋە دەپنە قىلىشقا قەدەر بولغان پۈتۈن چىقىملار ئۈچۈن مېيىتنىڭ تەرىكىسىدىن ئىسراپ ياكى كەم قىلماستىن ئىشلىتىلىدۇ.

(2) مېيىتنىڭ ئۈستىدە قەرز بولسا ئۇنى ئىگىسىگە تاپشۇرۇپ بېرىش ئارقىلىق ئادا قىلىنىدۇ.

(3) مېيىتنىڭ ۋەسىيەتلىرىنى ئىجرا قىلىش. مېيىتتىن مىراس ئېلىشقا ھەقلىق بولغان ۋارىسلىرىغا مىراس سىرتىدا پۇل ـ مال بېرىشكە ۋەسىيەت قىلىشى تۇغرا ئەمەس، ئەگەر ۋەسىيەت قىلىنغان تەقدىردىمۇ ئەمەل قىلىنمايدۇ. ئەمما مېيىت ئۆزىنىڭ ۋارىسلىرىنىڭ سىرتىدا بىراۋغا پۇل ـ مېلىدىن بېرىشنى ۋەسىيەت قىلغان بولسا، ئۇ مېيىتنىڭ تەرىكىسىنىڭ ئۈچتىن بىرىدىن ئارتۇق بولماسلىق شەرتى بىلەن ئىجرا قىلىنىدۇ.

(4) قالغان تەرىكە ۋارىسلار ئوتتۇرىسىدا شەرئەت كۆرسەتمىسى بويىچە تەقسىم قىلىنىدۇ.

مىراس ئېلىشنىڭ سەۋەبلىرى

ئىككى سەۋەب بىلەن كىشىلەر بىر- بىرىدىن مىراس ئالالايدۇ. ئۇلارنىڭ بىرى نەسەب، يەنە بىرى نىكاھتۇر.

1. نەسەب سەۋەبى بىلەن مىراس ئالىدىغانلار

نەسەب سەۋەبى بىلەن مىراس ئالىدىغانلار- مېيىتنىڭ بالىلىرى، نەۋرىلىرى، بىر تۇغقانلىرى، بىر تۇغقانلىرىنىڭ بالىلىرى، ئاتا ـ ئانىسى، بوۋا ـ مومىلىرى، دادا تەرەپ تاغىلىرى ۋە ئۇلارنىڭ بالىلىرى قاتارلىق يېقىن تۇغقانلىرىدۇر.

2. نىكاھ سەۋەبى بىلەن مىراس ئالىدىغانلار

نىكاھ سەۋەبى بىلەن مىراس ئالىدىغانلار ئەر ـ خوتۇنلار بولۇپ، بىراۋ بىر ئايالغا نىكاھلىنىپ تېخى ئۇلار بىر ياستۇققا باش قويماستىن ئۇلارنىڭ بىرى ئۆلۈپ كەتكەن بولسىمۇ، ھايات قالغىنى ئۆلگەن جورىسىدىن مىراس ئالىدۇ.

مىراس ئېلىشتىن مەنئى قىلىنىدىغانلار

مىراس ئېلىشتىن مەنئى قىلىنىدىغانلار ئىككى خىل كىشى بولۇپ، ئۇلار مۇنۇلار:

(1) مىراس قالدۇرغۇچىنى ئۆلتۈرگەن قاتىل، يەنى بىراۋ ئاتىسىنى ياكى شۇنىڭغا ئوخشاش مىراسىغا ئىگە بولالايدىغان بىرەر كىشىنى قەستەن ئۆلتۈرگەن بولسا، ئۇنىڭدىن مىراس ئالالمايدۇ. پەيغەمبەر

ئەلەيھىسسالام بۇ ھەقتە: «قاتىل ئۆزى ئۆلتۈرگەن كىشىسىنىڭ مىراسىدىن ھېچ نەرسە ئالالمايدۇ»[1] دەپ كۆرسەتكەن.

(2) مېيىت بىلەن ۋارىسنىڭ بىر دىندا بولماسلىقى يەنى مىراس قالدۇرغۇچى مېيىت مۇسۇلمان، مىراس ئالغۇچى مۇسۇلمان ئەمەس ياكى مىراس قالدۇرغۇچى مۇسۇلمان ئەمەس، مىراس ئالغۇچى مۇسۇلمان بولسا، بۇ ئىككىسى بىر ـ بىرىدىن مىراس ئالالمايدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر ھەدىستە: «كاپىر مۇسۇلماندىن، مۇسۇلمان كاپىردىن مىراس ئالالمايدۇ»[2] دەپ كۆرسەتكەن.

مۇسۇلمانلىقتىن يېنىپ مۇرتەد بولۇپ كەتكەن كىشىمۇ بۇ ھۆكۈمنىڭ ئىچىگە كىرىدۇ.

مىراس ئېلىشنىڭ شەرتلىرى

مىراس ئېلىشنىڭ شەرتلىرى ئىككى بولۇپ، ئۇلار مۇنۇلار:

(1) مىراس قالدۇرغۇچىنىڭ ئەملىيەتتە ئۆلگەن ياكى ئۆلگەنلىكىگە ھۆكۈم قىلىنغان بولۇشى. مەسىلەن: ئىز-دېرەكسىز يوقاپ كەتكەن ئادەمگە «ئۆلدى» دەپ ھۆكۈم چىقىرىلغىنىغا ئوخشاش. چۈنكى تىرىك ئادەمنىڭ مىراسى تەقسىم قىلىنمايدۇ.

(2) مىراس قالدۇرغۇچى ئۆلگەن ۋاقتىنىڭ ئۆزىدە ۋارىسنىڭ ھايات بولۇشى. چۈنكى مىراس قالدۇرغۇچىدىن بۇرۇن ئۆلۈپ كەتكەن كىشى ئۇنىڭ مىراسىنى ئالالمايدۇ. مەسىلەن: بىراۋ ئاتىسىدىن بۇرۇن ئۆلۈپ

(1) ئىبن ئابدۇلبىر رىۋايىتى
(2) بۇخارىي ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

كەتكەن بولسا، ئۆلۈپ كەتكەن بۇ كىشىنىڭ بالىلىرىنىڭ مەزكۇر ئاتا ئۆلگەندە ئۇنىڭدىن دادىسىنىڭ مىراسىنى ئالالمىغىنىغا ئوخشاش. ئەمما ئۇلارنىڭ نەۋرە سۈپىتى بىلەن مىراس ئېلىشى باشقا مەسىلە.

قۇرئان كەرىمدىكى مىراس ئايەتلىرى

مىراس ئايەتلىرى مۇنۇ ئايەتلەردۇر:

1. ﴿ يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنْثَيَيْنِ فَإِنْ كُنَّ نِسَاءً فَوْقَ اثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَا تَرَكَ وَإِنْ كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُ وَلِأَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ إِنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ وَلَدٌ وَوَرِثَهُ أَبَوَاهُ فَلِأُمِّهِ الثُّلُثُ فَإِنْ كَانَ لَهُ إِخْوَةٌ فَلِأُمِّهِ السُّدُسُ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِي بِهَا أَوْ دَيْنٍ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ لَا تَدْرُونَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ لَكُمْ نَفْعًا فَرِيضَةً مِنَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴾يەنى﴿ئاللاھ بالىلىرىڭلار (غا تېگىدىغان مىراس)ھەققىدە تەۋسىيە قىلىدۇكى، بىر ئەرگە ئىككى ئايالنىڭ ھەسسىسى تېگىدۇ، ئەگەر مېيىتنىڭ قىزى(ئىككى ياكى)ئىككىدىن كۆپ بولسا، ئۇ چاغدا ئۇلارغا مىراسنىڭ ئۈچتىن ئىككى ھەسسىسى تېگىدۇ، ئەگەر (ۋارىس)بىر قىز بولىدىغان بولسا، ئۇنىڭغا مىراسنىڭ يېرىمى تېگىدۇ، ئەگەر مېيىتنىڭ بالىلىرى بولسا، بۇ چاغدا ئۇنىڭ ئاتا - ئانىسىنىڭ ھەر بىرىگە مىراسنىڭ ئالتىدىن بىرى تېگىدۇ. ئەگەر ئۇنىڭ بالىلىرى بولماي مىراسقا پەقەت ئۇنىڭ ئاتا - ئانىسى ۋارىسلىق قىلىدىغان بولسا، بۇچاغدا ئۇنىڭ ئانىسىغا مىراسنىڭ ئۈچتىن بىرى تېگىدۇ(قالغىنى ئاتىسىغا تېگىدۇ). ئەگەر مېيىتنىڭ(ئاتا - ئانىسىدىن باشقا يەنە) قېرىنداشلىرى بولسا، ئانىسىغا مىراسنىڭ ئالتىدىن بىرى تېگىدۇ(قالغىنىنى ئاتىسى ئالىدۇ). (بۇ تەقسىمات)مېيىتنىڭ ۋەسىيتى ئورۇندالغان ۋە قەرزى تۆلىنىپ بولغاندىن كېيىن ئېلىپ بېرىلىدۇ. ئاتا - ئاناڭلار ۋە بالىلىرىڭلاردىن (يەنى بۇ ئىككىسىدىن)قايسىنىڭ مەنپەئەت جەھەتتىن ئۆزەڭلارغا ئەڭ يېقىن

ئىكەنلىكىنى بىلمەيسىلەر، بۇ ئاللاھ تەرىپىدىن بېكىتىلگەن بەلگىلىمىدۇر. ئاللاھ ھەقىقەتەن ھەممىنى بىلگۈچى، ھېكمەت بىلە ئىش قىلغۇچىدۇر.﴾[1]

2. ﴿وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ أَزْوَاجُكُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُنَّ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَهُنَّ وَلَدٌ فَلَكُمُ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْنَ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِينَ بِهَا أَوْ دَيْنٍ وَلَهُنَّ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْتُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَكُمْ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ الثُّمُنُ مِمَّا تَرَكْتُمْ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ تُوصُونَ بِهَا أَوْ دَيْنٍ وَإِنْ كَانَ رَجُلٌ يُورَثُ كَلَالَةً أَوِ امْرَأَةٌ وَلَهُ أَخٌ أَوْ أُخْتٌ فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسُ فَإِنْ كَانُوا أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ فَهُمْ شُرَكَاءُ فِي الثُّلُثِ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصَى بِهَا أَوْ دَيْنٍ غَيْرَ مُضَارٍّ وَصِيَّةً مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَلِيمٌ﴾يەنى﴿ئەگەر ئاياللىرىڭلارنىڭ بالىلىرى بولمىسا، بۇ چاغدا ئۇلار قالدۇرغان مىراسنىڭ يېرىمى(ئى ئەرلەر!)سىلەرگە تېگىدۇ. ئەگەر ئۇلارنىڭ بالىلىرى بولسا، ئۇلار قالدۇرغان مىراسنىڭ تۆتتىن بىرى سىلەرگە تېگىدۇ. (بۇ تەقسىمات)مېيىتنىڭ ۋەسىيتى ئورۇنلانغان ياكى قەرزى تۆلىنىپ بولغاندىن كېيىن ئېلىپ بېرىلىدۇ. ئەگەر سىلەرنىڭ بالىلىرىڭلار بولمىسا، بۇ چاغدا ئاياللىرىڭلارغا سىلەر قالدۇرغان مىراسنىڭ تۆتتىن بىرى تېگىدۇ، ئەگەر سىلەرنىڭ بالىلىرىڭلار بولسا، بۇ چاغدا ئايالىڭلارغا سىلەر قالدۇرغان مىراستىن سەككىزدىن بىرى تېگىدۇ. (بۇ تەقسىمات)مېيىتنىڭ ۋەسىيتى ئورۇنلانغان ياكى قەرزى تۆلىنىپ بولغاندىن كېيىن ئېلىپ بېرىلىدۇ. ئەگەر مىراس قالدۇرغۇچى ئاتا - ئانىسىز، بالىسىز ئەر ياكى ئايال بولۇپ، ئۇنىڭ ئانا بىر قېرىندىشى ۋە ئانا بىر ھەمشىرىسى بەلسا، ئۇلارنىڭ ھەر بىرىگە مىراسنىڭ ئالتىدىن بىرى تېگىدۇ. ئەگەر مىراس قالدۇرغۇچىنىڭ(يەنى مىراس قالدۇرغۇچى مېيىتنىڭ ئانا بىر ئاتا باشقا)

(1) نىسا سۈرىسى 11. ئايەت

قېرىنداشلىرى ۋە ھەمشىرىلىرى بۇنىڭدىن(يەنى بىردىن)كۆپ بولسا، ئۇ چاغدا مىراسنىڭ ئۈچتىن بىرى ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ئورتاق تەقسىم قىلىنىدۇ. (بۇ تەقسىمات)مېيىتنىڭ ۋەسىيتى ئورۇندالغان ياكى قەرزى تۆلىنىپ بولغاندىن كېيىن ئېلىپ بېرىلىدۇ. (مىراس قالدۇرغۇچى ئادەمنىڭ) ۋەسىيتى ۋارىسلارغا زىيان يەتكۈزمەيدىغان بولۇشى كېرەك. ئۇ ئاللاھ تەرىپىدىن قىلىنغان تەۋسىيەدۇر. ئاللاھ ھەممىنى بىلگۈچى ۋە ھەلىمدۇر﴾[1].

3. ﴿يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ إِنِ امْرُؤٌ هَلَكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُ أُخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ وَهُوَ يَرِثُهَا إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهَا وَلَدٌ فَإِنْ كَانَتَا اثْنَتَيْنِ فَلَهُمَا الثُّلُثَانِ مِمَّا تَرَكَ وَإِنْ كَانُوا إِخْوَةً رِجَالًا وَنِسَاءً فَلِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنْثَيَيْنِ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ أَنْ تَضِلُّوا وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴾يەنى﴿ سەندىن ئاتا ـ ئانىسى، بالىسى يوق مېيىتنىڭ مىراسى توغرۇلۇق پەتىۋا سورىشىدۇ، ئېيتقىنكى، « ئاللاھ ئاتا ـ ئانىسى، بالىسى يوق كىشى (قالدۇرغان مىراس) توغرىسىدىكى ھۆكۈمنى مۇنداق بايان قىلىدۇ: ئەگەر بىر كىشى ۋاپات بولسا، بالىسى بولمىسا، پەقەت بىرلا ھەمشىرىسى بولسا، ئۇ تەرىكىنىڭ يېرىمىنى ئالىدۇ، ئەگەر ئۇ ئايالىنىڭ بالىسى بولمىسا، ئەر بىر تۇغقىنى ئۇنىڭ ۋارىسى بولىدۇ. ئەگەر ئىككى ھەمشىرىسى بولسا، ئۇلار تەرىكىنىڭ ئۈچتىن ئىككى ھەسسىسىنى ئالىدۇ، ئەگەر ۋارىسلار ھەم ئەر، ھەم ئايال بىر تۇغقانلار بولسا (ئۇلاردىن) بىر ئەرگە ئىككى ئايالنىڭ ھەسسىسى بېرىلىدۇ، ئاداشماسلىقتىكىلار ئۈچۈن ئاللاھ سىلەرگە (شەرىئەت ئەھكاملىرىنى) بايان قىلىپ بېرىدۇ. ئاللاھ ھەممە نەرسىنى

(1) نىسا سۈرىسى 12. ئايەتلەر

بىلگۈچىدۇر»﴾[1].

بىر ئەرگە ئىككى ئايالنىڭ ھەسسىسنى بېرىشنىڭ ھېكمىتى

بەزىلەر «نېمە ئۈچۈن ئايالغا ئەرنىڭ ھەسسىسىنى بېرىمىز بېرىلىدۇ؟ بۇ ئادالەتسىزلىك ئەمەسمۇ؟» دەپ سوريشى مۇمكىن. بۇ ئادالەتسىزلىك ئەمەس، بەلكى ھېكمەتلىك بەلگىلىمىدۇر. بۇنىڭ قىسقىچە بايانى مۇنداق:

ئىسلامدىكى مىراس مەسلىسى ئائىلە نىزامىغا باغلىق بىر مەسىلە. بۇ ئىككىسىنى بىر - بىرىدىن ئايرىپ چۈشىنىشكە بولمايدۇ. بىر ئائىلىدىكى ئايال مۇنۇ تۆت خىل ئايالنىڭ بىرى بولىدۇ: ياكى شۇ ئائىلىدىكى ئەرنىڭ ئايالى بولىدۇ ياكى ئۇنىڭ قىزى بولىدۇ ياكى ئۇنىڭ ئانىسى بولىدۇ ياكى ئۇنىڭ ھەمشىرىسى بولىدۇ.

ئەگەر بۇ ئايال شۇ ئائىلىنىڭ قىزى بولسا، ئۇنىڭ يېمەك - ئىچمەك، كىيىم - كېچەك ۋە باشقىمۇ پۈتۈن چىقىملىرى ئاتىسىنىڭ ئۈستىگە يۈكلىنىدۇ.

ئەگەر بۇ ئايال شۇ ئائىلىدىكى ئائىلە باشلىقىنىڭ ئايالى بولسا، ئۇنىڭ چىقىملىرى «نەپىقە» دەپ ئاتىلىپ ئېرىنىڭ ئۈستىگە يۈكلىنىدۇ.

ئەگەر بۇ ئايال شۇ ئائىلە ئىچىدە ئانا بولۇپ (يەنى شۇ ئائىلىدىكى ئائىلە باشلىقى بولغان ئەرنىڭ ئانىسى بولۇپ) ياشىغان بولسا، ئۇنىڭ

(1) نىسا سۈرىسى 176- ئايەت

پۈتۈن چىقىملىرى ئوغلىنىڭ ئۈستىگە يۈكلىنىدۇ.

ئەگەر بۇ ئايال شۇ ئائىلىدىكى ئائىلە باشلىقى بولغان ئەرنىڭ ھەمشىرىسى بولۇپ، ئۇنىڭ ئاتا - ئانىسى، ياكى جورىسى ياكى بالىسى بولمىغانلىقتىن ، شۇ كىشىنىڭ رىئايىتى ئاستىدا تۇرغان بولسا، ئۇنىڭ بارلىق چىقىملىرى شۇ ئوغۇل قېرىندىشىنىڭ ئۈستىگە يۈكلىنىدۇ.

ئېرى يوق، ئوغلىمۇ يوق، ئاتىسمۇ يوق، قېرىندىشى ھەم يوق ئەرنىڭ چىقىملىرى ئۇنىڭ تاغا ئاكىلىرىنىڭ ئۈستىگە يۈكلىنىدۇ. ئەگەر ئۇنىڭ تاغا ئاكىلىرىمۇ بولمسا، بۇ ئايالنىڭ ھاياتى مۇسۇلمانلار ئاممىسى تەرىپىدىن كاپالەتكە ئېلىنىدۇ.

بۇ يەردىن مەلۇم بولىدۇكى، ئاياللارنىڭ تۇرمۇشتىكى پۈتۈن چىقىملىرى ئەرلەر تەرىپىدىن تەمىن ئېتىلىدۇ. ئاياللارنىڭ باشقىلارغا چىقىم قىلىشى ئۇياقتا تۇرسۇن، ئۆزلىرىنىڭ ئېھتىياجلىرى ئۈچۈنمۇ چىقىم قىلىشلىرى لازىم كەلمەيدۇ. بەلكى ھەممىنى ئەرلەر قامدايدۇ.

ئەمدى ئەرلەرگە كەلسەك، ئوغۇل بالا قولى ئىشقا تەككەندىن باشلاپ ئۆينىڭ ئېھتىياجلىرىنى قامداشتا ئاتىسىغا ياردەملىشىدۇ. ئېغىر ئىشلار ئۇنىڭ بېشىغا چۈشىدۇ. ئۇ ئۆيلىنىپ بىر ئائىلىنىڭ بېشى بولغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئايالى ۋە بالىلىرىنىڭ چىقىملىرى يۈكلىنىدۇ. ئەگەر ئۇنىڭ ئاتىسى بولمسا، ئانىسىنى، قېرىنداشلىرىنى بېقىشى، ئاتا - ئانىسى بولغان تەقدىردىمۇ، ئۇلار ياشىنىپ قالغان، كىرىمى يوق ھالەتتە بولسا، بۇلارنى ياخشى بېقىشى، بارلىق ئېھتىياجلىرىنى قامدىشى لازىم كېلىدۇ. دېمەك، ئائىلە ھاياتىدىكى بارلىق چىقىم - خراجەتلەر قانداقلا شارائىتتا بولمسۇن، پەقەتلا ئەرنىڭ ئۈستىگە يۈكلىنىدۇ. شۇڭا ئىسلام دىنىنىڭ مىراس قانۇنى بىر ئەرگە

ئىككى ئايالنىڭ ھەسسىسىنى بەلگىلىگەن.

قۇرئان كەرىمدە مىراس ئېلىشى بەلگىلەنگەنلەر

قۇرئان كەرىمنىڭ ئايەتلىرى ئارقىلىق مىراس ئېلىشى بېكىتىلگەن شەخسلەر تۆۋەندىكى 6 خىل شەخستۇر:

(1) مىراسنىڭ يېرىمنى ئالىدىغانلار

(2) مىراسنىڭ تۆتتىن بىرىنى ئالىدىغانلار

(3) مىراسنىڭ سەككىزدىن بىرىنى ئالىدىغانلار

(4) مىراسنىڭ ئۈچتىن ئىككىسىنى ئالىدىغانلار

(5) مىراسنىڭ ئۈچتىن بىرىنى ئالىدىغانلار

(6) مىراسنىڭ ئالتىدىن بىرىنى ئالىدىغانلار

مىراسنىڭ يېرىمنى ئالىدىغانلار

مىراسنىڭ يېرىمنى ئالىدىغانلار بىرى ئەر، تۇغقان ئايال بولۇپ، تۆۋەندىكى 5 خىل شەخستۇر:

(1) ئەۋلادى يوق ئۆلگۈچىنىڭ ئېرى، يەنى ئۆلگۈچى ئايالنىڭ بالىسى ياكى نەۋرىسى بولمىسا، ئۇنىڭ مىراسنىڭ تەڭ يېرىمنى ئۇنىڭ ئېرى ئالىدۇ.

(2) ئۆلگۈچىنىڭ قىزى، يەنى ئۆلگۈچىنىڭ بىر قىزىدىن باشقا ئوغۇل ياكى قىز ھېچقانداق ئەۋلادى بولمىسا، مىراسنىڭ تەڭ يېرىمنى شۇ قىز ئالىدۇ.

(3) ئۆلگۈچىنىڭ ئوغلىنىڭ قىزى، يەنى ئۆلگۈچىنىڭ شۇ بىرلا قىز نەۋرىسىدىن باشقا پەرزەنتى ياكى نەۋرىسى بولمىسا، مىراسنىڭ تەڭ

يېرىمنى شۇ قىز نەۋرە ئالىدۇ.

(4) ئۆلگۈچىنىڭ ئايال بىر تۇغقىنى، يەنى ئۆلگۈچىنىڭ بىرلا ئايال بىر تۇغقىنى دىن باشقا ئاتا ـ ئانىسى ياكى بىر تۇغقىنى ياكى پەرزەنتى ياكى نەۋرىسى بولمىسا، ئۇنىڭ مىراسىنىڭ تەڭ يېرىمنى بۇ ئايال بىر تۇغقىنى ئالىدۇ.

(5) ئۆلگۈچىنىڭ دادا تەرەپتىن بولغان ئايال بىر تۇغقىنى ، يەنى ئۆلگۈچىنىڭ بۇ بىرلا ئايال بىر تۇغقىنى دىن باشقا ئاتا ـ ئانىسى ياكى بىر تۇغقانلىرى ياكى بالىلىرى ياكى نەۋرىلىرى بولمىسا، ئۆلگۈچىنىڭ شۇ ئايال بىر تۇغقىنى مىراسىنىڭ تەڭ يېرىمنى ئالىدۇ.

مىراسنىڭ تۆتتىن بىرىنى ئالىدىغانلار

مىراسنىڭ تۆتتىن بىرىنى ئالىدىغانلار پەقەت ئىككى خىل كىشى بولۇپ، ئۇلار تۆۋەندىكىچە:

(1) ئەۋلادى بار ئۆلگۈچىنىڭ ئېرى، يەنى ئۆلگۈچى ئايالىنىڭ ئوغلى ياكى قىزى ياكى مەيلى قىز، مەيلى ئوغۇل بىرەر نەۋرىسى بار بولغان شارائىتتا، ئۇ ئايالىنىڭ ئېرى ئۇنىڭ مىراسىنىڭ تۆتتىن بىرىنى ئالىدۇ.

(2) ئەۋلادى يوق ئۆلگۈچىنىڭ ئايالى، يەنى ئۆلگۈچى ئەرنىڭ ئوغلى ياكى قىزى ياكى مەيلى قىز، مەيلى ئوغۇل بىرەر نەۋرىسى يوق بولغان شارائىتتا، ئۇ ئەرنىڭ ئايالى ئۇنىڭ مىراسىنىڭ تۆتتىن بىرىنى ئالىدۇ.

مىراسنىڭ سەككىزدىن بىرىنى ئالىدىغان كىشى

مىراسنىڭ سەككىزدىن بىرىنى ئالىدىغان پەقەت بىرلا شەخس بولۇپ، ئۇ ئۆلگۈچىدىن پەرزەنت ياكى مەيلى ئوغۇل بولسۇن، مەيلى قىز

بولسۇن بىرەر نەۋرە بىلەن قالغان ئايالدۇر. ئۆلگۈچىنىڭ بىردىن كۆپ ئايالى بولسا، مەزكۇر سەككىزدىن بىرىنى ئۇنىڭ ئايالىلىرى ئۆز ئارىسىدا تەڭدىن ئۈلۈشىدۇ.

مىراسنىڭ ئۈچتىن ئىككىسىنى ئالىدىغانلار

مىراسنىڭ ئۈچتىن ئىككىسىنى ئالىدىغانلار تۆۋەندىكى 4 خىل شەخستۇر:

(1) ئۆلگۈچىنىڭ قىزلىرى، يەنى ئۆلگۈچىنىڭ ئىككى ياكى ئۇنىڭدىن كۆپ قىزى بولۇپ، ئوغلى بولمىسا، بۇ قىزلار ھەممە بىرلىكتە مىراسنىڭ ئۈچتىن ئىككىسىنى ئالىدۇ.

(2) ئۆلگۈچىنىڭ ئوغلىنىڭ قىزلىرى، يەنى ئۆلگۈچىنىڭ ئوغلىدىن بولغان ئىككى ياكى ئۇنىڭدىن كۆپ قىز نەۋرىلىرى بولۇپ، ئوغلى ياكى باشقا بالىلىرى ياكى ئوغۇل نەۋرىلىرى بولمىسا، بۇ قىز نەۋرىلەر ھەممە بىرلىكتە مىراسنىڭ ئۈچتىن ئىككىسىنى ئالىدۇ.

(3) ئۆلگۈچىنىڭ قىز بىر تۇغقانلىرى، يەنى ئۆلگۈچىنىڭ ئاتا بىر ۋە ئانا بىر ئىككى ياكى ئۇنىڭدىن كۆپ قىز بىر تۇغقانلىرى بولۇپ، قىز ياكى ئوغۇل بىرەر پەرزەنتى ياكى نەۋرىسى ياكى ئاتا - ئانىسى بولمىسا ياكى ئاتا بىر ۋە ئانا بىر ئوغۇل بىر تۇغقىنىمۇ بولمىسا، بۇ قىز بىر تۇغقانلار ھەممە بىرلىكتە مىراسنىڭ ئۈچتىن ئىككىسىنى ئالىدۇ.

(4) ئۆلگۈچىنىڭ ئاتا بىر قىز بىر تۇغقانلىرى، يەنى ئۆلگۈچىنىڭ ئىككى ياكى ئۇنىڭدىن كۆپ ئاتا بىر قىز بىر تۇغقانلىرى بولۇپ، قىز ياكى ئوغۇل بىرەر پەرزەنتى ياكى نەۋرىسى ياكى ئاتا - ئانىسى بولمىسا، ئاتا بىر ئوغۇل بىر تۇغقىنى ياكى ئاتا ۋە ئانا بىر قىز بىر تۇغقىنىمۇ

بولمىسا، بۇ ئاتا بىر قىز بىر تۇغقانلار ھەممە بىرلىكتە مىراسنىڭ ئۈچتىن ئىككىسىنى ئالىدۇ.

مىراسنىڭ ئۈچتىن بىرىنى ئالىدىغانلار

مىراسنىڭ ئۈچتىن بىرىنى ئالىدىغانلار تۆۋەندىكى 2 خىل كىشىدۇر:

(1) ئۆلگۈچىنىڭ ئانىسى، يەنى ئۆلگۈچىنىڭ بالىسى ياكى ئوغلىدىن بولغان بىرەر نەۋرىسى ياكى بىردىن ئارتۇق قېرىندىشى بولمىسا، ئۇنىڭ ئانىسى مىراسنىڭ ئۈچتىن بىرىنى ئالىدۇ.

(2) ئۆلگۈچىنىڭ ئانا بىر بىر تۇغقانلىرى، يەنى ئۆلگۈچىنىڭ بىردىن ئارتۇق ئانا تەرەپ بىر تۇغقانلىرى بولۇپ، ئاتىسى ياكى باللىرى بولمىسا، ئۆلگۈچىنىڭ بۇ ئانا بىر بىر تۇغقانلىرى مىراسنىڭ ئۈچتىن بىرىنى ئالىدۇ.

ئەسلى قائىدە بويىچە، ئۆلگۈچىنىڭ ئانىسى بىلەن دادىسى ئىككىسىلا بار بولۇپ، ئۇنىڭ بالىسى ياكى ئوغلىدىن بولغان بىرەر نەۋرىسى ياكى بىردىن ئارتۇق قېرىندىشى بولمىسا، ئۇنىڭ ئانىسى مىراسنىڭ ئۈچتىن بىرىنى ئالىدۇ. مۇنۇ ئايەت بۇنى ئىپادىلەيدۇ:«ئەگەر ئۇنىڭ باللىرى بولماي مىراسقا پەقەت ئۇنىڭ ئاتا-ئانىسى ۋارىسلىق قىلىدىغان بولسا، بۇچاغدا ئۇنىڭ ئانىسىغا مىراسنىڭ ئۈچتىن بىرى تېگىدۇ (قالغىنى ئاتىسىغا تېگىدۇ)». ئەمما بۇ ماۋزۇدا ئىككىنچى خەلىپە ھەزرىتى ئۆمەر پۈتۈن ئۆلىما ساھابىلارنىڭ بىردەك ئىتتىپاقى بويىچە بېكىتكەن ئىككى مەسىلە بار بولۇپ، ئۇنىڭدا ئۆلگۈچىنىڭ ئانىسى ئومۇمىي مىراسنىڭ ئۈچتىن بىرىنى ئەمەس، بەلكى مىراستىن قالغانىنىڭ ئۈچتىن بىرىنى ئالىدۇ. ئۇلار تۆۋەندىكىچە:

(1) ئۆلگۈچىنىڭ ئېرى، دادىسى ۋە ئانىسىدىن باشقا ھېچ نەرسىسى بولمىسا، ئېرى مىراسىنىڭ تەڭ يېرىمىنى، ئانىسى قالغان يېرىمىنى ئۈچتىن بىرىنى، دادىسى بۇ ئىككىسىدىن قالغىنىنى ئالىدۇ.

(2) ئۆلگۈچىنىڭ ئايالى، ئانىسى ۋە دادىسىلا بولۇپ، باشقا ھېچ نەرسىسى بولمىسا، ئۆلگۈچىنىڭ ئايالى مىراسىنىڭ تۆتتىن بىرىنى، ئانىسى تۆتتىن بىرىدىن قالغانىنىڭ ئۈچتىن بىرىنى، دادىسى قالغانىنىڭ ھەممىسىنى ئالىدۇ.

مىراسنىڭ ئالتىدىن بىرىنى ئالىدىغانلار

مىراسىنىڭ ئالتىدىن بىرىنى ئالىدىغانلار ئۆلگۈچىنىڭ دادىسى، دادىسىنىڭ دادىسى، ئانىسى، ئانىسىنىڭ ئانىسى، ئوغلىنىڭ قىزى، دادا بىر ھەمشىرىسى، ئانا بىر بىر تۇغقىنى قاتارلىق 7 خىل كىشى بولۇپ، ئۇلار تۆۋەندىكىچە:

(1) ئۆلگۈچىنىڭ دادىسى، يەنى ئۆلگۈچىنىڭ پەرزەنتى ياكى نەۋرىسى بولسا، ئۇنىڭ ئاتىسى مىراسنىڭ ئالتىدىن بىرىنى ئالىدۇ.

(2) ئۆلگۈچىنىڭ دادىسىنىڭ دادىسى،يەنى ئۆلگۈچىنىڭ دادىسى بولماسلىق شەرتى بىلەن چوڭ دادىسى دادىسىنىڭ ئورنىدا تۇرىدۇ. پەقەت تۆۋەندىكى 3 مەسىلىدە ئەھۋال باشقىچە بولىدۇ:

① ئۆلگۈچىنىڭ ئاتا بىر ۋە ئانا بىر ياكى ئاتا بىر بىر تۇغقانلىرى دادىسى بار بولغان ھالەتتە مىراس ئالالمايدۇ. لېكىن چوڭ دادىسى بار ھالەتتە ئالالايدۇ. بۇ شافئىي، ھەنبەلىي ۋە مالىكى مەزھەپلىرىنىڭ كۆزقارىشى. ئەمما ھەنەفىي مەزھىپىگە كۆرە، مەزكۇر بىر تۇغقانلار چوڭ دادىسى بار ھالەتتىمۇ مىراس ئالالمايدۇ.

② ئۆلگۈچىنىڭ ئېرى، ئانىسى ۋە دادىسىلا بولۇپ، باشقا ۋارىسلىرى بولمىسا، ئانىسى (يۇقىرىدا بايان قىلىنغاندەك ئېرى يېرىمىنى ئېلىپ بولغان مىراستىن قالغانلىقى) ئۈچتىن بىرىنى ئالىدۇ. ئەگەر دادىسىنىڭ ئورنىدا چوڭ دادىسى بولسا، ئانىسى پۈتۈن تەرىكەنىڭ ئۈچتىن بىرىنى ئالىدۇ.

③ ئۆلگۈچىنىڭ ئايالى، ئانىسى ۋە دادىسىلا بولۇپ، باشقا ۋارىسى بولمىسا، ئانىسى (يۇقىرىدا بايان قىلىنغاندەك ئېرى يېرىمىنى ئېلىپ بولغان مىراستىن قالغانلىقى) ئۈچتىن بىرىنى ئالىدۇ. ئەگەر دادىسىنىڭ ئورنىدا چوڭ دادىسى بولسا، ئانىسى پۈتۈن تەرىكەنىڭ ئۈچتىن بىرىنى ئالىدۇ.

(3) ئۆلگۈچىنىڭ ئانىسى، يەنى ئۆلگۈچىنىڭ بالىسى ياكى ئوغلىنىڭ بالىسى ياكى بىردىن كۆپ قېرىندىشى بولسا (مەيلى ئەر بولسۇن، مەيلى ئايال بولسۇن، مەيلى بىر دادا ۋە بىر ئانىدىن، مەيلى بىر ئانىدىن ياكى بىر دادىدىن بولغان بولسۇن)، ئانىسى ئالتىدىن بىرىنى ئالىدۇ.

(4) ئۆلگۈچىنىڭ چوڭ ئانىسى، يەنى ئۆلگۈچىنىڭ ئانىسى بولمىسا، ئۇنىڭ چوڭ ئانىسى مىراسىنىڭ ئالتىدىن بىرىنى ئالىدۇ. دەرىجە جەھەتتە ئوخشاش بولغان(ئانىسىنىڭ ئانىسى ۋە دادىسىنىڭ ئانىسىغا ئوخشاش) بىردىن كۆپ چوڭ ئانىلار بولسا، بۇ چوڭ ئانىلار مىراسىنىڭ ئالتىدىن بىرىنى ئۆز ئارىسىدا تەڭدىن ئۈلۈشىدۇ.

(5) ئۆلگۈچىنىڭ ئوغلىنىڭ قىزى، يەنى ئۆلگۈچىنىڭ بىرلا قىزى بولۇپ، ھاياتتا بولمىغان بىر ئوغلىنىڭ بىر ياكى بىردىن كۆپ قىزى بولسا، ئۆلگۈچىنىڭ قىزى مىراسىنىڭ تەڭ يېرىمىنى، ئوغلىنىڭ قىزى ياكى قىزلىرى مىراسىنىڭ ئالتىدىن بىرىنى ئالىدۇ.

(6) ئۆلگۈچىنىڭ دادا بىر ھەمشىرىسى، يەنى ئۆلگۈچىنىڭ دادا بىر ئانا بىر ھەمشىرىسى بىلەن دادا بىر بىر ياكى بىردىن كۆپ ھەمشىرىسى بولسا، ئۆلگۈچىنىڭ دادا بىر ئانا بىر ھەمشىرىسى مىراسىنىڭ تەڭ يېرىمنى، دادا بىر ھەمشىرىسى (ياكى ھەمشىرىلىرى بىرلىكتە) مىراسنىڭ ئالتىدىن بىرىنى ئالىدۇ.

(7) ئۆلگۈچىنىڭ ئانا بىر بىر تۇغقىنى، يەنى ئۆلگۈچىنىڭ دادىسى ياكى چوڭ دادىسى، بالىسى ياكى نەۋرىسى بولمىسا، ئۇنىڭ بىرلا ئانا بىر بىر تۇغقىنى بولسا، شۇ بىر تۇغقىنى مىراسنىڭ ئالتىدىن بىرىنى ئالىدۇ.

دادىسى بۇۋىسىدىن ئىلگىرى ئۆلۈپ كەتكەن بالىلار بۇۋىسىدىن مىراس ئالامدۇ؟

دادىسىنىڭ ھايات ۋاقتىدا ئۆلۈپ كەتكەن ئادەمنىڭ بالىلىرى، كېيىن بۇۋىسىمۇ ئۆلۈپ كەتكەندە، ئەگەر ئەگەر بۇ بۇۋاينىڭ ھاياتتا باشقا بالىلىرى بولسا، نەۋرىلەرگە بۇ بۇۋاينىڭ مىراسىدىن تەگمەيدۇ. چۈنكى بۇۋاينىڭ بالىلىرى ئۇنىڭ مىراسىنى ئېلىشقا نەۋرىلەردىن ھەقلىقتۇر. شۇڭا نەۋرىلەر بۇۋىسىنىڭ بالىلىرى بار ھالەتتە ئۇنىڭ مىراسىغا شېرىك بولالمايدۇ. ئەگە بۇۋاينىڭ بالىلىرى بولمىسا، نەۋرىلەرنىڭ مىراستىن ھەققى بولىدۇ.

دادىسىدىن يېتىم قالغان بالىلارنى بۇۋىسىنىڭ مال-دۇنياسىدىن نېسۋىدار قىلىشنىڭ چارىسى نېمە؟

دادىسىدىن يېتىم قالغان بالىلارنى بۇۋىسىنىڭ مال-مۈلكىدىن نېسۋىدار قىلىش بۇۋىسىنىڭ قولىدىكى ئىش. يېتىم نەۋرىلىرىنىڭ قالغانلىقىنى، ئۆزىنىڭ باشقا بالىلىرى بولغانلىق سەۋەبتىن، مىراس قانۇنى بويىچە، نەۋرىلىرىنىڭ ئۇنىڭ مىراسىنى ئالالمايدىغانلىقىنى

بىلگەن بۇيۇاي ئەلۋەتتە بۇ باللارغا ھايات ۋاقتىدا مال-دۇنياسىدىن خالىغانلىرىنى ئايرىپ بېرىدۇ ياكى ئۆزى ئۆلگەندىن كېيىن نەۋرىلىرىگە بېرىلىشىنى تاپىلاپ ۋەسىيەت قالدۇرىدۇ. بۇ ئىككى يول بىلەن بۇيۇاي ئۆزىنىڭ يېتىم نەۋرىلىرىنىڭ بېشىنى سىلىغان بولىدۇ.

مۇنداق بىر ئەھۋال ئاستىدا ۋەسىيەت قىلىش پەرزدۇر. ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن:﴿ كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِنْ تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةُ لِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ ﴾يەنى﴿ ئەگەر سىلەردىن بىرەيلەن ئۆلۈش ئالدىدا كۆپ مال قالدۇرسا، ئۇنىڭ ئاتا-ئانىسىغا ۋە ئۇرۇق-تۇغقانلىرىغا ئادىللىق بىلەن ۋەسىيەت قىلىشى تەقۋادارلارنىڭ ئۆتەشكە تېگىشلىك بۇرچى سۈپىتىدە پەرز قىلىندى﴾ [1]

چۈنكى ۋارىسلارغا بىر نەرسە بېرىش ھەققىدە ۋەسىيەت قىلىشقا بولمايدۇ. قىلغان ھالەتتىمۇ بۇ ۋەسىيەت يۈرگۈزۈلمەيدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام:« ئاللاھ ھەر بىر ھەق ئىگىسىنىڭ ھەققىنى بەلگىلەپ بەردى. ۋارىسقا ۋەسىيەت قىلىشقا بولمايدۇ»[2]دېگەن. ئەمما نەۋرىلەر تاغىلىرى سەۋەبتىن بۇۋىسىنىڭ مىراسىدىن مەھرۇم قالغانلىقى سەۋەبلىك، ئۇلار ۋارىس ھېسابلانمايدۇ. نەتىجىدە، ئۇلارغا مال-دۇنياسىدىن بېرىش ھەققىدە ۋەسىيەت قىلىش جائىز بولۇپلا قالماستىن، مۇنداق شارائىتتا شۇ يېتىم نەۋرىلىرىنىڭ بېشىنى سىلاش ئۈچۈن پەرزدۇر[3].

(1) بەقەرە سۈرىسى179-ئايەت

(2) ئىمام ئەھمەد رىۋايىتى

(3)دوكتۇر يۈسۈپ ئەل قەرداۋىنىڭ«فتاوى معاصرة» (ھازىرقى زامان

مۇسۇلمان ئەمەس ئائىلىدىن بىرى مۇسۇلمان بولغان بولسا، ئۇنىڭ ئاتا-ئانىسىدىن كۆپ مىقداردا مىراس قالغان بولسا، بۇ كىشى مۇسۇلمان بولغانلىقى سەۋەبلىك ئاتا-ئانىسىنىڭ مال-دۇنياسىدىن مەھرۇم بولامدۇ؟

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر ھەدىستە: «كاپىر مۇسۇلماندىن، مۇسۇلمان كاپىردىن مىراس ئالالمايدۇ»[1] دەپ بېكىتكەن. بۇ ھۆكۈم كۆچكە ئىگە. ئەمما ئىسلام دىنى كىسلەرنىڭ مەنپەئەتىگە زىيان يەتكۈزىدىغان بىر دىن ئەمەس. ئەلۋەتتە بۇ مەسلىنىڭمۇ بىر چىقىش يولى بار. دوكتۇر يۈسۈپ ئەل قەرداۋىي ياۋروپا جەمئىيىتىدە ياشايدىغان ئاز سانلىق مۇسۇلمانلارنىڭ ئەھۋالىنى كۆزدە تۇتقان ھالدا، مۇنداق دەپ پەتىۋا بەرگەن: « كاپىرنىڭ مۇسۇلماندىن، مۇسۇلمانىنىڭ كاپىردىن مىراس ئالالمايدىغانلىقى ئىسلام دىنىنى بېكىتكەن قانۇن. نورمال ھالەتلەردە شۇنداق بولىدۇ. بەزى شارائىتلاردا ئەھۋال باشقىچە بولىدۇ. مەسىلەن: كاتتا ساھابىلاردىن مۇئاۋىيە ۋە مۇئاز ئىبن جەبەل قاتارلىقلار مۇسۇلمانىنىڭ كاپىر تۇغقانلىرىدىن مىراس ئېلىشىغا يول قويغان ۋە كاپىرنىڭ مۇسۇلماندىن ئېلىشىغا يول قويمىغان.»[2]

كاتتا ئۆلىمالاردىن يەھيا ئىبن يەئمۇر[3] ئۆزلىرىنىڭ كاپىر

پەتىۋالىرى)ناملىق ئەسىرى، 1-توم، 508-بەت.

(1) بۇخارىي ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

(2) ئەل مۇغنى 9/154.

(3) يەھيا ئىبن يەئمۇر-ھازىرقى ئىراقنىڭ بەسرە شەھىرىدە دۇنياغا كەلگەن كاتتا ئالىم، ئۇ زامانىسىنىڭ مۇجتەھىدلىرىدىن بولۇپ، قۇرئان، ھەدىس، فىقھى ۋە ئەرەب تىلى ئىلىملىرىدە كامالىغا يەتكەن. ھىجرىيە129-يىلى ئالەمدىن ئۆتكەن.

قېرىندىشىنىڭ مىراسى توغرىسىدا ھۆكۈم سۇراپ كەلگەن بىرى مۇسۇلمان، يەنە بىرى يەھۇدىي ئىككى قېرىنداشقا ئۇنىڭ مىراسىنى بۆلۈپ بەرگەن. بۇ قىلغىنىغا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ:« ئىسلام زىيادە قىلىدۇ، كەم قىلمايدۇ»[1] يەنى ئىسلام ياخشىلىقلارغا سەۋەب تۇرتكە بولىدۇ، زىيان-زەخمەتكە سەۋەب بولمايدۇ، دېگەن سۆزنىڭ دەلىل قىلغان. بۇ ئورۇندا، «ئىسلام ئۈستۈن بولىدۇ، ئۇنىڭغا باشقىسى ئۈستۈن بولالمايدۇ»[2] دېگەن ھەدىسنى خاتىرلەشمۇ يېتەرلىك. شۇنىڭدەك، بىز مۇسۇلمالار يەھۇدىي ۋە خرىستىئان دىنىدىكى ئايالالار بىلەن نىكاھلىنالايمىز. ئەمما ئۇلار مۇسۇلمان ئاياللارغا نىكاھلىنالمايدۇ. بىزنىڭ كاپىرلاردىن مىراس ئېلىشىمىز ۋە ئۇلارنىڭ بىزدىن ئالماسلىقمۇ بۇنىڭغا ئوخشاش بىر ئىشتۇر»[3].

(1) ئىمام ئەھمەد ۋە ھاكىم رىۋايىتى

(2)دارا قۇتنى ۋە بەيھەقى رىۋايىتى

(3) دوكتۇر يۈسۇپ ئەل قەرداۋىنىڭ«فتاوى معاصرة» (ھازىرقى زامان پەتىۋالىرى)ناملىق ئەسىرى، 3-تۇم، 674-675-بەتلەر.

ئىككىنچى بۆلۈم

ئەر-ئاياللىق ھايات

ئەر-خوتۇنلۇق هایاتی

دەسلەپکی ئۇچرىشىش

بۇ ماۋزۇدىكى دەسلەپكى ئۇچرىشىش - ئەر - خوتۇنلۇق هایاتىدىكى دەسلەپكى ئۇچرىشىش كېچىسى دېمەكتۇر. بۇ كېچە يېڭى ئەر - خوتۇنلار ئۈچۈن تولىمۇ ئەھمىيەتلىك كېچىدۇر.

مەلۇمكى، قىز بىلەن يىگىت بۇ كېچىگە كۆپلىگەن مەسئۇلىيەتلەرنى ئۆز ئۈستىگە ئالغان بولىدۇ ھەم مەڭگۈلۈك بىر هایاتقا قەدەم قويۇش ئىستىكى ئىچىدە، كۆپلىگەن شېرىن خىياللار بىلەن كىرىدۇ. بۇ، ئىنسانلار ئارىسىدىكى تەبىئىي ئەھۋال. لېكىن قىسمەن هاللاردا، تۇيۇقسىزدىن ئەمەلىيەت تەسەۋۋۇر قىلغاندەك چىقماي قالىدۇ. بىر - بىرىدىن نەپرەتلىنىش كەيپىياتلىرى يۈز بېرىدۇ. شۇڭا بۇ ئىككىسى ئوتتۇرىسىدىكى ماسلىشىش ۋە رىغبەتلىنىشىنىڭ ئورتاق بولۇشى ۋە مۇھەببەتنىڭ تۇنجى داستانىنىڭ يېزىلىشى ئۈچۈن، بۇ كېچىدە ئەر - ئايال هەر ئىككىسىنىڭ بىر - بىرىنىڭ كۆڭلىنى چۈشىنىشى، ئۆزئارا ئىللىق، يۇمشاق ۋە ئاڭلىق مۇئامىلىدە بولۇشى ئۇنىڭدىن بەھاجەت بولغىلى بولمايدىغان تولىمۇ مۇھىم ئىشلاردۇر.

بۇ كېچە توغرۇلۇق يېزىلغان كىتابلارنىڭ بىردەك تەۋسىيەسى تۆۋەندىكى ئۈچ ئىشنى تەكتىلىمەكتە:

1. يىگىتنىڭ ئالدىراپ كەتمەسلىكى ۋە ئۆزىنىڭ هەۋەسىنىلا كۆزلىمەستىن، قارشى تەرەپنىڭ هېسسىياتىغا قاراپ ئىش كۆرۈشى ۋە يۇمشاق، سىلىق، ئاڭلىق مۇئامىلىدە بولۇشى ئىنتايىن زۆرۈردۇر.

2. قىزنىڭ يىگىتىگە قارشى هېسسىياتسىز ۋە هەۋەسسىز

بولۇشالماسلىقى. بەلكى، ئۇنىڭ رىغبىتىگە ماسلىشىشى مۇھىمدۇر. چۈنكى قىزنىڭ ھېسسىياتسىز بولۇۋېلىشى يىگىتنىڭ كۆڭلىنى ۋە ھەۋىسىنى سوۋۇتۇپ قويۇشىغا سەۋەب بولىدۇ. مانا بۇ ئىش كۆپ ھاللاردا ئۇلارنى ئاجرىشىش ياكى بەختسىز ھالدا ياشاشقا مەجبۇر قىلىدۇ. چۈنكى بۇ كىچە ئەر - خوتۇنلۇق هاياتىنىڭ باشلىنىش كېچىسى. باشلىنىشى كۆڭۈللۈك بولغان ھەرقانداق بىر ئىش ئومۇمەن، ئاخىرىغىچە كۆڭۈللۈك بولىدۇ. باشلىنىشتا كۆڭۈلسىزلىك بىلەن باشلانغان ئىش كۆپ ھاللاردا ئاخىرىغىچە كۆڭۈللۈك بولالمايدۇ. چۈنكى دەسلەپكى كۆڭۈلسىزلىكلەر كېيىنكى تۇرمۇشنىڭ بەختلىك ئۆتۈشىگە قىسمەن نۇقسان يەتكۈزمەي قالمايدۇ.

3. يىگىتنىڭ قىزنىڭ ئۆز رىغبىتى بىلەن ئۇنىڭغا يېقىنلىشىشنى كۈتمەسلىكى لازىم. ئۇلار گەرچە بىر - بىرى بىلەن مۇھەببەتلىشىپ توي قىلغان تەقدىردىمۇ، قىز ھەرگىزمۇ ئۆزىچە ئۇنىڭغا يېقىنلاشمايدۇ. چۈنكى قىزلار ئۇياتچان كېلىدۇ. شۇڭا يىگىتنىڭ ئۆزى يېقىنلىشىشى ۋە خجىل بولماسلىقىغا توغرا كېلىدۇ.

جنسى ئالاقە

جنسي ئالاقە - ئەر بىلەن ئايال ئىككىسىنىڭ بىرلىكتە ئۆزلىرىنىڭ جنسي ھەۋەسلىرىنى قاندۇرۇشى دېمەكتۇر.

جنسي ئالاقە ئىككى قىسىمغا بۆلۈنىدۇ: ئۇلارنىڭ بىرى ھالال قىلىنغان جنسي ئالاقە، يەنە بىرى ھارام قىلىنغان جنسي ئالاقىدۇر.

1. ھالال قىلىنغان جنسي ئالاقە

ھالال قىلىنغان جنسي ئالاقە ــ ئۆزىنىڭ نىكاھلاپ ئالغان ھالال

ئايالى بىلەن جىنسىي ئالاقە قىلىشى دېمەكتۇر. ئۆزىنىڭ ھالال ئايالى بىلەن جىنسىي ئالاقە قىلىش ياخشى ھەم ساۋابلىق ئىشتۇر. بۇ مۇئمىنلەرنىڭ سۈپىتىدۇر. ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە مۇئمىنلەرنى مەدھىيەلەپ : ﴿ وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ ﴾يەنى﴿ئۇلار ئەۋرەتلىرىنى ھارامدىن ساقلىغۇچىلاردۇر ﴾دېيدۇ [1].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ساھىبلىرىغا مۇنداق دېگەن: «ئاللاھ تائالاغا ئېيتىلغان ھەربىر تەسبىھ ، ھەربىر تەھلىل، ھەربىر ھەمدۇ سانا، ھەربىر تەكبىر سەدىقىدۇر. كىشىلەرنى ياخشى ئىشلارغا بۇيرۇش، يامان ئىشلاردىن توسۇش سەدىقىدۇر. ھەتتا، سىلەرنىڭ ئايالىڭلارغا يېقىنچىلىق قىلىشىڭلارمۇ سەدىقىدۇر» ساھابىلەر ــ يا رەسۇلۇللاھ! بىز ئۆزىمىزنىڭ جىنسىي ھەۋىسىمىزنى قاندۇرغىنىمىز ئۈچۈنمۇ ساۋاب بېرىلەمدۇ؟ ــ دەپ ئەجەپلىنىشكەندە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېيدۇ: «ئېيتىڭلارچۇ؟ ئەگەر سىلەر جىنسىي ھەۋىسىڭلارنى ھارامدىن قاندۇرساڭلار گۇناھ بولمامدۇ؟(يەنى گۇناھ بولىدۇ ئەمەسمۇ؟) خۇددى شۇنىڭغا ئوخشاش، سىلەر جىنسىي ھەۋىسىڭلارنى ھالالدىن قاندۇرغانلىقىڭلار ئۈچۈن سىلەرگە ساۋاب بېرىلىدۇ»[2].

2. ھارام قىلىنغان جىنسىي ئالاقە

ھارام قىلىنغان جىنسىي ئالاقە - ئۆزىگە ھالال بولمىغان بىرى بىلەن جىنسىي ئالاقە قىلىش دېمەكتۇر. بۇ ئىش شەرىئەت ئىستېمالىدا «زىنا»

(1) مۇئمىنۇن سۈرىسى 5 - ئايەت
(2) بۇخارى رىۋايىتى

دەپ ئاتىلىدۇ. مەلۇمكى، زىنا ئەڭ چوڭ گۇناھى كەبىرلەرنىڭ بىرى بولۇپ، ئاللاھ تائالا مۇسۇلمانلارنى ئۇنىڭدىن قەتئىي مەنئى قىلغان. ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿وَلَا تَقْرَبُوا الزِّنَا إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاءَ سَبِيلًا﴾يەنى ﴿زىناغا يېقىنلاشماڭلار، چۈنكى ئۇ قەبىھ ئىشتۇر، يامان يولدۇر﴾[1].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دەيدۇ: «زىنا قىلغۇچى مۇئمىنلىك ھالىتىدە زىنا قىلمايدۇ. ئوغرىلىق قىلغۇچى مۇئمىنلىك ھالىتىدە ئوغرىلىق قىلمايدۇ. ھاراق ئىچكۈچى مۇئمىنلىك ھالىتىدە ھاراق ئىچمەيدۇ»[2].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يەنە بىر ھەدىستە مۇنداق دەيدۇ: «كىشى زىنا قىلغان چېغىدا، ئۇنىڭدىن ئىمان چىقىپ كېتىپ ئۇنىڭ بېشىدا كۇلۇكە ئوخشاش تۇرىدۇ. ئۇ كىشى گۇناھىغا تەۋبە قىلغاندىن كېيىن ئىمانى ئۇنىڭغا قايتىدۇ»[3].

يەنە بىر ھەدىستە: «قانداقلا بىر مىللەتتە زىنا ياكى جازانىخورلۇق ئورتاقلىشىدىكەن، ئۇلار ئۆزلىرىنى ئاللاھ تائالانىڭ ئازابىغا تۇتقان بولىدۇ»[4].

ئاللاھ تائالا شۇڭا زىنانى «يامان يول» دەپ تەرىپلىگەن.

(1) ئىسرا سۈرىسى 32 - ئايەت
(2) بۇخارى رىۋايىتى
(3) بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى
(4) ھاكىم رىۋايىتى

يېقىنچىلىقنىڭ مۇقەددىمىلىرى

دۇنيادا ھەرقانداق بىر ئىشنىڭ مۇقەددىمىسى بولىدۇ. نەتىجىلەرنىڭ غەلىبىلىك بولۇپ چىقىشى مۇقەددىمىلەرنىڭ توغرا بولۇشىغا باغلىقتۇر. شۇنداق ئىكەن، ئەر ـ خوتۇنلۇق ھاياتتىكى يېقىنچىلىقنىڭمۇ (جىنسىي ئالاقىنىڭمۇ) مەلۇم مۇقەددىمىلىرى بار.

ئەر ـ خوتۇنلۇق ھاياتتىكى سائادەتنىڭ ئاساسى ئەر ـ خوتۇنلارنىڭ جىنسىي ئالاقىدە بىر ـ بىرىدىن تېگىشلىك نېسىۋىلىرىنى ئالالىشىغا باغلىقتۇر. كۆپلىگەن ئەر ـ خوتۇنلارنىڭ ئۆيلىنىپ ئۇزۇن ئۆتمەيلا بىر ـ بىرىدىن نەپرەتلىنىپ ئاجرىشىشى، بەزىلىرىنىڭ چارىسىزلىكتىن بەختسىز ھالدا، بۇ تۇرمۇشنى داۋام قىلدۇرۇشقا مەجبۇر بولۇشىنىڭ سەۋەبى كۆپىنچە، جىنسىي ئالاقىدە ئۇلارنىڭ ئۆزئارا ماسلىشىش ھاسىل قىلالمىغانلىقى، نەتىجىدە تېگىشلىك نېسىۋىسىنى ئالالمىغانلىقىدىن بولىدۇ. شۇڭا، جىنسىي ئالاقىنىڭ ئەر ـ خوتۇن ھەر ئىككىسىگە كۆڭۈللۈك بولۇشى ئۈچۈن ئۇنىڭ مۇقەددىمىلىرىگە رىئايە قىلىشى ئىنتايىن مۇھىمدۇر. ئۇلار تۆۋەندىكىچە:

1. زىننەتلىنىش ۋە خۇشبۇي قوللىنىش

خۇشبۇي قوللىنىش بىلەن زىننەتلىنىش ھەرقانداق كىشىنىڭ كامالىتى ۋە گۈزەللىكى، بولۇپمۇ ئەر ـ خوتۇن ئىككىسىنىڭ بەخت ـ سائادىتى ئۈچۈن ئۇنىڭدىن بىھاجەت بولۇشقا بولمايدىغان مۇھىم ئىشتۇر. زىننەت كۆز ئۈچۈن سائادەت بېغىشلايدۇ، چۈنكى كۆز زىننەتلىك، گۈزەل شەيئىلەرگە باققىنىمدا سائادەت ھېس قىلىدۇ.

خۇشبۇي بۇيۇملىرى ئىنسانىنىڭ مەنىۋىيىتى ئۈچۈن سائادەت

بېغىشلايدۇ، چۈنكى كىشىلەر خۇشبۇيلارنى پۈرىغاندا بىر خىل راھەت ۋە سائادەت ھېس قىلىدۇ. شۇڭا ئىسلام دىنى مۇسۇلمانلارنى جۈمە، ھېيىت نامازلىرى ۋە ئۇلاردىن باشقىمۇ توپلىشىپ ئاممىۋى ھالدا قىلىنىدىغان پائالىيەتلەرگە بېرىشتىن بۇرۇن خۇشبۇي قوللىنىشقا بۇيرۇيدۇ. مانا بۇ مۇسۇلمانلارنىڭ بىر - بىرىنىڭ نەزەردە چىرايلىق، ئېسىل، پاكىز، يېقىملىق كۆرۈنۈشى ۋە بىر - بىرىنى يېقىمسىز ھىدلىرى بىلەن نەپرەتلەندۈرۈپ قويماسلىقى ئۈچۈن ئىدى .

ئايال ئېرى ئۈچۈن ھەر ۋاقىت زىننەتلىنىشكە ۋە خۇشبۇي قوللىنىشقا ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىشى لازىم. بولۇپمۇ ئەر - خوتۇن يېقىنچىلىق قىلىشتىن بۇرۇن زىننەتلىنىش ۋە خۇشبۇي قوللىنىشنى قەتئىي ئۇنتۇماسلىقى كېرەك. ئايالنىڭ زىننەتلىنىشى ۋە خۇشبۇي قوللىنىشى ئېرىنىڭ كۆڭلىنى ئۆزىگە جەلىپ قىلىشى ۋە ئۇنىڭ ھەۋىسىنى قوزغىتىشى ئۈچۈن ئالاھىدە ياردەمچىدۇر. زىننەتلەنمىگەن، خۇشبۇي قوللانمىغان ۋە يۇيۇنۇپ بەدىنىنى پاكىز تۇتمىغان ئايال تىزلا ئېرىنىڭ نەپرىتىگە ئۇچرايدۇ. ئەرمۇ شۇنداق.

ئاياللارنىڭ زىننەتلىرى تۆۋەندىكىچە:

ئاياللارنىڭ ئالتۇن ۋە باشقىمۇ قىممەتلىك مەدەنلەردىن ياسالغان ئېسىل زىننەت بۇيۇملىرى بىلەن ياسىنىشى، ئۈپپا، ئەڭلىك، ئەتىر، ئوسما قاتارلىق بۇيۇملارنى قوللىنىشى، چاچلىرىنى گۈزەل، يارىشىملىق تارىشى، بېقىنلىرىدىكى ۋە پۈتلىرىدىكى تۈكلەرنى يوقىتىپ تۈرۈشى ۋە بۇ ئەزالارنى خۇشبۇي تۈتۈشى، بەدەنلىرىنى پاكىز تۇتۇشى، بولۇپمۇ ئېغىزلىرىنى ئالاھىدە پاكىز تازىلاپ تۇرۇشى، چىشلىرىدا پۇراقنىڭ ھىدىنى قويماسلىقى ۋە سەمرىپ قېلىشنىڭ ئالدىنى ئېلىپ، بەدەن

لاياقىتىگە ئەھمىيەت بېرىشى قاتارلىقلاردۇر.

ئايال يۇقىرىقى زىننەت ۋە خۇشبۇيلارنى پەقەت ئېرى ئۈچۈنلا قوللىنىشى لازىم. ئۆزىنىڭ ئېرىدىن باشقىسى ئۈچۈن زىننەتلەنگەن ئايال گۇناھكار ئايالدۇر. چۈنكى ئايالنىڭ زىننەتلىنىشى ۋە خۇشبۇي قوللىنىشى ئېرى ئۈچۈن مەنىۋى مەنپەئەت ۋە سائادەت بېغىشلايدۇ. بۇنداق مەنپەئەت بىلەن سائادەتنى ئۆزىنىڭ ئېرىدىن باشقىسى ئۈچۈن بېغىشلايدىغان ئايال ئىنسابسىز، رەزىل ئايالدۇر. ئايال ئەڭ ئاۋۋال ئېرىنىڭ كۆزىگە گۈزەل، ئېسىل ۋە يارىشىملىق كۆرۈنىشى ئۈچۈن ئەھمىيەت بېرىش لازىم. بۇنداق قىلمىغاندا، ئاخىرقى ھېسابتا زىيانىنى ئۆزى تارتىدۇ. ئەرلەرمۇ ئايالىرى ئۈچۈن زىننەتلىنىشى ۋە خۇشبۇي قوللىنىشى مۇھىمدۇر.

ئەرنىڭ زىننىتى

ئەرنىڭ زىننىتى ــ چېچىنى پاكىز تۈتۈشى، بۇرۇتلىرىنى تەڭشەپ تەكشى تۈتۈش، ساقىلى بولسا ئۇنى پاكىز، ئېسىل تۈتۈشى، ئېغىزىنى ۋە ئىككى قولتۇقىنى پاكىز، خۇشبۇي تۈتۈشى، ئۆزىنىڭ ئەرلىكىگە يارىشا لاياقەتلىك بولۇشقا تىرىشىشى ۋە باشقىلار قاتارلىقلاردۇر.

2. بىر ـ بىرىنىڭ كۆڭلىنى جەلب قىلىش

ئەر ـ خوتۇنلار يېقىنچىلىق قىلىشتىن بۇرۇن بىر ـ بىرىنىڭ كۆڭلىنى جەلــپ قىلىشــقا تىرىشىشــى تولىمــۇ ئەھمىيەتلىــك ئىشــتۇر. ئەر ـ خوتۇنلارنىڭ بىر ـ بىرىنىڭ كۆڭلىنى ئۆزىگە جەلــپ قىلىشى بىر ـ بىرىگە ماسلاشقان ھەرىكەتلىرى ۋە گۈزەل سۆزلىرى ئارقىلىق كۆڭۈل ئېچىشى بىلەن ئەمەلگە ئاشىدۇ.

ھەربىرىدە ئارقىلىق كۆڭۈل ئېچىش دېگىنىمىز: ئەر - خوتۇن ئىككىسىنىڭ بىر - بىرىگە بولغان رىغبىتىنى ۋە سۆيگۈسىنى ئىزھار قىلىدىغان ھەربىرىتلەردە بىر - بىرىگە ماسلىشىشى دېمەكتۇر.

سۆز ئارقىلىق كۆڭۈل ئېچىش دېگىنىمىز: ئەر - خوتۇن ئىككىسىنىڭ بىر - بىرىگە بولغان ئىشتىياقنى ۋە مۇھەببىتنى سۆز ئارقىلىق ئېيتىشىش بىلەن بىر - بىرىنىڭ كۆڭلىنى ئېلىشى دېمەكتۇر.

يۇقىرىقى مۇقەددىمىلەردىن مەقسەت، ئەر - خوتۇن ئىككىسىنىڭ ھەۋەسلىرىنى قوزغىتىش بولۇپ، نەتىجىدە ئورتاق لەززەت ھاسىل قىلىش ئۈچۈندۇر.

يېقىنچىلىقنىڭ ئەدەپلىرى

يېقىنچىلىقنىڭ ئەدەپلىرى تۆۋەندىكىلەردىن ئىبارەت:

1. بىسمىللا دېيىش

ئەر - خوتۇن ئىككىسىنىڭ يېقىنچىلىق قىلىشتىن بۇرۇن﴿ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾ يەنى﴿بىسمىللاھىر رەھمانىر رەھىم﴾ دېيىشى ۋە دۇئا قىلىشى. بۇ ھەقتە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «سىلەرنىڭ ھەربىرىڭلار ئۆزىنىڭ ئەھلىگە كېلىشتىن بۇرۇن، ﴿بىسمىللاھىر رەھمانىر رەھىم﴾ ئى ئاللاھ! بىزدىن ۋە بىزگە بېرىدىغان رىزىقىڭدىن (يەنى پەرزەنتىمىزدىن) شەيتاننى يىراق قىلغىن، دەپ دۇئا قىلسا، ئەگەر ئىككىسىنىڭ ئارىسىدا بالا بولۇپ قالسا، بۇ بالىغا شەيتان ھەرگىزمۇ زىيان يەتكۈزەلمەيدۇ»[1]

2. تەييارلىنىش

جىنسىي ئالاقە قىلىشتىن بۇرۇن ئەر - خوتۇن ئىككىسىنىڭ تەييارلىنىشى ئالاھىدە مۇھىم ئىشتۇر. ئەرنىڭ ئايالىغا مۇقەددىمسىز ھالدا، تۇيۇقسىز كېلىشى ۋە ئۇنىڭ كۆڭلىگە باقماستىن، ئۆزىنىڭ ھەۋىسىنى قاندۇرۇش نىيىتى بىلەنلا ئۇنىڭغا يېقىنچىلىق قىلىشى تولىمۇ ئاڭسىزلىق ۋە ئىنساپسىزلىقتۇر. ئەر ئىستىگەننى ئايالمۇ ئىستەيدۇ. بىراق، ئايالار ئەرلەرنىڭ ئەكسىچە، ھەر قانداق ۋاقىتتا

(1) بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

ئۇنىڭغا تەييار بولالمايدۇ. چۈنكى ئاياللارنىڭ جىنسىي ھەۋسلىرى ئىنتايىن ئاستا قوزغلىدۇ. بۇ ۋەجىدىن ئاياللارغا مۇقەددىمسىز يېقىنچىلىق قىلىش ئۇلارنى نەپرەتلەندۈرۈش كەيپىياتىغا ئىلىپ بارىدۇ. شۇڭا ئەر ئۆزىنىلا ئويلىماستىن، ئايالىنىمۇ ئويلىشى، ئورتاق مەنپەئەت ئۈچۈن يېقىنلىششى لازىم.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن : «ئۇچ نەرسە ئەر كىشىدىكى ئاجىزلىقلاردىندۇر، بىرى بىراۋ بىلەن تونۇشۇپ ئىسمى ۋە نەسەبىنى سورىۋالماستىن ئايرىلىش، ئىككىنچىسى بىراۋ ئۇنى ھۆرمەتلىسە ئۇنىڭ ئىززىتىنى چۈشۈرۈش، ئۈچىنچىسى ئايالغا يېقىنچىلىق قىلىشتىن بۇرۇن ئۇنىڭ ھەۋسىنى قوزغىتىپ ئۇنى ھەرىكەتكە كەلتۈرمەي تۇرۇپ ئۇنىڭغا تۇيۇقسىزدىن يېقىنچىلىق قىلىش ۋە ئۇنىڭ ھەۋسىگە ئەھمىيەت بەرمەستىن، ئۆزىنىڭلا ھەۋىسىنى قاندۇرۇۋىلىش»[1].

يەنە بىر ھەدىستە: «ئايالىڭلارغا ھايۋانلار بىر - بىرىگە ئېتىلغاندەك ئېتىلماڭلار. ئۇنىڭ ئالدىنقى مۇقەددىمىلىرىگە رىئايە قىلىڭلار»[2].

3. يۆگىنىش

يېقىنچىلىق ئەسناسىدا، ئەر - ئايال ئىككىسىنىڭ پۈتۈنلەي ئېچىلماستىن ئۇستىنى بولسىمۇ، يۆگىۋېلىشى ئىسلامىي ئەدەپ ئەخلاقلاردىن سانىلىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇنىڭغا تەشەببۇس

(1) دىلمي رىۋايىتى
(2) دىلمي رىۋايىتى

قىلىپ: «ئايالنىڭلارغا كەلگىنىڭلاردا ھەر ئىككىڭلار ئۇستۇڭلارنى يېپىڭلار، چاھار پايلاردەك يالىڭاچ بولىۋالماڭلار» دېگەن. (بۇخارى رىۋايىتى)

ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا مۇنداق دېگەن: «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مېنىڭدىن كۆرمىگەن، مەنمۇ ئۇنىڭدىن كۆرمىگەنتىم»[1]. (يەنى ئۇياتلىق جايلىرىمىزغا قاراشمايتتۇق)

بۇ يەردە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يۆگىنىشىكە بۇيرۇلغانلىقى پەقەت ئەدەپ ئۈچۈندۇر. ھەدىسلەردە كەلگەن بۇ ھەقتىكى بۇيرۇق رايى، پەقەت ئەۋزەللىك ئۈچۈن بۇيرۇلغان. بۇنىڭغا بىنائەن، يۆگەنمىگەن كىشى ئەدەپ ئەخلاققا تەسىر يەتكۈزگەن سانالسىمۇ، ئۇ گۇناھكار بولمايدۇ. چۈنكى ئەر - ئاياللارنىڭ بىر - بىرىنىڭ ئۇياتلىق جايلىرىغا قارىشى ھارام ئەمەس، بەلكى جائىزدۇر.

4. سىر ساقلاش

ئەر - ئايال ئىككىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدا بولغان ئىشلارنى سىرتقا يايماسلىق، بولۇپمۇ يېقىنچىلىقنىڭ سىرلىرىنى ساقلاش ئىنتايىن مۇھىمدۇر. بۇ ئىماننىڭ تەلەپلىرىدىن سانىلىدۇ.

ئەر - خوتۇنچىلىقنىڭ سىرلىرىنى ساقلىيالماسلىق ئىماننىڭ ئاجىزلىقىغا، ۋىجدانىنىڭ يوقلىقىغا ۋە ئەخلاقنىڭ ناچارلىقىغا ئىشارەتتۇر. مۇنداق سىرلارنى ساقلىيالماسلىق ئەر - خوتۇنلۇق رىشتىسىنىڭ

(1) بۇخارى رىۋايىتى.

مۇقەددەسلىكىگە ھاقارەت، بىر-بىرىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى چىن ئىشەنچىگە پەسكەشلەرچە خيانەت قىلغانلىق ۋە ئاللاھ تائالاغا ئاسىيلىق قىلغانلىقتۇر. بۇ ئىشنىڭ گۇناھىنىڭ شۇنچىلىك ئېغىر بولغانلىقى ئۈچۈن، بۇ ئىش ھەدىسلەردە قاتتىق سۆكۈلگەن ۋە ئاگاھلاندۇرۇلغان. بۇ ھەقتە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «قىيامەت كۈنى ئاللاھنىڭ نەزىرىدە ئەڭ يامان كىشى ئەر - خوتۇنچىلىقنىڭ سىرىنى سىرتقا يايغان كىشىدۇر»[1].

ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە ئەر بىلەن ئايالنى كىيىمگە ئوخشىتىپ:﴿ هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ﴾يەنى ﴿ئۇلار سىلەر ئۈچۈن كىيىمدۇر، سىلەرمۇ ئۇلار ئۈچۈن كىيىمسىلەر﴾[2] دەيدۇ.

بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى شۇكى، كىيىمۇ ئىنساننىڭ بەدىنىنى سوغۇقتىن ۋە ئىسسىقتىن مۇداپىئە قىلىپ ساقلىغاندەك، سىلەرمۇ بىر - بىرىڭلارنىڭ سىرلىرىنى، ئېيىپلىرىنى ۋە نۇقسانلىرىنى كىشىلەردىن يوشۇرۇپ ساقلىشىڭلار كېرەك دېگەنلىكتۇر.

(1) مۇسلىم رىۋايىتى

(2) بەقەرە سۈرىسى187 - ئايەت.

ئاياللارغا خاس هالەتلەر

ئاياللاردا ئۆزلىرىگە خاس تۆت هالەت بولۇپ، ئۇلار تۆۋەندىكىچە:

ئاياللارنىڭ ئايلىق ئادەت كۆرۈش هالىتى

ئاياللارنىڭ ئايلىق ئادەت كۆرۈش هالىتى ـ ئايلىق ئادەتنىڭ قېنىنى كۆرۈش يېشىدىكى ئاياللىنىڭ كېسەللىكتىن ئەمەس، بەلكى ئايلىق ئادەتى بويىچە، بالا ياتقۇسىدىن ئايلىق قېنىنىڭ كېلىشى دېگەنلىك بولۇپ، بۇ «ھەيز»دەپ ئاتىلىدۇ.

ئايلىق ئادەتنىڭ مۇددىتى ۋە ئۇنىڭغا مۇناسىۋەتلىك مەسىلەلەر

ئاياللاردىكى ئايلىق ئادەت كۆرۈش مۇددىتىنىڭ ئېزى ئۇچ كۈن، كۆپى ئون كۈن بولۇپ، نورمال بولغىنى بەش بىلەن يەتتە كۈنىنىڭ ئارىسىدا بولىدۇ. ئاياللار ئايلىق ئادىتىنى كۆرگەن مۇددىتى ئىچىدە ناماز ئوقۇشتىن، روزا تۇتۇشتىن، مەسجىدكە كىرىشتىن، قۇرئان ئوقۇشتىن ۋە ئۇنى تۇتۇشتىن چەكلىنىدۇ. ئادىتىدىن پاكلانغاندىن كېيىن غۇسلى قىلىشى پەرزدۇر. ئايال ئادىتىدىن پاكلانغاندىن كېيىن، ئادەت كۆرگەن كۈنلىرىدە تۇتالمىغان رامىزان روزىسىنىڭ قازاسىنى تۇتىدۇ. ئەممۇ ئوقۇيالمىغان نامازلىرىنىڭ قازاسىنى ئوقۇمايدۇ. چۈنكى بۇ، كەچۈچۈم قىلىنغان ئىبادەتتۇر. ئاياللار ئۆزلىرىدىن كەلگەن قىزىل، سېرىق قانىنى كۆرگىنىدىن كېيىن ئۆزلىرىنىڭ ئادەت كۆرگەنلىكىنى، ئاق سۈنى كۆرگىنىدىن كېيىن، ئادەتتىن پاكلانغانلىقىنى بىلىدۇ.

ئاياللارنىڭ تۇغۇتلۇق هالىتى

ئاياللارنىڭ تۇغۇتلۇق هالىتى ــ ئۇلارنىڭ تۇغۇتىنىڭ قېنىدىن

پاكلانغىچىلىك بولغان جەريانى دېگەنلىك بولۇپ، «نىفاس»دەپ ئاتىلىدۇ.

تۇغۇتلۇق ھالتىنىڭ مۇددىتى ۋە ئۇنىڭ ئەھكاملىرى

ئاياللارنىڭ تۇغۇتلۇق ھالتىدىكى مۇددىتىنىڭ ئېزى بىر قانچە مىنۇتلا، كۆپى 40 كۈن بولىدۇ. تۇغۇتلۇق ئايالمۇ قانىدىن پاكلانغىچىلىك، ئادەت كۆرگەن ئايالغا ئوخشاش، نامراز ئوقۇشتىن، روزا تۇتۇشتىن، مەسجىدكە كىرىشتىن، قۇرئان ئوقۇشتىن ۋە ئۇنى تۇتۇشتىن چەكلىنىدۇ.

ئاياللارنىڭ ئۆزۈرلۈك ھالتى

ئاياللارنىڭ ئۆزۈرلۈك ھالتى ــ ئايلىق ئادەت كۆرۈش مۇددىتىدە، ئۇچ كۈندىن ئاز ياكى ئون كۈندىن كۆپ، تۇغۇتلۇق مۇددىتىدە، 40 كۈندىن كۆپ، قىزلاردا توققۇز ياشقا تولۇشتىن بۇرۇن، چوڭلاردا ئادەت كۆرۈش يېشىدىن ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىن، ئۇلارنىڭ بالا ياتقۇلىرىدىن قان كېلىشى دېمەكتۇر. كۆپ ھاللاردا بۇخۇل قان بىرقانچە كۈن، ھەتتا بىرقانچە ئاي داۋام قىلىدۇ. بۇخۇل ھالەت ئاياللىنىڭ كېسەللىكىدىن بولىدۇ.

ئاياللارنىڭ ئۆزۈرلۈك ھالەتلىرىگە مۇناسىۋەتلىك مەسىلىلەر

ئاياللار ئۆزۈرلۈك ھالەتلىرىدە، يۇقىرىقى ئىككى ھالدا چەكلەنگەن ئىبادەتلەردىن چەكلەنمەيدۇ. بەلكى قان توختىمايلا ئېقىپ تۇرغان ھالدىمۇ، ھەر نامراز ئۈچۈن يېڭى تاھارەت ئېلىپ نامازلىرىنى تولۇق ئوقۇيالايدۇ، قۇرئان تىلاۋەت قىلالايدۇ. غۇسلى قىلىشى لازىم كەلمەيدۇ. نامازدىن كېيىنلا تاھارىتى سۇنغان بولىدۇ.

ئاياللارنىڭ هاملدارلىق هالتى

هاملدارلىق هالتى ــ ئاياللارنىڭ ئېغىر ئايلىق بولغان (بالا كۆتۈرگەن) ئايلىرى دېمەكتۇر. ئاياللار بۇ هاللىرىدا، نورمال چاغلىرىدا قىلىدىغان ئىبادەت ۋە باشقا پۈتۈن ئىشلىرىدىن چەكلەنمەيدۇ.

ئاياللارغا يۇقىرىقى خاس هالەتلىرى ئىچىدە يېقىنچىلىق قىلىش مەسىلىسى

بۇ ماۋزۇ تۆۋەندىكى ئىككى مەسىلىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ:

1. ئايلىق ۋە تۇغۇتلۇق هالىدىكى ئاياللارنىڭ قېنى توختاپ، تولۇق پاكلانمىغىچىلىك، ئۇلار بىلەن جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزۈش قەتئىي هارامدۇر. بۇ هەقتە ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هُوَ أَذًى فَاعْتَزِلُوا النِّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ حَتَّى يَطْهُرْنَ فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ ﴾يەنى﴿ئۇلار سەندىن هەيز توغرۇلۇق سورايدۇ. ئېيتقىنكى، هەيز زىيانلىقتۇر. شۇڭا هەيز مەزگىلىدە بولغان ئاياللاردىن يىراق تۇرۇڭلار. هەيزدىن پاك بولغىچە ئۇلارغا يېقىنچىلىق قىلماڭلار. پاك بولغاندا ئۇلارغا ئاللاھ بۇيرىغان جايدىن يېقىنچىلىق قىلىڭلار. (شۇنى بىلىڭلاركى) ئاللاھ هەقىقەتەن تەۋبە قىلغانلارنى دوست تۇتىدۇ، پاك بولغانلارنىمۇ دوست تۇتىدۇ﴾[1].

بۇ ئايەت، تۇغۇتلۇق هالىتىدىكى ئايالنىڭ مەسلىسىنىمۇ ئۆز ئىچىگە

(1) بەقەرە سۈرىسى 222ـ ئايەت

ئالىدۇ. چۈنكى ئايالنىڭ جىنسىي مۇناسىۋەتتىن مەنئىي قىلىنىشىغا سەۋەب بولغان نەرسە ھەر ئىككى ھالەتتە ئۇنىڭدىن كەلگەن قانداق ئىبارەتتۇر.

سەئۇدى ئەرەبىستانلىق ئىچكى كىسەللىكلەر مۇتەخەسسىسى مەشھۇر ئالىم دوكتور مۇھەممەد ئەلى بار «ئىنسانىنىڭ يارىتىلىشى ھەققىدە قۇرئان بىلەن زامانىۋى تېبابەتنىڭ ئىتتىپاقى» ناملىق ئەسىرىدە، ئادەت كۆرۈش مەزگىلى ئىچىدىكى ئايال بىلەن جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزۈشنىڭ ھەر ئىككى تەرەپكە بولغان زىيىنى ھەققىدە توختىلىپ مۇنداق دەيدۇ: «ئايال ئادەت كۆرگەن كۈنلىرىدە، ئۇنىڭ بالا ياتقۇسى پۈتۈنلەي ئېچىلىش نەتىجىسىدە، ئۇنىڭ ئايلىق قېنى ئېقىپ تۇرىدۇ. تىببىي تەرەپتىن مەلۇمكى، قان مىكروبلارنى يېتىشتۇرۇشنىڭ ئەڭ مۇناسىپ مۇھىتىدۇر. ئايال ساق ۋاقتىدا ئۇنىڭ جىنسىي ئورگىنىدىن مىكروبلارنى ئۆلتۈرىدىغان بىرخىل سۇ مادداسى چىقىپ تۇرغانلىقتىن، ئۆزى ۋە ئۇنىڭغا يېقىنلاشقان كىشى مىكروبنىڭ زىيىنىدىن ساقلىنىپ قالالايدۇ. ھالبۇكى، ئايال ئادەت كۆرگەن ۋاقتىدا، ئۇنىڭ مىكروبلىنىشتىن مۇداپىئەلىنىش جەھەتلىرى ئىشلىمەي قالىدۇ. ئۇنىڭ ئۇستىگە بالا ياتقۇدىن كەلگەن توختاۋسىز قان مىكروبلارنىڭ تېز كۆپىيىشىگە پۇرسەت يارىتىپ بېرىدۇ. قان كېلىۋاتقان ۋاقتىتا مىكروبلىنىشقا قارشى جىنسىي ئورگاندىن كېلىدىغان سۇمۇ قان دولقۇنى ئىچىدە ئۆز ۋەزىپىسىنى ئۆتىيەلمەيدۇ. مەلۇمكى، ئەرنىڭ جىنسىي ئورگىنىدا كۆپلىگەن مىكروبلار بولىدۇ. ئۇ ئايالى ساق ۋاقتىتا ئۇنىڭغا يېقىنلاشقىنىدا، ئايالىنىڭ جىنسىي ئور گىنىدىن كېلىدىغان مىكروبقا قارشى سۈيۇق مادا ئەر تەرەپتىن كىرگەن مىكروبلارنى شۇ ھامان ئۆلتۈرۈپ تۇرىدۇ. ئەمما ئايال ئادەت كۆرگەن ۋاقتىتا، ئۇنىڭ

مىكروبلاردىن مۇداپىئەلىنىش جەھەتلىرى پۈتۈنلەي ئىشىنىش توختىغاچقا، ئەرنەك جىنسىي ئورگىنى پەقەت مىكروبلار بىلەن قاپلانغان قان دېگىزىغا شۇڭغۇغان بولىدۇ. نەتىجىدە، مىكروبلىنىش ئەرلەر ئايال ھەر ئىككىسىگە بولىدۇ. بۇنىڭ زىيانلىرىنى بىلەمسىز؟ بۇنىڭ زىيىنى ئايالنىڭ ماتكىسى بىلەن بالا ياتقۇسىدا مىكروبلارنىڭ يېتىشكەنلىكى سەۋەبتىن ئۇنىڭ بۇ ئىككى ئورگىنىدا داۋالاش قىيىن بولغان، سوزۇلما خاراكتېرلىك ئاغرىقنى پەيدا قىلغان، ئەرنەك جىنسىي ئورگىنىدا مىكروبلارنىڭ ئورۇن تۇتۇشى بىلەن ئۇنىڭ سۈيدۈك يوللىرىدا ئوزۇنغا سوزۇلما خاراكتېرلىك ئاغرىقنى پەيدا قىلغانلىقى سىرتىدا تۆۋەندىكى كېسەللىكلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىدۇ:

(1) ئايالنىڭ بالا ياتقۇسىنىڭ مىكروبلىنىشى بىلەن، نورمالدا ئەردىن تۆكۈلگەن ئۇرۇقدانلارنى بالا ياتقۇغا ئىتتىرىش ۋەزىپىسىنى ئۆتەشتە ئالاھىدە ئەھمىيەتلىك رول ئويناىدىغان بالا ياتقۇ قانالىرى ۋە باشقىمۇ جەھەزلار يېپىلىپ قېلىش نەتىجىسىدە ئۆز ۋەزىپىلىرىدىن قالىدۇ. بۇھال ئايالنىڭ تۇغماس بولۇپ قېلىشىغا، بويىدا قالغان تەقدىردىمۇ بالا بالا ياتقۇنىڭ سىرتىدا بولۇپ قېلىشىغا سەۋەب بولىدۇ. مانا بۇ ـ قورساق كۆتۈرۈشنىڭ ئەڭ خەتەرلىك بولغان تۈرى. بۇ ۋاقىتتا بالا بالا ياتقۇ قانالىرىدا (تۇرۇبىلىرىدا) تۆرەلگەن بولىدۇ، بالىنىڭ تىز چۈشىيىشى بىلەن ئاخىرى بالا ياتقۇ پارتلاش پاجىئەلىرى كۆرۈلىدۇ. ئايال ئەگەر ۋاقىتىدا ئوپېراتسىيە قىلىنمىغانىدا، قان ئۇنىڭ ئىچكى ئەزالىرىغا تاراپ كېتىش نەتىجىسىدە ئۇنىڭ ھاياتى ئاخىرلىشىدۇ.

(2) مىكروبلىنىشتىن كېلىپ چىققان بۇ ئاغرىق سۈيدۈك يوللىرى، تۇخۇملار، بۆرەك قاتارلىقلارغا ئارقا ـ ئارقىدىن يېتىپ بارىدۇ. مەلۇمكى، سۈيدۈك يوللىرىدىكى كېسەللىك كېسەللىكلەرنىڭ ئەڭ خەتەرلىكى ۋە

يامىنىدۇر.

(3) ئايال ئادەت كۆرگەن ۋاقتىدا، ئۇنىڭ بىلەن ئۆتكۈزۈلگەن جىنسىي ئالاقىدىن قەتئىي بالا بولمايدۇ. چۈنكى بۇ ۋاقىتتا، ئايالنىڭ ئەردىن كەلگەن سېپىرمىنى قوبۇل قىلىش ئۈچۈن بالا ياتقۇسىدىن كېلىدىغان تۇخۇمدانلىرى پۈتۈنلەي ئىشتىن چىققان بولىدۇ. شۇڭا ئايال ئادەتتىن ساقىيىپ ئىككى ھەپتە ئۆتكەندىن كېيىن، ئۆتكۈزۈلگەن جىنسىي ئالاقىدىن بالا تۆرىلىش نىسبىتى باشقا ۋاقىتلارغا نىسبەتەن كۆپ بولىدۇ. چۈنكى بۇ ۋاقىتتا ئايالنىڭ قوبۇل قىلىش جىھازلىرى قايتىدىن تولۇق ئىشقا چۈشكەن بولىدۇ.

(4) ئايال ئادەت كۆرگەن كۈنلىرىدە، ئۇنىڭ ئىچكى ئورگانلىرى يېرىمجان ۋە ئاجىز بىر ھالغا چۈشۈپ قالىدۇ. بۇنداق ۋاقىتتا ئۇنىڭ بىلەن جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزۈش تەبىئىي ئەھۋال ئەمەس، بۇنىڭدىن ھېچقانداق ئىجابىي نەتىجە كەلمەيدۇ. ئەكسىچە، ئۇنىڭغا ئاۋارىچىلىق ئېلىپ كېلىدۇ.

(5) ئەر ــ ئايال ئىككىسىنىڭ جىنسىي ئورگانلىرىدا يېتىشكەن مىكروبلار سۈيدۈك تۇربىلىرى ئارقىلىق تارىلىش نەتىجىسىدە، ئاخىرى بۆرەككە بېرىپ يېتىدۇ ۋە ئۇنىڭدا تەدرىجى ھالدا كېسەل پەيدا قىلىدۇ. بۆرەك كېسىلى سوزۇلما خاراكتېرلىك كېسەل بولۇپ، ھازىرغىچە ئۇنى ئۇزۇل ـ كېسىل ساقايتىدىغان داۋا يوق. سۈيدۈك خالتىسىدىن سېپىرما قانالىرىغا ئۆتكەن مىكروبلار ئۇنىڭدىن تۇخۇملارغا ئۆتىشى بىلەن ئۇ جايدا ئاغرىق پەيدا قىلىدۇ ۋە سېپىرما قانالىرىنىڭ يېپىلىپ قېلىشىغا سەۋەب بولىدۇ.

(6) پروفېسسور ئابدۇللا باسالامەنىڭ ئىلمىي تەتقىقاتىغا

ئاساسلانغاندا، ئايالنىڭ ئادەت كۆرگەن كۈنلىرىدە جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزۈشى بالا يېتەلمەيدۇ. لېكىن بۇتەتقاتنىڭ توغرا ئىكەنلىكىنى تەكىتلەش ئۈچۈن كۆپرەك ئىزدىنىشكە توغرا كېلىدۇ[1].

يۇقىرىقىلار ھازىرقى زامان تېببىي تەتقىقاتنىڭ ئادەت كۆرۈۋاتقان ئايال بىلەن جىنسىي مۇناسىۋەتتە بولۇشنىڭ زىيىنى ھەققىدە چىقارغان ئىلمىي يەكۈنلىرى بولۇپ، قۇرئان كەرىم بۇ مەسىلىنى مۇندىن 14 ئەسىر بۇرۇنقى چاغلاردىلا ئوچۇقلىغان ۋە ئادەت كۆرۈش مەزگىلىدىكى ئايال بىلەن جىنسىي ئالاقە قىلىشنىڭ ئەرـ ئايال ھەر ئىككىسى ئۈچۈن زىيانلىق ئىكەنلىكىنى بايان قىلىپ، كىشىلەرنى بۇنداق قىلىشتىن مەنئى قىلغان. ھازىرقى تېببىي تەتقىقاتنىڭ ئىلمىي يەكۈنى بۇ ئىشنىڭ يۇقىرىدا بايان قىلىنغان زىيانلىرىنى ئىسپاتلاپ چىققان. قۇرئان ئىنسانلارنى پايدىسىز ئىشلارغا بۇيرۇغان ئەمەس. مۇسۇلمانلار ئۆز دىنىنىڭ كۆرسەتمىلىرىگە ئەمەل قىلىدىغان بولسا، ئۇلار ھەر تۈرلۈك زىيانلىقلاردىن ئامان قالىدۇ.

ئىسلام دىنى كېلىشتىن بۇرۇن، كۆپلىگەن مىللەتلەردە، ھەتتا ساماۋىي دىنلاردىمۇ ئايلىق ئادىتى ئەسناسىدىكى ئاياللار نىجىس، پاسكىنا دەپ قارىلاتتى. ئۇلار پاك بولمىغىچە، ئۇلار بىلەن بىر ئۆيدە ئولتۇرۇش، بىرگە يېمەك يېيىش، ئۇلارنىڭ قوللىرىدىن بىر نەرسە ئېلىش مەنئىي قىلىناتتى. يەھۇدىيلارنىڭ مۇقەددەس دەستۇرى تەۋراتتا

(1) دوكتۇر مۇھەممەد ئەلى بارنىڭ «ئىنساننىڭ ياراتىلىشى ھەققىدە قۇرئان بىلەن زامانىۋى تېببىياتنىڭ ئىتتىپاقى» ناملىق ئەسىرىنىڭ 100 ـ 104 ـ بەتلىرىدىن قىسقارتىپ ئېلىندى.

مۇنداق دەپ قەيت قىلىنغان: «ئايال ئادەت كۆرگىنىدە، ئۇ، يەتتە كۈن داۋام قىلىدۇ. بۇ ئەسنادا ئۇنى تۇتقان كىشىمۇ ئۇنىڭغا ئوخشاش نىجىس بولىدۇ. ئۇنىڭ ياتقىنى تۇتۇپ سالغان كىشىمۇ كېيىمنى، ئۆزىنى سۇ بىلەن يۇيۇپ پاكلىشى كېرەك، ئۇنىڭ بىلەن بىرگە يېتىپ قويغان كىشى يەتتە كۈنگىچە نىجىسلىقتىن پاك بولمايدۇ»[1].

ئەمما ئىسلام دىنى ئاياللارنى بۇنداق ھاقارەتتىن ئازات قىلىپ، ئۇلارنى ھۆرمەتلىدى ۋە ئۇلارنى بۇنداق تەبىئي ھالەتلىرى تۈپەيلى خورلاشنى قەتئىي مەنئى قىلدى. ئۇلار بىلەن جىنسىي ئالاقىدىن باشقا بارلىق يېقىنچىلىقلارنى قىلىشقا رۇخسەت قىلىپلا قالماي، ئۇلارنىڭ بۇ مېھنەتلىك كۈنلىرىدە ئۇلارنى يالغۇز تاشلىۋەتمەسلىك ئۈچۈن، ئۇنىڭغا تەشەببۇس قىلىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇسۇلمانلارغا تەلىم بېرىپ: «ئايالىڭلار ئادەت كۆرگەن ۋاقىتلاردا، ئۇلار بىلەن جىنسىي ئالاقىدىن باشقا يېقىنچىلىقلارنىڭ ھەممىنى قىلىڭلار»[2] دەپ كۆرسەتكەن.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇسۇلمانلارغا ئۇلگە بولغان ھالدا، ئاياللىرى ئادەت كۆرۈپ قالغان كۈنلىرىدىمۇ ئۇلارغا جىنسىي مۇناسىۋەتتىن باشقا بارلىق يېقىنچىلىقلارنى قىلاتتى. ھەتتا ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا(پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئايالى) بىر ھەدىستە: «مەن ئادەت كۆرۈپ قالغان كۈنلىرىمدىمۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ماڭا يۆلۈنۈپ ئولتۇرۇپ قۇرئان ئوقۇيتتى، مەن ئۇنىڭ بېشىنى تاراپ

(1) تەۋرات «لېۋى:15»
(2) مۇسلىم رىۋايىتى

قويباتتىم»[1] دەيدۇ.

2. ئۆزۈرلۈك ۋە هاملدار ئاياللار بىلەن جىنسىي مۇناسىۋەتتە بولۇش مۇتلەق جائىزدۇر. ئاياللارنىڭ بۇخلىدىكى هالەتلىرى ئۇلارنى جىنسىي مۇناسىۋەتتە بولۇشتىن ۋە ئىبادەتلەرگە داۋام قىلىشتىن توسالمايدۇ. لېكىن هاملدار ئاياللار تۇغۇتىغا يېقىنلاشقان ئايلاردا ئۇلارغا يېقىنچىلىق قىلمىغان ياخشى.

ئەر-خوتۇنچىلىقنىڭ مۇتلەق هاالللىقى ۋە چەكلەنگەن تەرىپى

ئەر-خوتۇن بىر-بىرىگە هالال بولغان ئىكەن، بۇ ئىككىسىنىڭ جىنسىي مۇناسىۋىتىنى قانداق رەۋىشتە، قانداق شەكىللەردە ۋە قانداق ئۇسۇللاردا ئۆتكۈزۈشى ۋە ئۇنىڭ ئالدىدا قانداق مۇقەددەملەرنى قىلىشى مۇتلەق هالالدۇر. چۈنكى ئىسلام دىنىدا، شەيئىلەرنىڭ ئەسلىدە هاللالىقى ئېتىبارى بىلەن هاراملىقىغا ئېنىق دەلىل كەلمىگەن نەرسىلەر ۋە ئىشلار هالالدۇر. ئەر-خوتۇن ئوتتۇرىسىدا بولىدىغان جىنسىي مۇناسىۋەتتە قەتئىي هارام قىلىنغان ئىككى ئىشتىن (بىرى، ئايال ئايلىق ئادىتىنى كۆرۈۋاتقان ياكى تۇغۇتىنىڭ قېنىدىن پاكلىنىپ بولمىغان ۋاقتىتا، ئۇنىڭغا جىنسىي تەرەپتىن يېقىنلىشىش، يەنە بىرى، ئايالنىڭ ئارقا تەرىپىگە كېلىشتىن) باشقا هارام قىلىنغان ئىش يوق.

ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە:﴿ نِسَاؤُكُمْ حَرْثٌ لَكُمْ فَأْتُوا حَرْثَكُمْ أَنَّىٰ شِئْتُمْ﴾يەنى﴿ ئاياللىرىڭلار سىلەر ئۈچۈن (خۇددى) ئېكىنزارلىقتۇر.

(1) بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

ئېكسىزارلىقىڭلارغا خالىغان رەۋىشتە كېلىڭلار﴾[1] دېگەن.

ئاياللارنىڭ ئارقا تەرىپىگە كېلىشنىڭ ھاراملىقى

ئاياللارنىڭ مەيلى ئالدى تەرىپىدىن، مەيلى كەينى تەرىپىدىن، مەيلى قايسىبىر تەرىپىدىن بولسۇن، ئۇلارنىڭ جىنسىي ئورگىنىغا(ئالدى تەرىپىگە) كېلىش مۇتلەق دۇرۇستۇر. ئەمما ھارام بولغىنى ئاياللارنىڭ ئارقا تەرىپىگە كېلىشتۇر. شۇڭا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ يامان قىلىقنى قاتتىق ئەيىبلەپ: «ئۇ كىچىك بەچچىۋازلىقتۇر»[2] دەپ سۆككەن.

ئەر - خوتۇنچىلىقنىڭ سىرلىرىنى يېيىشنىڭ زىيىنى

ئەر - خوتۇنچىلىقنىڭ سىرلىرىنى سىرتقا تارقىتىش تولىمۇ زىيانلىق ئەخلاقسىزلىق ۋە ئەدەپسىزلىك بولۇپ، ئەر - ئاياللىقنىڭ مۇقەددەس رىشتىسىگە قىلىنغان ئەڭ ئېغىر جىنايەتتۇر. شۇڭا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداقلارنى ئاگاھلاندۇرۇپ: «قىيامەت كۈنىدە ئاللاھنىڭ نەزىرىدىكى ئەڭ يامان كىشى ئەر - خوتۇنچىلىقنىڭ سىرلىرىنى يايغان كىشىدۇر»[3] دېگەن.

(1) بەقەرە سۈرىسى223-ئايەت
(2) ئىمام ئەھمەد، نەسائىي رىۋايىتى
(3) ئىمام مۇسلىم رىۋايىتى

ئىنسانىنىڭ جىنسىي ئورگىنىدىن چىقىدىغان سۇلارنىڭ ھۆكۈملىرى

ئەر ـ ئايال ھەرقانداق كىشىنىڭ جىنسىي ئورگىنىدىن چىقىدىغان سۇلار تۆتكە بۆلۈنىدۇ. ئۇلار تۆۋەندىكىچە:

سېپىرما (مەنى)

سېپىرما ــ بالاغەتكە يەتكەن ئەر ـ ئايال ھەرقانداق كىشىنىڭ جىنسىي ئورگىنىدىن چىقىدىغان قويۇق سۇ بولۇپ، سېپىرمىنىڭ چىقىشى ئوغۇل ـ قىزلاردا بالاغەتكە يەتكەنلىكىنىڭ ئالامىتىدۇر. سېپىرما جىنسىي ئالاقە قىلىش، ئىھتىلام (ئۇخلىغاندا چۈش كۆرۈش نەتىجىسىدە، ئىختىيارسىز ھالدا قوزغىلىشى) ئارقىلىق چىقىدۇ.

ئەرنىڭ سېپىرمىسى ــ كۆپىنچە ھاللاردا تۇخۇمنىڭ ئېقىغا ئوخشاش رەڭگى ئاق، قويۇق كېلىدۇ. ئۇ، شەھۋەت بىلەن ئېتىلىپ چىقىدۇ.

ئەمما ئايالنىڭ سېپىرمىسى ــ رەڭگى سېرىق، سۇيۇق كېلىدۇ. ئەگەر ئايال كۈچلۈك ۋە پائالىيەتچان بولسا ئۇنىڭ سېپىرمىسى ئېقىش كېلىدۇ. سېپىرمىنىڭ ئەر ـ ئايال قانداقلا بىر كىشىدىن قايسىبىر ھالەتتە چىقىشى غۇسلى قىلىشنى لازىم قىلىدۇ.

مەزى

مەزى ـ چوڭ ئەر ـ ئاياللاردىن چىقىدىغان سېرىق، سۇيۇق سۇ بولۇپ، جىنسىي ھەۋەس قوزغالغان چاغدا، ئېتىلماستىن چىقىدۇ. بەزى ۋاقىتلاردا كىشىلەر ئۇنىڭ چىققىنىنى تۇيماي قالىدۇ. ئۇ، ئاياللاردىن كۆپرەك كېلىدۇ. مەزى ــ نىجىستۇر (پاسكىنىدۇر). بەدەننىڭ ياكى

كىيىمنىڭ مەزى يۇقۇپ قالغان يېرىنى سۇ بىلەن يۇيۇپ پاكىزلاش لازىم بولىدۇ. مەزى ــ تاھارەتنى سۇندۇرىدۇ. ئەمما غۇسلى قىلىشنى لازىم قىلمايدۇ.

ۋەدى

ۋەدى - سۈيدۈكتىن كېيىن چقىدىغان دۇغ، ئاق، قويۇقراق سۇ بولۇپ، ئېغىر نەرسە كۆتۈرگەندە، ئىنجىقلىغاندا چقىدۇ. ئۇ، چوڭ ئەر - ئاياللارنىڭ هەممىسىدىن دېگۈدەك چقىدۇ. ۋەدىمۇ مەزىغا ئوخشاش نىجىستۇر. ۋەدى ــ تاھارەتنى سۇندۇرىدۇ. غۇسلىنى لازىم قىلمايدۇ. بەدەننىڭ ياكى كىيىمنىڭ ۋەدى يۇقۇپ قالغان يېرىنى سۇ بىلەن يۇيۇپ پاكىزلاش لازىم بولىدۇ.

سۈيدۈك

مەلۇمكى، سۈيدۈك نىجىس سۇ بولۇپ، تاھارەتنى سۇندۇرىدۇ. بەدەننىڭ ياكى كىيىمنىڭ سۈيدۈك تېگىپ كەتكەن يېرىنى سۇ بىلەن يۇيۇپ پاكىزلاشقا توغرا كېلىدۇ.

سېپرما ۋە ئۇنىڭغا مۇناسىۋەتلىك مەسىلىلەر

سېپرما (مەنى) پاكىزىمۇ ياكى پاسكىنىمۇ؟

ئىسلام ئۆلىمالىرى سېپرمىنىڭ پاكىزلىقى ياكى پاسكىنىلىق مەسىلىسىدە ئىختىلاپقا چۈشۈپ ئۇچ مەزھەپكە بۆلۈنگەن.

بىرىنچى مەزھەپ: ئىنسانىنىڭ سېپرمىسىنى پاكىز، بىراق يىرگىنىشلىك نەرسىدۇر. دېگۈچىلەر ساھابىلاردىن ئائىشە[1]، سەئىد ئىبنى ئەبۇ ۋەققاس، ئابدۇللا ئىبنى ئۆمەر[2]، مەزھەپ پېشىۋالىرىدىن ئىمام شافىئىي، ئىسھاق، داۋۇد، ئىبنى مۇنزىر قاتارلىق كاتتا ئۆلىمالار سېپرما پاسكىنا ئەمەس، پەقەت ئادەم يىرگىنىدىغان بەلغەم ۋە تۇكۇرۇككە ئوخشاشلا نەرسە دەپ قارايدۇ. بۇلار ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ:«پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ كىيىمگە يۇقۇپ قالغان سېپرمىنى ئۇۋۇلاپ ئەسەرىنى يوق قىلاتتىم، ئاندىن شۇ كىيىم بىلەن نامىز ئوقۇيتتى»[3] دېگەن ھەدىسى بىلەن ئابدۇللا ئىبنى ئۆمەرنىڭ:« پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام سېپرما يۇقۇپ قالغان كىيىم توغرۇلۇق

(1) ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا بىرىنچى خەلىپە ھەزرىتى ئەبۇ بەكرى سىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قىزى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسلامنىڭ ئايالى ۋە ئەڭ كاتتا ئالىمە، ساھابىلارنىڭ ئالىملىرىمۇ كۆپلىگەن دىنىي مەسىلىلەردە، ھەزرىتى ئائىشەگە مۇراجىئەت قىلاتتى ۋە ئۇنىڭدىن ئۆگىنەتتى.

(2) ئابدۇللا ئىبنى ئۆمەر-ئىككىنچى خەلىپە ئۆمەر ئىبنى خەتتابنىڭ ئوغلى بولۇپ، ساھابىلارنىڭ ھەممە بىردەك ئېتىراپ قىلغان كاتتا ئۆلىماسى، ھەمىشە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىدا بولغان ۋە ئۇنىڭ ئالىم بولىشى ھەققىدە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مەخسۇس دۇئاسىنى ئالغان زات.

(3) ئىمام مۇسلىم رىۋايىتى

سورىلىۋىدى، "ئۇ پەقەت بەلغەم ۋە تۈكۈرۈكنىڭ ئورنىدىكى نەرسە. ئۇنى ياغلىق ياكى لاتا بىلەن ئېيتىۋەتسەڭ بولىدۇ"دېدى»[1] دېگەن ھەدىسنى دەلىل قىلغان. شۇڭا بۇ مەزھەپكە كۆرە، سېپىرما ھۆللۈك ھالىتىدە يۇيۇلىدۇ، قۇرۇپ قالغان بولسا، ئۇۋۇلاپ ئەسىرىنى يوق قىلىۋەتسە بولىدۇ. ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا يەنە :« پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ كىيىمگە يۇققان سېپىرما ئەگەر قۇرۇپ قالغان بولسا، ئۇنى ئۇۋۇلاپ ئەسىرىنى يوق قىلىش بىلەن، ھۆل ھالىتىدە بولسا يۇيۇش بىلەن تازىلايتتىم»[2] دېگەن.

ئىككىنچى مەزھەپ: ئىنسانىنىڭ سېپىرمىسى خۇددى سۈيدۈككە ئوخشاشلا پاسكىنا نەرسە، ئۇنى ھۆل ۋە قۇرۇق قانداقلا ھالەتتە بولسۇن سۇ بىلەن يۇيۇپ تازىلاش لازىم كېلىدۇ، دېگۈچىلەر بولۇپ، مەزھەپ پېشۋالىرىدىن ئىمام مالىك، ئەۋزائىي، سەۋرىي قاتارلىق ئالىملاردۇر. بۇلار ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ:« پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام كىيىمگە يۇققان سېپىرمىنى يۇياتتى»[3] دېگەن ھەدىسنى دەلىل قىلغان. بۇ ھەدىس سېپىرمىنى پاسكىنا دېيىشكە دەلىل بولالمايدۇ. چۈنكى بەلغەمگە ئوخشىغان پاسكىنا ئەمەس نەرسىلەر يۇقۇپ قالغان ياكى مېۋىنىڭ سۈيى تۈكۈلۈپ كەتكەن كىيىمنىمۇ يۇيۇشقا تۇغرا كېلىدۇ ئەمەسمۇ؟ ئادەتتە كىيىم كىرلىشپ قالسىمۇ يۇيۇپ تۇرىمىز. بىر نەرسىنى يۇغانلىق ئۇنىڭ پاسكىنىلىقىنى ئىپادىلىمەيدۇ، ئەلۋەتتە.

(1) ئىمام مۇسلىم رىۋايىتى
(2) دارا قۇتنىي ۋە بەززاز رىۋايىتى.
(3) ئىمام مۇسلىم رىۋايىتى

ئۇچىنچى مەزھەپ: ئىنسانىنىڭ سېپرمىسى پاسكىنا، بىراق ئۇنى قۇرۇپ قالغان بولسا ئۇۋۇلاپ ئۇنىڭ كىيىمىدىكى ئەسىرىنى يوق قىلىۋەتسە، كىيىم پاك بولىدىغان نەرسە دېگۈچىلەر بولۇپ، ئۇلار ئەبۇ ھەنىفە باشچىلىقىدىكى ھەنەفي مەزھىبىنىڭ ئۆلىمالىرىدۇر.

ھازىرقى زامان ئۆلىمالىرىنىڭ مۇتلەق كۆپ سانلىقى سېپرمىنىڭ پاكىز ئىكەنلىكىدە ئوخشاش قاراشقا ئىگە.

سېپرما يۇقۇپ قالغان كىيىم بىلەن نامаз ئوقۇش مەسىلىسى

ئىسلام فىقھىشۇناسلىرى بۇ مەسىلىدە تۆۋەندىكىدەك ئىختىلاپلاشقان:

1. كىيىم ياكى بەدەنگە يۇقۇپ قالغان سېپرمىنى يۇيۇۋېتىش ئەۋزەل. ئەمما يۇيۇۋەتمەسمۇ ھېچ ۋەقەسى يوق. ئۇنتۇپ قالغان ياكى ئېسىدە بار تۇرۇپ ئۇنىڭ بىلەن نامаз ئوقۇسا، نامىزى دۇرۇس بولىدۇ. بۇ شافئىي، مالىكي، زاھىري مەزھەپلىرىنىڭ رەيى.

2. سېپرما ھۆل ھالىتىدە يۇيۇلىدۇ، ئەگەر قۇرۇپ قالغان بولسا ئۇۋۇلاپ ئەسەرى يوق قىلىنىدۇ. بۇ ھەنەفي مەزھىبىنىڭ ۋە ھەنبەلي مەزھەپنىڭ بەزى ئۆلىمالىرىنىڭ رەيى.

3. سېپرما يۇقۇپ قالغان كىيىم ياكى بەدەننى مەيلى قۇرۇپ قالغان بولسۇن، مەيلى ھۆل بولسۇن، سۇ بىلەن يۇيۇپ پاكىزلاش پەرزدۇر. پاكىزلىماستىن ئوقۇلغان نامازنى قايتا ئوقۇش لازىم كېلىدۇ. بۇ مالىكي مەزھەپنىڭ رەيى.

بۇ مەسىلىدە، شافئى، مالىكي ۋە زاھىري مەزھەپلىرىنىڭ رەينى ھازىرقى زامانىنىڭ كۆپ سانىدىكى ئۆلىمالىرى مۇۋاپىق دەپ قارايدۇ.

ھايۋانلارنىڭ سېپىرمىسى

ھايۋانلارنىڭ سېپىرمىسىنىڭ پاكىزلىقى ياكى پاسكىنىلىقى توغرۇلۇق ئىسلام ئۆلىمالىرى ئۇچ مەزھەپكە بۆلۈنگەن بولۇپ، ئىمام نەۋەۋىي بۇنى مۇنداق بايان قىلغان:

1. ئىت بىلەن چوشقىدىن باشقا پۈتۈن ھايۋانلارنىڭ سېپىرمىسىنى پاكىزدۇر. بۇ ئادەمنىڭ سېپىرمىسىگە ۋە تۈخۈمغا قىياس قىلغان ھۆكۈم.

2. جىمى ھايۋانلارنىڭ سېپىرمىسى پاسكىنا.

3. گۆشى يېيىلىدىغان ھايۋانلارنىڭ سېپىرمىسى پاكىز، گۆشى يېيىلمەيدىغان ھايۋاننىڭ سېپىرمىسى پاسكىنىدۇر[1].

(1) ئىمام نەۋەۋىينىڭ«المجموعة» (توپلام) ناملىق ئەسىرىدىن.

جنسىي ھەۋەسنىڭ نورمالسىزلىقى ۋە ئېھتىلام

جنسىي ھەۋەسنىڭ نورمالسىزلىقى

كىشىلەرنىڭ جنسىي كۈچى ئوخشاش بولمايدۇ، بەزى كىشىلەرنىڭ جنسىي شەھۋىتى ئارتۇق بولىدۇ، بەزى كىشىلەرنىڭ نورمال ۋە بەزىلەرنىڭ كەم كېلىدۇ. لېكىن ئەڭ ياخشىسى نورمال بولغىنىدۇر. نورمال جنسىي كۈچكە ئىگە كىشى ـ ئايالنىغا ھەپتىدە بىر ياكى ئىككى قېتىم يېقىنلاشسا ھېچقانداق چارچاش ھېس قىلمايدىغان كىشىدۇر. سېپىرما ـ ئىنسانىنىڭ جىسمى ۋە ئەقلى ئۈچۈن كەم بولسا بولمايدىغان ماددىدۇر. ئۇنى ئاسراش كېرەك. ئايالالارمۇ ئەرلەرگە ئوخشاش جنسىي ھەۋەستە بىر خىل ئەمەستۇر. بەلكى ئايالالارنىڭ جنسىي ھەۋەسلىرى ئەرلەرگە نسبەتەن قىسمەن ئاز بولىدۇ.

ئايالنىڭ جنسىي كۈچى ۋە ھەۋىسى ئادەت كۆرۈش، تۇغۇت، بالا ئېمىتىش ۋە قاتتىق چارچاشلارنىڭ سەۋەبى بىلەن ئاجىزلىشىپ، كۈچىيىپ تۇرىدۇ. ئەرلەر ئايالالرنىڭ بۇ خىل نورمالسىز مىجەزلىرىنى ئاڭلىق چۈشىنىشى ئىنتايىن مۇھىم. چۈنكى ئايالنىڭ مىجەزى ياخشى بولالماي قالغان ۋاقىتلاردا ئېرىنىڭ ھەۋىسىگە قىزىقمايدۇ. ئەمما مىجەزى ياخشى بولۇپ قالغان ۋاقىتلاردا ئېرىنىڭ ھەۋىسىگە تىزلا ماسلىشىدۇ. ئايالنىڭ بۇخىل ئۆزگىرىشچان مىجەزىنى توغرا چۈشەنمىگەن كىشى ئايالىنى يامان گۇمان قىلىدىغان ياكى ئايالىدىن رەنجىپ قالىدىغان كەيپىياتلاردا بولۇپ قالىدۇ. بۇ، ئەر ـ خوتۇنلۇق مۇناسىۋىتكە ئەلۋەتتە تەسىر يەتكۈزمەي قالمايدۇ.

ئەرلەرمۇ بەزىدە، ئايالنىغا قارىتا ھەۋەسسىز ۋە ھېسسىياتسىز بولۇپ قالىدۇ. ھەتتا ئۆزلىرىنى جنسىي ئالاقىنى بېجىرىشتىن ئاجىز

كەلگەندەك ھېس قىلىپ قالىدۇ. بۇ تەبئىي ئەھۋال. ئەمما بۇ خىل ئەھۋال كېسەللىكتىن ياكى جىنسىي ئاجىزلىقتىن بولمايدۇ. بۇ خىل ئەھۋاللار ئەرنىڭ بېشىغا كەلگەن مۇسىبەت، كۆڭۈلسىزلىك، غەم - قايغۇ، خاتىرجەمسىزلىك قاتارلىق ھادىسىلەرنىڭ سەۋەبى بىلەن بولىدۇ. ئەمما بۇخىل ئەھۋال ئۇزۇن داۋام قىلمايدۇ. بەلكى ئاز ۋاقىت ئىچىدىلا ئەر ئۆز ئەسلىگە كېلىدۇ.

بەزى ۋاقىتلاردا، ئەر تۇيۇقسىزلا جىنسىي ئالاقىنى بېجىرەلمەيدىغان بولۇپ قالىدۇ. بۇمۇ ئۇنىڭدىكى جىنسىي ئاجىزلىق ياكى جىنسىي كېسەللىك ئەمەس. بەلكى ئۇنىڭ بۇ ئىشنى بېجىرىشتىن ئاجىز كېلىشى يېڭى ئايالىدىن خىجىل بولغانلىقتىن ياكى ئۇنى ياقتۇرمىغانلىقتىن ۋە ياكى بۇ ئايالى بىلەن ئۇنىڭ بىرىنچى قېتىملىق ئۇچرىشىشى بولمىسىمۇ ئۇنىڭ ھىد - بويىدىن ياكى باشقا تەرەپلىرىدىن نەپرەتلەنگەنلىكىدىن ياكى ئايالىنىڭ ئۇنىڭغا ماسلاشماستىن، ھېسسىياتسىز بولۇۋالغانلىقىدىن ۋە ياكى ئايالى ئۇنىڭدىن نەپرەتلىنىپ، ئۇنى بىئارام قىلىپ قويغانلىقتىن بولىدۇ. دېمەك، بۇ خىل ئەھۋال پەقەت ئايالنىڭ سەۋەبى بىلەن بولىدۇ. بۇنداق ئەھۋاللاردا ئەرنى جىنسىي تەرەپتىن ئاجىز دەپ ھۆكۈم قىلىشقا بولمايدۇ. ئۇ ئاجىزلىق ئەمەس. بەلكى بۇ شۇنداق ۋاقتىلىق ئۆزگىرىش بولۇپ، كېيىن ئوڭشىلىپ قالىدۇ.

ئېھتىلام

ئېھتىلام - ئەر - ئاياللاردىن ئىختىيارسىز ھالدا سېپىرمىنىڭ شەھۋەت بىلەن ئېتىلىپ چىقىشى دېگەنلىك بولۇپ، كۆپىنچە، ئۇخلاۋاتقاندا چۈش كۆرۈش ئارقىلىق، گاھىدا چۈش كۆرمەستىنمۇ يۈز بېرىدۇ. گاھىدا ئويغاق ۋاقتىتىمۇ قايسىبىر سەۋەب بىلەن ئەمەلگە ئاشىدۇ.

ئېھتىلام ــ كىچىك ئوغۇل ــ قىزلاردا بالاغەتكە يەتكەنلىكنىڭ ئالامىتىدۇر. ئېھتىلام بولغان كىشى ئۇيقۇدىن غۇسلى قىلىش پەرز بولىدۇ. كىشى ئەگەر چۈشىدە ئېھتىلام بولغىنىنى كۆرگەن بولسىمۇ، ئۇيقۇسىدىن ئويغانغاندىن كېيىن، كىيىمدە ياكى ئەۋرەت جايلىرىدا سېپىرمىنىڭ ئىزىنى كۆرمىگەن بولسا، ئۇنىڭغا غۇسلى قىلىش لازىم كەلمەيدۇ. ئېھتىلام ئاساسەن، ئۇخلاشتىن بۇرۇنقى جىنسىي خىياللارنىڭ سەۋەبىدىن ياكى دۇم يېتىپ قالغانلىقتىن ۋە ياكى قاتتىق توڭۇپ كەتكەنلىكتىن، گاھىدا سوغۇق ئېشىپ، مەجەز ئۆزگىرىپ قالغانلىقتىن بولىدۇ.

ئائىلىنىڭ مەسئۇللۇقى

ئائىلە بىرەر مەسئۇلدىن بەھاجەت بولالمايدۇ. ھەرقانداق بىر ئائىلىدە، ئائىلە ئەزالىرىنى باشقۇرۇش، ئۇلارغا يول كۆرسىتىش، نەسىھەت قىلىش، يامان ئىشلاردىن توسۇش، ياخشى ئىشلارغا بۇيرۇش، ئۇلارنىڭ ئېھتىياجلىرىنى ھەل قىلىش قاتارلىق ئىشلاردا بىرەر مەسئۇلنىڭ بولۇشى ئىنتايىن زۆرۈردۇر. چۈنكى، ئىنسانلار ئىجتىمائىي مەخلۇقات بولۇپ، ئۇلار ھەر ۋاقىت جەمئىيەت (ياكى جامائەت) ھاياتىدا ياشاشقا مۇھتاجدۇر. ئىنسانلار جەمئىيىتى يۇقىرىسى دۆلەت، كىچىكى ئائىلىدىن ئىبارەت چوڭ ـ كىچىك مۇئەسسەسىلەردىن تەركىب تاپىدۇ. بۇ مۇئەسسەسىلەر چوڭ بولسۇن ياكى كىچىك بولسۇن، بۇلارغا يولباشچى بولىدىغان بىرەر مەسئۇل رەئىسنىڭ بولۇشى تەبىئىي زۆرۈرىيەت ۋە ئىلاھىي پىرىنسىپتۇر. شۇڭا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام، «ئۈچ كىشى بىرگە سەپەرگە چىقسا، ئۇلاردىن بىرى ئۇلارغا مەسئۇل بولسۇن»[1] دەپ كۆرسەتكەن.

قۇرئان كەرىم ئائىلىنىڭ ھۆددىسىدىن تولۇق چىقالايدىغان رەئىس توغرۇلۇق مۇنداق دەيدۇ:﴿ الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ﴾يەنى ﴿ئەرلەر ئاياللارنىڭ ھامىلىرىدۇر﴾[2].

چۈنكى، ئەر ئائىلىنىڭ ئېھتىياجلىرىنى قامداش، ئائىلە ئەزالىرىنى ئىدارە قىلىش ۋە تەربىيلەش قاتارلىق مەسئۇلىيەتلەرنى ئۆز ئۈستىگە

---

(1) ئەبۇ داۋۇد رىۋايىتى

(2) نىسا سۈرىسى 34 ـ ئايەت

ئالىدۇ. يۇقىرىقى ئايەت، ئەرنىڭ يارىتىلىشىدىكى بۇ ئالاھىدىلىكىنى كۆزدە تۇتقان ھالدا، ئۇنى ئائىلىنىڭ رەئىسى بولۇشقا تاللايدۇ. بىراق بۇ ئايەت، ئەرنىڭ ئائىلە باشلىقى بولۇپ تاللىنىشى ئۈچۈن، ئۇنىڭ ئايالدىن پەرقلىق بولغان تەرەپلىرىنىڭ تەپسىلاتىنى بايان قىلمىغان. بىز بۇ ئايەتكە ئاساسلانغان ۋە ئۇنىڭ روھىغا ئەگەشكەن ھالدا، ئەر بىلەن ئايالنىڭ يارىتىلىشىدىكى تەبئىتىنى سىلىشتۇرۇپ كۆرىدىغان بولساق، ئەردە تۆۋەندىكى ئالاھىدىلىكلەرنى كۆرىمىز:

1. ئەر ھاياتلىق كۈرۈشىگە كىرىشتە ۋە ئائىلىنىڭ مەسئۇلىيىتىنى ئادا قىلىشتا ئايالغا نىسبەتەن تەن قۇرۇلۇشى جەھەتتىن كۈچلۈك ۋە ئىقتىدارلىقتۇر.

2. ئەر ئايالغا نىسبەتەن ئەقىل ــ ئىدراكلىق، سوغۇق قانلىق ۋە سەۋرچان كېلىدۇ. ئومۇمەن، ئايال جىنسىنىڭ ئەر جىنسىغا نىسبەتەن ئەقىل ـ ئىدراك، چىدام ۋە كۈچ جەھەتتە يېتەرسىز ئىكەنلىكى ھەممىگە ئايان بىر رىئاللىقتۇر. بەزى ئايالارنىڭ بەزى ئەرلەرگە نىسبەتەن ئەقىللىق ۋە ئىدراكلىق بولۇشى قىسمەن بىر ھالەت بولۇپ، بۇ يۇقىرىقى سۆزىمىزگە زىت كەلمەيدۇ.

3. يالغۇز بىر ئايالنىڭ گۇۋاھلىقى ئۆتىمەيدۇ. بەلكى ئىككى ئايال بىر ئەرنىڭ ئورنىدا گۇۋاھلىقتا تۇرىدۇ. ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن:﴿ فَإِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ مِمَّنْ تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَاءِ أَنْ تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا فَتُذَكِّرَ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَى﴾يەنى ﴿ئەگەر ئىككى ئەر كىشى بولمىسا، سىلەر (ئادالەتسىگە، دىيانەتسىگە) ئىشىنىدىغان كىشىلەردىن بىر

ئەر، ئىككى ئايالنى گۈۋاھلىققا تەكلىپ قىلىڭلار. بۇ ئىككى ئايالنىڭ بىرسى ئۇنتۇپ قالسا، ئىككىنچىسى ئېسىگە سالىدۇ﴾[1].

4. ئاياللار بەش ۋاقىت نامازلىرىنى مەسجىدتە ئوقۇشقا بۇيرۇلمىغان. بۇھەقتە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئايالنىڭ ئۆز ئۆيىدە نامىز ئوقۇغىنى، مەسجىدتە ئوقۇغىنىدىن ئەۋزەلدۇر»[2].

بۇ ھەدىس، ئاياللارنىڭ مەسجىدتە نامىز ئوقۇشلىرىنى مەنئى قىلىشنى ئېپادىلىمەيدۇ. بەلكى ئىسلام دىنى ئاياللارنىڭ ئۆي ئىچىدىكى مەشغۇلاتلىرىنىڭ كۆپلىكىنى كۆزدە تۇتقانلىقتىن، ئۇلارغا ئەرلەرگە ئوخشاش كۆپ ئىبادەتلەرنى بۇيرىمىغان. چۈنكى ئاياللارنىڭ ئائىلىدىكى ئۆي ئىشلىرىمۇ ئىبادەتتۇر. ئەگەر ئۇلارغا ئەرلەرگە ئوخشاش جۈمە ئوقۇشىنى پەرز قىلغان ۋە بەش ۋاقىت نامازنى مەسجىدتە ئوقۇشقا بۇيرۇلغان بولسا ئىدى، كۆپىنچە ئاياللار بۇلارنى ئىجرا قىلالماي گۇناھكار بولغان بولاتتى. مانابۇ، ئىسلام دىنىنىڭ ئادىللىقى ۋە ئاياللارغا كۆرسەتكەن شەپقىتىدۇر.

5. ئايالغا جۈمە نامىزى پەرز ئەمەستۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: «جۈمە نامىزى ھەرقانداق مۇسۇلمان كىشىگە جامائەت بىلەن ئادا قىلىش پەرزدۇر. پەقەت قۇل، ئايال، كىچىك بالا ۋە كېسەل كىشىلەر بۇنىڭدىن مۇستەسنادۇر»[3].

ئاياللارغا جۈمە ئوقۇشنىڭ پەرز بولمىغانلىقى ئۇلارنى جۈمە

(1) بەقەرە سۈرىسى 282 - ئايەت
(2) ئەھمەد ۋە تەبەراني رىۋايىتى
(3) ئەبۇ داۋۇد رىۋايىتى

ئوقۇشتىن مەنئى قىلىش دېگەننىي ئېپادىلىمەيدۇ. گەرچە ئاياللارغا جۈمە نامىزى پەرز قىلىنمىغان بولسىمۇ، ئۇلار ئۆز ئىختىيارى بىلەن جۈمە نامازلىرىنى ئوقۇسا، بۇنىڭ ساۋابى ئەرلەرنىڭكىدىن ھېچ كەم بولمايدۇ، ئەلۋەتتە.

6. ئەر ئادىل بولۇش شەرتى بىلەن بىردىن ئارتۇق ئايالنى نىكاھىدا ساقلىيالايدۇ. ئەمما ئايال ئۇنداق ئەمەس، ئۇ پەقەت بىر ئەرنىڭ زىممىسىدا بولىدۇ.

7. ئايالنى تالاق قىلىش ھوقۇقى ئەرنىڭ قولىدا بولۇپ، ئايالدا ئېرىنى تالاق قىلىش ھوقۇقى يوق. ئەمما ئەر بۇ ھوقۇقىدىن پايدىلىنىپ ئايالىغا زۇلۇم قىلسا ياكى ئايالى ئايرىلىشنى تەلەپ قىلسىمۇ، ئۇنى تالاق قىلمىسا شەرىئەت مەھكىمىسى ئۇنى مەجبۇرى تالاق قىلدۇرىدۇ ۋە ئەرگە زوراۋانلىق قىلغانلىقى ئۈچۈن تېگىشلىك جازاسىنى بېرىدۇ.

8. ئايال مەھرىمسىز ياكى ئىشەنچلىك، دىيانەتلىك ئايال گۈزۈپىسىغا قوشۇلماستىن، ئۆزى يالغۇز ھالدا، ئۈچ كۈنلۈكتىن كۆپ مۇساپىلىك بولغان سەپەرگە چىقالمايدۇ.

ئەرلەرنىڭ يارىتىلىشىدىكى ئارتۇقچىلىقى

ھەرقانداق بىر جەمئىيەتتە ئۇنى باشقۇرۇپ، ئىدارە قىلىپ تۇرىدىغان بىرەر باشلىقنىڭ بولۇشى تەبئىي زۆرۈرىيەتتۇر. ئائىلىمۇ جەمئىيەتنىڭ بىر تەركىبى بولغانلىقى ئۈچۈن، ئائىلىگە مەسئۇللۇق قىلىدىغان بىرەر مەسئۇلنىڭ شۇ ئائىلىدە بولۇشى ئىنتايىن زۆرۈر. تەبئىيكى، بۇ مەسئۇللۇققا ئەرلەر ئاياللارغا نىسبەتەن لايىقەتلىكتۇر. چۈنكى، ئەرلەر ئەقلىدا ئارتۇق، جىسمانىي جەھەتتە كۈچلۈك بولغاچقا، ئۇلار ئائىلە ئىشلىرىنى تەمكىنلىك بىلەن باشقۇرالايدۇ. ئاللاھ تائالا بۇ

ھەقتە مۇنداق دەيدۇ:﴿ وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ﴾يەنى ﴿ئەرلەر ئاياللاردىن بىر دەرىجە ئارتۇقلۇققا ئىگە﴾[1]، ﴿ الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ﴾ يەنى ﴿ئەرلەر ئاياللارنىڭ ھاميلىرىدۇر﴾[2].

دېمەك، ئەرلەرنىڭ ئاياللارغا نىسبەتەن بىر دەرىجە ئارتۇق ئىكەنلىكىگە ۋە ئائىلىنى ھمايە قىلىپ، ئىدارە قىلىشتىكى مەسئۇلىيىتىنى ھېچ كىشى ئىنكار قىلالمايدۇ. ھەقىقەت شۇنداق ئىكەن، ئاياللارنىڭ ئاللاھ تائالاغا ئاسىيلىق بولمايدىغان پۈتۈن ئىشلاردا ئەرلىرىنىڭ خاھىشىغا ھۆرمەت قىلىشى ئىنتايىن مۇھىمدۇر. بۇ ھوقۇقتىن پايدىلىنىپ ئۆزلىرىنى خوجايىن، ئاياللىرىنى بولسا، خىزمەتچى ئورنىدا كۆرۈپ، ئۇلارنى ھەدەپ خارلايدىغان، ئۇرۇپ تىللايدىغان ئەرلەر ھەقىقەتەن نادان ھەم ئاڭسىز كىشىلەردۇر. ئۇلار ئەگەر شۇنداق قىلىدىكەن، ئاللاھ تائالانىڭ جازاسىغا يولۇقىدۇ. چۈنكى ئاياللارغا قارشى ھوقۇقلىرىنى ئۆز يولىدا توغرا ئىشلەتمىگەن ئەر ئايالىغا زولۇم قىلغان بولىدۇ. كىشىلەرگە زۇلۇم قىلغان ھەرقانداق ئادەم ئۇنىڭ جازاسىنى ئاۋۋال مۇشۇ دۇنيادا، ئاندىن ئاخىرەتتە چوقۇم كۆرىدۇ.

ئەرلەرنى ئاياللاردىن بىر دەرىجە ئارتۇق دېگەنلىك، ئۇلارنى ھۆرمەت ۋە خوجايىنلىق جەھەتتە ئارتۇق دېگەنلىك بولمايدۇ. چۈنكى ئادەم بالىلىرى ئەر بولسۇن، مەيلى ئايال بولسۇن، يەر يۈزىنىڭ خوجايىنلىقىدا، ئىنسانىي ئۇلۇغلۇق ۋە ھۆرمەتتە ئوخشاشتۇر. بۇنىڭغا بىنائەن ھۆرمەت ۋە خوجايىنلىقتا ئەر - ئايال ئىككىسى ئوخشاشتۇر.

(1) بەقەرە سۈرىسى228- ئايەت

(2) نىسا سۈرىسى 34 - ئايەت

پەقەت ئەرلەر يارىتىلىشىدىكى بەزىبىر پەرقلىق تەرەپلىرى، ئەقىل ۋە كۈچ ـ قۇۋۋەتتە بىر قەدەر ئارتۇقچىلىقى تۈپەيلىدىن مەسئۇلىيەتلەرنى كۆتۈرۈشتە ئايالالاردىن ئارتۇق دېگەنلىكتۇر. بۇ ئارتۇقچىلىقنىڭ يۈزىسىدىن ئەرلەر ئايالالرنىڭ ھامىلىرى دېيىلگەن ۋە ئائىلىنىڭ پۈتۈن مەسئۇلىيەتلىرى ئۇلارغا تاپشۇرۇلغان. شۇنىڭدەك، ئەرنى ئائىلىنىڭ مەسئۇلى ۋە باشلىقى دېگەنلىكمۇ ئۇنىڭ ھاكىممۇتلەق بولۇۋېلىشىنى ئىپادىلىمەيدۇ. ئەر ئائىلىدە ھاكىممۇتلەق ئەمەس، بەلكى ئائىلە ئەزالىرىغا يول كۆرسەتكۈچى رەئىس، خالاس. شۇنداقتىمۇ ئۇ، ئايالىنىڭ ۋە بالىلىرىنىڭ تۇغرا پىكىر ۋە مەسلىھەتلىرىنى قوبۇل قىلىشتىن باش تارتالمايدۇ. شۇنداق قىلغاندىلا ئائىلە گۈللىنىدۇ. ئايالالرغىمۇ ئۆز تەبىئىتىگە يارىشا مەسئۇلىيەتلەر بەلگىلەنگەن. لېكىن ئەرلەرنىڭ يۈكى ئېغىردۇر، ئەلۋەتتە.

ئايالنىڭ ئېرىگە بويسۇنۇشى ئاتا ـ ئانىسىغا ئىتائەت قىلىشتىن مۇھىم

ئايال تۇرمۇشقا چىقىشتىن بۇرۇن ئاتا ـ ئانىسىنىڭ مەسئۇلىيىتىدە ۋە ئۇلارنىڭ ئىگىدارچىلىقىدا بولىدۇ. بۇ ۋاقىتتا ھەر ئىشتا ئاتا ـ ئانىسىغا ئىتائەت قىلىشى لازىم. ئەمما تۇرمۇشقا چىققاندىن كېيىن ئۇنى پەرۋىش قىلىش، قوغداش ۋە ئۇنىڭغا يول كۆرسىتىش مەسئۇلىيىتى ئۇنىڭ ئېرىنىڭ زىممىسىغا ئۆتكەن بولىدۇ. بۇ ۋاقىتتا، ئايالنىڭ ئېرىنىڭ تۇغرا قارارىغا بويسۇنىشى، ئاتا ـ ئانىسىغا بويسۇنۇشىدىن زۆرۈر ۋە ئەۋزەلدۇر. ئىسلام فىقھىشۇناس ئالىملىرىنىڭ پەتۋاسىدا «ئەرنىڭ تۇغرا ئىشىغا ياكى ھەق سۆزىگە، ئايالىنىڭ ئاتا ـ ئانىسى قارشى چىقىپ، قىزىنىڭ قولىقىنى تولغاپ، ئۇنى ئۆزلىرىگە بويسۇنۇشقا زورلىسا، بۇ ۋاقىتتا ئايال ئاتا ـ ئانىسىغا ئاسىيلىق قىلىپ، ئېرىنىڭ تۇغرا سۆزىگە كىرىشى لازىم» دەپ قەيت قىلىنغان. چۈنكى ئايالنىڭ ھەق ئىشتا ئېرىگە

بويسۇنغانلىقى ئاللاھ تائالانىڭ ئەمرىنى تۇتقانلىققا ياتىدۇ.

قۇرئان كەرىمنىڭ ئايەتلىرى ۋە سەھىھ ھەدىسلەر ھەقىقىي ياخشى ئاياللارنىڭ سۈپەتلىرىنى بايان قىلىپ، ئۇلارنىڭ ئاللاھ تائالاغا ئىتائەت قىلىدىغان، ئاللاھ تائالاغا ئاسىيلىق بولمايدىغان ئىشلاردا ئېرىنىڭ سۆزىگە كىرىدىغان، ئۇنىڭ ئابرويىنى، مال - دۇنياسىنى، بالىلىرىنى ياخشى مۇھاپىزەت قىلىدىغان ئاياللار ئىكەنلىكىگە ئىشارەت قىلماقتا. قۇرئان ئۇلارنى تەرىپلەپ ۋە مەدھىيىلەپ مۇنداق دەيدۇ:﴿ فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ﴾يەنى ﴿ياخشى ئاياللار ئىتائەت قىلغۇچىلاردۇر، ئەرلىرى يېنىدا بولمىغان چاغلاردىمۇ، ئاللاھ تائالانىڭ پاناھىدا ئەرلىرىنىڭ ھەقلىرىنى ساقلىغۇچىلاردۇر﴾[1].

ياخشى ئايال ئېرىنىڭ ۋە ئۇنىڭ مەنپەئەتىنى، ئۆزىدىن ۋە ئۆز مەنپەئەتىدىن ئۈستۈن بىلىدۇ. بۇ ئىشتا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئايالىلىرى بىزگە ياخشى ئۈلگىدۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئائىلىسىدىكى بىر كۆڭۈلسىزلىك سەۋەبلىك ئايالى ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ پەيغەمبەرنى ياكى ئاتا - ئانىسىنى تاللىشى مەسلىسىدە، ئۇنى ئاتا - ئانىسى بىلەن مەسلىھەتلىشىشكە بۇيرىغاندا، ئۇ «ئى ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى! سىز توغرۇلۇق مەن ئاتا - ئانامدىن مەسلىھەت سورامدىمەن؟ سىز مېنىڭ كۆز قارچۇغۇم تۇرغان يەردە، مەن ئاللاھ تائالانى ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىنى تاللىدىم» دەيدۇ.

بىر كۈنى ئەبۇ سۇفيان قىزى (پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئايالى)

(1) نىسا سۈرىسى 34 - ئايەت

ئۇممە ھەببە رەزىيەللاھۇ ئەنھانى ئۇزاق ئايرىلىشتىن كېيىن، كۆرۈش ئۈچۈن كېلىدۇ ۋە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئىشىكى ئالدىغا كېلىپ تەلمۇرۈپ تۇرىدۇ، لېكىن قىزى ئۇنىڭغا ئۆيگە كىرىشكە ئىجازەت بەرمەيدۇ. بۇ ۋاقىتتا، ئەبۇ سۇفيان ئۆزىچە كىرىپ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئولتۇرىدىغان مەخسۇس كۆرپىدە ئولتۇرۇشقا ئىنتىلگىنىدە، ئۇممە ھەببە كۆرپىنى دەرھال ئۇنىڭدىن تارتىۋېلىپ، ئۇنىڭ كۆرپە ئۈستىدە ئولتۇرۇشىغا رۇخسەت قىلمايدۇ. بۇ ۋاقىتتا ئەبۇسۇفيان ئەجەبلىنىپ: «ئەي قىزىم، كۆرپىنى مەندىن تارتىۋىلىشىڭىز مېنىڭ ئۇنىڭ ئۈستىدە ئولتۇرۇشۇمغا لايىق بولمىغانلىقىمدىنمۇ ياكى كۆرپىنىڭ ماڭا لايىق ئەمەسلىكىدىنمۇ؟» دەپ سوريغاندا، ئۇممە ھەببە:«سىز ــ مۇشرىك(بۇتپەرەست) ئادەمسىز، بۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ كۆرپىسى، شۇڭا سىزنىڭ ئۇنىڭ ئۈستىدە ئولتۇرۇشىڭىزنى مۇۋاپىق كۆرمىدىم» دەپ جاۋاب بېرىدۇ.

ئىسلام دىنى مۇندىن باشقا يەنە، ئاياللارغا ئۇلارنىڭ ئەرلىرى ئۆيلىرىدە بار ۋاقىتلاردا ئۇلارنىڭ رۇخسەتسىز نەپلى روزا (يەنى پەرز، ۋاجىب بولمىغان، بەلكى قىلسا ساۋاپ بولىدىغان ئىختىيارى روزا) ۋە باشقىمۇ نەپلى ئىبادەتلەر بىلەن مەشغۇل بولۇشنىڭ ياخشى ئەمەسلىكىنى ئۆگەتتى. چۈنكى ئۇنىڭ (ئاللاھ تائالاغا ئاسىيلىق بولمايدىغان ئىشلاردا) ئېرىنىڭ تۇغرا خاھىشىغا ھۆرمەت قىلىشىمۇ ساۋابلىق ئىشتۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر ھەدىستە مۇنداق دېگەن: «قانداقلا بىر ئايال، ئېرى ئونىڭدىن رازى بولغان ھالدا

ئۆلىدىكەن، ئۇ جەننەتكە كىرىدۇ»[1].

ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنغان بىر ھەدىستە مۇنداق كەلگەن: «بىر ئادەم سەپەرگە چىقىشتىن بۇرۇن ئايالىغا ئۆيدىن چىقماي ئولتۇرۇشنى تەۋسىيە قىلىپ كېتىپ قالىدۇ، بۇ ئادەم سەپەردىن قايتىپ كەلگىچە، ئايالىنىڭ دادىسىنىڭ كېسىلى ئېغىرلىشىپ قالىدۇ، بۇ ئايال ئېرىنىى كۈتۈپ باقىدۇيۇ، ئېرى قايتىپ كەلمەيدۇ. شۇڭا ئۇ، رەسۇلۇللاھتىن دادىسىنى يوقلاپ كېلىشى ئۈچۈن رۇخسەت سورىغاندا، رەسۇلۇللاھ ئۇنىڭغا، ئاللاھ تائالادىن قورقۇڭ، ئېرىڭىزنىڭ تەۋسىيەسىگە خىلاپلىق قىلماڭ، دەپ رۇخسەت بەرمەيدۇ. ئايال يەنە ئېرىنىى كۈتىدۇ. بۇ ئارىدا دادىسىنىڭ ئۆلۈپ كەتكەنلىك خەۋىرى كېلىدۇ. ئايال يەنە رەسۇلۇللاھتىن دادىسىنىڭ ئۆلۈم مۇراسىمىگە بېرىپ كېلىشى ئۈچۈن رۇخسەت سوراپ كېلىدۇ، رەسۇلۇللاھ يەنە ئۇنىڭغا «ئاللاھ تائالادىن قورقۇڭ، ئېرىڭىزنىڭ تەۋسىيەسىگە خىلاپلىق قىلماڭ» دەپ تەسەللى بېرىدۇ. ئايال رەسۇلۇللاھنىڭ بۇيرۇقىغا ئىتائەت قىلىپ دادىسىنىڭ ئۆلۈم مۇراسىمىگە بارمايدۇ. شۇ ئەسنادا ئاللاھ تائالادىن پەيغەمبەرگە، «بۇ ئايالنىڭ ئېرىنىڭ سۆزىدىن چىقمىغانلىقى يۈزىسىدىن، ئۇنىڭ دادىسىنىڭ گۇناھلىرى مەغپىرەت قىلىندى» دەپ ۋەھيى كېلىدۇ.

بۇ ھەدىستىن بىلىمزكى، ئايالنىڭ ئېرىگە ھۆرمەت قىلىشىنىڭ نەقەدەر ئۇلۇغ ئىبادەت سانىلىدىغانلىقى ۋە قىزلىرىنى ئىتائەتچان، ياخشى قىلىپ تەربىيىلىگەن ئاتا-ئانىلارنىڭ بۇ مېھنەتلىرىنىڭ

(1) ئىبن ماجە رىۋايىتى

مۇكاپاتنى چوقۇم كۆرسەتكەنلىكى شۇبھىسىزدۇر. بۇنداق ئاتىلار نېمە دېگەن بەختلىك ئاتىلار، ھە!

شۇنىمۇ ئەسكەرتىش كېرەككى. ئايالنىڭ ئېرىگە بويسۇنۇشى ئاللاھ تائالاغا ئاسىيلىق بولمايدىغان ئىشلار دائىرىسىدە بولىدۇ. ئەگەر ئۇنى ئېرى يامان ئىشلارنى قىلىشقا ياكى پەرز، ۋاجىب قاتارلىق ئەمەللەرنى تەرك ئېتىشكە بۇيرىسا، ئۇنىڭغا قەتئىي بويسۇنماسلىقى لازىم. قىلسا ساۋاب بولىدىغان، قىلمىسىمۇ گۇناھ بولمايدىغان نەپلى ئىبادەتلەرنى ئېرىنىڭ يۈز ـ خاتىرىسى ئۈچۈن تەرك ئەتسە بولىدۇ. چۈنكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: «ئاللاھ تائالاغا ئاسىيلىق بولىدىغان ئىشلاردا بەندىگە بويسۇنۇشقا بولمايدۇ.»

ئەمما نەپلى ئىبادەتلەرنى ئۆز ئىختىيارى ياكى بىراۋنىڭ خاتىرىسى ئۈچۈن تەرك قىلغان كىشى ئاللاھ تائالاغا ئاسىيلىق قىلغان ھېسابلانمايدۇ. نەتىجىدە گۇناھكار بولمايدۇ.

ئەر ئائىلىدە مۇتلەق قارار ئىگىسى ئەمەس

بۇ ماۋزۇدىن يۆتكىلىشتىن ئاۋۋال شۇنى تەكىتلەش كېرەككى، ئەر گەرچە ئائىلىسىنىڭ ماددىي ۋە مەنىۋى پۈتۈن ئېھتىياجلىرىنى قامداش ۋە ئائىلە ئەزالىرىغا يول كۆرسىتىش مەسئۇلىيىتىنى ئۈستىگە ئالغان بىر ئائىلە رەئىسى بولغان بولسىمۇ، ئائىلە ئىشلىرى ھەققىدە، ئايالنىڭ كۆز قارىشىغا ھۆرمەت قىلىش، ھەر ئىشنى ئۆزئارا مەسلىھەتلىشىش دائىرىسىدە ئېلىپ بېرىش، ئۇنىڭ توغرا پىكرىنى قوبۇل قىلىش ۋە ئۆز ئارا بىر ـ بىرىنى چۈشىنىشتىن باش تارتالمايدۇ. چۈنكى ئائىلە ـ ئەر ـ ئايال ئىككىسىنىڭ مېھنىتى بىلەن قۇرۇلغان بىر مۇئەسسەسە. ئەر بۇ مۇئەسسەسىنىڭ باشلىقى بولغان بولسا، ئايالمۇ ئۇنىڭ مۇئاۋىن

باشلىقى ۋە باشلىقنىڭ سىردىشى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. ياردەمچىسىز باشلىق قانداقسىز قۇشقا ئوخشىسا، باشلىقسىز مۇئەسسەسە چوپانسىز پادىغا ئوخشايدۇ. قانداقسىز قۇش ئۇچالمىغانىدەك، چوپانسىز پادىمۇ بۆرىلەرنىڭ ھۇجۇمىغا ئۇچراپ ۋەيران بولىدۇ. دېمەك، ئائىلە ئىشىدا ئەر - ئايال بىر - بىرىنىڭ ياردىمىدىن بىھاجەت بولالمايدۇ. ئەرنىڭمۇ ئايالىغا ھۆرمەت قىلىشى ۋە پىكرىنى ئېلىشى زۆرۈردۇر.

ئەر بىلەن ئايالنىڭ باراۋەرلىكى

بۇ مەسىلە ئۇستىدىكى تالاش - تارتىشلار ئىسلام دۇشمەنلىرى تەرىپىدىن مۇسۇلمانلارنى ھەق يولىدىن ئازدۇرۇش مەقسىتىدە قەستەن ئوتتۇرىغا قويۇلغان بولۇپ، كىشىلەرنى قايمۇقتۇرۇپ كەلمەكتە. بۇنىڭ نەتىجىسىدە، ئىسلام دىنىنىڭ ھەقىقىتىنى تولۇق چۈشىنىپ يېتەلمىگەن بەزى مۇسۇلمان قېرىنداشلىرىمىزنىڭ ئىسلام دىنىغا بولغان ئەقىدە — ئىخلاسى ئاجىزلىشىپ قايمۇقۇپ قالماقتا. ھالبۇكى، بۇ مەسىلە قۇرئان كەرىمدە ۋە ھەدىس شەرىپىلەردە چۈشىنىشلىك ھالدا تولۇق ئىزاھلانغان. بىز بۇ مەسىلىنى مۇسۇلمانلارنىڭ پايدىلىنىشى ئۈچۈن بىرئاز تەپسىلىي سۆزلەپ ئۆتىمىز.

ئىسلام دىنى ئىنسانىيەتنى يوقتىن بار قىلغان ۋە ئۇلارنىڭ مىجەز - خاراكتېرلىرىنى ئوبدان بىلىدىغان يېگانە ئاللاھ تائالا تەرىپىدىن كەلگەن ساماۋىي دىن بولغاچقا، ئۇنىڭ قانۇن - پىرىنسىپلىرىدا ئىنسانلارنىڭ يارىتىلىشىدىكى تەبىئىتى ۋە ئۆزگىچىلىكى ئالاھىدە كۆزدە تۇتۇلغان. شۇڭا ئىسلام دىنىنى ئەقلىغا مۇۋاپىق، ھەرقانداق بىر جەمئىيەتكە مۇناسىپ كېلىدىغان ھەق دىن، دەپ تونۇيمىز. ئاللاھ تائالا ئۆز ھېكمىتى بىلەن ئىنسان ۋە باشقىمۇ مەخلۇقاتنى ئەركەك - چىشى قىلىپ يارىتتى. ئەر - ئايال ئىككى جىنسنىڭ تەبىئىتى بىر - بىرىگە ئوخشىمىغىنىغا قاراپ ئۇلارنىڭ ھاياتلىقتىكى ۋەزىپىلىرىمۇ ئوخشاش بولمايدۇ. ھەر بىر جىنسنىڭ ئۆزىگە لايىق خوسۇسىيىتى ۋە ھاياتلىقتا ئويناىدىغان ئۆزىگە خاس ئالاھىدە رولى بار. شۇنداق ئىكەن، ئىسلام قانۇن — پىرىنسىپلىرىدىمۇ ئەر - ئايال ئىككى جىنسنىڭ باراۋەر بولىدىغان ۋە باراۋەر بولالمايدىغان يەرلىرىمۇ باردۇر.

ئەر بىلەن ئايال باراۋەر بولىدىغان مەسىلىلەر

تۆۋەندە، ئەر بىلەن ئايال باراۋەر بولىدىغان مەسىلىلەردىن ئىخچاملىغان ھالدا 9 مەسىلە بايان قىلىنىدۇ. ئۇلار:

1. ئەر بىلەن ئايال ئىنسانلىق خۇسۇسىيەتلىرىدە ۋە ئىنسانلىق ھۆرمەتتە ئوخشاشتۇر. ئاللاھ تائالا ئەر - ئايال پۈتۈن ئىنسانلارنى ھۆرمەتلىك ياراتقانلىقى ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ:﴿ وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ﴾يەنى ﴿ھەقىقەتەن بىز ئادەم بالىلىرىنى ھۆرمەتلىك قىلدۇق﴾[1].

2. ئەر بىلەن ئايال ئىسلام شەرئىتىدە بۇيرۇلغان ئەمەل - ئىبادەتلەرنى بەجا كەلتۈرۈرشكە تەكلىپ قىلىنىشتا ئوخشاشتۇر. يەنى ئەرگە پەرز بولغان بەش ۋاقىت نامаз، روزا، زكات ، ھەج، بىلىم ئىپلىش ۋە باشقىمۇ ئىبادەتلەر ئايالغىمۇ ئوخشاشلا پەرزدۇر. شۇنداقلا ئۇلارنىڭ قىلغان - ئەمەل - ئىبادەتلىرىگە بېرىلىدىغان مۇكۆپاتلارمۇ ئوخشاش بولىدۇ. ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ:﴿ أَنِّي لَا أُضِيعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِنْكُمْ مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَى﴾ يەنى﴿مەن سىلەردىن ئەر بولسۇن ، ئايال بولسۇن ھەرقانداق بىر ياخشى ئىش قىلغۇچىنىڭ قىلغان ئەمەلىنى بېكار قىلمۇەتمەيمەن﴾[2].

3. ئەر بىلەن ئايال ئىسلام شەرىئىتىدە مەنئى قىلىنغان ئىشلاردىن توسۇلۇشتا ئوخشاشتۇر. يەنى قۇرئان كەرىمدە ۋە سەھىھ (ئىشەنچلىك) ھەدىسلەردە مەنئى قىلىنغان ئىشلاردا ئەر بولسۇن، ئايال بولسۇن

(1) ئىسرا سۈرىسى 70 - ئايەت

(2) ئال ئىمران سۈرىسى195- ئايەت

ھەممىسى بىردەك مەنئى قىلىنغان. ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ:﴿ وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَى الَّذِينَ عَمِلُوا السَّيِّئَاتِ إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ يەنى﴿كىمكى (يەنى ئەر بولسۇن ئايال بولسۇن) يامان ئىش قىلىدىكەن، يامان ئىش قىلغانلارغا پەقەت قىلغان ئىشلىرىغا يارىشا جازا بېرىلىدۇ﴾[1].

4. ئەر بىلەن ئايال قىساستا ئوخشاشتۇر. يەنى بىر ئەر بىر ئايالنى ھەقسىز ئۆلتۈرگەن بولسا بۇ ئەر ئۆلتۈرۈلگەن ئايال ئۇچۇن ئۆلتۈرىلىدۇ. شۇنىڭدەك، ئەگەر بىر ئايال بىر ئەرنى ناھەق ئۆلتۈرگەن بولسا، بۇ ئايالمۇ شۇ ئەر ئۈچۈن ئۆلتۈرىلىدۇ. بۇ ھەقتە ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلَى الْحُرُّ بِالْحُرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالْأُنْثَى بِالْأُنْثَى ﴾ يەنى﴿ئى ئىمان ئېيتقانلار! ئۆلتۈرۈلگەنلەرئۈچۈن قىساس ئېلىش سىلەرگە پەرز قىلىندى، ھۆر ئادەم ئۈچۈن ھۆر ئادەمدىن، قۇل ئۈچۈن قۇلدىن، ئايال ئۈچۈن ئايالدىن قىساس ئېلىنىدۇ﴾[2].

يۇقىرىقى ئايەتتە بايان قىلىنغان «مۆمىنلەر» دېگەن سۆز - ئەر بولسۇن، ئايال بولسۇن، ھەرقانداق مۆمىن كىشىلەرگە قارىتىلغان.

5. ئەر بىلەن ئايال ئىلىم - مەرىپەت ئۆگىنىشكە بۇيرۇلۇشتا ئوخشاشتۇر. يەنى ئىسلام دىنى مۇسۇلمانلارنى ئىلىم ئۆگىنىشكە بۇيرۇغاندا، ئەر بىلەن ئايالنى ئايرىماستىن، ھەر ئىككىسىگە ئوخشاش

(1) قەسەس سۈرىسى 84 - ئايەت
(2) بەقەرە سۈرىسى 178 - ئايەت

بۇيرۇغان. بۇ مەسىلە، قۇرئان كەرىمدىكى بارلىق مۇسۇلمانلارنى ئىلىم ئۆگىنىشكە چاقىرغان ئايەتلەردە ئوچۇق كۆرسىتىلگەن بولسىمۇ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنى تېخىمۇ روشەنلەشتۈرۈپ مۇنداق دەيدۇ: «ئىلىم ئۆگىنىش ئەر بولسۇن، ئايال بولسۇن ھەرقانداق مۇسۇلمان كىشىگە پەرزدۇر»[1].

ئەلۋەتتە، بۇ ئورۇندىكى «ئۆگىنىش» دىنىي ئىلىملەرگىلا قارىتىلماستىن، بەلكى ئىنسانىيەتكە پايدىلىق بولغان، دىن ۋە ئەخلاققا خىزمەت قىلىدىغان پۈتۈن ئىلىم - پەنلەرنىڭ ھەممىنى ئۆزئىچىگە ئالىدۇ.

6. ئەر بىلەن ئايال مال - مۈلۈككە ئىگىدارچىلىق قىلىش ھوقۇقىدا ئوخشاشتۇر. يەنى ئەر مال - مۈلۈككە قانداق ئىگە بولالىسا، ئايالمۇ مال - مۈلۈك ساھىبى بولۇشقا ۋە ئېرىدىن مۇستەقىل ئىگىلىك تىكلەشكە ھوقۇقلۇقتۇر. بۇ ھەقتە ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:﴿ لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِمَّا اكْتَسَبُوا وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِمَّا اكْتَسَبْنَ﴾يەنى ﴿ئەرلەر قىلغان ئەمەللىرىدىن ھەسسىدار بولىدۇ. ئاياللارمۇ قىلغان ئەمەللىرىدىن ھەسسىدار بولىدۇ﴾[2].

7. ئەر بىلەن ئايال مىراس ئېلىش ھوقۇقىدا ئوخشاشتۇر. يەنى ئەرلەر مىراس ئالغاندەك، ئاياللارمۇ مىراس ئېلىش ھوقۇقىغا ئىگىدۇر. بۇ ھەقتە ئاللاھ تائالا مۇنداق:﴿ لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ

(1) بۇخارى رىۋايىتى
(2) نىسا سۈرىسى 32 - ئايەت

وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ أَوْ كَثُرَ نَصِيبًا مَفْرُوضًا﴾يەنى ﴿ ئاتا ـ ئانىسى ۋە تۇغقانلىرى قالدۇرغان مىراستا ئەرلەرنىڭ ھەسسىسى بار، ئاتا ـ ئانىسى ۋە تۇغقانلىرى قالدۇرغان مىراستا ئاياللارنىڭمۇ ھەسسىسى بار. مەيلى ئۇ ئاز بولسۇن ياكى كۆپ بولسۇن ھەر ئادەم بەلگىلەنگەن ھەسسىنى ئالدۇ ﴾[1].

8. ئەر بىلەن ئايال ئۆزلىرىگە ئائىت بولغان مال ـ مۈلۈكنى تەسەررۇپ قىلىشتا ئوخشاشتۇر. يەنى ئۆز مۈلكىنى خالىغانچە قوللىنىش، ئىلىش ۋە سېتىش ئىشلىرىدا ئەر بىلەن ئايال ئوخشاش ھوقۇققا ئىگە. بۇ ھەقتە ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە مۇنداق دەيدۇ:﴿ وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا ﴾يەنى﴿ئاللاھ سودا ـ سېتىقنى ھالال قىلدى، جازانىنى ھارام قىلدى﴾[2].

يۇقىرىقى ئايەت ئەر بولسۇن، ئايال بولسۇن پۈتۈن مۇسۇلمانلارغا سودا ـ سېتىقنىڭ ھالال قىلىنغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ.

9. ئەر بىلەن ئايال نىكاھلىنىش ھوقۇقىدا ئوخشاشلا ئەركىنلىككە ئىگە. يەنى ئەرلەر ئۆزلىرى خالاپ، ياخشى كۆرگەن ئايالار بىلەن ئۆيلىنىش ئەركىنلىكىگە ئىگە بولغانىدەك، ئايالارمۇ ئۆزلىرى خالاپ، ياخشى كۆرگەن ئەرلەرگە ياتلىق بولۇش ھوقۇقىغا ئىگىدۇر.

ئىسلام شەرىئىتىدە ئوغۇل ـ قىزلارنى ئۆزلىرى خالىمىغان بىرسى بىلەن ئۆيلىنىشكە زورلاش يوقتۇر.

---

(1) نىسا سۈرىسى 7 ـ ئايەت

(2) بەقەرە سۈرىسى 275 ـ ئايەت

بۇ ھەقتە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دەيدۇ:« چوكاننى ئۇنىڭ ئىختىيارىسىز، قىزنى ئۇنىڭ رايىسىز ياتلىق قىلماڭلار»[1].

ئەر بىلەن ئايال باراۋەر بولالمايدىغان مەسىلىلەر

تۆۋەندە، ئەر بىلەن ئايال باراۋەر بولالمايدىغان مەسىلىلەردىن ئىخچاملىغان ھالدا، 4 مەسىلە بايان قىلىنىدۇ:

1. ئىدراە قىلىش

ئىنسان ئىجتىمائىي مەخلۇقاتتۇر. يەنى ئۇلار ئۆزى يالغۇز ياشىيالمايدىغان، بەلكى مەلۇم مىقداردىكى ئىنسانلار بىلەن بىرلىكتە ياشايدىغان جىنىستۇر. ئىنسانلار بىرگە توپلىشىپ ئىجتىمائىي ھالدا ياشىغانلىقى ئۈچۈن، بىر - بىرىنىڭ ھەق - ھوقۇقلىرىغا تاجاۋۇز قىلىش ئىشلىرى يۈز بېرىپ تۇرىدۇ. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ئادالەتنى بەرپا قىلىش ئۈچۈن، چوڭى دۆلەت - ھۆكۈمەت، ئەڭ كىچىكى ئائىلە قاتارلىق ھەرخىل ئىدارە، ئورگانلارنى قۇرۇپ چىقىشقا توغرا كېلىدۇ. ئىنسانلارنى ئىدارە قىلىپ باشقۇرۇش ئىشى ئادەتتە ئەڭ قىيىن ۋە ئېغىر مەسىلىدۇر. ئىنسانلارنى ئىدارە قىلغۇچىلارنىڭ سوغۇققان، مۇستەھكەم ئىرادىلىك، بەزى ھاللاردا كەسكىن بولىشى تەقەززا قىلىنىدۇ. ھالبۇكى بۇ سۈپەتلەر ئاياللاردا ئاز تېپىلىدۇ. چۈنكى، ئاياللار يارىتىلىشىدىنلا كۆڭلى يۇمشاق، ھېسسىياتچان ۋە تىز ئۆزگىرىدىغان خاراكتېرگە ئىگە بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۇلار ئادەم باشقۇرۇشنىڭ مەسئۇلىيەتلىرىدىن چىقىشتىن كۆپ ھاللاردا ئاجىز كېلىدۇ. شۇڭا ئىسلام دىنى ئاياللارنى

(1) بۇخارى رىۋايىتى

ئاسىرىغانلىقتىن، بۇنداق ئېغىر يۈكلەرنى ئەرلەرگە تاپشۇرىدۇ. ھەتتا كۆپىنچە ئايالار ئائىلىسىنىمۇ مۇستەقىل ئىدارە قىلىشتىن ئاجىز كېلىدۇ. گەرچە بەزى ئايالار ۋاقىتلىق ئىدارە قىلالىسىمۇ، ئۇلار قېيىن مەسىلىلەرگە دۇچ كەلگەندە ئۇنى ھەل قىلالمايدۇ. بۇ مەسىلە كىشىلىك تۇرمۇشتا ھەر زامان كۆرۈلۈپ تۇرىدىغان بىر رېئاللىقتۇر.

2. گۈزەللىق

گۈزەللىق تەلەپ قىلىنىدىغان ھەرقانداق بىر مەسىلىدە ئىككى ئايالنىڭ گۈزەللىق بېرىشى بىر ئەرنىڭ گۈزەللىقىغا باراۋەر كېلىدۇ. مانا بۇ ئىنسانلار ئوتتۇرىسىدا ناھەقچىلىككە يول قويماسلىق ۋە ئىجتىمائىي ئادالەتنى تۇرغۇزۇش ئۈچۈن ئىدى.

چۈنكى ئىسلام شەرىئىتىدە ھەر كىشىگە ئۆز ھەققىنى ئېلىپ بېرىش ئۈچۈن گۈزەللىق تەلەپ قىلىنىدۇ. ھەرقانداق ھەقسىزلىك يۈزبەرسە ، ئۇنىڭ قانداق يۈزبەرگەنلىكىنى ۋە بولۇپ ئۆتكەن ۋەقەلىكنىڭ پۈتۈن جەريانى گۈزەللاشتۇرۇلىدۇ. بۇنداق ئىنچىكە مەسىلىلەردە بىر ئەرنىڭ ئورنىغا ئىككى ئايالنىڭ گۈزەللىقى كېرەك بولۇشنىڭ سەۋەبى تۆۋەندىكىچە:

(1) ئايالار جىسمانىي جەھەتتىن ئەرلەرگە نىسبەتەن ئاجىز بولغانلىقتىن ۋەقەلىكنى ئۇزاقتىن كۆزىتىدۇ. شۇڭا بىر ئايالنىڭ پۈتۈن ۋەقەلىكنى تەپسىلى كۆرەلىشى ۋە ئۇنى باشتىن ئاخىر تولۇق بايان قىلىپ بېرەلىشى قېيىن مەسىلە. ئەمما ئىككى ئايال بولسا، بىرىنىڭ كۆرمىگىنىنى ئىككىنچى بىرسى كۆرىدۇ، بىرىنىڭ ئۇنتۇپ قالغىنىنى ئىككىنچى بىرسى خاتىرلىتىدۇ. شۇنداق قىلىپ بۇ ئىككى ئايال گۈزەلچى بىر ئەرنىڭ رولىنى ئويناىدۇ.

(2) ناھەق ئىش قىلغۇچىغا جازا بېرىشتە رەھىم - شەپقەت قىلىشقا بولمايدۇ. جىنايەتچىگە تېگىشلىك جازا سىنى قەتئىيلىك بىلەن قوللانمىغاندا جەمئىيەتتە ئامانلىق، دۆلەتتە ئادالەت بولمايدۇ. شۇڭا جىنايەتچىنى جازالاشتا قەتئىيلىك كېرەك. ئاياللار رەھىمدىل، كۆڭلى يۇمشاق ۋە ھېسسىياتچان بولغانلىقى ئۈچۈن، ئەگەر بىر ئايال يالغۇز گۈۋاھلىق بەرگەندە جىنايەتچىگە ئىچ ئاغرىتىپ يالغان سۆزلىشى ياكى ۋەقەلىكنى مەجھۇل قىلىپ قويۇشى ئېھتىمال. ئەگەر ئىككى ئايال گۈۋاھلىق بەرسە، ئۇلارنىڭ بىرى كۆڭۈلچەكلىككە تەشەببۇس قىلغاندەمۇ، ئىككىنچىسى ئۇنى ئاگاھلاندۇرۇش ئارقىلىق ئۇنىڭ خاتالىقىنى تۈزىتىدۇ. بۇنداق ئەھۋاللار ئاياللاردە يۈز بېرىپ تۇرىدىغان تەبىئىي ئەھۋاللاردۇر. شۇڭلاشقا، ئاياللار ھەرقانداق ئىشقا گۈۋاھلىق بېرىدىكەن، ئىككى ئايال بىر ئەرنىڭ ئورنىدا تۇرۇپ گۈۋاھلىق بېرىدۇ. بۇ ھەقتە ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿فَإِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ مِمَّنْ تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَاءِ أَنْ تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا فَتُذَكِّرَ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَى﴾يەنى ﴿ئەگەر ئىككى ئەر كىشى بولمىسا، سىلەر (ئادالىتىگە، دىيانىتىگە) ئىشىنىدىغان كىشىلەردىن بىر ئەر، ئىككى ئايالنى گۈۋاھلىققا تەكلىپ قىلىڭلار. بۇ ئىككى ئايالنىڭ بىرسى ئۇنتۇپ قالسا، ئىككىنچىسى ئېسىگە سالىدۇ﴾ [1].

3. مىراس

ساماۋىي دىنلارنىڭ ئاخىرقىسى ۋە ئادالەتنىڭ مەنبەئى بولغان

(1) بەقەرە سۈرىسى 282 - ئايەت

ئىسلام دىنى بارلىققا كەلگىچىلىك، مەيلى ئەرەب يېرىم ئارىلىدا بولسۇن، مەيلى باشقا ئەللەردە بولسۇن ھېچبىر يەردە ئاياللارنىڭ مىراس ئېلىش ھوقۇقى يوق ئىدى. ئاياللارنىڭ مىراس ئېلىشى ئۈياقتا تۇرسۇن، ئۇلار ئۆزلىرى ئەرلەر تەرىپىدىن مىراس ئورنىدا قوللىنىلاتتى. ئىسلام دىنىنىڭ شەرىئەت ئەھكاملىرى نازىل بولغاندىن كېيىن، بۇ ھەقسىزلىكلەر تامامەن يوقىتىلىپ، ئاياللارنىڭمۇ ئەرلەرگە ئوخشاش مىراس ئېلىش ھوقۇقى دۇنيا تارىخىدا بىرىنچى قېتىم ئىسلام دىنىنىڭ مىراس قانۇنىدا بېكىتىلدى.كىشىلەرگە مىراس بەلگىلەش ھوقۇقىنى ئاللاھ تائالا بىۋاستە ئۆز ئۈستىگە ئالغان بولۇپ، مىراس مەسلىسى قۇرئان كەرىمنىڭ نىسا سۈرىسىدە ناھايىتى ئوچۇق بايان قىلىنغان. ئاللاھ تائالا مىراس مىقدارى ھەققىدە ئىسلام قانۇنشۇناسلىرىغا، ھەتتا پەيغەمبەرگىمۇ ئىجتىھاد قىلىش ھوقۇقىنى بەرمىگەن ھالدا، ئۇنى ئۆزى تەپسىلى بەلگىلەپ بەرگەن. شۇڭا مىراس مەسلىسى توغرۇلۇق ئىسلام مەزھەپلىرى ئوتتۇرىسىدا ئىختىلاپ يوق.

بۈگۈنكى كۈنگە كەلگەندە، ئىسلام دىنىنىڭ ماھىيىتىنى ياخشى چۈشىنىپ يېتەلمىگەن بەزى كىشىلەر «ئىسلامدا ئاياللارغا ئەرنىڭ مىراسىنىڭ يېرىم ھەسسىسى بېرىلىدۇ، نېمە ئۈچۈن ئەر ئايالغا ئوخشاش بېرىلمەيدۇ؟ بۇ، ئايالارنى كەمسىتكەنلىك ئەمەسمۇ؟» دېگەنگە ئوخشاش خاتا چۈشەنچىلەردە بولۇپ قالغان. ئەمما ئىسلام شەرىئىتىدىكى مىراس قانۇنىنى ئازراق ئويلاپ كۆرۈپ، توغرا پىكىر يۈرگۈزىدىغان بولساق، ئۇنىڭ ئەڭ ئادالەتلىك ۋە ئەڭ توغرا قانۇن ئىكەنلىكىنى بىلۋالالايمىز.

ئىسلامدىكى مىراس مەسلىسى ئائىلە نىزامىغا باغلىق بىر مەسىلە. بۇ ئىككىسىنى بىر - بىرىدىن ئايرىپ چۈشىنىشكە بولمايدۇ. بىر

ئائىلىدىكى ئايال ياكى شۇ ئائىلىدىكى ئەرنىڭ ئايالى بولىدۇ ياكى ئۇنىڭ قىزى بولىدۇ ياكى ئۇنىڭ ئانىسى بولىدۇ ۋە ياكى ئۇنىڭ ھەمشىرىسى بولىدۇ. زادى ئۇ، بۇ تۆت خىل ئاياللىڭ بىرى بولىدۇ.

ئەگەر بۇ ئايال شۇ ئائىلىنىڭ قىزى بولسا، ئۇنىڭ يېمەك-ئىچمەك، كىيىم-كېچەك ۋە باشقىمۇ پۈتۈن چىقىملىرى ئاتىسىنىڭ ئۈستىگە يۈكلىنىدۇ.

ئەگەر بۇ ئايال شۇ ئائىلىنىڭ ئايالى(يەنى شۇ ئائىلىدىكى ئائىلە باشلىقىنىڭ ئايالى) بولسا، ئۇنىڭ چىقىملىرى «نەپىقە» دەپ ئاتىلىپ ئۇنىڭ ئېرىنىڭ ئۈستىگە يۈكلىنىدۇ. ئەگەر ئۇنىڭ ئېرى ئۇنىڭ نەپىقەسىنى ئۆز لايىقىدا تولۇقلاپ بەرمىسە، ئايالىنىڭ مەھكىمىگە بېرىپ ئېرىنىڭ ئۈستىدىن ئەرز قىلىش ھوقۇقى بار.

ئەگەر بۇ ئايال شۇ ئائىلە ئىچىدە ئانا بولۇپ يەنى شۇ ئائىلىدىكى ئائىلە باشلىقى بولغان ئەرنىڭ ئانىسى بولۇپ ياشىغان بولسا، ئۇنىڭ پۈتۈن چىقىملىرى ئوغلىنىڭ ئۈستىگە يۈكلىنىدۇ.

ئەگەر بۇ ئايال شۇ ئائىلىدىكى ئائىلە باشلىقى بولغان ئەرنىڭ ھەمشىرىسى بولۇپ، ئۇنىڭ ئاتا-ئانىسى ياكى جورىسى ياكى بالىسى بولمىغانلىقتىن شۇ كىشىنىڭ رىئايىتى ئاستىدا تۇرغان بولسا، بۇ ھالەتتىمۇ ئۇنىڭ بارلىق چىقىملىرى ئۇنىڭ شۇ ئوغۇل قېرىندىشىنىڭ ئۈستىگە يۈكلىنىدۇ. ئېرى يوق، ئوغلىمۇ يوق، ئاتىسىمۇ يوق، قېرىندىشى ھەم يوق ئايالنىڭ چىقىملىرى ئۇنىڭ تاغا ئاكىلىرىنىڭ ئۈستىگە يۈكلىنىدۇ. ئەگەر ئۇنىڭ تاغا ئاكىلىرىمۇ بولمىسا، بۇ ئايالنىڭ تۇرمۇشى مۇسۇلمانلار ئاممىسى تەرىپىدىن كاپالەتكە ئېلىنىدۇ.

بۇ يەردىن مەلۇم بولىدۇكى، ئاياللارنىڭ تۇرمۇشتىكى پۈتۈن

چىقىملىرى ئەرلەر تەرىپىدىن تەمىن ئېتىلىدۇ. ئايالالارنىڭ ئۇستىگە باشقىلار ئۇچۇن چىقىم قىلىش ئۈياقتا تۇرسۇن، ئۆزلىرىنىڭ ئېھتىياجلىرى ئۈچۈنمۇ چىقىم قىلىشلىرى لازىم كەلمەيدۇ. بەلكى ئۇنى ئەرلەر قامدايدۇ. بۇنداق ئىكەن، ئەقلىمىز بىلەن ھۆكۈم قىلمىز دېسەك ئايالالار مىراس ئېلىشقا تېگىشلىك ئەمەس. لېكىن ئىسلام دىنى ئايالالارنىڭ قەدىرىگە قىممەتنى كۆتۈرۈپ، ئۇلارنى ئالاھىدە ھۆرمەتلىگەنلىكتىن، ئۇلارغا مەلۇم مىقداردا مىراس بەلگىلىدى ھەمدە ئۇلارغا ئائىلىسى ياكى تۇغقانلىرى ئۈچۈن ھېچقانداق چىقىم قىلىشنى بۇيرىمىدى.

ئەمدى ئەرلەرگە كەلسەك، ئوغۇل بالا قولى ئىشقا تەككەندىن باشلاپ ئۆيىنىڭ ئېھتىياجلىرىنى قامداشتا ئاتىسىغا ياردەملىشىدۇ. ئېغىر ئىشلار ئۇنىڭ بېشىغا چۈشىدۇ. ئۇ ئۆيلىنىپ بىر ئائىلىنىڭ بېشى بولغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئايالى ۋە باللىرىنىڭ نەپىقىلىرى(چىقىملىرى) يۈكلىنىدۇ. ئۇنىڭ بىر ئۆيىنىڭ ئېھتىياجلىرىدىن چىقىشى لازىم كېلىدۇ. ئەگەر ئۇنىڭ ئاتىسى بولمىسا، ئانىسىنى، قېرىنداشلىرىنى بېقىشى، ئاتا - ئانىسى بولغان تەقدىردىمۇ، ئۇلار ياشىنىپ قالغان، كىرىمى يوق ھالەتتە بولسا، بۇلارنى ياخشى بېقىشى، بارلىق ئېھتىياجلىرىنى قامدىشى لازىم كېلىدۇ. دېمەك، ئائىلە ھاياتىدىكى بارلىق چىقىم - خىراجەتلەر قانداقلا شارائىتتا بولمىسۇن، پەقەتلا ئەرنىڭ ئۇستىگە يۈكلىنىدۇ.

ھەقىقەت بۇ ئىكەن، قايسى ئەقىل ۋە قايسى مەنتىق بىلەن ئايالالار بىلەن ئەرلەر تەڭ مىراس ئېلىشى كېرەك دېيەلەيمىز؟ قايسى ئادالەتلىك قانۇن ئۇلارنى تەڭ مىراس ئېلىشى كېرەك دېيەلەيدۇ؟ قايسىسى ئادالەتلىك بولىدۇ؟ــ تۇرمۇشنىڭ پۈتۈن ئېھتىياجلىرى ئۇستىگە

يۈكلەنگەن ئەرگە ئىككىنچى قىزلىق مىراس بېرىشمۇ؟ ياكى ئۇنىڭ زىممىسىغا ئاياللارنىڭ چىقىملىرىنى يۈكلەش بىلەن بىرگە، ئۇنىڭغا ئايال بىلەن تەڭ مىراس بېرىشمۇ؟

مەسىلەن: بىراۋنىڭ بىرقىز، بىر ئوغۇل ئىككىسى پەرزەنتسى بولغان بولسا، ئۇ ئۆلگەندىن كېيىن، ئۇلارغا 3000 يۈەن نەق پۇل مىراس قالدۇرغان بولسا، ئۇنىڭ 2000 نى ئوغۇلغا، 1000نى قىزغا بېرىلىدۇ. 2000 يۈەننى ئالغان ئوغۇل، ئۇنى ئائىلىسىنىڭ ــ ئۆزى، ئايالى ۋە باللىرىنىڭ ئېھتىياجلىرى ئۈچۈن قوللىنىدۇ. مۇبادا ئايالى بىلەن ئاجراشماقچى بولسا، قولىدىكى بۇ 2000 يۈەننىڭ 1000نى ئايالىغا نەق بېرىدۇ، چۈنكى ئەرنىڭ مۇلكىنىڭ يېرىمى ئايالىنىڭ ھەققىدۇر. ئۇمۇ ئاتىسىدىن 1000 يۈەن ياكى ئۇنىڭدىن ئاز ياكى كۆپەكىنى مىراس ئالغان بولسا، ئېرىدىن ئالغان 1000 يۈەن بىلەن قوشۇلۇپ ئۇنىڭ قولىغا 2000 ياكى ئۇنىڭدىن ئازراق ياكى كۆپەك نەق پۇل كىرگەن بولىدۇ. ئەمدى، ئاتىسىدىن 1000 يۈەن مىراس ئالغان قىزغا كەلسەك، ئۇمۇ ئېرىدىن 1000 ياكى ئۇنىڭدىن ئازراق ياكى كۆپەك مىقداردا نەق پۇل ئالغان بولسا، ئۇنىڭ ئېرىشكەن ئومۇمى نەق پۇلى 2000 ئەتراپىدا بولغان بولىدۇ. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئاياللار ئاتا-ئانىسىدىن مىراس ئالغان نەق پۇللىرىنى ۋە باشقىمۇ بايلىقلىرىنى ئائىلىسى ئۈچۈن چىقىم قىلىشقا بۇيرۇلغان ئەمەس، ئېرىنىڭ ئۇنى چىقىم قىلىشقا زورلاش ھەققى يوق، ئەلۋەتتە. ئەگەر ئۇ ئۆز ئىختىيارى بىلەن ئېرىمگە ھەمكارلىشىمەن دېگەن نىيەت بىلەن بىر قىسىم ئىقتىسادىنى ئائىلىسىگە چىقىم قىلسا بۇ ئۆزىنىڭ ئىشى. ئاياللار مىراس ئالغان پۇلىنى ئۆز يېنىدا بېسىپ ياتالايدۇ، ئەمما ئەرلەر ئۇنداق قىلالمايدۇ. بەلكى ئائىلىسىگە چىقىم قىلىشى لازىم كېلىدۇ. ئەمدى ئويلاپ باقايلى، ئەمەلىيەتتە قايسىسى

كۆپ ئالغان بولىدۇ؟ ئوغۇلمۇ ياكى قىزمۇ؟

4. تالاق

ساغلام ئائىلە ئاساسىدۇر. ئىنسان ئىجتىمائىي مەخلۇقات بولغاچقا، ئۇ، ئائىلە قورۇپ جامائەت تەركىبىدە ياشاشقا ئېھتىياجلىقتۇر. ئىنسانلار تۇرمۇش قۇرغاندىن كېيىن، كۈندىلىك تۇرمۇش جەريانىدا ھەمىشە بىر خىل تۇرمايدۇ. گاھىدا ئەر ــ خوتۇنلار ئوتتۇرىسىدا جېدەل ــ ماجرالار يۈز بېرىپ تۇرىدۇ. ئىنسانلار ئازراق ئاچچىقلىرىغا ھاي بېرىپ، سەۋرچانلىق بىلەن تۇرمۇش ھاياتىنى خاتىرجەم ھالدا داۋام قىلدۇرۇشقا مۇھتاجدۇر. ئەر ـ خوتۇنلار ئوتتۇرىسىدا يۈز بەرگەن جېدەل ـ ماجرالاردا بىرىنىڭ ئاچچىقى يېنىپ، ئۆزىنى كەلگۈچىلىك قارشى تەرەپنىڭ سەۋر قىلىشىغا توغرا كېلىدۇ. ئەگەر ئۇنداق بولمىغاندا، بىر دەملىك ئاچچىق تۈپەيلىدىن ئائىلە بۇزۇلىدۇ. ئاياللار ئادەتتە سەۋرسىز، ھېسسىياتچان كېلىدۇ. ئۇلار بەزىدە ئۆز ھېسسىياتلىرىنى باشقۇرالماي قالىدۇ. ئۇلار ئاچچىقى كەلگەندە، ئاقىۋەتنىڭ قانداق بولىشىغا قارىماستىن، ئېغىزىنى قويۇۋېتىدۇ. ئەمما ئەرلەر ئاياللارغا قارىغاندا، سەۋرچان بولغانلىقلىرى ئۈچۈن ئۇلار ئاچچىقى كەلگەندە، ئۆزلىرىنى بېسۋېلىشنى بىلىدۇ ۋە ئېغىزىنى قويۇۋەتمەيدۇ. سەۋرى بىلەن ئاچچىقىنى يوتۇۋالايدۇ. نەتىجىدە، ئەر ــ خوتۇنلار ئوتتۇرىسىدا جېدەل ــ ماجرالار يۈز بەرگەن بولسىمۇ، كېيىن يەنە ئۇلار ئۆزئارا يارىشىۋالايدۇ. بۇنىڭ بىلەن ئائىلە پارچىلانماستىن داۋام قىلىۋېرىدۇ. ئائىلە ئوچىقى داۋام قىلغاچقا بالىلارمۇ يېتىم بولمايدۇ. ئۇرۇق ـ تۇغقانلارمۇ پەرىشان بولمايدۇ. مۇشۇ سەۋەبتىن، تالاق قىلىش ھوقۇقى ئەرلەرگە بېرىلگەن.

شۇنىڭ ئەستىن چىقارماسلىق لازىمكى، ئائىلىنىڭ باشلانغۇچى بولغان نىكاھتا ھوقۇق ئايالنىڭ قولىدۇر. ئەگەر ئايال ئۆزى بىلەن تۇرمۇش قۇرماقچى بولغان ئەرگە رازى بولۇپ، ئۇنىڭغا خوتۇن بولۇشنى «قوبۇل قىلدىم» دېمەيدىكەن، ئەرنىڭ ئۇنى «ئالدىم» دېگىنى بېكاردۇر. بۇ مەسىلىنى مۇشۇنداق كەڭ دائىرىدە چۈشەنگىنىمىزدە، ئىسلام دىنىنىڭ ئەقلىغا نەقەدەر مۇۋاپىق، ئىنسانىنىڭ فىترىتى «تەبىئىتى» گە ئۇيغۇن ئىكەنلىكىنى كۆرەلەيمىز.

ئەر ـ ئايال ئوتتۇرسىدىكى ئەدەپلەر

ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە ئەرلەرنى ئاياللارغا ياخشى مۇئامىلە قىلىشقا بۇيرۇپ مۇنداق دەيدۇ:﴿ فَإِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا﴾يەنى ﴿ئۇلار بىلەن چىرايلىقچە تىرىكچىلىك قىلىڭلار ، ئەگەر ئۇلارنى ياقتۇرمىساڭلارمۇ، سىلەر ياقتۇرمايدىغان بىر ئىشتا، ئاللاھ كۆپ خەيرىيەتلەرنى پەيدا قىلىشى مۇمكىن﴾[1]

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ مەنىدە مۇنداق دېگەن: «سىلەرنىڭ ئەڭ ياخشىلىرىڭلار، ئۆز ئەھلىگە ئەڭ ياخشى بولغانلىرىدۇر. مەن ئۆز ئەھلىگە ئەڭ ياخشى بولغان كىشىڭلارمەن»[2]

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يەنە بىر ھەدىستە: «ئاياللارغا ياخشى مۇئامىلە قىلىڭلار. ئاياللار قۇۋۇرغىدىن يارىتىلغان، قۇۋۇرغىنىڭ ئەڭ قىڭغىر يېرى ئۇنىڭ يۇقىرى تەرىپىدۇر. ئەگەر سىز ئۇنى بىراقلا تۈزلىمەكچى بولسىڭىز ئۇنى سۇندۇرۇپ قويىسىز. ئەگەر ئۇنى ئۆز ھالى بويىچە قويۇۋەتسىڭىز قىڭغىرلىقتىن تۈزەلمەيدۇ. شۇڭا ئاياللارغا سىلىق، ياخشى مۇئامىلە قىلىش ئارقىلىق ئۇلارنى ئىسلاھ قىلىڭلار.»[3]

ئىسلامدىكى ئەر ـ ئاياللىق مۇئامىلىسىنىڭ ئەدەپلىرىدىن، ئەرنىڭ ئايالى تەرىپىدىن كەلگەن ئازارلارغا، جاپالارغا ۋە كەمچىلىكلەرگە سەۋر

---

(1) نىسا سۈرىسى 19 ـ ئايەت

(2) ئىبن ماجە رىۋايىتى

(3) بۇخارى رىۋايىتى

قىلىپ، ئۇنى سىلق، ئىلمىي ئۇسۇل بىلەن ئىسلاھ قىلىشى كېرەك.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئاياللىرىنىڭ جەۋر - جاپالىرىغا، بەدەۋى ئەرەبلەرنىڭ قوپال مۇئامىلىلىرىگە سەۋرچانلىق بىلەن، يومشاق، سىلىق مۇئامىلە قىلىدىغان ئەڭ پەزىلەتلىك ۋە ئۈلگىلىك زات ئىدى. ئىمام مۇسلىم رىۋايەت قىلغان بىر ھەدىستە، ساھابىلارنىڭ: «ئاياللارغا مېھرىبانلىق قىلىشتا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن ئارتۇق بىرىنى كۆرمىدۇق» دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنغان. ئەنەس ئىبن مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېگەن: «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئاياللىرىغا ۋە كىچىك بالىلارغا ئەڭ مېھرىبان زات ئىدى»[1].

ئەرنىڭ ئايالىغا قىلىدىغان ياخشىلىقلىرىنىڭ جۈملىسىدىن ئەدەپلىك، ياخشى كۆلكىلەر، خۇش چاقچاقلار بىلەن ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئېچىشى. ئۆزىنىڭ ئايالى بىلەن كۆڭۈل ئېچىشىش ھەر ئىككىسىنىڭ قەلبىنى راھەتلەندۈرىدۇ، مۇھەببىتىنى ئاشۇرىدۇ. نەتىجىدە، ئايالمۇ ئېرىنى رازى قىلىش ۋە كۆڭلىنى ئېلىش ئۈچۈن ئالاھىدە پائالىيەتچان بولىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭمۇ ئاياللىرىنىڭ ئەقىللىرىغا ئۇيغۇنلىشىپ، ئۇلار بىلەن چاقچاقلىشىدىغانلىقى ۋە بىرگە كۆڭۈل ئاچىدىغانلىقى رىۋايەت قىلىنغان. ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن رىۋايەت قىلىنىپ مۇنداق دەيدۇ: « پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مېنىڭ بىلەن يېراققا يۈگۈرۈشتە مۇسابىقە قىلىشاتتى، بىر كۈنى مەن ئۇنىڭدىن ئىلگىرىلەپ كەتسەم ، يەنە بىركۈنى ئۇ، مېنىڭدىن ئىلگىرىلەپ

(1) تاريخ ئىبن ئەساكىر

كېتەتتى»[1].

ئەبۇ ھۇرەيرە رىۋايەت قىلغان بىر ھەدىستە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «ئىمانى ئەڭ كامىل كىشى ئۆز ئەھلىگە ئەڭ يۇمشاق ۋە ئەخلاقلىق مۇئامىلە قىلىدىغان كىشىدۇر»[2].

ئۆز ئەھلى بىلەن بىرگە كۆڭۈل ئېچىش ياخشى ئەمەللەردىندۇر. ئەمما چاقچاقلاشقاندا، چاقچاق، دەپ يالغان سۆز قىلماسلىق ۋە ئەدەپ ــ ئەخلاق دائىرىسىدىن چىقىپ كەتمەسلىك كېرەك. ئەكسىچە بولغاندا، ئەر ئۆزىنىڭ ھۆرمىتىنى چۈشۈرۈپ قويىدۇ.

ئايالنىڭ ئېرىگە قىلىدىغان ياخشىلىقلىرى

1. ئېرىنىڭ كۆڭلىچە يەتمەيدىغان ئىشلارغا زورلىماسلىقى، ئېھتىياجىدىن ئارتۇق نەرسىنى سورىماسلىقى. مانا بۇلار، ئايالنىڭ ئېرىگە ئىقتىساتىنا ھەمكارلاشقانلىقىدۇر. قانائەت ئائىلىنى گۈللەندۈرىدۇ، مۇھەببەتنى كۈچلەندۈرىدۇ. قانائەتسىزلىك ئەر ــ ئاياللىق مۇناسىۋەتنى سوغۇقلاشتۇرىدۇ.

2. ئېرىگە ۋە ئېرىنىڭ ئۇستىدىن باشقىلارغا شىكايەتچى بولماسلىقى، بالاغا ـ قازاغا رازى بولۇپ، سەۋرچان بولۇشى، ئاللاھ تائالاغا ئاسىيلىق بولمايدىغان ئىشلاردا جورىسىنىڭ رايىغا ماسلىشىشى. ئايالنىڭ ئېرىگە ھۆرمەت قىلىشى كاتتا ئىبادەتتۇر. بۇ ھەقتە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنۇ ھەدىسى رىۋايەت قىلىنغان: «بىر ئايال

(1) ئىبن ماجە رىۋايىتى
(2) تىرمىزي رىۋايىتى

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىغا كېلىپ، ــ يا رەسۇلەللا، مەن سىزنىڭ يېنىڭىزغا ئاياللارنىڭ ۋەكىلى بولۇپ كەلدىم. سىز ئەرلەرگە جىھاد قىلىشتىن كېلىدىغان ساۋاپ ۋە غەنىمەتلەرنى بايان قىلدىڭىز، بىز قانداق قىلغاندا ئەرلەرگە ئوخشاش جىھادنىڭ ساۋابىنى تاپالايمىز؟ ــ دېگەندە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام، ــ سىزگە ئوچرىغان ئاياللارنىڭ ھەممىسىگە شۇنداق يەتكۈزۈڭكى، ئاياللارنىڭ ئەرلىرىگە ھۆرمەت قىلىشى ۋە ئۇلارنىڭ ھەقلىرىنى ئادا قىلىشى ئەرلەرنىڭ جىھاد قىلغىنىغا ئوخشاش ساۋاپلىقتۇر. ئەمما، شۇنداق قىلىدىغان ئاياللار تولىمۇ ئاز، ــ دىدى».

3. ئېرىنىڭ روخستىسىز سەپەرگە چىقماسلىقى. ئاياللار سەرتقا چىققانلىرىدا ئىسلامىي قىيافەت بىلەن ئېسىل، كۆركەملىك بولۇپ چىقىشى لازىم. مانا بۇ ــ دىنىمىزنىڭ كۆرسەتمىسى ۋە مىللىي ئەنئەنىمىزدۇر.

ئەر ـ ئايال ئوتتۇرسىدىكى ھەق-ھوقۇقلار

ئەرنىڭ ئايالىغا ئۆتەشكە تېگىشلىك ھەقلەر

ئەرنىڭ ئۈستىدىكى ئايالىغا ئۆتەشكە تېگىشلىك ھەقلەردىن:

1. ئەرنىڭ ئايالىغا ياخشى مۇئامىلە قىلىشى، ئۇنىڭغا ئازار بەرمەسلىكى، پۈتۈن مۇھەببىتى ۋە سۆيگۈسىنى بېغىشلىغان ھالدا، ئۇنىڭغا ھەر ئىشتا مېھرىبانلىق كۆرسىتىشى.

پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام مۇنداق دەيدۇ: «سىلەرنىڭ ئەڭ ياخشىلىرىڭلار ئۆزلىرىنىڭ ئايالىرى ئۈچۈن ياخشى بولغانلاردۇر»[1].

يەنى سىرتتا ناھايىتى ياخشى ئەخلاقلىق بولۇپ، ئايالىغا قاتتىقلىق، قوپاللىق قىلىدىغان كىشى ياخشى كىشى دېيىلمەيدۇ. بەلكى ئاۋۋال ئۆزىنىڭ ئايالىغا، بالىلىرىگە ياخشى مۇئامىلە قىلىدىغان، ئۇلارغا ئەڭ مېھرىبان بولغان كىشىلا ياخشى كىشى بولالايدۇ.

2. ئايالىنىڭ ئازارلىرىغا، بولۇپمۇ ئايالىنىڭ مىجەزى ئۆزگىرىپ قالغان چاغلاردىكى ئۇنىڭ بەزى يېقىمسىز مۇئامىلىسىگە سەۋرچانلىق بىلەن مۇئامىلە قىلىشى، خاتالقلىرىنى ئەپۇ قىلىشى، دەردىنى ئاڭلاپ ھالىغا يېتىشى ۋە ئۇنىڭغا ھەمىشە مېھىر ـ شەپقەتلىك بولۇشى.

ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: «ئاياللىرىغا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدەك مېھرى ـ شەپقەتلىك كىشىنى كۆرمىدىم».

---

(1) ئىبن ماجە رىۋايىتى

3. ئايالىنىڭ كۆڭلىنى ئېلىشى، ئايالغا بولغان سۆيگۈسىنى ھەر ۋاقىت سۆز ۋە ھەرىكەتلەر بىلەن ئىزھار قىلىپ تۇرۇشى.

4. ئايالىنى باشقىلارنىڭ يامان نىيەتلىك كۆزلىرىدىن مۇھاپىزەت قىلىشتا غورۇرلۇق بولۇشى. ئايالىنىڭ ھۆرمىتىنى قىلىپ، ئۇنى قەدىرلىشى، ئائىلىنىڭ بوزۇلۇشىغا سەۋەب بولىدىغان ئىشلارنىڭ يۈز بېرىشىدىن غاپىل بولۇپ قالماسلىقى. لېكىن ئايالنى كۈنلىدىم دەپ ئارقىسىدىن جاسۇسلۇق قىلماسلىقى، بەدنىيەتلىك بىلەن ئايالىنى ئاساسسىز قارىلىماسلىقى لازىم. چۈنكى ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە، كىشىلەرنى يامان گۇمان قىلىشتىن مەنئى قىلغان.

5. ئايالىنى ئىمكان قەدەر ئاتا - ئانىلاردىن ئايرىم ئۆيدە تۇرغۇزۇشى، ئۆينىڭ پۈتۈن ئېھتىياجلىق نەرسە - كېرەكلىرىنى ھازىرلاپ بېرىشى، ئايالىغا قېيىن ئاتا ۋە قېيىن ئانىسىنىڭ پۈتۈن يۇكلىرىنى يۇكلىمەسلىكى لازىم. چۈنكى كېلىن ئۇلارنىڭ خىزمەتچىسى ئەمەس، بەلكى شۇ ئائىلىنىڭ ھۆر ئەزاسىدۇر.

بولۇپمۇ بىز ئۇيغۇرلاردا بالىلارنى ئۆيلەندۈرگەندىن كېيىن، ئۇلارنى ئايرىم ئۆيگە چىقىرىپ، مۇستەقىل تۇرمۇشقا ئىگە قىلىش ئادىتى بەكمۇ ئاز. بەزىلەر بۇ ئىشتا ئىمكانىيەتنىڭ يوقلىقىنى ــ ئىقتىسادىي تەرەپتىن قولىنىڭ قىسقىلىقىنى باھانە قىلىشى مۇمكىن. بۇمۇ ئۆزۈر بولالمايدۇ. ھازىر دۇنيا تەرەققى قىلدى، كىشىلەرنىڭ تۇرمۇشىمۇ بۇرۇنقىدىن ياخشىلاندى. ئۆيلەنگەن يېگىتلەر ئەگەر مۇستەقىل تۇرمۇش قۇرىمەن دېسە بۇنى قىلالايدۇ. بالىلار مۇستەقىل ئۆي تۇتمىغانىدا كېلىن بىلەن قېيىن ئانا ۋە يەڭگىلەر ئوتتۇرىسىدىكى توقۇنۇشلار ئەر - ئاياللىق تۇرمۇشقا ئەلۋەتتە زىيان يەتكۈزمەي قالمايدۇ. كۆپىنچە قېيىن ئانىلار ۋە بەزى يەڭگىلەر كېلىننى ياقتۇرمايدۇ، بەزى ئاڭسىز قېيىن ئانىلار

ئۇنىڭ بالىسى بىلەن بولغان مۇھەببىتىگە ۋە يېقىنلىقىغا قىزغىنىدۇ، ھەدەپ كېلىندىن كەمچىلىك ئىزدەشكە كىرىشىدۇ. ئۇلار كېلىندىن ئازراق ئېيىبنى تاپقان ھامان ئۇنى بالىسىغا مۇبالىغە بىلەن چېقىشتۇرۇپ، ئۇلارنىڭ بەختلىك ئۆتۈسىنى، ھۇزۇرلۇق تۇرمۇشىنى بۇزۇشقا ئورۇنىدۇ. يەنە بىر تەرەپتىن ئوچى ئۆيدىكى ھايات ھۇزۇرسىز بولىدۇ. قىسقىسى، يىڭى توي قىلغان بىر جۇپلار ھەر ۋاقىتتا بىر - بىرى بىلەن ئەركىن كۆڭۈل ئېچىشىپ، ئازادە مۇھەببەت ئىزھار قىلىشالمايدۇ. پەقەت كىچىدىلا بىر - بىرىنى كۆرىدۇ. بۇ نېمە دېگەن ئۇڭايسىزلىق؟

تەبىئىكى، ئايالنى كىشىلەر كېچىسى بىرگە بولۇش ئۈچۈنلا ئالمايدۇ. مۇھەببەتنىڭ كۈچىيىشى ئارقىلىق ئائىلىنىڭ رونىق تېپىشى ئۈچۈن ھەر ۋاقىت ئەر - ئايالالار بىر - بىرىگە بولغان ئىخلاسىنى ۋە سۆيگۈسىنى ئىزھار قىلىشىپ تۇرىشى لازىم. ئۆيلەنگەنلەر ئايرىم تۇرمۇش قورۇپ مۇستەقىل بولمىغاندا، ئۇلار ھەر ۋاقىت ئازادىلىك ھېس قىلالمايدۇ.

ۋەتىنىمىزنىڭ كىچىك رايونلىرى ۋە يېزىلىرىدىكى كۆپىنچە ئۆيلەردە ئايرىم مۇنچا بولمىغاچقا كىشىلەر بىر چىلەك سۇنى بېشىدىن قۇيۇپلا ئالىدىراپ يۇيۇنىدۇ. چېچى ھۆل بولۇپ قالغان ئايالنى كۆرسە، ئۇنى ئېيىپلايدىغان ئادەتمۇ بار. چۈنكى بىز ئۇيغۇرلار بۇرۇنقىلىرىمىزنىڭ گۈزەل ئەخلاقىنى ۋە ئىسلامي ھەم مىللىي قائىدە ــ يوسۇنلىرىنى ھەر خىل سەۋەبلەر تۈپەيلى بارغانچە ئۇنتۇپ كېتىپ، باشقا مىللەتلەرنىڭ ئەنئەنىمىزگە يات ئادەتلىرىنى ئۆگىنىپ قالغانلىقىمىز سەۋەبلىك، ئادەتتە يۇيۇنۇپ، پاكىز يۇرۇشنى ئۆزىمىزگە ئادەت قىلالمايۋاتىمىز.

بىزدە «پەقەت جۇنۇپ بولغان ئادەملا يۇيۇنىدۇ» دەيدىغان قالاق

ئېتىقاد بولغانلىقى ئۈچۈن، بەزىدە پاكىزلىق ۋە تازىلىق ئۈچۈن يۇيۇنغان قىزلارنى، كېلىنلەرنى ياماق ئىش قىلغان ئوخشايدۇ دەپ گۇمان قىلىپ ئۇلارغا گۇناھ ئارتىشقا ئاران تۇرىدىغانلارمۇ ئاز ئەمەس. ئېرى سەپەرگە چىقىپ كەتكەن بەزى كېلىنلەر ئايلىق ئادەتتىدىن پاكلانغانلىقى ياكى پاكىز، خۇشپۇراق بولۇشى ئۈچۈن يۇيۇنسا، ئۇلارنى چۈقۇم يامان ئىش قىلغان ئوخشايدۇ، ئۇنداق بولمىسا يويۇنمىغان بولاتتى دەپ چۈشىنىپ، ئۇلارغا گۇناھ ئارتىشقا ۋە ئەرلىرىگە يالغان يېۋىداق سۆزلەر بىلەن ئۇلارنى چېقىشتۇرۇپ، ئۇلارنىڭ ھۇزۇرلۇق تۇرمۇشىنى ۋەيران قىلىشقا ئورۇنىدىغانلارمۇ بار. بۇ سەۋەبتىن، جۇنۇپ بولغانلارمۇ يۇيۇنۇشتىن قورقىدىغان، ھەتتا بالاغەتكە يېتىپ قالغان قىز-ئوغۇللار ئېھتىلام سەۋەبى بىلەن گاھىدا يويۇنۇشقا تېگىشلىك بولۇپ قالغانلىرىدىمۇ، ئاتا-ئانىسىدىن ھايا قىلىپ يۇيۇنالمايدىغان ناچار ئادەتلەرمۇ بار.

بىز ئۇيغۇرلار ئۆي سالدۇق دەپ ئىسراپخورلۇق بىلەن چوڭ ئاسما ئايۋانلىق ئۆيلەرنى سېلىشقا شۇنچىلىك زىيادە چىقىملارنى قىلمىزكى، ئوغۇل-قىزلار ئايرىم ياتىدىغان، ئايرىم ئىشىكلىك ھوجرىلارنى كۆپرەك سېلىشقا ۋە پاكىزلىقنىڭ ھەم تەن ساقلىقنىڭ ۋاستىسى بولغان — تەرەتخانا بىلەن مۇنچا سېلىشقا كۆڭۈل بۆلمەيمىز. رۇسلار كاپىر مىللەت تۇرۇپ، ئۇلار ئۆي سالسا ئەڭ ئاۋۋال مۇنچىسىنى ۋە تەرەتخانىسىنى ئەڭ ياخشى شەكىلدە پۈتتۈرۈپ بولۇپ، ئاندىن ئۆينىڭ باشقا سارايلىرىنى سېلىشقا كىرىشىدۇ. ئۇلار ئۆي سېتىۋالماقچى بولغانىدىمۇ ئەڭ ئاۋۋال مۇنچىسى بىلەن تەرەتخانىسىنى تاللايدۇ. بىز مۇسۇلمانلار «پاكىزلىق ئىماننىڭ يېرىمى»، «پاكىزلىق ئىماندىن» ۋە «ئاللاھ پاكتۇر، ئۇ، پەقەت پاكلىق بىلەن قىلغان ئەمەللەرنىلا قوبۇل قىلىدۇ» دەيدىغان

ئىسلامي قائىدە ـ پىرىنسىپلارنى ئۇلاردىن بۇرۇن ئۆگەنگەن تۇرۇپ، پاكىزلىققا ئەھمىيەت بېرىشتە مۇسۇلمان ئەمەسلەرنىڭ ئارقىسىدا قېلىۋاتىمىز. مۇنچىسى ۋە تەرەتخانىسى پاكىز ۋە جايىدا بولمىغان ھەرقانداق ئۆي ــ يېتەرسىز ئۆيدۇر. تەرەتخانا بىلەن مۇنچا پاكىز بولمىسا ئادەم خالىغان ۋاقىتتا تازىلىق قىلالمايدۇ. جۇنۇپ بولغان كۈنلەردە بىر چۆگۈن ياكى بىر چىلەك سۇ بىلەن ئالدىراپ يوپۇنغانلىق گەرچە پاكلىق ھۆكۈمگە كىرسىمۇ، تولۇق پاكىزلىققا يەتمەيدۇ. ئۇنىڭ بىلەن بەدەنىدىكى كىرلار چىقمايدۇ. ئادەم جۇنۇپ بولغان ۋاقتىدا يۇيۇنۇشى پەرز. ئەمما جۇنۇپ بولمىغان بولسىمۇ، سىرتتا ئىشلەپ كىرىپ تەرنىڭ پورىقىنى يوقتىش ياكى كىيىمنى ئالماشتۇرۇشتا پاكىز بولۇش مەقسىتى بىلەنمۇ، ئاز دېگەندە، ئىككى ـ ئۈچ كۈندە بىرەر قېتىم يۇيۇنۇپ تۇرۇشى زۆرۈردۇر. جۈمە، ھېيىت ۋە ھېيىت نامازلىرىغا، تويى ــ تۆكۈنلەرگە، نەزىر ـ چىراغلارغا ۋە باشقىمۇ ئاممىۋى پائالىيەتلەرگە يۇيۇنۇپ، پاكىز كىيىم كىيىپ، ئۆزىگە خۇشپۇراقلىق بۇيۇملارنى چېچىپ بېرىش سۈننەتتۇر. ئەمەل ئىبادەتلەرنىڭ ئاللاھ تائالاغا قوبۇل بولۇشى ياكى رەت قىلىنىشى قەلبىنىڭ پاكلىقى ۋە بەدەن بىلەن كىيىمنىڭ پاكىزلىقىغا باغلىقتۇر. پاكىز بولمىغان كىشىنىڭ ئىبادەتلىرىمۇ ۋە دۇئالىرىمۇ قوبۇل بولمايدۇ.

ئىسلام دىنى مەدەنىيەتلىك ۋە تەرەققىياتپەرۋەر بىر دىندۇر. ئۇ، مۇسۇلمانلارنىڭ ھەر ۋاقىت گۈزەل، كۆركەملىك، خۇشپۇراق يۈرۈشىنى تەشەببۇس قىلىدۇ. ئايالىنىڭمۇ ئېرىنىڭ تۆشكىگە كىلىشتىن بۇرۇن يۇيۇنۇپ ، ئۆزىگە خۇشپۇراق چېچىپ كىلىشى بەكمۇ مۇھىمدۇر. چۈنكى ئاياللار كۈندۈزى تاماق ئېتىش، ئۆي سۈپۈرۈش ۋە باللىرىنىڭ كىيىملىرىنى، تەرەتلىرىنى تازىلاش جەريانىدا كىرلىشىدۇ، قازان بېشىدا

تـۇرۇپ تەرلەيـدۇ. بەزى ئايـاللار سـىرتتا ئىشـلەپ تەرلەيـدۇ ۋە چـاڭ تۇزانلىشـدۇ. بـۇلار يويۇنماسـتىن شـۇ پېتـى بـىلەن ئەرلىرىنـىڭ قوينىغـا كىرسـە، ئەرلـىرى ئـۇلاردىن سەسـكىنىدۇ، ھەتتـا نەپرەتلىنـىپ قالـدۇ. ئاياللـدىن كـۆڭلى ئېچىلمىغـان ئەر تالاغـا قـاراپ قالـدۇ. نەتىجـىدە، ئىپپىتىنى بۇزىدۇ.

ئايـاللار ئەگەر ھەر ئاخشـىمى يېتىشـتىن بـۇرۇن پـاكىز يۇيۇنـۇپ، ئۆزلىرىگە خۇشپۇراق ئەتىرلەرنـى چېچىـپ ياتـىدىغان بولسـا، ئەرلىرىنـىڭ ئۇلارغا ھەۋىسى كېلىـدۇ. ئـۇلارنى ياقتۇرىـدۇ. تەن ساقلىقى جەھەتتىنمـۇ ھەر ئىككىسـىگە پايـدىلىق بولـىدۇ. شـۇڭا - ئەر ئاياللارغـا ۋە باللارغـا يۇيۇنۇپ پاكىز يـۈرۈش پۈرسـىتىنى يارىتـىپ بېرىش ئۈچـۈن، ھەرقانـداق ئۆيـدە ئـايرىم مۇنچـا بولىشـى شـەرتتۇر. تەرەتـخانىنى ئىمكـان قەدەر سـۇ بىلەن تازىلىنىدىغان قىلىپ ياساش كېرەك. تەرەتـخانىدا سـۇ بولسـا ھەم تازىلىق ھەم ئىستىنجا ئىككـى ئىـش بىـر ۋاقىتتـا ھەل بولـىدۇ. مەلـۇمكى، سۇ پاكلىغۇچى ماددىلارنىڭ ئەڭ ياخشىسىدۇر.

6. ئايالنىـڭ بېرىشـكە تېگىشـلىك بولغـان مېھرىنـى تولـۇق ئـادا قىلىشـى. چـۈنكى بـۇ، ئايالنىـڭ نىكـاھ سـەۋەبى بـىلەن بەلگىلەنـگەن ھەققىدۇر.

7. ئايالنىـڭ نەپىقىسـىنى كېمەيتمەسـتىن ۋە ئىسـراپ قىلماسـتىن تولـۇق ئـادا قىلىشـى. پەيغەمـبەر ئەلەيھىسـسالام مۇنـداق دەيـدۇ: «ئـۆز ئەھلىگە ساۋابىنى كـۆزلەپ نەپىقە قىلغـان كىشـى سـەدەقىنىڭ ساۋابىنى

ئالىدۇ»[1].

8. ئايالغا دىنىنىڭ ئەھكاملىرىنى ئۆگىتىشى ــ نامىاز، روزا، زىكىر، دۇئا قۇرئان ئوقۇش قاتارلىق پۇتۇن ئىبادەتلەرنى ئۆگىتىشى ھەم ۋاقتىدا ئورۇندىشىغا ئۇندىشى ۋە ياردەم بېرىشى.

9. ئايالى ئۇنىڭغا يامانلىق قىلغان تەقدىردىمۇ، ئۇنى ئۇرماسلىق نەسىھەت قىلىپ ئۆزگەرتىشى، ئىمكان قەدەر ئايالىنى ئۇرماسلىقى.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دەيدۇ: «سىلەرنىڭ ياخشىلىرىڭلار ئاياللىرىنى ئۇرمايدىغانلاردۇر»[2].

ئايال ئۇچۇن ئەڭ ئاخىرقى چارە ۋە ئەڭ قاتتىق جازا ۋاقتىلىق ئۇنىڭغا جىنسىي تەرەپتىن يېقىنچىلىق قىلماسلىقتۇر.

10. ئايالى تۇغۇشنى ئارزۇ قىلسا ئۇنى تۇغماسلىققا مەجبۇرلىماسلىقى.

11. ئايالىنىڭ كۆڭلىنى چۇشىنىشى. ئەگەر ئايالى ئۇنى ھاجىتىگە رىغبەتلەندۇرىدىغانلىقىنى قايسىبىر يول بىلەن ئىپادىلىسە، ئۇنى رەت قىلماسلىقى.

12. ئايالىنى تۆۋەن كۆرمەسلىكى، ھاقارەتلىمەسلىكى، ئۇنى ياكى تۇغقانلىرىنى مەسخىرە قىلماسلىقى.

13. ئايالىغا ئۆي ئىشلىرىدا ياردەملىشىشى. چۇنكى پەيغەمبەر

(1) تەبەرانىي رىۋايىتى
(2) ئىبن ماجە رىۋايىتى

ئەلەيھىسسالامۇ ئاياللىرىغا يارەملىشەتتى.

14. بىردىن ئارتۇق ئايالى بولسا، ئۇلارنىڭ ئارىسىدا پۈتۈن ئىشلاردا ئادالەتلىك بولۇشى، ھەممىنىڭ ھەققىنى ئوخشاش ئادا قىلىشى.

15. ئايالى يېتەرلىك شەرئىي ئۆزرىسى بىلەن ئاجرىشىشنى تەلەپ قىلسا، ئۇنىڭغا زىيان يەتكۈزمەستىن، ئازار بەرمەستىن چىرايلىقچە ئاجرىشىشى.

يۇقىرىدا ئېيتىلغان 15 تۈرلۈك ھەق ئەرنىڭ ئۈستىدىكى ئايالىغا ئۆتەشكە تېگىشلىك بولغان ھەقلەرنىڭ ھەممىسى ئەمەس، بەلكى مۇھىم بىر قىسملىرىدىن ئىبارەت.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ۋىدالىشىش ھەججىسىدە سۆزلىگەن خۇتبىسىدا مۇسۇلمانلارغا مۇنداق دەپ تەۋسىيە قىلغان: «بىلىڭلار كى! ئايالىڭلارنىڭ ئۈستىدە سىلەرنىڭ ھەققىڭلار بارىدۇر. سىلەرنىڭ ئۈستۈڭلارىدىمۇ ئاياللىرىڭلارنىڭ ھەقلىرى بارىدۇر. سىلەرنىڭ ئاياللىرىڭلارىدىكى ھەققىڭلار ئۇلارنىڭ سىلەرگە خيانەت قىلماسلىقى ۋە سىلەر يامان كۆرىدىغان بىرسىنىڭ ئۆيۈڭلەرگە كىرىشىگە رۇخسەت قىلماسلىقى. بىلىڭلار كى، ئاياللىرىڭلارنىڭ ئۈستۈڭلارىدىكى ھەقلىرى بولسا، ئۇلارنىڭ يېمەك - ئىچمەك، كىيىم - كېچەكلىرىنى (ۋە باشقىمۇ ئېھتىياجلىرىنى) تولۇقلاپ بېرىشىڭلارىدۇر»[1].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ ھەدىستە، ئەر - ئاياللار ئوتتۇرىسىدىكى بىر - بىرىگە ئۆتەشكە تېگىشلىك ھەقلەرنى ئىجمالىي ھالدا بايان

(1) مۇسلىم رىۋايىتى

قىلغان. بۇ ھەدىستىن مەلۇم بولغاندەك، ئەرنىڭ ئايالىدىكى ئەڭ چوڭ ھەققى، ئېرىنىڭ ئىپپىتىنى ۋە نومۇسىنى ساقلىشى، ئېرىگە خيانەت قىلىپ ئىككىنچى شەخس بىلەن ئالاقە قۇرماسلىقىدۇر. ئېرىگە خيانەت قىلغان ئايال ئېرىنىڭ ھەققىگە خيانەت، دىنىمىزغا جىنايەت قىلغان بولۇپ، ئۆزىنى نابۇت قىلغان بولىدۇ. بۇنداق ئايالنىڭ ئېرىدىكى ھەقلىرى پۈتۈنلەي ئۈزۈلگەن بولىدۇ.

ئىسلام دىنى ئايالنىڭ ئېرى ياقتۇرمايدىغان بىرسىنى ئۆيگە كىرىشكە يول قويۇشنى قەتئىي مەنئى قىلىدۇ. ئېرى بولمىغان ۋاقتتا قانداقلا بىر يات ئەرنىڭ ئۆنىڭ ئۆيگە كىرىشىگە يول قويماسلىقى ئايرىم بىر قائىدە، ئەمما ئېرى بولمىغان ۋاقتتا ئېرى ياقتۇرمايدىغان ياكى ئېرى بىلەن ئاداۋەتتى بولغان بىرسىنىڭ ئۆيگە كىرىشىگە يول قويۇشى ئەر - خوتۇنلۇق تۇرمۇشىغا ئەڭ زىيانلىق بىر ئىشتۇر. چۈنكى مۇنداق ئەھۋاللاردا، ئەر كۆپىنچە، ئايالىدىن شەكلىنىدىغان ۋە يامان گۇمان قىلىدىغان كەيپىياتلاردا بولىدۇ. ھەتتا ئىنسان بەزىدە ئايالىنى ئۇ ئايالىنىڭ تاغىسىنىڭ ياكى ھاممىسىنىڭ باللىرىدىنمۇ كۈنلەپ، ئۇلارنىڭ بەزى ھەرىكەتلىرىدىن شەكلىنىدىغان بولۇپ قالىدۇ. ئەر ئۆزى بولمىغان ۋاقتتا، مۇنداق كىشىلەرنىڭ ئۆنىڭ ئايالى بىلەن يالغۇز قېلىشىنى ياقتۇرمايدۇ. ئەرنىڭ ئايالىنى ھەر ۋاقىت مۇھاپىزەت قىلىشى، گۇمانلىق ئىشلاردىن ساقلىنىشى ئۈچۈن ئايالىغا مەھرەم بولالمايدىغان يات ئەرلەردىن ئۆنى ئوزاقلاشتۇرۇشى ئۆنىڭ تەبىئي ھوقۇقىدۇر.

مۇنداق ئىشلارغا كىشىلەر ئانچە دىققەت قىلىپ كەتمەيدۇ. كۆپلىگەن ئائىلە جېدەللىرى، ئۇرۇش - ماجرالار، ئاجرىشىشلار مۇشۇنداق كۈتۈلمىگەن سەۋەبلەردىن كېلىپ چىقىدۇ.

ئىناقلىق ئايالالارنى ھۆرمەتلەشتىن باشلىنىدۇ

ئىنسانىيەت تارىخىدا دەسلەپ ئادەم ئاتا بىلەن ھەۋۋا ئانىنىڭ ئائىلىسى قۇرۇلۇپ، ئىنسانلار بۇ ئىككىسىدىن كۆپەيگەن. ئىنسانلار ئائىلىلەرنى قۇرۇپ چىقىپ، بىر - بىرى بىلەن قېرىنداشلىق رىشتىلىرىنى ئورنىتىپ، ئۆز ئارىسىدا ئىنسانىي مېھرى - مۇھەببەتنى جارى قىلدۇرۇش ئارقىلىق ئىناقلىقنى، ئىللىقلىقنى بەرپا قىلدى. دېمەك ئىناق جەمئىيەت بەرپا قىلىش ئىناق ئائىلىلەرنىڭ مەيدانغا كېلىشىگە مۇھتاج. ئىناق ئائىلە قۇرۇش ئەقىدىلىك ۋە ئەخلاقلىق ئەر - ئايالالارغا مۇھتاج. ئائىلىدىكى ئىناقلىق ئايالالارنى ھۆرمەتلەشتىن باشلىنىدۇ. ئىناقلىق، ئىتتىپاقلىق ئىنسانىيەتنىڭ ئەسلى تەبىئىتى ۋە ئورتاق ئارزۇسىدۇر.

ئائىلە ئەر - ئايالنىڭ ئۆزئارا مۇھەببىتى بىلەنلا ئۆرە تۇرىدۇ

ئاللاھ قۇرئان كەرىمدە: ﴿وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُم مِّنْ أَنفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِّتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُم مَّوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ﴾ يەنى﴿ئۇنسى - ئۇلپەت ئېلىشىڭلار ئۈچۈن سىلەرگە ئۆز تىپىڭلاردىن جۈپلەر يارىتىپ، ئاراڭلاردا مېھر - مۇھەببەت ئورناتقانلىقىمۇ ئاللاھنىڭ (كامالى قۇدرىتىنى كۆرسىتىدىغان) ئالامەتلىرىدىنىدۇر، پىكىر يۈرگۈزىدىغان قەۋم ئۈچۈن، شەك - شۇبھىسىزكى، بۇنىڭدا نۇرغۇن ئىبرەتلەر بار﴾ دەپ كۆرسەتكەن. بۇ پەقەت ئەر - ئايالالار ھېس قىلالايدىغان ۋە ئۇلار ئارقىلىقلا ۋۇجۇدقا چىقىدىغان مېھرى - مۇھەببەتنى، ئىللىقلىقنى، خاتىرجەملىكنى، ئىناقلىقنى ئىپادىلەيدىغان ئايەت بولۇپ، بۇ خىل ئۇنسى - ئۇلپەت ئىنسان

روھىدىكى ئىزتىراب، تەشۋىش ۋە ۋەسۋەسىلەرنى يوقىتىدۇ. ئائىلە كىشىلىك ھاياتنىڭ ھۇلى، ئايالنىڭ ئائىلىدىكى ئورنى ئەڭ ئاساسلىق مۇھىم ئورۇندۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر ھەدىستە«ئاياللىرىنى ئۇرىدىغانلار ياخشى كىشىلەر ئەمەس»[1] دەپ كۆرسەتكەن. ئەرلەرنىڭ ئاياللارنى بوزەك قىلىشى، ئۇرۇشى، خارلىشى ئەمەلىيەتتە ئۆزلىرىنى ئۇرغىنى، ئۆزلىرىنى خارلىغىنى، شۇنداقلا باللارنى، پۈتۈن ئىنسانىيەتنى بوزەك قىلغىنى، ئۇرغىنى ۋە خارلىغىنى بىلەن باراۋەردۇر. چۈنكى ئاياللار پۈتۈن ئىنسانىيەتنىڭ ئانىلىرى ۋە ئەرلەرنىڭ بىر پارچىسىدۇر.

ئاياللارنى ھۆرمەتلەش گۈزەل ئەخلاق

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئاياللارنى ھۆرمەتلەشنى بىر ئادەمنىڭ ياخشى ياكى يامان ئىكەنلىكىنىڭ ئۆلچىمى سۈپىتىدە بايان قىلىپ: «سىلەرنىڭ ياخشىلىرىڭلار ئايالىغا ياخشى مۇئامىلە قىلىدىغانلاردۇر. مەن ئىچىڭلاردىكى ئايالىغا ئەڭ ياخشى مۇئامىلە قىلىدىغان ئادەممەن» دەپ كۆرسەتكەن. ئىنسانىنىڭ دىيانىتى ۋە ئەخلاقى ئۇنىڭ ئائىلىسىدىكىلىرىگە قانداق مۇئامىلە قىلىشى بىلەن ئۆلچىنىدۇ. بىراۋ ئىبادەتلەرنى ئادا قىلىشقا قانچىلىك كۆڭۈل بۆلىدىغان كىشى بولۇپ كەتسۇن، ئۇ ئايلىغا، باللىرىغا قاتتىق قوللۇق بىلەن مۇئامىلە قىلىدىكەن، ئۇلارنىڭ ئەھۋالىدىن خەۋەر ئالمايدىكەن، مۇنداق كىشىنىڭ دىنى ناقىس بولغان بولىدۇ. چۈنكى گۈزەل ئەخلاقمۇ ئەڭ ئىبتىبارلىق ئىبادەت تۈرى بولۇپ، شۇ ئادەمنىڭ تەقۋالىقىغا بېۋاستە

(1) ئىمام نەسائىي رىۋايىتى

تەسىر كۆرسىتىدۇ. زاھىرىي ئىبادەتلەرنى ئورۇندىشىتا ئاكتىپ بولۇپ، ئەخلاقىي مەسىلىلەرگە سەل قارايدىغان ياكى ئائىلىسىگە قوپاللىق قىلىدىغان ئادەم جەمئىي ئىبادەتلەرنىڭ مەقسىتى بولغان ئەخلاقىي ئىبادەتلەرنى ئورۇندىمىغان بولىدۇ. شۇڭا ئەر كىشى ئايالىغا ياخشى مۇئامىلە قىلىشى، ئۇنىڭغا ئازار بەرمەسلىكى، ئۆي ئىشلىرىدا ئۇنىڭغا ھەمكارلىشىشى مۇھىمدۇر.

ئاياللارغا رەھىم-شەپقەتلىك بولۇش زۆرۈر

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئاياللارغا ئەڭ مېھىر-شەپقەتلىك زات ئىدى. ئاياللىرىغا بەكمۇ كۆيۈنەتتى، ئۇلارنىڭ ئۆي ئىشلىرىغا ياردەملىشەتتى، دەردلىرىنى كۆڭۈل قويۇپ تىڭشايتتى. پىكرلىنى ئاڭلايتتى، ھەتتا ئومۇمىي مۇسۇلمانلارنىڭ ئىشلىرىغا مۇناسىۋەتلىك چوڭ ئىشلارديمۇ ئاياللىرى بىلەن كېڭىشەتتى، پىكرلىرىنى ئالاتتى[1].

(1) مەككە ئازات بولۇشتىن ئىككى يىل ئىلگىرى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇسۇلمانلار بىلەن ئۆمرە قىلىش ئۈچۈن مەككىگە قاراپ ئاتلىنىپ، مەككە يېقىنىدىكى «ھۇدەيبىيە» دېگەن جايغا كەلگەندە، مەككىلىك كۇپپارلار ئۇلارنىڭ ئالدىنى توسقان ۋە مەككىگە كىرىشىگە يول قويمىغان. شۇ ۋاقىتتا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مەككىلىكلەر بىلەن كېلىشىم تۈزۈپ بۇ يىل مەدىنىگە قايتىپ كېلىدىغان يىلى ئۆمرىگە كېلىش، ئىككى تەرەپ ئوتتۇرىسىدا ئون يىللىق ئۇرۇش توختىتىش.... قاتارلىقلاردا ئىتتىپاقلاشقان. بۇ كېلىشىمگە ئاساسەن، مۇسۇلمانلار ئۆمرە قىلماستىن مەدىنىگە قايتىشى كېرەك ئىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇسۇلمانلارنى مەككىدە قۇربانلىق قىلىش ئۈچۈن ئاتاپ ئېلىپ كەلگەن مالىلىرىنى شۇ يەردە بۇغۇزلاشقا بۇيرىغاندا، مۇسۇلمانلار مەككىگە كىرەلمىگەنلىكىلىرىگە ھەسرەتلىنىپ، مالىلىرىنى بۇغۇزلاش ئەمرىنى دەرھال ئورۇندىماستىن تۇرۇپ قالىدۇ. بۇ ۋاقىتتا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئايالى ھەزرىتى ئۇممۇ سەلەمەنىڭ يېنىغا كىرىپ، ئەھۋالنى بايان قىلىپ،

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ساھابىلىرىنى ئاياللىرىغا رەھىم-شەپقەتلىك بولۇشقا كۆچلۈك تەشەببۇس قىلىپ: «مۆمىنلەردىن ئىمانى ئەڭ كامىل بولغىنى ئەخلاقى ئەڭ گۈزەل بولغىنىدۇر، سىلەرنىڭ ئەڭ ياخشىلىرىڭلار ئۆز ئەھلىگە ئەڭ ياخشى مۇئامىلە قىلىدىغانلىرىڭلاردۇر»[1] دەيتتى.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ۋە مۇسۇلمانلار سەپەرگە چىققانلىرىدا، ئاياللارنى تۆگىلەر كۆتىرىدىغان مەپىلەرگە ئولتۇرغۇزۇپ ھۆرمەت بىلەن ئېلىپ ماڭاتتى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يول بويى تۆگىلەرنى يېتىلەپ ماڭغانلارغا: «بۇ نازۇك شېشىلەرنى سىلىق ئېلىپ مېڭىڭلار»[2] دەپ تەۋسىيە قىلىپ تۇراتتى.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئاياللارنى نازۇك شېشىلەرگە ئوخشاتقان. ھەقىقەتەن ئۇلار ۋە ئۇلارنىڭ كۆڭلى نازۇكلىقتا خۇددى شېشىگە ئوخشايدۇ، ئاياللار ئومۇمەن ھېسسىياتچان بولغانلىقتىن تىز رەنجىپ قالىدۇ ۋە تىز ئۆزگىرىدۇ. ئۇلارغا ئىنتايىن سىلىق مۇئامىلە قىلىشتىن باشقىسى ئىشقا يارىمايدۇ.

مېھىر-مۇھەببەت ئاياللارنى ئاسراش ۋە ئۇلارغا ھۆرمەت قىلىشتىن باشلىنىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مەشھۇر ۋىدا خۇتبىسىدە ۋە ۋاپات

پىكرىنى سوربىغاندا، ھەزرىتى ئۇممە سەلەمە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھېچىكىمگە گەپ قىلمايلا ئاۋۋال ئۆزى قۇربانلىق مېلىنى بۇغۇزلىشى كېرەكلىكىنى ئېيتىدۇ. شۇنداق قىلىپ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۆزىنىڭ قۇربانلىقىنى بۇغۇزلاشقا كىرىشىدۇ، بۇنى كۆرگەن مۇسۇلمانلار ئاممىسى ھەممە ئۆزىنىڭ قۇربانلىقىنى بۇغۇزلاپ چىقىدۇ.

(1) ئىبن ماجە ۋە دارمى رىۋايىتى

(2) بۇخارى، مۇسلىم، ئەھمەد رىۋايىتى.

بولۇش ئالدىدىكى ئەڭ ئاخىرقى ۋەسىيىتىدە: «ئاياللارغا ياخشى مۇئامىلە قىلىڭلار» دەپ ۋەسىيەت قىلغان.

قىزلارنى ئوغۇللاردىن تۆۋەن كۆرۈش، ئۇلارغا قوپال مۇئامىلە قىلىش، ئۇلارنى تەبىئىتىگە ئويغۇن كەلمەيدىغان ئېغىر ئىشلارغا بۇيرۇش،"قىز بالا ئوقۇپ نېمە بولاتتى" دەپ ئۇلارنى ئوقۇشتىن مەھرۇم قىلىش، ئۆگەي ئانىسىنىڭ نەيرەڭلىرىگە ئىشىنىپ، ئۇلارنى ئېزىش، ھاقارەتلەش، ھەتتا ئۇرۇش، ئۇلارنىڭ دەردىگە قۇلاق سالماي، نازۇك كۆڭلىگە ئازار بېرىش قاتارلىق ناچار ئىشلارنى قىلىدىغان ئاتىلار قەلبلىرىدىن رەھىم-شەپقەت سۈغۇرۇپ ئېلىنغان بەختسىز كىشىلەردۇر. مۇنداقلار قانچىلىك تەقۋا سۈرەتلىك مۇسۇلمان بولۇپ كەتسۇن، قانچىلىك چوڭ ئالىم- ئۆلىما ياكى قارى-قۇرئان، ھاجى-ھەرەم بولۇپ كەتسۇن، بەربىر كۆڭلىدە رەھىم-شەپقەت بولمىغان ئىكەن، مۇنداقلارنىڭ دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە ئاللاھ تائالانىڭ رەھمىتىگە ئېرىشەلىشى ناتايىن.

قىزلارنىڭ سەبىيلەرچە پاك ھېسسىياتىنى سۈيئىستېمال قىلىپ، ئۇلارغا يالغاندىن مۇھەببەت ئىزھار قىلىدىغانلار ئۇلارنى ئۆزلىرىنىڭ ئاچا-سىڭىللىرىنىڭ ئورنىدا قويسۇن! ئۇلارنىڭ ئاچا-سىڭىللىرىنىڭ ئېيپىتى ۋە نومۇسى قانچىلىك قىممەتلىك بولسا، شۇ قىزلارنىڭمۇ ئېيپىەت نومۇسى شۇنچىلىك قىممەتلىكتۇر. بىراۋنىڭ نومۇسىنى ئايىاق ئاستى قىلىش ئۇنى ئۆلتۈرگەنلىك بىلەن تەڭ.

قىزلارنىڭ ساپلىقىدىن پايدىلىنىپ، ئۇلارغا ئۆيلىنىدىغانلىقى ھەققىدە ۋەدىلەرنى بېرىپ، ئۇلارنى ھەسرەتتە قويىدىغانلار ئۆزلىرىنىڭ ئاچا-سىڭىللىرىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ باقسۇن، ئاچا-سىڭىللىرىنىڭ شۇنداق بىر ئۆمۈر ھەسرەت-نادامەت چەكمەسلىكىنى خالسا، باشقىلارنىڭ ئاچا-سىڭىللىرىغمۇ چەكتۈرمىسۇن! «بۇ ئالەم ئۆتنە

ئالەم»دەپ بىكار ئېيتىلمىغان. رىئاللىقتىكى تەجرىبىلەرمۇ بۇ ھېكمەتلىك سۆزنىڭ ھەقلىقىنى ئىسپاتلاپ كەلمەكتە.

ساددا قىزلارنى ئالداپ ئىچكىرى ئۆلكىلەردىكى زالىم خوجايىنلارنىڭ ئويۇن-كۈلكىسىنى قىزىتىش ئۈچۈن يېقىلغۇ قىلىپ بېرىۋاتقان ۋىجدانسىز ئىپلاسلار ئاللاھ تائالادىن قورمىغان تەقدىردىمۇ، بۇ جىنايەتنىڭ بەدىلىنى ئۆزلىرىنىڭ قىزلىرى ياكى ئاچا-سىڭىللىرى ئۆتەيدىغان بىر كۈننىڭ كېلىپ قېلىشىدىن ھەزەر قىلسۇن!

ئۇنىڭ بىلەن ئۆيلىنىش نىيىتى يوق تۇرۇپ بىر قىزنىڭ كۆڭلىنى ئوۋلاشقا تىرىشماقچى بولغانلار بۇ رەزىل پەيلىدىن يانسۇن! كۆڭلىگە بىرنىڭ مۇھەببىتى كىرىپ قېلىپ، مۇرادىغا يېتەلمەستىن يۈرىكى يانغانلىقنىڭ قانچىلىك تۈگمەس ئازاب ئىكەنلىكىنى ئويلىسۇن ۋە ئۆزىنى شۇ قىزنىڭ ئورنىدا قويسۇن. «پىچاقنى ئۆزۈڭگە سال، ئاغرىمسا باشقىلارغا سال» دېگەن ھېكمەتنى ئۇنتۇپ قالمىسۇن!

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام «نازۇك شېشىلەر»دەپ سۈپەتلىگەن بۇ شېشىدەك نازۇك يۈرەكلەرنى خىيانەت پىچىقى بىلەن تىرناك تۇرغۇزۇپ ئۆلتۈرۈشتىن، شېشىدەك نازۇك كۆڭۈللەرنى بىر ئۆمۈر ھەسرەت-نادامەتكە قويۇشتىن ھەزەر قىلسۇن! بۇ خىنايەتنىڭ ئۆزىنىڭ ئاچا-سىڭىللىرىدىن ياكى كېيىنچە، ئۆز قىزلىرىدىن بىرەرسىگە يېنىپ قېلىشىدىن قورقسۇن!

ئاياللىڭ ئېرىگە ئۆتەشكە تېگىشلىك ھەقلەر

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دەيدۇ: «دۇنيا مەنپەئەتتۇر.

دۇنيانىڭ ئەڭ ياخشى مەنپەئەتى ئۇلگىلىك خوتۇندۇر»[1].

ئۇلگىلىك خوتۇن دېگەن قانداق بولىدۇ؟

ئۇلگىلىك خوتۇن - ئاۋۋال ئاللاھ تائالانىڭ ئۇنىڭ ئۈستىدىكى ھەقلىرىگە، ئاندىن ئېرىنىڭ ھەقلىرىگە تولۇق رىئايە قىلىپ، ئۇلارنى كامىل ئادا قىلىدىغان خوتۇن دېمەكتۇر. ئۇلگىلىك خوتۇننىڭ سۈپىتى ــ ئېرىگە چىن ساداقەت باغلاش، ئائىلىسىنىڭ ئىشلىرىغا كۆيۈنۈش، باللىرىنى ياخشى تەربىيىلەش، ئېرىنى قەدىرلەش، ئېرى ئالدىدا ئۆتەشكە تېگىشلىكلىرىنى بىلىش، ئىبادەتلەرنى ۋاقتىدا ئادا قىلىش ۋە ئاللاھ تائالانىڭ بەرگەن قىسمىتىگە رازى بولۇپ، ئۇنىڭغا شۈكۈر قىلىش قاتارلىقلارغا ئىخچاملىنىدۇ.

ئايالنىڭ ئېرىگە ئۆتەشكە تېگىشلىك ھەقلەر تۆۋەندىكىچە:

1. ئېرىنىڭ ھەققىنى ۋە ئۇنىڭ مەنپەئەتىنى ئۆزىنىڭ ۋە جىمى تۇغقانلىرىنىڭ ھەققىدىن ۋە مەنپەئەتىدىن ئەلا بىلىشى ۋە ئۇلارنى قوغدىشى.

2. ئايلىق ئادەت، تۇغۇتلۇق ۋاقتلىردىن باشقا، ھەرقانداق ۋاقتتا ئېرىنىڭ رىغبىتىگە ماسلىششى. چۈنكى ئېرىنىڭ تەلىبىنى ئۆزۈرسىز تۇرۇپ رەت قىلغان ئايال گۇناھكار بولىدۇ. ئۇنىڭغا پەرىشتىلەرمۇ لەنەت ئوقۇيدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دەيدۇ: «ئېرى تۈشەككە چاقرسا، ئۆزۈرسىز تۇرۇپ كەلمىگەن ئايالغا پەرىشتىلەر تاڭ

(1) ئىمام مۇسلىم رىۋايىتى

ئاتقۇچە لەنەت ئوقۇيدۇ.»[1]

ئەر - ئايال بىر - بىرىنىڭ رىغبىتىگە ماسلىشىشى ئىنتايىن مۇھىم مەسىلىدۇر. كۆپلىگەن ئائىلىلەرنىڭ بەختسىزلىككە ئۇچرىشى ئومۇمەن، مۇشۇ سەۋەبتىن بولىدۇ. ئەرلەرنىڭ باشقا ئاياللارغا بۇرۇلىشىنىڭ ئالدىنقى سەۋەبلىرىنىڭ بىرىمۇ، ئايالىنىڭ ئۇنىڭ رىغبىتىگە ماسلاشماي ئۇنى رەنجىتكەنلىكىدىن كېلىپ چىقىدۇ.

3. ئېرىنىڭ ھاجىتىنى قايرىپ قويۇپ نەپلى ئىبادەتلەر بىلەن مەشغۇل بولۇشالماسلىقى.

4. ئېرىنىڭ رۇخسىتسىز باشقىلارغا ئۆيدىن بىر نەرسە بەرمەسلىكى. ئەمما يېمەك - ئىچمەكتىن باشقىلارغا سەدىقە بەرسە بولىدۇ.

5. ئېرىنىڭ رۇخسىتسىز سەپەرگە چىقماسلىقى، ئېرى رازى بولمىغان ئاياللار بىلەن ئارىلاشماسلىقى.

6. ئاللاھ تائالا بەرگەن رىزىققا قانائەتلىك بولۇشى، قاتتىقچىلىق كۈنلىرىدە ئېرىدىن زارلانماسلىقى، ياخشى كۈنلەردە ئاللاھ تائالا نى ئۇنۇتماسلىقى، ئېرىنىڭ مېھنىتىنى ھەر ۋاقىت قەدىرلىشى. ئەڭ ياخشى خوتۇن ئېرىگە ھەمىشە: «ھارام كەسىپتىن ساقلانغىن، ھالالدىن كەسىپ قىلغىن، بىز قاتتىقچىلىققا بەرداشلىق بېرەلەيمىز، ئەمما دوزاخ ئوتىغا بەرداشلىق بېرەلمەيمىز» دەيدىغان خوتۇندۇر.

7. ئېرىدىن باشقىلار ئۈچۈن زىننەتلەنمەسلىكى، باشقىلارغا يۈز، قوللىرى ۋە پۇتلىرىدىن باشقا ئەزالىرىنى نامايەن قىلماسلىقى، قىسقا،

(1) بۇخارى رىۋايىتى

نېپىز كىيىملەرنى كېيىشتىن ساقلىنىشى.

8. ئېرىنىسىڭ دوستلىرى بىلەن ئېرى بولمىغان جايلاردا پاراڭلاشماسلىقى، ئېرى يوق ۋاقىتتا كەلگەن يالغۇز، ئەر مېھمانىنى يالغۇز قارشى ئالماسلىقى. ئۆزى يالغۇز بولسا، ئۇنى ئۆيگە تەكلىپ قىلماسلىقى كېرەك.

9. ئېرىگە ھۆسىن - جامالى، بايلىقى ۋە مەنسەبى بىلەن پەخرلەنمەسلىكى (يەنى ئايال كشى ئېرىدىن بىرقەدەر ئارتوق جامالغا، بايلىققا، مەنسەبكە ياكى ئېسىل نەسەبكە ئىگە بولغان بولسىمۇ، ئۇنىڭغا ئىشىنىپ چوڭلۇق قىلماسلىقى).

10. باللىرىغا مېھرىبان بولۇشى، ئۇلارنى ئۇرۇپ تىللىماستىن ياخشى تەربىيىلىشى، ئېرىگە تىل ئۇزارتماسلىقى.

ئايالنىڭ كىينىشى ۋە سەپەر قىلىشىدىكى بەلگىلىمىلەر

مۇسۇلمان ئاياللىرىنىڭ باشلىرىغا رومال ئارتىپ چاچلىرىنى، بويۇنلىرىدىكى ۋە قولاقلىرىدىكى زىننەتلىرىنى يېپىپ، ئۇزۇن ۋە ئازادە كىيىملەرنى كىيىپ يۈرۈشى مۇسۇلمانلىقنىڭ شۇئارى، تەقۋالىقنىڭ كىيىمى، ئالىيجاناپلىقنىڭ بەلگىسى، ھۆرمەت - ئىززەتنىڭ نىشانىسى ۋە گۈزەل ئەخلاقنىڭ دەللىدۇر. رومال ئارتىش مۇسۇلمان ئاياللىرىنى ھەر تۈرلۈك رەزىللىكلەردىن، پەسكەشلىكلەردىن قوغدىغاندەك، مۇسۇلمان قىزلىرىنىڭ ھايا، نومۇس ۋە ئىپپەت ئىچىدە تېخىمۇ قەدىر - قىممەتلىك ھەم كۆركەملىك بولۇشىنى تەمىن ئېتىش بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئۇلارنى يامان ئاقىۋەتلەردىن ساقلاپ قالىدۇ.

ئايالنىڭ سىرتقا چىقىش ئۇچۇن ئېرىنىڭ رۇخسىتىنى ئېلىشى

كېرەكمۇ؟

بۇ ماۋزۇ تۆۋەندىكى ئۈچ مەسىلىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ:

(1) ئايالنىڭ ئۆيدىن چىقىشى ئۈچۈن ھەممە ھاللاردا ئېرىدىن رۇخسەت سورىشى كېرەك ئەمەس. مەسىلەن: خىزمەت، مەكتەب، باللارنىڭ ئىشى ياكى سىرتتىن ئۆيگە لازىملىق نەرسىلەرنى سېتىۋېلىش ئۈچۈن سىرتقا چىقىشتا ئېرىدىن رۇخسەت سوراش شەرت ئەمەس.

(2) ئايال ئەگەر ئېرى تونۇمايدىغان بىر ئائىلىنى زىيارەت قىلىش ياكى تۇغقانلىرىنىڭ ئۆيىدە قونۇپ قېلىش ئۈچۈن ئۆيىدىن چىقماقچى بولسا، ئېرىنىڭ رۇخسىتى ئېلىشى شەرت بولىدۇ، ئېرى رۇخسەت قىلمىسا چىقماسلىقى لازىم.

(3) ئايال بىر شەھەردىن يەنە بىر شەھەرگە ياكى دۆلەتتىن يەنە بىر دۆلەتكە سەپەر قىلماقچى بولسا، گەرچە ئايروپىلان بىلەن شۇ كۈنى يېتىپ بارىدىغان بولسىمۇ ئېرىنىڭ رۇخسىتى ئېلىپ، ئىشەنچلىك ھەمراھلار بىلەن بارسا بولىدۇ. ئەمما يولدا توختاپ مېھمانخانىلاردا قونۇپ قالىدىغان ياكى بىر قانچە كۈن داۋام قىلىدىغان سەپەر ئۈچۈن ئايال مەھرەمسىز چىقالمايدۇ.

(4) ھەنەفىي، ھەنبەلىي مەزھەپلىرى «ئايال مەھرەمسىز ئۈچ كۈندىن كۆپ سەپەرگە چىقمايدۇ»دەيدۇ. شافىئي، مالىكي مەزھەپلىرى «ئايال ئىشەنچلىك ئاياللارنىڭ ھەمراھلىقىدا مەھرەمسىز چىقسا بولىدۇ»، دەيدۇ. ھازىرقى زامان ئۆلىمالىرى ئاياللارنى مەھرەمسىز سەپەرگە چىقىشتىن توسۇشتىكى مەقسەت يولدىكى ئامانسىزلىقلار ئىدى. زامان تەرەققى قىلىپ خاتىرجەملىك ئومۇملاشتى. شۇڭا ھازىر

ئايال ئىشەنچىلىك ئايالالر بىلەن چىقسا بولىدۇ، دەپ قارايدۇ[1].

ئالدانغان ئىشەنچ

بىز مۇسۇلمانالار كېيىنكى دەۋرلەردە، ئۆزىمىزنى ئالداپ كەلگەن يالغان ئىشەنچلەرنىڭ بىرى، خوتۇن - قىزلىرىمىزنىڭ ئېپىپەت — نومۇسلىرىنى موھاپىزەت قىلىشتا بېپەرۋالىق قىلىش، بۇنداق بېپەرۋالىقتىن يامان ئاقىۋەتلەرنىڭ كەلمەسلىكىگە ئىشىنىپ كېتىش بولدى. بۇ پەقەت، ئىماننىڭ ئاجىزلاشقانلىقى، ۋىجدانىنىڭ غەپلەت ئۇچىدە كىرلەنگەنلىكىدىن باشقا نەرسە ئەمەس. مەيلى ئەر بولسۇن، مەيلى ئايال بولسۇن، ھېچقانداق كىشى خاتالقلاردىن خالىي بۇلالمايدۇ. كىشى پەقەت يامان ئاقىۋەتلەرنىڭ مۇقەددىملىرىدىن ساقلىنىش ئارقىلىقلا خاتالقلاردىن ساقلىنالايدۇ. ئايال ھەرقانچە ئىرادىلىك، دىيانەتلىك، جورىسىگە سادىق بولۇپ كەتكەندىمۇ، ئۇلار ھېچ ۋاقىت پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئايالىرىدىن ئېشىپ كېتەلمەيدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئايالىرى پۈتۈن مۇسۇلمانلارنىڭ ئانىلىرى، ئەخلاق ۋە پەزىلەتلەردە ئەڭ ياخشى ئۈلگىلەردۇر. شۇنىڭلىق بىلەنمۇ، ئاللاھ تائالا ئۇلارغا مۇنۇ تەۋسىيەلەرنى قىلغان:﴿ يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِنَ النِّسَاءِ إِنِ اتَّقَيْتُنَّ فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ وَقُلْنَ قَوْلًا مَعْرُوفًا﴾ يەنى﴿ئى پەيغەمبەرنىڭ ئايالىرى! سىلەر باشقا ئاياللارنىڭ ھېچ بىرىگە ئوخشمايسىلەر، سىلەر (يات ئەرلەرگە) سۆز قىلغاندا نازاكەت بىلەن سۆزقىلماڭلار. (نازاكەت بىلەن سۆز قىلساڭلار)

(1) «ياۋروپا پەتىۋا ۋە تەتقىقات كېڭىشى» نىڭ پەتىۋاسى

دىلىدا كېسەل بار ئادەم (سىلەرگە قارىتا) تەمەدە بولۇپ قالىدۇ. (گۇماندىن خالىي) ياخشى سۆز قىلىڭلار﴾[1].

ئاللاھ تائالا مۇسۇلمانلارغا خىتاب قىلىپ مۇنداق دەيدۇ:﴿ وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَاسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ ذَلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ وَمَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُؤْذُوا رَسُولَ اللَّهِ﴾يەنى ﴿ سىلەر پەيغەمبەرنىڭ ئايالىرىدىن بىرنەسە سوراپ (ئالماقچى) بولساڭلار، پەردە ئارقىسىدىن سوراپ ئېلىڭلار، بۇنداق قىلىش سىلەرنىڭ دىللىرىڭلارنىمۇ، ئۇلارنىڭ دىللىرىنىمۇ پاك تۇتىدۇ، سىلەرنىڭ رەسۇلۇللاھنى رەنجىتىپ قويۇشۇڭلار دۇرۇس ئەمەس﴾[2].

كىتابخانلارنىڭ چۈشىنىشىگە ئانچە قىيىن ئەمەسكى، يۇقىرىقى ئايەتلەردە خىتاب قىلىنغان كىشىلەر يەر يۈزىدىكى ئەڭ تەقۋا، ئەڭ ئەخلاقلىق زاتلار بولغان ساھابىلەر (پەيغەمبەرنىڭ زامانىدىكى ئۇنىڭ بىلەن بىر سەپتە بولغان ئۇلۇگىلىك مۇسۇلمانلار)دۇر. ئۇلار مۇئامىلە قىلىدىغان ئاياللارمۇ يەر يۈزىدىكى پۈتۈن ئاياللارنىڭ ئەڭ تەقۋالىرى، ئەڭ ئەخلاقلىق ۋە ئەڭ ئۇلۇگىلىك ئانىلىرى بولغان ئاياللار ــ پەيغەمبەرنىڭ ئاياللىرىدۇر.

يۇقىرىقى بايانلاردىن كېيىنمۇ، يەنە خوتۇن ـ قىزلىرىنىڭ ئىپپەت ــ نومۇسلىرىنى مۇھاپىزەت قىلىش ئىشىدا، يالغان ئىشەنچكە ببرىلىپ ئالدانغۇچىلارغا دەيمەنكى: سىلەر قانچىلىك ياخشى بولۇپ

(1) ئەھزاپ سۈرىسى 32- ئايەت
(2) ئەھزاپ سۈرىسى 53- ئايەت

كەتسەڭلارمۇ، پەيغەمبەردىن كامىل ئەمەسسىلەر. ئاياللىرىڭلارمۇ قانچىلىك پاك ۋە ئىشەنچلىك بولۇپ كەتكەندىمۇ، ئۇلار يەنىلا پەيغەمبەرنىڭ ئاياللىرىغا يەتمەيدۇ. سىلەر ئارىلىشىدىغان يېقىن - يورۇقلىرىڭلارمۇ ساھابىلەردىن ۋاپادار ئەمەس. سىلەر نېمە ڭىلەرگە بۇنچىۋالا ئىشەنچ قىلىپ كېتىسىلەر؟!

غۇرۇرنىڭ يوقالغانلىقى ئەرلىكنىڭ ئۆلگەنلىكىدۇر

ئىنسانىنىڭ دۇنيادا ئەڭ شەرەپلىك ۋە ئەڭ قىممەتلىك نەرسىسى ئۇنىڭ نومۇسىدۇر. بەلكى ئىنسانىنىڭ نومۇسى ئۇنىڭ دىنىنىڭ ئاساسلىق پارچىسىدۇر. نومۇسنى ساقلاش دىنىنىڭ ئەڭ ئالدىنقى تەلىبى ۋە ئىمانىنىڭ كۆرۈنەرلىك ئالامەتلىرىدىن بىرىدۇر. بۇ مەسىلىدە پۈتۈن دىنلار ئىتتىپاقتۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ساھابىلىرى ئۆز ئەھلىنىڭ نومۇسىنى ساقلاشتا، ئەڭ غۇرۇرلۇق زاتلار ئىدى. مۇنۇ ھەدىس ئۇلارنىڭ نەقەدەر غۇرۇرلۇق ۋە ئىپپەتلىك كىشىلەر ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ: «بىر كۈنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ساھابىلىرىغا: «سىلەرنىڭ بىرىڭلار ئۆز ئۆيىگە كىرگەندە، ئايالىنى بىراۋ بىلەن يامان ئىش ئۇستىدە كۆرسە 4 كىشىنى گۇۋاھلىققا چاقىرسۇن» دېگەندە، سەئىد ئىبىن مۇئاز ئىسمىلىك ساھابە ئورنىدىن تۇرۇپ ــ ئى ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى! مەن ئايالىمنى يامان ئىش ئۇستىدە كۆرسەم، ئۇنىڭغا 4 گۇۋاھچىنىڭ گۇۋاھلىق بېرىشىگە قاراپ تۇرامدىمەن ؟ ياق! ئاللاھ تائالانىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، ئەگەر مەن ئايالىمنى بىراۋ بىلەن يامان ئىش ئۇستىدە كۆرسەم ئۇنى بېشىدىن ئايغىچە پارچىلاپ، ئىزىپ، ئۇندەك قىلىۋېتىمەن، ئۇنىڭدىن كېيىن ئاللاھ مېنى قانداق جازالسا، جازالسۇن، ــ دەيدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭ بۇ غۇرۇرىغا قايىل بولغانلىقتىن تەبەسسۇم قىلىپ، ــ ھەقىقەتەن سەئىد

بەكمۇ غورورلۇق، مەن سەئىدتىن، ئاللاھ ھەممىزدىن بەك غۇرۇرلۇقتۇر. ئاللاھ تائالانىڭ غۇرۇرى يۈزىسىدىن ھارام پاھىشە ئىشلارنىڭ ھەر قانداقى ھارام قىلىنغان»[1].

ھەر كىشى ئۇچۇن ئۆزىنىڭ ۋە ئائىلىسىنىڭ نومۇسى ۋە ئىپپىتى شۇنچىلىك مۇقەددەس بولغان يەردە، باشقىلارنىڭ نومۇسى ۋە ئىپپىتىمۇ شۇنچىلىك مۇقەددەستۇر، ئۆزىنىڭ نومۇسىنى قوغداش يولىدا غۇرۇرلۇق بولغان كىشى، ئەلۋەتتە باشقىلارنىڭمۇ ئىپپەت، نومۇسلىرىنى قوغدىشى، دۇشمەنلىك ۋە خىيانەتلەر بىلەن ئۇلارنىڭ نومۇسلىرىنى ئايىاق ئاستى قىلىشتىن ھەزەر ئەيلىشى كېرەك.

(1) بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

يامان ئاقىۋەتلەرگە سەۋەب بولىدىغان بوشلۇقلار

ئىپادىلەش نومۇسىنىڭ دەپسەندە قىلىنىشى ۋە يامان نىيەتلىك ئادەملەرنىڭ بۇزۇقچىلىق ئۇچۇن پۇرسەت يارىتىپ بېرىدىغان بوشلۇقلار تۆۋەندىكىلەر:

1. ئائىلە مەسئۇلىنىڭ ئۆز ئەھلىنى يات ئەرلەرنىڭ يامان نىيەتلىك تەمەلىرىدىن قوغداشقا ئەھمىيەت بەرمەسلىكى. بۇئاجىزلىق، ئائىلە مەسئۇلىنىڭ ئەرلىك غۇرۇرىنى يوقاتقانلىقى ياكى ئۆز ۋەزىپىسىنى تۇنۇمۇغانلىقى ۋە ياكى ئۆزىنىڭ تەربىيە ساھەسىدە بىلىمسىزلىكى تۈپەيلىدىن مەيدانغا كەلگەن ئاجىزلىقتۇر.

2. مۇسۇلمان خانىم- قىزلارنىڭ مۇسۇلمان ئەمەس مىللەتلەرنى دوراپ، ئوچۇق، نېپىز ۋە قىسقا كىيىنىشى ۋە يۈرۈش - تۇرۇشلىرىدىكى بىنورمال نازاكىتى. شۇڭا ئىسلام دىنى ھەرتۈرلۈك يامان ئاقىۋەتلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن ئاياللارنى ئۆزلىرىگە قارىتا ئەرلەرنىڭ ھەۋەسلىرنى قوزغىتىپ قويىدىغان بارلىق ئامىللاردىن يىراق بولۇشقا چاقىرغان. ئاللاھ تائالا پۈتۈن مۇسۇلمان ئاياللارغا خىتاب قىلىپ مۇنداق دەيدۇ:﴿ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ﴾ يەنى ﴿ئىلگىرىكى جاھىلىيەت دەۋرىدىكى ئاياللارنىڭ ياسىنىپ چىققىنىدەك ياسىنىپ چىقماڭلار، نامازئوقۇڭلار، زاكات بېرىڭلار، ئاللاھقا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە ئىتائەت قىلىڭلار﴾[1].

(1) ئەھزاب سۈرىسى 33 - ئايەت

بۇ ئايەتتىكى خىتابتىن مەقسەت، ئاياللارنى گۈزەل، يارىشىملىق كىيىملەرنى كىيىپ، ئېسىل يۈرۈشلىرىدىن مەنئى قىلىش ئەمەس. بەلكى ئىسلام دىنى كىشىتىن بۇرۇنقى دەۋرلەردىكى ئاياللارنىڭ ۋە كۈنىمىزدىكى مەدەنىيەت دەۋاسى قىلغۇچى ئاياللارنىڭ كىيىنگىنىدەك، يات ئەرلەر بار يەردە نېپىزلىكتىن بەدەنلىرىنى كۆرسىتىپ تۇرىدىغان، قىسقىلقتىن تىزىدىن ئاشمايدىغان، تارلىقتىن بەدەنلىرىگە چاپلىشىپ تۇرىدىغان كىيىملەرنى كىيىشتىن مەنئى قىلىدۇ.

گۆھەر نەچچە قات تۇگۈنلەر ئىچىدە ساقلانغانلىقى ۋە ھەركىشىنىڭ ئۇنى كۆرەلمىگىنى ئۈچۈن شۇنچىلىك قىممەتكە سازاۋەر بولغان نەرسىدۇر. ئايالمۇ ئوزۇن، ئازادە، ئېسىل كىيىملەرنى كىيىپ يۈرسە، ئۇنىڭ ھۆرمىتى ۋە قىممىتى ئاشىدۇ، كىشىلەرمۇ ئۇنىڭدىن ھايا قىلىدۇ ۋە ئۇنى قەدىرلەيدۇ. شۇڭا ئاياللار يات ئەرلەر بار جايدا سۆز قىلغاندا، ئىمكان قەدەر ئۆزلىرىنىڭ ئاۋازلىرىنى جەلىبكار ۋە نازاكەتلىكتە سۈنئىيلەشتۈرىۋالماسىتىن، بەلكى نورمال، تەبئىي سۆزلەشكە تىرىشىشى كېرەك. چۈنكى نازاكەتلىك، سۈنئىي ئاۋازلار ئەرلەرنى ئۆزىگە جەلب قىلىشنىڭ بىر ۋاستىسىدۇر. ئەرەب ماقال تەمسىللىرىدىمۇ « قولاق كۆزدىن بۇرۇن ئاشىق بولىدۇ» دەيدىغان سۆز بار.

3. ئەر ــ ئايال جىنسلىرىنىڭ ئاممىۋى سورۇنلاردا ئارىلىشىپ ئولتۇرۇشى. ئىسلام شەرىئىتىدە، ئاياللارنىڭ ئۆز تۇغقانلىرىدىن بولمىغان، يات ئەرلەر بىلەن ئاممىۋى سورۇنلاردا ئارىلىشىپ ئولتۇرۇشى، ئۇلارغا نازاكەتلىك ۋە سۈنئىي ئاۋازلىرى بىلەن، زۆرۈرىيەتسىز سۆز قىلىشى مەنئى قىلىنغان تۇرسىمۇ، كۆپلىگەن مۇسۇلمان ئائىلىلىرى ئۆزئارا زىيارەت ياكى باشقا مۇناسىۋەتلەردىن تاشقىرى، ئاممىۋى سورۇنلاردىمۇ ئەر ـ ئاياللار بىر ئورۇندا ئارىلىشىپ ئولتۇرىدىغان، ئەرلەر

بىلەن ئاياللار بىر - بىرىگە چاقچاق قىلىشىدىغان ئادەتلەرنى ئۈگىنىپ قالغان. بۇنداق ئىشلار دىنىمىزنىڭ كۆرسەتمىسىگە خىلاپ بولغىنىنىڭ سىرتىدا، بىز ئۇيغۇرلارنىڭ مىللىي ئەنئەنىلىرىمىزگىمۇ يات كېلىدىغان ئەھۋالدۇر.

4. ئائىلىدە دىنىي تەربىيەنىڭ يوقلىقى ياكى كەملىكى. بىر ئائىلىدە ھەقىقىي دىنىي تەربىيە بولىدىغان بولسا، ئۇنىڭ پايدىسى شۇ ئائىلىدىن يېتىشىپ چىققان بالىلارنىڭ ئۆزى ئۈچۈنلا ئەمەس، بەلكى ئۇلار ياشىغان مەھەللە، يۇرت ۋە جەمئىيەت ئۈچۈنمۇ ئورتاق بولىدۇ. ئائىلىدىكى دىنىي تەربىيە، بالىلارنىڭ دەسلەپكى تەربىيەسى بولۇپ، دىنىي تەربىيىنى ئۆزلىرىگە ئۆزلەشتۈرگەن قىز - يىگىتلەر ئائىلىنىڭ شەرىپىنى ۋە نومۇسىنى قوغداشنىڭ نەقەدەر مۇقەددەس ۋە ئۇلۇغ ۋەزىپە ئىكەنلىكىنى تونۇيىدۇ. نەتىجىدە، قۇرۇق سۆزلەردىن ۋە ياغان تۆھمەتلەردىن ساقلىنىش ئۈچۈن بولسىمۇ، ياتلار بىلەن بىنورمال ئالاقە قۇرمايدۇ، قىزلار ئائىلىسىدىن رۇخسەتسىز خالىغان جايغا كەتمەيدۇ، يات ئەرلەر بىلەن بىرگە يۈرمەيدۇ. چۈنكى ئىسلام تەربىيىسىنىڭ تەقەززاسى بۇ خىل يولسىز ئالاقىلارنى ئىنكار قىلىدۇ ۋە مەنئى قىلىدۇ.

(5) نامەھرەم بىلەن يالغۇز قېلىش. ئەر ياكى ئايال ھەر قانداق بىر كىشىنىڭ ئۆزىنىڭ جورىسى ياكى نىكاھى باغلانمايدىغان يېقىن تۇغقىنى بولمىغان يات بىرى بىلەن خالىي يەردە يالغۇز قېلىشى ئىسلامدا مەنئى قىلىنغان ھارام ئىشتۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «ئاللاھقا ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىشەنگەن ئادەم مەھرىمى يېنىدا بولمىغان

يات ئايال بىلەن خالىي بىر يەردە يالغۇز قالمىسۇن، چۈنكى بۇ ۋاقىتتا ئۇلارنىڭ ئوچىنچىسى شەيتان بولوپ قالىدۇ»[1].

(6) بىراۋنىڭ ئەۋرەت جايلىرىغا قاراش. مەيلى ئەر بولسۇن ياكى ئايال بولسۇن بىراۋنىڭ باشقا بىرىنىڭ ئەۋرىتىگە قارىشى مۇتلەق هارامدۇر. پەقەت ئەر - خوتۇنلارنىڭ بىر - بىرىنىڭ ئەۋرىتىگە ۋە پۈتۈن ئورگانلىرىغا قارىشى دۇرۇستۇر.

(7) هاياسىز فىلىملەرنى كۆرۈش، ئەخلاقسىز سۈرەتلەرگە قاراش، تېلېۋىزور كونترولۇقىنى قولدىن بېرىش. نامەھرەملەرگە قاراش هارام بولغان يەردە، بەزى فىلىملەردىكى ئەخلاقسىز قىلىقلارغا قاراپ لەززەتلىنىش، هاياسىز رەسىملەرگە قاراپ تاماشا قىلىش، تېلېۋىزور قانالىرىنى كونترولۇقىدا تۇتۇپ، نورمال فىلىملەردىن باشقىلىرىنى كۆرۈشتىن ئۆزى ۋە ئائىلە ئەزالىرى چەكلەنمەستىن مۇتلەق قويۇۋېتىش ئەلۋەتتە چوڭ هارامدىن بىرى ۋە ئىنسانىيلىقنىڭ قەلب كۆزىنى خىرەلەشتۈرىدىغان گۇناهتۇر. ئائىلە باشلىقى بولغان ئاتا بىلەن ئانا باللارنىڭ بۇ خىلدىكى هارام ئىشلارنى سادىر قىلىپ، گۇناھ ئىشلىشىنى توسۇشى لازىم. شۇنداق قىلمىغاندا ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ گۇناهلىرى بىلەن بىرلىكتە باللىرىنىڭمۇ گۇناهلىرىنى ئۈستىگە ئېلىپ جازاسىنى چېكىدۇ.

(8) ئاياللار كېسەللىكلىرىگە مۇناسىۋەتلىك ئىشلاردا، ئايال دوختۇرلارغا بېرىش ئىمكانىيىتى بار بولغان شارائىتتا، ئاياللارنىڭ ئەر دوختۇرغا بېرىشى. چۈنكى ئەر بىلەن ئايال ئىككى يات كىشىنىڭ يالغۇز

(1) ئىمام ئەھمەد رىۋايىتى

بىر يەردە بولۇشى تۇغرا بولمايدۇ. بۇ ھەر قانداق ئادەم ئەھمىيەت بېرىشكە تېگىشلىك ئىشتۇر. ئايال دوختۇر بولمىغاندا ياكى جەددىي ئەھۋال ئاستىدا ئەر بولامدۇ، ئايال بولامدۇ قايسىبىر دوختۇرغا بېرىشقا بولىدۇ. چۈنكى ئىسلام قانۇنىدىكى «زۆرۈرىيەت چەكلەنگەن ئىشلارغا يول قويىدۇ» دەيدىغان ئۇمۇمىي پىرىنسىپ بۇ ئىشقا يول قويىدۇ.

(9) ئاياللارنىڭ ئەر ساتىراشقا، ئەرلەرنىڭ ئايال ساتىراشقا بېرىپ چاچ كەستۈرۈشى ياكى ياستىشى. يات ئايالنىڭ يات ئەرگە، يات ئەرنىڭ يات ئايالغا تىكلىپ قارىشى ھارام بولغان يەردە، ئۆزئارا جورىسى بولمىغان بىرىنىڭ بېشىنى تۇتۇپ، چېچىنى ياسىشى ئەلۋەتتە ھارامدۇر. بۇنىڭدا زۆرۈرىيەت ياكى ئۆزۈر بولمايدۇ. چۈنكى ئايالار ئۇچۇن ئايال ساتىراش، ئەرلەر ئۇچۇن ئەر ساتىراشلار تېپىلماي قالمايدۇ. ھەمدە چاچ ياستىش ياكى كەستۈرۈش جەددىي ئەھۋالمۇ ئەمەس، خالىغان ۋاقىتتا، خالىغان جايدا قىلغىلى بولىدۇ.

(10) ئاياللارنىڭ مەھرەمسىز ھالدا سەپەرگە چىقىشى. مۇسۇلمان ئايال سەپەرگە چىقماقچى بولسا، ئېرى ياكى مەھرەم تۇغقانلىرىدىن بىرەرسى ياكى ئىشەنچلىك، دىندار ئاياللار گۇرۇپپىسى بىلەنلا چىقىدۇ. چۈنكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئاللاھقا ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىشەنگەن ئايالنىڭ ئۈچ كېچە - كۈندۈزلۈك مۇساپىگە مەھرەمسىز سەپەر قىلىپ چىقىشى ھالال بولمايدۇ»[1] دېگەن.

(11) زىنا قىلىش. دۇنيادىكى بارلىق دىنلارنىڭ زىنانى ھارام قىلغانلىقىنىڭ ھېكمىتى تەرەققىي قىلىۋاتقان ھازىرقى ئەسىردە تېخىمۇ

(1) بۇخارىي، مۇسلىم ۋە ئەبۇداۋۇد رىۋايىتى

روشەن ئوتتۇرىغا چىقماقتا. چۈنكى زىنا دىنىي، ئەخلاقىي، ئىجتىمائىي ۋە ئىقتىسادىي جەھەتلەردىن ئەڭ زىيانلىق بىر ئاپەت بولغىنىنىڭ سىرتىدا، ساقايمايدىغان نىجىس كېسەللىكلەرگە ئېلىپ بارىدۇ. شۇڭا ئاللاھ تائالا زىنادىن توسۇشتا: ﴿ وَلَا تَقْرَبُوا الزِّنَا إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاءَ سَبِيلًا﴾يەنى ﴿زىناغا يېقىنلاشماڭلار، چۈنكى ئۇ قەبىھ ئىشتۇر، يامان يولدۇر﴾[1] دەپ كۆرسەتكەن[2].

(1) ئىسرا سۈرىسى 32 ـ ئايەت

(2) زىنا توغرۇلۇق «ئائىلىنىڭ بۇزۇلىشى»دېگەن بۆلۈمدە ئايرىم توختىلىمىز.

هاملىدار بولۇشنىڭ ئالدىنى ئېلىش مەسلىسى

تۇغۇش - تۇغماسلىق مەسلىسى ئەر - ئايال ئىككىسىنىڭ قارارىغا باغلىق ئىشتۇر. ئائىلىدىكى مەلۇم سەۋەبلەر يا كى زۆرۈرىيەتلەر تۇپەيلى ئەر - ئايال ئىككىسى كېلىشىپ تۇغۇشنى ۋاقىتلىق كېچىكتۈرۈش نىيىتى بىلەن هاملىدارلىقنىڭ ئالدىنى ئالىدىغان دورا، ئوكۇل ۋە باشقا هەر قانداق بىر چارىنى قوللىنىشى دۇرۇستۇر. بۇ دېگەنلىرىمىزنىڭ توغرا ئىكەنلىكىنى كۆچلەندۈرىدىغان هەدىسلەر كۆپ.

جابىر رەزىيەللاهۇ ئەنهۇ مۇنداق دېگەن: «بىز پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالامنىڭ زامانىدىمۇ ئەزلە قىلاتتۇق، پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام ئۇنى بىلگەن، ئەمما ئۇنىڭدىن توسمىغان ئىدى»[1].

ئەزلە قىلىش — جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزگەندە، بالا بولۇپ قالمىسۇن دەپ، سېپرمىنى سىرتقا تۆكۈۋېتىش دېگەنلىكتۇر.

تۇغۇش ياكى تۇغماسلىق ئاتا-ئانا بولغۇچىنىڭ ئىختىيارىدۇر

تۇغۇش ياكى تۇغماسلىق ئىختىيارى ئاتا-ئانا بولغۇچىنىڭ هەققىدۇر. بۇ سەۋەبتىن تۇغۇش ياكى تۇغماسلىق مەسلىسىنىڭ دۆلەتلەرنىڭ پىرىنسىپلىرىدىن بىرەر پىرىنسىپقا ياكى كىشىلەرنى ئۇنىڭغا تەشەببۇس قىلىدىغان بىرەر چاقىرىققا ئايلىنىپ قالماسلىقى كېرەك. چۈنكى، كىشىلەرنى ئاز تۇغۇشقا ياكى تۇغماسلىققا تەشەببۇس قىلغۇچىلار ياكى زورلىغۇچىلار بىرەر يامان غەرەزنىڭ تەشەببۇسى بىلەن

(1) ئىمام مۇسلىم رىۋايىتى

ئىش ئېلىپ بېرىۋاتقانلاردۇر. تۇغۇش - تۇغماسلىق مەسلىسى ئەر - ئايال ئىككىسىنىڭ قارارىغا باغلىق ئىشتۇر. باشقىلارنىڭ ئۇلارنى تۇغۇشقا ياكى تۇغماسلىققا زورلاش هوقۇقى بولماسلىقى كېرەك.

قورساقتىكى بالىنى چۈشۈرۈۋېتىش جنايىتى

قورساقتىكى بالىغا زىيان يەتكۈزۈش ئەڭ ئېغىر قاتىللىق جنايىتىدىن سانىلىدۇ. ئىسلام جازا قانۇنى بويىچە، چۈشۈرۈۋېتىلگەن بالا تىرىك چۈشكەن بولسا (يەنى تىرىك چۈشۈپ ئاندىن ئۆلگەن بولسا) ئۇنى چۈشۈرۈۋەتكۈچىنىڭ ئۈستىگە بىر ئادەمنىڭ دىيىتى (يەنى بىر ئادەمنى سەۋەنلىك بىلەن ئۆلتۈرۈۋەتكەن كىشىگە كېلىدىغان مادداي تۆلەم) كېلىدۇ. ئەگەر ئۇ بالا ئۆلۈك چۈشكەن بولسا، ئۇنى چۈشۈرۈۋەتكۈچى ئۇنىڭ ئانىسىغا ئالدىنقىسىدىن يېنىكرەك تۆلەم تۆلەيدۇ. بۇ ئاننىڭ قورسىقىدىكى بىر جان ئىگىسىنى سەۋەنلىك بىلەن ئۆلتۈرۈۋەنكەنلىكىنىڭ بۇ دۇنيادىكى جازاسى، خالاس. ئەمما ئۇنىڭ ئاخىرەتتىكى جازاسى ئاللاهنىڭ ئىلكىدىكى ئىش بولۇپ، ئاللاه ئۇنىڭ جنايەت ئىشلىگەن ۋاقىتتىكى نىيىتىگە قاراپ خالسا ئۇنى ئەپۇ قىلىدۇ، خالسا جازالايدۇ. لېكىن ئاننىڭ قورسىقىدا بولۇپ، بۇ دۇنياغا تېخى كۆز ئاچمىغان بىر بوۋاقنى قەستەن ئۆلتۈرگۈچىنىڭ جازاسى قۇرئان كەرىمدە ناهايىتى ئېنىقتۇر. ئۇ بولسىمۇ، دوزاختۇر!

قانداق شارائىتتا قورساقتىكى بالىنى ئېلىۋەتسە بولىدۇ؟

هازىرقى زامان ئىسلام ئۆلىمالىرى تۆرەلمىنىڭ ئاتا-ئانىسى بولغۇچىلارنىڭ رازىلىقى بىلەن 40 كۈنلۈك بولمىغان تۆرەلمىنى ئېلىۋېتىشقا بولىدۇ، دەپ قارار قىلىدۇ. كۇۋەيت دۆلىتىنىڭ «پەتۋا ئىشلار كومىتېتى»نىڭ 1984-يىلى9- ئاينىڭ29-كۈنى چىقارغان

پەتىۋاسىدا مۇنداق دەپ قەيت قىلىنغان:« تۆرەلمىنى ئۇنىڭ تۆرەلگىنىگە 40 كۈن توشمىغان بولسا، ئاتا-ئانىسىنىڭ ئىستىكى ۋە رازىلىقى بىلەن ئېلىۋېتىشقا بولىدۇ.»

تۆرەلمىنى ئېلىۋەتمىگەندە، ئۇنىڭ ئانىسىنىڭ ھاياتى خەتەرگە ئۇچرايدىغانلىقى ئېنىق ۋە كەسكىن قارارلاشقاندا، پەقەت ئاننىڭ ھاياتىنى قۇتقۇزۇپ قېلىش يۈزىسىدىن تۆرەلمىگە 120كۈن توشمىغان بولسا، ئۇنى ئېلىۋەتسە بولىدۇ»[1].

ئەمما تۆرەلگىنىگە 120كۈن تولۇپ ئېشىپ كەتكەن تۆرەلمىنى قايسىبىر سەۋەب بىلەن چۈشۈرۋېتىشقا قەتئىي بولمايدۇ. چۈنكى مۇنداق قىلىش بىر جاننى قەستەن ئۆلتۈرگەنلىك ھېسابلىنىدۇ. ھازىرقى زامان مەشھۇر ئۆلىمالىرىدىن مۇتلەق كۆپ سانلىقى يۇقىرىقى قاراشنى ماقۇللايدۇ.

بوۋاقنىڭ ئەيىبلىك تۇغۇلىدىغانلىقى ئېنىقلانسا نېمە قىلىش كېرەك؟

بوۋاقنىڭ ئەيىبلىك تۇغۇلىدىغانلىقى ئىشەنچلىك تېببىي مۇتەخەسسىسلىرى تەرىپىدىن شەكسىز ھالدا ئېنىقلانغان ۋە تۇغۇلغاندىن كېيىن ئۇنى ساقايتىش ئىمكانىيىتى بولمۇشتىن قەتئىي ئۈمىد ئۈزۈلگەن بولسا، مەزكۇر تۆرەلمىگە 120كۈن توشمىغان ۋاقىت ئىچىدە ئېلىۋەتسە بولىدۇ.

ئەمما تۆرەلمىگە 120كۈن ئۆتۈپ كەتكەن بولسا، بۇ ھالدا قايسىبىر

(1) كۇۋەيت ئىسلامىي ئىشلار ھەيئىتىنىڭ نەشرى، «پەتىۋا ئىشلار كۆمىتېتى» پەتىۋاسى.

ئۆزۈر ياكى زۆرۈرىيەت تۈپەيلى تۆرەلمىنى ئېلىۋېتىشقا بولمايدۇ[1].

تۆرەلمىگە قاچان جان كىرىدۇ؟

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن:« سىلەر ئاناڭلارنىڭ قورسىقىدا پەيدا بولۇپ، 40 كۈن ئىچىدە لەختە قانغا، ئاندىن گۆش پارچىسىغا ئايلىنىسىلەر، ئاندىن مەخسۇس پەرىشتە ئەۋەتىلىپ، سىلەرگە جانىنى پۈلەيدۇ ۋە سىلەرنىڭ رىزقىڭلارنى، ئەجىلىڭلارنى، بەختلىك ياكى بەختسىزلىكىڭلارنى يېزىشقا بۇيرىلىدۇ»[2].

يەنە بىر ھەدىستە:« تۆرەلمىگە 42كۈن بولغاندىن كېيىن، ئاللاھ بىر پەرىشتىنى ئۇنىڭغا ئەۋەتىپ، ئۇنى ئىنسان شەكلىگە كىرگۈزىدۇ، ئۇنىڭ قولىقىنى، كۆزىنى، تېرىسىنى، گۆشىنى ۋە سۆڭەكلىرىنى يارىتىدۇ. ئاندىن پەرىشتە: ئى رەببىم! بۇ تۆرەلمە ئەركەك بولامدۇ ياكى قىزمۇ؟ دەيدۇ. ئاللاھ ئۆز خاھىشى بىلەن ئەمر قىلىدۇ، پەرىشتە يازىدۇ»[3].

ئىسلام ئۆلىمالىرى بۇ ئىككى ھەدىسنىڭ روھىغا ئاساسەن، «تۆرەلمە ئانىسىنىڭ قورسىقىغا ئۇنۇپ 40 ئۆتكەندىن كېيىن، ئۇنىڭغا جان

---

(1) «ئىسلام دۇنياسى ئىتتىپاقى» تەركىبىدىكى«ئىسلام فىقھى ئاكادېمىيىسى»نىڭ 1990-يىلى2-ئايىنىڭ10-كۈنىدىكى 1410-نومۇرلۇق قارارى، سەئۇدى ئەرەبىستانىنىڭ« پەتىۋا ۋە ئىلمىي تەتقىقات دائىمى كومىتېتى»نىڭ 1979-يىلى 2-ئايىنىڭ 16-كۈنىدىكى2484- نومۇرلۇق قارارى يۇقىرىقى ھالەتتىكى تۆرەلمىنى 120كۈن توشماستىن ئېلىۋېتىشنى جائىز ساناپ پەتىۋا چىقارغان.

(2) ئىمام مۇسلىم رىۋايىتى

(3) ئىمام مۇسلىم رىۋايىتى

كىرىدۇ. بىراق مەزكۇر 40 كۈن ئۆتۈپ قانچە كۈندىن كېيىن جان كىرىدىغانلىقىنى ھېچكىم ئېنىق كېسىپ ئېيتالمايدۇ. شۇنداقتىمۇ قۇرئان كەرىمدىكى:﴿ ثُمَّ سَوَّاهُ وَنَفَخَ فِيهِ مِنْ رُوحِهِ﴾ يەنى ﴿ ئاندىن ئۇنى راۋۇرۇس يارىتىپ، ئۇنىڭغا ئۆزىگە مەنسۇپ روھنى كىرگۈزدى﴾[1] دېگەن ئايەتتىن، تۆرەلمە ئىنسان شەكلىگە كىرگۈزۈلگەندىن كېيىنلا ئۇنىڭغا جان كىرگۈزىلىدۇ، دەپ چۈشىنىشكە بولىدۇ. يەنە ئىنفىتار سۈرىسىدىكى﴿ الَّذِي خَلَقَكَ فَسَوَّاكَ فَعَدَلَكَ ﴾ يەنى ﴿ئۇ سېنى يارىتتى، (ئەزالىرىڭنى) بىبجىرىم، قامىتىڭنى تۈز قىلدى﴾[2] دېگەن ئايەتكە ئاساسلانغاندا، تۆرەلمىگە 8 ھەپتە بولغاندىن كېيىن جان كىرىپ بولىدۇ، دەپ چۈشىنىسكە بولىدۇ. كۆپلىگەن مۇپەسسىرلەر بۇ قاراشنى كۈچلەندۈرگەن[3].

ئاز تۇغۇشنى تەشەببۇس قىلغۇچىلارنىڭ باھانىلىرى

بەزى كىشىلەرنىڭ چۈشەنچىسى بويىچە جەمئىيەتتىكى پېقىرلىق، كېسەللىك، بىلىمسىزلىك ۋە ئىشسىزلىق قاتارلىق بەختسىزلىكلەر نوپۇسنىڭ كۆپلىكىدىن كېلىپ چىقارمىش. شۇڭا جەمئىيەتنى بۇ ۋابالاردىن ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن تۇغماسلىق كېرەكمىش. ئەمەلىيەتتە بولسا، جەمئىيەتنى بۇ نداق ۋابالاردىن ۋە بەختسىزلىكلەردىن ساقلاش ئۈچۈن تۇغۇشنى چەكلەشكە ھاجەت يوق. بۇ ئوپئۇچۇق جاھىللىق،

(1) سەجدە سۈرىسى9-ئايەت

(2) ئىنفىتار سۈرىسى7-ئايەت

(3) دوكتور ئابدۇلجەۋۋاد ساۋۋي، مەككە مۇكەررەمەدىكى« قۇرئان ۋە سۇننەت مۇجىزىلىرىنى تەتقىق قىلىش خەلقئارالىق كۆنىتېتى»نىڭ تور بېتىدىن.

ئاخماقلىق ۋە ئاجىزلىقتۇر. چۈنكى ئاللاھ تائالا ئىنسانغا ھەرقانداق بالايى ـ ئاپەتلەرنىڭ ۋە بەختسىزلىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن يېتەرلىك ئەقىل ـ ئىدراك، ئىلىم ـ پەن ئاتا قىلدى. يوللۇق ۋە ئىلمىيلىك بىلەن جەمئىيەتتىكى ئاپەتلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىشقا تىرىشماستىن، تۇغۇتنى چەكلەشكە ئورۇنۇش بولسا، ئىنسانلىق بۇرچىنى ئادا قىلىشتىن ئاجىز كەلگەنلىك ۋە قىينىچىلىقلار ئالدىدا يېڭىلغانلىقتۇر.

جەمئىيەتنىڭ ئاغرىق ـ سىلاقلاردىن، پېقىرلىقلاردىن، بىلىمسىزلىكلەردىن ۋە ئىشسىزلىقلاردىن ساقلاشنىڭ ئىلمىي ۋە مەنتىقىي يولى مەكتەپلەرنى كۆپ ئېچىش، كىشىلەرنى بىلىم ئېلىشقا قەتئىي تۇرده تەشەببۇس قىلىش، دىنىمىزدا كۆرسىتىلگەن بويىچە ھەركىشى ئاممىۋى ۋە شەخسىي تازىلىقلارغا رىئايە قىلىشى كېرەك. چۈنكى دىنىمىزدا پاكىزلىق ئىماننىڭ يېرىمى سانىلىدۇ. ھەر قانداق ئاغرىق ـ سىلاقلار ئومۇمەن، پاكىزلىققا رىئايە قىلمىغانلىقتىن بولىدۇ. جەمئىيەتتىكى كاپىتالىستلارنى ۋە پۇل ـ مال ئىگىلىرىنى جەمئىيەتكە، خەلقىگە پايدىلىق بولغان ئىشلارنى قىلىش ئۈچۈن مەبلەغ سېلىشقا ئۇنىدەش، ئۇلارغا دۆلەت تەرەپتىن ئوڭايلىق ۋە كەڭچىلىك تۇغدۇرۇپ بېرىشى ئىشسىزلارنى ئىشتىن بەھرىمەن قىلىشنىڭ توغرا يولىدۇر.

يوقسۇللۇققا سەۋەب بولىدۇ، دېگەن باھانە بىلەن تۇغماسلىقنى ياكى ئاز تۇغۇشنى تەشەببۇس قىلىش خۇددى قاتناش ھادىسىلىرى كۆپ بولىدۇ، دەپ ماشىنا ھەيدەشنى مەنئى قىلماقچى بولغانغا ئوخشاش بىمەنىلىكتۇر.

تۈغۇشنىڭ ۋاقىتلىق ئالدىنى ئېلىش ھەققىدە پەتىۋا

بۇ يەردە سەئۇدى ئەربىستان پەتىۋا كومىتېتىدىكى كاتتا ئۆلىمالار ھەيئىتىنىڭ 1974-يىلى13-ئاپرىل(ھىجرىيە 1394 - يىلى 4 - ئاينىڭ 13 - كۈنى) چىقارغان 42- نومۇرلۇق مۇنۇ پەتىۋاسىنى نەقىل كەلتۈرىمەن: « ئىسلام شەرىئىتىنىڭ نەسىللەرنى كۆپەيتىشكە تەشەببۇس قىلىدىغانلىقى، باللار ئاللاھ تائالا تەرىپىدىن ئاتا - ئانىلارغا ئاتا قىلىنغان ئەڭ كاتتا نېمەت دەپ ئېتبار قىلىنىدىغانلىقى ۋە نەسىل يېتىشتۇرۇش ئىشىنىڭ ناھايىتى مۇھىملىقى ھەققىدە كەلگەن ئايەت ۋە ھەدىسلارنىڭ كۆپلىكىگە ئاساسلىنىپ ۋە تۇغۇت چەكلەش يۇلانلاش مەسلىسىنىڭ ئىنسان تەبىئىتىگە، ئاللاھ تائالانىڭ كائناتتا بېكىتكەن ئىلاھىي قانۇنىيىتىگە زىت كېلىدىغانلىقى، تۇغۇت چەكلەش پىكىرلىرىنى تارقىتىپ، كىشىلەرنى ئۇنىڭغا تەشەببۇس قىلغۇچىلارنىڭ ئومۇمەن، پۈتۈن ئىسلام دۇنياسىغا؛ خۇسۇسەن، ئەرەب دۇنياسىغا پىلانلىق ھالدا سۇيقەست قىلىۋاتقان بىر تۈركۈم مەككار گورۇپپا ئىكەنلىكى، ئۇلارنىڭ بۇ تەشەببۇسلىرى ئارقىلىق ئىسلام دۇنياسىنى مۇستەملىكە قىلىشتىن ئىبارەت نىجىس غەرەزلىرىگە يېتىشىنى پىلانلىغانلىقىنىڭ ئېنىق ئىكەنلىكى ۋە نامراتلىقتىن قورقۇپ تۇغۇتنى چەكلەشنىڭ ﴿ وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا﴾يەنى ﴿ يەر يۈزىدىكى جانلىقلارنىڭ ھەممىسگە رىزىق بېرىشنى ئاللاھ ئۆز ئۈستىگە ئالغان ﴾[1] دېگەن ئايەتكە ئىشەنچ قىلمىغانلىق بولۇپ، چوڭ گۇناھ سانىلىدىغانلىقى ئۈچۈن ھەيئىتىمىز تۆۋەندىكىچە قارار چىقاردى:

(1) ھۇد سۈرىسى6-ئايەت

تۇغـــۇت چەكـــلەش مـــۇتلەق خاتـــادۇر. پېقـــرلىقتىن قورقـــۇپ هاملـــدارلىقنىڭ ئالـــدىنى ئـــېلىش ئۈچـــۈن دورا - ئوكـــۇل ۋە باشـــقىمۇ چـــارىلەرنى قـــوللىنىش جـــائىز ئەمەس. چـــۈنكى ئـــاللاھ تائـــالا ھەرقانـــداق جـــانلىقنى ئـــۆز رىزقـــى بـــىلەن يارىتـــىدۇ. ئەممـــا ئـــائىلىۋي ســـەۋەبلەر تۈپەيلـــدىن، مەســـلەن: ئانىنـــىڭ نورمـــال تۇغۇتتـــا تۇغالماســـتىن، بـــالىنى ھەر قېتىمـــدا ئوپېراتســـىيە قىلىـــش ئـــارقىلىق ئېلىشـــقا مەجبـــۇ ر بولـــۇپ قالغـــانلىقى يـــاكى ئەر - ئايـــال ئىككىســـى تۇغۇشـــنى بـــىر زامـــان كېچىكتۈرۈشـــتە ئـــۆزلىرى ئۈچـــۈن ياخشـــىراق بولـــىدىغانلىقىنى مەسلىھەتلەشـــكەنلىكى قاتـــارلىق ھـــاللاردا ئۇلارنـــىڭ ھاملـــدارلىقنىڭ ئالـــدىنى ئالـــدىغان دورا، ئوكـــۇل ۋە باشـــقىمۇ چـــارىلەرنى قوللىنىشـــى جـــائىزدۇر. پەيغەمـــبەر ئەلەيھىســـالامنىڭ ئەزلە ھەققـــدىكى ھەدىســـلىرى ۋە ئىسلام فىقھىشۇناس ئالىملىرىنىڭ تـــۆرەلگىنىگە قىرىـــق كـــۈن بولمىغـــان نـــۇتفە (ئـــابىمەنى) نـــى دورا يـــاكى ئوكـــۇللار ئـــارقىلىق زۆرۈرىـــيەت يۈزىســـىدىن چۈشۈرىۋېتىشـــنىڭ جـــائىزلىقى ھەققـــدىكى پەتـــۋالىرى بىزنىڭ بۇ قارارىمىزنى كۈچلەندۈرىدۇ».

سۈنئىي ئۇرۇقلاندۇرۇش مەسلىسى

سۈنئىي ئۇرۇقلاندۇرۇش دېگەن نېمە؟

سـۈنئىي ئۇرۇقلانـدۇرۇش ــ ئەرنـىڭ سپېرمىسـىنى ئېلىـپ ئايالنـىڭ رەھمـىگە (بالىياتقۇسـىغا) يەرلەشـتۈرۈش ئـارقىلىق ئايـالنى ئېغىـر ئايـاق قىلىش دېگەنلىكتۇر.

بۇ ئىـش قايسـىبىر سـەۋەب تـۈپەيلى ئەر-ئايـال ئوتتۇرىسـىدا ئەمەلـگە ئاشسـا ھـىچ ۋەقەسـى يـوق. چـۈنكى ئـۇلار بەرىبـىر نىكـاھلىق ئەر-خوتـۇنلاردۇر. ئوخشـىمايدىغان تەرىپـى ئەر سپېرمىسـىنىڭ جىنسـىي

مۇناسىۋەت بىلەن ئەمەس، بەلكى تېببىي ئۇسۇل بىلەن ئايالنىڭ رەھمىگە ئۆتكەنلىكىدۇر.

ئەمما ئايالنىڭ ئۆز ئېرى بولمىغان بىر ئەرنىڭ سپېرمىسىنى ئېلىپ ئۆزىنىڭ رەھمىگە يەرلەشتۈرىشى ھارامدۇر.

ئۆزىنىڭ ئېرى بولمىغان بىرىنىڭ سپېرمىسى بىلەن سۈنئىي ئۇرۇقلاندۇرۇش زىنادىن بالا تېپىشنىڭ تەرەققىي قىلغان زامانىۋى تۈرى بولۇپ، قەتئىي ھارامدۇر. چۈنكى مۇنداق قىلىش مەزمۇن ۋە نەتىجە جەھەتتە زىنا بىلەن ئوخشاش بولۇپ، ئۆزىنىڭ نىكاھلىق ئېرى بولمىغان يات ئەردىن بالا تاپقانلىقتىن تاشقىرى، نەسىلنى بۇزۇشتۇر. مىسىرنىڭ كاتتا ئۆلىمالىرىدىن شەيخ شەلتۇت ئۆز ۋاقتىدا، سۈنئىي ئۇرۇقلاندۇرۇشنىڭ زىناغا ئوخشاشلا ھارام ئىكەنلىكىگە پەتىۋا بەرگەن.[1]

(1) «شەيخ شەلتۇت پەتىۋالىرى» 300 - بەت

ئەقىقە ۋە ئۇنىڭ ئەھمىيىتى

ئەقىقە- بالا تۇغۇلغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ چېچىنى چۈشۈرگەن چاغدا، ئاللاھ تائالانىڭ بۇ كاتتا نېمەتكە شۈكۈر ئادا قىلىش يۈزىسىدىن يوقسۇللارنى تائاملاندۇرۇش ئۈچۈن قىلىنىدىغان قۇربانلىقتۇر. يېڭى تۇغۇلغان ئوغۇل بوۋاقنىڭ چېچىنى تولۇق چۈشۈرۈشنىڭ سۈننەت ئىكەنلىكىدە بارلىق ئۆلىمالار ئىتتىپاقتۇر. ئەمما قىز بوۋاقنىڭ چېچىنى چۈشۈرۈشنىڭ سۈننەت يېكى ئەمەسلىكى توغرۇلۇق ئىختىلاپ بار. شۇنداقتىمۇ چۈشۈرۈشنىڭ بوۋاق ئۈچۈن پايدىلىق ئىكەنلىكىنى تېببىي مۇتەخەسسىسلەر تەكىتلىمەكتە.

ئەقىقە قىلىش مۇسۇلمانلار ئوتتۇرىسىدا ئومۇميلىشىشى زۆرۈر بولغان تەكىتلىك سۈننەت ئەمەللىرىدىن بىرى بولۇپ، ئەقىقە قىلىشتا ئوغۇل بالا ئۈچۈن ئىككى قوي، قىز بالا ئۈچۈن بىر قوي بوغۇزلىنىدۇ. ئەقىقە ئۈچۈن بوغۇزلىنىدىغان قوينىڭ قۇربانلىققا يارايدىغان قويدىن بولىشى شەرتتۇر. ئەقىقىنى بوۋاق تۇغۇلۇپ 7 كۈندىن كېيىن قىلىش ئەۋزەل سانالغان.

ئوغۇل بالا ئۈچۈن ئىككى قوي، قىز بالا ئۈچۈن بىر قوي بوغۇزلاش شەرتمۇ؟

ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ:« يېڭى تۇغۇلغان ئوغۇل بالا ئۈچۈن ئىككى قوي، قىز بالا ئۈچۈن بىر قوي

بوغۇزلاشقا بۇيرىغان»[1] لىقىنى رىۋايەت قىلغان. ئوغۇللار ئۇچۇن ئىككى قوي بۇغۇزلاش سۇننەت. ئەمما ئىقتىسادىي شارائىتى يار بەرمىگەن كىشىلەر بىر قوي بوغۇزلىسىمۇ كۇپايە قىلىدۇ. چۇنكى ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە:﴿ فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ﴾يەنى ﴿ تاقىتىڭلارنىڭ يېتىشچە ئاللاھقا تەقۋادارلىق قىلىڭلار﴾[2] دەپ بۇيرىغان.

قوي بوغۇزلىماستىن گۆش ئېلىپ تارقاتسا بولامدۇ؟

ئاللاھ تائالانىڭ رازىلىقىنى كۆزلەپ قوي بوغۇلاش ئىبادەت بولۇپ، خۇددى ھاجىلار ھەج جەريانىدا قۇربانلىق قىلغىنىغا ئوخشاش ئەقىقە قىلىشتىمۇ مال بوغۇزلاپ، قان ئېقىتىش تەلەب قىلىنىدۇ. شۇڭا بىراۋ ئەقىقە قىلىشتا، قوي ئېلىپ بوغۇزلايدىغان پۇلغا تەييار گۆش ئېلىپ، ئۇنى يوقسۇللارغا سەدىقە قىلىپ تارقىتىپ بەرسە، سەدىقە قىلغانلىقىڭ ساۋابىنى ئەلۋەتتە تاپىدۇ. ئەمما بۇ ئەقىقە قىلغانغا ياتمايدۇ.

قوي سېتىپ ئېلىپ ئەقىقە قىلىدىغان پۇلنى يوقسۇللارغا تارقىتىپ بەرسە بولامدۇ؟

قوي سېتىۋېلىپ ئەقىقە قىلىدىغان پۇلنى يوقسۇللارغا تارقىتىپ بەرسە، ئەلۋەتتە سەدىقە قىلغانلىقىڭ ساۋابىنى تاپىدۇ. بىراق بۇ قىلغانلىق ئەقىقىگە ياتمايدۇ. ئەمما قوي سېتىپ ئېلىپ ئەقىقە قىلىدىغان پۇلنى ئىقتىسادىي ئەھۋالى بەكمۇ ناچار، ھاجەتمەنلەرگە تارقىتىپ بەرگەنلىڭ ساۋابى ئەقىقە قىلغانلىقىڭ ساۋابىدىن چوڭ بولىشىدا شەك

(1) ئىمام تىرمىزى رىۋايىتى، «سەھىھ»دىيىلگەن ھەدىس.
(2) تەغابۇن سۈرىسى16-ئايەت.

يوق. چۈنكى ئەقىقە قىلىش سۈننەت. ئەمما بىرەر مۇسۇلمان ھاجەتمەنلىكى ھاجىتىنى راۋا قىلىش پەرزدۇر. ئەلۋەتتە پەرز ئەمەلنىڭ ساۋابى سۈننەت ئەمەلنىڭكىدىن چوڭ بولىدۇ.

ئەقىقىنىڭ گۆشىنى قانداق تەقسىم قىلىش ياخشى؟

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئەقىقە قىلغان قوينىڭ گۆشىنى قانداق تارقىتىش ھەققىدە بەلگىلىمە قويمىغان. ئىسلام ئۆلىمالىرى ئەقىقىنىڭ گۆشىنى خۇددى قۇربانلىق قىلغان قوينىڭ گۆشىنى بىر تەرەپ قىلغانغا ئوخشاش بىر تەرەپ قىلىشنىڭ ئەۋزەللىكىنى سۆزلىگەن. مەسىلەن: گۆشىنى ئۈچكە بۆلۈپ، بىر بۆلۈكىنى ئۆزى ئائىلىسىدە يېيىش، يەنە بىر بۆلۈكىنى يوقسۇللارغا تارقىتىپ بېرىش، قالغان بۆلۈكىنى قوشنىلىرىنى، تۇغقانلىرىنى ۋە دوستلىرىنى چاقىرىپ ھەممە بىرگە زىياپەت قىلىشقا ئوخشاش. ئەقىقىنىڭ گۆشىنىڭ ھەممىسىدە تاماق ئېتىپ ياكى گۆشىنىڭ ئۆزىنىلا پۇشۇرۇپ، ئەل-جامائەتنى چاقىرىپ، ئۇلارغا زىياپەت بەرسىمۇ بولىدۇ.

ئەقىقە قاچان قىلىنىدۇ؟

ئەقىقىنى بالا تۇغۇلۇپ يەتتىنچى كۈنىدە قىلىش سۈننەت. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام:« ھەر قانداق بالا ئۆزىنىڭ ئەقىقىسىگە مەھبۇستۇر. بالا تۇغۇلۇپ يەتتىنچى كۈنى بولغاندا، ئۇنىڭ ئۈچۈن قوي بوغۇزلىنىدۇ، بېشى چۇشۇرىلىدۇ ۋە ئېتى قويۇلىدۇ.»[1] دەپ كۆرسەتكەن. ئەقىقىنى يەتتىنچى كۈنىدە قىلالمىغانلار ئون تۆتىنچى ياكى يىگىرمە بىرىنچى

(1) ئەبۇداۋۇد ۋە باشقىلارنىڭ«سۈنەن» توپلاملىرىدا رىۋايەت قىلىنغان، ئەللامە ئالبانىي«سەھىھ» ھەدىسلەر قاتارىدىن سانىغان ھەدىس.

كۈنلىرىدە ياكى قايسىبىر ۋاقىتتا قىلسىمۇ ئادا تاپىدىغانلىقىنى كۆپ سانلىق ئىسلام ئۆلىمالىرى بايان قىلغان. ھەدىستە يەتتىنچى كۈننى قەيت قىلغانلىق پەقەت ئەۋزەللىكنى ئىپادىلەيدۇ. ئەمما قايسى ۋاقىتتا قىلسا ئادا تاپىدىغانلىقىدا شەك يوق.

بوۋاقنىڭ چېچىنىڭ ئېغىرلىقىدا كۈمۈش سەدىقە قىلىش سۈننەتمۇ؟

بالىنىڭ چېچىنى چۈشۈرگەندە، ئۇنىڭ چېچىنىڭ ئېغىرلىقى مىقدارىنى ئۆلچەپ، ئۇنىڭ ئېغىرلىقىدا، كۈمۈش سەدىقە قىلىش سۈننەت دەيدىغان كۆز قاراش مەۋجۇت. بۇ قاراشتىكى ئۆلىمالارنىڭ دەلىلى : «ئەلى ئىبن ئەبۇ تالىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام نەۋرىسى ھەسەن ئۈچۈن ئەقىقە قىلدى ۋە: ـ ئى فاتىمە! بۇنىڭ چېچىنى چۈشۈرۈپ، چاچنىڭ ئېغىرلىقى باراۋىرىدە كۈمۈش سەدىقە قىلغىن! ـ دېدى. فاتىمە رەزىيەللاھۇ ئەنھا ھەسەننىڭ چېچىنى چۈشۈرۈپ ئۆلچىگەن ئىدى، بىر تەڭگە ياكى ئۇنىڭدىنمۇ ئاز ئېغىرلىققا تەڭ كەلدى»[1] دېگەن ھەدىستۇر. بۇ ھەدىسنىڭ «سەھىھ»دەرىجىسىگە يەتمىگەنلىكى سەۋەبلىك، بەزى ئۆلىمالار: بالىنىڭ چېچىنىڭ ئېغىرلىقىدا كۈمۈش سەدىقە قىلىشنى سۈننەت ياكى مۇستەھەپ دېگىلى بولمايدۇ، دېگەن.

ئەقىقە ئۈچۈن بۇغۇزلىنىدىغان قوي قانداق بولىشى كېرەك؟

ئىسلام ئۆلىمالىرى ئەقىقە ئۈچۈن بۇغۇزلىنىدىغان قوينىڭ قۇربانلىق

(1) ئىمام تىرمىزىنىڭ«سنن الترمذي»(سۈنەنى تىرمىزى)نامىلىق ھەدىس توپلىمىنىڭ 1519- ھەدىسى. بۇ ھەدىسنى ئەلبانى ھەسەن دېگەن. (1226) ھەدىس.

قىلىشقا يارايدىغان قويدىن بولىشنى شەرت قىلىدۇ. خۇددى قۇربانلىق قىلىدىغان ھايۋاننىڭ بەك ئۇرۇق ياكى بەك قېرى ياكى مېيىپ ھايۋانلاردىن بولماسلىقى ياكى قوينىڭ ئالتە ئايلىقتىن، ئۆچكىنىڭ بىر ياشتىن كىچىك بولماسلىقى شەرت قىلىنغاندەك، ئەقىقە ئۈچۈنمۇ بۇ شەرتلەر تەلەب قىلىنىدۇ. ئەقىقە بىلەن قۇربانلىقنىڭ ئوخشىمايدىغان تەرىپى: قۇربانلىق ئۈچۈن بىر تۆگە ياكى بىر كالا يەتتە ئادەمگە كۇپايە قىلىدۇ. يەنى يەتتە ئادەم بىرلىشىپ بىر تۆگە ياكى بىر كالا قۇربانلىق قىلسا ئادا تاپىدۇ. ئەمما ئەقىقە بۇنداق ئەمەس. ئەقىقىدە ھەر بىر بالا ئۈچۈن ئايرىم قان ئېقىتىش شەرت. بىر كالا ياكى بىر تۆگە بۇغۇزلىغان تەقدىردىمۇ، ئۇ پەقەت بىر بالىنىڭ ئەقىقىسى ئۈچۈنلا بولىدۇ.

ئەقىقە قىلىش ساۋاب، ئەمما ئىسراپچىلىق گۇناھتۇر

جەمئىيىتىمىزدە نۇرغۇن كىشىلەر باللىرىنىڭ ئەقىقىسىنى قىلىش باھانىسى بىلەن كۆپ ئىسراپخورلۇقلارنى سادىر قىلىدۇ، بۇزۇپ-چاچىدۇ، ئەقىقىدىن پايدىلىنىش ھەققى بولغان يوقسۇللارنى، ھاجەتمەنلەرنى، يېتىملەرنى ۋە تۇللارنى قايرىپ قويۇپ، بايلارنى، مەنسەپلىكلەرنى ۋە ئابرۇيلۇق ھاجىلارنى چاقىرىپ زىياپەت ئۆتكۈزىدۇ. مۇنداق قىلغانلار ھەرگىزمۇ ئەقىقىنىڭ ساۋابىنى تاپالمايدۇ. چۈنكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئەقىقە قىلىشقا بۇيرۇشتا يوقسۇللارنى غەزالاندۇرۇش، شۇلارغا ياردەم قىلىپ، شۇلارنىڭ يۈزىنى كۈلدۈرۈشنى مەقسەت قىلغان. ئەمما زامانىمىزدا بۇ ئەقىقىنى قىلۋاتقان ئۇيغۇر مۇسۇلمانلار بۇ مەقسەتتىن چەتتە قالماقتا.

ئوغۇللارنى خەتنە قىلىش ۋە خەتنە توي

ئوغۇللارنى خەتنە قىلىش ئادەتتىكى ئىنسانلارنىڭ ئاتىسى ئادەم ئەلەيھىسسالامدىن كەلگەنلىكى سۆزلىنىدۇ. مىلادىيەدىن بۇرۇنقى 3500- يىللارغا ئائىت بابىل مەدەنىيىتى قوليازمىلىرىدا ئوغۇللارنى خەتنە قىلىشنىڭ ئۇسۇللىرى سۆزلەنگەن. مىلادىيەدىن بۇرۇنقى 2200- يىللاردا مىسىردا ئۆتكەن ئانىخ ئامۇن قەبرىسىدىن تېپىلغان قوليازمىلاردا ئوغۇللارنى خەتنە قىلىشتىن ئاۋۋال خەتنە قىلىنىدىغان ئورگانىنى مەخسۇس دورىلار بىلەن مەست قىلىدىغانلىقى بايان قىلىنغان.

ئوغۇللارنى خەتنە قىلىش پەيغەمبەرلەرنىڭ پېشۋاسى ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامدىن باشلاپ رەسمىي دىنىي تۈسكە كىرگەن بىر ئادەت. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر ھەدىستە:« ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام 80 يېشىدا خەتنە قىلىنغان»[1] دېگەن. بۇ ھەدىسقا ئاساسلانغاندا، ئاللاھ تائالا ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنى خەتنە قىلىنىشقا بۇيرىغان ۋە شۇندىن باشلاپ ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام ۋە ۋە ئۇنىڭ قەۋمىۋ خەتنە قىلىدىغان بولغان بولىشى ئېھتىمال

خەتنە قىلىشنىڭ ھۆكۈمى

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: « بەش ئىش ئادەم ئەۋلادىنىڭ قەدىمىي ئادىتىدىن سانىلىدۇ. ئۇلار: ئوغۇللارنى خەتنە

(1) بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى.

قىلىش، سۈننەت قىلىش، قولتۇقلارنى تازىلاش، تىرناقلارنى ئېلىش، بۇرۇتنى قىسقارتىشتۇر.»[1] ئوغۇللارنى خەتنە قىلىش مەسىلىسىدە ئىسلام مەزھەپلىرى ئوتتۇرىسىدا ھەرخىل قاراشلار بار. شافئىي، ھەنبەلىي ۋە مالىكي مەزھەپلىرىگە كۆرە، ئوغۇللارنى خەتنە قىلىش پەرزدۇر. ھەتتا بۇ مەزھەپلەردە خەتنە قىلىنمىغان كىشىنىڭ ئارقىسىدا نامаз ئوقۇش دۇرۇس ئەمەس دېيىلىدۇ. ئەمما ھەنەفىي مەزھىبىدە سۈننەتتۇر.

خەتنە قىلىشنىڭ ۋاقتى

ئەرەب مەملىكەتلىرىدە بالا تۇغۇلغان ۋاقتتا ئۇنىڭ خەتنىسىنى قىلىۋېتىش ئادىتى بار. بەزىدە بالا تۇغۇلۇپ بىر ھەپتىدىن كېيىن خەتنىسىنى قىلىدۇ. ئالاھىدە بىر ئەھۋال بولمسا بۇنىڭدىن كېچىكتۈرۈۋەتمەيدۇ.

سەئۇدى ئەرەبىستاندا تونۇلغان مەشھۇر مېدىتسىنا ئالىمى دوكتور مۇھەممەد ئەلى بار مۇنداق دەپ يازغان:« تېببىي تەتقىقاتلار ئوغۇللارنى كىچىك يېشىدىلا خەتنە قىلىشنىڭ ئىنتايىن پايدىلىق بىر ئىش ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلىدى. بالىلارنى تۇغۇلغىنىغا 40 كۈن تولماستىن خەتنە قىلىش تېببىي جەھەتتىن ياخشىراق»[2].

ئەمما ئۇيغۇرلار ۋە شۇنداقلا باشقا تۈركىي خەلقلەر ئوغۇل بالىلىرىنىڭ خەتنىسىنى بالىلار6-7 ياشلارغا كىرگەندىن كېيىن

(1) ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

(2) دوكتۇر مۇھەممەد ئەلى بارنىڭ« قۇرئان كەرىم ۋە تېببىي تەرەققىيات» ناملىق ئەسىرىدىن.

قىلىدۇ.

ئوغۇللارنى خەتنە قىلىشنىڭ تېببىي جەھەتتىكى پايدىسى

دۇنيا سەھىيە تەشكىلاتى ئوغۇللارنى خەتنە قىلىشنىڭ ئەيدىز كېسىلىدىن ساقلىنىشنىڭ بىر چارىسى ئىكەنلىكىنى ئېلان قىلغان. دۇنيا سەھىيە تەشكىلاتى يەنە ئافرىقا مەملىكەتلىرىدە ئېلىپ بارغان تېببىي تەتقىقات نەتىجىسىدە، خەتنە قىلىنغانلارنىڭ HIV ۋىروسى بىلەن يوقۇملىنىش نىسبىتىنىڭ خەتنە قىلىنمىغانلارنىڭكىدىن 50% تۆۋەن بولىدىغانلىقىنى ئىسپاتلاپ چىققان. 2006- يىلىنىڭ ئاخىرىدا جەنۇبىي ئافرىقىدا ئېلىپ بېرىلغان تەتقىقات نەتىجىلىرىمۇ بۇرۇنقىسىنى تەكىتلىگەن.

پروفېسسور ۋېزول 1990- يىلى مۇنداق دەپ يازغان:« مەن ئوغۇللارنى خەتنە قىلىش ئادىتىگە ئەڭ قاتتىق قارشى تۇرغانلارنىڭ بىرى ئىدىم. 1975- يىلىدىن باشلاپ ئوغۇللارنى خەتنە قىلىشقا قارشى كۆپلىگەن ماقالىلارنى يازدىم. بىراق 80- يىللارنىڭ باشلىرىدا ھازىرقى زامان تېببىي تەتقىقاتلىرى ئوغۇللارنى خەتنە قىلىشنىڭ ئىنتايىن زۆرۈرلىكىنى ۋە نەسىل ئورگانلىرىدا پەيدا بولىدىغان راكنىڭ خەتنە قىلىنمىغانلاردا كۆپ بولىدىغانلىقىنى ھەمدە خەتنە قىلىنمىغانلاردا سۈيدۈك تۇرۇبىلىرىدا كېسەللىك پەيدا بولۇش نىسبىتىنىڭ زور بولىدىغانلىقىنى يەكۈنلەپ چىققاندىن كېيىن، ئوغۇللارنى خەتنە قىلىش ئادىتىنى قوللىغۇچىلارنىڭ قاتارىدىن بولۇپ قالدىم».

تېببىي مۇتەخەسسىلەردىن دوكتور ھېلبېرگ مۇنداق دەپ يازغان:« تېببىي تەتقىقاتلار جىنسىي ئورگاندا بولىدىغان راكنىڭ خەتنە قىلىنغانلاردا ئىنتايىن ئاز كۆرىلىدىغانلىقىنى ۋە يەھۇدىيلار بىلەن

مۇسۇلمانلاردا مۇنداق راكنىڭ يوقنىڭ ئورنىدا ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلىدى. چۈنكى يەھۇدىيلار بىلەن مۇسۇلمانلار ئوغۇل بالىلىرىنى كىچىك يېشىدىلا خەتنە قىلدۇ».

خەتنە توي ئۇيغۇرلارنىڭ مىللىي ئەنئەنىسىدۇر

خەتنە توي قىلىش تۈركي خەلقلەرنىڭ، جۈملىدىن ئۇيغۇرلارنىڭ مىللىي ئەنئەنىلىرىدىن بولۇپ، ئاللاھ تائالانىڭ پەرزەنت ئاتا قىلغانلىقىدىن ئىبارەت كاتتا نېمىتىگە شۈكۈر ئىزھار قىلىش يۈزىسىدىن قىلىنىدۇ. خەتنە توي خەتنىسى قىلىنغان بالىلار ئۈچۈن زور خوشاللىق ئېلىپ كېلىدۇ، ئۇلارنىڭ خەتنە تويى بولغان كۈن ئۇلار ئۈچۈن چوڭ بايرام بولىدۇ. دوستلىرى، تۇغقانلىرى ئۇنى تەبرىكلەپ ھەدىيەلەرنى تەقدىم قىلىدۇ. ئاتا-ئانىلارمۇ بايرام خوشاللىقنى ياشايدۇ، بەزىلىرى ئالاھىدە مېھمان چاقىرىپ، قازان ئېسىپ بۇ خوشاللىقنى تەنتەنە قىلىدۇ.

بالىلارنىڭ خەتنە تويىنى قىلىش ئۇلارنىڭ تۇغۇلغان كۈنىنى خاتىرىلەپ شامىلارنى ياققاندىن نەچچە ھەسسە ياخشى ۋە ئېسىل پائالىيەتتۇر. چۈنكى تۇغۇلغان كۈننى خاتىرىلەش مىللىتىمىز ئارىسىغا باشقا دىنىدىكى مىللەتلەردىن كىرگەن ئادەت بولۇپ، بىزنىڭ نە مىللىي، نە دىنىي ئەنئەنىمىزدە بولمىغان يات ئىشتۇر.

بالىلارنىڭ خەتنە تويىنى قىلىش دىنىي مەجبۇرىيەت ئەمەس، بەلكى مىللىي ئەنئەنە. شۇڭا خەتنە توي قىلغۇچىلارنىڭ ئىسراپچىلىق قىلىپ گۇناھكار بولۇپ قالماسلىقىنى ئۈمىد قىلىمەن. چۈنكى ئىسراپچىلىق ئېغىر گۇناھتۇر. ئاللاھ تائالا ئىسراپخورلارنى شەيتانلارنىڭ دوستلىرى دەپ تەبىرلەش ئارقىلىق ئۇلارنى قاتتىق سۆككەن.﴿ إِنَّ الْمُبَذِّرِينَ كَانُوا

إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ﴾يەنى﴿ ئىسراپخورلار ھەققەتەن شەيتانلارنىڭ قېرىنداشلىرىدۇر﴾[1] ھازىرقى ئۇيغۇر جەمئىيىتىدە بىر قىسىم كىشىلەر باللىرىنىڭ خەتنە تويى مۇناسىۋىتى بىلەن نۇرغۇن ئىسراپچىلىقلارنى قىلىدۇ. ئۇلار ئىقتىسادىي يارىمگە مۇھتاج بولۇۋاتقان تۇغقانلىرى، دوستلىرى ۋە يېقىنلىرى شۇنچە كۆپ تۇرسىمۇ، خۇددى پۇلنى خەجلىگىلى يەر تاپالمىغانىدەك ئىسراپ قىلىپ تۇگىتىدۇ. ئاللاھ تائالا ئاتا قىلغان پۇل-مالنىڭ ھېسابى بار. خەلقىمىزدىمۇ :« ھالالنىڭ ھېسابى بار، ھارامنىڭ ئازابى(بار)»دەيدىغان ھېكمەت بار.

(1) ئىسرا سۈرىسى27-ئايەت.

ئانا-بالا هەقلىرى

بالا ئېمتىش مەسلىسى

ھەرقانداق ھايات ئىگىسىنىڭ ھاياتىنى داۋام قىلدۇرۇشى ۋە ساغلىقىنى ساقلىشى ئۈچۈن ئوزۇقلىنىشى كېرەك. ئوزۇقلارمۇ ئوخ تەركىبلىرىگە قاراپ ھەرخىل بولىدۇ. بىرىگە پايدىلىق بولغان نەرسە، باشقا بىرسىگە زىيانلىق بولۇشى ئېھتىمال. بوۋاقلارنىڭ ئەڭ تەبىئىي ۋە ئەڭ پايدىلىق ئوزۇقى سۈتتۇر. سۈتلەرنىڭ ئەڭ ئەۋزىلى ۋە ئەڭ پايدىلىق بولغىنى ساغلام ئانىنىڭ سۈتى بولۇپ، ئەمدى توغۇلغان بوۋاقنىڭ ئەڭ ئاز دېگەندە 24 سائەت ئانا سۈتىنى ئەمدۈرۈش ئۈنىڭ تەن سالامەتلىكى ئۈچۈن ناھايىتى مۇھىمدۇر. چۈنكى تېببىي يەكۈنلەرگە ئاساسلانغاندا، ئانا سۈتىنىڭ تەركىبلىرى بوۋاقنىڭ ئېھتىياجىغا قاراپ تەرەققى قىلىپ تۇرىدۇ. بۇ ئالاھىدىلىك ياسالغان سۈت تۈرلىرىنىڭ تەركىبلىرىدە يوقتۇر. ئانىنىڭ بالىسىنى ئېمتىشكە باشلىغان ئاۋۋالقى كۈنلىرىدىكى سۈتىنىڭ تەركىبىدە كۆپ مىقداردىكى پروتېين (ئاقسىل) ۋە مەدەن ماددىلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان (Colustrum) ماددىسى بار بولۇپ، ئەينى ۋاقىتتا ئۈنىڭدا ماي ۋە شېكەر ئاز بولىدۇ. چۈنكى بوۋاقنىڭ دەسلەپكى كۈنلىرىدە بۇلارغا ھاجىتى بولمايدۇ. مۇندىن باشقا، ئانا سۈتىنىڭ تەركىبىدە بوۋاقنى ھەر تۈرلۈك كېسەللىكلەرگە قارشى قوغدىغۇچى ماددىلار بار.

سىل كېسىلى ۋە باشقىمۇ ئىرسىي كېسەللىكلىرى بولغان ئانىنىڭ سۈتىنى بوۋاققا ئېمتىشىگە بولمايدۇ. چۈنكى بۇ ۋاقىتتا، ئېمتكۈچىدىكى بۇ ئىرسىي كېسەللىك بوۋاققا ئۆتىدۇ - دە، ئۈنىڭ بېجىرىم ئۆسۈشىگە توسقۇن بولىدۇ. بوۋاقنى ئوخ ئانىسىنىڭ

ئېمتكىنىگە ھېچ نەرسە تەڭ بولالمايدۇ. چۈنكى ھەرقانداق ئانا ئۆز بالىسىغا ئۆز جېنىدىنمۇ بەك كۆيۈنىدۇ ۋە ئۇنىڭغا ئالاھىدە مېھرى - شەپقەت كۆرسىتىدۇ. ئۆز ئانىسىنىڭ سۈتىنى ئېمىپ چوڭ بولغان بالىلار، باشقا ئاياللاردىن ياكى ھايۋانلاردىن سۈت ئەمگەن بالىلارغا قارىغاندا ساغلام ۋە باشقىمۇ تەرەپلەردىن ئالاھىدە پەرقلىق ئۆسىدىغانلىقىمۇ تېببىي ۋە پىسخولوگىيە مۇتەخەسسىسلىرىنىڭ بىردەك يەكۈنىدۇر. چۈنكى، ئۆز ئانىسىنىڭ سۈتىنى ئېمىپ يېتىلگەن بۇۋاق ئەڭ ئاۋۇال ئانىلىقنىڭ تېپىلماس شەپقىتىگە قانىدۇ، ئانىسىغا كۆيىدىغان ۋە ئۇنىڭ ئامراقلىقىنى ھېس قىلىدىغان بولۇپ يېتىلىدۇ. كېلەچەكتىمۇ ئۇنىڭ ياخشىلىقىنى قايتۇرۇشقا تىرىشىدۇ. تېببىي تەرەپتىن ئانىغا بالىسىنى ئېمىتىشكە بېرەر توسقۇنلۇق كۆرۈلگەن ۋاقىتتا، بالىنى ساغلام ھايۋانلىڭ سۈتىنى ئەمدۈرۈشكە بولىدۇ. بۇۋاقنىڭ ئۆز ئانىسىنىڭ سۈتىنى ئەڭ كۆپ ئىككى يىل ئېمىش ھەققى باردۇر. ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُتِمَّ الرَّضَاعَةَ﴾يەنى ﴿ ئانىلار (بالىلارنى ئېمىتىش مۇددىتىدە) تولۇق ئېمىتمەكچى بولسا، تولۇق ئىككى يىل ئېمىتىشى لازىم[1]﴾

ئىسلام شەرىئىتىنىڭ بەلگىلىمىسى بويىچە، ئاتا - ئانىسى ئاجرىشىپ كەتكەنلىك سەۋەبتىن ئوتتۇرىدا قالغان بۇۋاقلارنى ئۆز ئانىسى ئېمىتىدۇ. ئۇنىڭ ئېمىتكىنى ئۈچۈن ئاتىسىنىڭ ھەق تۆلىشى لازىم كەلمەيدۇ. ئانا ئەگەر ھەق تەلەب قىلسا، بەرسە بولىدۇ.

(1) بەقەرە سۈرىسى 233 - ئايەت

ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە مۇنداق دەيدۇ:﴿ وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ لَا تُكَلَّفُ نَفْسٌ إِلَّا وُسْعَهَا لَا تُضَارَّ وَالِدَةٌ بِوَلَدِهَا وَلَا مَوْلُودٌ لَهُ بِوَلَدِهِ﴾يەنى ﴿ئاتىلار ئانىلارنى قائىدە بويىچە يېمەك ـ ئىچمەك ۋە كىيىم ـ كېچەك بىلەن تەمىنلەپ تۇرۇشى كېرەك. پەقەت كىشى قولىدىن كېلىدىغان ئىشلارغىلا تەكلىپ قىلىنىدۇ. ئانىنى بالىسى سەۋەبلىك زىيان تارتقۇزماسلىق لازىم. ئاتىنىمۇ بالىسى سەۋەبلىك زىيان تارتقۇزماسلىق لازىم.[1]﴾

بالىنى ئۆزى تەرەپكە ئېلىۋالغان ئاتىنىڭ ئانىنى بالىسىنى ئېمىتىش توغرۇلۇق زورلاش ھەققى يوقتۇر. ئانا خالسا ئۆزى ئېمىتىدۇ، خالسا باشقا ئىشەنچلىك ئاننىڭ ئېمىتىشىگە رازى بولىدۇ. بالىلار ئەقلى ـ ئىدراكقا ئىگە بولغاندىن كېيىن، ئوغۇل بالىلار ئاتىلىرىنىڭ ئىشلىرىنى ئۆگىنىشى ئۈچۈن ئاتىسىنىڭ يېنىدا، قىزلار ئائىلە ئىشلىرىنى ئۆگىنىشى ۋە ئۇي ئىشلىرىغا پىشىشى ئۈچۈن ئانىسىنىڭ يېنىدا تۇرغىنى ياخشى. ئەپسۇسكى، ھازىرقى جەمئىيەتتە، كۆپلىگەن كىشىلەر ئائىلە دەۋالىرىنى ئىسلامنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە، ئۆز ئارىلىرىدا ھەل قىلماستىن، بىر-بىرى ئۈستىدىن ئەرز قىلىشىپ سوتلارغىچە بېرىشىدۇ. بۇنىڭ بىلەن ئۇلار ئۆزلىرىنى خار ۋە رەسۋا قىلغانلىقىنى ئۈستىگە، ئۆز ئارىسىدىكى مۇھەببەت، ھۆرمەتلەرنىمۇ يوقىتىدۇ. ئۇلار ئاللاھ تائالانىڭ مۇنۇ سۆزىنى ئۇنۇتىدۇ:﴿ وَلَا تَنْسَوُا الْفَضْلَ بَيْنَكُمْ إِنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ﴾يەنى ﴿ ئۆز ئارا ياخشىلىق قىلىشنى ئۇنۇتماڭلار! ئاللاھ

(1) بەقەرە سۈرىسى 233 ـ ئايەت

ھەقىقەتەن قىلغان ئەمەلىكىلارنى كۆرۈپ تۇرغۇچىدۇر﴾[1].

بوۋاقلارنىڭ ئەڭ ياخشى ئوزۇقى

ھەرقانداق ھايات ئىگىسىنىڭ ھايىتىنى داۋام قىلدۇرۇشى ۋە ساقلىقىنى ساقلىشى ئۈچۈن ئوزۇقلىنىشى كېرەك. ئوزۇقلارمۇ ئۆز تەركىبلىرىگە قاراپ ھەرخىل بولىدۇ. بوۋاقلارنىڭ ئەڭ تەبئىي ۋە ئەڭ پايدىلىق ئوزۇقى سۈتتۇر. سۈتلەرنىڭ ئەڭ ئەۋزىلى ۋە ئەڭ پايدىلىق بولغىنى ساغلام ئاننىڭ سۈتى بولۇپ، ئەمدى توغۇلغان بوۋاقنا ئەڭ ئاز دېگەندە 24 سائەت ئانا سۈتىنى ئەمدۈرۈش ئۇنىڭ تەن ساقلىقى ئۈچۈن ئىنتايىن مۇھىمدۇر. چۈنكى تېببىي يەكۈنلەرگە ئاساسلانغاندا، ئانا سۈتىنىڭ تەركىبلىرى بوۋاقنىڭ ئېھتىياجىغا قاراپ تەرەققى قىلىپ تۇرىدۇ. بۇ ئالاھىدىلىك ياسالغان سۈت تۇرلىرىنىڭ تەركىبلىرىدە تېپىلمايدۇ. شۇڭا بوۋاقلارنى ئۇلار ئالتە ئايلىق بولغىچىلىك پەقەت ئانا سۈتى بىلەنلا ئوزۇقلاندۇرۇش تېببىي مۇتەخەسسىسلىرى تەرىپىدىن تەۋسىيە قىلىنماقتا.

(1) بەقەرە سۈرىسى 237 - ئايەت

بوۋاقلارنىڭ ئانا قۇچىقى ۋاقتى-ھەزانە

بوۋاقلارنىڭ ئانا قۇچىقى ۋاقتى - بوۋاق چوڭ بولۇپ يېمەك - ئىچمەكلىرىنى ئۆزى يەپ، ئىچەلەيدىغان، كېيىم - كېچەكلىرىنى ئۆزى كىيەلەيدىغان بولغىچىلىك ئارىلىقتىكى ۋاقىت دېمەكتۇر.

بوۋاقلارنىڭ ئانا قۇچىقى ۋاقتىدا، ئۇلارغا ياخشى قاراش ئاتا - ئانىنىڭ ئۈستىدىكى پەرزەنت ھەقلىرىدىن بىرى بولۇپ، ئاتا-ئانا ئۆزلىرى بېقىشى ۋە تەربىيىگە بىۋاستە ئۆزلىرى ئىگە بولىشى زۆرۈردۇر. چۈنكى ھازىرقى ئەسىرىمىزدە، يەسلى دەپ ئاتىلىدىغان مۇئەسسەسەلەر قۇرۇلۇپ بوۋاقلارنى ئەتىگەندىن - ئاخشامغىچە بېقىش ۋەزىپىسىنى ئېلىپ بارماقتا. بۇ مۇئەسسەسەلەر ھەقىقىي مەنىدىكى يەسلىلەر ئەمەستۇر. ھەقىقىي يەسلى ئانىنىڭ ئىسىق قوينىدۇر. ياۋرۇپانىڭ يالغان - ياۋۇداق، ساختا، رەڭلىك ئېلانلىرىغا ئالدىنىپ قالغان بەزى كىشىلەر، ھەرقايسى جەمئىيەتلەردىكى يەسلى ئاتالغان مۇئەسسەسەلەرنى ماختاپ، ئۇلار بالىلارنى ئۆز ئانىسىدەك ياخشى قاراپ بېقىپ، ساغلام چوڭ قىلىدۇ دېيىشىدۇ. بۇ خاتادۇر. چۈنكى ئۇلار بالىلارنى ياخشى بېقىپ، قورسىقىنى ياخشى تويغۇزۇپ چوڭ قىلغان بىلەن، ئۇلارنى ھەقىقىي مەنىدىكى ئىنسان قىلىپ تەربىيىلەپ چىقالمايدۇ، ئۇلارغا ئانىنىڭ بەرگەن مېھرىنى بېرەلمەيدۇ، ئۇلارغا ئىمان، ئىسلام ۋە ئەخلاق قائىدىلىرىنى ئۆگىتىپ، تىللىرىنى ئىسلام كەلىملىرى بىلەن ئاچالمايدۇ. بالىلارنى باشقا جانلىقلارغا ئوخشاش قورسىقىنى توق، كۆڭلىنى خوش قىلىپ بېقىش بىلەن، ئۇلارغا قىلىشقا تېگىشلىك بۇرچلارنى ئۆتىگەن بولمايدۇ. ھازىرقى كۈنىمىزدىكى بالىلارنىڭ ئاتا - ئانىسىغا كۆيۈنمەسلىكى، ئۇلارنى ھۆرمەتلىمەسلىكى، ئۈستىدىكى ئۇلارنىڭ ھەق ــ ھوقۇقلىرىنى تونۇماسلىقى ئۇلارنىڭ

كۆپلىرىنىڭ ئانىلار قوللىرىدا ئەمەس، بەلكى يەسلى دېگەن مۇئەسسەسەلەردە ھېسسياتسىز، سۆيگۈسىز، ئېتىقادسىز ھالدا، باشقا جانلىقلارغا ئوخشاش چوڭ بولغانلىقى سەۋەبتىن بولسا كېرەك. بالىلار ئانىسىغا ئەڭ ئېھتىياجلىق بولغان ياشلىرىدا، يەسلى دېگەن يەرلەردە سۆرۈلۈپ يۈرۈپ ئانا مېھرىدىن مەھرۇم بولغاچقا، ئۇلار سۆيگۈ – ۋاپادىن خەۋەرسىز چوڭ بولىدۇ.

ئاتا-ئانىسى ئاجرىشىپ كەتكەن بالىلار كىمگە بېرىلىدۇ؟

ئاتا-ئانىسى ئاجرىشىپ كەتكەن بالىلارنى ئانىسىنىڭ بېقىشى ئۇنىڭدىن بەھاجەت بولغىلى بولمايدىغان مۇھىم ئىشتۇر. بۇ مەزگىل ئىچىدە بۇۋاقنى پەرۋىش قىلىشتا ئۇنىڭ ئانىسى دادىسىدىنمۇ ھەقلىقتۇر. بۇۋاقنى بۇ مەزگىل ئىچىدە تەرىبىيلەپ يېتىشتۇرۇش ھەققىنى ئۇنىڭ ئانىسىغا بەرگەن. ھەر بۇۋاق ئۇچۇن ئۇنىڭ ئۆز ئانىسى ئەڭ كۆيۈمچان ۋە ئەڭ مېھرىبان كىشىسىدۇر.

شۇڭا دەيمىزكى، بالىنى تەربىيلەش ھوقۇقى «ئانا قۇچقى» نامى بىلەن ئاتىلىپ، ئۇنىڭ ئانىسىغا بېرىلگەن تەبىئىي ھوقۇق. ئۇنىڭدىن قالسا، ئۇنىڭغا ئانىسىنىڭ ئايال تۇغقانلىرى ھەقلىقتۇر. بۇ ھوقۇق ئۇچۇن ئانىسىنىڭ ھەقلىق بولۇشىنىڭ سەۋەبى مۇنداق:

بىرىنچىدىن، بۇۋاق ئۆزىنىڭ يېمىكىنى ئۆزى يەپ، ئىچەلەيدىغان بولغىچىلىك ۋاقىت ئىچىدە ئۆز ئانىسىغا قاتتىق ئېھتىياجلىقتۇر.

ئىككىنچىدىن، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن سابىت بولغان ھەدىسلەردە، بۇۋاقلارنى ئۆز ئانىسى بېقىپ، تەربىيلىشىنىڭ زۆرۈرلۈكى تەكىتلىنىدۇ.

ئۇچىنچىدىن، ئانىسى ئۆز بالىسى ئۈچۈن ئۆز جېنىنى قۇربان قىلالايدۇ ۋە بالىسىغا بېرىشكە تېگىشلىك ئانىلىقنىڭ تېپىلماس مېھرىنى بېرەلەيدۇ.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئېرى بىلەن ئاجراشقاندىن كېيىن، ئېرى بالىسىنى تارتىۋالماقچى بولغان بىر ئايال پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىغا ئەرز قىلىپ كەلگەندە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا: «سەن ياتلىق بولغانغا قەدەر بالاڭنى ئۆزۈڭ بېقىشىڭغا ھەقلىقسەن»[1] دېگەن. ئىسلام ئۆلىمالىرى بوۋاقلارنى يەسلى ياشلىرىدا بېقىشقا، تەربىيىلەشكە ئانىسىنىڭ ئەڭ ھەقلىق ئىكەنلىكىنى تەكىتلەيدۇ.

بالىنىڭ چىقىملىرىنى ئاتىسى كۆتىرىدۇ. چۈنكى ئاتىسىنىڭ ئۈستىگە ئانىنى ۋە بالىنى بېقىش پەرزدۇر. بالا تۇغۇلۇشى بىلەن ئۇنىڭ ھەققىدە تۆۋەندىكى 3 ھوقۇق بەلگىلەنگەن بولىدۇ:

1. ئۇنى تەربىيىلەش ھوقۇقى.

2. ئۇنىڭ جېنىنى قوغداش ھوقۇقى.

3. ئەگەر ئۇنىڭغا ئاتاپ قويۇلغان مال بولسا، ئۇنى قوغداش ھوقۇقى.

ئانىسى ئۆلۈپ كەتكەن ياكى تاشلاپ كەتكەن بالىنىڭ ئەھۋالى

ئانىسى ئۆلۈپ كەتكەن ياكى تاشلۇۋېتىپ كېتىپ قالغان بوۋاقنى ئانىسىنىڭ ئانىسى بېقىشقا ھەقلىقتۇر. ئەگەر ئانىسىنىڭ ئانىسىمۇ

(1) ئىمام ئەھمەد ۋە ئەبۇداۋۇد رىۋايىتى، ھاكىم «سەھىھ»دەپ باھالىغان ھەدىس.

بولمسا ياكى ئۇ باقمسا، ئۆز ئاتىسى باقىدۇ. ئۇمۇ بولمسا، ئانىسىنىڭ ھەمشىرىلىرى باقىدۇ. ئۇلارمۇ باقمسا، ئاتىسىنىڭ ھەمشىرىلىرى باقىدۇ.

بالا باققۇ ئايالنىڭ ئۇنىڭغا ھەقلىق بولۇشنىڭ شەرتلىرى

ئۆز ئانىسى بولمىغان ياكى ئانىسى تاشلاپ كېتىپ قالغان، يېقىن تۇغقانلىرىمۇ ئۇنى ئۆز تەربىيەسىگە ئالمىغان بالىلارنى تەربىيىلەشكە ھەقلىق بولغۇچىدا بولۇشقا تېگىشلىك شەرتلەر تۆۋەندىكىچە:

1. بالىنى باققۇچى ئايالنىڭ ئاقىل، بالىغ ۋە مۇسۇلمان بولۇشى،

2. بالىنى باققۇچى ئايالنىڭ بالىنىڭ ئېھتىياجلىرىنى تەمىنلەشكە كۈچى يېتىدىغان، ياشراق، تېنى ساق ئايال بولۇشى. ئۆزى ياشىنىپ قالغان ياكى كېسەلچان ياكى سىرتتا ئىشلەيدىغان ئايال بالىنى بېقىش مەسئۇلىيىتىدىن چىقالمايدۇ.

3. بالىنى باققۇچى ئايالنىڭ ئەخلاقىي، دىنىي جەھەتتىن ئىشەنچلىك بولۇشى. ئەگەر ئەكسىچە بولسا، بالىنى بۇزۇپ قويىدۇ.

ئاياللارنىڭ ھەق-ھوقۇقلىرى

ئاياللارنىڭ بىلىم ئېلىشنىڭ زۆرۈرلىكى

ئىسلام دىنى ئۆگىنىشكە چاقىرغان ئىلىملەر، ئەر - ئايال ھەر ئىككى جىنسقا ئورتاقتۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئىلىم ئۆگىنىش ئەر بولسۇن، ئايال بولسۇن ھەرقانداق مۇسۇلمان كىشىگە پەرزدۇر»[1] دەپ كۆرسەتكەن.

بۇ ھەدىستىكى بۇيرۇق ئەر - ئايال ھەر ئىككى جىنسقا ئوخشاش قارىتىلغان. ئىسلام تارىخىدا، ئاياللار ئىلىم - پەن ئۆگىنىش ھوقۇقىدىن ھېچ ۋاقىت چەكلەنگەن ئەمەس. لېكىن ئىسلام دىنىنىڭ دۈشمەنلىرى بۇ دىننى كەمسىتىپ، كىشىلەرنىڭ رايىنى ئۇنىڭدىن قايتۇرۇش ئۈچۈن ئونىڭغا تۇرلۈك تۆھمەتلەرنى توقۇپ كەلدى. «ئىسلام دىنى ئاياللارنى كەمسىتىدۇ»، «ئۇلارنى ئىلىم ئۆگىنىشتىن مەھرۇم قىلىدۇ» دەيدىغان ئاساسسىز دەۋالارمۇ بۇ تۆھمەتلەرنىڭ بىرىدۇر. ئىسلام دىنىنى ياخشى چۈشەنمىگەن بەزى كىشىلەرمۇ بۇنداق يالغان دەۋالارغا ئىشىنىپ قالماقتا. بۇنىڭ سەۋەبى بىزنىڭ ئۆز دىنىمىزنىڭ ھەقىقىتىنى ۋە ماھىيىتىنى بىلمىگەنلىكىمىزدىن باشقا نەرسە ئەمەس.

بىر كۈنى ساھابىلارنىڭ ئاياللىرى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىغا كېلىپ ــ ئى ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى!، ئەرلەر سىزنىڭ دەرسىڭىزگە ھازىر بولۇپ دىنىي مەسىلىلەرنى ئۆگىنىدۇ، بىزلەرگىمۇ ئايرىم بىر كۈننى بەلگىلەپ بەرسىڭىز، شۇ كۈندە ئاللاھ تائالا سىزگە

(1) بۇخارى رىۋايىتى

بىلدۈرگەنلەرنى بىزلەرگە ئۆگەتسىڭىز، ـــ دېگەندە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇلارنى: «پالانى كۈنى، پالانى يەردە توپلىشىڭلار» دەپ بۇيرۇپ، شۇ بەلگىلەنگەن كۈنلەردە ئاياللارغا مەخسۇس تەلىم بەرگەن.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ۋە ساھابىلارنىڭ ئاياللىرى ياخشى ئۈلگە

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ۋە ساھابىلارنىڭ ئاياللىرى ئىچىدىن قۇرئاننى، كۆپلىگەن ھەدىسلەرنى يادلىغان، شېئىر، نەسىر ۋە تارىخلارنى يازىدىغان ئاياللار كۆپ بولۇپ، ھەتتا مەشھۇر ساھابىلار ۋە بۈيۈك ئالىملار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن بىۋاستە سوراپ ئۆگىنەلمىگەن ئائىلە بىلىملىرىنى، ئاياللارغا قىلىنىدىغان مۇئامىلىلەرنىڭ قائىدىلىرىنى، ئاياللارغا مەخسۇس بولغان ئايلىق ئادەت، قورساق كۆتىرىش، تۇغۇت ۋە بالا ئېمىتىش قاتارلىق مەسىلىلەرنىڭ ھۆكۈملىرىنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئاياللىرىدىن سوراپ ئۆگەنگەن. ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن 1210 ھەدىس رىۋايەت قىلغان. ئۇ، ئۆزى ئايەت ۋە ھەدىسلاردىن ھۆكۈملەرنى چىقىرالايتتى، ئۆزىدىن ياشتا چوڭ بولغان كۆپلىگەن كىشىلەرنىڭ سوئاللىرىغا قانائەتلىك جاۋابلارنى بېرىپ، ئۇلارنى دىنىي مەسىلىلەردىن خەۋەردار قىلاتتى. ھەپسە رەزىيەللاھۇ ئەنھا يېزىش ـ ئوقۇشتا ماھىر بولغانلىقى سەرتىدا، ئۇستا خەتتات ئىدى. كۆپلىگەن ئالىملار ۋە مەزھەپ پىشىۋالىرى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن كېيىن، ئاياللارغا مۇناسىۋەتلىك بولغان مەسىلىلەرنى ۋە نۇرغۇنلىغان ھەدىسلارنى شۇ ئاياللاردىن ئاڭلاپ ئۆگەنگەن. تارىختا ئېيتىلىشچە 700 دىن ئارتۇق ئايال پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن ھەدىسلارنى رىۋايەت قىلغان. ئۇلاردىن ئالىملار ئۆگەنگەن. مەسىلەن: مەشھۇر ئالىم

ئىبىن ئەساكىر ئىراق ۋە سۈرىيە ئەتراپىدا 500دىن ئارتۇق ئايالدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھەدىسلىرىنى ئۆگىنىپ رىۋايەت قىلغان. مىسىر، شام، ئىراق، يەمەن، ماراكەش، ھەبەشىستان ۋە ئىسپانىيە قاتارلىق ئىسلام شەھەرلىرىدە، تارىخ، ئەدەبىيات، شېئىر، تەپسىر، ھەدىس قاتارلىق ئىلىملەردە تونۇلغان مەشھۇر ئاياللار كۆپ ئۆتكەن ئىكەن.

بىلىمسىزلىك ۋە مۇسۇلمانلارنىڭ چېكىنىش دەۋرى

مۇسۇلمانلار 16 - ئەسىرنىڭ ئاخىرلىرىدىن باشلاپ، ھەرخىل قالاق پىكىرلەر ۋە خۇراپى ئېقىملارغا ئەگىشىپ كېتىپ، ئىسلام دىنىنىڭ روھىدىن يىراقلاشقاندىن كېيىن، ئۇلارنىڭ ئەمەلىيىتى ئىسلامنىڭ كۆرسەتمىلىرىگە ۋە ئىسلامنىڭ بۇرۇنقى پارلاق دەۋرلىرىدە ياشاپ، ھاكىمىيىتىنى ئۇچ قىتئەدە سۇردۇرگەن ھەقىقىي مۇسۇلمانلارنىڭ ئەمەلىيەتتىگە ئوخشىمايدىغان بولۇپ قالغانلىقىدىن، ئۇلاردا تەركىدۇنيالىق، چەكتىن ئاشقان شۇكۇرۇازلىق، ئىلىم - پەنگە يۈرۈش قىلىشتىنمۇ ئۆز - ئارىسىدىكى زۆرۈر بولمىغان دىنىي تالاش - تارتىشلارنى ئەۋزەل كۆرۈش قاتارلىق ئىللەتلەر قانات يايغان. شۇڭا بىزدىكى بەزى قالاق مۇسۇلمان ئىسلام دىنىنىڭ تەرەققىيپەرۋەر، مەدەنىيەتلىك ، پاكىز ۋە ئىلىم - مەرىپەتلىك بولۇشقا چاقىرىدىغان، ھەتتا مۇسۇلمانلار ئۇچۇن ھەر ساھە ئىلىملىرىنى ئوقۇپ ئۆگىنىشنى ئەڭ ئالدىنقى پەرزلەردىن قىلىپ بېكىتكەن ئىلغار بىر دىن ئىكەنلىكىنى بىلمىگەنلىكتىن، ھەرخىل پەتىۋالارنى ئويدۇرۇپ چىقىرىپ، بۇ دىننى ھاياتلىقتىن يىراقلاشتۇرۇپ كەلدى. مىللىتىمىزنىڭ ئانىلىرى بولغان ئاياللارنى مەسجىدلەردىن ۋە باشقا ھەر قانداق ئىجابىي ئاممىۋى پائالىيەتلەردىن، دىنىي سورۇنلاردىن چەكلەپ كەلدى. قىزلاردىن بىلىم ئەلىشتىن توستى. ھەتتا ئاۋامنىڭ ئېتىقادىدا

«قىزلار كۆپ ئوقۇسا تەلەيسىز بولۇپ قالىدۇ» دەيدىغان قالاق چۈشەنچە شەكىللەندى. نەتىجىدە، بۇلار ئۆزلىرى بىلىمسىز قالغانلىقى ئۈچۈن دەپ، ئاياللارنىڭمۇ بىلىمسىز، نادان قىلىشىغا سەۋەب بولدى. بۇنىڭ بىلەن، ئاشۇ بىلىمسىز ئانىلارنىڭ قولىدىن ئۆسۈپ چىققان ئەۋلادلار دىنىنىڭ ۋە مىللىي ئەدەپ - ئەخلاقنىڭ ئەھمىيىتىنى چۈشەنمەيدىغان، ھەدەپ ئۇنى قارىلايدىغان بولۇپ چىقتى. ئاخىرىدا، ئىسلامىي ۋە مىللىي ئەخلاقىمىزدىن نېسىۋە ئالالمىغان بۇ ئەۋلادلار ياۋرۇپالىقلارنى ۋە دىنسىزلارنى ئۆزلىرىگە ئۈلگە قىلىۋالدى.

ئانىلارنىڭ بىلىملىك بولۇشى ئاتىلارنىڭكىدىن مۇھىم

ئانىلارنىڭ بىلىملىك بولۇشى ئاتىلارنىڭ بىلىملىك بولۇشىدىنمۇ مۇھىمدۇر. چۈنكى ئائىلە باللارنىڭ ئىپتىدائى مەكتىپى بولۇپ، بۇ مەكتەپتە ئاتىنىڭ رولىدىنمۇ ئانىنىڭ رولى ئەلۋەتتە چوڭ. باللار كۆپرەك ئانىسى بىلەن بولىدۇ. كۆپ نەرسىلەرنى ئانىسىدىن ئۆگىنىدۇ. باللار كېيىن، رەسمى مەكتەپكە بېرىپ، ئائىلىدە قۇبۇل قىلغىنىغا زىت كېلىدىغان، ھەرخىل پىكىرلەرنى قىسمەن قۇبۇل قىلغان تەقدىردىمۇ، ئۇنىڭ ئائىلىسىدە دەسلەپ قۇبۇل قىلغان ئەقىدىسى، پىكرى كۈچلۈك بولىدۇ. ئۇنىڭغا زىت پىكىرلەر ئۇنى ئازدۇرۇپ كېتەلمەيدۇ. چۈنكى ئۇنىڭ دەسلەپكى قەلبى خۇددى ئاپئاق قەرغەزگە ئوخشاش ساپ بولىدۇ. مانا بۇلار تەربىيە مۇتەخەسسىسلىرىنىڭ يەكۈنىدۇر.

ئاياللارنىڭ ئاساسلىق ۋەزىپىسى

ئايالنىڭ ھاياتلىقتىكى ۋەزىپىسىگە نەزەر سالىدىغان بولساق، ئۇنىڭ نەقەدەر ئەھمىيەتلىك ۋە شەرەپلىك بىر ۋەزىپە ئىكەنلىكىنى، ئاياللارنىڭ بۇ ۋەزىپىگە ئەڭ ئۇيغۇن يارىتىلغانلىقىنى كۆرىمىز. ئىنسان

نەسلىنىڭ يەر شارىدا مەۋجۇد بولۇپ تۇرۇشى ئانىلارغا مۇھتاجدۇر. پىسخولوگىيە، تەربىيە ئالىملىرى ۋە بيولوگىيە مۇتەخەسسىلىرى ئاياللىنىڭ يارىتىلىشىدىنلا ئانىلىققا ھازىرلانغانلىقىنى يەكۈنلەيدۇ. ئايال ئۆتەيدىغان ئانىلىق ۋەزىپىسىنى ئەرلەردىن بىرەرسىمۇ ئۆتىيەلمەيدۇ. ھەتتا پۈتۈن ئەرلەر جىنسى بىرلىشىپمۇ بۇ ۋەزىپىنى ئورۇندىيالمايدۇ. ئانىنىڭ بالىلارنى تەربىيلەپ يېتىشتۈرۈش ئىشلىرى بىلەن بولۇشى ئانا - بالا ھەر ئىككىلىسى ئۈچۈن ئىنتايىن ئەھمىيەتلىكتۇر. ئانا ھەردائىم ئۆز بالىسىنىڭ يېنىدا بولۇشىنى، ئۇنى ئۆز قولى بىلەن بېقىپ، باغرىغا بېسىشى ئارقىلىق ئانىلىقنىڭ ھۇزۇرىدىن بەھرىمەن بولۇشنى ئارزۇ قىلىدۇ. بالىمۇ ئانىنىڭ مېھرى - شەپقىتىگە موھتاجدۇر. ئۇنىڭ ئۆز ئانىسىنىڭ تەربىيىسى ۋە پەرۋىشى ئاستىدا بولۇشقا بولغان ئېھتىياجى ئانىسىنىڭ تەبىئىي تاتلىق سۈتىدىن ھۇزۇرلىنىشقا بولغان ئېھتىياجىدىن كۈچلۈك بولىدۇ.

ئانىلارنىڭ يۈرەك پارىسى، ئۇلارنىڭ بۇگۈنى ۋە ئەتىسى ، ئۆز ۋۇجۇدىنىڭ بىر پارچىسى بولغان، ئەڭ قىممەتلىك باللىرىنى ئۆزلىرى ھەر ۋاقىت باغرىغا باسماي، باشقا بىرسىنىڭ تەربىيىلىشىگە تاشلاپ قويۇشى تولىمۇ ئەپسۇسلىنارلىق ئىشتۇر. ئەلۋەتتە ئاياللار ئۈچۈن ئىشتىن ۋە پۈتۈن دۇنيا بايلىقلىرىدىن ئۇلارنىڭ باللىرى قەدىرلىك ۋە ئەۋزەلدۇر. تۇغرا، ئائىلىنىڭ بەزى قىينچىلىقلىرى سەۋەبىدىن بەزى ئاياللار سىرتتا ئىشلەشكە مەجبۇر بولىدۇ. لېكىن، ئاتا بولغان ئادەمنىڭ قانداقلا شارائىتتا بولمىسۇن، ئائىلىسىنىڭ يۈكىنى ئۆزى يالغۇز كۆتۈرۈش بۇرچى بار. شۇڭا ئەرلەر جىسمانىي جەھەتتە ئاياللاردىن كۈچلۈك يارىتىلغان. ئائىلە ئېھتىياجلىرىنى ئاتىلار جايىدا تولۇقلىسا، ئانىلارمۇ ئۆز ئۆيىدە ئارامدا ئولتۇرۇپ باللىرىنى تەربىيەلەش،

يېتىشتۇرۇش ئىشلىرى بىلەن مەشغۇل بولىدۇ.

ئايال ۋە ئىشلەش

ئالدى بىلەن شۇنى ئېنىق ئېيتىالايمىزكى، ئىسلام شەرىئەت قانۇنىدا ئاياللارنىڭ سرتتا ئىشلىشىنى چەكلەيدىغان بىرەر ھۆكۈم يوق. ئاياللار ئىسلام دىنىنىڭ گۈللەنگەن شانلىق ئەسىرلىرىدىمۇ ئىشلەشتىن ۋە جەمئىيەتكە ھەسسە قوشۇشتىن ئىبارەت ۋەزىپىسىدىن مەھرۇم قىلىنغان ئەمەس. ئاياللارنىڭ ئائىلىسىنىڭ ئېھتىياجلىرىنى قامداش يولىدا ئۆزلىرىگە لايىق كېلىدىغان شەرەپلىك ئورۇنلاردا ئىشلىشى جائىزدۇر.

شۇنداقتىمۇ، ئەگەر بىز ئاياللىقنىڭ قىلىشقا تېگىشلىك بولغان ۋەزىپىسىگە ۋە ئۇستىدىكى مەسئۇلىيەتلىرىگە قارايدىغان بولساق، بۇ ۋەزىپىنىڭ ئىنسانىيەت نەسلىنىڭ يەر - يۈزىدە داۋام قىلىشىغا باغلىق بولغان ئالاھىدە ئۇلۇغ، مۇھىم بىر ۋەزىپە ئىكەنلىكىنى كۆرىمىز. بۇ ۋەزىپە قايسى دېگەندە «ئانىلىق» ۋەزىپىسىدۇر. ئاياللىقنىڭ يارىتىلىش تەبىئىتى، ئۇنىڭ ئانا قارنىدا تۆرەلگەن ئاۋۇالقى ۋاقتىدىن باشلاپلا ئۇنى بۇ ۋەزىپىگە تەييارلايدۇ.

پسىخولوگىيە ۋە تەربىيە مۇتەخەسسىسلىرى ئاننىڭ ئۆز بوۋىقى بىلەن مەشغۇل بولۇشىنىڭ ئانا - بالا ھەرئىككىسى ئۈچۈن تەبىئىي زۆرۈرىيەت ئىكەنلىكىنى قارار قىلىدۇ. ئانا ئۆز بوۋىقىنى بېقىشقا ئۆزى مەسئۇل بولۇپ، ئۇنىڭ ئېھتىياجلىرىدىن چىقىشى ئارقىلىق ئانىلىقتىن ھۇزۇرلىنىشقا بولغان ئېھتىياجىنى ھەمىشە ھېس قىلغۇچىدۇر. يەر شارىدا ئۆز بالىسىنى باغرىغا بېسىپ، كېچە كۈندۈز ئۇنىڭ يېنىدا بولۇشىنى ئارمان قىلمايدىغان، ئائىلىنىڭ ئېھتىياجى يۈزىسىدىن

بالىسنى ئۆيىدە تەرك ئېتىپ ياكى باشقىلارنىڭ تەربىيەسىگە تاپشۇرۇپ قويۇپ ئىشقا كەتكىنىگە كۆڭلى بىئارام بولمايدىغان ۋە تۇرمۇشنىڭ ئېھتىياجى مەجبۇر قىلمىسا، ئۆز ئۆيىدە ئولتۇرۇپ بالىسنى باغرىغا بېسىشنى ئارزۇ قىلمايدىغان بىرەر ئانا بارمىدۇ؟!

بالىلار ھەر زامان ئۆز ئانىسىغا مۇھتاج

بالىمۇ ئانىسىنىڭ يېنىدا بولۇشقا، ئانىسىنىڭ ئىسسىق قوينىدىن ھۇزۇر ـ ھالاۋەت ئېلىشقا تولىمۇ مۇھتاجدۇر. ئانىلار ئىشەنچ قىلىپ بالىلىرىنى تاشلاپ قويىدىغان يەسلىلەر بالىلارنى باشقا جانلىقلارنى باققانىدەك باقالىسىمۇ، لېكىن ئۇلارنى ئىنسانىي خىسلەتتە، ئىنسانىي ئەخلاقتا يېتىشتۇرۇرۇپ چىقىشقا ئەلۋەتتە ئاجىزدۇر.

ئامېرىكىلىق ئىجتىمائىي ئىشلار مۇتەخەسسىسى پروفېسسور دوكتور ئېدالىن خانىم مۇنداق دەپ يازىدۇ: «تەجرىبىلەر ئانىنىڭ ئۆز ئۆيىدە بولۇشىنىڭ نەقەدەر مۇھىم ئىكەنلىكىنى ۋە باللىرىنىڭ تەربىيە ئىشلىرىغا ئۆزلىرى ئىگە بولۇشىنىڭ نەقەدەر كېرەكلىك بولغان زۆرۈرىيەت ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلىدى. ھازىرقى زامان باللىرىدىكى ئەخلاق سەۋىيىسى بىلەن ئۆتمۈشتىكى باللارنىڭ ئەخلاق سەۋىيىسى ئوتتۇرىسىدىكى پەرق ناھايىتى چوڭدۇر. بۇنىڭ سەۋەبى شۇكى، ئانىلار سىرتتىكى ئىشلىرىنى قوغلاپ يۈرۈپ، ئۆيلىرىنى تاشلاپ قويۇش ئارقىلىق ئۆز پەرزەنتلىرىنىڭ تەربىيەسىنى تەرك ئەتتى ۋە تەربىيە ئىشىنى ئۇنىڭغا لايىق بولمىغان بىرسىگە تاپشۇردى».

مانا بۇ، ئامېرىكا جەمئىيىتىدىكى مۇسۇلمان بولمىغان بىر ئايال مۇتەخەسسىسنىڭ يەكۈنى. بىز مۇسۇلمانلار ئەلۋەتتە بۇ مەسىلە ئۈستىدە ئويلىنىپ كۆرۈشىمىز كېرەك. بىزنىڭ دىنىمىز، ئانىلارنىڭ باللارنى

باشقىلارغا تاپشۇرۇپ قويۇپ، ئۆز قوللىرى بىلەن باقماسلىقنىڭ خاتا ئىكەنلىكىنى 14 ئەسىر بۇرۇنلا ئېلان قىلغان بولسا، ئەمدىلىكتە تەجرىبىلەر ۋە ئاچچىق ساۋاقلارنى كۆرگەندىن كېيىن، كىشىلەر بۇ ئىشنىڭ خاتا ئىكەنلىكىنى قايتا ئىسپاتلىماقتا. ئۆزى باقماي باشقىلارنىڭ تەربىيەسىگە تاپشۇرۇپ قويۇپ چوڭ قىلغان بالىنىڭ ئەخلاقي جەھەتتىن يېتەرسىز بولۇپ چىقىشنىڭ سىرتىدا، ئۇنىڭ ئاتا - ئانىسىغا بولغان كۆيۈمچانلىقىنىڭ ۋە ھۆرمىتىنىڭ ئاجىز بولىدىغانلىقىمۇ ھەممىگە مەلۇم.

بالىلار يۇرەك پارىمىز، جېنىمىز ۋە ھاياتلىقتىكى ئەڭ قىممەتلىك بارلىقىمىزدۇر. سىرتتىكى ئىشلار، پۇل-مال، ئابرۇي - شۆھرەتلەر يۇرەك پارىمىز، بۇگۈنىمىز ۋە ئەتىمىز بولغان شۇ بالىلىرىمىزدىن قىممەتلىك ئەمەس، ئەلۋەتتە. توغرا، باققۇچىسى يوق، تۇل ۋە چارىسىزلىقتىن سىرتقا چىقىپ ئىشلەشكە مەجبۇر بولۇۋاتقان ئانىلارمۇ جەمئىيەتتە ئاز ئەمەس. ئۇلار ئىشلەشكە ھەقىقەتەن مەجبۇر بولۇپ قالغانلاردۇر. ئاللاھ تائالا ئۇلارنىڭ ئىشلىرىنى ئوڭاي قىلسۇن. ئۇلاردىن باشقا ئىشلىمىسىمۇ بولىدىغان ۋە ئېرىنىڭ كىرىمى بىلەن كۈپايە قىلسىمۇ تۇرمۇشنى نورمال ھالدا ئېلىپ كېتەلەيدىغان ئانىلار ئەقىللىرىنى ئىشلىتىپ، پەرزەنت قەدرىنى ۋە ئۆز ۋەزىپىسىنى تونۇيدىغان بولسا، ھازىرقى مۇسۇلمان بالىلىرىنىڭ ئەخلاقىدا، دىيانىتىدە ئالاھىدە چوڭ ئۆزگىرىشلەر بولار ئىدى.

شۇنىمۇ ئەسكەرتىش كېرەككى، كۆپىنچە ئەرەب مەملىكەتلىرىدىكى ئاياللارغا قارىتىلغان قىسمەن بەلگىلىمىلەرنىڭ ئىسلام دىنى بىلەن مۇناسىۋىتى يوق. بۇ شۇ رايونلارنىڭ ئۆرپ-ئادەتلىرىگە مۇناسىۋەتلىك ئىش.

ئەر ـ ئايال ئاربىسىنى ئىسلاھ قىلىش ئۇسۇلى

ئايال ئۆز ئەركىنلىكى ۋە ئىختىيارى بىلەن ھېچبىر زورلۇقسىز ھالدا، ئەرنىڭ زىممىسىگە ئۆتكەن ئىكەن، ئۇنىڭ ئېرى ئالدىدىكى مەسئۇلىيىتىنى ئادا قىلىشى ۋە ئاللاھ تائالاغا ئاسىيلىق بولمايدىغان پۈتۈن ئىشلاردا ئۇنىڭ توغرا پىكرىگە ھۆرمەت قىلىشى كېرەك. ئېرىنىڭ ھەق- ھوقۇقلىرىنى تونۇغان، دىيانەتلىك ئايال ئېرىگە بويسۇنىدۇ. بۇنىڭ بىلەن ئائىلە تېخىمۇ گۈللىنىدۇ. ھەر ئىككىسى بىر - بىرىدىن رازى بولغان ھالدا ھايات سۈرىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام خەۋەر بەرگەنىدەك، ئايالالار يارىتىلىشىدىن ئەقلىي جەھەتتە چەكلىك ۋە ھېسسىياتنى باشقۇرۇشتا ئاجىز بولغاچقا، ئۇلارنىڭ بەزىلىرى، گاھىدا ئۇستىدىكى ئېرىگە ئائىت ھەق ــ ھوقۇقلارنى تونۇمايدىغان، تونۇغانىدەكمۇ پەرۋا قىلمايدىغان كەيپىياتلاردا بولۇپ قالىدۇ. بۇنداق ئايالالارنى ئىسلاھ قىلىش ئۈچۈن ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە مۇنداق دەپ تەلىم بېرىدۇ:﴿ فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ وَاللَّاتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ فَإِنْ أَطَعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيًّا كَبِيرًا﴾يەنى ﴿ياخشى ئايالالار ئىتائەت قىلغۇچىلاردۇر، (ئەرلىرى يېنىدا بولمىغان چاغلاردىمۇ ئۇلارنىڭ ھەقلىرىنى) ئاللاھنىڭ پاناھىدا ساقلىغۇچىلاردۇر. سىلەر ئىسيانكارلىق قىلىشلىرىدىن قورقىدىغان ئايالالارغا نەسىھەت قىلىڭلار، (بۇ ئۇنۇم بەرمىسە)بىر تۆشەكتە بىللە ياتماڭلار، (بۇمۇ ئۇنۇم بەرمىسە)ئۇلارنى ئۇرۇڭلار. ئەگەر سىلەرگە ئىتائەت قىلسا، ئۇلارنى بوزەك قىلىش خيالىدا

بولماڭلار. ئاللاھ ھەققەتەن ئۈستۈندۇر، بۈيۈكتۇر﴾[1].

ئاللاھ تائالا بۇ ئايەتتە، سۆزگە كىرمەيدىغان خوتۇننى ئۇچ خىل ئۇسۇل بىلەن ئىسلاھ قىلىشقا بۇيرۇيدۇ. ئاۋۋال نەسىھەت قىلىش، بۇ ئۇنۇم بەرمىگەندە، ئىككىنچى ئۇسۇل بويىچە، ۋاقتىلىق بىر تۆشەكتە بىرگە بولماسلىق، بۇمۇ ئۇنۇم بەرمىگەندە، ئۈچىنچى ئۇسۇل بويىچە، يېنىك ئۇرۇش. بۇلارنىڭ بايانى تۆۋەندىكىچە:

نەسىھەت قىلىش

ئېرىنىڭ ياخشى پىكرىگە مۇخالىپەتچىلىك قىلغان ۋە ئۈستىدىكى ئۇنىڭ ھوقۇقىنى تونۇمىغان ئايالنى تەربىيىلەشتە، ئۇنىڭغا چىرايلىقچە نەسىھەت قىلىش، قارشىلىق كۆرسىتىشنىڭ ئاقىۋىتىنىڭ يامانلىقىنى ۋە مۇنداق قىلىشنىڭ خاتالىقىنى چۈشەندۈرۈش، تاربخلاردىكى ياخشى، ئۈلگىلىك ئاياللارنىڭ ئىش - ئىزلىرىنى سۆزلەپ بېرىش ۋە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ «قانداقلا ئايال ئېرىنىڭ يۈزىگە چىرايىنى تۈرتىدىكەن، ئۇ قىيامەت كۈنىدە چىرايى تۈرتۈلگەن ھالدا قوپىدۇ» دېگەن ھەدىسنى يادلاندۇرۇش قاتارلىق ۋاستىلارنى قوللىنىش كېرەك. بۇ ۋەز - نەسىھەتلەر ئۇنىڭغا تەسىر قىلىپ، ئۇ ياخشىلىققا قايتسا، ئىشنىڭ ھەل بولغىنى شۇ. ئەگەر ئۇ يەنە ئۆزىنىڭ بويۇنتاۋلىقىدا داۋام قىلىۋەرسە، ئىككىنچى ئۇسۇل بىلەن ئىش كۆرۈشكە توغرا كېلىدۇ.

(1) نىسا سۈرىسى 34 - ئايەت

بىر تۆشەكتە ياتماسلىق

سۆزگە كىرمىگەن ئايالنى بىر تۆشەكتە بىرگە ياتماستىن ۋاقىتلىق يوتقاندىن قوغلاش ئۇنىڭغا ئەڭ ياخشى جازادۇر. چۈنكى ئايال يېمەك ـ ئىچمەكىكە، كىيىم ـ كېچەككە ھاجەت بولغانلىقتىن ياتلىق بولمايدۇ. كۆپلىگەن ئاياللار ئۆزلىرى شۇنچىلىك بايلىقات تۇرمۇشتا تۇرۇپ پېقىر، يوقسۇل ۋە ئۆزىدىن بىر دەرىجە تۆۋەن تۇرىدىغان كىشىلەرگە ياتلىق بولۇشقا رازى بولىدۇ. ئۇلار ئۆزلىرى ياقتۇرغان جورىسى بىلەن كېچە ـ كۈندۈز بىللە بولۇپ، ئەر ـ ئايالللقنىڭ سائادەتلىرىدىن ئورتاق ھۇزۇرلىنىشنى ئارزۇ قىلىپ شۇنداق قىلىدۇ. ئۇلارنى ۋاقىتلىق يالغۇز يېتىشقا مەجبۇر قىلىش، ئۇلار ئۈچۈن شۇنچىلىك ئېغىر كېلىدۇكى، تۈنلىرى ئۇزۇن، ياتقان جايلىرى قاتتىق، كۆزلىرى ئۇيقۇسىز ئاتىدۇ. ئەمما ئايال بىلەن بىر تۆشەكتە بولمايمەن دەپ، ئۇنى ئاتا ـ ئانىسىنىڭ يېنىغا ئەۋەتىپ قويۇشقا بولمايدۇ. چۈنكى، مۇنداق قىلىش جازالىغانلىق ھېسابلانمايدۇ. بەلكى ئۇنى ئۆز ئۆيىدە تۇرغۇزۇشى شەرتتۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام، «ئايالنى تۆشەكتىن قوغلاش (يەنى ۋاقىتلىق بىرگە يېتىشتىن مەھرۇم قىلىش) ئۆز ئۆيىدە بولىدۇ»[1] دېگەن.

ئايال ئېرىنىڭ تۆشىكىدىن مەھرۇم بولغان مۇددەت ئىچىدە، ئەگەر ئۇ ئۆز ئېرىنى ياخشى كۆرىدىغان ئايال بولسا، چۈقۇم ئەقلىگە كېلىدۇ. ئەگەر بو ئۇسۇلمۇ ئۇنۇم بەرمىسە، ئۈچىنچى ئۇسۇلنى قوللىنىشقا تىوغرا كېلىدۇ.

(1) «نيل الأوتار»(نەيلۇل ئەۋتار) 6 ـ توم 364 ـ بەت

يېنىك ئۇرۇش

يۇقىرىقى ئىككى خىل ئۇسۇل بىلەنمۇ تۇزۇلمىگەن ئايال بۇ باشتۇكلۇقنى قەستەن هالدا، ئېرىنى ئۇنىڭ بىلەن بىرگە ياشاشتىن زېرىكتۇرۇش ياكى ۋازكېچىشكە زورلاش ئۈچۈن قىلغان بولىدۇ. ئەگەر ئايال راستىنلا ئېرىدىن ئايرىلىش مەقسىتى بىلەن ئۇنىڭغا شۇنچىلىك بويۇنتاۋلىق قىلغان بولسا، بۇلارنىڭ چىرايلىقچە ئايرىلىپ كەتكىنى ياخشى.

ئەمما ئايال ئېرىدىن ئايرىلىش نىيىتى بىلەن ئەمەس، بەلكى دۇشمەنلەرنىڭ ئارقىسىغا كىرىپ كەتكەنلىكى ياكى ئېرىنى خاتا چۈشىنىپ يۈرگەنلىكىدىن شۇنداق قىلغان بولسا، ئېرىنىڭ ئاۋۋال ئۇنىڭغا ئەھۋالنى چىرايلىقچە چۈشەندۈرۈشى كېرەك. ئەھۋالنى چۈشەنگەندىن كېيىنمۇ يەنە ئۆزگەرمىگەن ئايالنى ئېرىنىڭ يۈمشاق، يېنىك ئۇرۇش بىلەن ئەدەپلەش هوقۇقى باردۇر. ئايالنى ئۇرۇشتىن مەقسەت، ئۇنىڭدىن ئىنتىقام ئېلىش ياكى ئۇنىڭدىن ئاچچىقىنى چىقىرىۋېلىش ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى ئۇرۇش بىلەن ئۇنىڭ تەكەببۇرلىقىنى، هاكاۋۇرلۇقىنى يەرگە ئۇرۇش ئارقىلىق ئۆزىنى تونۇتۇپ قويۇشتىن ئىبارەتتۇر. ئايالارنى ئۇرۇش يۇقىرىقى ئىككى باسقۇچلۇق نەسىهەت بىلەن ئىبرەت كارغا كەلمىگەندە، ئاخىرقى چارە بولۇپ قوللىنىلىدىغان بىر ئۇسۇلدۇر.

ئاياللىرىنى ئۇرىدىغانلار ياخشى ئادەملەر ئەمەس

پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام يۇقىرىقى باسقۇچلار سىرتىدا، ئايالارنى ئۇرۇشتىن توسقان. چۈنكى هەدەپ ئايالىرىنى ئۇرۇش ئەخلاقلىق كىشىلەرنىڭ ئىشى ئەمەس. پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام بىر هەدىستە:

«ئاياللارنى ئۇرىدىغان كىشلەر ياخشى كىشلەر ئەمەستۇر»[1] دېگەن.

يەنە بىر ھەدىستە: «ئۇلار بىلەن كېچىسى بىرگە بولۇپ، كۈندۈزى ئۇرامسىلەر؟!» دېيىش ئارقىلىق ھەدەپ ئاياللىرىنى ئۇرىدىغان قوپال ئادەملەرنىڭ بۇ قىلىقىنى ئېيىپلىغان.

تاربخلاردا ياكى ھەدىسلەردە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسالامنىڭ ياكى ساھابىلىرىنىڭ ئاياللىرىنى ئۇرغانلىقى توغرىسىدا بىرەرمۇ رىۋايەت يوق. ئاياللىرىنى ھەدەپ ئۇرىدىغانلار بۇ ئايەتنىڭ مەنىسىنى سۈيىستېمال قىلغۇچى ئەبگالاردۇر. ئاياللار جىسمانىي جەھەتتىن ئاجىز ۋە نازۇك بولغانلىقى ئۈچۈن ئۇلارنى ئاسراش ۋە ئىمكان قەدەر ئۇرماسلىق كېرەك. ھەدەپ ئاياللىرىنى ئۇرىدىغان بۇ ئەبگا ئەرلەر ئادەتتە ئۆزلىرىگە ئوخشاش جىسمانى كۈچكە ئىگە ئەرلەرنى بۇنداق ئۇرالمايدۇ، ھەتتا ئۇلار بىلەن جېدەللەشكىنىدە قويدەك مۇلايىم بولۇپ قالىدۇ. ئۆزلىرىدىن كۈچلۈكرەك بىرى بىلەن جېدەللەشكىنىدە قويدەك مۇلايىم بولۇپ قالىدۇ. چۈنكى ئۇلار ئۆزلىرىگە تاقابىل تۇرالمايدىغان چارىسىز ئاياللىرىنى بوزەك ئەتكەندەك، باشقىلارنى بوزەك ئېتەلمەيدۇ ۋە ئۇرالمايدۇ ـ دە، شۇڭا ئاجىزلارنى بوزەك ئېتىدۇ، كۈچلۈكلەردىن قورقىدۇ. مۇنداقلار كۈچىنى كۈچلۈكلەرگە كۆرسىتىشى كېرەك.

ئاياللىرىنى تاياق بىلەنلا باشقۇرۇشقا ئادەتلىنىپ قالغانلار دىيانىتى ئاجىز، ئەخلاقى ناچار، كاللىسى ئۆتمۈش زامانلارنىڭ ئەقلىيىتىدىكى قالاق ئادەملەردۇر. ئۆزىنىڭ كۈچىگە ئىشىنىپ ئاياللىرىنى خالىغانچە ئۇرىدىغانلار بۇ قىلمىشلىرىنىڭ جازاسىنى ئاۋال مۇشۇ دۇنيادا، ئاندىن

(1) ئىبىن ماجە ۋە نەسائىي رىۋايىتى

ئاخىرەتتە چوقۇم كۆرىدۇ. چۈنكى، ئاللاھ تائالا ھەرقانداق گۇناھلارنى ئەپۇ قىلسىمۇ، كىشىلەرگە زورلۇق قىلغانلىقى گۇناھىنى ھەرگىز كەچۈرمەيدۇ. بەلكى ئۇنىڭ جازاسىنى ھامان كۆرستىدۇ.

بىراۋنىڭ بىلىم - سەۋىيىسىنىڭ يۇقىرىلىقى، يۈز - ئابرويىنىڭ چوڭلىقى، مەنسەبىنىڭ كاتتىلىقى ئۇنىڭ ياخشى ئادەم ئىكەنلىكى ۋە ئەخلاقىنىڭ ئېسىللىكى ئۈچۈن ئۆلچەم بولالمايدۇ. بەلكى ئەخلاق باشقا نەرسە، بۇلار باشقا نەرسىلەردۇر. شەيتان ئالىم ئىدى، پىرئەۋن چوڭ مەنسەپلىك ۋە يەرشارىدا ئەڭ ئابرويلۇق يېگانە پادىشا ئىدى، لېكىن ئاللاھ تائالا بۇلارنى خەلقى ئالەم ئۈچۈن ئىبرەتلىك ھالدا جازالىدى. ئەمدىلىكتە بۇ ئىككىسى بارلىق ساماۋىي دىنلاردا لەنەتكەردى بولۇپ، ئىنسانلارنىڭ تىللىرىدا قىيامەتكە قەدەر سۆكۈلۈشكە مەھكۇم بولدى.

ئىمان ئەخلاقنىڭ جورىسىدۇر. ئەخلاقنىڭ ئېسىللىكى ئىمانىنىڭ كاملىقىدىن دېرەك بېرىدۇ. شۇڭا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئىمانى ئەڭ كامىل كىشى ئەڭ ئەخلاقلىق بولغان كىشىدۇر»[1] دەپ كۆرسەتكەن.

بىراۋنىڭ ياخشى - يامانلىقى ئۇنىڭ ئائىلىسىدىكىلىرىگە قىلىدىغان مۇئامىلىسىگە قاراپ ئۆلچىلىدۇ. شۇڭا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: « سىلەرنىڭ ئەڭ ياخشىلىرىڭلار ئۆز ئائىلىسىگە ياخشى مۇئامىلە قىلىدىغانلىرىڭلاردۇر»[2] دەپ كۆرسەتكەن.

(1) بۇخارى رىۋايىتى
(2) بۇخارى رىۋايىتى

ئاياللارنى ئۇرۇش سەلبىي نەتىجىگە سەۋەب بولىدۇ

بەزىبىر ئاياللارنى ھەمشە تاياققا ئادەتلەندۈرۈپ قويسا، ئۇلار تايانقتىن ئازاپلىنىش ئەمەس، بەلكى ھۇزۇرلىنىدىغان ۋە ئۇلار ئۈچۈن تايانقنىڭمۇ ئۆنۈمى بولمايدىغان بولۇپ قالىدۇ. بەزىبىر ئاياللار ئەرلىرىدىن تايانق يېگەنلىكىدىن پەخرلىنىدۇ ۋە ئۇرۇش ئەرلىكنىڭ نىشانسى، دەپ بىلىدۇ. بۇنداقلار نادىر ئايالاردۇر.

شۇڭا دەيمىزكى، تايانق بىلەنلا ئىش ھەل بولمايدۇ. بەلكى ــ بىز باشتا دېگەندەك ــ يۈقىرىقى ئىككى خىل ئۇسۇل ئۆنۈم بەرمىگەندە، ئۇلارنىڭ يۈزلىرىگە ئەمەس، بەلكى بەدەنلىرىنىڭ نازۇك بولمىغان جايلىرىغا؛ تاياق بىلەن ئەمەس، بەلكى قول بىلەن يۇمشاق ئۇرۇش ئەڭ ئاخىرقى ئۆزگەرتىش چارىسىدۇر.

شۇنىمۇ بىلىش كېرەككى ، ئاياللار قانچىلىك چوڭ خاتالىق ئۆتكۈزگەن تەقدىردىمۇ، ئۇلارنى قاتتىق ئۇرۇش ئاللاھ تائالانىڭ ئالدىدا ئېغىر جىنايەتتۇر.

ئاياللارنىڭ كىينىش ئۆلچىمى

ئاياللارنىڭ ھجابلىنىشى

مۇسۇلمان ئاياللىرىنىڭ باشلىرىنى ياغلىق بىلەن يۆگەپ، چاچلىرىنى، بويۇنلىرىنى ۋە قۇلاقلىرىنى بۇ جايلاردىكى زىننەتلىرى بىلەن قوشۇپ ھەممىنى يېپىپ يۈرۈشى ئىسلامىيەتنىڭ شوئارى، تەقۋالىقنىڭ كىيىمى، ئالىيجاناپلىقنىڭ بەلگىسى، ھۆرمەت - ئىززەتنىڭ نىشانىسى ۋە گۈزەل ئەخلاقنىڭ دەللىدۇر. مانا بۇ ھجاب دەپ ئاتىلىدۇ.

ئىسلام دىنىدا بۇيرۇلغان ھجاب مۇسۇلمان ئاياللىرىنى ھەرتۈرلۈك ئازارلاردىن، پەسكەشلىكلەردىن قوغدىغانىدەك، خۇسۇسەن، مۇسۇلمان قىزلىرىنىڭ ھايا، نوموس ۋە ئىپپەت ئىچىدە تېخمۇ قەدىر - قىممەتلىك ھەم كۆركەملىك بولۇشىنى تەمىن ئېتىش بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئۇلارنى يامان ئاقىۋەتلەردىن ساقلاپ قالىدۇ.

ھجاب ئاياللارنى ھۆرمەتلىك، ئېتىبارلىق، ئېسىل مەرتىۋىلەرگە كۆتۈرۈشنىڭ بىر ۋاستىسىدۇر. ئىسلام دىنى ئاياللارغا ھجابنى پەرز قىلىش بىلەن بىرگە، ئۇلارغا قارىغۇلارچە دورامچىلىق قىلىشتىن توسىدىغان ئىلمىي ۋە مەدەنىي بىر دىنىي ئۆگەتتى. ئاللاھ تائالا ئۇنىڭغا قىلىدىغان، ئىنسانىيەتكە پايدىلىق بولغان پەزىلەتلىك بىر جەمئىيەتنى تەسىس قىلىش ئۈچۈن، ئاياللارنىڭ تۆھپىلىرى ئاز بولمايدۇ. چۈنكى ئاياللار جەمئىيەتتىكىلەرنىڭ ھەممىسىنىڭ ئانىلىرى. باللار ئەڭ ئاۋۋال ئانىلارنىڭ تەربىيەسىدە بولىدۇ.

ئاللاھ تائالا ئاياللارنىڭ ھجابلىنىشىنى ھجرىيەنىڭ 5 - يىلى پەرز قىلىپ بويرۇغان. قۇرئان كەرىمنىڭ كۆپلىگەن ئايەتلىرى بۇ ھۆكۈمنى

تەكتلىمەكتە. ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمنىڭ نۇر سۈرىسىدە مۇنداق دېگەن:﴿ وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ أَبْنَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي أَخَوَاتِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوِ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُولِي الْإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَى عَوْرَاتِ النِّسَاءِ وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾يەنى ﴿ مۇئمىن ئاياللارغا ئېيتقىنكى، نامەھرەملەرگە تىكىلىپ قارىمىسۇن، ئەۋرەتلىرىنى ياپسۇن، كۆرۈنۈپ تۇرىدىغان قىسمىدىن باشقا زىننەت ئورگانلىرىنى ئاشكارا قىلمىسۇن، لېچەكلىرى بىلەن كۆكرەكلىرىنى ياپسۇن، زىننەتلىرىنى ئەرلىرىدىن، ئاتىلىرىدىن، يا قېيىن ئاتىلىرىدىن، يا ئوغۇللىرىدىن، يا ئەرلىرىنىڭ ئوغۇللىرىدىن، يا ئۆز قېرىنداشلىرىدىن، يا قېرىنداشلىرىنىڭ ئوغۇللىرىدىن، يا ھەمشىرىلىرىنىڭ ئوغۇللىرىدىن، يا دىنداش ئاياللاردىن، يا قول ئاستىدىكى چۆرىلەردىن، يا خوتۇنلارغا ئېھتىياجى يوق خىزمەتچىلەردىن، يا ئاياللارنىڭ ئۇياتلىق جايلىرىنى ئۇقمايدىغان باللاردىن باشقا كىشىلەرگە كۆرسەتمىسۇن، زىننەتلىرىنى كىشىلەرگە بىلدۈرۈش ئۈچۈن ئاياغلىرىنى يەرگە ئۇرمىسۇن، ئى مۇئمىنلەر! بەختكە ئېرىشىشىڭلار ئۈچۈن ھەممىڭلار ئاللاھقا تەۋبە قىلىڭلار﴾[1].

(1) نۇر سۈرىسى 31 - ئايەت

بـۇ ئايەتلەرنـىڭ چۈشۈشـى ئـارقىلىق مۇسـۇلمان ئاياللار بـىلەن جـاھىلىيەت (ئىسـلامىيەتتىن بـۇرۇنقى دەۋر) ئاياللىرىنـىڭ پەرقـى ئېنىـق ئوتتۇرىغـا چىقتـى. ھىجـاب ئارتقـان ئاياللارنـىڭ دىنـدار، تەقـۋا ۋە پەزىلەتـلەرگە ئـۇلگە ئايـاللار بولغـانلىقى ھەممـىگە ئايـان بولـدى. ھىجابلىنىشـىنىڭ پەرز بولۇشـى مۇسـۇلمان ئاياللارنـىڭ ئىبـادەت، ئەخـلاق، مۇئـامىلە ۋە باشـقىمۇ پۈتـۈن پائالىيەتلىرىـدە ئالاھـدە يېڭـى تەسـىرلەرنى كۆرسـەتتى. پۈتـۈن مۇسـۇلمانلار بـۇ ئـايەتلەردىن ھىجابلىنىشـىنىڭ پەرز ئىكەنلىكىنى ئۆگـىنىـپ، ئۆزلىرىنـىڭ خوتـۇن - قىزلىرىغـا ھىجابلىنىشـىنى تەۋسىيە قىلىپ كەلدى.

بۇرۇنقى مۇسۇلمانلار ئەنە شۇنداق قىلاتتى. ئۇلار قانـداقلا بـىر ماۋزۇدا ئايەت چۈشۈپ ھۆكۈم بۇيرۇلسا، ئـۇنى ھـېچ كىچىكتۇرمەسـتىن، ھاياجـان بىلەن ئـورۇنلايتتى. ئاللاھ تائـالا نـىڭ بۇيرۇغـانلىرىنى خـۇددى، ئـۇرۇش مەيدانـىدىكى جەڭچىلەرنـىڭ قومانـدانىنىڭ بـۇيرۇقىنى تاپشـۇرۇۋېلىپ ئۇنى دەرھال ئىجـرا قىلغىنـىدەك، ۋاقتـىدا ئـورۇنلايتتى. چـۈنكى ھەقىقـي مۇسـۇلمانچىلىق شـۇنى تەقەززا قىلـىدۇ. ئىسـلام دىنـى ھىجـابلىنىش ئەمرىنـى بـۇيرۇش ئـارقىلىق ئىنسـانلارنى ھـايۋانىي گـۈزەللىكىلەردىن ھۆرمەتلىـك ئىنسـانىي گـۈزەللىككە كۆتـۈردى. چـۈنكى ئوچۇقلـۇقتىكى گۈزەللىكىلەر ھايۋانىي گۈزەللىـك بولـۇپ، ئۇنىڭغـا ئەخلاقـتىن نېسىۋىسـى بولمىغـان بەزى ئىنسـانلار ھـايۋانىي ھەۋىسـى ۋە ئىشتىھاسـى بـىلەن قارايدۇ. ئۇنىڭغا قاراپ ھۇزۇرلىنىـدۇ. ھەتتـا خيالىـدا، ئـۇنى يالىڭاچلاپ، ئۇنـىڭ ھەر تەرىـپىگە بېقىشـتىن ھـۇزۇر ئالىـدۇ. ئەمـا پەردە ئىچـىدىكى گۈزەللىك بولسا، پـاك، تـازا، قىممەتلىـك ۋە ئېتىبـارلىق گۈزەللىـك بولـۇپ، ئىنسـانىي روھقـا ئىـگە بولغـان ھەرقانـداق كىشـى ھېسسـىياتىدا، پىكـر - خيالىـدا ئـۇنى ئەڭ گـۈزەل دەپ بىلىـدۇ، ئۇنىڭغـا ھـۆرمەت قىلىـدۇ،

ئۇنىڭدىن هايا قىلىدۇ. چۈنكى، گۆھەرنى هەركىم كۆرەلمىگىنى ئۈچۈن، دۇنيادا ئۇ شۇنچىلىك قىممەتلىك ۋە قەدىرلىك سانىلىدۇ.

هىجابنىڭ ئىسلام شەرىئىتىدىكى ئۆلچىمى

هىجابنىڭ ئۆلچىمى ــ چاچنى، ئىككى قۇلاق بىلەن بويۇننى زىننەتلىرى بىلەن قوشۇپ يۆگەپ تۇرىدىغان كەڭرەك، كىشىلەرنىڭ دىققىتىنى قوزغاتمايدىغان شەكىلدىكى ياغلىقتىن ئىبارەتتۇر.

ئاللاھ تائالا مۇسۇلمان ئاياللارنىڭ يۆگىنىشىنىڭ قانۇنلۇق سىستېمىسىنى كۆرسىتىپ:﴿ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ﴾ يەنى﴿ئاياللار) كۆرۈنۈپ تۇرىدىغان قىسمىدىن باشقا زىننەتلىرىنى ئاشكارىلىمىسۇن. لېچەكلىرى بىلەن كۆكرەكلىرىنى ياپسۇن﴾ دەپ بۇيرۇغان. ساھابىلاردىن ۋە كېيىنكىلەردىن بولغان كۆپ سانلىق ئۆلىمالار ئايەتتىكى﴿ كۆرۈنۈپ تۇرىدىغان قىسمى﴾دىن ئاياللارنىڭ يۈزى ۋە ئىككى قولى مەقسەت قىلىنمىدىغانلىقىنى ئوتتۇرىغا قويغان. خۇسۇسەن تەپسىرشۇناس ئالىملارنىڭ پېشۋاسى ۋە ساھابىلارنىڭ كاتتا ئالىمى ئابدۇللا ئىبن ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمۇ ﴿ كۆرۈنۈپ تۇرىدىغان قىسمى﴾ دېگەن ئايەتنى ئاياللارنىڭ يۈزى ۋە ئىككى قولى دەپ تەپسىر قىلغان. فىقھىشۇناس ئالىملار بۇ مەسىلىدە ئىختىلاپلاشقان: ئىمام ئەزەم بىلەن ئىمام شافئىي ئىبن ئابباسقا ئەگىشىپ ئاياللارنىڭ يۈزى بىلەن ئىككى قولى ئەۋرەت ئەمەس دەپ قارايدۇ. ھەنبەلىي مەزھىپىنىڭ پېشۋاسى ئىمام ئەھمەدمۇ بىر رىۋايەتكە

كۆرە، يۇقىرىقى ئىككى مەزھەپنىڭ رايىنى كۆچلەندۈرگەن.[1]

تۆۋەندىكى مۇنۇ ھەدىسمۇ ئۇلارنىڭ بۇ قارىشىنى كۆچلەندۈرىدۇ. ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى:« بىر كۈنى ئەسما (ئائىشەنىڭ ھەدىسى) رەسۇلۇللاھنىڭ ئۆيىگە نېپىز كىيىم كىيگەن ھالدا كىرىۋىدى، رەسۇلۇللاھ ئۇنىڭدىن يۈزىنى ئۆرۈپ تۇرۇپ: «ئى ئەسما! قىزلار بالاغەتكە يەتكەندىن كېيىن يۈزى بىلەن ئىككى قولىدىن باشقا ئەزالىرىنى ئوچۇق قويماسلىقى كېرەك»[2] دېگەن.

ئەڭ مۇھىمى، ھىجابنىڭ چاچنى قۇلاق ۋە بويۇننى پۈتۈن زىننەتلىرى بىلەن يېپىپ تۇرىدىغان بولۇشىدۇر. ئەگەر ھىجاب بىز سۈپەتلىگەندەك بولماستىن، ئاياللارنىڭ بېشىنىڭ چوققىسىنلا ياپىدىغان ياغلىق بولسا، ئۇنى بىز ئادەتتىكى ياغلىق دەيمىز. ئۇ، شەرىئەت بەلگىلەپ بەرگەن ئىسلامىي ھىجاب قاتارىغا كىرمەيدۇ.

ھىجابلىنىش قالاقلىق ئەمەس

بەزى جاھىل كىشىلەر ئىسلام دىنىدىكى ھىجابلىنىش مەسلىسىنى چۈشەنمەستىن، ئۇنى «ئاياللارنىڭ ئەركىنلىكىنى چەكلىگەنلىك، ئېغىر تۇزۇم»، «قەدىمىي ئادەت» دەپ ئېيىپلاشقا ئالدىرايدۇ. ئىسلام دۇنياسىدا بۇنداق خاتا چۈشەنچىلەر ۋە تۆھمەتلەر تۈپەيلىدىن پىتنە - پاساتلار يۈز بېرىپ كەلمەكتە. ئەمەلىيەتتە ، ئىسلام دىنى ئاياللارنىڭ قەدىر-قىممىتىنى ۋە ئىززەت - ئابرۇيىنى كۆتۈرگەن بىرلا دىندۇر.

---

(1) دوكتور يۈسۈپ ئەل قەرداۋىنىڭ«فتاوى معاصرة» (ھازىرقى زامان پەتىۋالىرى) ناملىق ئەسىرىنىڭ 3-تۇم، 318-بېتىدىن.

(2) ئەبۇ داۋۇد رىۋايىتى

ئىسلام دىنى كېلىشتىن بۇرۇن ئاياللارنىڭ ھالى خاراب ، قىممىتى يوق، ئۆزلىرى بەختسىزلىك ئىچىدە ئىدى. ھىندىلارنىڭ دىنىدا: ۋاباۋ، ئۆلۈم ، زەھەر، دوزاخ ئاياللىدىن ياخشىراق دەپ قەيىت قىلىنىدۇ. فرانسىيەدە ملادىنىڭ 6 ـ ئەسىردە، فرانسۇز ئالىملىرى ئايال ئىنسانمۇ؟ ياكى ئىنسان ئەمەسمۇ؟ دېگەن ماۋزۇدا تەتقىقات ئېلىپ بېرىپ نەتىجىدە، «ئايالمۇ ئىنسان، بىراق ئۇلار ئەرلەرنىڭ خىزمىتى ئۈچۈنلا يارىتىلغان مەخلۇقلار» دېگەن قارارنى چىقارغان بولسا، ئەنگلىيە پادىشاھى ھېنرى XII ئاياللارنىڭ مۇقەددەس كىتابلارنى ئوقۇشىنى مەنئى قىلىش، ئۇلارنىڭ ئەرلەرگە ئوخشاش رەسمىي گىراژدان ئەمەسلىكى ۋە مال ـ دۇنياغا ئىگىدارچىلىق قىلالمايدىغانلىقى توغرىسىدا رەسمىي قارار چىقارغانىكەن.

ئەمما ئىسلام دىنى دۇنياغا كېلىشى بىلەن ئاياللارنىڭ قەدرى كۆتىرىلدى. ئۇلارنىڭ ھەق ـ ھوقۇقلىرىنى ئېتىراپ قىلىپ، ئۇلارنىڭ ئىنسانىيەت نەسلىنىڭ داۋام قىلىشىدىكى ئىككى ئۇنسۇرنىڭ بىرى ۋە ھەرقانداق بىر جەمئىيەتنىڭ ئاساسىدىكى ئىككى چوڭ تەركىبىنىڭ بىرى ئىكەنلىكىنى ئىسلام دىنى بىرىنچى بولۇپ ئېلان قىلدى. ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ:﴿ يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً﴾يەنى ﴿ ئى ئىنسانلار! سىلەرنى بىر شەخستىن ياراتقان، شۇ شەخستىن ئۇنىڭ جۈپتىنى ياراتقان ۋە بۇ ئىككىسىدىن نۇرغۇن ئەرلەرنى ۋە ئاياللارنى ياراتقان

رەببىگلاردىن قورقۇڭلار ﴾[1].

ئىسلام دىنىنىڭ مۇسۇلمان ئاياللارغا ئاتا قىلغان ئەڭ كاتتا سوۋغاتلىرىدىن بىرى شۇكى، ئۇلارغا ئۆزلىرىنىڭ كارامىتىنى، ھۆرمەت-ئىززىتىنى، قەدىر-قىممىتىنى ۋە ئىپپىتىنى ساقلايدىغان، ئاياللىقغا لايىق، ئېسىل، كۆركەملىك ئىسلامىي ھىجابنى پەرز قىلدى. مۇسۇلمان ئاياللارنىڭ ھىجابلىنىشى ھەرگىزمۇ قالاقلىقنىڭ بەلگىسى ئەمەس. بەلكى ئەزىزلىقنىڭ، ھۆرمەت ئېتىبارنىڭ نىشانىسىدۇر. ئىسلامىي ھىجابنىڭ مەدەنىيەتلىك بولۇشقا ھېچقانداق توسقۇنلىقى يوقتۇر. بەلكى بۇ ئۆزى ئەڭ ئېسىل ۋە كۆركەملىك بىر مەدەنىيەت بولۇپلا قالماستىن، ئاياللارنىڭ زىننىتى ھەم ھۆرمىتىنىڭ بەلگىسىدۇر. ئىسلام دىنىدىكى ھىجابلىنىش مەسلىسىگە بەزى غەرب يازغۇچىلىرىمۇ قايىل بولۇپ، ئۇنى ماختاپ مۇنداق يازىدۇ: «ئىسلام دىنىدىكى ئاياللارنىڭ ھىجابلىنىش مەسلىسى ئاياللارغا بولغان ئىشەنچسىزلىكتىن ئەمەس، بەلكى بۇ، ئاياللارنى ئۇلارغا تېگىشلىك بولغان ئىززەت، ئېھتىرام بىلەن قوغداشنىڭ بىر ۋاستىسىدۇر».

(1) نىسا سۈرىسى 1-ئايەت

ئائىلىنىڭ باشقىلار بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى

مۇسۇلمان ئائىلىسىنىڭ تاشقىرىدىكىلىرى بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولغان ئىسلامىي قائىدە - يوسۇنلىرى تۆۋەندىكىچە:

ئائىلىنىڭ ئۇرۇق - تۇغقانلار بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى

ئائىلىنىڭ ئۇرۇق - تۇغقانلار بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى - ئۇلارغا سىلە - رەھىم(مالدىي ۋە مەنىۋى جەھەتلەردىن ياردەم) قىلىش، ئۇلارنىڭ ھال - ئەھۋاللىرىنى سوراش، ئۇلارنى زىيارەت قىلىپ يوقلاپ تۇرۇش، ئۇلار چاقىرسا قەدەم تەشرىپ قىلىش، ئېھتىياجلىق ھالدا قالسا مالدىي ياردەم بېرىش، مەسلىھەت سورسا يول كۆرسىتىش قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر ھەدىستە: «چوڭلىرىڭلاردىن ئۇرۇق - تۇغقانلارغا قانداق سىلە — رەھىم قىلىش كېرەك ئىكەنلىكىنى ئۆگىنىڭلار»[1] دەپ كۆرسەتكەن.

ئائىلىنىڭ قول ئاستىدىكى خىزمەتكارلىرى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى

بۇ مۇناسىۋەت، ئۇلارغا سىلىق، يۇمشاق مۇئامىلە قىلىشنى، تەكەببۇرلۇق قىلماسلىقنى، ئۇلارنىڭ ھال - ئەھۋاللىرىدىن ياخشى خەۋەر تېپىشنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئائىلىنىڭ قول ئاستىدىكى خىزمەتكارلىرى

---

(1) تىرمىزي رىۋايىتى

توغرۇلۇق تەۋسىيە قىلىپ مۇنداق دېگەن: «ئۇلار سىلەرنىڭ دىنى قېرىندىشىڭلاردۇر. ئاللاھ تائالا ئۇلارنى سىلەرنىڭ قول ئاستىڭلاردا خىزمەتكار قىلدى. سىلەر نېمە يېسەڭلار ئۇلارغمۇ شۇنىڭدىن يېگۈزۈڭلار، نېمە كىيسەڭلار ئۇلارغمۇ شۇنداق كىيگۈزۈڭلار، ئۇلارنى كۈچى يەتمەيدىغان ئىشلارغا زورلىماڭلار»[1]. بەزى ئائىلىلەردىكى بالا باقىقۇچى قىزلار ۋە ئايالالارمۇ شۇ ئائىلىلەرنىڭ خىزمەتكارلىرى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. يۇقىرىقى ھەدىستىكى تەۋسىيەلەر بۇلارنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ، ئەلۋەتتە.

ئائىلىنىڭ قوشنىلار بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى

مۇسۇلمان ئائىلىسىنىڭ قوشنىلىرى بىلەن بولىدىغان مۇناسىۋىتى - قوشنىلارغا قولىدىن كېلىشىچە ياخشىلىق قىلىش، ماددىي ۋە مەنىۋى جەھەتلەردىن ئۇلارغا ياردەم قىلىش، ئۇلارنى ھۆرمەتلەش، ئازار بەرمەسلىك، ئىناق ۋە مېھرىبان بولۇش قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دەپ كۆرسەتكەن: «قوشنىلىرىغا ئازار بېرىدىغان ئادەم ھەقىقىي مۆمىن بولالمايدۇ»[2].

يەنە بىر ھەدىستە: «كىمكى ئاللاھ تائالاغا ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىمان كەلتۈرىدىكەن، قوشنىسىنى ھۆرمەت قىلسۇن!»[3] دەپ كۆرسەتكەن.

(1) ئەبۇداۋۇد رىۋايىتى
(2) بۇخارى رىۋايىتى
(3) بۇخارى رىۋايىتى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

كىشىلەرنىڭ ئۆيلىرىگە كىرىشتىكى ئەدەپ ئەخلاقلار

كىشىلەرنىڭ ئۆيلىرىگە كىرىشتە ئىشكنى قېقىپ، رۇخسەت سوراپ كىرىش ئىسلام شەرئىتىنىڭ كۆرسەتمىلىرىدىندۇر. بىر قېتىم ئىشكنى چېكىشتە ئاچمىسا، ئۇچ قېتىم چېكىش كېرەك. چۈنكى، بىرىنچى قېتىملىق چېكىشتە ئاڭلىمايلا قالغان بولسا، ئىككىنچى قېتىملىق چېكىشتە ئاڭلايدۇ. ئىشكنى ئېچىشنى خالىغان كىشى ئۈچىنچى قېتىملىق چېكىشتە ئاچىدۇ. ئۈچىنجى قېتىملىق چېكىشتىمۇ ئاچمىسا، ياكى ئۆي ئىگىسى ئۆيىدە يوق ياكى ئېچىشنى خالىمىغان بولۇشى ئېھتىمال. شۇڭا ئۈچ قېتىم چېكىشتە ئىشكنى ئاچمىسا قايتىپ كېتىش لازىم.

ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە:﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آَمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْنِسُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَى أَهْلِهَا ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴾ يەنى﴿ ئى ئىمان ئېيتقانلار! باشقىلارنىڭ ئۆيلىرىگە (كىرىشكە) ئىجازەت سورىمىغىچە ۋە ئۆي ئىگىسىگە سالام بەرمىگىچە كىرمەڭلار، بۇ سىلەر ئۈچۈن تولىمۇ ياخشىدۇر. ۋەز ـ نەسىھەت ئېلىشىڭلار ئۈچۈن (بۇ تەۋسىيە قىلىندى)﴾[1].

ئاياللارنىڭ سىرتقا چىقىشىدىكى ئەدەپلەر

ئىسلام شەرئىتى ئاياللارنىڭ سىرتقا چىققاندا باشلىرىنى، كۆكرەكلىرىنى، بويۇنلىرىنى يېپىپ، ئۇزۇن، ئېسىل كىيىملەرنى كىيىپ

(1) نۇر سۈرىسى 27 ـ ئايەت

چىقىشلىرىنى تەۋسىيە قىلىدۇ. بۇ، ئاياللارنىڭ ئېپىپەت- نومۇسلىرىنى قوغداش ۋە ھۆرمىتىنى كۆتۈرىش يولىدىكى ئەڭ ئېسىل مەدەنىيەتتۇر.

ئاللاھ تائالا ئاياللارنىڭ سىرتقا چىققانلىرىدا بولسۇن ياكى ئۆي ئىچىدە بولسۇن، نامەھرەم ئەرلەرگە تىكلەپ قارىماسلىقنى ۋە زىننەتلىرىنى ئۇلارغا ئاشكارا قىلماسلىقنى تەۋسىيە قىلىپ مۇنداق دەيدۇ:﴿ وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا﴾يەنى ﴿ مۇئمىن ئاياللارغا ئېيتقىنكى، نامەھرەملەرگە تىكىلىپ قارىمىسۇن، ئەۋرەتلىرىنى ياپسۇن، كۆرۈنۈپ تۇرىدىغان قىسمىدىن باشقا زىننەت ئورگانلىرىنى ئاشكارا قىلمىسۇن﴾[1].

ئاللاھ تائالانىڭ بۇ ئەمرى ئاياللارنى ھەرتۈرلۈك پىتنە - پاساتلاردىن مۇھاپىزەت قىلىش، شەيتانىي ھەۋەسلەرگە يول بەرمەسلىك ۋە بۇنداق شەيتانى ھەۋەسلەرنىڭ كېلىپ چىقىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن بولۇپ، نەتىجىدە ئىسلامي ئائىلىنى يامان ئاقىۋەت ۋە پىتنىلەردىن قوغداشنى مەقسەت قىلىدۇ. ئاللاھ تائالا ئەرلەرنى يات ئاياللارغا ئارىلىشىشتىن توسۇپ مۇنداق دەيدۇ:﴿سىلەر پەيغەمبەرنىڭ ئاياللىرىدىن بىر نەرسە سوراپ ئالماقچى بولساڭلار، پەردە ئارقىسىدىن سوراپ ئېلىڭلار. مۇنداق قىلىش سىلەرنىڭ دىللىرىڭلارنىمۇ، ئۇلارنىڭ دىللىرىنىمۇ ئەڭ پاك تۇتىدۇ﴾[2].

(1) نۇر سۈرىسى 31 - ئايەت

(2) ئەھزاب سۈرىسى 53 - ئايەت

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئاياللارغا تەلىم بېرىشتە ئۇلارغا ئايرىم بىر كۈن، ئەرلەرگە ئايرىم بىر كۈن بەلگۈلەيتتى. ئۇلارنى ئارىلىششتىن مەنئى قىلاتتى.

سىلە - رەھىم ۋە ئۇنىڭ ئەھكاملىرى

سىلە رەھىم - ئۇرۇق - تۇغقانلارنىڭ ئۆزئارا بىر - بىرىگە ماددىي ۋە مەنىۋى جەھەتلەردىن يارەم قىلىش ئارقىلىق ئارىسىدىكى تۇغقانچىلىقنى داۋاملاشتۇرۇشى دېمەكتۇر. ئىسلام دىنى مۇسۇلمانلارنى ئائىلىلەر ئوتتۇرىسىدىكى تۇغقانچىلىق مۇناسىۋىتىنى ئىناق شەكىلدە داۋام ئېتىشكە ۋە ھېچبىر زامان ئۇرۇق - تۇغقانلىقنى ئۈزۈپ قويماسلىققا چاقىرىدۇ. ئىسلام دىنىدىن بۇرۇنقى ساماۋىي دىنلارمۇ كىشىلەرنى ئۆزئارا سىلە - رەھىم قىلىشقا بۇيرىغانلىقى ھەققىدە ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ لَا تَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَذِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ﴾يەنى ﴿ئۆز ۋاقتىدا بىز ئىسرائىل ئەۋلادىدىن ئاللاھتىن باشقىسىغا ئىبادەت قىلماسلىققا، ئاتا-ئانىغا، ئۇرۇق-تۇغقانلارغا، يېتىملەرگە، مىسكىنلەرگە ياخشىلىق قىلىشقا، كىشىلەرگە ياخشى سۆز قىلىشقا، نامازنى ئۆتەشكە، زاكات بېرىشكە ئەھدە ئالدۇق﴾[1].

ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا خىتاب قىلىش ئارقىلىق، پۈتۈن مۇسۇلمانلارغا ئەمر قىلىپ مۇنداق دەيدۇ:﴿ وَآتِ ذَا الْقُرْبَى حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ ﴾يەنى﴿ تۇغقانغا، مىسكىنگە،

(1) بەقەرە سۈرىسى 83 - ئايەت

مۇساپىرغا (خەيرى - ساخاۋەتتىن) ھەققىنى بەرگىن﴾[1].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دەيدۇ: «كىمكى رىزقىنىڭ كەڭ بولۇشىنى - ئابرويىنىڭ مەڭگۈ قېلىشىنى خالايدىكەن، ئۇرۇق - تۇغقانلىرىغا سىلە - رەھىم قىلسۇن»[2].

ئۇرۇق - تۇغقانلارغا سىلە - رەھىم قىلىش ماددىي ۋە مەنىۋى ھەر ئىككىسى جەھەتتىن ئۆزئىچىگە ئالىدۇ: ماددىي جەھەتتىن سىلە - رەھىم قىلىش دېگەنلىك، ئۇرۇق - تۇغقانلاردىن بىرەرسى ماددىي قىينىچىلىققا دۇچ كەلگەن بولسا، ئۇنىڭغا پۇل - مال ياردەم قىلىش، قەرزدار بولسا، ئۇنى ئۇزۇشكە ياردەم قىلىش، كېسەل بولسا داۋالىتىش ۋە ئۇلاردىن بىرەرسى ئاجىز بولسا، ئۇنىڭ ئىشلىرىغا كۆچى بىلەن ياردەم قىلىش قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

ئەمما مەنىۋى جەھەتتىن سىلە - رەھىم قىلىش دېگەنلىك، ئۇرۇق - تۇغقانلارنى زىيارەت قىلىش، كېسەل بولسا يوقلاش، چاقىرسا ئۇلارغا قەدەم تەشرىپ قىلىش، ئۇلارنىڭ مۇسىبەتلىرىگە تەزىيە بىلدۈرۈش، خوشاللىقلىرىنى تەبرىكلەش ۋە ئورتاقلىشىش قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

سىلە - رەھىم قىلىش كۆپلىگەن كىشىلەرنىڭ چۈشەنگىنىدەك سۆز بىلەن، قۇرۇق سالام بىلەن ياكى ئۇلارنى زىيارەت قىلىپ قويۇش بىلەنلا ئادا تاپمايدۇ. بەلكى ئۇرۇق - تۇغقانلارغا ئۆز نەپسىنىڭ مەنپەئەتلىرىدىن كېچىپ قوللىرىدىن كېلىشچە ياردەمنى يەتكۈزۈش

(1) ئىسرا سۈرىسى 26 - ئايەت
(2) ھاكىم رىۋايىتى

بىلەن بولىدۇ.

سىلە - رەھىم قىلىندىغانلارنىڭ تەرتىبلىرى

ئىمام نەۋەۋى سىلە - رەھىم قىلىنىدىغانلارنىڭ تەرتىبلىرى ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: «سىلە - رەھىمنى ئەڭ ئاۋۋال ئانىغا، ئۇنىڭدىن كېيىن ئاتىغا، ئۇنىڭدىن كېيىن چوڭ دادا ۋە چوڭ ئانىلارغا، ئۇنىڭدىن كېيىن قىز - ئوغۇل قېرىنداشلارغا، ئۇنىڭدىن كېيىن تاغا ئاكىلار ۋە تاغا ئاچىلارغا ئۇنىڭدىن كېيىن قىز - ئوغۇل قېرىنداشلارنىڭ ۋە تاغىلارنىڭ بالىلىرىغا، ئۇنىڭدىن كېيىن قوشنىلارغا، ئۇنىڭدىن كېيىن قېيىن ئاتا ۋە قېيىن ئانا قاتارلىق قۇدىلىقتىكى تۇغقانلىرىغا قىلىش كېرەك. قوشنىلارغا سىلە - رەھىم قىلىشتا، ئۇلارنىڭ سىلە - رەھىم قىلغۇچىنىڭ ئۆيىگە يېقىن بولۇش ۋە ئوزاق بولۇشىدىكى تەرتىپ بويىچە ئىش ئېلىپ بېرىلىدۇ. يېنىدىكى قوشنىغا سىلە - رەھىم قىلىش يىراقتىكى قوشنىغا سىلە - رەھىم قىلىشتىن زۆرۈردۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن ، ئاۋۋال يېقىنىدىكىگە، ئاندىن يىراقتىكىگە قىلىش كېرەك...

ئەمما كىشىنىڭ ئۆز ئائىلىسىگە يەنى ئايالىغا ۋە بالىلىرىگە قىلىدىغان چىقىملىرى «سىلە - رەھىم» نامى بىلەن ئەمەس، بەلكى «نەپىقە» نامى بىلەن ئاتىلىدۇ. نەپىقە - سىلە - رەھىمدىن ئالدىنقى ئورۇنىدا تۇرىدۇ. كىشى ئۆز ئائىلىسىنىڭ نەپىقىسىنى تولۇق ئادا قىلغاندىن كېيىن، ئاندىن سىلە - رەھىمنى ئادا قىلىشى كېرەك.

سىلە - رەھىم قىلىشنىڭ ھۆكۈمى

سىلە - رەھىم قىلىش ھەرقانداق مۇسۇلمان، بالىغ، ئاقىل بولغان كىشىنىڭ ئۈستىگە پەرزدۇر.

سىلە - رەھمنى ئۇزۇپ قويۇش ئەڭ چوڭ گۇناھلاردىن سانىلىدۇ. سىلە - رەھمنىڭ يۇقىرىسى، ئۇرۇق - تۇغقانلار ئۇچۇن ئۆزىنىڭ مال دۇنياسى، يۇز - ئايرۇيىنى ۋە ماددىي ھەم مەنىۋى كۇچىنى ئايىماسلىق. سىلە - رەھمنىڭ ئەدناسى، ئۇلارغا چىرايلىق سۆز قىلىش ۋە تەبەسسۇم بىلەن قاراشتىن ئىبارەتتۇر. كىشىلەرگە چىرايلىق سۆز قىلىش ۋە تەبەسسۇم بىلەن قاراش ھەم ئىبادەت ھەم سەدەقىدۇر.

سىلە - رەھىم قىلىشنىڭ پەزىلىتى

سىلە - رەھىم قىلىشنىڭ پەزىلىتى ئىنتايىن كۆپتۇر. تۇغقانلارنىڭ ئۆزئارا بىر - بىرىگە سىلە - رەھىم قىلىشىش ئارقىلىق ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى يېقىنلىق ۋە دىنىي قېرىنداشلىق كۇچىيىدۇ. چۇنكى دۇنيادا، يېقىن بولسۇن، يىراق بولسۇن ئۇرۇق - تۇغقىنى بولمىغان ئادەم يوقتۇر. پۈتۈن مۇسۇلمانلار ئۆزلىرىنىڭ ئۇرۇق - تۇغقانلىرىغا سىلە - رەھىم قىلىدىغان بولسا، جەمئىيەتتە سىلە - رەھىم قىلىنمىغان ئاجىز، كەمبەغەل قالمايدۇ. مانا بۇنىڭ بىلەن ئاللاھ تائالانىڭ:﴿ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ﴾ يەنى﴿ھەقىقەتەن مۆمىنلەر قېرىنداشلاردۇر﴾[1] دېگەن مۇبارەك سۆزى ريئاللىقتا تەتبىق قىلىنغان بولىدۇ.

ئەبۇھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن:«كىمكى ئاللاھ تائالاغا ۋە قىيامەت كۈنىگە ئىشىنىدىكەن، مېھمىنىنى ھۆرمەت قىلسۇن، كىمكى ئاللاھ تائالاغا ۋە قىيامەت كۈنىگە ئىشىنىدىكەن، سىلە - رەھىم قىلسۇن.

(1) ھۇجۇرات سۈرىسى10-ئايەت

كىمكى ئاللاھ تائالاغا ۋە قىيامەت كۈنىگە ئىشىنىدىكەن، ياخشى سۆز قىلسۇن ياكى سۈكۈت قىلسۇن»[1].

ئۇقبە ئىبن ئامىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىپ مۇنداق دەيدۇ: «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن ئۇچراشتىم ۋە ئۇنىڭ قولىنى تۇتۇپ تۇرۇپ، «ئى ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى! ماڭا ئەڭ ئۇلۇغ ئەمەللەرنى ئېيتىپ بەرسىڭىز» دېۋىدىم، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام «ساڭا سىلە - رەھىم قىلمىغانلارغا سىلە - رەھىم قىلغىن، ساڭا بەرمىگەنلەرگە سەن بەرگىن، ساڭا زۇلۇم قىلغانلاردىن يۈز ئۆرىگىن»، دېدى»[2].

ئىبن ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ئاللاھ بىر قەۋمنىڭ يۈزىسىدىن شەھەرلەرنى گۈللەندۈرىدۇ، پۇل - مالالارنى كۆپەيتىدۇ. ئاللاھ ئۇلارغا، ئۇلار يارىتىلغاندىن بېرى غەزەب قىلىپ باققان ئەمەس، دېگەنده، ساھابىلار «ئى ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى! ئۇلارنىڭ قانداق قىلغانلىقى تۈپەيلىدىن شۇنداق بولىدۇ؟» دېيىشكەنده، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام «ئۇلارنىڭ سىلە - رەھىم قىلغانلىقىدىن»[3] دەپ جاۋاب بېرىدۇ.

خەسئەم قەبىلىسىدىن بىر ئادەم مۇنداق بىر ھەدىسنى رىۋايەت قىلغان، ئۇ مۇنداق دەيدۇ: «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىغا كەلسەم، ئۇ بىر قانچە ساھابىلىرى بىلەن ئولتۇراتتى، مەن ئۇنىڭدىن، «ئۆزۈڭنى ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى دەپ جاكارلىغان ئادەم سەنمۇ؟» دەپ

(1) بۇخارى رىۋايىتى
(2) ئىمام ئەھمەد رىۋايىتى
(3) تەبەرانىي رىۋايىتى

سورىۋىدىم، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام «ھە، مەن» دەپ جاۋاب بەردى، مەن بۇ ۋاقىتتا، «ئى ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى! ئاللاھقا ئەڭ ياخشى كۆرىلىدىغان ئەمەلنى قايسىلار؟» دەپ سورىۋىدىم، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ماڭا جاۋاب بېرىپ، «ئاللاھ تائالاغا ئىمان كەلتۈرۈش» دېدى، مەن «ئى ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى! ئۇنىڭدىن قالسىچۇ؟» دېگەندىم، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام «سىلە - رەھىم قىلىش» دېدى، مەن «ئى ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى! ئاللاھ تائالاغا ئەڭ ياخشى ئەمەلنى قايسىلار؟»دەپ سورىۋىدىم، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام «ئاللاھ تائالاغا شېرىك كەلتۈرۈش» دېدى، مەن «ياراسۇلەللاھ! ئۇنىڭدىن قالسىچۇ؟» دەپ سورىۋىدىم، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام «سىلە - رەھىم قىلىشنى تەرك ئېتىش» دېدى، مەن «ئى ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى! ئۇنىڭدىن كېيىن ئاللاھ تائالاغا ئەڭ ياخشى كۆرىلىدىغان ئىش قايسى؟» دەپ سورىۋىدىم، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام «كىشىلەرنى ياخشىلىققا بۇيرۇپ، يامان ئىشلاردىن توسۇش» دەپ جاۋاب بەردى»[1].

ئۇممۇ كۇلسۇم رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «ئەڭ ئەۋزەل سەدەقە كۆڭلىدە ئاداۋەت ساقلاپ كەلگەن ئۇرۇق - تۇغقانغا بەرگەن سەدەقە». بۇ ھەدىستىن شۇنى كۆرىۋېلىشقا بولىدۇكى، ئادەتتە ھەرقانداق كىشى سەدەقىسىنى ئۆزىنىڭ كۆڭلىگە يېقىن بولغان، ئامراق كىشىسىگە بېرىشنى ياقتۇرىدۇ، كۆڭلىدە ئاداۋەت ساقلاپ كەلگەن بىرسىگە بىر نەرسە بېرىشنى ياقتۇرمايدۇ. لېكىن كىشى ئاللاھ تائالانىڭ رازىلىقىنى كۆزلىگەنلىكتىن،

(1) ئەبۇ يەئلا رىۋايىتى

ئارىسىدىكى ئاداۋەتنى يوقىتىپ، ئۇنىڭ ئورنىغا مۇھەببەتنى ئۇندۇرۇش نىيىتىدە، ئۆز كۆڭلىدىكى ئۆچمەنلىك تۇيغۇسىنى يېڭىپ، كۆڭلىدە ئاداۋەت ساقلاپ كەلگەن، كۆڭلىگە ياقمىغان بىرەر ئۇرۇق - تۇغقىنىغا سەدەقە قىلسا، ئۇكىشى بۇ قىلغىنى ئارقىلىق ئاللاھ تائالانىڭ چوڭ مۇكاپاتىغا ئېرىشىدۇ. ئۇنىڭ قىلغان سەدەقىسى شۇڭا ئەڭ ئەۋزەل سەدەقە بولۇپ قوبۇل قىلىنىدۇ.

سالمان ئىبن ئامىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «مىسكىنلەرگە قىلغان خەير - ساخاۋەت سەدەقەدۇر، ئەمما ئۇرۇق - تۇغقانلارغا قىلغان خەير - ساخاۋەت ھەم سەدەقە ھەم سىلە - رەھىمدۇر»[1].

بۇھەدىستىن شۇنى بىلىۋالالايمىزكى، ئۇرۇق - تۇغقانلارغا قىلغان ياخشىلىقنىڭ ساۋابى يات كىشىلەرگە قىلغان ياخشىلىقنىڭ ساۋابىدىن كۆپتۇر. زاكاتنىمۇ ئاۋۋال ئېھتىياجلىق ئۇرۇق - تۇغقانلارغا، ئاندىن باشقا مۇسۇلمانلارغا بېرىش ئەۋزەلدۇر.

مەلۇمكى، ئىسلام ئۇممىتى كۆپ كىشىلەرنىڭ ئويۇشمىسىدىن تەركىب بولغان بىر چوڭ ئىسلامىي ئائىلىدۇر. ئىجتىمائىي جەمئىيەتتىكى ھەر بىر ئائىلىنىڭ ئەزالىرى ئۆز ئائىلىسىگە سىلە - رەھىم قىلغانىنىڭ سىرتىدا، ئائىلىلەرمۇ ئۆز ئارا، ئائىلىۋى سىلە - رەھىم قىلىشىدىغان بولسا، شۇ ۋاقىتتا ئىسلام ئۇممىتى ئاللاھ تائالانىڭ ئەمرىگە مۇۋاپىق ھالدا، ھەقىقىي دىنى قېرىنداشلاردىن بولىدۇ ۋە ھەقىقىي مۇسۇلمان ئۇممەت بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. مۇسۇلمانلارنىڭ بىر

(1) تىرمىزىي رىۋايىتى

ئۇممەت بولۇپ بىرلىك ۋە ئىناقلىق ئىچىدە بەختلىك ياشىشى پەقەت ئۇلارنىڭ ئۆزئارا سىلە - رەھىملەرنى جارى قىلدۇرۇشى ئارقىلىق ئەمەلگە ئاشىدۇ. بىرلىك ئىسلام دىنىنىڭ ئەڭ ئاۋۋالقى چاقىرىقىدۇر. ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە: ﴿ وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا ﴾ يەنى ﴿ئاللاھنىڭ ئارغامچىسىغا مەھكەم ئېسىلىڭلار، ئايرىلماڭلار﴾[1] دەپ بۇيرۇيدۇ.

سىلە - رەھىم ئىككى تۈرلۈك بولىدۇ: ئۇلارنىڭ بىرى، ئومۇمىي سىلە - رەھىم؛ يەنە بىرى، خۇسۇسىي سىلە - رەھىمدۇر.

ئومۇمىي سىلە - رەھىم

ئومۇمىي سىلە ــ رەھىم دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىكى ھەرمىللەت مۇسۇلمانلارنى بىر - بىرى بىلەن باغلاپ تۇرىدىغان ئومۇمىيۈزلۈك بىر دىنىي باغلىنىش بولۇپ، بۇ باغلىنىش ئاللاھ تائالانىڭ مۇسۇلمانلارغا ئاتا قىلغان ئەڭ كاتتا نېمىتىدۇر. مۇسۇلمانلار مۇشۇ باغلىنىشنىڭ يۈزىسىدىن ئۆزلىرىنىڭ تىلىنىڭ، ئىرقىنىڭ، رەڭگىنىڭ ۋە ۋەتىنىنىڭ ھەرخىل بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، ئۆزئارا بىر - بىرى بىلەن ھەقىقىي قېرىنداشلاردۇر.﴿ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ﴾يەنى ﴿ ھەقىقەتەن مۆمىنلەر قېرىنداشلاردۇر﴾[2].

بۇ ئومۇمىي سىلە - رەھىمنى مۇسۇلمانلار بىر - بىرىگە مېھرىبانلىق كۆرسىتىش، بىر - بىرىنى ئاللاھ يولىدا ياخشى كۆرۈش، پەندە -

(1) ئال ئىمران سۈرىسى103-ئايەت.
(2) ھۇجىرات سۈرىسى10-ئايەت

نەسىھەت قىلىشىش، بىر - بىرىگە پايدا يەتكۈزۈش؛ زىيانلاردىن، خەتەرلەردىن، بالالاردىن بىر - بىرىنى مۇداپىئە قىلىش؛ بىر - بىرىگە ياخشى دۇئا قىلىش، ئاددىيسى بىر - بىرى بىلەن ئۇچراشقاندا: «ئەسسالامۇ ئەلەيكۈم» (سىلەرگە ئامانلىق بولسۇن)، دەپ قىزغىن سالام بېرىشىش ئارقىلىق ئادا قىلىشقا بۇيرۇلغان.

خۇسۇسىي سىلە ــ رەھىم

خۇسۇسىي سىلە - رەھىم ــ ئائىلىدىكى ئەزالارنى بىر - بىرى بىلەن باغلاپ تۇرىدىغان تۇغقانلىق مۇناسىۋىتىدۇر. مەسىلەن: ئاتا - ئانىلارغا، تاغا ئاكا - تاغا ئاچىلارغا، قېرىنداشلارغا ۋە باللارغا قىلىنغان سىلە - رەھىم خۇسۇسىي سىلە - رەھىمگە كىرىدۇ. خۇسۇسىي سىلە - رەھىمنىمۇ ئومۇمىي سىلە - رەھىمنى ئادا قىلغاندەك ئادا قىلىمىز. بۇنىڭ سىرتىدا، خۇسۇسىي سىلە ــ رەھىم ئۈچۈن بىر - بىرىگە ماددىي جەھەتتىن ياردەم قىلىش، زىيارەت قىلىپ يوقلاپ تۇرۇش، ھال - ئەھۋاللىرىنى سوراش قاتارلىق ھەقلەر بەلگىلەنگەن.

ئومۇمەن ئېيتقاندا، ھەرئىككى تۈرلۈك سىلە - رەھىم ھەركىشىنىڭ قولىدىن كېلىشچە، ئىمكانىيىتىنىڭ يار بېرىشچە بىر - بىرىگە ياخشىلىق قىلىش، پايدا يەتكۈزۈش ۋە ئۇلارنى زىيان - زەخمەتلەردىن قوغداش ئارقىلىق ئادا قىلىنىدۇ.

ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنغان بىر ھەدىستە، ئۇ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ:

«كىمكى رىزقىنىڭ كەڭ بولۇشىنى خالىسا سىلە - رەھىم قىلسۇن»[1].

سىلە - رەھىمنى تەرك ئېتىشنىڭ گۇناھى

سىلە - رەھىمنى داۋام قىلدۇرۇشنى ئۇزۇپ قويۇشنىڭ گۇناھى ئېغىردۇر. چۈنكى سىلە - رەھىم مۇسۇلمانلارنىڭ ئورتاق مەنپەئەتلىرى ئۈچۈن بۈيرۇلغان بىر ئىلاھىي پەرماندۇر. كىشىلەرنىڭ بىر - بىرىگە سىلە - رەھىم قىلىشى ئارقىلىق جەمئىيەتتە ياخشىلىق ۋە بەرىكەت داۋام قىلىدۇ. سىلە - رەھىمنى ئۇزۇپ قويغۇچىلار ئاللاھ تائالانىڭ لەنىتىگە ئۇچرايدۇ. ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە بۇ تۇغرىدا مۇنداق دەيدۇ:﴿ وَالَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ أُولَئِكَ لَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ﴾ يەنى﴿ ئاللاھقا بەرگەن ۋەدىسىنى مۇستەھكەملىگەندىن كېيىن بۇزغانلار، ئاللاھ داۋام قىلدۇرۇشقا بۇيرۇغان ئىشلارنى(ئۇرۇق-تۇغقانلار ئارا سىلە-رەھىم قىلىشىنى) ئۇزۇپ قويغانلار، يەر يۈزىدە بۇزغۇنچىلىق قىلغانلار - ئەنە شۇلار لەنەتكە ئۇچرايدۇ ۋە (ئۇلارنىڭ) ئاخىرەتلىكى يامان بولىدۇ ﴾[2].

بۇ ئايەتتىن شۇنى بىلىشىمىز مۇمكىنكى، سىلە - رەھىم قىلىشنى تەرك ئەتكۈچىلەر ئاللاھ تائالاغا بەرگەن ئەھدىسىنى بۇزغان خائىنلار قاتارىدا جازاغا تارتىلىدۇ. چۈنكى ئۇ، ئادەم ئەۋلادىنىڭ ئۈستىگە بۇرۇنلا يۈكلەنگەن بىر پەرزدۇر.

ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر

(1) بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى
(2) رەئد سۈرىسى 25 - ئايەت

ئەلەيھىسسالام مۇنداق دەيدۇ: «ئادەم ئەۋلادىنىڭ ئەمەللىرى ھەرجۈمە كېچىسى ئاللاھقا كۆرسىتىلىدۇ (كۆرسىتىشتىن بۇرۇنمۇ ئاللاھ ئۇنى بىلىدۇ، ئەلۋەتتە) سىلە - رەھمنى تەرك ئەتكۈچىنىڭ ئەمەلى ئاللاھقا قوبۇل بولمايدۇ»[1].

ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دەيدۇ: «ئەڭ تىز ساۋاپ بېرىلىدىغان ياخشىلىق ئاتا - ئانىغا ياخشىلىق قىلىش ۋە ئۇرۇق ــ تۇغقانلارغا سىلە - رەھىم قىلىشتۇر. ئەڭ تىز جازا بېرىلىدىغان يامانلىق (ئاتا - ئانىسىنى قاخشىتىپ) ھەقسىزلىق قىلىش ۋە سىلە - رەھمنى تەرك ئېتىشتۇر»[2].

سىلە - رەھمنى تەرك ئېتىشنىڭ قاتتىق ئېغىر گۇناھ ئىكەنلىكى ھەققىدە جۇبەير ئىبن مۇتئىم رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ «سىلە - رەھمنى تەرك ئەتكەن كىشى جەننەتكە كىرمەيدۇ»[3] دىگەن ھەدىسنى رىۋايەت قىلىدۇ.

بۇھەدىستىكى «جەننەتكە كىرمەيدۇ» دېگەن ئىبارە، سىلە - رەھمنى تەرك ئەتكەن كىشىنىڭ جەننەتكە، ئۇنىڭغا كىرىدىغان بىرىنچى قېتىملىق گۇرۇپپا بىلەن كىرەلمەستىن، بەلكى گۇناھىغا لايىق ئازابلىنىپ بولۇپ، ئاندىن كىرىدىغانلىقىنى ئىپادىلىسە كېرەك.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر ھەدىس قۇدسىيدا، ئاللاھ تائالانىڭ: «مەن شەپقەتلىك ئىلاھمەن، سىلە - رەھمنى ئۆزۈمنىڭ «رەھىم»

(1) ئىمام ئەھمەد رىۋايىتى
(2) ئىبن ماجە رىۋايىتى
(3) ئىمام ئەھمەد رىۋايىتى

دېگەن ئىسمىم بىلەن ئاتىدىم، كىمكى ئۇنى داۋاملاشتۇرىدىكەن، مەنمۇ رەھمىتىمنى ئۇنىڭغا داۋام قىلدۇرىمەن، كىمكى ئۇنى تەرك ئېتىدىكەن، مەنمۇ ئۇنى رەھمىتىمدىن مەھرۇم قىلىمەن» دېگەن سۆزنىنى رىۋايەت قىلغان.

بىرئادەم پەيغەمبەر ئەلەيھىسالامنىڭ يېنىغا كېلىپ، ئۇنىڭغا: «ئى ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى! مېنىڭ تۇغقانلىرىم بار ئىدى، مەن ئۇلارغا ياخشىلىق قىلسام، ئۇلار ماڭا يامانلىق قىلىدۇ، ئۇلارغا ياخشىلىق تىلىسەم، ئۇلار ماڭا يامانلىق تىلەيدۇ» دېگەندە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا «ئەگەر ئىش سەن دېگەندەك بولغان بولسا، ئاللاھنىڭ ياردىمى ھەمىشە ساڭا بولىدۇ، ئەگەر شۇنىڭغا داۋام قىلساڭ» دەيدۇ.

قوشنلار بىلەن ياخشى ئۆتۈشنىڭ پىرىنسىپلىرى

قوشنلارغا ياخشىلىق قىلىش زۆرۈر

قوشنىلارغا ياخشىلىق قىلىش ئىمانىنىڭ ئەڭ كۆرۈنەرلىك نەتىجىلىرىدىن بىرىدۇر. چۈنكى، قوشنىدارلىقنىڭ ھەقلىرى بەكمۇ چوڭدۇر. ئىسلام تارىخىدىكى ئۈلگىلىك زاتلار بىرەر كىشىنىڭ ۋە ئائىلىسىنىڭ ياخشى ياكى يامان ئىكەنلىكىنى ئۇنىڭ قوشنىدارچىلىقىغا قاراپ باھالايتتى. ئۇلار ئاۋۋال قوشنىلىرىدىن ئۇ كىشى ھەققىدە سورايتتى، قوشنىلىرى ئۇنى ياخشى ئائىلە دەپ تەرىپلىسە، ئۇنىڭغا دىيانەتلىك، ياخشى ئائىلە دەپ باھا بېرەتتى. ئەگەر قوشنىلىرى ئۇنىڭدىن زارلانسا، ئۇنىڭ ئەخلاقىدىن شىكايەت قىلسا، ئۇنىڭ بىلەن قۇدا بولۇش، قوشنا بولۇش ۋە مۇئامىلە قىلىش قاتارلىق ئىشلاردىن ۋازكېچەتتى. بىزنىڭ مىللىتىمىزدىمۇ بۇ ئادەت بار. شۇڭا ئەجدادلىرىمىز «قوشنىسىغا قاراپ ئۆي ئال» دېگەن ھېكمەتنى بېكارغا ئېيتمىغان.

ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنۇ سۆزىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «جىبرىل پەرىشتە ماڭا قوشنىلارغا ياخشىلىق قىلىشىم توغرۇلۇق تولىمۇ كۆپ تەۋسىيە قىلىۋاتىدۇ. ھەتتا ئۇنى بۇنداق تەۋسىيە قىلىشىنى ئۆزىگە ئادەت قىلىۋالمىدىغانىدۇ، دەپ گۇمان قىلىپ قالدىم»[1].

(1) بۇخارى رىۋايىتى.

قوشنىدارچىلىقنىڭ ھەقلىرى

قوشنىدارچىلىقنىڭ ھەقلىرى ھەرتۈرلۈك بولىدۇ. مۇسۇلمان كىشىنىڭ ئۇستىدە، ئۆزىنىڭ كاپىر قوشنىسىغا ئۆتەشكە تېگىشلىك بىرلا ھەق بولۇپ، بۇ بولسىمۇ قوشنىدارلىق ھەققى. مۇسۇلمان كىشىنىڭ ئۇستىدە ئۆزىنىڭ مۇسۇلمان قوشنىسىغا ئۆتەشكە تېگىشلىك ئىككى ھەق بولۇپ: ئۇنىڭ بىرى، قوشنىدارلىق ھەققى؛ يەنە بىرى، مۇسۇلمانلىق ھەققىدۇر. مۇسۇلمان كىشىنىڭ ئۇستىدە، ئۆزىنىڭ مۇسۇلمان، ئۇرۇق - تۇغقان قوشنىسىغا ئۆتەشكە تېگىشلىك ئۈچ ھەق بولۇپ: بۇلارنىڭ بىرى، قوشنىدارلىق ھەققى؛ ئىككىنچىسى، مۇسۇلمانلىق ھەققى؛ ئۈچىنچىسى، ئۇرۇق - تۇغقانلىق ھەققىدۇر. مۇسۇلمان كىشىنىڭ ئۇستىدە، ئۆزىنىڭ مۇسۇلمان، ئۇرۇق - تۇغقان، يېقىن (يەنى ئۆيى ئۇنىڭ ئۆيىگە ئەڭ يېقىن بولغان) قوشنىسىغا ئۆتەشكە تېگىشلىك تۆت ھەق بولۇپ: بۇلارنىڭ بىرى، مۇسۇلمانلىق ھەققى؛ ئىككىنچىسى، تۇغقانلىق ھەققى؛ ئۈچىنچىسى، قوشنىدارلىق ھەققى؛ تۆتىنچىسى يېقىن قوشنىلىق ھەققىدۇر. يېقىن قوشنا يىراق قوشنىسىدىن ئەلۋەتتە ئەۋزەلدۇر. دەرھال ياردەمگۈزگە ئۇلگۈرىدىغان، باشقىلارغىمۇ ياخشى تەرىپىگۈزنى قىلىپ بېرىدىغان ۋە سىزنى يالغۇز قويمايدىغان كىشى ئەلۋەتتە سىزنىڭ يېقىن قوشنىگۈزدۇر. شۇڭا قوشنىدارلىقنىڭ سىرتىدا، يېقىن قوشنا بولغانلىقنىڭ ھەققى ئالاھىدە ئايرىم بىرھەق بولۇپ بېكىتىلگەن. ئەجدادلىرىمىزمۇ «يىراقتىكى تۇغقىنىڭدىن يېقىندىكى قوشناڭ ياخشى» دەپ بېكار ئېيتمىغان.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن قوشنىدارچىلىقنىڭ ھەققىنىڭ چوڭلىقى توغرۇلۇق مۇنداق بىر ھەدىس كەلگەن، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر كۈنى ساھابىلىرىدىن زىنا توغرۇلۇق سورايدۇ،

ساھابىلار، «زىنا ھارامدۇر، ئۇنى ئاللاھ ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى ھارام قىلغان» دەپ جاۋاب بېرىدۇ. بۇ ۋاقىتتا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام « بىراۋنىڭ قوشنىسىنىڭ ئايالى بىلەن زىنا قىلغىنى، باشقا 10 ئايال بىلەن زىنا قىلغىنىنىڭ گۇناھىدىن ئېغىردۇر» دەيدۇ. يەنە ئۇ ئوغۇرلۇق توغرۇلۇق سورايدۇ، ئۇلار «ئوغۇرلۇق ھارامدۇر، ئۇنى ئاللاھ ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى ھارام قىلغان» دەپ جاۋاب بېرىشىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇلارغا: « بىراۋنىڭ قوشنىسىنىڭ ئۆيىدىن ئوغۇرلۇق قىلغىنى ، باشقا 10 ئۆينى بولاپ چىقىپ كەتكىنىنىڭ گۇناھىدىن ئېغىردۇر» دەيدۇ[1].

بۇ ھەدىستىن قوشنىسىنىڭ ئايالى بولمىغان بىرسى بىلەن زىنا قىلىشنىڭ ۋە قوشنىسى بولمىغان بىرىنىڭ ئۆيىدىن ئوغۇرلۇق قىلىشنىڭ گۇناھىنىڭ يېنىك ئىكەنلىكى ئىپادىلەنمەيدۇ، ئەلۋەتتە. بەلكى، ئۇنىڭ ئەكسىچە، قوشنىسىنىڭ ئايالى بىلەن زىنا قىلىشنىڭ ۋە قوشنىسىنىڭ ئۆيىدىن ئوغۇرلۇق قىلىشنىڭ گۇناھىنىڭ ناھايىتى ئېغىر ئىكەنلىكى ۋە كەچۈرۈلگىسىز خىيانەت ھەم چوڭ جىنايەت ئىكەنلىكى ئىپادىلىنىدۇ. زىنا ۋە ئوغۇرلۇقنىڭ گۇناھ جەھەتتىكى دەرىجىلىرى يېنىكلەشمەيدۇ بەلكى ھەسسىلەپ ئاشىدۇ.

قوشنىلارغا ياخشىلىق قىلىشنىڭ تەرتىبى

قوشنىلارغا ياخشىلىق قىلىشنى ئۆيگە مۇساپە جەھەتتىن ئەڭ يېقىن بولغىنىدىن باشلاش كېرەك. ئۆيگە ئەڭ يېقىن بولغان قوشنىنىڭ

(1) ئىمام ئەھمەد رىۋايىتى.

ھەققى، يىراق بولغان قوشنىنىڭكىدىن ئەھمىيەتلىكتۇر. شۇڭا ئۇ ئاۋۋال ئادا قىلىندۇ.

ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا مۇنداق دەيدۇ: «مەن رەسۇلۇللاھتىن ئىككى قوشنامنىڭ قايسىسىغا ھەدىيەلىرىمنى ئاۋۋال بەرسەم بولىدۇ،» دەپ سورىغىنىمدا، ئۇ، ماڭا «ئىشىكى سېپىنىڭ ئىشىكىگە ئەڭ يېقىن بولغىنىغا ئاۋۋال بەرسەڭ بولىدۇ» دەپ جاۋاب بەردى.

ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ: «قوشنىسىنىڭ ئاچ ياتقانلىقىنى بىلىپ تۇرۇپ، (ئۇنى تويغۇزماستىن،) ئۆزى توق ياتقان كىشى ھەرگىزمۇ مۇسۇلمان ھېسابلانمايدۇ»[1] دېگەن ھەدىسنى رىۋايەت قىلغان.

(1) بۇخارى رىۋايىتى

ربئايه قىلىش زۆرۈر بولغان ئەدەپ-ئەخلاقلار

ئىسلامىي سالاملىشىش ئەنئەنىسى

بىز ئۇيغۇرلاردا ئىككى كىشى ئۆزئارا ئۇچراشقىنىدا بىر- بىرىگە سالام بېرىش ئادىتى ئەڭ قەدىمىي ئەنئەنىلەردىن بولۇپ، سالاملىشىش مىللىي ئەخلاق ۋە دىنىي قائىدە يوسۇن قاتارىدىن سانىلىدۇ. سالاملىشىش كىشىلەر ئوتتۇرىسىدا مېھرى - مۇھەببەتنى داۋام قىلدۇرۇش ۋە كۆڭۈللەرنى جەلپ قىلىشتا ئەڭ زور سېھرىي كۈچكە ئىگە بىر ئىشتۇر. ئىنسانلار ئارىسىدا بىر- بىرى بىلەن سالاملىشىش ئادىتى ئۇلار بارلىققا كەلگەندىن بېرى مەۋجۇد بولۇپ كەلگەن بولسىمۇ، مۇسۇلمانلاردىكى ئۆزئارا سالاملىشىشنىڭ ئەھمىيىتى چوڭ، مەزمۇنى ناھايىتى چوڭقۇردۇر.

ئۇيغۇرلاردا سالاملىشىشنىڭ ئۆزگىچىلىكى

بىز ئۇيغۇرلاردا سالاملىشىش بەزىدە قول ئېلىشىپ، بەزىدە قۇچاقلىشىپ كۆرۈشۈش يولى بىلەن بولىدۇ. دائىم كۆرۈشۈپ تۇرىدىغانلار ئارىسىدا قول ئېلىشىپ كۆرۈشۈش قىسقارتىلىدۇ. قۇچاقلىشىش تېخىمۇ قىسقارتىلىدۇ. بەزىلەر بىر تەرەپتىن سالاملىشىپ، بىر تەرەپتىن ئوڭ قولىنى كۆكرەككە قويىدۇ. بۇ سالامنىڭ چىن يۈرەكتىن چىققانلىقىنى، چىن دىلىدىن ئامانلىق تىلىگەنلىكىنى ئىپادىلەيدۇ. بەزىلەر ئوڭ قولىنى بېرىپ كۆرۈشۈپ، سول قولىنى قارشى تەرەپنىڭ ئوڭ بىلىكىگە قويىدۇ. بۇ بەدەننىڭ بىر پۈتۈنلىكىنى ۋە سالاملاشقۇچىلارنىڭ خۇددى بىر ئائىلە كىشىلىرىگە ئوخشاش يېقىن ئىكەنلىكىنى ئىپادىلەيدۇ.

سالاملىششنىڭ قائىدىسى

سالامنى ئاۋۋال باشلاش سۈننەت بولسا، ئۇنى قايتۇرۇش پەرزدۇر. ئاللاھ تالا قۇرئان كەرىمدە مۇنداق دېگەن: «سىلەرگە بىراۋ سالام بەرسە، ئۇنىڭغا تېخىمۇ ياخشى سالام بىلەن جاۋاب بېرىڭلار ياكى ئۇنىڭ سالىمنى ئەينەن قايتۇرۇڭلار»دەپ كۆرسەتكەن. ئايەتتىكى، تېخىمۇ ياخشى سالام بىلەن جاۋاب بېرىش «ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم يەنى(ئاللاھنىڭ ئامانلىقى سىلەرگە بولسۇن)»دەپ سالام بەرگەن كىشىگە: «ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام، ۋەرەھمەتۇللاھى ۋە بەرەكاتۇھۇ يەنى(ئاللاھنىڭ ئامانلىقى، رەھمىتى ۋە بەرىكىتى سىلەرگە بولسۇن)» دەپ جاۋاب قايتۇرۇش، سالامنى ئەينەن قايتۇرۇش دېگەنلىك: «ۋە ئەلەيكۇم ئەسسالام يەنى(سىلەرگىمۇ ئاللاھنىڭ ئامانلىقى بولسۇن)»دەپ جاۋاب قايتۇرۇشتۇر.

سالام بەرگۈچى گەرچە يالغۇز بىرلا كىشى بولسىمۇ، ئۇنىڭ سالىمنى قايتۇرۇشتا «ئەلەيكۇم»يەنى(سىلەرگە...)دەپ قايتۇرۇلىدۇ. چۈنكى قارشى تەرەپ «كۆپچىلىك»نىڭ ۋەكىلى دەپ قارىلىدۇ. بۇنىڭدا مۇسۇلمانلار ئوتتۇرىسىدىكى باراۋەرلىك ۋە بىرلىك ئەكس ئەتتۈرۈلگەن.

ئىسلامدا سالاملىششنىڭ ئەھمىيىتى

ئىككى كىشى ئۇچراشقىنىدا بىر ـ بىرىگە سالام بېرىشى دۇنيادا ھەركىم ياقتۇرىدىغان گۈزەل ئەخلاق ۋە ئىسىل پەزىلەتتۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «بىر مۇسۇلماننىڭ يەنە بىر مۇسۇلمانغا ئۆتنەشكە تېگىشلىك ھەقلىرى 6 بولۇپ، ئۇلار: ئۇچراشقاندا سالام

بېرىش، چاقىرسا بېرىش، نەسىھەت سورىسا نەسىھەت قىلىش، چۈشكۈرسە «ئەلھەمدۇ لىللاھ»دېيىش، كېسەل بولۇپ قالسا يوقلاش، ئۆلۈپ كەتسە نامىزىغا بېرىش»[1].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يەنە مۇنداق دېگەن: «سىلەر مۆمىن بولمىغىچە جەننەتكە كىرەلمەيسىلەر، بىر - بىرىڭلارنى سۆيمىگىچە مۆمىن بولالمايسىلەر. سىلەرگە بىر- بىرىڭلارنى سۆيدىغان ئىشنى كۆرسىتىپ بېرەيمۇ؟ ئۇنداقتا، ئاراڭلاردا سالامنى ئومۇملاشتۇرۇڭلار»[2].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يەنە بىر ھەدىسىدە: «سىلەرگە يەھۇدىيلاردىن ياكى خرىستىئانلاردىن بىرى سالام قىلسا، سىلەرمۇ ئۇلارغا» ۋە ئەلەيكۇم (يەنى: سىلەرگىمۇ شۇنداق بولسۇن)»دەپ جاۋاب قايتۇرۇڭلار»[3] دەپ كۆرسەتكەن.

«ئىسلام»سۆزى بىلەن «سالام» سۆزىنىڭ ئەرەبچە تۈپ يىلتىزى بىر بولۇپ، ھەر ئىككىسى «تىنچلىق»دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ. بۇ مۇسۇلمانلىقنىڭ تىنچلىقنى تەشەببۇس قىلىدىغانلىقىنى ئىپادىلىگىندىن تاشقىرى، سالاملىشىشنىڭ نەقەدەر مۇھىم ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

سالاملىشىش پۈتۈن ئىنسانىيەتنىڭ نەزىرىدە ئەڭ ئېسىل ئەنئەنە سانىلىدىغان، ھېچقانداق چىقىم تەلەب قىلمايدىغان، ئۆزى ئاسان، پايدىسى ئىنتايىن مول بىر ئىشتۇر.

---

(1) ئىمام مۇسلىم رىۋايىتى
(2) ئىمام تىرمىزى رىۋايىتى
(3) بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

سالام بېرىشنىڭ تەرتىپى

سالام بېرىشتە كىچىكلەر چوڭلارغا، ئۆتۈپ كېتىۋاتقانلار ئولتۇرغانلارغا، ئازسانلىق كۆپ سانلىققا ۋە قاتناش ئۇستىدىكىلەر پىيادىلەرگە سالام بېرىدۇ. شۇنداقلا سىرتتىن كەلگەنلەر شۇ يەردىكىلەرگە، ئەرلەر ئاياللارغا، ئېرى ئايالىغا، مېھمان ساھىبخانىغا سالام بېرىدۇ.

كىسەللەرنى يوقلاشتىكى ئەدەپ ـ ئەخلاق قائىدىلىرى

كىسەللەرنى يوقلاش كىشىلىك مۇناسىۋەتتىكى ئالاقىلارنىڭ قويۇقلىشىشىغا، ئىنتىپاقلىقنى تېخىمۇ ئىلگىرى سۈرۈشكە ۋە ئۆزئارا دوستلۇقنى كۈچەيتىشكە تۈرتكە بولىدىغان مۇھىم بىر ئامىل. كىسەللەرنى يوقلاشنىڭ پەزىلىتى ئاچ قالغانلارغا تاماق بېرىش، يېتىملەرنىڭ باشلىرىنى سىلاشتەك ساۋابلىق ۋە ياخشى ئىشتۇر. بىر ھەدىستە: «ئاچ قالغانلارغا تاماق بېرىڭلار، كىسەللەرنى يوقلاڭلار، ئەسىرلەرنى قۇتقۇزۇڭلار»[1] دەپ كەلگەن.

ئىنسان ھەرخىل كىسەللىكلەرگە دۇچار بولۇپ تۇرىدۇ. بەزى كىسەللەر ئازغىنا سەۋەبلەرنى قىلىش بىلەن شىپاسىنى تاپىدۇ، بەزى كىسەللەر ئۇيەر، بۇ يەرلەرگە ئېلىپ بېرىپ كۆپ مىقداردا ئىقتىساد سەرپ قىلىپ داۋالتىش بىلەنمۇ شىپا تاپالمايۋ بۇ ئالەمدىن ئايرىلىدۇ. شۇڭا ئىنسان كىسەللەرنى يوقلاپ بارغاندا، ئۇ كىسەل بولغان كىشىنىڭ ناھايىتى ئاجىز ھالىتىنى ئۆزىنىڭ ساق ـ سالامەت ھالىتىگە سېلىشتۇرۇش ئارقىلىق تەن ساقلىقنىڭ ھەقىقەتەن چوڭ نېمەت ئىكەنلىكىنى تونۇپ، ئۇنىڭ قەدرىگە يېتىپ، تېنى ساق ۋاقتىدا خەلقىگە ۋە ۋەتىنىگە پايدىلىق بولغان ياخشى ئىشلارنى كۆپرەك قىلىۋېلىشقا ئالدىرىشى لازىم.

كىسەللەرنى يوقلاشقا سوۋغا ئېلىپ بېرىشنى شەرت قىلىۋېلىش ياكى كىسەل بولغۇچى ئادەم بىر نەرسە ئالمايۋ كەلگەن ئادەمدىن

---

(1) ئىمام بۇخارى رىۋايىتى

رەنجىپ قېلىش ياخشى ئىش ئەمەس. چۈنكى ھەقىقىي ياخشى ئادەم قېرىندىشى بىلەن ئوچۇق چىراي ئۇچراشقانىنىڭ ئۆزىنىمۇ كاتتا شەرەپ دەپ بىلىدۇ. شۇڭا بىر ھەدىستە: «قېرىندىشىڭ بىلەن ئوچۇق چىراي ئۇچرىشىشىڭدەك ئىش بولسىمۇ، ياخشىلىقتىن ھېچ نەرسىنى كىچىك سانىما»دېيىلگەن. بۇ ھەدىسنىڭ مەزمۇنىدىن كېسەللەرنى سوۋغا ـ ھەدىيە ئالماي يوقلاپ بارسىمۇ، ئۇنىڭ بىلەن ئوچۇق چىراي ئۇچرىشىپ، روھىي جەھەتتىن تەسەللى بەرگەن ئادەمنى قەتئىي تۆۋەن كۆرۈشكە بولمايدىغانلىقى ئايان بولىدۇ. چۈنكى كېسەلنى قانچىكى كۆپ ئادەم يوقلاپ تۇرسا، روھسىز ياتقان كېسەلگە نىسبەتەن روھىي ئوزۇق بولۇپ، ئۇنىڭ كۆڭلىدە خۇرسەنلىك پەيدا بولۇپ، تېتىكلىشىپ قالىدۇ ۋە ئۆزىنى قوۋۇم ـ قېرىنداشلىرى ئىچىدە ئالاھىدە ھۆرمەتلىك ھېس قىلىدۇ-دە، شۇنىڭ بىلەن ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرى، دوست ـ يارانلىرى ۋە قوۋۇم ـ قېرىنداشلىرىگە بولغان مۇھەببىتى كۈندىن ـ كۈنگە ئېشىپ بارىدۇ.

كېسەلنى يوقلاپ بارغاندا ئۇنىڭ يېنىدا ئۇزۇن ئولتۇرۇشتىن ۋە تولا سۆزلەپ كېسەلنى بىزار قىلىشتىن ھەزەر قىلىش كېرەك. بەلكى ئۇنىڭ كۆڭلى خۇرسەن بولۇپ، روھىي تەسەللى تاپىدىغان سۆزلەرنى قىلىش لازىم.

مۇسۇلمان ئەمەس كېسەللەرنىمۇ يوقلاش ساۋابلىقتۇر

باشقا دىنىدا بولغان ئۇرۇق ـ تۇغقان، خۇلۇم ـ قوشنا ۋە يار ـ بۇرادەرلەردىن كېسەل بولۇپ يېتىپ قالغانلار بولسا، ئۇلارنى باشقا دىنىدا دەپ قاراپ تاشلىۋەتمەستىن يوقلاش ياخشى ئىش بولۇپ سانىلىدۇ. مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ بىر يەھۇدي دىنىدىكى بالىنىڭ كېسىلىنى يوقلاپ بارغانلىقى رىۋايەت قىلىنىدۇ. كېسەل بولۇپ يېتىپ

قالغان قوشنىنى گەرچە ئۇ باشقا دىندا بولسىمۇ يوقلاش تولىمۇ مۇھىمدۇر. چۈنكى بۇ مۇسۇلمانلىقنىڭ ئۇستىدىكى قوشنىدارلىق ھەققىدىن سانلىدۇ. قوشنىدارلىق ھەققى ناھايىتى مۇھىم ۋە چوڭ ھەق بولۇپ، ئۇنى ئادا قىلىش مۇھىمدۇر.

كېسەل يوقلاشتا ساقلىنىشقا تېگىشلىك ئىشلار

كېسەللەرنى يوقلاپ كىرگەن ئادەم كېسەل كىشىنىڭ قانداق كېسەلگە گىرىپتار بولغانلىقىنى سورىماسلىقى لازىم. چۈنكى مۇنداق قىلىش كېسەل كىشىنىڭ روھىنى تېخىمۇ چۈشۈرۈشكە سەۋەب بولىدۇ. بەزى كىشىلەر نادانلىقتىن كېسەل بولغۇچىنىڭ قانداق كېسەلگە گىرىپتار بولۇپ قالغانلىقىنى سورايدۇ. كېسەل بولغۇچى كېسىلىنى ئېيتىپ بەرسە، ئۇلار:" پالانى ئادەم مۇشۇنداق كېسەل بىلەن ئۇزۇن يېتىپ قېلىپ، ئاخىرى ساقيالماي ئۆلۈپ كەتكەن" دېگەندەك ئازاپلىق سۆزلەرنى كېسەلنىڭ يۈزىگە سېلىپ، ئۇنىڭغا روھىي ئازاب بولىدىغان ئىشلارغا سەۋەب بولىدۇ. شۇنداقلا، كېسەل ئادەمنىڭ يېنىدا مۇسىبەتلىك خەۋەرلەرنى ۋە ئېچىنىشلىق پاجىئەلەرنىڭ خەۋەرلىرىنى ئېيتماسلىق لازىم. چۈنكى مۇنداق قىلىش كېسەل كىشىنىڭ كۆڭلىنى ئازابلايدۇ.

سورۇن ۋە سورۇنداشلاغا مۇناسىۋەتلىك ئەدەپ-ئەخلاقلار

ئىنسانلار ھاياتلا بولىدىكەن، ئۆزئارا بىر - بىرى بىلەن ئۇچرىشىپ تۇرۇشقا ھەم توپلىشىپ ياشاشقا مۇھتاج بولىدۇ. قۇرئان كەرىم بىزگە سورۇن ۋە سورۇنداشلارغا بولغان ئەدەپ - ئەخلاق قائىدىلىرىنى ئۆگىتىپ مۇجادىلە سۈرىسىدە: ﴿ئى ئىمان ئېيتقانلار! ئەگەر (سورۇندا) بەزىلەر سىلەرگە: " ئورۇن چىقىرىپ بېرىڭلار"دېسە، ئورۇن چىقىرىپ بېرىڭلار، ئاللاھ سىلەرگە (رەھمىتىنى ۋە جەننىتىنى)كېڭەيتىپ بېرىدۇ. ئەگەر سىلەرگە (باشقىلارغا ئورۇن بوشىتىپ بېرىش ئۈچۈن) "ئورنىڭلاردىن تۇرۇپ بېرىڭلار" دېيىلسە، ئورنىڭلاردىن تۇرۇپ بېرىڭلار﴾ دەپ كەلگەن(مۇجادىلە سۈرىسى).

سورۇن توغرۇلۇق كۆپلىگەن قائىدە - يوسۇنلار بار. تۆۋەندە بۇلاردىن بەزىسىنى قىسقىچە بايان قىلىپ ئۆتىمەن:

سورۇنغا كەلگەن كىشىلەر ئۆز ئارىسىدىكى بىلىمى يۇقىرى كىشىلەرنى ۋە تالانت ئىگىلىرىنى ئاۋۋال سورۇنغا كىرىشكە تەكلىپ قىلىپ، ئاندىن شۇ بويىچە كىرىشى لازىم. سورۇنغا كەلگەن مېھمانلارنى كۈتۈۋېلىش ئۈچۈن ئۆي ئىگىسى ئورنىدىن قوپۇپ، ئۇلارغا ئېھتىرام بىلدۈرىشى، سورۇنغا كىرگەنلەر سورۇنداشلارغا «ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم» دەپ سالام بېرىپ كىرىشى، سورۇنغا كىرگەن ئادەم ئىلىم - مەرىپەت جەھەتتە ئارتۇق، ياش جەھەتتە چوڭ بولغان تەقدىردىمۇ، ئۇ سورۇنغا ئىگىلىرى كىرىپ ئولتۇرغان كىشى بىلەن ئورۇن تالىشىپ ئۇنى ئورنىدىن تۇرغۇزۇۋەتمەسلىكى لازىم. شۇنداقلا سورۇنغا كىرگەن كىشىنىڭ يېقىن ئولتۇرغان ئىككى ئادەمنىڭ رۇخسىتىنى ئالماستىن، ئۇلارنىڭ ئارىسىغا قىسىلىپ كىرىپ ئولتۇرىشى توغرا ئەمەس. سورۇنغا كەلگەن ئىلىم ئەھلىلىرىنى ۋە ياشانغان كىشىلەرنى ھۆرمەتلەش

ئۇچۇن، سورۇنداشلارنىڭ ئورنىدىن تۇرۇپ بېرىشىگە بولىدۇ. ئەمما ئۆزىنى چوڭ ساناپ، باشقىلارنى ئۆزىگە ھۆرمەت قىلدۇرۇش ئۇچۇن ئورۇنلىرىدىن تۇرغۇزماقچى بولغانلارغا تۇرۇپ بەرمەسلىك كېرەك.

سورۇندا جاي تالاشماسلىق لازىم

سورۇنغا كېچىكىپ كەلگەن ئادەم كىم بولىشىدىن قەتئىينەزەر سورۇنداشلارنى قوزغاپ قويماسلىق ئۇچۇن، قەيەردە بىكار ئورۇن تېپىلسا شۇ يەردە ئولتۇرۇشى لازىم. مەيلى سورۇنغا كەلگەن بولسۇن، مەيلى مەسجىدكە كەلگەن بولسۇن، ئۇنىڭ كىشىلەرنىڭ مۇرىلىرىدىن ئاتلاپ ئۆتۈشى توغرا ئەمەس. شۇنداقلا سورۇنغا كەلگەن ئادەم سورۇنداشلارنى قىستاپ ئولتۇرماسلىقى ۋە كەڭ ـ كەڭرى ئولتۇرۇپ بىر ـ بىرىگە راھەت بېغىشلىشى لازىم. ئەمما سورۇنغا بۇرۇن كېلىپ ئولتۇرغان ئادەم بىرەر ئۆزرە سەۋەبى بىلەن ياكى ھاجىتىنى ئادا قىلىش ئۇچۇن سورۇندىن چىقىپ كەتكەن بولسا، قايتىپ كىرگەندىن كېيىن ئۆز ئورنىغا بېرىپ ئولتۇرۇشقا ھوقۇقلۇقتۇر. بىر ھەدىستە: «قاچانكى، بىرىڭلار ئورنىدىن تۇرۇپ كېتىپ ئاندىن يەنە ئورنىغا قايتىپ كەلسە، ئۇ شۇ ئورنىدا ئولتۇرۇشقا ھەقلىقتۇر» دەپ كەلگەن.

چاقىرىلمىغان سورۇنغا بارماسلىق لازىم

چاقىرىلمىغان سورۇنغا بارماسلىق لازىم. سورۇنغا چاقىرىلغان ئادەمگە باشقا بىر ئادەم ئەگىشىپ بىللە بارغان بولسا، ئۇ كىشىنى سورۇنغا باشلاپ كىرىش ياكى كىرمەسلىك توغرىسىدا ساھىبخانىنىڭ رۇخسىتىنى ئېلىش شەرت. چۇنكى چاقىرىلمىغان مېھمان رۇخسەتسىز سورۇنغا كىرگەندە، ساھىبخان ياكى شۇ كىشى ئۇچۇن ئۇڭايسىزلىق تۇغۇلىشى ياكى سورۇننىڭ كەيپىنى بۇزىدىغان ئەھۋاللار يۈز بېرىپ

قبلىشى ئېھتىمال. شۇڭا چاقىرىلمىغان ئادەم مۇتلەق ساھىبخانىنىڭ رۇخسىتىنى ئالماستىن سورۇنغا كىرمەسلىكى كېرەك. بۇ ھەر ئىككى تەرەپ ئۈچۈن ياخشى ئىش.

سورۇننىڭ ئەدەپلىرى

دۇنيادا ھەر قانداق بىر ئىشنىڭ ئۆزىگە لايىق قائىدە يوسۇنى ۋە ئەدەپ - قائىدىلىرى بولغانىدەك، سورۇننىڭمۇ مەلۇم قائىدە - تەرتىبلىرى ۋە ئەدەپ -ئەخلاقلىرى باردۇر. ئۇچ ئادەم بولسا، ئىككىسى بىرىنى يالغۇز قويۇپ پىچىرلىشىشى ياكى ئۇ بىلمەيدىغان تىلدا سۆزلىشىشى قەتئىي تۇغرا ئەمەس. بۇ ئەخلاقلىق كىشىلەرنىڭ قىلىدىغان ئىشى ئەمەس. شۇنداقلا سورۇندا ئولتۇرغان ئادەم باشقىلارنىڭ غەيۋىتىنى قىلماسلىقى، غەيۋەت قىلغانلارغا نەسىھەت قىلىشى لازىم. سورۇندىن تۇرۇپ كەتمەكچى بولغان ئادەمنىڭ سورۇنداشلارغا «ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم» دەپ ئۇلارغا سالامەتچىلىك تىلەپ قايتىشى مۇھىم ئەدەپ - ئەخلاقلاردىن سانىلىدۇ. سورۇندىن چىققان مېھمانىنى ساھىبخانىنىڭ ئىشىك ئالدىغىچە بىللە چىقىپ ئۇزىتىپ قويۇشى ئايرىم بىر ئەخلاقىي قائىدىدۇر.

داستاندىكى ئەدەپ ـ قائىدىلەر

ئەدەپ ـ ئەخلاق ئىنسان بالىسى زىننەتلىنىدىغان ئەڭ ئېسىل كىيىم بولۇپ، ئۇ ئىنسانىنىڭ پۈتۈن ئىش ـ ھەرىكەتلىرىدە، ئولتۇرۇش ـ قوپۇشلىرىدا، ھەتتا يېمەك ـ ئىچمەكلەرنى ئىستېمال قىلىشلىرىدىمۇ تەلەب قىلىنىدۇ. ئىنسانىنىڭ كۈندىلىك تۇرمۇشىدا كەم بولسا بولمايدىغان يېيىش ۋە ئىچىشلىرىگە مۇناسىۋەتلىك ئەدەپ ـ ئەخلاقلار ھەركىم دىققەت قىلىشقا تېگىشلىك تولىمۇ مۇھىم قائىدە ـ يوسۇنلاردىن بىرىدۇر.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ساھابىلىرىدىن ئۆمەر ئىبن ئەبۇ سەلەمە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: «مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھايات ۋاقتىدا تېخى كىچىك بالا ئىدىم. داستاندا ئولتۇرسام قولۇم تاۋاقنىڭ ھەممە تەرەپلىرىدە چېپىپ يۈرەتتى. بىر كۈنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن بىر داستاندا ئولتۇرۇپ قالدىم. ئۇ ماڭا " ئەي ئوغۇل! تاماق يېيىشتىن بۇرۇن بىسمىللاھ دېگىن، ئوڭ قولۇڭ بىلەن ئالدى تەرىپىڭدىن باشلاپ يېگىن" دەپ نەسىھەت قىلغان ئىدى. شۇنىڭدىن باشلاپ مېنىڭ تاماق يېيىشىم ھەمىشە شۇنداق بولۇپ كەلدى». بۇ ھەدىس داستاندىكى ئەدەپ ـ قائىدىلەر ئۇچۇن بىردىنبىر دەستۇردۇر.

ئىمام غەززالىي «ئىھيا» ناملىق ئەسىرىنىڭ داستاندا ئولتۇرۇشتىكى ئەدەپ ـ ئەخلاقلار ھەققىدىكى بۆلۈمىدە مۇنداق دەپ يازغان: «غەزالىنىشىنىڭ ئەدەپ ـ قائىدىلىرىنى تۆۋەندىكىچە ئىخچاملاشقا بولىدۇ: تاماقنى يېيىشتىن بۇرۇن بىسمىللاھ دېيىش، تاماقنى ئوڭ قولدا يېيىش، ئۆزىنىڭ ئالدىدىن ئېلىپ يېيىش، تاماققا باشقىلاردىن ئاۋۋال قول ئۇزاتماسلىق، تاماققا ۋە ئۇنى يەۋاتقان

كىشىلەرگە تىكىلىپ قارىماسلىق، تاماقنى بەك تېز يېمەسلىك، ئالدىرىماي، يۇمشاق چاينىپ يېيىش، تاماقنى ئېغىزىغا ئارقا ـ ئارقىدىن سېلىۋەرمەسلىك، ئاغزىدىكىنى يۇتۇپ بولۇپ، ئالدىرىماسلىق ئېلىش، تاماقنى بەك كۆپ يىمەسلىك، مېھمانلارنى تاماققا كۆپ زورلىماسلىق ۋە باشقىلاردۇر».

يېمەك ـ ئىچمەكنىڭ ئەدەپ ـ قائىدىلەر

«قابۇسنامە» نامىلىق داڭلىق داكتىك ئەسەرنىڭ ئاپتورى شەمسۇلمائالى ئەبۇلھەسەن ۋەشمېرگىر كىتابىنىڭ «يېمەك ـ ئىچمەك ئەدەپلىرى» دېگەن بۆلۈمىدە مۇنداق دەپ يازغان: «تاماق يېگەندە ئۇنى ھەزىم قىلالايدىغان مىقداردا يېگىن، كۆپ يېمە. ئەگەر بىر قانچە كىشى ياكى كۆپ كىشىلەر بىلەن بىللە تاماق يېيىش توغرا كەلسە، كۆپچىلىك تاماققا ئولتۇرۇشتىن بۇرۇن تاماققا ئولتۇرمىغىن. ئەگەر ئۆيۈڭدە مېھمان قوبۇل قىلساڭ، مېھمانلار كېلىپ داستىخانغا ئولتۇرۇشتىن ئىلگىرى تاماقنى داستىخانغا ئەكىلىپ قويما. تاماق يېگەندە ئالدىرىماي، ئاستا ـ ئاستا يېيىشنى ئادەت قىل. تاماق يېگەندە بېشىڭنى تۆۋەن تۇتقىن. كىشىنىڭ يۈزىگە ۋە قولىغا ئالغان، ئاغزىغا سالغان لوقمىسىغا قاراش ناھايىتى ئەيىبتۇر. ئەمدى ساڭا مۇنداق بىر ھېكايىنى سۆزلەپ بېرەي: ساھىب كاپى دېگەن بىر پادىشاھ ئۆتكەن ئىكەن. ئۇ پادىشاھ بىر كۈنى ئۆزىنىڭ كاتىپ ـ خادىملىرى بىلەن تاماق يەپ ئولتۇرۇپ، بىرىنىڭ قوشۇقىدا بىر تال قىل تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ قېلىپ، ئۇ كىشىگە: "قوشۇقۇڭدا بىر تال قىل بار، ئېلىپ تاشلىۋەت" دەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ كىشى قوشۇقىنى تاشلاپ تاماق يېمەستىن چىقىپ كېتىپتۇ. مەجلىس ئەھلى پەرىشان بولۇپتۇ. پادىشاھ ئۇ كىشىنى چاقىرتىپ:" نېمە ئۈچۈن تاماق يېمەي چىقىپ كەتتىڭ؟"دەپ سوراپتۇ. ئۇ كىشى:" قولۇمغا ئالغان

لوقمىدا بىر تال قىلنى كۆرۈپ تۇرغان كىشىنىڭ ئالدىدا قانداقمۇ تاماق يېگىلى بولسۇن؟ "دەپتۇ. پادىشاھ بۇنى ئاڭلاپ قاتتىق خىجىل بولۇپ كېتىپتۇ».

ئۆيگە كىرىشتىكى ئەدەپ ـ ئەخلاق قائىدىلىرى

ئىنسان ئىجتىمائىي مەخلۇقات بولغانلىقتىن، ئۇ ئۆزى يالغۇز ياشاپ ئۆتەلمەيدۇ. بەلكى جەمئىيەتتىكى ئىنسانلار بىلەن ئارىلىشىپ ئۆتۈشكە مۇھتاجدۇر. ئىنسان تەبىئىتى ئەسلىدە ياخشىلىقنى سۆيىدىغان، يامانلىقتىن نەپرەتلىنىدىغان قىلىپ يارىتىلغان بولۇپ، گۈزەل ئەخلاقلارغا ئىنتىلىدۇ. ئىنسانلار ياشاۋاتقان بۇ جەمئىيەت ئۇلاردىن ھەر ئىشتا قائىدە ـ يوسۇنلۇق بولىشىنى تەلەب قىلىدۇ. دۇنيادا ھەر قانداق بىر ئىشنىڭ ئۆزىگە لايىق قائىدە ـ يوسۇنى ۋە ئۆزىگە خاس ئەدەپ ئەخلاقى باردۇر. بىراۋنىڭ ئۆيىگە كىرىشتە ئۆي ئىگىسىدىن رۇخسەت سوراپ كىرىشمۇ شۇ ئەدەپ ـ ئەخلاق قائىدىلىرىدىن بىرىدۇر.

مۇسۇلمانلارنىڭ ئەنئەنىلىرى، گۈزەل ئەدەپ ـ ئەخلاق قائىدىلىرى ئىنتايىن كۆپ. مېھمان بولۇش، ئولتۇرۇپ ـ قوپۇش، يەپ ـ ئىچىش، سۆزلىشىش، ئۇخلاش، تازىلىق، سالاملىشىش، ئىشىكتىن كىرىش قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسىدە بەلگىلىك ئەدەپ ـ قائىدىلەر بار. تۆۋەندە ئۆيگە كىرىشنىڭ ئەدەپ ـ قائىدىلىرى ھەققىدە توختىلىمىز: بىراۋنىڭ ئۆيگە كىرمەكچى بولغان ئادەم ئاۋۋال ئىشىكنى چېكىپ، ئۆي ئىگىسىدىن رۇخسەت سوراپ كىرىشى، رۇخسەت قىلىنمىسا قايتىپ كېتىشى لازىم. ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە مۇنداق تەلىم بەرگەن:﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْنِسُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَى أَهْلِهَا ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ. فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فِيهَا أَحَدًا فَلَا تَدْخُلُوهَا حَتَّى يُؤْذَنَ لَكُمْ وَإِنْ قِيلَ لَكُمُ ارْجِعُوا فَارْجِعُوا هُوَ أَزْكَى لَكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ. لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ مَسْكُونَةٍ فِيهَا مَتَاعٌ لَكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا

تَكْتُمُونَ﴾يەنى ﴿ ئى ئىمان ئېيتقانلار! باشقىلارنىڭ ئۆيلىرىگە (كىرىشكە) ئىجازەت سورىمىغىچە ۋە ئۆي ئىگىسىگە سالام بەرمىگىچە كىرمەڭلار، بۇ سىلەر ئۈچۈن تولىمۇ ياخشىدۇر. ۋەز- نەسىھەت ئېلىشىڭلار ئۈچۈن (بۇ تەۋسىيە قىلىندى). ئەگەر باشقىلارنىڭ ئۆيلىرىدە ھېچ ئادەم بولمىسا سىلەرگە ئىجازەت بېرىلمىگىچە كىرمەڭلار، ئەگەر سىلەرگە «قايتىڭلار» دېيىلسە قايتىپ كېتىڭلار، قايتىپ كېتىش سىلەر ئۈچۈن ئەڭ ياخشىدۇر، ئاللاھ سىلەرنىڭ قىلمۇاتقان ئەمەللىرىڭلارنى بىلىپ تۇرغۇچىدۇر. ئىچىدە سىلەرگە ئائىت نەرسە-كېرەكلەر بولغان، تۇرالغۇ بولمىغان ئۆيلەرگە كىرسەڭلار، سىلەرگە ھېچ گۇناھ يوقتۇر ئاللاھ سىلەرنىڭ ئاشكارىلىغىنىڭلارنىمۇ، يوشۇرغىنىڭلارنىمۇ بىلىپ تۇرىدۇ ﴾[1]. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر ھەدىستە: «رۇخسەت ئۇچ قېتىم سورىلىدۇ. رۇخسەت بېرىلسە كىرىڭ. ئەگەر رۇخسەت بېرىلمىسە قايتىپ كېتىڭ» دەپ كۆرسەتكەن.

ئىشىكتىن كىرىشتە ئاۋۋال چوڭلار، بىلىم ئەھلىلىرى، ئاندىن تەرتىپ بويىچە ياشلار كىرگىنى ياخشى. باللار ئاتا - ئانىلارنىڭ ئۆيلىرىگە كىرگەندە، ئاۋۋال ئۇلارغا سالام بەرگەندىن كېيىن، شۇ ھامان كېچىكمەستىن ئەڭ گۈزەل ۋە ئېسىل ئىبارىلەر بىلەن ئۇلاردىن ھال - ئەھۋال سورىشى زۆرۈردۇر.

ئۆيگە كىرىشتە ئەدەپسىزلىك سانىلىدىغان ئىشلار

گەرچە بىراۋنىڭ ئۆيىگە كېلىدىغانلىقىنى ئالدىنئالا خەۋەر بېرىپ قويغان بولسىمۇ، ئۇنىڭ ئۆيىگە كىرىشتە ئىشىكنى قاقماستىن ياكى

(1) نۇر سۈرىسى 27- 29- ئايەتلەر

ئالدىراپ سالام بەرمەستىن كىرىش، ئىشىكنى سىلىق قاقماستىن ئۆي ئىگىسىنى ۋە قوشنىلىرىنى بىئارام قىلمىدىغان شەكىلدە قاتتىق قېقىش ياكى ئۇچ قېتىمدىن ئارتۇق قېقىش ئەدەپسىزلىكتۇر. شۇنداقلا بىراۋنىڭ، قوشنىلارنىڭ، باللارنىڭ تاقاقلىق تۇرغان ئىشىك ـ دەرۋازىلىرىدىن ماراپ قاراش بەكمۇ ئەدەپسىزلىكتۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداقلارغا ئاچچىقلىنىپ: «بىراۋنىڭ ئۆيگە ئىشكىتىن ياكى تۆشۈكتىن رۇخسەتسىز ماراپ قارىغان ئادەمنىڭ كۆزىنى ئويۇۋەتسەمۇ بولىدۇ» دەپ سۆككەن. چۈنكى مۇنداق قىلىش ھەم ئەدەپسىزلىك ھەم باشقىلارنىڭ مەخپىيەتلىكىگە قىلىنغان ئېغىر خيانەتتۇر.

ئاتا ـ ئانىلارنىڭمۇ باللىرىنىڭ ياتاقلىرىغا ئىشىكنى چېكىپ، رۇخسەت سورىماستىن خالىغانچە كىرمەسلىكى، باللارنىڭمۇ ئاتا ـ ئانىسىنىڭ ياتىقىغا مەيلى كۈندۈزى، مەيلى ئاخشاملىرى ئىشىكنى سىلىق چېكىپ رۇخسەت ئالماستىن كىرمەسلىكى لازىم. چۈنكى مۇنداق قىلىش ئاتا ـ ئانىلار بىلەن باللار ئوتتۇرىسىدىكى ئېپىەت ـ ھايانىڭ ئاجىزلىشىپ قېلىشىغا، ئارىسىدىكى ھۆرمەت ـ ئېھتىرامنىڭ سۇسلىشىپ قېلىشىغا سەۋەب بولىدۇ. بىر ئائىلىنىڭ باللىرىمۇ بىر ـ بىرىنىڭ ياتاقلىرىغا كىرىشتە ئەلۋەتتە ئىشىكنى چېكىپ، رۇخسەت سوراپ كىرىشى ئەدەپ ـ ئەخلاقنىڭ جۈملىسىدىندۇر.

ئائىلە ھاياتىدىكى بىر يۈرۈش ئەدەپ-ئەخلاقلار

ئىسلام دىنى جەمئىيەتنىڭ ئۇل تېمى بولغان ئائىلىگە زور ئەھمىيەت بەرگەن. ئائىلە ھاياتىغا مۇناسىۋەتلىك ئەدەپ-ئەخلاقلارنىڭ بەزىسى تۆۋەندىكىچە:

1. ئۆيگىزگە كىرگەندە ۋە چىققاندا، ئىشىكنى قولىگىز بىلەن سىلىق يېپىڭ. ھەرگىز ئۇنى قاتتىق ياپماڭ ياكى ئۇنى ئۆزلىكىدىن قاتتىق يېپىلىشىغا قويۇپ بەرمەڭ. چۈنكى مۇنداق قىلىش سىز مەنسۇپ بولغان ئىسلام دىنىنىڭ ئەخلاقىغا ئۇيغۇن كەلمەيدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «يۇمشاقلىق قايسى نەرسىگە كىرسە، ئۇنى چىرايلىقلاشتۇرىدۇ، ئۇ قايسى نەرسىدىن يۇلۇپ ئېلىنسا، شۇ نەرسىنى سەتلەشتۇرىۋېتىدۇ»[1] دەپ كۆرسەتكەن.

2. ئۆيگىزگە كىرگەندە ياكى چىققاندا، ئۆيدىكىلەرگە ـمەيلى ئۇلار چوڭ ياكى كىچىك بولسۇن، مەيلى ئەر ياكى ئايال بولسۇن- سالام بېرىشنى ئۇنۇتماڭ. مۇسۇلمانىنىڭ سالىمى «ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم»دىن ئىبارەت بولۇپ، بۇ ئىسلامنىڭ شۇئارى ۋە مۇسۇلمانىنىڭ ئۇنۇتۇلمىدۇر. بۇنداق ئېسىل بىر سالامنى قويۇپ" خەيرلىك ئەتىگەن"ياكى" ياخشىمۇسىز" لارغا ئوخشاش مۇسۇلمان ئەمەس قوۋملەرنىڭ سۆزلىرىنى دورىماڭ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇسۇلمانلارغا ئىسلامي سالام بېرىشنى ئۆگەتكەن. ئۇ خىزمەتچىسى ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا تەلىم بېرىپ: «ئى ئوغلۇم! ئۆيۈڭگە كىرگىنىڭدە، ئۆيدىكىلەرگە سالام بەرگىن. مۇنداق قىلىش سەن ۋە ئۆيۈڭدىكىلىرىڭ ئۈچۈن بەرەكەتلىك

(1) ئىمام مۇسلىم رىۋايىتى

ئىشتۇر»[1] دەپ كۆرسەتكەن.

3. ئۆيگىزگە كىرگىنىڭىزدە، ئۆي ئىچىدىكىلەرنى چۆچۈتۈۋەتمەسلىك ئۈچۈن ئايىاق تېۋىشىڭىز بىلەن ياكى گېلىڭىزنى قېرىش بىلەن ئۇلارغا سېزىنىڭ كىرگىنىڭىزنى بىلدۈرۈپ كېرەك. جابىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى: «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىزنى كېچىدە ئۆيىمىزنىڭ ئىشىكىنى قاتتىق قېقىشتىن ۋە ئەھلىمىزگە تۇيۇقسىز كىرىشتىن توسقان»[2].

4. ئۆيگىزدىكىلەردىن بىرەرسى ئۆزىنىڭ ھۇجرىسىدا بىر ۋاقىتتا ئۇنىڭ يېنىغا كىرمەكچى بولسىڭىز ئىشىكنى چېكىپ، رۇخسەت سوراپ كىرىڭ، ھەرگىز ئۇسسۇپ كىرمەڭ. بىر ئادەم پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن:«ئانامنىڭ يېنىغا كىرىش ئۈچۈنمۇ رۇخسەت سورامدىمەن؟» دەپ سورىغاندا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا: «ھەئە، ئەلۋەتتە رۇخسەت سورايسەن» دەپ جاۋاب بەرگەن. ئۇ ئادەم:« ئى ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى! مەن ئانام بىلەن بىر ئۆيدە تۇرىۋاتىمەنغۇ» دېگەندە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام : «شۇنداق بولسىمۇ رۇخسەت سورىشىڭ كېرەك» دەيدۇ. بۇ ئادەم يەنە:« ئى ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى! مەن ھەمىشە ئانام بىلەن بىللىغۇ» دېگەندە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا: «ئاناڭنى يالىڭاچ ھالىتىدە كۆرۈپ قېلىشنى ياقتۇرامسەن؟» دەيدۇ، بۇ ئادەم:«ياق»دېگەندە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا: «ئۇنداقتا، ئاناڭنىڭ ھۇجرىسىغا كىرىش ئۈچۈن ھەر ۋاقىت ئاناڭدىن

(1) تىرمىزى رىۋايىتى

(2) بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

رۇخسەت سورىغىن»[1] دەيدۇ

5. بىراۋنىڭ ئىشىكىنى قاقىقىنىڭىزدا، سىرتتا ئىشىكنى قېقىۋاتقان بىرىنىڭ بارلىقىنى بىلدۈرگىچىلىك دەرىجىدە يۇمشاق ۋە سىلىق قېقىڭ. ھەرگىز ئىشىكنى قاتتىق قېقىپ، ئۆي ئىگىسىنى چوچۇتىۋېتىدىغان قوپاللىقنى قىلماڭ. بىر كۈنى بىر ئايال ئىمام ئەھمەد ئىبن ھەنبەلنىڭ ئىشىكنى قاتتىق قېقىپ، ئەدەپسىزلىك قىلغانىدا، ئىمام ئەھمەد ئۇنىڭغا: «بۇ ساقچىلارنىڭ ئىشىك قېقىشى بولىدى» دېگەن ئىكەن.

ساھابىلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئىشىكى ناھايىتى يۇمشاقلىق بىلەن تىرناقلىرىنى ئىشلىتىپ قاقاتتى.

بىراۋنىڭ ئىشىكنى قاققانىدا، ھەر بىر قېقىش ئارىلىقىدا، ئۆي ئىگىسىگە نامازدا بولسا، ئۇنىڭدىن بىكار بولغىچىلىك، تائام ئۈستىدە بولسا، ئاغزىدىكى لوقمىسىنى ئالدىرىماستىن يۇتىۋالغۇچىلىك پۇرسەت بېرىش كېرەك.

ئىشىكنى قېقىش ئۇچ قېتىمدىن ئارتۇق بولمايدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «رۇخسەت سوراش ئۇچ قېتىم بولىدۇ. ئۇچىنچى قېتىمدىمۇ ئىشىك ئېچىلمىسا قايتىپ كېتىش كېرەك»[2] دەپ كۆرسەتكەن.

6. بىراۋنىڭ ئىشكىنى قاققانىدا، ئىشكىنىڭ ئۈدۈلىدا تۇراۋالماستىن، ئىشىكنىڭ يان تەرىپىدە تۇرۇش گۈزەل ئەخلاقتىن سانىلىدۇ. «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىراۋنىڭ ئىشكىنىڭ ئالدىغا كەلگىنىدە،

(1) ئىمام مالىك رىۋايىتى
(2) بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

ئىشكىنىڭ ئوڭ ياكى سول تەرىپىدە تۇراتتى، ئىشىككە يۈزىنى قىلىپ تۇرمايتتى»[1]. ئىشىكتىن كىرگەندە، ئاۋۋال ئۆي ئىگىسىگە سالام بېرىش، ئىشىكتىن كىرگىچە ئىياغلارنى قېقىپ، سۈرتۈپ، تازىلاپ كىرىش، ئۆينىڭ ئىچى پايانداز سېلىنغان بولسا ئۇنىڭغا ئىياغنى چىقىرىپ كىرىش لازىم.

7. بىراۋنىڭ ئىشىكىنى قاققاندا، ئۆي ئىگىسىنىڭ «كىم» دېگەن سوئالىغا،«مەن»دەپ جاۋاب بەرمەستىن، بەلكى ئۆزىنىڭ ئىسمىنى ئېنىق ئېيتىش لازىم. جابىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى: «مەن بىر كىشىنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئىشىكىنى قاققىنىمدا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ : «كىم» دەپ سورىغان سوئالىغا «مەن» دەپ جاۋاب بېرىۋىدىم. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىرنى ياقتۇرمغان قىياپەتتە: «مەن، مەن؟» دەپ ئىشكىنى ئاچتى»[2].

8. بىراۋنىڭ ئالدىن خەۋەر بەرمەستىن زىيارەت قىلغىنىڭىزدا، قايسىبىر ئۆزرىسى سەۋەبلىك سىزنى قوبۇل قىلالمايدىغانلىقىنى ئېيتىپ سىزدىن ئۆزۈر سورىسا، ئۆزرىسىنى قوبۇل قىلىشىڭىز ۋە ئۇنىڭدىن رەنجىپ قالماستىن قايتىپ كېتىشىڭىز لازىم. ئەگەر زىيارىتىڭىزنى قوبۇل قىلغىنىدا، ئالدىن خەۋەر قىلالمىغانلىقىڭىز ئۈچۈن ئۇنىڭدىن ئۆزۈر سورىشىڭىز لازىم. ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە: ﴿ وَإِنْ قِيلَ لَكُمُ ارْجِعُوا فَارْجِعُوا هُوَ أَزْكَى لَكُمْ ﴾يەنى﴿ئەگەر سىلەرگە قايتىڭلار دېيىلسە، قايتىپ كېتىڭلار، بۇ سىلەر ئۈچۈن ئەڭ ياخشىدۇر﴾[3] دەيدۇ.

(1) ئەبۇداۋۇد رىۋايىتى
(2) بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى
(3) نۇر سۈرىسى28-ئايەت

9. بىراۋ سىزنى ئۆيىگە باشلىغاندا، ئۆينىڭ ھەر تەرىپىگە سىنچىلاپ بېقىشتىن، ئۆيدىكىلەرگە تىكىلىپ قاراشتىن، شۇنداقلا ئۆيگە تەكلىپ قىلىشتىن بۇرۇن ئۆي ئىچىگە قاراشتىن ھەزەر قىلىڭ. مۇنداق قىلىش ئىسلام ئەخلاقىغا ئۇيغۇن كەلمەيدىغان ئەيىب ئىشتۇر. بىر كىۋنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۆيدە چېچىنى تارىۋاتاتتى، بىر ئادەمنىڭ ئۇنىڭغا سىرتتىن قارىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قېلىپ، ئۇ ئادەمگە: «سېنىڭ مۇنداق قارىۋاتقانلىقىڭنى بىلگەن بولسام، ئىككى كۆزۈڭنى ئويۇۋاتقان بولاتتىم، ئۆيگە كىرىشكە رۇخسەت سوراشتىن مەقسەت پەقەت ئۆي ئەھلىنى تەييارلىقسىز ھالىتىدە كۆرۈپ قالماسلىق ئۈچۈندۇر»[1] دېگەن.

10. بىراۋنىڭ زىيارەت قىلغىنىڭىزدا، ئۆيگە سىلىق كىرىڭ، ئايىاقلىرىڭىزنى سىلىق سېلىپ، مەخسۇس جايدا رەتلىك قويۇڭ، ئايىاقلارنى سېلىش ۋە كىيىش تەرتىبلىرىگە ئەھمىيەت بېرىڭ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «سىلەر ئايىاقلىرىڭلارنى كىيمەكچى بولغىنىڭلاردا ئىشنى ئوڭ تەرەپتىن باشلاڭلار، ئايىاقلارنى سېلىشتا ئىشنى ئاۋۋال سول تەرەپتىن باشلاڭلار»[2] دەپ كۆرسەتكەن.

11. ساھىبخان بىلەن ئولتۇرىدىغان ئورنىڭنى توغرىسىدا تارتىشماڭ. ساھىبخان قەيەرگە تەكلىپ قىلسا، شۇ يەردە ئولتۇرۇڭ. كۆپ تەكەللۇپ قىلماڭ. «مېھمان قويدىن ياۋاش بولىدۇ» دېگەن سۆز بار. بەلكى ساھىبخاننىڭ ئۇنى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلغان جاي سىز ۋە ساھىبخان ئۈچۈن ئەڭ ياخشى ۋە مۇناسىب جاي بولىشى مۇمكىن.

ساھىبخاننىڭ ئۆيىدە تۇرىۋاتقىنىڭىدا، خۇددى تەكشۈرۈشكە

(1) بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى
(2) مۇسلىم رىۋايىتى

كەلگەن كىشىدەك ئۆي ئىچىگە سىنچىلاپ قاراپ يۈرمەك، بىپىسىق نەرسىنى ئاچماق، سىزنى باشلىمىغان ھۇجرىلىرىغا كىرمەك.

12. بىراۋنىڭ زىيارەت قىلىش ئۈچۈن مۇناسىپ كۈن ۋە مۇناسىپ ۋاقىتنىڭ تاللاش كېرەك. زىيارەت قىلغاندا، بەك ئۇزۇن ئولتۇرۇپ ساھىبخانىنى زېرىكتۈرىدىغان ئىشنى قىلماق. بىراۋنىڭ تاماق ۋاقتىدا، ئۇخلايدىغان ۋاقتىدا ۋە دەم ئالىدىغان سائىتىدە زىيارەت قىلىشتىن ساقلىنىڭ.

13. قانداقلا بىر جايغا كىرگىنىڭىزدە ئولتۇرغانلارنىڭ ھەممىسىگە سالام قىلىپ كىرىڭ. قول ئېلىشىپ كۆرۈشمەكچى بولغىنىڭىزدا، ئىشنى سورۇننىڭ چوڭىدىن باشلاڭ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ ماۋزۇدا: «ئاۋۋال چوڭىدىن باشلاڭلار»[1] دەپ كۆرسەتكەن.

14. بىرەر سورۇنغا كەلگىنىڭىزدە ئىككى كىشىنىڭ ئوتتۇرىسىغا كىرىپ ئولتۇرىۋالماڭ، بەلكى ئۇلارنىڭ ئوڭ ياكى سول تەرىپىدىن ئورۇن ئېلىڭ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام : «ئىككى ئادەمنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئولتۇرىۋالماڭلار»[2] دەپ كۆرسەتكەن.

15. ئۈچ كىشى بىر يەردە ئولتۇرىۋاتقان بولساڭلار، ئۇلارنىڭ بىرىنى قايرىپ قويۇپ، يەنە بىرى بىلەن پىچرلاشماڭ. بۇ ئەدەپسىزلىكتۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام : «ئۈچ كىشى بار يەردە، ئىككىسى بىر-بىرى بىلەن پىچرلاشمىسۇن»[3] دەپ كۆرسەتكەن. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام"ئەگەر ئۇلار تۆت كىشى بولسىچۇ؟" دەپ سورالغىنىدا، «ئۇ

(1) ئىمام مۇسلىم رىۋايىتى
(2) ئەبۇداۋۇد رىۋايىتى
(3) ئىمام مالىك ۋە ئەبۇداۋۇد رىۋايىتى

ۋاقىتتا ھېچ ۋەقەسى يوق»[1] دەپ جاۋاب بەرگەن. بۇ يەردىكى مەنئى كىشىلەرنىڭ كۆڭلىنى رەنجىتمەسلىك ئۈچۈندۇر. چۈنكى ئىككى كىشىنىڭ ئۇچىنچى كىشىنى قارىتىپ قويۇپ پىچىرلىشىشى ئۇچىنچى كىشىنىڭ كۆڭلىنى بىئارام قىلماي قالمايدۇ.

16. بىر يەرگە كىرىش ياكى چىقىشتا ياشتا ياكى ئىلمىدە چوڭلارغا يول بېرىڭ. ئەگەر قايسىسىنىڭ چوڭ ئىكەنلىكىنى بىلەلمىسىڭىز، ئوڭ تەرەپتىكىلەرگە يول قويۇڭ. بىر نەرسە تەقدىم قىلىشتىمۇ ئاۋۋال چوڭلارغا بېرىڭ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ: «چوڭنىڭ ھەققىنى بەرگىن»[2] دېگەن سۆزى بۇ مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

17. ئاتا-ئانىڭزنىڭ ئالدىدا ھەمىشە ئەدەپلىك بولۇڭ. چۈنكى ئۇلارغا ئەڭ ئەدەپلىك ۋە ئەڭ ياخشى، سىلىق مۇئامىلىگە ھەقلىقتۇر. بىر ئادەم پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن" ياخشىلىق قىلىشىم ئۈچۈن ئەڭ ھەقلىق كىشىم كىم؟" دەپ سوريغاندا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭ ھەر قېتىملىق سوئالىغا «ئاناڭ»دەپ جاۋاب بېرىپ، تۆتىنچى قېتىمدا: «داداڭ»[3] دەپ جاۋاب بەرگەن.

يول يۈرگەندە ھەرگىز ئۇلارنىڭ ئالدىدا ماڭماڭ، تائامغا ئۇلاردىن بۇرۇن قول ئۇزاتماڭ، ئۇلار ئولتۇرۇشتىن ئاۋۋال سىز ئولتۇرماڭ، ئۇلار سۆزلەشتىن ئاۋۋال سىز سۆز قىلماڭ.

18. مەسجىدكە ياكى قانداقلا بىر سورۇنغا بارغاندا ياكى بىرەر مېھمانىنى كۈتۈۋېلىشقا چىققاندا، چىرايلىق كىيىنىپ، چاچ-ساقلىڭزنى

(1) ئالدىنقى مەنبەدىن.
(2) بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى
(3) بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

تاراپ، خۇشپۇراقلىق ئەترلەرنى چېچىپ چىقىڭ. يېقىمسىز ھىدىڭىز بىلەن باشقىلارنى بىئارام قىلىشتىن ساقلىنىڭ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام «سىلەر باشقىلارنىڭ ئالدىغا چىقماقچى بولغىنىڭلاردا، ئۆزۈڭلارنى تۈزەپ چىقىڭلار. چۈنكى ئاللاھ گۈزەلدۇر، ئۇ گۈزەللىكنى ياقتۇرىدۇ»[1] دېگەن.

19. سىز بىرىنىڭ ئۆيىگە مېھمان بولۇپ بارغىنىڭىزدا، ئۇنىڭ شارائىتىغا رىئايە قىلىشنى بىلىڭ، ئۇنىڭ ۋاقتىنى ئىسراپ قىلماڭ، ئۇنىڭغا ئېغىرلىق سالماڭ، ئۇنى ئاسراشنى بىلىڭ. ئاتىلىرىمىز: «ئۆزىنى سورىغان شە سوراپتۇ» دەيدىغان ھېكمەتلەرنى قالدۇرغان.

شۇنىڭدەك، سىزگە بىرى مېھمان بولۇپ كەلگەندە، ئۇنىڭ ھۆرمىتىنى ياخشى قىلىڭ. بۇ يېمەك-ئىچمەكتە ھەددىدىن ئاشۇرىۋېتىپ ئىسراپ قىلىڭ دېگەنلىك ئەمەس. بۇنىڭدا نورمالللىقنى ساقلاڭ، ئەمما ھۆرمەت-ئىكرامدا قانچىلىك ئاشۇرالسىڭىز شۇنچىلىك ئاشۇرۇپ قىلىڭ. چۈنكى بۇ سىزدىن ئوچۇق كۆڭۈل ۋە تەبەسسۇمدىن باشقا ھېچ نەرسە تەلەب قىلمايدىغان ئىش.

20. تۇغقانلىرىڭىزدىن ياكى دوستلىرىڭىزدىن ۋە ياكى قوشنىلىرىڭىزدىن ياكى خىزمەتداشلىرىڭىزدىن بىرەرسى كېسەل بولۇپ قالسا، ئۇنى زىيارەت قىلغان تۇنجى كىشى سىز بولۇشقا تىرىشىڭ. بىلىڭكى، بۇ چوڭ ساۋابلىق ئىبادەتتۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «كىمكى بىر كېسەلنى يوقلايدىكەن، ئۇ ئاللاھنىڭ رەھمىتى ئىچىدە بولىدۇ، ئۇ كېسەلنىڭ يېنىدا ئولتۇرغىنىدا بۇ رەھمەت ئۇنى تېخىمۇ

(1) ئىمام مۇسلىم رىۋايىتى

تولـۇق قورشـايدۇ»[1] دېـگەن. كېسـەل يوقلاشـتا ئۇنـلۇك ئەدەپ-ئەخلاقلىرىغا رىئـايە قىلىشـنىمۇ ئونۇتمـاڭ. كېسـەلنىڭ يېنىـدا ئـۇزۇن ئولتۇرۇشۇالمـاڭ، كـۆپ سـۆزگە سـالماڭ، كـۆڭلى بۇزۇلـدىغان سـۆز ۋە خەۋەرلەرنى ئۇنىڭغا ئېيتماڭ. ئۇنىڭغا ئېيتىشقا تېگىشلىك بولغان شـۇم خەۋەرنـى ئېيتمـاقچى بولغانـدا، ئـۇنى مۇقەددىمسـىز ھالـدا، توسـاتتىن ئېيتماڭ.

21. مېھماندارچىلىقلاردا ياكى قايسىبىر سـورۇندا يېقىنلىرىڭـز بـىلەن سۆھبەتلىشـىپ ئولتـۇرغىنىڭىزدا، ئـاۋازىڭىزنى ئوتتۇرھـال قىلمـاڭ. ئـاۋازىڭىزنى ئېھتىياجغـا قـاراپ چىقىرىـڭ. قـاتتىق سـۆزلەپ باشـقىلارنى راھەتسـىز قىلمـاڭ. قۇرئـان كەرىـم لۇقمـان ھەكىمنـڭ ئوغلىغـا قىلغـان ۋەسـىيىتىنى بايـان قىلـىپ مۇنـداق دېـگەن:﴿ وَاغْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ﴾ يەنى﴿ئاۋازىڭنى يۇقىرى قىلمىغىن﴾[2].

22. كىشـىلەر بـىلەن سۆھبەتلەشـكىنىڭىزدە، قارشـى تەرەپنىـڭ كۆڭلىنى ئاسرىشىڭىز لازىم. بـىراۋ سـىزگە سـۆزلەۋاتقاندا، سـۆزلىگۈچىنىڭ كـۆزىگە قـاراپ جـىم ئولتـۇرۇپ تىڭشـاڭ، ئۈيـاق-بۇياققـا قاراشـتىن ۋە كۆزىڭىزنى ئۇنىڭ كۆزىدىن قاچۇرۇشتىن قـاتتىق ھەزەر قىلـڭ. چـۈنكى مۇنـداق قىلىـش سـۆزلىگۈچىنى بىئـارام قىلـىپ قويـدۇ. لۇقمـان ھەكـىم ئوغلىغا: «ئوغلۇم! سەن چىرايلىـق سۆزلەشـنى ئۆگەنگىنىڭـدەك چىرايلىـق ئاڭلاشنىمۇ ئۆگەنگىن» دېگەن ئىكەن. سـۆزلىگۈچىگە پۈتـۈن دىققىتىنـى بېغىشلاش ۋە ئۇنـلۇك كـۆزىگە قـاراپ تـۇرۇپ ئـاڭلاش چىرايلىـق ئاڭلاشـقا كىرىـدۇ. ھەتتـا ئـۇ سـىز بىلـدىغان بـىر مەسـىلىنى سـىزگە

(1) ئىمام ئەھمەد، ئىبنى ھىببان رىۋايىتى
(2) لۇقمان سۈرىسى19-ئايەت

چۈشەندۈرمەكچى بولغىنىدا، سىز بۇ مەسىلىنى بىلىدىغانلىقىڭىزنى ئۇنىڭغا چاندۇرماستىن، سۆزنىگە قۇلاق سېلىشىڭىز لازىم. مانا بۇ، ئىسلام ئەخلاقىدۇر. ئەمما مۇنازىرە قىلىشىش، ئۆگىنىش قىلىش بۇنىڭغا ئوخشمايدۇ، ئۇنىڭدا بەس-مۇنازىرە بولىدۇ.

23. سۆھبەتنىڭ ئەخلاقلىرىدىن بىرى شۇكى، سۆزلىگۈچىنىڭ سۆزلىرىدىن سىز چۈشىنەلمىگەن مەسىلىلەر ھەققىدە سوئال قىلىشنى ئۇ كىشى سۆزىنى تۈگىتىپ بولغىچە قويۇپ تۇرۇپ، ئۇنىڭغا سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇش پۇرسىتىنى بېرىڭ.

شۇنىڭدەك، سۆھبەتتە يېقى قايسى بىر سورۇندا باشقىلار بىلەن ئولتۇرغاندا، ئۇلاردىن بىرى قايسىبىر مەسىلىدىن سورالسا، سىز ئۇنىڭغا جاۋاب بېرىشكە ئالدىرىماڭ. ئەگەر سىزنىڭ رەيىڭىزنى سورىسا يېقى سوئالنى سىزدىن سورىغان بولسا، بۇ ۋاقىتتا جاۋاب بەرمىڭىز بولىدۇ.

ئۇچىنچى بۆلۈم

ئائىلىنىڭ بۈزۈلۈشى

ئەر ـ خوتۇن مۇناسىۋىتىنىڭ بۇزۇلىشى

ئەر ـ خوتۇن مۇناسىۋىتىنىڭ بۇزۇلىشىغا سەۋەب بولىدىغان ئامىللار

بۇ ماۋزۇغا كىرىشتىن ئاۋۋال شۇنى ياخشى چۈشىنىشىمىز كېرەككى، ئىسلام دىنى ئىنسانلار جەمئىيىتىنى بەختلىك قىلىش ئۈچۈن كەلگەن بىردىنبىر دىن. شۇڭا ئىسلام دىنىنىڭ مۇقەددەس شەرىئەت ـ قانۇنى ئىنسانلار جەمئىيىتىنىڭ، جۈملىدىن ئائىلە ھاياتىنىڭ بەختسىزلىكىگە سەۋەب بولىدىغان بارلىق ئامىللارنى ۋە ھەرتۈرلۈك يامان ئاقىۋەتلەرنىڭ مۇقەددەملىرىنى قەتئىي ھالدا ھارام قىلىدى ۋە كىشىلەرنى ئۇلاردىن مەنئى قىلىدى. چۈنكى، ھەممىگە ئېنىقكى، نەتىجىلەرنىڭ غەلىبىلىك بولۇشى مۇقەددەملەرگە باغلىق بولغىنىدەك، ئۇنىڭ ئەكسىچە بولۇپ چىقىشىمۇ، يەنە شۇ مۇقەددەملەرگە باغلىقتۇر. ئاغرىق ـ سىلاقلاردىن ساقلىنىش ئۈچۈن ئۇنىڭ مۇقەددەملىرىدىن ۋە ئۇنىڭغا سەۋەب بولىدىغان ئامىللاردىن ساقلىنىش زۆرۈر بولغىنىدەك، ئائىلە ھاياتىنىڭ بېشىغا كېلىدىغان كۈلپەتلەردىن ساقلىنىش ۋە ئۇنى بەختلىك ھالدا، ئاخىرىغىچە داۋام قىلدۇرۇش ئۈچۈن ئائىلە ھاياتىدا ئەر ـ خوتۇن مۇناسىۋىتىنىڭ بۇزۇلۇشىغا سەۋەب بولىدىغان مۇقەددەملەردىن ۋە ئۇنىڭغا تۈرتكە بولىدىغان بەزى ئامىللاردىن ساقلىنىش ئىنتايىن زۆرۈردۇر. ئەر ـ خوتۇن مۇناسىۋىتىنىڭ بۇزۇلىشىغا سەۋەب بولىدىغان ئامىللار كۆپ. ئۇلارنىڭ بەزىسى تۆۋەندىكىلەردىن ئىبارەت:

1. نامەھرەملەرگە تىكىلىپ قاراش

نامەھرەملەردىن كۆزنى ساقلاش مەيلى ئەر بولسۇن، مەيلى ئايال بولسۇن ھەر ئىككىسى ئۈچۈن ياخشىدۇر ۋە يامان نەتىجىلەردىن ساقلىنىشنىڭ قالقىنىدۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە

مۇسۇلمانلارنى نامەھرەملەردىن كۆزلىرىنى ساقلاشقا بۇيرۇپ مۇنداق دەيدۇ:﴿ قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَلِكَ أَزْكَى لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ. وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا﴾يەنى ﴿ مۇئمىن ئەرلەرگە ئېيتقىنكى، (نامەھرەملەرگە) تىكىلىپ قارىمىسۇن، ئەۋرەتلىرىنى (زىنادىن) ساقلىسۇن، مۇنداق قىلىش ئۇلار ئۈچۈن ئەڭ ياخشىدۇر، ئاللاھ ھەقىقەتەن ئۇلارنىڭ قىلمىشلىرىدىن تولۇق خەۋەردار . مۇئمىن ئاياللارغا ئېيتقىنكى، نامەھرەملەرگە تىكىلىپ قارىمىسۇن، ئەۋرەتلىرىنى ياپسۇن، كۆرۈنۈپ تۇرىدىغان قىسمىدىن باشقا زىننەت ئورگانلىرىنى ئاشكارا قىلمىسۇن﴾ [1].

ئەمەلىيەتتە، نامەھرەملەرگە تىكىلىپ قاراش كۆپىنچە ھاللاردا، ئائىلىنى بۇزىدىغان يامان ئاقىۋەتلەرنى كەلتۈرۈرۈپ چىقىرىدۇ. قانچىلىغان كىشىنىڭ بىرەر گۈزەلنى ئۇچراتقىنىدا، ئۇنىڭغا ھەۋىسى بىلەن تىكىلىپ قارىشى ۋە ئۇنىڭمۇ كىشىنى مەپتۇن قىلارلىق ھالدا ئىنكاس بىلدۈرىشى نەتىجىسىدە، كۆڭلى ئونىڭغا مايىل بولۇپ ئارقىسىدىن چېپىشى، ئاندىن ئىككىسى بىنورمال ئالاقە باغلىشى ئارقىلىق ئۇنىڭغا بوزۇلۇپ، ئۆيلىرىدىكى ئاياللىرىغا ھەۋەسسىز بولۇپ قالغانلىقتىن، يوقلاڭ بىر باھانىلەر بىلەن ئاياللىرىنى ئۆيلىرىدىن قوغلاپ چىقارغانلىقى، نەتىجىدە، بالىلىرىنى يېتىم قىلغانلىقى ياكى ئاياللىرى بىلەن مۇھەببەتسىز، بەختسىز ھالدا ياشاشقا مەجبۇر بولغانلىقى، كۆپلىگەن ئاياللارنىڭمۇ بىرەر ئەرگە ھەۋىسى بىلەن

(1) نۇر سۈرىسى 30 ـ 31 ـ ئايەتلەر

تىكلىپ قارىشى، ئەرنىڭمۇ ئۇنىڭغا مەيلىنى بىلدۈرىدىغان ئىشارەتلىرى بىلەن جاۋاب قايتۇرىشى ۋە ئىشەنچ بىلدۈرىشى، ئاندىن ئىككىسى بىنورمال، يولسىز ئالاقە باغلىشى، نەتىجىسىدە، ئۇنىڭغا ئىشىنىپ، گاھ ئاشىق بولۇپ قالغان، ئۆز ئېرىگە بولسا ھەۋەسسىز، مۇھەببەتسىز بولۇپ قالغان سەۋەبتىن، ئېرىگە ئۆچ بولۇپ، ئۇنىڭ ئۆيىدىن كېچىككىنە باھانىلەر بىلەن چىقىپ كېتىشى ئارقىلىق ئائىلىنى ۋەيران، بالىلىرىنى يېتىم قىلغانلىقى قاتارلىق ئېچىنىشلىق ئەھۋاللارنىڭ كۆپىنچىسى كىشىلەرنىڭ نامەھرەملەردىن كۆزلىرىنى ساقلىمىغانلىقىدىن كېلىپ چىقماقتا.

2.ئايالار نىڭ نامەھرەملەر گە ئەۋرەت ئەزالىرىنى ئېچىشى

ئايالارنىڭ ئەۋرىتى - ئىككى قولى، يۈزى ۋە ئىككى پۇتىدىن باشقا پۈتۈن ئەزالىرى دېمەكتۇر. ئايالارنىڭ نامەھرەملەر بار يەرلەردە نېپىز، قىسقا ۋە تار كىيىملەرنى كىيىشى ۋە ئەۋرەت سانالغان ئەزالىرىنى ئۇلارغا ئاشكارىلىشى ئىسلام شەرىئىتىدە توسۇلغان ئىشتۇر. شۇنىڭدەك، ئايالارنىڭ ئېچىشتىن توسۇلغان ئەزالىرىنى ئېچىپ يۇرۇشلىرى، ئەخلاقتىن نېسىۋىسى بولمىغان بەزى كىشىلەرنىڭ يامان غەرەزلەرنى ئويلىشى بىلەن جىنسىي ھەۋەسلىرىنى قوزغىتىشىغا سەۋەب بولىدۇ. بۇنىڭ بىلەن ئاستا - ئاستا يامان ئاقىۋەت يۈز بېرىپ قېلىشى ئېھتىمال. غەيرى نورمال ئەھۋال يۈز بەرمىگەن تەقدىردىمۇ ئۇنىڭغا كۆزى چۈشكەن ۋە نىيىتى بۇزۇلغان بىرىسى ئۇنىڭ ئارقىسىدىن چاپىدۇ. نەتىجىدە، ئەل ئارىسىدا سۆز - چۆچەكلەر تارقىلىدۇ. بۇ ئەھۋاللارنىڭ ھەممىسى ئەر - خوتۇن مۇناسىۋىتىگە ئەلۋەتتە تەسىر يەتكۈزىدۇ.

شۇنى تەكىتلەش كېرەككى، ئايالارنىڭ ئايالار كېسەللىكلىرى

بۆلۈملىرىدە ئايال دوختۇر بار ھالدا، ئەر دوختۇرلارغا بارماسلىقى لازىم. بۇ، دىنىمىزغا خىلاپ ئىشتۇر. چۈنكى دوختۇرمۇ جىنسىي ھەۋەسكە ئىگە بولغان ئەردۇر. تۇرلۈك ياماق ئاقىۋەتلەرنىڭ يۈز بېرىشى ئېھتىمال. غەيرى ئەھۋال يۈزبەرمىگەن تەقدىردىمۇ، ئىپپەتلىك، ھايالىق بىر ئايال ئۇچۇن بۇ ياخشى ئىش ئەمەس، ئەلۋەتتە. شۇڭا، ئايال دوختۇر بولمىغانلىقتىن، ئامالسىز قالغاندا، ئەر دوختۇرغا بېرىشقا بولىدۇ. بارغاندىمۇ يالغۇز بارماسلىقى لازىم.

3. نامەھرەم بىلەن يالغۇز قېلىش

مەيلى ئەر بولسۇن ، مەيلى ئايال بولسۇن، قايسى بىرىنىڭ ئۆزىگە نامەھرەم بولغان بىرسى بىلەن يالغۇز قېلىشى توغرا ئەمەس. بۇ ئەر - خوتۇنلۇق مۇناسىۋىتىگە تەسىر يەتكۈزمەي قالمايدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: « سىلەرنىڭ ھېچبىرىڭلار مەھرىمى يېنىدا بولمىغان ئايال بىلەن يالغۇز قالمىسۇن»[1].

ئايالالار ئەر - خوتۇنلۇق ھايات ئىنى قوغداپ ئاخىرغىچە داۋام قىلدۇرۇشى ئۈچۈن، بۇ ئىشلارغا ئالاھىدە دىققەت قىلىشى كېرەك، كۆپلىگەن ئەر - خوتۇنلار ئوتتۇرىسىدىكى يۈز بېرىدىغان جېدەل - ماجىرالارنىڭ كۆپىنچىسى بۇسەۋەبتىن بولىدۇ.

(1) بۇخارى رىۋايىتى

4. ئايالالارنىڭ ئىش ئورۇنلىرىدىكى ئەرلەر بىلەن مۇناسىۋەت ئورنىتىشى

ئەسلىدە ئايالالارنىڭ ئىش ئورۇنلىرى ئەرلەرنىڭ ئىش ئورۇنلىرىدىن ئايرىم بولۇشى ئىنتايىن زۆرۈردۇر. ھەر قايسى ئىسلام دۆلەتلىرىدىمۇ شۇنداق بولۇۋاتىدۇ. ئەمما مەملىكىتىمىزنىڭ شارائىتىدا ئايالالارنى ئەرلەرگە ئارىلىشىپ ئىشلەشتىن مۇتلەق توسقىلى بولمايدۇ. شۇنداقتىمۇ، ئايالالار ئىش ئورۇنلىرىدا باشقا ئەرلەر بىلەن ئىشلىگەندە، ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا خىزمەتداشلىق شۇئارى ئاستىدا باشقا بىنورمال مۇناسىۋەتلەر ئورنىتىلماسلىقى لازىم.

مەسىلەن: ئايال ئىش ئورنىدىكى بىرسى بىلەن خىزمەتداشلىق شۇئارى ئاستىدا بىنورمال، يولسىز مۇناسىۋەت باغلىغاندىن كېيىن، بۇ مۇناسىۋەت كۈندىن - كۈنگە قويۇقلىشىپ، ھەتتا بىرگە كۆڭۈل ئېچىشلارغا چىقىدىغان، كىنو-تىياتىرلارغا بارىدىغان دەرىجىگە يېتىدۇ. ئايال ئېرى بىلەن ھەمىشە بىرخىل خوشال ئۆتەلمەيدۇ، بەزىدە بىر - بىرىدىن رەنجىپ قالىدۇ. بۇ ھالەتلەردە ئايالنىڭ كۆڭلى ئېرىدىن ئېچىلمىغاچقا، ئۇ تەدرىجى ھالدا، ئۆزىنىڭ خىزمەتداش دوستى بىلەن كۆڭۈل ئېچىشىنى ياخشى كۆرىدىغان بولۇپ قالىدۇ. ئاخىرىدا ھەر ئىككىسى ئائىلىسىنى پارچىلاشقا ۋە بالىلىرىنى يېتىم قىلىشقا مەجبۇر بولىدۇ. مانا بۇ ئائىلە بۇزۇلدى، دېگەنلىك. بۇنداق بۇزۇلغان ئائىلىلەر كۆپ.

شۇنىڭ ئۈچۈن ئايالالارنىڭ ئىمكان قەدەر، ئەر خىزمەتداشلىرى بىلەن مۇناسىۋەتسىز، كۆپ سۆزلەشمەسلىكى، ئىشتىن تاشقىرى بىرگە ئارىلىشىپ يۈرمەسلىكى كېرەك. بۇ ئۆزى ئۈچۈن پايدىلىقتۇر.

5. نامەھرەم كىشىلەر بىلەن چاقچاقلىشىش

مەلۇمكى، ئايالنىڭ نامەھرەم ئەرلەر بىلەن جورىسى بار يەردە بولسۇن، ياكى يوق يەردە بولسۇن چاقچاقلىشىشى ئەر- خوتۇنلۇق مۇناسىۋىتىگە سەلبىي تەسىرلىرىنى يەتكۈزمەي قويمايدۇ. شۇنىڭدەك، مېھماندارچىلىقلاردا، ئاممىۋى پائالىيەتلەردە ۋە باشقىمۇ ئەر - ئايالار توپلاشقان ئورۇنلاردا ئايالنىڭ ئېرىنىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ تولا پاراڭ قىلىشى ياكى باشقىلار بىلەن چاقچاق قىلىشىشى بەكمۇ ئېيىپتۇر. ئايال ئۇچۇن كەمسۆزلىكتىن ياخشى خۇلۇق يوقتۇر.

6. تانسا ۋە باشقا ئويۇن - تاماشالارغا بېرىش

ئەر بولسۇن، ئايال بولسۇن، ھەر ئىككىسىنىڭ تانسىغا ۋە باشقا ئەر- ئايال جىنسلار توپلاشقان ئويۇن - تاماشا سورۇنلىرىغا بېرىپ، ئۇلار بىلەن بىرگە تاماشا قىلىشى ياخشى ئەمەس. ئىسلام نەزەردە، ھارامدۇر. ئايالنىڭ مەيلى ئېرى بىلەن بولسۇن، مەيلى يالغۇز بولسۇن تانسىغا بېرىشى قاتتىق ئېغىر قاباھەتتۇر. ئايالنى تانسىغا ئېلىپ بارغان ئەر غۇرۇرسىز ۋە ۋىجدانسىز كىشىدۇر. ئايالنى تانسىغا ئەۋەتىپ قويۇپ خاتىرجەم ئولتۇرغان ئەر دەييۇس (يەنى ئايالى باشقىلار بىلەن قۇچاقلىشىپ تانسا ئوينىسا، ھەتتا باشقىلارنىڭ قۇچىغىدا ياتسىمۇ، «ئۇنى توغرا چۈشىنىمىز، چۈنكى بىز مەدەنىيەتلىك كىشىلەرمىز» دەيدىغان، ۋىجدانسىز ئەبگا) ئەردۇر.

7. ئايالالارنىڭ يالغۇز شەھەر ئاتلاپ تىجارەت قىلىشى

بولۇپمۇ ۋەتىنىمىزدە يېقىنقى يىللاردىن بېرى ئەڭ كۆپىيىپ كەتكەن بىر سەلبى ئېقىم ئايالالارنىڭ ئۆزى يالغۇز شەھەرلەر ئاتلاپ تىجارەت

قىلىشى بولىدى. شۇبھىسىزكى، ئايالالارنىڭ مەھرەمسىز ھالىدا، شەھەردىن شەھەرگە سەپەر قىلىپ يۈرۈپ تىجارەت قىلىشى ئىنتايىن خاتادۇر. بۇ ئىشلار ئەر - خوتۇنلۇق مۇناسىۋەتكە ئەلۋەتتە دەخلى يەتكۈزمەي قالمايدۇ. ئايالىنى باشقا شەھەرلەرگە تىجارەت قىلىش ئۈچۈن ئەۋەتىپ قويۇپ، ئۆزى بىغەم ئولتۇرىدىغان ئەر ئەگەر مۇسۇلمان بولسا، ئاللاھ تائالادىن قورقسا بولىدۇ. كۆپلىگەن ئايالالارنىڭ تىجارەت يولىدا چىقىشىپ قالغان كىشىلىرىگە بېرىلىپ كېتىپ، ئائىلىلىرىنى بۇزغانلىقى نەتىجىسىدە، باللىرىنى يېتىم قىلغانلىقى، ئائىلە بۇزۇلمىغان تەقدىردىمۇ، ئەرلىرىگە خىيانەت قىلىشى ئارقىلىق ئۇلارنىڭ ئابرويلىرىنى يەرگە ئۇرغانلىقى قاتارلىق بىز ھەمىشە ئاڭلاپ تۇرىدىغان ئېچىنىشلىق ھادىسىلەر يۈقىرىقى خاتالىقنىڭ نەتىجىسى ئەمەسمۇ؟

8. ئەر - خوتۇن ئوتتۇرىسىدىكى سىرلارنى يېيىش

كۆپىنچە، ئايالالار ئەر - خوتۇنلۇق ئوتتۇرىسىدىكى سىرلارنى سىرتقا يېيىشنىڭ قانچىلىك يامان ئاقىۋەتلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغانلىقىنى ھېس قىلالمايدۇ. بەزى ئايالالار ئەر - خوتۇن ئوتتۇرىسىدىكى سىرلارنى بىر - بىرى بىلەن ئېيتىشىدۇ، ئاڭلىغان ئايالالار ئەرلىرىگە ئېيتىدۇ، ئاخىرىدا بېرىپ بۇ سىرلار ئاۋۋال سۆزلىگۈچى ئايالنىڭ ئېرىگە ئاڭلىنىدۇ. نەتىجىدە، ئەر - خوتۇن ئوتتۇرىسىدا جېدەل - ماجىرالار يۈز بېرىدۇ. ئەر-ئايال بەختسىز، سۆيگۈسىز ئۆتۈشكە مەجبۇر بولىدۇ ياكى ئائىلە ۋەيران بولىدۇ.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «قىيامەت كۈنىدە

ئاللاھنىڭ نەزەرىدىكى ئەڭ ياماڼ كىشى ئەر - خوتۇنچىلىقنىڭ سىرلىرىنى يايغان كىشىدۇر»[1].

زىنا ئائىلە بۇزۇلىشىنىڭ ئەڭ چوڭ ئامىلى

زىنا - كاپىرلىق گۇناھىدىن قالسا ئەڭ چوڭ گۇناھى كەبىرلەرنىڭ بىرىدۇر. زىنا - شەرىپلىك ئائىلىلەرنى يەرگە قارىتىدىغان، ئابرويلۇق كىشىلەرنى يەرگە ئۇرىدىغان، شەجائەتلىك كىشىلەرنى قورقۇنچاق قىلىپ قويىدىغان بىر رەزىل ئىشتۇر.

زىنانىڭ دەرىجىلىرى ئېغىرلىق جەھەتتىن ھەر تۈرلۈك بولىدۇ. ئۇنىڭ گۇناھلىرى قانداق رەۋىشتە بولمىسۇن، يۇقىرىقىلاردىن يېنىك بولمايدۇ، بەلكى ئېغىرلىشىدۇ.

مەسىلەن: ئۆزىگە دۇشمەنلىك كۆرسىتىۋاتقان باشقا دىندىكى ئايال بىلەن زىنا قىلىشتىن، مۇسۇلمان ئايال بىلەن زىنا قىلىشنىڭ گۇناھى ئېغىر. ناتونۇش مۇسۇلماننىڭ ئايالى بىلەن زىنا قىلىشتىن، قوشنىسىنىڭ ئايالى بىلەن زىنا قىلىشنىڭ گۇناھى ئېغىر. يىراق قوشنىسىنىڭ ئايالى بىلەن زىنا قىلىشتىن، يېقىن قوشنىسىنىڭ ئايالى بىلەن زىنا قىلىشنىڭ گۇناھى ئېغىر. يېقىن قوشنىسىنىڭ ئايالى بىلەن زىنا قىلىشتىن مۇجاھىد(ئاللاھ يولىدا جەڭگە چىقىپ كەتكەن كىشى)نىڭ ئايالى بىلەن زىنا قىلىشنىڭ گۇناھى ئېغىر، ئەلۋەتتە. ئېرى يوق ئايال بىلەن زىنا قىلىشتىن، ئېرى بار ئايال بىلەن زىنا قىلىشنىڭ گۇناھى ئېغىر بولىدۇ.

(1) مۇسلىم رىۋايىتى

يۇقىرىقىلاردىن، باشقا دىندىكى ئايالالار بىلەن زىنا قىلسا، ئۇنىڭ گۇناھى يېنىكرەك بولىدىغان ئوخشايدۇ، دەپ چۈشىنىپ قېلىش ئىنتايىن خاتادۇر. يۇقىرىقى ھەدىسلەردە بايان قىلىنغان زىنانىڭ دۇنيا ۋە ئاخىرەتتىكى جازاسى، زىنا دەرىجىلىرىدىن ئەڭ يېنىك بولغىنىنىڭ جازاسىدۇر. چۈنكى بۇ ھەدىسلەردە بايان قىلىنغانلار مۇتلەق زىنانىڭ جازاسى بولۇپ، بۇ مۇتلەقلىق ئادەتتە زىنا دەرىجىلىرىنىڭ ئەڭ يېنىك بولغىنىنى كۆرسىتىدۇ.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: « مۇجاھىدلارنىڭ ئايالىرىنىڭ باشقىلارغا ھارام بولۇشى، خۇددى بۇ ئايالالارنىڭ ئۆز ئاتىلىرىغا ھارام بولغىنىغا ئوخشاشتۇر. قانداقلا بىر كىشى مۇجاھىلاردىن ئايرىلىپ قېلىپ، بىرەر مۇجاھىدنىڭ ئايالىغا كېلىدىكەن ۋە ئۇنىڭغا خيانەت قىلىدىكەن، قيامەت كۈنىدە، بۇ مۇجاھىد ئۇچۇن ئۇنىڭ خيانەت قىلغۇچىسىدىن ئىنتىقام ئېلىپ بېرىلىدۇ، ئەگەر ئۇنىڭ ساۋابلىرى بولسا، مەزكۇر مۇجاھىد ئۇنىڭ ساۋابلىرىدىن خالىغانچە ئالىدۇ»[1].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دىگەن: « بىراۋنىڭ قوشنىسىنىڭ ئايالى بىلەن زىنا قىلغىنى، باشقا يات ئايالالاردىن 10 ئايال بىلەن زىنا قىلغىنىدىن ئېغىر گۇناھتۇر»[2].

يۇقىرىقى، زىنانىڭ ئادەمنى دەھشەتكە سالىدىغان گۇناھىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، بۇرۇن زىنا ئىشلارنى قىلىپ قويغانلارنىڭ ئاللاھ

(1) مۇسلىم رىۋايىتى
(2) ئەھمەد رىۋايىتى

تائالانىڭ مەغپىرىتىدىن ئۈمىدسىز بولۇشلىرى خاتادۇر. چۈنكى، ئاللاھ تائالا كىچىك گۇناھلارنى ياخشى ئەمەللەرنىڭ يۇزىسىدىن تەۋبەسىزمۇ كەچۈرىدۇ، ئەمما گۇناھى كەبىرلەر(زىنا قىلىش ۋە باشقىلارغا ئوخشاش چوڭ گۇناھلار) نى، قىلغانلىرىغا پۇشايمان قىلىش، ئۇنىڭغا قايتا قايتىماسلىق ئىرادىسى بىلەن قىلىنغان ھەقىقىي تەۋبە ئارقىلىق كەچۈرىدۇ.

زىنانىڭ ئىناق ئائىلىلەرنى قانداق ۋەيران قىلغانلىقى، ئەر - ئايال ئىككىسىنىڭ مۇھەببىتىنى نەپرەتكە ئايلاندۇرۇش ئارقىلىق، قانچىلىغان گۇناھسىز بالىلارنى يېتىم قىلغانلىقى ھەممىگە ئايان بولغان، تەجرىبىلەرمۇ ئۇنى يەكۈنلىگەن بىر بالايى - ئاپەت ئىكەنلىكى ئوچۇق بىر رىئاللىقتۇر. شۇڭا زىنا ئائىلىلەرنىڭ بۇزۇلۇشىنىڭ ئەڭ چوڭ ئامىلى دېيىلىدۇ.

تالاق ۋە ئۇنىڭ ئەھكاملىرى

تالاق ـ ئەرنىڭ ئايالىدىن ۋازكەچكەنلىكىنى ئىپادىلەيدىغان سۆزلەر ئارقىلىق، ئونىڭدىن ئايرىلىدىغانلىقىنى ئېلان قىلىشى دېمەكتۇر.

بەزى كىشىلەر تالاقنى ئىنتايىن ئاددى مەسىلە دەپ قارايدۇ. ئۇلار تالاقنى ئاچچىقلىرىغا تەسەللى تېپىش ياكى ئايالىنى قورقۇتۇش ئۈرنىدا قوللىنىدۇ، ئۇلار ئايالىرىغا ئاچچىقى كەلگەندە، ئۆزلىرىنىڭ جاھىللىقى ۋە ئاخماقلىقىدىن ھەدەپ كېيىنكى ئاقىۋەتنى ئويلىماستىن ئۇلارنى تالاق قىلىۋېتىدۇ، ئارقىدىنلا تالاق قىلغىنىغا پوشايمان قىلىپ چېقىش يولى ئىزدەشكە كىرىشىدۇ. تالاق ئەر ـ خوتۇنلۇق ھاياتىنىڭ داۋام قىلىشىغا ھېچ ئۈمىد قالمىغان، ياخشى ئۆتۈشكە ئامال بولمىغاندا ئىككىسىنىڭ ئايرىلىپ يېڭىدىن ھايات باشلىشى ئۈچۈن رۇخسەت قىلىنغان ئەڭ ئاخىرقى بىر چارىدۇر.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر ھەدىستە: «ھالال ئىشلارنىڭ ئىچىدە ئاللاھقا ئەڭ يامان كۆرىلىدىغان ئىش تالاقتۇر»[1] دېگەن.

تالاق قىلىش ئەر ـ ئايال ئىككىسى ئۈچۈن پۈشايمان كەلتۈرىدۇ. ئەر ئۆز ئاچچىقىنى بېسۋېلىشتا ئايالغا نىسبەتەن سەۋرلىك، سوغۇق قان بولغانلىقى ئۈچۈن، تالاق قىلىش ھوقۇقى ئەرگە بېرىلگەن، ئەر بۇ ھوقۇقنى جايىدا ئىشلىتىشى لازىم. ئايالىنى تالاق قىلغانىدىمۇ، ئۇنى ئايلىق ئىددىتى داۋام قىلۋاتقان ۋاقىتلىرىدا تالاق قىلماسلىقى لازىم.

---

(1) بۇخارى رىۋايىتى

تالاق ئالدىرايدىغان مەسىلە ئەمەس

تالاق - يۇقىرىدا ئېيتىلغانىدەك ــ ئاللاھ تائالا رۇخسەت قىلغان ئىشلارنىڭ ئاللاھ تائالاغا ئەڭ يامان كۆرىلىدىغىنى ۋە ئەر - ئايال ئىككىسىنىڭ بىرگە ئۆتۈشىگە ھېچقانداق ئىمكانىيەت قالمىغاندا، ئاندىن يول قويۇلغان ئاخىرقى بىر چارە. تالاق ئائىلىنى بۇزغاندىن كېيىن، ئىناقلىق ئاداۋەتكە، سائادەت شاقاۋەتكە، مۇھەببەت نەپرەتكە ئۆرۈلگەن بولىدۇ. گۇناھسىز بالىلار ئاتا - ئانىسىنىڭ ئىسسىق مېھرىدىن كېلىدىغان نېمەتتىن ئايرىلىپ بەختسىزلىككە يۈز تۇتىدۇ. راھەت جاپاغا ئۆزگىرىدۇ. تالاق قىلىش ھوقۇقى ئەرلەرنىڭ قولىدا بولغاچقا، ئاللاھ تائالا ئەرلەرنى تالاقتىن نەپرەتلەندۈرۈپ، ئۇلارنى ئايالىرىنى يامان كۆرۈپ قالغىنىدا، شۇ ھامان تالاق قىلىۋەتمەسلىككە، ئايالىرىنىڭ ياخشىلىقلىرىنى ئويلاپ بولسىمۇ، ئۇلارنى تالاق قىلىشتىن ۋازكېچىشكە ئۇندەپ :﴿ وَلَا تَنْسَوُا الْفَضْلَ بَيْنَكُمْ ﴾يەنى ﴿ ئۆز ئارا ياخشىلىق قىلىشنى ئۇنۇتماڭلار!﴾ [1] دەيدۇ.

ئەر ئايالىنىڭ مۇئامىلىسىدىن، ئەخلاقىدىن ۋە باشقىمۇ كەمچىلىكلىرىدىن نەپرەتلىنىپ، ئۇنى قويۇۋېتىش خىيالىغا كەلگەندە، ئايالىنىڭ ئۆي ئىچىدىكى خىزمەتلىرىنى، ئېرىگە قىلغان ياخشىلىقلىرىنى، بالىلىرىنى بېقىشىدىكى ئەجرلىرىنى ۋە بالىلارنى ئىسسىق ئۇۋۇدىن ئايرىۋېتىشتىن كېلىپ چىقىدىغان زىيانلارنى ياد ئېتىشى ئارقىلىق ئايالىنىڭ كەمچىلىكىنى ئۇنتۇيالايدۇ. شۇڭا ئاللاھ تائالا ئايالىلارنىڭ ياخشىلىق تەرەپلىرىنى ياد ئېتىشكە ئەمر قىلماقتا.

(1) بەقەرە سۈرىسى 236 - ئايەت

ئەلۋەتتە، ھەرقانداق ئايالنىڭ سەلبىي ۋە ئىجابىي تەرەپلىرى بولىدۇ. ئەر ئايالىدىن نەپرەتلەنگەن ۋاقىتدا، ھېچ بولمىغاندا بۇ ئايالنىڭ ياخشىلىق تەرەپلىرىنى ياد ئېتىش ئارقىلىق ئايرىلىشنىڭ ئەلەمنى، باللارنى يېتىم قىلىشنىڭ يامانلىقىنى، قوديلار ئارىسىدا دۇشمەنلىك تۇغدۇرۇشنىڭ زىيىنىنى ۋە كۆڭۈللەرنى بىئارام قىلىشنىڭ يامان ئاقىۋەتلىرىنى ئويلاش ئارقىلىق ئۆزىنى بېسىۋالالايدۇ ۋە تالاقتىن ۋاز كېچىدۇ.

تالاقنىڭ ئاقىۋىتىنىڭ ھەقىقەتەن يامان ئىكەنلىكى ۋە ئەر - ئايال ھەر ئىككىسىگە پۇشايمان كەلتۈرىدىغانلىقى ئۇچۇن، ئاللاھ تائالا ئەر - ئايالالارنى ئالدىراپ ئاجرىشىشتىن توسىدۇ ۋە تالاقنى ئوچ باسقۇچقا بۆلىدۇ:

بىرىنچى باسقۇچى، ئەر - ئايال ھەر ئىككىسىگە ئاجرىشىشنىڭ ئاچچىقلىقىنى ۋە ئۇنىڭدىن كېلىپ چىقىدىغان زىيان - زەخمەتلەرنى تونۇتۇش بولسا، ئىككىنچى باسقۇچى، ئۇلارنى غاپىللىقىدىن ۋە قارامىلىقىدىن ئويغىتىپ، تالاقتىن كېيىنكى ھەسرەتلىك ئاقىۋەتلەردىن ئاگاھلاندۇرۇش، ئوچىنچى باسقۇچى، ئاخىرقى ئايرىلىش يەنى رەسمى ئاجرىشىش ھېسابلىنىدۇ. چۈنكى، ئەر بىر ياكى ئىككى تالاقتىن كېيىن، تالاق قىلغىنىغا پۇشايمان قىلغان بولسا، ئايالىنى قايتۇرىۋالالايدۇ. چۈنكى بۇلار ئاخىرقى تالاق ئەمەس. ئەمما ئوچىنچى قېتىملىق تالاقتىن كېيىن، ئۇلار مەڭگۈ ئايرىلغان بولىدۇ. بۇلار نىكاھ بىلەنمۇ بىر - بىرىگە قايتالمايدۇ. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يَتَرَاجَعَا إِنْ ظَنَّا أَنْ يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ ﴾ يەنى ﴿ئەگەر ئۇ ئايالىنى ئوچ قېتىم تالاق قىلسا، ئايال باشقا ئەرگە تەگمىگىچە ئۇنىڭغا دۇرۇس بولمايدۇ. ئەگەر

(كېيىنكى ئەرمۇ) ئۇنى تالاق قىلسا، (ئايال بىلەن بۇرۇنقى ئېرى) ئاللاھنىڭ بەلگىلىمىلىرىگە رىئايە قىلىدىغانلىقىغا ئىشەنگەن تەقدىردە، قايتىدىن يارىشىۋالسا، ئۇلارغا گۇناھ بولمايدۇ﴾[1].

بەزى كىشىلەر تالاقنىڭ ئاقىۋىتىنى ئويلىماستىن، ئېغىزلىرىنى قويۇۋېتىپ، ئايالىنى ئۈچ تالاق قىلىۋېتىدۇ. ئارقىدىن پۇشايمان قىلىپ، قايتىش ئۈچۈن يول تېپىشقا ئورۇنىدۇ. بەزىلىرى ئۆلىمالار ئالدىدا ئۈچ تالاق قىلغانلىقلىرىنى ئىنكار قىلىپ تۇرۇۋېلىپ، ئايالىنى قايتۇرۇش ئۈچۈن يول ئېچىشقا كىرىشىدۇ. بەزىلەر بولسا، ئۈچ تالاقنى كېيىن ئايالىنى ۋاقىتلىق ئۆيلەندۈرۈپ، ئاندىن ئاجراشتۇرۇپ قايتا ئالدۇ. بۇلارنىڭ ھەممىسى ئۆزىنى ئالدىغانلىقتۇر. چۈنكى ئاللاھ تائالا نىيەتلەردىكىنى ئېنىق بىلگۈچىدۇر. ئايالنى ئۈچ تالاق قىلغانلىقىغا ئىنكار قىلىپ تۇرۇپ، ئۇنى ئۆزىگە قايتۇرۇشقا ئورۇنغانلار ۋە باشقىسىغا ۋاقىتلىق نىكاھلاپ قويۇپ، ئاندىن ئۇنى ئۆزىگە قايتۇرۇشنى مەقسەت قىلغانلار ئاللاھ تائالانىڭ ئازابىدىن قۇتۇلالمايدۇ. ئايال ئۈچ تالاق قىلىنغاندىن كېيىن، ئۇ، باشقا بىرسىگە ئۆمۈرلۈك خوتۇن بولۇش ئۈچۈن تەگكەن بولسا، كېيىن ئېرى ئۆلۈپ كېتىپ ياكى ئاجرىشىپ كېتىپ، تۇل بولغاندىن كېيىن، ئاندىن بىرىنچى ئېرىگە ھالال بولىدۇ. چۈنكى نىكاھ ۋاقىتلىق بولمايدۇ. نىكاھتا مەڭگۈلۈك بولۇشنى نىيەت قىلىش شەرتتۇر. بۇنداق بولمىغان نىكاھ ـ زىنادۇر.

ئەمدى، ئايالنى ئۇنىڭ ئادەت ئېچىدىكى ۋاقتىدا تالاق قىلىشنىڭ مەنئى قىلىنغانلىقىنىڭ ھېكمىتىگە كەلسەك، بۇنداق تالاقتا ئەر ـ ئايال

(1) بەقەرە سۈرىسى230 ـ ئايەت

ھەر ئىككىسىگە چوڭ زىيانلار بارىدۇر. ئايال ئادەت كۆرگەن ۋاقتىدا تالاق قىلىنغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ ئىددىتى ئۈزىراپ كېتىدۇ. چۈنكى، ئۇنىڭ تالاق قىلىنغان ۋاقتىدىكى ئايلىق ئادەت ئىچىدىكى ھالىتى، ئېرىنىڭ زىممىسىدىن چىقىشىغا بەلگىلەنگەن ئۇچ پاكلىقنىڭ ئىچىگە كىرەلمەيدۇ. ئۇ يەنە ئۇنىڭدىن باشقا، ئۇچ قېتىم ئادەت كۆرۈپ پاكلانغاندىن كېيىن، ئىددەتتىن يەنى ئەرنىڭ زىممىسىدىن چىققان بولىدۇ. بۇ ۋاقىتتا ئونىڭ ئىددىتى 4 قېتىملىق پاكلىققا ئايلىنىپ قالىدۇ. ئەگەر ئۇنى پاكلىق ھالىتىدە، ئونىڭغا جىنسىي تەرەپتىن يېقىنچىلىق قىلىپ بولۇپ، ئاندىن تالاق قىلغان بولسا، بۇ ئايالنىڭ شۇ ۋاقىتتا ھاملدار بولۇپ قالغان بولۇشى ئېھتىمال. ئەر بۇنى بىلمەستىن ئۇنى تالاق قىلىپ قويۇپ بەرگەندىن كېيىن، ئايالنىڭ ئىددىتى بالىسىنى توغقانغا قەدەر ئۈزىراپ كېتىدۇ ــ دە، ئەر گۇناھكار بولىدۇ. چۈنكى ئەر بۇ ۋاقىتتا ئايالغا ئۇۋال قىلغان بولىدۇ. ماددىي تەرەپتىنمۇ ئۇ، ئايالنىڭ توققۇز ئايلىق نەپقىسىنى (چقىمىنى) تۆلەشكە مەجبۇر بولىدۇ. ئەگەر ئۇ، ئايالى ھاملدار بولمىغان بولسا، ئۇنى ئونىڭغا يقىنچىلىق قىلمىغان پاكلىقىدا قويۇپ بەرگەن بولسا، بۇ ۋاقىتتا ئونىڭ پەقەت 3 ئايلىق نەپقىسىنلا تۆلىگەن بولاتتى. چۈنكى ئايال بۇھالەتتە، ئۇچ قېتىملىق پاكلىقتىن كېيىنلا ئېرىنىڭ زىممىسىدىن چىققىپ كەتكەن بولىدۇ.نەتىجىدە، ياتلىق بولالايدۇ.

ھاملىدار ئايالنى تالاق قىلغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ بالىسى تۇغۇلغاندىن كىيىنمۇ، ئۆزىنىڭ يۈرەك پارىسى بولغان پەرزەنتىدىن ئايرىلىشنىڭ ھەسرىتىنى ۋە پەرزەنتىنى زايا قىلغانلىقىنىڭ گۇناھىنى ئەر تارتىدۇ. ئايال بولسا بالىنى يالغۇز بېقىشنىڭ دەردىنى تارتىدۇ.

شۇڭا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئابدۇللا ئىبن ئۆمەرنىڭ، ئايالىنى

يېقىنچىلىق قىلىشقان پاكلىقىدا (يەنى ئايالى بىلەن جىنسىي مۇناسىۋەتتە بولۇپ، ئايالى بىر قېتىم ئادەت كۆرۈپ پاك بولماستىن، شۇڭا قىتتىكى پاكلىقىدا) تالاق قىلغىنىنى ئاڭلاپ، ئۆمەرگە «ئوغلۇڭغا ئېيتقىن! ئايالىنى قايتۇرىۋالسۇن، ئۇنى ئۇ، ئىككى قېتىم ئادەت كۆرۈپ، يەنە ئىككى قېتىم پاك بولغىچىلىك ئۆيدە ساقلىسۇن. ئۇنىڭدىن كېيىن، ئەگەر تالاق قىلىشنى خالسا، ئۇنىڭغا يېقىنلاشماستىن تالاق قىلسۇن» دەپ ئەمر قىلغان.

تالاق قىلىشتا رىئايە قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلار

ئەر ئايالىنى تالاق قىلىشتا، تۆۋەندىكى ئىشلارغا دىققەت قىلىشى لازىم:

1. ئايالىنى ئۇنىڭ ئايلىق ئادىتى ئېچىدىكى ۋاقتىدا تالاق قىلماسلىقى لازىم. ئايالىنى تالاق قىلىشنى خالىغان كىشى ئۇنى ئايلىق ئادەت ۋاقتىدا ئەمەس، بەلكى ئۇنىڭدىن پاكلانغاندىن كېيىن، ئۇنىڭغا جىنسىي تەرەپتىن يېقىنلاشماستىن، پاكلىق ھالتىدە تالاق قىلىشى لازىم. بۇنىڭغا رىئايە قىلمىغان كىشى ئاللاھ تائالاغا ئاسىيلىق قىلغان بولىدۇ. چۈنكى بۇ ئاللاھ تائالانىڭ كۆرسەتمىسىدۇر.

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەپ بۇيرۇغان: ﴿ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ ﴾يەنى﴿ئى پەيغەمبەر! ئايالىرىڭلارنى تالاق قىلماقچى بولغىنىڭلاردا، ئۇلارنىڭ ئىددىتىگە (ئۇدۇللاپ، پاك ھالتىدە) تالاق قىلىڭلار﴾[1].

ئادەت كۆرىۋاتقان ئايالنى تالاق قىلسا تالاق چۈشەمدۇ؟

كۆپ ساندىكى ئۆلىمالار گەرچە ئايالنى ئايلىق ئادىتىدىن پاكلانمىغان مۇددەت ئېچىدە تالاق قىلىش شەكسىز ھارام ۋە ئېغىر گۇناھ بولسىمۇ، بۇنداق ۋاقىتتا قىلىنغان تالاقنى چۈشىدۇ ۋە ئايالى تالاق بولۇپ كېتىدۇ، دەپ قارايدۇ. بەزى ئالىملار بۇ ھالەتتە ئەر ئايالىنى قايتۇرۇۋېلىسى لازىم دەپ قارايدۇ. بۇ مالىكىي مەزھىبىنىڭ كۆرىشى.

---

(1) تالاق سۈرىسى 1 ـ ئايەت

ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم :«ئابدۇللا ئىبن ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئايالىنى ئۇنىڭ ئادەت كۆرۈۋاتقان ۋاقتىدا تالاق قىلغاندا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇنى ئاڭلاپ قېلىپ، ئۇنىڭغا ئايالىنى قايتۇرۇۋىلىشقا ئەمر قىلغان»دېگەن ھەدىسنى رىۋايەت قىلغان.

ئەمما بەزى ئالىملارنىڭ قارىشىچە، بۇنداق تالاق چۈشمەيدۇ. چۈنكى بۇ بىدئەت تالاق بولۇپ، ئاللاھ تائالا مۇنداق تالاق قىلىشقا يول قويمىغان. ھەمدە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام:« كىمكى بىزنىڭ دىنىمىزدا يوق ئىشنى قىلىدىكەن، ئۇ رەت قىلىنىدۇ»[1]دېگەن.

ئەمما ھامىلدار ئايالنى قايسىبىر ۋاقىتتا تالاق قىلسا بولىدۇ.

2. ئايالنى تالاق قىلىشتا، بىردىن ئارتۇق تالاق قىلماسلىقى لازىم. ئايالنى بىردىن ئارتۇق ــ ئىككى ياكى ئۈچ تالاق قىلىش پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سۈننىتىگە خىلاپتۇر.

تالاقنىڭ تۈرلىرى

تالاق ئىككى تۈرلۈك بولۇپ، ئۇنىڭ بىرى، تالاق رەجئى، يەنە بىرى، تالاق بائىندۇر.

1. تالاق رەجئى

تالاق رەجئى ـ ئىددەت ئىچىدە نىكاھسىز قايتۇرۇۋىلىشقا بولىدىغان تالاق دېگەن ئۇقۇمنى بېرىدۇ.

(1) ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

تالاق رەجئى - تالاق لەۋزىلىرى بىلەن بىر قېتىم تالاق قىلىش دېمەكتۇر. تالاق رەجئىدە، تالاق قىلىشنى نىيەت قىلىشقا ھاجەت يوق. يەنى تالاق لەۋزىلىرى بىلەن: «مەن سېنى قويۇپ بەردىم» ياكى «بىز ئىككىمىز ئايرىلىدۇق» دېيىش بىلەنلا ئايالى تالاق بولىدۇ. تالاق قىلغۇچى راستىنلا تالاق قىلىشنى مەقسەت قىلغان بولسۇن، ياكى چاقچاق قىلغان بولسۇن ياكى ئايالىنى قورقۇتۇش ئۈچۈن تالاق دېگەن بولسۇن، ھەر ھالەتتە ئايالى ئۇنىڭدىن تالاق بولىدۇ.

تالاق رەجئى بىلەن تالاق قىلىنغان ئايال ئۇنىڭ ئىددىتى توشمىغىچە ئېرىنىڭ نىكاھىدىن چىقىپ كەتمەيدۇ، يەنى بۇنداق ئايال تالاق قىلىنغاندىن كېيىن ئۈچ قېتىم ئادەت كۆرۈپ بولغانغا قەدەر ئېرىنىڭ نىكاھىدىن چىقىپ كەتمەيدۇ. ئېرى خالسا، ئۇنىڭ ئىددىتى توشۇپ بولغىچىلىك مۇددەت ئىچىدە، ئۇنى ئۆزىگە قايتا نىكاھ قىلماستىنلا قايتۇرۋالالايدۇ. چۈنكى، «رەجئى» سۆزىنىڭ لۈغەتتىكى مەنىسىمۇ، قايتۇرۇش دېگەننى ئىپادىلەيدۇ.

تالاق رەجئى ئۈچ قېتىمغا يېتىپ قالغاندا، تالاق قىلغۇچى ئايالىنى ئۇ، باشقا بىر ئەرگە تېگىپ ئۇنىڭدىن ئاجرىشىپ ئىددىتى توشمىغىچە ئۆزىگە قايتۇرالمايدۇ. چۈنكى تالاق رەجئى ئۈچ قېتىمغا يېتىش بىلەنلا تالاق بائىن (ئاخىرقى رەسمى ئايرىلىش تالقى)غا ئايلىنىپ قالىدۇ. لېكىن ئۈچ تالاق بولغان ئايال ئىككىنچى تەككەن ئېرىگە، بىرىنچى ئېرىگە قايتىش ئۈچۈن يول ئېچىش مەقسىتىدە تەگسە، ئۇنىڭ نىكاھى قوبۇل قىلىنمايدۇ، يەنى نىكاھى چۈشمەيدۇ. ئۇ پەقەت زىناغا ئوخشاش بولىدۇ.

2. تالاق بائىن

تالاق بائىن ــ قايتىشقا بولمايدىغان، رەسمى ئايرىلىش تالىقى دېمەكتۇر. تالاق بائىن ئىككى قىسىم بولۇپ، ئۇنىڭ بىرى، تالاق بائىن سۈغرا، يەنە بىرى تالاق بائىن كۈبرادۇر.

تالاق بائىن سۈغرا - كىنايە لەۋزى بىلەن بىر ياكى ئىككى تالاق قىلىش دېمەكتۇر. كىنايە لەۋزى بىلەن تالاق قىلىشتىن مەقسەت، تالاق قىلىشنى نىيەت قىلىپ تۇرۇپ، ئايالىغا «ئۆيۈڭگە كەت» ياكى «كۆزۈمدىن يوقال» دېگەنگە ئوخشاش گەپلەرنى قىلىش دېمەكتۇر. ئەر ئەگەر ئايالىنى تالاق قىلىش مەقسىتى بىلەن يۇقىرىقى كىنايە لەۋزىلىرىنى قىلسا، شۇ هامان ئايالى تالاق بولىدۇ. ئايالىنى ئۆزىگە قايتۇرۇش ئۈچۈن ئۇنىڭ ئىددىتى توشقاندىن كېيىن، يېڭىدىن نىكاھ قىلىشقا تۇغرا كېلىدۇ. ئەگەر ئەر يۇقىرىقى كىنايە سۆزلىرىنى چاقچاق قىلىپ ياكى ئايالىنى قورقۇتۇش مەقسىتىدە، تالاقنى نىيەت قىلمىغان هالدا، سۆزلىگەن بولسا، ئۇنىڭ بۇ سۆزى تالاق سانالمايدۇ. بەلكى ئۇنىڭ شۇ ۋاقىتتىكى نىيىتىگە قاراپ بولىدۇ.

تالاق بائىن كۈبرا ــ بىرلا ۋاقىتتا ئايالىنى ئۈچ تالاق قىلىش ياكى بىردىن تالاق قىلىپ، ئۈچ قېتىمغا يېتىشى دېمەكتۇر.

ئۈچ تالاقتىن كېيىن، ئايالى ئۇنىڭ نىكاھىدىن مەڭگۈلۈك چىقىپ كېتىدۇ. ئۇنى يېڭىدىن نىكاھ قىلىش ئارقىلىقمۇ قايتۇرۇپ ئالالمايدۇ. پەقەت، ئۈچ تالاق بولغان ئايال باشقا بىر ئەرگە ئۆمۈرلۈك جور بولۇش نىيىتى بىلەن ياتلىق بولۇپ، كېيىن قايسىبىر سەۋەب بىلەن ئۇنىڭدىن ئاجراشقاندىن كېيىن، ئۇنىڭ بىرىنچى ئېرى ئۇنىڭ ئىددىتىنى توشقۇزۇپ، يېڭىدىن نىكاھ ئوقۇتۇش ئارقىلىق ئۆزىگە قايتۇرالايدۇ.

ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يَتَرَاجَعَا إِنْ ظَنَّا أَنْ يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ ﴾ يەنى ﴿ئەگەر ئۇ ئايالىنى ئۈچ قېتىم تالاق قىلسا، ئايال باشقا ئەرگە تەگمىگۈچە ئۇنىڭغا دۇرۇس بولمايدۇ. ئەگەر (كېيىنكى ئەرمۇ) ئۇنى تالاق قىلسا، (ئايال بىلەن بۇرۇنقى ئېرى) ئاللاھنىڭ بەلگىلىمىلىرىگە رىئايە قىلىدىغانلىقىغا ئىشەنگەن تەقدىردە، قايتىدىن يارىشىۋالسا، ئۇلارغا گۇناھ بولمايدۇ﴾ [1].

ئۈچ تالاقنى تەھلىل قىلىشنىڭ ھاراملىقى

ئۈچ تالاقنى تەھلىل قىلىش - ئۈچ تالاق بولغان ئايالنىڭ ئېرىگە قايتىشى ئۈچۈن يول ئېچىش دېمەكتۇر.

يۇقىرىقى ئايەتكە ئاساسەن، ئۈچ تالاق قىلىنغان ئايالنى تەھلىل قىلىشقا بولىدۇ. لېكىن ئۇنى قانداق تەھلىل قىلىش كېرەك؟

بۇنىڭ جاۋابى - بىز يۇقىرىدا ئېيتقانىدەك ــ مۇنداق: ئۈچ تالاق بولغان ئايال ئىككىنچى تەككەن ئېرىگە ئۆزىنى باشتىكى ئېرى ئۈچۈن تەھلىل قىلىش مەقسىتى بىلەن ئەمەس، بەلكى ئىككىنچى ئېرىگە مەڭگۈلۈك خوتۇن بولۇش نىيىتىدە تەگكەندىن كېيىن، بۇلار قايسى بىر سەۋەب بىلەن ئايرىلىپ كەتكەن بولسا، ئۇنىڭ ئىددىتى توشقاندىن كېيىن، ئاندىن ئۇنىڭ بىرىنچى ئېرى ئۇنى يېڭى نىكاھ بىلەن ئۆزىگە قايتۇرالايدۇ. شەرىئەتنىڭ بەلگىلىمىسى مانا مۇشۇ. ئەمما يۇقىرىقى ئايەتنىڭ مەنىسىنى سۇيىستېمال قىلىپ بەزى جاھىل كىشىلەر «ھىيلە

(1) بەقەرە سۈرىسى230-ئايەت.

شەرئىي» دېگەن نام بىلەن ئۇچ تالاق بولغان خوتۇننى تەھلىل قىلىش نىيىتى بىلەن ئەرگە بېرىپ، ئاندىن ئۇنىڭدىن قايتۇرۇپ ئېلىپ، ئۇنىڭ بىرىنچى ئېرىگە نىكاھ قىلىپ قويۇشتەك شەرىئەتتە بولمىغان ئىشنى پەيدا قىلغان. بۇ ئەلۋەتتە خاتا. چۈنكى شەرىئەتكە بۇنداق ھىيلە ئىشلىتىش قۇرئان كەرىمنىڭ كەسكىن ھۆكۈملىرىگە خىلاپتۇر.

بىر لەۋزە بىلەن ئۈچ تالاق قىلىش

سوئال: بىر لەۋزە بىلەن قىلىنغان ئۈچ تالاق ئۈچكە ھېسابمۇ ياكى بىرگىمۇ؟

جاۋاب: بىر لەۋزى بىلەن ئۈچ تالاق قىلىش - ئەرنىڭ ئايالىغا بىر ئورۇندا، بىر سۆز بىلەنلا " ئۈچ تالاق" دېيىشى بولۇپ، كۆپ سانلىق ئۆلىمالارنىڭ ئىتتىپاقى بىلەن بىر تالاق ھېسابلىنىدۇ[1].

(1) پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ۋاقتىدا، بىر لەۋزى بىلەن قىلىنغان ئۈچ تالاق بىر تالاق ھېسابلىناتتى. ئىككىنچى خەلىپە ئۆمەر ئىبن خەتتابنىڭ زامانىغا كەلگەندە، كىشىلەرنىڭ تالاق ئىشىنى ئويۇنچاق ئورنىدا كۆرۈپ، ئايالىرىنى ھە دەپ ئۈچ تالاق قىلىۋېتىش ئەھۋالى كۆپ كۆرۈلۈشكە باشلىغانلىقتىن، بۇ سەلبىي ئەھۋالنىڭ ئالدىنى ئېلىش مەقسىتى بىلەن، خەلىپە ئۆمەر مۇسۇلمان ئۆلىمالىرىنىڭ ئىتتىپاقى بىلەن " بىر لەۋزى بىلەن قىلىنغان ئۈچ تالاق" نى ئۈچ تالاقتا ھېساپ قىلىشقا ئىجما قىلىشقان. مەشھۇر تۆت مەزھەپ ــ ھەنەفىي، شافئىي، ھەنبەلى ۋە مالىكى مەزھەپلىرىمۇ، شۇ ۋاقىتتىكى ئىجما بويىچە "بىر لەۋزى بىلەن قىلىنغان ئۈچ تالاق" نى ئۈچ تالاقتا ھېساب قىلغان. ئەمما شەيخۇلئىسلام ئىبن تەيمىيە قاتارلىق كاتتا ئۆلىمالار مەسىلىنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ زامانىدىكى ئەسلى ھۆكۈمگە قايتۇرۇپ، "بىر لەۋزى بىلەن قىلىنغان ئۈچ تالاق"نى بىر تالاقتا ھېساب قىلىشنى تاللىغان. ھازىر دۇنيادىكى ئىسلام ئۆلىمالىرىنىڭ كۆپ سانلىقى بۇ قاراشنى قوللايدۇ.

تالاق قىلىشنىڭ تۈرلىرى

مەسىلە، زورلانغۇچىنىڭ، ھوشىنى يوقاتقۇچىنىڭ ۋە قاتتىق غەزەبتىن ئەقلىنى يوقاتقۇچىنىڭ تالقى ھەققىدە

ھەر قانداق كىشىنىڭ تەسەررۇپىنىڭ دۇرۇس بولىشى ئۈچۈن، ئۇنىڭ سالاھىيەتلىك بولىشى شەرتتۇر. تەسەررۇپقا سالاھىيەتلىك بولۇش ـ ئەقىل ئىگىسى بولۇش، بالىغ بولۇش، تەسەررۇپىدا ئىختىيار ئىگىسى بولۇش ئارقىلىق ئەملىگە ئاشىدۇ. بۇ قائىدىگە ئاساسەن، مەسىلە، زورلانغۇچىنىڭ، ھوشىنى يوقاتقۇچىنىڭ ۋە قاتتىق غەزەبتىن ئەقلىنى يوقاتقۇچىنىڭ قىلغان تالقى ھېسابقا ئېلىنماسلىقى كېرەك. ئەمما ھەممىسى بۇنداق بولمايدۇ. تۆۋەندە بۇ مەسىلىنىڭ تەپسىلاتى ۋە جاۋابى بېرىلىدۇ:

مەس ھالەتتىكى تالاق چۈشەمدۇ؟

بۇ مەسىلە ئالىملار ئوتتۇرىدا ئىختىلاپ بولغان مەسىلە ئەلۋەتتە.

ھازىرقى زامانىدا ئەڭ ئىشەنچلىك گۇرۇپ قارارى ئىسلام فىقھى مەجمەسى تەرىپىدىن چىققان بولۇپ، نۇرغۇن ئالىملار تۇپلىنىپ مۇزاكىرە قىلىپ ئاخىرى مۇنداق قارار قىلغان:

(1) بىلمەي مەس قىلىدىغان بىر نەرسە يەپ سېلىپ مەس ھالىتىدە تالاق دېسە ئايالى تالاق بولمايدۇ.

(2) زۆرۈرىيەت ئەھۋالىدا مەسىلەن داۋالانغانىدا، ئاچ قالغانىدا مەس قىلىدىغان بىر نەرسە يەپ مەس ھالىتىدە تالاق دېسە ئايالى تالاق بولمايدۇ.

(3) مەس قىلىدىغان بىر نەرسىنى باشقىلار زورلاپ يىگۈزسە، يەپ مەس هالىتىدە تالاق دېسە ئايالى تالاق بولمايدۇ.

(4)هالال بىر نەرسە ئىستىمال قىلىپ مەس بولۇپ قېلىپ مەس هالىتىدە تالاق دېسە ئايالى تالاق بولمايدۇ.

(5)ئۆز ئىرادىسى ۋە ئىختىيارى بىلەن هاراق ياكى شۇنىڭغا ئوخشىغان هارام بىر نەرسە ئىستىمال قىلىپ مەس بولۇپ، لېكىن مەسلىكى ئېغىر بولماي ئەقلى-هوشىنى تولۇق يوقاتمىغان، گەپنى ئۇقىدىغان ئەھۋالدا بولسا، بۇ ئەھۋالدا قىلغان تالىقى هېسابقا بولىدۇ.

(6)يۇقىرىقى ئاشۇ ئەھۋالدا قاتتىق ئېغىر مەس بولۇپ، ئەقلى-هوشىنى تولۇق يوقۇتۇپ قويۇپ تالاق قىلسا، ئاشۇ قۇرۇلتايدىكى ئالملارنىڭ كۆپچىلىكى تالاق چۈشمەيدۇ، دەپ قارىغان، قالغانلار چۈشىدۇ، دەپ قارىغان.[1]

هوشىنى يوقاتقان هالەتتىكى تالاق چۈشەمدۇ؟

قالايمقان سۆزلەيدىغان، نېمە داۋاتقانلىقىنى بىلمەيدىغان دەرىجىدە هوشىنى يوقاتقان هالەتتە ئايالىنى تالاق قىلغان كىشىنىڭ بۇ تالىقى چۈشمەيدۇ.

مىسىر ئەزهەر بىلىمگاهىنىڭ «پەتۋا هەيئىتى» تەرىپىدىن 1920-يىلى13-ئىيۇن كۈنى چىقىرىلغان 242-نومۇرلۇق پەتۋاسىدا، ئەقلىنى پۈتۈنلەي يوقاتقانلىقىدىن نېمە دېگەن ۋە نېمە قىلغانلىقىنى

(1) هىندىستان ئۆلىمالىرى ئىسلام فىقهى ئاكادېمىيىسىنىڭ پەتۋاسى. Islamonlane.netدىن نەقىل ئېلىندى.

بىلمەيدىغان ھالدا، ئايالىنى تالاق قىلغان كىشىنىڭ تالقى چۈشمەيدىغانلىقىنى ئېلان قىلغان.

زورلانغۇنچىنىڭ مەجبۇرلىغان ھالەتتىكى تالقى چۈشەمدۇ؟

ھەنەفىي مەزھىبىگە كۆرە، ئايالىنى تالاق قىلىشقا مەجبۇرلانغۇچىنىڭ تالقى چۈشىدۇ، ئەمما شافئىي، ھەنبەلى ۋە مالىكى مەزھەپلىرىگە كۆرە، ئۇنىڭ تالقى تۆۋەندىكى شەرتلەر تېپىلغان ھالەتتە چۈشمەيدۇ.

(1) مەجبۇرلىغۇچى مەجبۇرلانغۇچىنى ئۆلتۈرۈش، يارىلاندۇرۇش، ئۇرۇن مۇددەت تۇرمىگە سولىتىۋېتىش ياكى پۇل- مېلىغا ئېغىر دەرىجىدە زىيان سېلىش ياكى نامىنى بۇلغىۋېتىش ۋە ياكى ئىنسانغا راستىنلا ئېغىر كېلىدىغان تۇرلۇك ئېغىر كۈلپەتلەرنى يەتكۈزۈش بىلەن تەھدىت سالغان بولىشى.

(2) مەجبۇرلىغۇچىنىڭ قىلمەن دېگەن تەھدىدىنى ئەمەلگە ئاشۇرالايدىغان كۈچكە ۋە ئىمكانىيەتكە ئىگە بولغان بىرى بولىشى.

بۇنداق ئەھۋالدا، مەجبۇرلانغۇچىنىڭ قىلغان تالقى چۈشمەيدۇ.[1]

(1)مىسىر ئەزھەر بىلمگاھىنىڭ «پەتىۋا ھەيئىتى» تەرىپىدىن 1981-يىلى چىقىرىلغان 1213-نومىرلىق پەتىۋاسىدا، ئايالىنى تالاق قىلىشقا مەجبۇرلانغۇچىنىڭ تالقىنىڭ چۈشمەيدىغانلىقى كۈچلەندۇرۇلگەن ۋە مىسىرنىڭ 1929-يىلى تۈزۈلگەن« ئائىلە قانۇنى»نىڭ5-ماددىسىدىمۇ شۇنداق كەلگەنلىكى ئەسكەرتىلگەن.

غەزەپتىن ئەقلىنى يوقاتقان كىشىنىڭ تالىقى چۈشەمدۇ؟

غەزەپ بىر خىل بولمايدۇ. غەزەب تۆۋەندىكىدەك 3 تۈرلۈك بولىدۇ:

(1) ئەقلىنى پۈتۈنلەي يوقىتىپ خۇددى سارائىدەك بولۇپ قېلىش. بىراۋ قاتتىق ئاچچىقلىنىپ، غەزەپكە بوغۇلۇپ كەتكەنلىكتىن، ئۆزىنىڭ نېمە دەۋاتقانلىقىنى ۋە نېمە قىلىۋاتقانلىقىنى بىلمەيدىغان ھالەتتە ئايالىنى تالاق قىلغان كىشىنىڭ بۇ تالىقى چۈشمەيدۇ. بۇنىڭدا پۈتۈن ئىسلام ئۆلىمالىرى بىردەك ئىتتىپاق.

(2) ئەقلىنى پۈتۈنلەي يوقاتمىغان بولسىمۇ، ئەر-ئايال ناھايىتى قاتتىق ئۇرۇشۇش، تىللىشىش، ھاقارەت قىلىشىش قاتارلىقلار سەۋەبلىك، ئەر ئۆزىنى تۇتالماستىن ئايالىنى تالاق قىلىۋەتكەن بولسا، بۇ مەسىلە ئىسلام ئۆلىمالىرى ئوتتۇرىسىدا ئىختىلاپ ماۋزۇسى بولۇپ، بۇ ھالەتتە قىلىنغان تالاق چۈشمەيدۇ، دېگۈچىلەرنىڭ رەيى كۆچلۈك سانىلىدۇ.

(3) غەزەپتىن ئەقلىنى يوقاتمىغان، بەلكى دېگەنلىرىنى ئويلاپ ۋە بىلىپ دەيدىغان ھالەتتىكى قاتتىق ئاچچىق بىلەن قىلىنغان تالاق ئەلۋەتتە چۈشىدۇ. چۈنكى تالاق قىلىش دېگەن ئادەتتە مەلۇم دەرىجىدە غەزەپ ياكى بىنورماللىقتىن خالي بولمايدۇ[1].

(1) سەئۇدى ئەرەبىستانىنىڭ سابىق مۇپتىسى ئابدۇلئەزىز ئىبن بازنىڭ پەتىۋاسى. Islamweb.net «پەتىۋا ھەيئىتىنىڭ» 201-يىلى14-ئىيۇل كۈنىدىكى 1496-نومۇرلۇق پەتىۋاسى.

غائىبنىڭ تالقى

بىراۋ ئىز-دېرەكسىز يوقاپ كەتسە ياكى ئۇچ يىللىقتىن كۆپ مۇددەتلىك تۇرمىگە قامالسا، ئۇنىڭ ئايالىنىڭ ئېرى غايىپ بولغان ياكى تۇرمىگە ئېلىنغان ۋاقتىتىن بىر يىل كېيىنلا ئۇنىڭدىن ئايرىلىش ھەققىدە مەھكىمىگە ئەرز سۇنۇش ھەققى بار.

ئەگەر ئايالىنىڭ ئىددىتى توشقىچىلىك بولغان ئاربدا(ھامىلدار بولسا تۇغۇپ بولغىچە، ھامىلدار بولمىسا ئۇچ قېتىم ئادەت كۆرۈپ پاكلىنىپ بولغىچە)، ئېرى قايتىپ كەلسە ياكى تۇرمىدىن چىقسا ئايالىنى نىكاھسىزلا قايتۇرۇپ ئالالايدۇ.

ئەگەر ئېرىنىڭ يوقاپ كېتىشى بىرەر ئۆزۈر سەۋەبىدىن بولغان بولسا ۋە كەتكەن يېرى ئېنىق بولسا، مەسىلەن: ئىلىم تەھسىل قىلىش، جىھاد قىلىش، ھەج قىلىش ۋە تىجارەت قىلىش قاتارلىق ئىشلار ئۈچۈن كېتىپ قېلىپ كەلمىگەن بولسا، ئايالى ئۇنىڭدىن ئايرىلىش ھەققىدە ئەرز سۇنالمايدۇ. مەھكىمىمۇ ئايرىۋەتمەيدۇ. چۈنكى بۇ ھالدا، مۇنداق كىشىنىڭ كەتكەن يېرى ۋە ئۆزىنىڭ مەۋجۇد ئىكەنلىكى ئېنىق بولغان بولىدۇ. شۇڭا ئۇنىڭدىن تالقىنى ئالماي تۇرۇپ ئايرىلالمايدۇ. مىسىر ۋە سۇرىيەنىڭ مەھكىمە شەرئىيلىرىمۇ مۇشۇنداق ئىش كۆرمەكتە.

ئايال ئېرىدىن خېتىنى ئالماستىن ياتلىق بولمايدۇ

كۈنىمىزدە، ئالاقىلىشىش قوراللىرىمۇ تەرەققى قىلدى. شۇڭا ئايال خەت ئارقىلىق ياكى تېلېفون ئارقىلىق ياكى ئادرېسىنى بىلمىسە باشقىلارنىڭ ۋاستىسى ئارقىلىق ئېرى بىلەن خەۋەرلىشەلەيدۇ. ئەگەر ئېرى تىز كەلمەيدىغان ھالەتتە بولسا، ئۇنىڭدىن تالقىنى سورايدۇ. رۇخسەت خېتىنى بەرسە، ئۇنىڭ نىكاھىدىن چىققان بولىدۇ ۋە ياتلىق

بولالايدۇ. ئەرلىرى ئىچكىرىگە ياكى چەتئەللەرگە تىجارەت قىلغىلى كېتىپ قېلىپ، قايتىپ كەلمىگەن ئاياللارمۇ شۇنداق خەۋەرلىششى كېرەك. ئۇلاردىن خېتىنى ئالماي تۇرۇپ توي قىلماسلىقى كېرەك.

ئەرنىڭ ئايالىنى ئۇزۇن ۋاقىت تاشلاپ كەتمەسلىكى لازىم

ئەرلەرمۇ ئاياللىرىنى ئۇزۇن مۇددەتلىك تاشلاپ قويۇپ كېتىپ قالماسلىقى لازىم. تىجارەت قىلىش ياكى ئىلىم تەھسىل قىلىش ياكى خىزمەت سەۋەبى بىلەن يىراقلارغا كېتىپ قالغاندا، ئاياللىرىنى ئايلاپ تاشلىۋەمەسلىكى ۋە ئىمكانىيىتىنىڭ يېتىشىچە كۆرۈپ تۇرۇشى لازىم. ئايالىنى، بالىلىرىنى قېينىچىلىقتا قويماسلىقى ئۈچۈن ئۇلارنى بارلىق چىقىملىرىنى هازىرلاپ بېرىشى پەرزدۇر. چۈنكى ئەر ئۆلمىگەن مۇددەتچە ئايالىنىڭ چىقىملىرىنى قىلىشتىن باش تارتالمايدۇ.

سەئۇدى ئەرەبىستانىنىڭ كاتتا ئۆلىمالىرىدىن ئەللامە ئابدۇللا ئىبن ئابدۇررااهمان ئىبن جىبرىن ئېرى سەپەرگە كېتىپ قالسا، ئۇنىڭ ئۆيدىكى ئىقتىسادىنى ئايالى سورىماستىن خىراجەت قىلسا بولامدۇ؟ دېگەن سوئالغا جاۋاب بېرىپ مۇنداق دېگەن:« ئېرى كېتىپ قېلىپ ئايالى ۋە بالىلىرى پۇلغا هاجەت بولۇپ قالغان شارائىتتا، ئايال ئېرىنىڭ مەيلى ئۆيدە ساقلىغان پۇلىدىن بولسۇن، مەيلى بانكىدا قويغان پۇلىدىن بولسۇن، هاجىتىگە يېتەرلىكىنى ئېلىپ چىقىم قىلسا بولىدۇ. چۈنكى ئەرنىڭ ئايالىغا ۋە بالىلىرىغا چىقىم قىلىشى پەرزدۇر. ئاللاھ تائالا مۇنداق دېگەن:﴿ وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ﴾ يەنى﴿ ئاتىلار ئانىلارنى قائىدە بويىچە يېمەك - ئىچمەك ۋە كىيىم - كېچەك

بىلەن تەمىنلەپ تۇرۇشى كېرەك.[1]﴾

بېخىلنىڭ تالىقى

بىراۋ ئايالىنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالماي، ئۇنىڭ كىيىم ـ كېچەك، يېمەك ـ ئىچمەك ۋە باشقىمۇ ئېھتىياجلىرىنى ھېچ قامدىماي ياكى ئۇنى قويۇپ بەرمەي ئازاپلىسا، نېمە قىلىش كېرەك؟

ھالبۇكى، ئايالىنىڭ پۈتۈن چىقىملىرىنى كۆتۈرىش ئەرنىڭ بۇرچىدۇر. شافئى، مالىكى ۋە ھەنبەلى مەزھەپلىرىگە كۆرە، بۇ ئىككىسىنىڭ ئارىسىنى ئايرىۋېتىش كېرەك. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:﴿ وَلَا تُمْسِكُوهُنَّ ضِرَارًا لِتَعْتَدُوا﴾ يەنى ﴿ھەقسىزلىق قىلىپ ئۇلارغا زىيان يەتكۈزۈش ئۈچۈن ئۇلارنى تۇتۇۋالماڭلار﴾ [2].

ئايالنى ئۇنىڭ ئېھتىياجلىرىنى قامداپ بەرمەستىن ياكى قويۇۋەتمەستىن تۇتۇۋېلىش ئۇنىڭغا قاتتىق زىيان يەتكۈزگەنلىكتۇر.

ھەنەفى مەزھىبىگە كۆرە، ئايالىنىڭ ئېھتىياجىنى قامداپ بەرمىدى، دەپلا ئۇلارنىڭ ئارىسىنى ئايرىۋەتمەسلىك كېرەك. بەلكى ئەر قېينىچىلىقتا بولغان سەۋەب بىلەن قامدىيالمىغان بولۇشى مۇمكىن. ئەگەر ئۇ، قولىدا بار تۇرۇپ چىقىم قىلمىغان بولسا، ئۇ زالىمدۇر. لېكىن بۇنداق زۇلۇمنى تالاق بىلەن ھەل قىلىشقا بولمايدۇ. ئۇنى باشقا چارە بىلەن ـ مەسىلەن: ئۇنىڭ مال دۇنياسىنى ئايالىنىڭ ئېھتىياجىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن مەجبۇرى ساتقۇزۇش ياكى ئۇنى باشقا جازالار بىلەن

(1) بەقەرە سۈرىسى233ـ ئايەت

(2)بەقەرە سۈرىسى 231 ـ ئايەت

تەھدىد قىلىش ئارقىلىق ھەل قىلىش كېرەك.

ئىسلام دۆلەتلىرى قەدىمدە، ھەنەپى مەزھىبىگە كۆرە ئىش كۆرەتتى. ئەممۇ ھازىرقى مەھكىمە شەرئىيلەر يۇقىرىقى ئۇچ مەزھەپنىڭ رايى بويىچە ئىش كۆرمەكتە. بۇ بولسىمۇ، ئايالنى ئازاپتىن قۇتۇلدۇرۇش ۋە ئۇنىڭ ئېھتىياج سەۋەبى بىلەن بۇزۇلۇپ، يامان يولغا كېرىپ كېتىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن، ئەگەر ئايالى ئاجرىشىشنى تەلەپ قىلسا، بۇلارنىڭ ئارىسىنى ئايرىۋېتىشتۇر.

شەرت بىلەن تالاق قىلىش

شەرت بىلەن تالاق قىلىش ـ ئايالىغا «ئەگەر سەن ئاناڭنىڭ ئۆيىگە بارساڭ، سەن تالاق، ياكى پالانى كەلسە، سەن تالاق» دېيىش ياكى ئۇنىڭدىن باشقىمۇ تالاق ئىشىنى قانداقلا بىر شەرتكە باغلاش دېمەكتۇر. شەرت بىلەن تالاق قىلىش ئايالىرىنى باشقۇرالمايدىغان ياكى ئۇلارنى گېپىگە كىرگۈزەلمەيدىغان ئەبگا، ئەخمەق، جاھىل ۋە قالاق ئادەملەرنىڭ قوللىنىدىغان تالقى بولسا كېرەك.

بۇنداق تالاق شەرتنىڭ ئەمەلگە ئېشىشى بىلەن تەڭلا چۈشىدۇ، يەنى ئېرى ئېيتقان شەرت ئەمەلگە ئاشقان ھامان ئايال ئۇنىڭدىن تالاق بولۇپ كېتىدۇ. بۇ كۆپ سانلىق ئۆلىمالار ۋە مەشھۇر تۆت مەزھەپ پېشۋالىرىنىڭ رەيى.

بەزى ئالىملار مۇنداق تالاقنى چۈشەيدۇ، دەپ قارايدۇ. چۈنكى شەرت بىلەن تالاق قىلىش ئىسلام كۆرسەتمىسىگە خىلاپ بىر ئىش. مۇنداق ئىش يۈرگۈزۈلمەيدۇ.

ئەممۇ ئەللامە ئىبن تەيمىيەنىڭ رەيىگە كۆرە، شەرت بىلەن

قىلىنغان تالاقنى قەسەمگە ئوخشىتىپ، شەرت ئەگەر ئەملىگە ئاشسا، ئېرى بۇ ئەخمەقلىقى ئۈچۈن، قەسەمنى بۇزغانلىقى كاپارىتى (ماددىي جازاسى) بويىچە، ماددىي جازا تۆلەشكە تېگىشلىك بولىدۇ. قۇرئان كەرىمنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە، قەسەمنى بۇزغان ئادەم ئۇنىڭ كاپارىتى ئۈچۈن ئائىلىسىگە ببرىدىغان ئوتتۇرا دەرىجىلىك تاماق بىلەن ئون مىسكىننى بىر ۋاخ غىزالاندۇرىدۇ، ياكى ئون مىسكىنگە، ئۇلارنىڭ بەدىنىنى يېپىپ تۇرغىدەك بىرقۇردىن كىيىم ببرىدۇ، بۇنداق قىلمىغا كۈچى يەتمىسە، ئۈچ كۈن رۇزا تۇتىدۇ.

ھازىرقى ئۆلىمالارنىڭ كۆپ سانلىقى ئىبن تەيمىيەنىڭ بۇ رەينى توغرا تاپقان.

مۇرتەد بولۇش بىلەن نىكاھنىڭ بۇزۇلىشى

مۇرتەد ـ مۇسۇلمانلىقتىن يېنىپ، كاپىر بولغان كىشى دېمەكتۇر.

ئاللاھ تائالاغا، ياكى ئۇنىڭ پەيغەمبەرلىرىدىن بىرەرسىگە، ياكى قۇرئان ۋە ئىشەنچلىك ھەدىسلار بىلەن بەلگىلەنگەن ئەقىدە ۋە ئىمانغا مۇناسىۋەتلىك مەسىلىلەرنىڭ بىرەرسىنى ئاشكارا ئىنكار قىلىپ، مۇسۇلمانلىقتىن يېنىۋالغان ئادەم مۇرتەد دېيىلىدۇ.

ئەر ياكى ئايال ئىككىسىنىڭ بىرى مۇرتەد بولۇش بىلەن ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى نىكاھ بۇزۇلىدۇ. مۇرتەد بولغان كىشى گۇناھىغا تەۋبە قىلىپ، قايتا ئىمان ئېيتقاندىن كېيىن، ئايالىنى قايتا نىكاھ بىلەن قايتۇرالايدۇ. مۇرتەد بولغان ئايالمۇ شۇنداق قىلىدۇ.

بەدەللىك تالاق(تالاقى خۇلئ)

بەدەللىك تالاق ــ ئايالنىڭ ئېرىنىڭ قايسىبىر تەرىپىنى

ياقتۇرمىغانلىق ياكى ئۇنىڭ بىلەن بەختلىك بولۇشقا كۈزى يەتمىگەنلىك سەۋەبلىك ئېرىدىن ئاجرىشىشنى تەلەپ قىلىپ، ئۇنىڭ سۆزىنى ئېرىگە بەرگەننىڭ بەدىلىگە مەلۇم مىقداردا پۇل-مال بېرىشى دېگەنلىكتۇر.

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:﴿ وَلَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَأْخُذُوا مِمَّا آتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئًا إِلَّا أَنْ يَخَافَا أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ﴾ يەنى ﴿ ئاياللىرىڭلارغا بەرگەندىن(ئاجرىشىش ئەسناسىدا) بىر نەرسە قايتۇرۇۋېلىش سىلەرگە ھالال بولمايدۇ. پەقەت ئۇلار ئاللاھنىڭ بەلگىلىمىلىرىگە رىئايە قىلالماسلىقىدىن قورقسا، بۇ باشقا ئەھۋالدۇر. ئەگەر ئەر ــ ئايال ئىككىسىنىڭ ئاللاھنىڭ بەلگىلىمىرىگە رىئايە قىلالماسلىقىدىن قورقساڭلار، ئايالنىڭ تالاق خېتىنى ئېلىش مەقسىتىدە (ئېرىگە)مال بەرگەنلىكى ئۇچۇن ئۇ ئىككىسىگە گۇناھ بولمايدۇ﴾ [1].

ئايالدىن ئالسا ھالال بولىدىغان مىقدار ئەرنىڭ نىكاھتا بەرگەن مەھرىدىن ئېشىپ كەتمەسلىكى شەرتتۇر. ئايالدىن بۇنىڭدىن كۆپ مال-دۇنيا تەلەب قىلغان ئەر ھارامخور ئەردۇر. ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە ئەرلەرگە قارىتىپ مۇنداق دېگەن:﴿ وَلَا تَعْضُلُوهُنَّ لِتَذْهَبُوا بِبَعْضِ مَا آتَيْتُمُوهُنَّ ﴾يەنى ﴿ سىلەر ئۇلارغا بەرگەن مەھرىدىن بىر قىسمىنى يۇلۇۋېلىش ئۈچۈن، ئۇلارغا بېسىم ئىشلەتمەڭلار.[2]﴾

ئاياللار تالاق خېتىنى تەلەپ قىلغاندا، ئەرلەرنىڭ ئۇلارنى مال - دۇنيا

(1)بەقەرە سۈرىسى 229 - ئايەت
(2) نىسا سۈرىسى19-ئايەت

بېرىشكە قىستاش ھوقۇقى يوق. بۇنداق قىلغان كىشى قاتتىق گۇناھكار بولىدۇ. ئايال ئۆز رازىلىقى بىلەن، ئۆزى خالاپ مال - دۇنيا بەرسە، ئۇنى قوبۇل قىلسا بولىدۇ. ئايالنى سۆزنىي بەرمەسىتىن، مال - دۇنيا بېرىشكە قىستاش بەكمۇ نامەرتلىكتۇر. بۇنداق ئالغان مال - دۇنيا شەكسىز ھارامدۇر. بۇنى ۋىجدانلىق كىشىلەر قىلمايدۇ.

تالاقتىن كېيىنكى ھەق-ھوقۇقلار

تالاقتىن كېيىن ئەرنىڭ ئۇستىگە تۆۋەندىكى ھەقلەرنى ئادا قىلىش بەلگىلىنىدۇ:

1. ئايالنىڭ قېيقالغان مەھرىنى بېرىش

ئەر-ئايالىق تۇرمۇشىنىڭ باشلىنىشى بولغاندا نىكاھتا ئايالغا بېرىش ئۈچۈن ئەرنىڭ ئۇستىگە بەلگىلەنگەن مەھرىنى تېخى بەرمىگەن بولسا ياكى يېرىمىنى بېرىپ يېرىمىنى بەرمىگەن بولسا، تالاقتىن كېيىنلا ئۇنى ئايالغا تولۇق بېرىپ، ئۇنى رازى قىلىش ئەرنىڭ ئۇستىدىكى ھەقلەرنىڭ بىرىدۇر.

2. نەپىقە

تالاق قىلىنغان ئايال ئىددەتتىن چىقىپ پاكلانغانغا، ئېغىر ئايلىق بولسا بالىسىنى تۇغقانغا قەدەر ئۇنىڭ بارلىق ئېھتىياجلىرىنى ئېرىنىڭ ئۆيىدە قانداق تۇرمۇش سەۋىيىسىدە ياشىغان بولسا، شۇ تۇرمۇش سەۋىيىسىدىن كەم قىلماستىن، يېمەك-ئىچمەك، كىيىم-كېچەك، دوختۇرغا كۆرۈنۈش چىقىمى، قاتناش چىقىمى دېگەنگە ئوخشاش كېرەكلىك چىقىملارنىڭ ھەممىنى تەل قىلىپ، تولۇق قامداپ بېرىش ئەرنىڭ ئۇستىگە پەرزدۇر. ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە:﴿ وَلِلْمُطَلَّقَاتِ

مَتَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ﴾ يەنى ﴿تالاق قىلىنغان ئاياللارغا قائىدە بويىچە نەپىقە بېرىش لازىم. بۇ ئاللاھتىن قورقىدىغانلارنىڭ ئۆتەشكە تېگىشلىك مەجبۇرىيىتىدۇر﴾ دېگەن[1]

ئەر بۇ ھەقنى ئادا قىلمىشتىن قەتئىي باش تارتالمايدۇ. بۇ ھەقنى ئادا قىلىش جەريانىدا نوقسانلىق سادىر قىلسا ئاللاھ تائالانىڭ ئالدىدا ئايالنىڭ ھەققىنى يەۋالغانلىقى سەۋەبلىك ئېغىر گۇناھكار بولىدۇ.

3. باللارنىڭ چىقمىسى

قايسى تۇردىكى تالاق بىلەن بولمىسۇن، تالاق بولۇپ ئېرىدىن ئايرىلغان ئايال ئەگەر ئېغىر ئايىق بولسا، ئۇنىڭ بالىسى تۇغۇلغاندىن كېيىن، بالىنىڭ چىقمىنى ئېقىۋاتقان ئادەت بويىچە، كەم قىلماستىن بېرىپ ئادا قىلىش، ھالىدىن ھەمىشە خەۋەر ئېلىپ تۇرۇش، ئايال

(1) بەقەرە سۈرىسى241- ئايەت. سەئۇدى ئەرەبىستانىنىڭ كاتتا ئۆلىمالىرىدىن سالىھ ئىبن فەۋزان قاتارلىق ئۆلىمالار ئۇچ تالاق قىلىنغان ئايال ئۆچۈن ئېرىنىڭ نەپىقە بېرىشى پەرز ئەمەس چۈنكى ئۇ ئايال ئۇچ تالاق بىلەن ئېرىنىڭ زىممىسىدىن چىقىپ كەتكەن بولىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ زامانىدا، قەيس فاتىمە ئىسىملىك بىر ئايالنى ئېرى ئۈچ تالاق قىلىۋتكەندىن كېيىن، بۇ ئايال پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىغا كېلىپ ئېرىنىڭ ئۇنىڭغا نەپىقە قىلىشى لازىم ياكى ئەمەسلىكى ھەققىدە سورىغاندا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا:« ئېرىڭىزنىڭ سىزگە نەپىقە قىلىش مەجبۇرىيىتى يوق» دەپ جاۋاب بەرگەن.

ئەمما دوكتۇر يۈسۈپ ئەل قەرداۋىي قۇرئان كەرىمنىڭ يۇقىرىقى ئايىتىنىڭ روھىغا ئاساسلىنىپ، «مەيلى ئۇچ تالاق بىلەن مەيلى بىر تالاق بىلەن تالاق قىلىنغان بولسۇن، ئېرىدىن تالاق قىلىنغان ھەر قانداق ئايال ئىددەتتىن چىقىپ بولغانغا قەدەر ئۇنىڭ تۇرارا جايىنى ۋە پۈتۈن چىقىملىرىنى ئېرىنىڭ تەل قىلىپ بېرىشى پەرزدۇر»، دەپ پەتىۋا بەرگەن.

ياتلىق بولغانغا قەدەر، بالىسى يۈزىسىدىن ئايالىنىڭمۇ ھالىدىن خەۋەر ئېلىپ تۇرۇش دادا بولغۇچىنىڭ ئۈستىگە قەرزدۇر. ﴿ وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُتِمَّ الرَّضَاعَةَ وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ لَا تُكَلَّفُ نَفْسٌ إِلَّا وُسْعَهَا لَا تُضَارَّ وَالِدَةٌ بِوَلَدِهَا وَلَا مَوْلُودٌ لَهُ بِوَلَدِهِ وَعَلَى الْوَارِثِ مِثْلُ ذَلِكَ ﴾يەنى ﴿ ئانىلار (بالىلارنى ئېمىتىش مۇددىتىدە) تولۇق ئېمىتمەكچى بولسا، تولۇق ئىككى يىل ئېمىتىشى لازىم. ئاتىلار ئانىلارنى قائىدە بويىچە يېمەك ـ ئىچمەك ۋە كىيىم ـ كېچەك بىلەن تەمىنلەپ تۇرۇشى كېرەك، كىشى پەقەت قولىدىن كېلىدىغان ئىشقىلا تەكلىپ قىلىنىدۇ. ئانىنى بالىسى سەۋەبلىك زىيان تارتقۇزماسلىق لازىم. (ئەگەر ئاتا ئۆلۈپ كەتسە) ئۇنىڭ ۋارىسى ئاتىغا ئوخشاش مەسئۇلىيەتنى (يەنى ئانا بولغۇچىغا نەپىقە بېرىش ۋە ئۇنىڭ ھەقلىرىگە رىئايە قىلىش قاتارلىقلارنى) ئۆز ئۈستىگە ئېلىشى كېرەك.﴾[1]

4. بوۋاقلارنى ئېمىتكەنلىك ھەققى

ئېرىدىن ئاجراشقان ئايال شۇ ئېرىدىن بولغان بالىنى ئېمىتكەنلىكى ئۈچۈن بالىنىڭ دادىسىدىن ھەق تەلەب قىلىش ھوقۇقىغا ئىگە. ئەگەر بالىنىڭ ئانىسى ئۆزىنىڭ بوۋىقىنى ئېمىتكەنلىكى ئۈچۈن بالىنىڭ دادىسىدىن ھەق تەلەب قىلسا، ئۇنى ئادا قىلىش دادىنىڭ ئۈستىگە يۈكلىنىدۇ. شۇنداقلا ئەگەر بالىنىڭ ئانىسى ئۇنى ئېمىتىشنى خالىمىسا، دادا بالىنى باشقا بىر ئايالغا ئېمىتكۈزۈپ

(1) بەقەرە سۈرىسى233-ئايەت

ھەققىنى تۆلەيدۇ. ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە مۇنداق دېگەن:﴿ فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ وَأْتَمِرُوا بَيْنَكُمْ بِمَعْرُوفٍ وَإِنْ تَعَاسَرْتُمْ فَسَتُرْضِعُ لَهُ أُخْرَى ﴾يەنى﴿ ئەگەر ئۇلار سىلەر ئۈچۈن (بالىلىرىڭلارنى) ئېمىتىپ بەرسە، ئۇلارنىڭ (ئېمىتىش) ھەققىنى بېرىڭلار، ھەققانىي ئاساستا ئۆزئارا مەسلىھەتلىشىڭلار، ئەگەر پىكىردە كېلىشەلمىسەڭلار، ئۇنى باشقا بىر ئايال ئېمىتسۇن﴾[1]

ئىددىتى توشمىغان ئايالنىڭ ئەرنىڭ ئۆيىدە ئولتۇرۇش ھەققى بار

بىر تالاق قىلىنغان ئايال ئىددىتى توشۇپ پاكلانغىچە ئېرىنىڭ ئۆيىدە تۇرۇش ھوقۇقىغا ئىگە. ئايالىنى تالاق قىلىپ، ئۇنىڭ ئىددىتى توشمىغىچە، ئۇنى ئۆيىدىن قوغلىغان كىشى ئاللاھ تائالانىڭ ئالدىدا گۇناھكار بولىدۇ. ئەمما ئايال ئۆزى تۇرۇشنى خالىماستىن، ئاتا-ئانىسىنىڭ ئۆيىگە كېتىپ قالسا بۇ ئايالنىڭ ئىددەتتىن چىققۇچىلىك بولغان ئارىلىقتىكى نەپقىسى (يەنى چىقىملىرى) ئەرنىڭ زىممىسىدە بولىدۇ. شۇنىڭدەك، ئايال ئەگەر ئۆزى ئۈچۈن باشقا ئۆي كىرالاپ ئولتۇرسا ئۇنىڭ كىراسىنى تۆلەش ئەرنىڭ ئۇستىگە بەلگىلىنىدۇ.

ئەمما ئۈچ تالاق قىلىنغان ئايالنىڭ ئېرى بىلەن بىر ئۆيىدە تۇرۇشى تۇغرا ئەمەس. چۈكى بۇ ئىككىسى ئۈچ تالاقتىن كېيىن، ياتلارغا ئايلىنىپ قالىدۇ. شۇڭا بۇنداق ئايال ئايرىم ئۆيىدە ياكى ئاتا-ئانىسىنىڭ ئۆيىدە تۇرىدۇ. ئۆينىڭ ۋە ئايالنىڭ پۈتۈن چىقىملىرىنى ئۇنىڭ

(1) تالاق سۈرىسى6-ئايەت

ئىددىتى توشقانغا قەدەر ئېرى تۆلەيدۇ. ئەر ئەگەر ئايالىنىڭ تېگىشلىك نەپىقىسىنى بەرمىسە، ئايالنىڭ ھەققىنى يېگەن بولۇپ، ئاللاھ تائالانىڭ ئالدىدا قاتتىق گۇناھكار بولىدۇ. ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە مۇنداق دەپ تەلىم بەرگەن:﴿ أَسْكِنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنْتُمْ مِنْ وُجْدِكُمْ وَلَا تُضَارُّوهُنَّ لِتُضَيِّقُوا عَلَيْهِنَّ وَإِنْ كُنَّ أُولَاتِ حَمْلٍ فَأَنْفِقُوا عَلَيْهِنَّ حَتَّى يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ﴾يەنى ئۇلارنى قۇدرىتىڭلارنىڭ يېتىشچە ئۆزۈڭلار ئولتۇرۇۋاتقان جايىڭلارنىڭ بىر قىسمىدا ئولتۇرغۇزۇڭلار، ئۇلارنى تەڭلىكتە قالدۇرۇپ (چىقىپ كېتىشكە مەجبۇرلاش ئارقىلىق) ئۇلارغا زىيان يەتكۈزمەڭلار، ئەگەر ئۇلار ھامىلىدار بولسا، بوشانغانغا قەدەر ئۇلارنى تەمىنلەڭلار﴾[1]

ئايالنىڭ ئىددەت تۇتۇشى

تالاقتىن كېيىن ئايالنىڭ ئىددەت تۇتۇشى بەلگىلىنىدۇ.

ئىددەت ــ ئاجراشقان ئايالنىڭ ئېرىنىڭ زىممىسىدىن چىقىپ كەتكىنىگە قەدەر بولغان مەزگىل دېمەكتۇر. تالاق قىلىنغان ئايالغا ئىددەت تۇتۇش لازىم كېلىدۇ. ئىددەت تۆۋەندىكىچە بولىدۇ:

(1) ئادەت كۆرىدىغان ئايالنىڭ ئىددىتى 3 پاكلىق، يەنى ئېرى تالاق قىلغاندىن كېيىن ئۇچ قېتىم ئادەت كۆرۈپ، ئۇنىڭدىن 3 قېتىم پاكلىنىشى ئارقىلىق ئىددەتتىن چىقىدۇ. بۇ ۋاقىتتا ئۇ، ئېرىنىڭ زىممىسىدىن چىققان بولىدۇ.

(2) ئادەت كۆرمەيدىغان ئايالنىڭ ئىددىتى 3 ئايدۇر. يەنى ئادەت

(1) تالاق سۈرىسى6-ئايەت

كۆرۈشتىن ئۆزۈلۈپ قالغان ئايالارنىڭ ئەدەتتى ئەرلەردىن ئايرىلغىنىدىن باشلاپ تولۇق 3 ئاي بولىدۇ.

(3) ھامىلدار ئايالنىڭ ئەدەتتى بالىنى تۇغقانغا قەدەر بولۇپ، ھامىلدار ئايال بالىنى تۇغۇپ بولۇپ، تۇغۇتنىڭ قېنىدىن پاكلانغاندىن كېيىن، ئەدەتتىن چىققان بولىدۇ.

(4) ئېرى ئۆلۈپ كەتكەن ئايالنىڭ ئەدەتتى 4 ئاي 10 كۈندۈر. ئەگەر بۇ ئايال ھامىلدار بولسا، ئۇنىڭ ئەدەتتى بالىنى تۇغقانغا قەدەر بولىدۇ.

بىراۋ بىر ئايال بىلەن نىكاھلىنىپ، ئۇنىڭغا يېقىنچىلىق قىلماستىن، ياكى ئۇنىڭ بىلەن يالغۇز قالماستىن ئايرىلىپ كەتكەن بولسا ياكى ئۆلۈپ كەتكەن بولسا، ھايات قالغان بۇ ئايال ئۆچۈن ئەدەت تۇتۇش لازىم كەلمەيدۇ.

ئايالنىڭ ئەدەتتىن چىققانلىقى ئۇنىڭ ياتلىق بولۇشنىڭ جائىز ئىكەنلىكىگە ئىشارەتتۇر. ئەدەتتىن چىقمىغان ئايالغا نىكاھ چۈشمەيدۇ.

زىنا قىلغان ئايال ئەرگە تېگىشى ئۈچۈن ئەدەت تۇتۇشى كېرەكمۇ؟

باشقىسى بىلەن زىنا قىلغان ئايالنىڭ باشقا بىرىگە نىكاھلىنىشى ئۈچۈن ئەدەت تۇتۇشى (يەنى ئۇچ قېتىم ھەيز كۆرۈپ پاكلانغان بولىشى) مەسلىسىدە ئىسلام ئۆلىمالىرى ئىختىلاپلاشقان. بۇ مەسىلىدە ئەڭ تۇغرا دەپ قارايدىغىنىمىز، ھەنەفىي، شافىئىي ۋە سەۋرى مەزھەپلىرىنىڭ زىنا قىلغان ئايالنىڭ، زىنادىن ئېغىر ئايال بولۇپ قالغان تەقدىردىمۇ ئەدەت تۇتۇشى لازىم ئەمەس، دېگەن كۆز

قارىشىدۇر. بۇ ئەبۇ بەكرى، ئۆمەر، ئەلى قاتارلىق كاتتا خەلىپىلەرنىڭ رەيىدۇر.

چۈنكى ئىددەت تۇتۇش نەسەبنى ئارىلىشىپ كېتىشتىن قوغداش يۈزىسىدىن، ئايالنىڭ بالىياتقۇسىنى تازىلاشتىن ئىبارەتتۇر. ئايالنىڭ ئېغىر ئاياق ياكى ئەمەسلىكى ئۇنىڭ ئىددەت تۇتۇشى بىلەن ئوتتۇرىغا چىقىدۇ. شۇڭا ئېرىدىن ئاجراشقان ئايالنىڭ ئىددەت تۇتۇشى پەرز. ئەمما زىنادىن ئىددەت تۇتۇلمايدۇ[1].

(1) دكتۇر يۈسۇپ ئەل قەرداۋىينىڭ«فتاوى معاصرة» (ھازىرقى زامان پەتىۋالىرى)ناملىق ئەسىرى،3-تۇم،624-بەتتىن ئېلىندى.

تۆتىنچى بۆلۈم

ئاتا ـ ئانىلار ھەققىدە

ئاتا ـ ئانىلارنىڭ باللىرى ئۈستىدىكى ھەقلىرى

ئاتا ـ ئانىلارنىڭ پەرزەتلىرى ئۈستىدىكى ھەقلىرى ئىنتايىن كۆپتۇر. باللار ئاتا ـ ئانىلارغا قانچىلىك كۆپ خىزمەت قىلسىمۇ، ئاتا ـ ئانىلارنىڭ ئۇلارغا قىلغان ياخشىلىقلىرىنى ھەرگىزمۇ قايتۇرۇپ بولالمايدۇ، ئەلۋەتتە.

ئاتا، ئائىلىنىڭ يېتەرلىك ئېھتىياجلىرىنى تولۇقلاش يولىدا ھارماي ـ تالماي ئىشلەيدۇ، چارچايدۇ. ئانا بولسا، پەرزەنتىم دەپ، توققۇز ئاي قورساق كۆتۈرۈپ، ئاندىن ئۇنى تۇغۇش جەريانىدا ئالەمنى زىلزىلىگە كەلتۈرىدىغان ئېغىر تولغاقلارنى بېشىدىن كەچۈرۈپ مىڭ بىر جاپادا ئۇنى توغدۇ. ئاندىن ئۇنى يىللار بويى ئېمىتىپ، ئاسراپ چوڭ قىلىدۇ. ئۇنى چوڭ قىلىش جەريانىدا كېچىلىرى تاتلىق ئۇيقۇسىنى ئۆزىگە ھارام قىلىپ، بالىسىنى ئاسراش ۋە ھىمايە قىلىش يولىدا ئۆزىنىڭ راھەتىنى ئۇنۇتىدۇ. ئاتا ـ ئانىلار باللارنىڭ خوشاللىقى ئۈچۈن خوشال بولىدۇ. ئۇلارنىڭ غەملىرى ئۈچۈن غەمكىن بولىدۇ. ئاتا ـ ئانىلارنىڭ باللىرىنىڭ قاتارغا قوشۇلۇپ ئادەم بولغىنىنى كۆرگىنىدە، قانچىلىك ھاياجانغا تولۇپ، ئۆزلىرىنى قانچىلىك سائادەتلىك ھېس قىلىدىغانلىقىنى تەسۋىرلەپ بولۇش قىيىن. باللار ئاتا ـ ئانىلارنىڭ بۇگۈنى ھەم ئەتىسىدۇر. ئۇلار ئۆزلىرىنى ئۇنۇتقان ھالدا پەرزەنتلىرى ئۈچۈنلا ياشايدۇ.

ئاتا ـ ئانىلارنىڭ باللار ئۈستىدىكى ھەقلىرى ـ باللارنىڭ ئۇلارغا ياخشى مۇئامىلە قىلىش، قېتىرقىنىپ خىزمەتلىرىنى قىلىشتىن ئىبارەت بىرلا جۈملە سۆزگە قىسقرايدۇ. ئاتا ـ ئانىلارغا ياخشى مۇئامىلە قىلىش، دېگەن بۇ بىر جۈملە سۆز ــ ئۇلارنى ماددىي ۋە مەنىۋى جەھەتلەردىن

تەمىنلەپ تۇرۇش، ئۇلارنى ھەمىشە ئاسراش، كۆڭۈللىرىنى شاد قىلىش، ئۇنى بېقىپ چوڭ قىلىش جەريانىدىكى ياخشىلىقلىرىنى ۋە ئەجرلىرىنى قايتۇرۇشقا تىرىشىش، ئۇلارنىڭ ئارمانلىرىنى ۋە ۋەسىيەتلىرىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش، ئۇلارنى ھەمىشە ئەڭ ئالىي ئېھتىرام بىلەن ھۆرمەت قىلىش، ئۇلارنى رەنجىتمەسلىك، قاتارلىق كۆپلىگەن ياخشىلىق تۈرلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

شۇنىڭ ئۈچۈن ئاللاھ تائالا باللارنى ئاتا - ئانىلارغا ياخشى مۇئامىلە قىلىشتىن ئىبارەت بۇ بىر جۈملە سۆزگە بۈيرۇپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿وَقَضَى رَبُّكَ أَلاَّ تَعْبُدُواْ إِلاَّ إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا إِمَّا يَبْلُغَنَّ عِندَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلاَهُمَا فَلاَ تَقُل لَّهُمَآ أُفٍّ وَلاَ تَنْهَرْهُمَا وَقُل لَّهُمَا قَوْلاً كَرِيمًا . وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُل رَّبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا. رَّبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا فِي نُفُوسِكُمْ إِن تَكُونُواْ صَالِحِينَ فَإِنَّهُ كَانَ لِلأَوَّابِينَ غَفُورًا﴾ يەنى: « رەببىڭ پەقەت ئۇنىڭ ئۆزىگىلا ئىبادەت قىلىشىڭلارنى ۋە ئاتا - ئاناڭلارغا قېتىرقىنىپ خىزمەت قىلىشىڭلارنى پەرز قىلدى، ئۇلارنىڭ بىرى، يا ئىككىلىسى سېنىڭ قول ئاستىڭدا بولۇپ ياشىنىپ قالسا، ئۇلارغا ئوھوي دېگەن سۆزنىمۇ قىلمىغىن، ئۇلارنى دۈشكەللىمىگىن، ئۇلارغا ھۆرمەت بىلەن يۇمشاق سۆز قىلغىن. ئۇلارغا كامالىي مېھرىبانلىقتىن ناھايىتى كەمتەر مۇئاملىدە بولغىن ۋە: «ئى رەببىم! ئۇلار مېنى كىچىكلىكىمدە تەربىيىلىگىنىدەك ئۇلارغا مەرھەمەت قىلغىن» دېگىن. رەببىڭلار دىلىڭلاردىكىنى ئوبدان بىلگۈچىدۇر، ئەگەر سىلەر ياخشى بولساڭلار، (شۇنى بىلىڭلاركى،) ئاللاھ يامانلىقتىن يۈز ئۆرۈپ، تەۋبىگە يۈزلەنگەنلەرنى ناھايىتى بەك كەچۈرگۈچىدۇر.﴾[1]

(1) ئىسرا سۈرىسى 23 - 25 - ئايەتلەر

بۇ ئايەتلەر باللار قانداقلا شارائىتتا بولمىسۇن، يەنى ئۇلار مەيلى باي بولسۇن، مەيلى كەمبەغەل بولسۇن، مەيلى كۆڭۈللىرى خاتىرجەم بولسۇن، مەيلى غەم ـ قايغۇ ئىچىدە بولسۇن، ھەر ھالەتتە، ئاتا ـ ئانىلارغا قېتىرقىنىپ، ئىخلاس بىلەن خىزمەت قىلىشنىڭ لازىملىقىنى ئىپادىلەيدۇ. ھەتتا قۇرئان كەرىم، بەزى ۋاقىتلاردا باللارنىڭ ئاچچىقىدىن ئۆزلىرىنى تۇتالمىغان ھالەتلەردىمۇ ئۇلارغا مالالىلقنى بىلدۈرىدىغان ئاددى سۆزلەرنىمۇ قىلماسلىقنى تەۋسىيە قىلىدۇ. خوسۇسەن، ئاتا ـ ئانىلار ياشىنىپ قالغاندا، ئۇلارنىڭ كۆڭلى نازۇك، گەپ كۆتۈرەلمەيدىغان بولۇپ قالغاچقا، ئۇلارغا ئىنتايىن يۇمشاق ۋە سىلىق مۇئامىلىدە بولۇشنى ئالاھىدە تەۋسىيە قىلىدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن، باللار ئاتا ـ ئانىلارغا قوللىرىدىن كېلىدىغان پۈتۈن خىزمەتلەرنى قىلغانىنىڭ سىرتىدا ئاللاھ تائالادىن ئۇلارغا مەرھەمەت ۋە رەھمەت تىلەشنى تەۋسىيە قىلىدۇ. ئەڭ ئاخىرىدا ئاللاھ تائالا ئۇلارنىڭ دىللىرىدىكى پۈتۈن ئويلىغانلىرىنى بىلىدىغانلىقىنى ۋە ئاتا ـ ئانىسىغا بولغان سەمىمى ئىخلاسى ۋە مۇھەببىتىگە قاراپ مۇكاپات بېرىدىغانلىقىنى، گۇناھلىرىنى مەغپىرەت قىلىدىغانلىقىنى بايان قىلىش بىلەن بۇ تەۋسىيەلەرنى تاماملايدۇ.

يۇقىرىقى ئايەتلەردىكى ﴿إِحْسَانًا﴾ دېگەن سۆز «قېتىرقىنىش»، «مۇكەممەل ئورۇنداش»، «جان، دىل بىلەن ئىشلەش» دېگەن مەنىلەرنى ئىپادىلەيدۇ. قۇرئان كەرىمدىكى﴿الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ﴾ يەنى ﴿ئاللاھ ھەر نەرسىنى مۇكەممەل ياراتتى﴾[1] دېگەن ئايەت

(1) سەجدە سۈرىسى7 ـ ئايەت.

بـۇ مەنىنـى ئىپادىلەيـدۇ. ئىھسـان (يەنـى ھەر ئىشـنى قېتىرقىنـىپ قىلىـش) ئىسـلام دىنىـدىكى ئـۇچ چـوڭ مەرتىبىنـڭ بـرى بولـۇپ، بىرىنچىسـى ئىمـان، ئىككىنچىسـى ئىسـلام، ئۈچىنچىسـى ئىھسـاندۇر. پەرىشـتە جىبرىـل مـۇھەممەد ئەلەيھىسسـالامدىن سـوئال سـورىغان مەشھۇر ھەدىسـتە، ئۇنـڭ ئـاۋۋال ئىسلامنى، ئاندىن ئىماننى، ئاندىن ئىھساننى سورىغانلىقى بايان قىلىنغان.[1]

دېمەك، مۇكەممەل ئورۇنـداش، قېتىرقىنـىپ قىلىـش دېگەن مەنىـدە كەلگەن ۋە ئىسلام دىنىنىڭ ئىمـان ۋە ئىسـلامدىن كېيىنكـى مەرتىبىسـى بولغـان «ئىھسـان»نـى ياخشـىلىق قىلىـش دېـگەن ئـاددى مەنىـدە چۈشـىنىش تـوغرا بولمايـدۇ. بۇنىڭغـا ئاساسـەن، «ئاتـا-ئانىغـا ئىھسـان قىلىـش» دېگەننـى «ئاتـا-ئانىغـا ياخشـىلىق قىلىـش»دەپـلا چۈشـىنىش تـوغرا ئەمەس. چـۈنكى بىراۋغـا ياخشـىلىق قىلىـش دېـگەن خالىسـانە ياردەم قىلىپ قويۇش، خەيـر-ساخاۋەت قىلىـپ قويـۇش دېـگەن بولىـدۇ. ھـالبۇكى، ئاتـا-ئانىغـا ئىھسـان قىلىـش پەرزدۇر. پەرز بولغانـدىمۇ ئـادەتتىكى پەرزلەردىـن ئەمەس، بەلكـى ئاللاھقـا ئىبـادەت قىلىشـتىن كېيىنكى ئىككىنچى چوڭ پەرزدۇر. يۇقىرىقى: ﴿وَقَضَى رَبُّكَ أَلاَّ تَعْبُدُواْ إِلاَّ إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا﴾ يەنـى: ﴿ رەببىـڭ پەقەت ئۇنىـڭ ئـۆزىگىلا ئىبـادەت قىلىشـڭلارنى ۋە ئاتـا - ئاناڭلارغـا قېتىرقىنـىپ خـزمەت قىلىشـڭلارنى پەرز قىلدى﴾ دېگەن ئايەتنىڭ مەنىسى بۇنى تەقەززا قىلىدۇ.

(1) ئىبىن ماجە رىـۋايەت قىلغـان بىـر ھەدىسـتە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسـالام جىبرىلنىڭ سوئالىغا جاۋاب بېرىـپ: «ئىھسـان ــ خـۇددى ئاللاھنى كـۆرۈپ تۇرىۋاتقاندەك ئىبـادەت قىلىشـڭدۇر، گەرچە سـەن ئاللاھنى كۆرەلمىسـەڭمۇ، ئاللاھ سېنى كۆرۈپ تۇرىـدۇ»دېگەن.

شۇڭا ئاتا-ئانىغا قىلىنىدىغان ئىھسان باشقىلارغا قىلىپ قويىدىغان خەير-ئىھسانغا ۋە خالىسانە يادەملەرگە ئوخشىمايدۇ. چۈنكى خالىسانە ياردەم ۋە خەير-ئىھسان دېگەن باشقىلارغا بەدەلسىز قىلىپ قويىدىغان نەرسە. ئەمما ئاتا-ئانىغا قىلىنىدىغان ئىھسان ئۇلارنىڭ قىلغانلىرىنى قايتۇرۇش يولىدىكى بۇرچ ۋە قەرزدۇر. شۇڭا بۇنداق بىر قەرزنى ئادا قىلىش يولىدىكى خىزمەت بۇرچىنى ئاددى مەنىدە «ياخشىلىق قىلىش» دەپ چۈشىنىش توغرا بولمايدۇ.

مەسىلەن: سىز بىرسىگە بەدەلسىز ھالدا بىر نەرسە بەسسىگىز ياكى ئۆسۈمسىز قەرز بېرىپ تۇرسىگىز، سىز ئۇنىڭغا ياخشىلىق قىلغان بولىسىز. ئەمما سىز ئۇنىڭغا مەلۇم بىر خىزمىتىنىڭ ياكى ياخشىلىقىنىڭ يۈزىسىدىن بىر نەرسە بەرسىگىز ياكى ئۇنىڭدىن ئالغان قەرزىگىزنى قايتۇرۇپ بەرسىگىز، ئۇنىڭغا ياخشىلىق قىلغان بولمايسىز، بەلكى ھەققىنى ئادا قىلغان بولىسىز. ئاتا-ئانىغا خىزمەت قىلىشمۇ ئۇلارنىڭ ھەققىنى ئادا قىلغانلىقتۇر. بۇ خالىسانە ياردەم ياكى ھەيىر-ئىھسان تەرىقىسىدىكى بىر ياخشىلىق ئەمەس.

ئاللاھ تائالا ئاتا ـ ئانا ھەققىدە تەۋسىيە قىلىپ يەنە مۇنداق دەيدۇ:﴿ وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهْنًا عَلَى وَهْنٍ وَفِصَالُهُ فِي عَامَيْنِ أَنِ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ إِلَيَّ الْمَصِيرُ﴾يەنى ﴿ئىنسانىنى ئاتا ـ ئانىسىغا ياخشى خىزمەت قىلىشقا بۇيرۇدۇق، ئانىسى ئۇنى (قورسىقىدا) ئۇستى ـ ئۇستىگە ئاجىزلىق بىلەن كۆتۈردى، ئىككى يىلدا ئۇنى ئەمچەكتىن ئايرىدى، (ئى ئىنسان!) ماڭا ۋە ئاتا ـ ئاناڭغا شۈكۈر قىلغىن، ئاخىرى قايتىدىغان

جاي مېنىڭ دەرگاھىمدۇر﴾ [1].

ئاتا - ئانىنىڭ ئۇلۇغلىقى

ھەممىگە مەلۇمكى، ئادەم بالىسىنىڭ باشقا جانلىقلاردىن ئالاھىدە پەرقلىنىپ تۇرىدىغان خىسلەتلىرىدىن بىرى شۇكى، ئادەم بالىسى ياخشىلىقنى سۆيىدۇ، ئۆزىگە ياخشىلىق قىلغانلىرىنى ھۆرمەتلەيدۇ ۋە بۇ ياخشىلىقنى قايتۇرۇشقا تىرىشىدۇ. چۈنكى ئادەمنىڭ ئىچكى ھېسسىياتى ئۆزىگە ياخشىلىق قىلغان، بېشىغا كۈن چۈشكەن چاغلاردا ئۇنىڭغا ھەمدەم بولغان، ئېغىرچىلىق - خوشاللىق كۈنلەردە بىرگە بولغان كىشىلەردىن سۆيىنىدۇ، قەلبى دائىم شۇنداق كىشىلەرگە ئىنتىلىدۇ، ئاشۇنداق كىشىلەر بىلەن خىيال سۈرگىنىدە كۆڭلى ئارام تاپىدۇ، شۇڭا ئۇلارنى ھەمىشە ياد ئېتىپ تۇرىدۇ، ئۇلارنىڭ قىلغان ياخشىلىقلىرىنى ئەسلەپ تۇرىدۇ. ئۇنداقتا بىز ئۇچۇن ئاشۇنداق سۆيۈنۈشكە، ئاشۇنداق ئەسلەپ تۇرۇشقا ئەڭ لايىق كىشىلەر كىم؟ شۇبھىسىزكى، بىزنى يوقلىغتىن بار قىلىپ، دۇنيا تۇرمۇشىمىزدىكى تۇغرا - خاتا يوللارنى كۆرسەتىپ، تۇغرىسىنى بىزگە ئاتا قىلغان رەببىمىز ئاللاھتىن قالسلا، بىزلەرگە ئەڭ كۆپ ئەجىر سىڭدۈرگەن، دەردىمىزنى تارتقان، بىزگە ياخشىلىقلار تىلىگەن بىزنىڭ ئاتا - ئانىمىز بولۇپ، دۇنيادا بىزلەر ئۇچۇن ئۇلاردەك جاپا چەككەن، غېمىمىزنى يېگەن كىشىلەر يوق.

(1) لوقمان سۈرىسى 14 - ئايەت

ئاتا ـ ئانىغا ياخشىلىق قىلىش ئۇلۇغ ئىش

ئاتا ـ ئانىغا ياخشىلىق قىلىش ئۇلۇغ ئىش. چۈنكى ئۇ ئىبادەت ھەم مەجبۇرىيەت. ئاتا ـ ئانىلا بىزنى بېقىپ، تەربىيىلەپ مۇشۇ ھالغا كەلتۈرۈش يولىدا نۇرغۇنلىغان جاپا ـ مۇشەققەتلەرنى چەككەن كىشىلىرىمىزدۇر. بىز كىچىك بىر بالىنىڭ ئەھۋالىغا نەزەر سېلىپ، ئۇنىڭ تۇغۇلۇپ چوڭ بولغىچە بولغان ئارىلىقتىكى ئومۇمىي ھالىتىنى تەسەۋۋۇر قىلىپ باققىنىمىزدا، شۇ ھامان قۇرئان كەرىمدىكى:" ئەي پەرۋەردىگارىم! سەن ئاتا ـ ئانام ئىككىسىگە مېنى كىچىكمىدە تەربىيىلىگىنىدەك رەھمەت قىلغىن" دېگەن دۇئانى ئوقۇغىمىز كېلىدۇ. قېنى ئويلاپ بېقىڭ! سىزنىڭ ئانىڭىز كۈنسېرى ئاجىزلاپ تۇرىدىغان توققۇز ئاي ئىچىدە سىزنى مىڭ بىر جاپا بىلەن قورسىقىدا كۆتۈردى. يەنە شۇ ئاجىز ھالىتىدە سىزنى تۇغدى، سىزنىڭ قورساق ئىچىدىكى كۈنسايىن چوڭىيىشىڭىز، ئېغىرلىشىڭىز ئانىڭىزغا كۈنسايىن ئېغىرلىق ـ ئاجىزلىقلارنى ئېلىپ كەلدى. بۇ ھەتتا سىزنى تۇغۇش ئالدىدا باشقا بىر دۇنياغا بېرىپ قايتقانىدەك، دۇنيانىڭ ھەممىسىنى قارا ئۇغۇلۇق بېسىپ كەتكەنىدەك، خۇددى ئۆلۈمنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەنىدەك بولدى. لېكىن سىز تۇغۇلغاندىن كېيىن سىزنىڭ مېھرى ئىسسىق ئانىڭىز كۆزىنى ئېچىپ سىزنىڭ يېنىدا ياتقانلىقىڭىزنى كۆرگەن ھامان بارلىق دەرد ـ ئەلەملەرنى، دۇنيانى زىلزىلىگە كەلتۈرگەن تولغاق ئاغرىقلارنى پۈتۈنلەي ئۇنتۇپ كېتىدۇ، بارلىق ئۈمىد يوللىرىنى سىزگە باغلايدۇ، سىزدە گۈزەل تۇرمۇشنىڭ خوشاللىقلىرىنى، بەخت ـ سائادەتلىرىنى كۆردۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ كېچە ـ كۈندۈزلەپ سىز ئۈچۈن ئىشلەيدۇ، سىزگە خىزمەت قىلىدۇ، سىزنىڭ كۈندىلىك ئۇزۇقىڭىز ئۇنىڭ قىممەتلىك ئاق سۈتى بولىدۇ، سىزنىڭ تۇرىدىغان ئۆيىڭىز ئۇنىڭ ئىسسىق باغرى بولىدۇ، سىزنىڭ ئولتۇرىدىغان،

مېنىدىغان نەرسىگىز ئۇنىڭ ئىككى قولى - دۇمبىسى بولىدۇ، ئۇ پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن سىزنىڭ ھالىڭىزدىن خەۋەر ئالىدۇ، ئۇ سىزنى تويغۇزۇش بەدىلىگە ئۆزى ئاچ قالىدۇ، سىزنى ئارام ئالدۇرۇش، ئۇخلىتىش ئۈچۈن ئۆزى تۇنەيدۇ، ئانا سىزنىڭ دۇچ كەلگەن، قورقۇنچ ھېس قىلغان ئىشلىرىڭزدا سىزنى قوينىغا تاشلاپ يىغلايدىغان، دەرد ئېيتىدىغان، دەردىڭىزگە يېتىدىغان، بېشىڭىزنى سىلايدىغان بىردىنبىر شەپقەتچىڭىز. چۈنكى سىز ئاشۇ چاغلاردا ئانىڭىزنىڭ قۇچىقىنى ئۆزىڭىزنىڭ پاناھ جايىدەك، ئۇنىڭ ئىسسىق باغرىنى ئۆزىڭىزنىڭ ئارزۇ - ئىستەكلىرىڭىز بىلەن تولغان كەڭ بىر دۇنيادەك ھېسسىياتلاردا بولىسىز. ھەمدە ئۆزىڭىزنى ئۇنىڭ قۇچىقىغا تاشلىغان ھامان بارلىق قورقۇنچلاردىن خالىي بولىمەن دەپ قارايسىز.

ئاتىنىڭ ئەجرىمۇ ئانىنىڭكىدىن قېلىشمايدۇ

ئەمدى ئاتىڭىزغا كېلەيلى، ئاتىڭىز كىچىچە كۈندۈزلەپ سىزنى ئويلايدۇ، سىز ئۈچۈن جان كۆيدۈرۈپ ئىشلەيدۇ، يول يۈرىدۇ، سەپەر قىلىدۇ، تاغ - داۋانلاردىن كېچىدۇ، سىزنىڭ كىيىم - كىچەك، يېمەك - ئىچمىكىڭىزنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن نۇرغۇن دەرد - ئەلەم، جاپا - مۇشەققەتنى تارتىدۇ، كۆپلىگەن خەتەرلەرگە يولۇقىدۇ، ئۇ مۇشۇنداق سەرگۈزەشتىلەرنى، تۇرمۇش جەريانلىرىنى، خىلمۇخىل كەچۈرمىشلەرنى باشتىن ئۆتكۈزۈپ سىزنى تەربىيلەيدۇ، سىزنىڭ ھالىڭىزدىن خەۋەر ئالىدۇ، سىز ئاتىڭىزنىڭ يېنىغا كىرسىڭىز سىزدىن خوشاللىنىدۇ، كۆڭلى ئېچىلىدۇ، ھەم سىزدىن پەخىرلىنىدۇ، ئۇ سىزگە نۇرغۇنلىغان ئۈمىد نەزەرلىرى بىلەن قارايدۇ. ياخشى ئۆسۈپ يېتىلىپ كەلگۈسىدە يارىملىق ئادەم بولۇشىڭىزنى ئاللاھتىن تىلەيدۇ. ئاتىڭىز سىرتقا چىقىش ئۈچۈن سىزدىن ئايرىلىشقا تەمشەلگىنىدە، سىز ئۇنى قۇچاقلىۋالسىز، ئۇنىڭ

پېشىگە ئېسىلىۋالسىز، ئۇ خۇددى ئىككىنچى قايتىپ كەلمەيدىغاندەك بار ئاۋازىڭىز بىلەن ياش تۆكۈپ يىغلىغىنىڭىزدا مېھرى ـ شەپقىتىلىك قوللىرى بىلەن باش ـ كۆزىڭىزنى سىلاپ سىزگە تەسەللى بېرىدۇ. ئاتىڭىز قايتىپ كەلگەندە، خوشاللىقىڭىزدىن ئۆزىڭىزنى ئۇنىڭ باغرىغا تاشلايسىز، يايراپ كېتىسىز. ئەنە ئاشۇ ئىككى كىشى سىزنىڭ ئاتا ـ ئانىڭىزدۇر. ئەنە ئاشۇ ۋاقىتلار سىزنىڭ گۆدەك، ئۆسمۈر چاغلىرىڭىز. ئۇلارنى بۇ ياخشىلىقلىرىنى قايتۇرۇش سىزنىڭ بۇرچىڭىزدۇر.

خۇلاسە قىلىپ ئېيتقاندا، ئاتا ـ ئانىنىڭ ھەقلىرى بەكمۇ كۆپ، ئۇلارنىڭ باللار ئۈچۈن قىلغان ياخشىلىقلىرى تۆلەپ بولغۇسىز. شۇنداقتىمۇ بىز كۆز ئالدىمىزدىكى بەزى مەجبۇرىيەتلەرنى ئىقتىدارىمىزنىڭ يېتىشىچە ئورۇنداپ تۇرۇشىمىز لازىم. مەسىلەن: ئۇلارنى ئەڭ كامالىي ئېھتىرام بىلەن ھۆرمەتلەش، قەدىرلەش، خىزمەتلىرىنى قىلىش، ھەر خىل ۋاستىلەر بىلەن ئۇلارغا ئىللىقلىق يەتكۈزۈش قاتارلىق ئىشلار بىلەن ئۇلارنىڭ رازىلىقىنى ۋە دۇئاسىنى ئېلىش، ئۇلارنىڭ ئارزۇ ـ ئىستەكلىرىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش يولىدا ھېچ نەرسىمىزنى ئايىماسلىقىمىز لازىم.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئاتام مېنىڭ پۇل ـ مېلىمنى سوراۋاتىدۇ، دەپ كەلگەن بىر ئادەمگە: «سەن ۋە سېنىڭ مال ـ دۇنيالىرىڭ ئاتاڭغا ئائىتتۇر»[1] دەپ جاۋاب بەرگەن. بۇ ھەدىس بالا ۋە بالىنىڭ قولىدىكى بارلىق نەرسە ـ كېرەك، پۇل ـ مال ئاتىغا تەۋە ئىكەنلىكىنى، ئاتا ئۇ نەرسىلەرنى خالىغانچە ئىشلىتىشكە ھوقۇقلۇق ئىكەنلىكىنى ئىپادىلەيدۇ.

(1) ئەبۇداۋۇد رىۋايىتى

ئاتا-ئانىڭىزنى هايات ۋاقتىدا خوش قىلىڭ

نۇرغۇن كىشىلەر ئاتا-ئانىسى هايات ۋاقتىدا ئۇلارنىڭ قەدرىنى بىلمەيدۇ، ئۇلارنى يوقلاپ تۇرمايدۇ، گويا ئۇلارنى هەمىشە شۇنداق هايات تۇرىدىغاندەك غەپلەتنىڭ كەينىگە كىرىپ، بىر كۈن بولسىمۇ بالدۇرراق ئۇلارنىڭ ياخشى دۇئالىرىنى ئېلىۋېلىشقا ئالدىرىمايدۇ. ئاتا-ئانىسى بۇ دۇنيادىن كۆز يۇمغاندىن كېيىن، يۈرىكى ئېزىلگەن، دىلى يۇمشىغان ۋە بۇرۇن ئۇلارغا كۆپىرەك هەمراه بولۇپ، ئۇلارنى رازى قىلالمىغانلىقى سەۋەبلىك هەسرەت-نادامەت چەككەن ۋاقتىدا، بىردىنلا ئاتا-ئانىسى ئۇچۇن كۆپ ياخشى ئىشلارنى قىلغۇسى كېلىپ، هەشەمەتلىك نەزىر-چىراقلارنى ئۆتكۈزۈشكە باشلايدۇ. ساۋابىنى ئاتا-ئانىسىغا ئاتاپ، خالىس ئاللاه رازىلىقى ئۈچۇن پېقىرلارغىلا ئۆتكۈزۈپ بەرگەن نەزىر-چىراقلارنىڭ ساۋابى ئاتا-ئانىسىغا يېتىدىغانلىقىدا گەپ يوق. ئەمما ئاتا-ئانىسى ئۆلگەندىن كېيىن چىقىم قىلغانلىرىنىڭ يېرىمىنى بولسىمۇ، ئۇلار تىرىك ۋاقتىدا ئۇلارنىڭ ئېهتىياجلىرى ئۈچۇن چىقىم قىلىپ بېرىپ، ئۇلارنى تىرىك ۋاقتىدا خوش قىلغانغا نېمە يەتسۇن؟!

هالبۇكى، ئاللاه تائالا بىزنى ئاتا-ئانىمىز ئۆلگەندىن كېيىن، ئۇلار هەققىدە نەزىر-چىراق ئۆتكۈزۈشكە ئەمەس، بەلكى ئۇلار ئۆلۈشتىن بۇرۇن، ئۇلارنىڭ خىزمىتىنى قېتىرقىنىپ قىلىشقا، پۇل-مېلىمىزنى ئۇلارغا ئۇلار هايات ۋاقتىدا خەجلەپ بېرىشكە چاقىرغان ئەمەسمۇ؟!

ئاتا-ئانىسىنىڭ خىزمىتىنى ئۇلار ئۆلمەستىن قېتىرقىنىپ قىلىپ، مال-دۇنياسىنى ئۇلار ئۈچۇن ئايىماي خەجلەپ، ئۇلارنى هايات ۋاقتىدا رازى قىلىۋالغانلار، ئاتا-ئانىسى بۇ ئالەم بىلەم خوشلاشقاندىن كېيىنمۇ ئاللاهنىڭ قازاسىغا رازى بولۇپ، ئارتۇقچە هەسرەت چەكمەيدۇ. چۈنكى

ئۇلار قىلىشقا تېگىشلىكلىرىنى قىلىپ، بۇرچىنى ئادا قىلغانلاردۇر. ئەمما ئاتا-ئانىسى هايات ۋاقتىدا ئۇلارنىڭ قەدرىنى بىلمىگەنلەر، ئۇلارنى هەمىشە شۇنداق هايات تۇرىۋېرىدۇ، دەپ گۇمان قىلغانلىقتىن، ئۇلارنىڭ خىزمەتلىرىنى قىلىپ، بۇرۇنراق دۇئاسىنى ئېلىۋېلىشقا ئالدىرىمىغانلار ئاتا-ئانىسى ئۆلگەندىن كېيىن هەشەمەتلىك نەزىر-چىراقلارنى ئۆتكۈزۈپ ساۋابىنى ئۇلارغا ئاتىسىمۇ، بەربىر بىر ئۆمۈر هەسرەت-نادامەتتە ئۆتىدۇ. چۈنكى ئۇلار غەپلەت ئىچىدە قېلىپ، پۈرسەتنى ئۆتكۈزۈپ قويغانلاردۇر. بۇ خۇددى بۇغدايىنى ئورما ۋاقتىدا ئورۇشقا ئەهمىيەت بەرمىگەنلىكتىن، ئورما ۋاقتىنى ئۆتكۈزۈپ قويۇپ، بۇغدايلىرى تۆكۈلۈپ كەتكەن دېهقاننىڭ زىيان تارتقىنىغا ئوخشاش بىر ئىش. چۈنكى هەر ئىشنىڭ بىر ۋاقتى-سائىتى بار. ئىمتىهان ۋاقتى تۇغقىنىدە كەلگەن ئوقۇغۇچىنى مۇئەللىم سىنىپقا ئالمايدۇ.

ئاتا - ئانىغا ياخشىلىق قىلىش پەيغەمبەرلەرنىڭ ئەخلاقى

ئاتا- ئانىغا ياخشى خىزمەت قىلىش پەيغەمبەرلەرنىڭ ئەخلاقى ۋە هەقىقىي مۇسۇلمانلىقنىڭ نىشانىسىدۇر

ئاللاه تائالا ئىبراهىم ئەلەيهىسسالامنىڭ ئازغۇن دادىسى (ئازەر) نى تۇغرا يولغا باشلاش ئۈچۈن دادىسىغا مېهرىبانلىق بىلەن نەسىهەت قىلغانلىقى ۋە دادىسى ئۇنىڭ نەسىهىتىنى قوبۇل قىلمىغانلىقىنى ئۇنىڭغا ئامانلىق تىلەپ چىرايلىقچە قايتقانلىقىنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ:﴿ إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ يَا أَبَتِ لِمَ تَعْبُدُ مَا لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ وَلَا يُغْنِي عَنْكَ شَيْئًا. يَا أَبَتِ إِنِّي قَدْ جَاءَنِي مِنَ الْعِلْمِ مَا لَمْ يَأْتِكَ فَاتَّبِعْنِي أَهْدِكَ صِرَاطًا سَوِيًّا. يَا أَبَتِ لَا تَعْبُدِ الشَّيْطَانَ إِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلرَّحْمَنِ عَصِيًّا. يَا أَبَتِ إِنِّي أَخَافُ

أَنْ يَمَسَّكَ عَذَابٌ مِنَ الرَّحْمَنِ فَتَكُونَ لِلشَّيْطَانِ وَلِيًّا. قَالَ أَرَاغِبٌ أَنْتَ عَنْ آلِهَتِي يَا إِبْرَاهِيمُ لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ لَأَرْجُمَنَّكَ وَاهْجُرْنِي مَلِيًّا. قَالَ سَلَامٌ عَلَيْكَ سَأَسْتَغْفِرُ لَكَ رَبِّي إِنَّهُ كَانَ بِي حَفِيًّا﴾يەنى﴿ ئۆز ۋاقتىدا ئىبراھىم ئاتىسىغا ئېيتتى: «ئى ئاتا نېمىشقا ئاڭلىمايدىغان، كۆرمەيدىغان ۋە ساڭا ھېچ نەرسىگە ئەسقاتمايدىغان نەرسىلەرگە چوقۇنسەن. ئى ئاتا! ماڭا سەن بىلمەيدىغان ئىلىملەر كەلدى، ماڭا ئەگەشكىن، سېنى توغرا يولغا باشلايمەن. ئى ئاتا! شەيتانغا چوقۇنمىغىن، شەيتان مەرھەمەتلىك ئاللاھ قا ھەققەتەن ئاسىيلىق قىلدى. ئى ئاتا! سېنىڭ مەرھەمەتلىك ئاللاھ نىڭ ئازابىغا قېلىشىڭدىن، شەيتاننىڭ ھەمراھىغا ئايلىنىپ قېلىشىڭدىن قورقىمەن». (ئاتىسى) ئېيتتى: «ئەي ئىبراھىم! سەن مېنىڭ ئىلاھلىرىمدىن يۈز ئۆرۈمەكچىمۇسەن، ئەگەر سەن (مۇنداق قىلىشتىن) يانمساڭ، چوقۇم سېنى تاش - كېسەك قىلىپ ئۆلتۈرىمەن، ئۇزاق زامان مەندىن يىراق تۇرغىن». ئىبراھىم ئېيتتى: «ساڭا ئامانلىق بولسۇن، رەببىمدىن ساڭا مەغپىرەت تىلەيمەن، ئاللاھ ماڭا ھەقسىقەتەن مېھرىباندۇر ﴾[1].

ئاللاھ تائالا يەھيا ئەلەيھىسسالام توغرۇلۇق مۇنداق دەيدۇ:﴿ وَبَرًّا بِوَالِدَيْهِ وَلَمْ يَكُنْ جَبَّارًا عَصِيًّا﴾يەنى ﴿ئۇنى ئاتا - ئانىسىغا كۆيۈمچان قىلدۇق، ئۇ مۇتەكەببىر، ئاسىيلىق قىلغۇچى بولمىدى﴾[2].

ئاللاھ تائالا ئىيسا ئەلەيھىسسالامنىڭ بۆشۈكتە يېتىپ سۆزلىگەن

(1) مەريەم سۈرىسى 42 - 47 - ئايەتلەر
(2) سۈرە مەريەم 14 - ئايەت

سۆزىنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ:﴿ وَبَرًّا بِوَالِدَتِي وَلَمْ يَجْعَلْنِي جَبَّارًا شَقِيًّا﴾يەنى﴿ ئاللاھ مېنى ئانامغا كۆيۈمچان قىلدى، مېنى مۇتەكەببىر شەقى قىلمىدى﴾[1].

ئاتا - ئانىغا ياخشىلىق قىلىشنىڭ تۈرلىرى ناھايىتى كۆپتۇر. ئاتا - ئانىغا ياخشىلىق قىلىش ماددىي ۋە مەنىۋى ھەر ئىككىسى تەرەپنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئاتا - ئانىلارغا پۇل - مال ياردەم قىلىش، ھاجەتلىرىنى راۋا قىلىش، ئېغىر ئىشلىرى بولسۇن، يېنىڭ ئىشلىرى بولسۇن ھەممىدە ئۇلارغا ئىتائەتچانلىق بىلەن خىزمەت قىلىش قاتارلىقلار ماددىي تەرەپتىن ياخشىلىق قىلغانلىق بولۇپ سانىلىدۇ. ئۇلارنىڭ كۆڭۈللىرىنى خوشال قىلىش، دەرتلىرىگە قولاق سېلىش، مۇسىبەتلىرىگە تەسەللى بېرىش، بىلمىگەنلىرىنى بىلدۈرۈپ قويۇش قاتارلىقلار مەنىۋى جەھەتتىن ياخشىلىق قىلغانلىق بولىدۇ.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دەيدۇ: «جەننەت ئانىلارنىڭ ئايىقى ئاستىدا» يەنە مۇنداق دەيدۇ: «ئاللاھنىڭ رازىلىقى ئاتىنىڭ رازىلىقىدا، ئاللاھنىڭ غەزىپى ئاتىنىڭ غەزىپىدە»[2].

ئىبن ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىر ئادەمنىڭ ئانىسىنى يۆدۈپ كەبىنى تاۋاپ قىلۋاتقانلىقىنى كۆرىدۇ. بۇ ئادەم ئىبن ئۆمەرگە يېقىنلىشىپ: «ئى ئىبن ئۆمەر! مەن بۇنىڭ بىلەن ئانامنىڭ مېنىڭدىكى ھەقلىرىنى ئادا قىلغان بولدۇممۇ؟» دەپ سوربغاندا، ئىبن ئۆمەر

(1) سۈرە مەريەم 32 - ئايەت

(2) تىرمىزى رىۋايىتى

رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: «ياق، سەن تېخى ئاناڭنىڭ ئەجرلىرىدىن مەڭدىن بىرىنمۇ ئادا قىلمىدىڭ. لېكىن سەن ياخشى قىلدىڭ. ئاللاھ سېنىڭ ئازلا خىزمىتىڭگە كۆپ ساۋاپ بەرگۈسى» دەپ جاۋاب بېرىدۇ.

ئىبن ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ يەنە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن مۇنۇ ھەدىسنى رىۋايەت قىلىدۇ: « ئۈچ نەپەر كىشى كېتىپ باراتتى، توساتتىن قاتتىق يامغۇر يېغىپ كېتىپ، ئۇلار بىر تاغنىڭ تېگىدىكى ئۆڭكۈرگە كىرىۋالىدۇ. بۇ ۋاقىتتا تاغدىن چوڭ بىر تاش دومىلاپ چۈشۈپ ئۆڭكۈرنىڭ ئېغزىنى توسۋالىدۇ. ئۇلار بىر - بىرىگە، ئاللاھ ئۈچۈن خالىس قىلغان ئەمەللىرىڭلار بولسا شۇ ئەمەللىرىڭلارنى ۋاسىتە قىلىپ دۇئا قىلىپ بېقىڭلار، بەلكى ئاللاھ ئۇنىڭ يۈزىسىدىن بىزگە بىر چىقىش يولى بېرىپ قالار، دېيىشىدۇ. ئۇلارنىڭ بىرى مۇنداق دەپ دۇئا قىلىدۇ: «ئى ئاللاھ! مېنىڭ ياشىنىپ قالغان ئاتا - ئانام بىلەن بىر نارىسىدە بالام بار ئىدى. ئۇلار ئۈچۈن قوي باقاتتىم، ھەر كۈنى ئۇلارغا سۈت ئىچكۈزەتتىم. بىر كۈنى كەچ كېلىپ قالدىم. كەلسەم ئاتا - ئانام ئۇخلاپ قاپتۇ. مەن سۈتنى سېغىپ ئەكىلىپ ئۇلارنىڭ بېشىدا تۇتۇپ تۇردۇم ئۇلارنى ئويغىتىشقا كۆزۈم قىيمىدى. كىچىك نارىسىدە بالام ئايغىدا ئاچلىقتىن زارلىنىپ، سۈت ئىچىمەن دەپ يىغلاپ تۇراتتى، مەن ھەمىشە ئاۋۋال ئاتا - ئانامغا ئىچكۈزۈپ بولۇپ، ئاندىن بالامغا ئىچكۈزەتتىم. ئاتا - ئانامنىڭ ئويغىنىشىنى كۈتۈپ شۇنداق تۇرۇپ تاڭ ئاتتى. ئەگەر مېنىڭ بۇ قىلغىنىم سېنىڭ دەرگاھىڭدا ياخشى ئەمەلىەر قاتارىدىن بولۇپ قوبۇل قىلىنغان بولسا، بۇ ئەمەلىمنىڭ يۈز - خاتىرىسى بىلەن بىزگە بىر يوچۇق ئېچىپ بەرگىنكى بىز يورۇقلۇقنى كۆرەيلى،

ئاللاھ ئۇلارغا بىر يوچۇق ئېچىپ بەردى - دە، شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ئاسمانىنى كۆرەلىدى.....»[1].

ئاتا - ئانىغا ياخشىلىق قىلىش جىھاد قىلىشتىنمۇ ئەۋزەلدۇر

ئاللاھ تائالانىڭ دىنىنى ھىمايە قىلىش يولىدا جىھاد قىلىش ئىسلامدىكى ھەرقانداق ئىبادەتلەردىن ئۇلۇغ ۋە شەرەپلىكتۇر. جىھادتا شېھىد بولغان شېھىدلارنىڭ ھېسابسىز، سوئالسىز، ئۇدۇل جەننەتكە كىرىدىغانلىقى ھەققىدە كەلگەن ھەدىسلارمۇ كۆپ. ئەمما ئاتا - ئانىغا ياخشىلىق قىلىش جىھاد قىلىشتىن ئەۋزەلدۇر. شۇنىڭدىن كۆرۈشكە بولىدۇكى، ئاتا - ئانىغا ياخشىلىق قىلىشنىڭ ئىسلام دىنىنى نەزەردە نەقەدەر ئۇلۇغ ئىبادەت ئىكەنلىكى شەكسىز ھەقىقەتتۇر.

ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، ئۇ، مۇنداق دەيدۇ: «بىر ئادەم پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىغا كېلىپ، جىھادقا چىقىشىنى ئۆتۈن ئۇنىڭدىن رۇخسەت سورىغاندا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇ ئادەمدىن «سېنىڭ ئاتا - ئانىڭ ھاياتمۇ؟» دەپ سورايدۇ، ئۇ ئادەم «ھەئە، ھايات» دەپ جاۋاب بەرگەندە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ ئادەمنى، سەن ئۇلارنىڭ خىزمىتىنى قىلىش ئارقىلىق جىھادنىڭ ساۋابىنى تاپقىن، دەپ قايتۇرىۋېتىدۇ»[2].

ئەبۇ سەئىد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، ئۇ مۇنداق دەيدۇ: يەمەنلىك بىر ئادەم پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىغا كېلىپ،

(1) بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى
(2) نەسائىي رىۋايىتى

ئۆزىنىڭ مەدىنىگە ھىجرەت قىلىپ كەلگەنلىكىنى ئېيتقىنىدا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭدىن «يەمەندە بىرەر كىشىڭ بارمۇ؟» دەپ سورايدۇ، ئۇ ئادەم «ئاتا - ئانام بار» دەپ جاۋاب بەرگەندە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام، «ئۇلار ساڭا بۇيرگە كېلىشىگە رۇخسەت بەرگەنمۇ؟» دەپ سورايدۇ، بۇ ئادەم، «ياق» دەپ جاۋاب بەرگەندىن كېيىن، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا: «ئۇلارنىڭ يېنىغا قايتىپ بېرىپ رۇخسەت سورىغىن، ئەگەرئۇلار رۇخسەت بەرمىسە، ئۇلارنىڭ خىزمىتىنى قىلغىن» دەيدۇ»[1].

ئەنەس رەزىيەللاھۇئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، ئۇ مۇنداق دەيدۇ: «بىر ئادەم پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىغا كېلىپ، ئى ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى! مەن جىھاد قىلىشنى ئارزۇ قىلىمەن، ئەمما ئۇنىڭغا قادىر بولالمايمەن، قانداق قىلسام جىھاد قىلغانىنىڭ ساۋابىغا ئېرىشەلەيمەن؟ دەپ سورايدۇ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭدىن «ئاتا - ئاناڭدىن بىرەرسى ھاياتمۇ؟» دەپ سورىغاندا، بۇ ئادەم «ئانام بار» دەپ جاۋاب بېرىدۇ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ ئادەمگە «ئاللاھ سېنى ئاناڭنىڭ خىزمىتىنى قىلىشقا مۇيەسسەر قىلسۇن، ئەگەر سەن شۇنداق قىلساڭ، ھەج قىلغانىنىڭ، ئۆمرە قىلغانىنىڭ ۋە جىھاد قىلغانىنىڭ ساۋابىنى ئالسەن» دەيدۇ»[2].

ئىسلام دىنى ئاتا - ئانىلارنىڭ قەدرىنى شۇنچىلىك كۆتۈرۈپ، ئۇلارنىڭ ھەقلىرىنى شۇنچىلىك قەدرلەيدۇكى، ھەتتا ئۇلار كاپىر،

(1) ئەبۇ داۋۇد رىۋايىتى
(2) تەبەرانىي رىۋايىتى

مۇشرىك بولغان تەقدىردىمۇ، باللارنىڭ ئۇلارغا ياخشىلىق قىلىشىنى تەۋسىيە قىلىدۇ.

ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە مۇنداق دەيدۇ:﴿ وَإِنْ جَاهَدَاكَ عَلَى أَنْ تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبْهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا﴾يەنى ﴿ ئەگەر ئاتا - ئاناڭ سېنى سەن بىلمەيدىغان نەرسىنى ماڭا شېرىك كەلتۈرۈشكە زورلىسا ئۇلارغا ئىتائەت قىلمىغىن، ئۇلارغا دۇنيادا ياخشىلىق قىلغىن﴾[1].

شۇنىڭ ئۈچۈن بىراۋنىڭ ئاتا - ئانىسى ئەگەر كاپىر بولغان تەقدىردىمۇ، - ئاللاھ تائالاغا ئاسىيلىق بولمايدىغان بارلىق ئىشلاردا — ئۇلارغا ئىتائەت قىلىشى، خىزمەتلىرىنى قىلىشى ۋە ئۇلارنى ھۆرمەتلىشى ئىسلام شەرىئىتىدە بۇيرۇلغان قەرزدۇر.

ئاتا - ئانىغا ئۇلار ۋاپات بولغاندىن كېيىنمۇ ياخشىلىق قىلىش

ئەبۇ سەئىد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، ئۇ مۇنداق دەيدۇ: «بىز پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەتراپىدا ئولتۇراتتۇق، سەلمە قەبىلىسىدىن بىر ئادەم كېلىپ «يارەسۇلەللاھ! ئاتا - ئانامغا قىلىشقا تېگىشلىك ياخشىلىقلاردىن ئۇلار ۋاپات بولۇپ كەتكەندىن كېيىنمۇ بارمۇ؟» دەپ سورىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام، «ئەلۋەتتە بار، ئۇلارنىڭ ھەققىدە دۇئا قىلىش، ئۇلارنىڭ گۇناھلىرىنىڭ مەغپىرەت قىلىنىشىنى تىلەش، ئۇلارنىڭ ئەھدىلىرىنى يۈرگۈزۈش، ئۇلار ئارقىلىق

(1) لۇقمان سۈرىسى 15 - ئايەت

قىلىنىپ كەلگەن سىلە - رەھىملەرنى داۋام قىلدۇرۇش، ئۇلارنىڭ بىلله ئۆتكەن دوست - بۇرادەرلىرىنى ھۆرمەت قىلىش» دەپ جاۋاب بەردى»[1].

بۇ ھەدىستىن شۇنى كۆرۈشكە بولىدۇكى، ئاتا - ئانىلارنىڭ بالىلىرى ئۈچۈن قىلغان مېھنەتلىرىنى ئۇلارغا قانچىلىك ياخشىلىق قىلىپمۇ ئادا قىلىپ بولغىلى بولمايدۇ. ئۇلار ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىنمۇ بالىلارنىڭ گەردەنلىرىدە ئۇلارغا دۇئا قىلىش، گۇناھلىرىنىڭ مەغپىرەتلىكىنى تىلەش، ئۇلارنىڭ ۋەسىيەتلىرىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش، ئۇلارنىڭ دوستلىرىغا دوست بولۇپ ئۇلارغا ھۆرمەت قىلىش، ئۇلارنىڭ ئىرادىسىگە ۋارىسلىق قىلىش قاتارلىق ھەقلەرنىڭ قالىدىغانلىقى ۋە بۇ ھەقلەرنى ئادا قىلىشنىڭ زۆرۈر ئىكەنلىكى ئېنىق بىر ھەقىقەتتۇر.

ئانىنىڭ ھەققى ئاتىنىڭ ھەققىدىن چوڭدۇر

ئانىلارنىڭ بالىلار ئۈستىدىكى ھەقلىرى ئاتىنىڭ ھەقلىرىدىن كۆپتۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن ئانىلارنىڭ ھەقلىرى ئۇلارنى ئادا قىلىش جەھەتتە، ئاتىلارنىڭ ھەقلىرىدىن ئەۋزەل ۋە ئاۋۋالقى ئورۇندا تۇرۇشقا تېگىشلىك. چۈنكى ئانىنىڭ بالىسىنى قورسىقىدا كۆتۈرۈپ، تۇغۇپ، ئېمىتىپ، چوڭ قىلىپ قاتارغا قوشۇش جەريانىدا چەككەن جاپا - مۇشەققەتلىرى، ئاتىنىڭ ئائىلىنىڭ كەلىرىنى بار قىلىپ، ئۇنىڭ ئېھتىياجلىرىدىن چىقىش يولىدا چەككەن مېھنەتلىرىدىن ئەۋەتته ئېغىر ۋە كۆپتۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن ئىسلام دىنى ئانىلارنىڭ بالا تۇغۇپ

(1) ئەبۇ داۋۇد رىۋايىسى

چوڭ قىلىش يولىدىكى مېهنەتلىرىنى ئالاهىده قەدىرلەپ، ئۇلارنىڭ هەقلىرىنى ئاتىلارنىڭ هەقلىرىدىن ئاۋۋالقى ئورۇنىدا قويىدى ۋە باللارنىڭ بۇ هەقلەرنى ئۆز يولىدا، تولۇق ئورۇندىشىنى تەۋسىيە قىلدى.

بۇ توغرىدا پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالامنىڭ مۇنۇ هەدىسى رىۋايەت قىلىنغان. ئەبۇ هۇرەيرە رەزىيەللاهۇ ئەنهۇ مۇنداق دەيدۇ: «بىر ئادەم پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالامنىڭ يېنىغا كېلىپ، «ئى ئاللاهنىڭ پەيغەمبىرى! ياخشىلىق قىلىشىم ئۈچۈن ئەڭ هەقلىق بولغان كىشىم كىم؟» دەپ سورىغاندا، پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام ئۇنىڭغا، «ئاناڭ» (يەنى ياخشىلىق قىلىشىڭغا ئەڭ هەقلىق كىشىڭ ئاناڭ) دەپ جاۋاب بەرگەندىن كېيىن، بۇ ئادەم، «ئۇنىڭدىن قالسىچۇ؟» دەپ سورايدۇ، پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام يەنە، «ئاناڭ» دەپ جاۋاب بېرىدۇ، بۇ ئادەم يەنە، «ئۇنىڭدىن قالسىچۇ؟» دەپ سورايدۇ، پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام يەنە «ئاناڭ» دەپ جاۋاب بېرىدۇ، بۇ ئادەم يەنە، «ئۇنىڭدىن قالساكىم؟» سورايدۇ، بۇ چاغدا پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام «ئاتاڭ» دەپ جاۋاب بېرىدۇ»[1].

ئاتا-ئانىلارغا رەهىم-شەپقەتلىك بولۇشنىڭ زۆرۈرلىكى

ئاتا-ئانىغا رەهىم-شەپقەتلىك بولۇش ئۇلارنى قانداقلا بىر رەۋىشته بولمىسۇن، رەنجىتىپ قويۇشتىن ساقلىنىش، ئۇلارنى ئاسراش، ئۇلارغا جانىدىل خىزمەت قىلىپ كۆڭۈللىرىنى ئېلىش، ماددىي ۋە مەنىۋى يۈكىنى يەڭگىللىتىش، كۆڭۈلسىزلىكلىرىگە تەسەللى بېرىپ يېنىدا

(1) بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

بولۇش، خوشاللىقلىرىنى بىرگە تەنتەنە قىلىش قاتارلىق ئىشلارنى تەقەززا قىلىدۇ.

ئاتا- ئانىسىنى قاخشىتىپ، ئۇلارنى زار-زار يىغلاتقانلار ئۇلارغا رەھىم-شەپقەت قىلغان بولامدۇ؟

ئاتا-ئانىسىنى ئالداپ قويۇپ يىگىتلەر بىلەن خۇپيانە مۇناسىۋەت قۇرغان قىزلار ئاتا-ئانىسىغا رەھىم-شەپقەت قىلغان بولامدۇ؟

ئىمتىھانىدىن ئۆتەلمەي قالسا، ئاتا-ئانىسىنىڭ قاتتىق بىئارام بولىدىغانلىقىنى بىلىپ تۇرۇپ، ياخشى ئوقۇمىغان ئوقۇغۇچىلار ئاتا-ئانىسىغا رەھىم-شەپقەت قىلغان بولامدۇ؟ ئۆيگە كىرگەندە ياكى چىققاندا ئىشكنى ئاتا-ئانىسىنى چوچۈتۈۋاتقان شەكىلده قاتتىق ئاچقان ياكى ياپقانلار ئۇلارغا رەھىم-شەپقەت قىلغان بولامدۇ؟

ئاتا-ئانىسىغا سۆز قىلغاندا ئاۋازىنى ئۇلارنىڭكىدىن يۇقىرى كۆتىرىدىغانلار ئۇلارغا رەھىم-شەپقەت قىلغان بولامدۇ؟

ئاتا-ئانىسىنى ھەر دائىم زىيارەت قىلىپ يوقلاپ، ھال-ئەھۋال سوراپ تۇرماستىن، تېلېفون ئارقىلىقلا ھال سوراپ قويىدىغانلار ئۇلارغا رەھىم-شەپقەت قىلغان بولامدۇ؟

ھالبۇكى، ئاتا-ئانا باللىرىنىڭ تېلېفونىدىكى ئاۋازىغا ئەمەس، بەلكى ئۇلارنىڭ دىدارىنى كۆرۈشكە ۋە پىشانىسىگە سۆيۈپ قويۇشقا مۇھتاج.

ئاتا-ئانىسىغا ئېھتىياجلىق نەرسىلىرىنى ئەۋەتىپ قويۇپ، ئۇلارنى ھەپتىلەپ، ئايلاپ، ھەتتا يىللاپ كۆرمەيدىغانلار ئۇلارغا رەھىم-شەپقەت قىلغان بولامدۇ؟

ھالبۇكى، ئاتا-ئانىلار باللىرىنىڭ مال-دۇنياسىغا، سوۋغا-سالاملىرىغا ئەمەس. بەلكى ئۇلارنىڭ دىدارىغا مۇھتاج. ئاتا-ئانىلارنى بۇ نېمەتتىن نېمە ئۈچۈن مەھرۇم قىلىمىز؟

شەكسىزكى، مۇنداق قىلىدىغانلار ئاتا-ئانىسىنى قاخشاتقۇچى

بەخسىزلەردۇر!

ئاتا ـ ئانىلار ھەققىدە تەۋسىيەلەر

ھۆرمەتلىك كىتابخان، ئەگەر سىز دۇنيا ۋە ئاخىرەتنىڭ ياخشىلىقلىرىنى قولغاكەلتۈرمەكچى بولسىڭىز مۇنۇ تەۋسىيەلەرگە ئەمەل قىلغايسىز، ئاتا ـ ئانىغا ياخشىلىق قىلىش تۆۋەندىكىچە بولىدۇ:

1. ئاتا ـ ئانىغا ھەر ۋاقىت ئەدەپ بىلەن سۆز قىلىش.

2. ئاللاھ تائالاغا ئاسىيلىق بولمايدىغان ھەرقانداق ئىشتا ئۇلارغا ئىتائەت قىلىش.

3. ئۇلارغا مېھرىبانلىقنى كۆرسەتىش، ھېچ ۋاقىت ئۇلارغا غەزەب بىلەن قارىماسلىق،بەلكى ھەمىشە تەبەسسۇم بىلەن قاراش.

4. ئۇلارنىڭ ئابرۇيىنى ۋە ھۆرمىتىنى ساقلاش، ئۇلارنىڭ رۇخسىز ئۆيلىرىدىن بىر نەرسە ئالماسلىق.

5. ئۇلار مەنۇن بولىدىغان ئىشلارنى قىلىش، ھەمىشە دۇئالىرىنى ئېلىپ تۇرۇش.

6. ھەرقانداق بىر ئىشنى باشلاشتا ئاۋۋال ئۇلاردىن مەسلىھەت سوراش.

7. ئۇلارنىڭ چاقىرىقىغا ھەر ۋاقىت «خوش ئاتا ـ خوش ئانا» دەپ تەبەسسۇم بىلەن ھازىر بولۇش.

8. ئۇلارنىڭ دوست ـ يارانلىرىنى ھۆرمەتلەش، دۇشمەنلىرىگە ساداقەت باغلىماسلىق.

9. ئۇلار بىلەن مۇنازىرە قىلىشماسلىق، ئۇلارنىڭ خاتالىقلىرى بولسا، سىلىق يول بىلەن كۆرسىتىپ بېرىش.

10. ئۇلارغا سۆز قىلغاندا، ئاۋازىنى كۆتۈرۈپ ئۇلارنى بىئارام قىلماسلىق، ئۇلارنىڭ سۆزلىرىنى ئەدەپ بىلەن قولاق سېلىپ ئاڭلاش.

11. ئۇلارنىڭ ئۆي ئىچىدىكى ۋە سىرتتىكى ئىشلىرىغا ياردەملىشىش.

12. ئۇلارنىڭ رۇخسەتسىز سەپەرگە چىقماسلىق، ئەگەر ئالدىراش يۈزىسىدىن كېتىپ قالغان تەقدىردىمۇ، ئۇلاردىن شۇ ھامان كەچۈرۈم سوراش.

13. ئۇلارنىڭ ئۆيلىرىگە خوسۇسەن، ئۇلار ئۇخلاۋاتقان ۋاقىتلىرىدا رۇخسەتسىز كىرمەسلىك.

14. ئۇلارنىڭ مېھمانلىرى كەلگەندە، قول باغلاپ تۇرۇپ خىزمەت قىلىش، زۆرۈر ئىشى بولسىمۇ قويۇپ، ئۇلارنى مېھمانلىرى ئالدىدا يالغۇز تەرك ئەتمەسلىك.

15. ئۇلار بىلەن بىرگە تاماق يېگەندە، ئۇلاردىن بۇرۇن داستىخانغا قول ئۇزاتماسلىق.

16. ئۇلارغا ھەرگىز يالغان سۆزلىمەسلىك.

17. ئايالىنى ۋە بالىلىرىنى ئۇلاردىن ئۇستۈن كۆرمەسلىك.

18. بىرگە يول يۈرگەندە، ئۇلارنىڭ ئالدىدا يۈرمەسلىك، بىرگە ئولتۇرغاندا ئۇلاردىن يۇقىرى ئولتۇرماسلىق.

19. ئۆزى قانچىلىك چوڭ مەنسەبلىك كىشى بولسىمۇ، ياكى كاتتا ئالىم بولسىمۇ، ئاتا ـ ئانىسىغا مەنسۇپ بولۇشتىن تەكەببۇرلۇق قىلماسلىق، ئۇلار ئالدىدا ھەمىشە كەمتەر بولۇش.

20. ئۇلارغا ماددىي جەھەتتە ياردەم قىلىشتا بېخىللىق قىلماسلىق، ئۇلار ئۈچۈن ئۆزلىرىنى ئۇنۇتۇش.

21. ئۇلارنىڭ مېھنەتلىرىنى قەدىرلەپ تۇرۇش، ئۇلارنى زىيارەت قىلىپ تۇرۇش ، ھەدىيە ۋە سوۋغاتلارنى تەقدىم قىلىپ تۇرۇش.

22. ئۇلارنى غەزەپلەندۈرۈشتىن ئېھتىيات قىلىش، كۆڭۈللىرىنى ئاياش.

23. ئۇلار بەرگەن نەرسىلەرنى تەشەككۈر ئېيتىش بىلەن قوبۇل قىلىش.

24. ئۇلارنىڭ خۇشاللىقلىرىنى تەبرىكلەپ بىرگە خۇشال بولۇش، ئۇلارنىڭ مۇسىبەتلىرىگە تەسەللى بېرىش.

25. ئۇلارنىڭ يۈزى خاتىرىسى ئۈچۈن، ئۇلار ياخشى كۆرىدىغان پەرزەنتلىرىنى ياخشى كۆرۈش.

26. ئايالى ئۇلار بىلەن جېدەللىشىپ قالغاندا، ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئادىللىق بىلەن ئىش كۆرۈش.

27. ئاتا - ئانا ۋاپات بولۇپ كەتكەندىن كېيىنمۇ، ئۇلارنىڭ قەبرىلىرىنى زىيارەت قىلىپ تۇرۇش، ئۇلارنىڭ ۋەسىيەتلىرىنى يۈرگۈزۈش.

28. ئۇلارغا ۋاكالىتەن سەدەقەلەرنى قىلىپ تۇرۇش.

29. ئاتا - ئانا ھايات بولسۇن، مەيلى ۋاپات بولۇپ كەتكەن بولسۇن، ئۇلارنىڭ ھەققىدە، ﴿ **رَبِّ اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ** ﴾ يەنى ﴿ئى ئاللاھ! مېنى ۋە ئاتا - ئانامنى كەچۈرگىن﴾ دەپ ھەمىشە دۇئا قىلىپ تۇرۇش.

30. ھەرقانداق كىشى ئاتا ـ ئانىسىغا قىلغان مۇئامىلىسىنىڭ ئوخشىشىنى ئۆز بالىلىرىدىن چۈقۇم كۆرىدۇ. يەنى ئاتا ـ ئانىسىنى قاخشاتقاتلارنى ئۇلارنىڭ بالىلىرىمۇ قاخشىتىدۇ، ئاتا ـ ئانىسىنى رازى قىلغانلارنى ئۇلارنىڭ بالىلىرىمۇ رازى قىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ ئالەم، «ئۆتنە ئالەم» دېيىلىدۇ. بۇ، جەمئىيىتىمىزدە ۋە ئۇزۇن يىللىق تارىخىمىزدا كۆپ تەجرىبە قىلىنىپ، ھەركىشىنىڭ نەزەرىدە رېئاللىققا ئايلانغان بىر ھەقىقەتتۇر.

ئاتا ـ ئانىنى قاخشىتىشنىڭ گۈناھى

بالىلار تەربىيىدىن ئاتا ـ ئانىلارنىڭ كۆڭلىگە تېگىپ قويىدىغان يېكى ئۇلارنى رەنجىتىپ قويىدىغان ھەرقانداق سۆز ـ ھەرىكەتلەرنىڭ سادىر بولۇشى ئاتا ـ ئانىلارنى قاخشاتقانلىقتۇر.

ئاللاھ تائالاغا ئاسىيلىق بولمايدىغان ھەرقانداق ئىشتا، ئۇلارنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ، ئۇلارغا ئىتائەت قىلىش ئىنتايىن زۆرۈردۇر. شەرئىەت ئىستېمالى يوىيچە ئېيتقاندا، پەرزدۇر. بۇنىڭغا ئاساسەن، ئاتا ـ ئانىلار ئېھتىياج يېكى زۆرۈرىيەت يۈزىسىدىن بالىلىرىنى نەپلى (ئىختىيارى) يېكى پەرز كۇيايە بولغان ئەمەللەرنى تەرك ئېتىشكە زورلىغان ھالدىمۇ، ئۇلارغا ئىتائەت قىلىش لازىم. ئەمما پەرزئەين بولغان ئىشلارنى قىلىشتىن توسىا يېكى ھارام ئىشلارنى قىلىشقا زورلىسا، بۇ ۋاقىتتا ئاتا ـ ئانىلارغا بۇ ئىشلاردا ئىتائەت قىلماسلىق لازىم. بۇ ھەقتە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «ئاللاھقا ئاسىيلىق بولىدىغان ئىشتا بەندىگە ئىتائەت قىلىشقا بولمايدۇ»[1].

ئاتا ـ ئانىلارنى قاخشىتىش كەچۈرۈلگىسىز گۇناھ

ئاتا ـ ئانىلارنى قاخشىتىش ئەڭ چوڭ گۇناھى كەبىرلەرنىڭ قاتارىدىنىدۇر. كىشى قانچىلىك ياخشى بولۇپ كېتىپ، ئاللاھ تائالاغا شۇنچە سادىق بولسىمۇ، ئاتىسىنى يېكى ئانىسىنى قاخشاتقان ئىكەن، ئۇ، ھەرگىزمۇ ئاللاھ تائالانىڭ رەھمىتىگە ئېرىشەلمەيدۇ. يەنى جەننەتكە

(1) بۇخارى رىۋايىتى

كىرەلمەيدۇ.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئاتا ـ ئانىلارنى قاخشىتىشنىڭ گۈناهى توغرۇلۇق مۇنداق دەيدۇ: «ئاللاھ تائالانىڭ نەزەردە، ئەڭ قەبىھ ، يامان ئادەم ئۇچتۇر: ئۇلارنىڭ بىرى، ئاتا ـ ئانىسىغا مۇتەكەببىرلىك قىلىپ، ئۇلارنى ھېقىر كۆرگەن كىشى؛ ئىككىنچىسى، كىشىلەرنىڭ ئارىسىدا يالغان ئىغۋاالرنى تارقىتىش ئارقىلىق ئۇلارنى بىر ـ بىرىگە دۈشمەن قىلغان ئادەم؛ ئۈچىنچىسى، ئەر ـ خوتۇن ئارىسىدا يالغاندىن گەپ تارقىتىپ يۈرۈش ئارقىلىق، ئۇلارنىڭ ئارىسىنى بوزۇپ، ئۇنىڭ ئايالىنى ئېلىشنى مەقسەت قىلغان ئادەم»[1].

ئابدۇللا ئىبن ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام گۈناھى كەبىرىلەر توغرۇلۇق سورالغاندا، مۇنداق دېگەن: «گۈناھى كەبىرىلەر: ئاللاھقا شېرىك كەلتۈرۈش، ئاتا ئانىسىنى قاخشىتىش، ناھەق ئادەم ئۆلتۈرۈش ۋە يالغاندىن قەسەم قىلىشتىن ئىبارەتتۇر»[2].

يەنە ئابدۇللا ئىبن ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «ئۇچ خىل ئادەمگە ئاللاھ جەننەتنى ھارام قىلدى: ئۇلارنىڭ بىرى، ھاراقتىن باش ئالالمايدىغان ئادەم؛ يەنە بىرى ، ئاتا ـ ئانىسىنى قاخشاتقان ئادەم؛ يەنە بىرى، دەييۇس ئادەم»[3].

(1) ئەبۇ نەئىم رىۋايىتى
(2) بۇخارى رىۋايىتى
(3) ئەھمەد رىۋايىتى

سەۋبان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «ئۇچ خىل ئادەمنىڭ قىلغان ئەمەللىرىنىڭ پايدىسى يوقتۇر: ئۇلارنىڭ بىرى، ئاللاھقا شېرىك كەلتۈرگەن ئادەم؛ يەنە بىرى، ئاتا - ئانىسىنى قاخشاتقان ئادەم؛ يەنە بىرى جىھاد مەيدانىدىن قاچقان ئادەم»[1].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يەنە مۇنداق دەيدۇ: « ئاللاھ پۈتۈن چوڭ گۇناھلارنىڭ جازاسىدىن خالىغىنىنى قىيامەت كۈنىگىچە كېچىكتۈرىدۇ، پەقەت ئاتا - ئانىسىنى قاخشاتقانىنىڭ جازاسىنى ئۆلۈشتىن بۇرۇن، مۇشۇ دۇنيادىلا ئۇنىڭغا كۆرسىتىدۇ»[2].

ئاتا - ئانىسىنى قاخشاتقانىنىڭ گۇناھى توغرۇلۇق كەلگەن ھەدىسلەر ناھايىتى كۆپتۇر. ئىسلام نەزەرىدە ئەڭ كەچۈرۈلگىسىز، ئېغىر گۇناھ شېرىك بولسا، شېرىكتىن كېيىنلا ئاتا - ئانىسىنى قاخشىتىشنىڭ گۇناھى كېلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە مۇنداق دەيدۇ: ﴿وَقَضَى رَبُّكَ أَلاَّ تَعْبُدُواْ إِلاَّ إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا﴾ يەنى: « رەببىڭ پەقەت ئۇنىڭ ئۆزىگىلا ئىبادەت قىلىشىڭلارنى ۋە ئاتا - ئاناڭلارغا قېتىرقىنىپ خىزمەت قىلىشىڭلارنى پەرز قىلدى﴾[3] يەنى ئىماندىن كېيىنلا بۈيرۇلغان ئەڭ ئاۋۋالقى ئىش - ئاللاھ تائالاغا شېرىك كەلتۈرمەسىتىن، ئۇنى بىر بىلىپ ئىبادەت قىلىش بولسا، ئۇنىڭدىن كېيىنلا بۈيرۇلغان تەكلىپ ئاتا - ئانىغا ياخشىلىق قىلىش

(1) تەبەرانى رىۋايىتى
(2) بەيھەقىي رىۋايىتى
(3) ئىسرا سۈرىسى

دېگەنلىكتۇر. ئاتا ـ ئانىغا ياخشىلىق قىلىش نەقەدەر ئۇلۇغ ئىبادەت سانالسا، ئاتا ـ ئانىنى قاخشىتىشمۇ شۇنچىلىك ئېغىر گۇناھى كەبىرىدۇر.

ئاللاھ تائالا زۇلۇمنىڭ جازاسىنى كېچىكتۈرمەيدۇ

ئاللاھ تائالا ھەرقانداق ئېغىر گۇناھلارنىڭ جازاسىنى ئاخىرەتكە كېچىكتۈرگەن بولسىمۇ، زۇلۇم (يەنى ھەقسىزلىق) نىڭ جازاسىنى ئاخىرەتكە كېچىكتۈرگىنى يوق. ئاتا ـ ئانىنى قاخشىتىش ئۇلارغا ئەڭ ئېغىر دەرىجىدە زۇلۇم قىلغانلىقتۇر.

ئاللاھ تائالا زۇلۇمنىڭ جازاسىنى مۇشۇ دۇنيادا كۆرسىتىپ كەلدى. ھايات‌لىقتىكى تەجرىبىلەر ۋە ياشاۋاتقان جەمئىيتىمىزدىكى ئاتا ـ ئانىسىدىن قارغىش ئالغانلارنىڭ ئېچىنىشلىق ئاقىۋەتلىرى ھەققىدە كۆرگەن، بىلگەن ۋە ئاڭلىغانلىرىمىز بىزگە ئاچچىق ساۋاق بولۇشقا يېتەرلىكتۇر. ھەتتا خەلق ماقالىلىرىمىزدا: «ئىككى خىل ئادەم ئىشلىمىسمۇ بولىدۇ: ئۇلارنىڭ بىرى، ئاتا ـ ئانىسىنىڭ دۇئاسىنى ئالغان ئادەم؛ يەنە بىرى، ئاتا ـ ئانىسىنى قاخشاتقان ئادەم» دېيىلىدۇ. ھەقىقەتەن بۇ سۆز تۇغرا ئېيتىلغان. چۈنكى، ئاتا ـ ئانىسىنىڭ دۇئاسىنى ئالغان كىشى گەرچە ئاز ئىشلىسىمۇ، ئاللاھ تائالا ئۇنىڭ ئىشىغا بەرىكەت ئاتا قىلىدۇ ۋە ئۇنىڭغا قۇلايلىق يارتىپ بېرىدۇ، ئاتا ـ ئانىسىدىن قارغىش ئالغان كىشى قانچىلىك ئىشلىسىمۇ، ئۇنىڭغا بەرىكەتتىن ۋە ئاللاھ تائالانىڭ ياردىمىدىن مەھرۇم بولغاچقا، ئۇنىڭ ئىشى ئالدىغا ماڭمايدۇ ۋە تاپقانلىرى راۋاج قىلمايدۇ. مانا بۇ رىئاللىقتۇر. دېمەك ئاللاھ تائالانىڭ رىزاسىغا ئېرىشەلمىگەن بىر كىشى ھەرگىزمۇ ئۇنىڭ ياردىمى، رەھمىتى ۋە مەرھىمىتىگە ئېرىشەلمەيدۇ. ئاتا ـ ئانىنىڭ

بالىلار ئۇچۇن قىلغان ھەرقانداق دۇئاسى تېز ئىجابەت بولىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دەيدۇ: « ئۇچ خىل ئادەمنىڭ دۇئاسىنىڭ ئىجابەت بولۇشىدا ھېچ شەك يوق: ئۇلارنىڭ بىرى، زۇلۇمغا ئۇچرىغان كىشىنىڭ دۇئاسى؛ يەنە بىرى ، مۇساپىر كىشىنىڭ دۇئاسى؛ يەنە بىرى، ئاتا - ئانىنىڭ بالىسىغا قىلغان دۇئاسى»[1].

ئاللاھ تائالا تەۋراتتا مۇسا ئەلەيھىسسالامغا مۇنداق دېگەن: «ئى مۇسا! ئاتا - ئانىڭنى ھۆرمەتلىگىن. كىمكى ئاتا - ئانىسىنى ھۆرمەتلەيدىكەن، ئۇنىڭ ئۆمرى ئۇزۇن بولىدۇ. ئۇنىڭغا ئۆزىنى ھۆرمەتلەيدىغان پەرزەنت ئاتا قىلىنىدۇ، كىمكى ئاتا - ئانىسىنى قاخشىتىدىكەن، ئۇنىڭ ئۆمرى قىسقىرىدۇ، ئۇنىڭغا ئۆزىنى قاخشىتىدىغان شەقى بالا ئاتا قىلىنىدۇ»[2].

بۇ ماۋزۇدىكى ئۆمۈرنىڭ ئۇزۇن بولىشىدىن مەقسەت، ئۇنىڭ بەرىكەتلىك بولىشى دېمەكتۇر. مەسىلەن: ئاللاھ تائالا ئۆمرىگە بەرىكەت ئاتا قىلغان كىشىلەر، گەرچە ئاز ئۆمۈر كۆرسىمۇ، ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرگەن كىشىلەر ھاسىل قىلالمىغان ياخشىلىقلارغا ۋە دۇنيانىڭ لەززەتلىرىگە ئېرىشەلەيدۇ ۋە دۇنيادىن ئارمىنى قالمايدۇ، ئاللاھ تائالا ئۆمرىگە بەرىكەت ئاتا - قىلمىغان كىشىلەر، گەرچە ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرگەن بولسىمۇ، ئۇلار بۇئۆمرىگە لايىق دۇنيانىڭ ياخشىلىقلىرىغا ۋە ئارمانلىرىغا ئېرىشەلمەستىن، بەلكى ھەسرەتتە كېتىدۇ. ئۆمرى قىسقا بولىدۇ دېگەنلىكمۇ - ئۆمرى بەرىكەتسىز بولىدۇ دېگەنلىكتۇر. چۈنكى ئۆمۈر

(1) ئىمام تىرمىزى رىۋايىتى
(2) تەۋرات

ئۆزى ياخشىلىقنىڭ سەۋەبى بىلەن ئۇنىڭغا يامانلىقنىڭ سەۋەبى بىلەن قىسقىراپ كېتىدىغان نەرسە ئەمەس، بەلكى ئۇ، ئىنسان تۇغۇلۇشتىن بۇرۇن پۈتۈلۈپ بولغان تەقدىردۇر. پەقەت ئۇنىڭ بەرىكىتى ئۆزگىرىدۇ.

بەشنچی بۆلۈم

باللار هەققىدە

باللار نېمەت ۋە ئامانەتتۇر

باللار ئائىلىنىڭ گۈللىرىدۇر

تۇرمۇش قۇرۇشنىڭ بىرغايىسى كىشى ئۆزىنىڭ مەنىۋى ئېھتىياجىنى ئۆزىنىڭ ھالال ئايالى بىلەن تەمىن ئېتىشى ئارقىلىق ھارام، پاھىشە ئىشلاردىن ساقلىنىش بولسا، ئۇنىڭ ئەڭ ئاساسلىق غايىسى ۋە مەقسىتى پەرزەنت يېتىشتۇرۇشتىن ئىبارەتتۇر. تۇرمۇش قۇرغان ھەرقانداق ئەر - ئايالنىڭ قەلبى پەرزەنت كۆرۈشتىن ئىبارەت بولغان بۇ ئارزۇغا ئورتاق تەلپۈنىدۇ. ھەر قانداق ئىنسان ئۆزىنىڭ ئۇرۇق - ئەۋلادى ئارقىلىق نام - نىشانىسىنى داۋام قىلدۇرۇشنى ئارزۇ قىلىدۇ.

ئاللاھ تائالا ئائىلە قۇرۇشنىڭ غايىسىنىڭ پەرزەنت يېتىشتۇرۇشتىن ئىبارەت ئىكەنلىكىنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ:﴿ نِسَاؤُكُمْ حَرْثٌ لَكُمْ فَأْتُوا حَرْثَكُمْ أَنَّىٰ شِئْتُمْ﴾يەنى ﴿ئايالىرىڭلار سىلەر ئۈچۈن (خۇددى) ئېكىنزارلىقتۇر. ئېكىنزارلىقىڭلارغا خالىغان رەۋىشتە كىرىڭلار﴾[1].

ئاللاھ تائالا پەرزەنتلەرنىڭ ھاياتلىقىنى گۈللەندۈردىغان ۋە كىشىگە بەخت - سائادەت بېغىشلايدىغان ئەڭ چوڭ نېمەت ئىكەنلىكىنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ:﴿ الْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ﴾ يەنى﴿مالىار ۋە باللار دۇنيا تىرىكچىلىكىنىڭ زىننىتىدۇر﴾[2].

---

(1) بەقەر سۈرىسى 223- ئايەت

(2) كەھف سۈرىسى 46- ئايەت

باللار ئاتا - ئانىلارنىڭ يۈرەك پارىلىرى، ئائىلىنىڭ گۈللىرىدۇر. ئاتا - ئانىلارنىڭ يۈرەكلىرى شۇ گۈللەر بىلەن ياشىرىپ تۇرىدۇر. دۇنيادا باللار ئۇچۇن ئاتا - ئانىلاردىنمۇ كۈيۈمچان كىشىلەر بارمىدۇ؟! شۇنىڭ ئۈچۈن قۇرئان كەرىمدە ئاتا - ئانىلارغا باللار ھەققىدە قىلىنغان تەۋسىيەلەردىن باللارغا ئاتا - ئانىلار ھەققىدە قىلىنغان تەۋسىيە ئىنتايىن كۆپتۇر. چۈنكى ئاللاھ تائالا ئەزەلدىن ئاتا - ئانىلارنىڭ قەلبلىرىگە باللارغا كۈيىنىشتىن ئىبارەت بۇ ئىنتايىن چوڭقۇر مۇھەببەتنى سېلىۋەتكەن، شۇڭا ئۇلارغا باللار ھەققىدە تەۋسىيە قىلمىسمۇ، ئۇلار باللىرىنىڭ كېلىچىكى ئۈچۈن ھەر نەرسىنى، ھەتتا جانلىرىنى پىدا قىلىشقا ھازىر.

ئەمما باللار ئۇلارنىڭ ئەكسىچە، كۆپىنچە ھاللاردا ئۆز ئائىلىسى بىلەن مەشغۇل بولۇپ قېلىپ، ئاتا - ئانىسىنىڭ ئۇلارنى بېقىپ چوڭ قىلىش جەريانىدا چەككەن مېھنەت - جاپالىرىنى ئوڭايلا ئۇنتۇپ قالىدۇ، ئۇلارنىڭ قىلغان ياخشىلىقلىرىنى قايتۇرۇشقا تىرىشمايدۇ. شۇڭا ئاللاھ تائالا باللارغا، ئاتا - ئانىلارغا ياخشىلىق قىلىش ھەققىدە كۆپلىگەن تەۋسىيەلەرنى قىلىدى ۋە ئۇلارنى ئاتا - ئانىنى قاخشىتىشنىڭ يامان ئاقىۋەتلىرىدىن ئاگاھلاندۇردى.

باللار بىلەن زىننەتلەنگەن ئائىلە ھۇزۇرلۇق ئائىلىدۇر. ئۇ خۇددى مېۋىلىك باغدەك بەرىكەتلىك، گۈل باغچىسىدەك خۇشپۇراق بولىدۇ. باللار يۈزىسىدىن ئاللاھ تائالا ئۇنىڭغا كۆپلىگەن ياخشىلىقلارنى ئاتا قىلىدۇ ۋە بالا - قازالاردىن ھىمايە قىلىدۇ. شۇنداق ئىكەن، ئەلۋەتتە ، ئاتا - ئانىلار ئاللاھ تائالانىڭ بۇ سان - ساناقسىز نېمەتلىرىنى تونۇپ، ئاللاھ تائالاغا شۈكۈر قىلىشى ۋە نېمەت بولۇپ بېرىلگەن بۇ ئەزىز باللارنى قەدىرلىشى لازىم.

باللار ئاللاھ تاپشۇرغان ئامانەتلەرنىڭ ئومۇمىي تۈرلىرى

ئىسلام دىنىي پەرزەنت يېتىشتۈرۈشكە ۋە نەسىللەرنىڭ ساغلام ئۆسۈپ يېتىلىشىگە توسقۇنلۇق قىلىدىغان تۈرلۈك ئامىللار ۋە ئاپەتلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىشقا ئالاھىدە ئەھمىيەت بەردى. باللارئاتا - ئانىلارغا ئاللاھ تاپشۇرغان ھەم شەرەپلىك ھەم خەتەرلىك بىر ئامانەتلەردۇر. ئاتا - ئانىلار قىيامەت كۈنىدە ئاللاھ تاپشۇرغان ئامانەتلەرنىڭ جاۋابكارلىقىغا تارتىلىدۇ. شۇڭا ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە مۇسۇلمانلارنى بۇ جاۋابكارلىقتىن ئاگاھلاندۇرۇپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ﴾ يەنى ﴿ئۆزۈڭلارنى ۋە بالا - چاقاڭلارنى، يېقىلغۇسى ئىنسان ۋە تاش بولىدىغان دوزاختىن ساقلاڭلار﴾[1].

ئۇلارنىڭ ئۆزلىرىنى ۋە بالا - چاقىلىرىنى دۇزاخ ئازابىدىن ساقلىشىنىڭ بىردىن - بىر چارىسى ئۇستىدىكى پەرزەنت ھەقلىرىنى تولۇق ئادا قىلىش يولىدا، باللارغا كىچىكىدىن باشلاپلا ئىمان، ئىسلامنى ئۆگىتىپ، ياخشى - ياماننى بىلدۈرۈپ، ئىلىم - مەرىپەت ئۆگىتىپ بۇ ئامانەتنى ئادا قىلىشىدىن ئىبارەتتۇر. ئاتا - ئانىلار يۇقىرىقىلارنى ئاللاھ تائالا بۇيرىغان بويىچە ئادا قىلغانىدىن كېيىن،ئۇلارنىڭ مەسئۇلىيىتى تۈگەيدۇ. كېيىنكى ئىشلارغا باللار ئۆزلىرى جاۋابكار بولىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دەيدۇ: «ھەرقانداق بالا ئىسلام دىنىنى ئېتىراپ قىلىشقا ھازىر بولغان تەبىئىتى بىلەن تۇغۇلىدۇ، ئۇنى ئاتا - ئانىسى يەھۇدىي قىلىدۇ ياكى خرىستىئان

(1) تەھرىم سۈرىسى 6 - ئايەت

قىلىدۇ ياكى مەجۇسىي قىلىدۇ»[1].

دېمەك، ئاتا - ئانىلار باللارنىڭ قانداق يېتىشىپ چىقىشىدىن مەسئۇلدۇر. ئۇلار باللىرىنى ئىسلام نۇرى ئاستىدا، ياخشى تەربىيىلەپ چىققان بولسا، ئۇنىڭ مۇكاپاتىنى ئاۋۇال مۇشۇ دۇنيادا، ئاندىن ئاخىرەتتە چوقۇم كۆرىدۇ. ئەگەر باللىرىنى ئۆز ھاۋايى - ھەۋەسلىرىگە قويۇپ بېرىپ، ئاللاھ تائالانىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە يېتىشتۇرەلمىگەن بولسا، ئۇنىڭ جازاسىنى ئاۋۇال بۇ دۇنيادا، ئاندىن ئاخىرەتتە تارتىدۇ. يامان بالىنىڭ ئاپىتى ئاتا - ئانىلارنى تۇرلۈك بالالارغا دۇچار قىلىدۇ، قىيامەت كۈنىدىمۇ ئۇلارنى خاتىرجەم قىلمايدۇ. ئامانەتنى زايا قىلغان كىشى قانداق جاۋابكالىققا تارتىلسا ، باللىرىنىڭ كېلىچىكىنى زايا قىلىۋەتكەن ئاتا - ئانىلارمۇ، ئۇنىڭدىن ئېغىرراق جاۋابكارلىققا تارتىلىدۇ. چۈنكى باللار ئاللاھ تائالانىڭ ئۇلارنىڭ قوللىرىغا تاپشۇرغان ئامانەتلىرىدۇر.

(1) بۇخارى رىۋايىتى

بالا تەربىيەسى ئاتا-ئانىنىڭ بۇرچى

بالىنىڭ ئەڭ دەسلەپ كۆرىدىغىنى ئۆي ۋە ئائىلىدۇر. بالا يورۇق دۇنياغا كۆز ئاچقاندىن باشلاپ كۆزىگە چېلىققان ھەر قانداق نەرسە ئۇنىڭ زېھنىگە ئورناپ كېتىدۇ. ئۇنىڭ خاراكتېرىمۇ زېھنىدە قالغان نەرسىلەرگە قاراپ شەكىللىنىدۇ. بۇ باسقۇچتا ھەر قانداق نەرسە بالىغا تەسىر كۆرسىتكۈچ ئامىل بولىدۇ.

ئىمام غەززالىي مۇنداق دېگەن: «بالا ئاتا - ئانىغا ئامانەتتۇر. ئۇ يېڭى تۇغۇلغاندا، ئۇنىڭ قەلبى ھېچنېمىنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىمىغان ساپ گۆھەرگە ئوخشايدۇ. بۇ مەزگىلدە ئۇ كۆزىگە چېلىققان ياكى تەسىر قىلغان ھەر قانداق نەرسىنىڭ قىياپىتىنى زېھنىدە قالدۇرىدۇ. مايىل قىلىنىدىغان ھەر قانداق نەرسىگە دىلى مايىل بولىدۇ. نېمىگە ئۆگىتىلسە شۇنىڭغا ئادەتلىنىپ چوڭ بولىدۇ. ياخشىلىققا ئۆگىتىلسە ياخشىلىق ئۈستىدە چوڭ بولىدۇ. بۇنىڭ سەۋەبى بىلەن ئاتا - ئانىسى، تەربىيلىگۈچىسى ئىككىسى ئالەمدە ياخشىلىققا ئېرىشىدۇ. ناۋادا، ئۇ يامانلىققا كۆندۈرۈلسە، ئۇنىڭ تەربىيەسىگە سەل قارالسا، ئۇ يامان تەبىئەتلىك ئادەم بولۇپ چىقىدۇ. بۇنىڭدىن ئۇنى تەربىيلىگەنلەر جاۋابكار بولىدۇ. بالا تەربىيلەش خۇددى دېھقانىنىڭ ئىشىغا ئوخشاپ كېتىدۇ. زىرائەتلەرنىڭ ساغلام ئۆسۈپ يېتىلىشى ئۈچۈن باغۋەن زىرائەت ئارىسىدا ئۇنىگەن ياۋا ئوتلارنى ۋە تىكەنلەرنى يولۇپ ئېلىۋېتىدۇ».

باللارغا ياخشى ئۈلگە بولۇش كېرەك

ياخشى ئىشلاردا باللارغا ئۈلگە بولۇش ئۈلارنىڭ قەلبىدە ناھايىتى زور تەسىرگە ئىگە. بالا كۆپ ھاللاردا ئاتا - ئانىسىنى دورايدۇ. ھەتتا

ئاتا - ئانا بالىغا ئەڭ كۆچلۈك تەسىرلەرنى قالدۇرالايدۇ. شۇڭا بالىلارغا كامالىغا يەتكەن گۈزەل ئەخلاق ۋە ئەڭ ئېسىل كەيپىيات بىلەن مۇئامىلە قىلىش تەلەب قىلىنىدۇ. بالىلار ئالدىدا بىراۋغا ئېغىزىنى بۇزۇش، غەيۋەت قىلىش، يالغان سۆزلەش بەكمۇ ئەيىب ئىشتۇر. كۆپىنچە ئاتا - ئانىلار بۇ ئىشقا ئەھمىيەت بەرمەيدۇ. ئۇلار بالىلارنىڭ سەزگۈسىنى ۋە ئەقلىنى تولىمۇ ئاددى چاغلايدۇ. ئەمەلىيەتتە كىچىك بالىلار ئاتا - ئانىلار تەسەۋۋۇر قىلغاندىنمۇ بەك سەزگۈر ۋە ئەقىللىقتۇر. بىراۋنىڭ ئۆزى يالغان سۆزلەپ تۇرۇپ، بالىلىرىنى يالغان سۆزلەشتىن توسقىنى، ئۆزى يامان ئىش قىلىپ تۇرۇپ بالىلىرىنى يامان ئىشلاردىن توسقىنى پايدىسىزدۇر. چۈنكى بالىلار ئۇچۇن تەسىر قىلىدىغان نەرسە ئاتا - ئانىنىڭ يۈرۈش - تۇرۇشى، گەپ - سۆزلىرى ۋە بارلىق ھەرىكەتلىرىدۇر. ئۆزىنىڭ ئەمەلىيىتىگەئۇيغۇن كەلمەيدىغان ۋەز-نەسىھەت ۋە تەلىم - تەربىيە ئۇنۇم بەرمەيدۇ. شۇڭا ئاللاھ تائالا مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى﴿ وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا ﴾يەنى ﴿ئائىلەڭدىكىلەرنى نامازغا بۇيرىغىن ۋە ئۆزۈڭمۇ ئۇنى ئورۇنداشتا چىداملىق بولغىن﴾[1] دەپ بۇيرىغان. ئەگەر مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئۆزى ناماز ئوقۇماي تۇرۇپ باشقىلارنى ئوقۇشقا بۇيرىغان بولسا ئىدى، ئاللاھنىڭ نامىز ئوقۇش بۇيرىقى ئەمەلگە ئاشمىغان ۋە مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ۋەز - نەسىھەتلىرى پايدىسىز بولۇپ قالغان بولاتتى. مانا بۇ، ئۇنۇملۇك تەربىيەنىڭ بىردىنبىر ئاساسىدۇر.

ئىسلام پەيغەمبىرى ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئاتا -

(1) تاھا سۈرىسى132-ئايەت

ئانىلارغا باللىرىنى راستچىل، ئەخلاقلىق قىلىپ تەربىيىلەش بۇرجىنى ھەمىشە يادلاندۇراتتى. ئابدۇللا ئىبىن ئاس ئۆزىنىڭ ئۆسمۈرلۈك ۋاقتىدىكى بىر قىسسىنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: بىر كۈنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىزنىڭ ئۆيدە ئىدى، ئانام مېنى چاقىرىپ: «بۇ ياققا كەل! ساڭا بىر نەرسە بېرىمەن»دېۋىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئانامدىن «سىز نېمە بەرمەكچى؟»دەپ سورىدى. بۇ ۋاقىتتا ئانام «خورما بېرەي دەۋاتىمەن» دەپ جاۋاب بەرگەندە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا: «ئەگەر بەرمىسىڭىز، سىزگە بىر قېتىملىق يالغان ئېيتقانىنىڭ گۇناھى يېزىلىدۇ» دېدى. بۇ قىسسىدە ئاتا- ئانىلارنىڭ باللىرىنى راستچىللىقى مۇقەددەس بىلىدىغان، يالغانچىلىقتىن نەپرەت قىلىدىغان قىلىپ تەربىيىلىشىنىڭ نەقەدەر زۆرۈرلىكى ئىپادىلىنىدۇ. ئەگەر ئاتا ـ ئانىلار بۇ ئىشلارغا سەل قاراپ يول قويسا، باللار چوڭ بولغانلىرىدا يالغان ئېيتىشنى كىچىك ئىش دەپ بىلىدىغان بولۇپ قالىدۇ-دە، ئەخلاقي جىنايەتلەرنى سادىر قىلىشتىن ئىككىلەنمەيدىغان بولىدۇ.

نەسىھەت قىلىشقا مۇناسىپ ۋاقىت تاللاش لازىم

ئاتا ـ ئانىلار باللىرىغا نەسىھەت قىلماقچى بولغاندا چوقۇم مۇۋاپىق ۋاقىتنى تاللىشى لازىم. چۈنكى مۇۋاپىق پۇرسەتتە قىلىنغان تەربىيە بالىغا بېسىم ۋە زىرىكىش تۇيۇلماستىن، نەق قەلبىگە بارىدۇ. باللارغا دوستلىرىنىڭ ئالدىدا، روھىي ـ كەيپىيىتى ياخشى بولمىغان ۋاقىتتا نەسىھەت قىلمىغان ياخشى. نەسىھەت قىلىش ئۇچۇن ئەڭ مۇناسىپ ۋاقىت سەيلى ـ سایاھەت قىلغان، داستىخانغا ئولتۇرغان ۋاقىتلاردۇر.

باللار ئارىسىدا ئادالەتلىك بولۇشنىڭ زۆرۈرلىكى

باللار ئوتتۇرىسىدا ئايرىمچىلىق قىلىپ بىرىنى يەنە بىرىدىن

ئۇستۇن كۆرۈش ياكى مېھرىنى، ياخشىلىقنى بىرىگە ئالاھىدە قىلىش ھەقسىزلىق بولۇپ، ئاللاھ تائالا ھەقسىزلىق قىلغۇچىلارنى ياقتۇرمايدۇ. باللار ئارىسىدا ئايرىمچىلىق قىلىشنىڭ دۇنيا ۋە ئاخىرەتلىك زىيانلىرى كۆپتۇر. دۇنيادا باللار ئوتتۇرىسىدىكى ئىناقلىققا تەسىر يېتىدۇ، ئارىسىدا بىر - بىرىنى كۆرەلمەسلىك، دۈشمەنلىك ئۇرۇقلىرىنى چاچىدۇ. مۇنداق كىشى ئاخىرەتتە ئاللاھنىڭ ئازابىغا دۇچار بولىدۇ.

مراستا باللار ئارىسىدا ئايرىمچىلىق قىلىشنىڭ ھارامليقى

مىراس مەسىلىسىنى ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە ئۆزى بۇاستە بەلگىلەپ، كىمنىڭ قانچىلىك ئالىدىغانلىقىنى ئېنىق كۆرسىتىپ بەرگەن. ئاتا - ئانىلارنىڭ باللىرى ئوتتۇرىسىدا ئادالەتسىزلىك قىلىپ، ئۆزى ياقتۇرىدىغان باللىرىغا مىراستىن كۆپرەك بېرىشى ياكى ئۆزى ياقتۇرمايدىغان باللىرىنى مىراستىن مەھرۇم قىلىشى ياكى شۇنداق قىلىشقا ۋەسىيەت قىلىپ قالدۇرۇشى ئاللاھ توسقان ھارام ئىشنى قىلغانلىق بولۇپلا قالماستىن، ئاللاھنىڭ بەلگىلىمىسىگە قارشى چىقىپ ئۆز بېشىمچىلىق قىلغانلىقتۇر. شۇڭا مۇنداق ھەقسىزلىقنىڭ گۇناھى ئېغىر بولىدۇ. شۇڭا ئىسلام قانۇنىدا، ئۆلگۈچىنىڭ ۋارىسلىرىنىڭ ئالىدىغان مىراسى ھەققىدە قالدۇرغان ۋەسىيىتى بىكاردۇر. ئۇنىڭغا ئەمەل قىلىنمايدۇ. ئەمما ۋارىسلارغا زىيان يەتكۈزمەيدىغان شەكىلدىكى باشقا ماۋزۇدىكى ۋەسىيەتلىرى بولسا يۈرگۈزۈلىدۇ. شۇڭا مىراس قانۇنى ھەققىدە ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە مۇنداق دېگەن:﴿ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ لَا تَدْرُونَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ لَكُمْ نَفْعًا فَرِيضَةً مِنَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴾يەنى ﴿ئاتا - ئاناڭلار ۋە باللىرىڭلاردىن قايسىسىنىڭ مەنپەئەت جەھەتتىن ئۆزۈڭلارغا ئەڭ يېقىن ئىكەنلىكىنى بىلمەيسىلەر، بۇلار ئاللاھ

تەرىپىدىن بېكىتىلگەن بەلگىلىمىدۇر. ئاللاھ ھەقىقەتەن ھەممىنى بىلگۈچىدۇر، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر﴾[1].

باللارغا رەھىم-شەپقەت قىلىشنىڭ زۆرۈرلىكى

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام پۈتۈن رەھىم-شەپقەت تۈرلىرىدە ئىنسانىيەتكە ئەڭ ياخشى ئۈلگە بولغىنىدەك، باللارغا رەھىم-شەپقەت قىلىشتىمۇ ئەڭ ياخشى ئۈلگە ئىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر كۈنى ئەقرەئ ئىبن ھابىس دېگەن كىشى بىلەن ئولتۇراتتى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ نەۋرىسى ھەسەن ئىبن ئەلى كېلىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھەسەن رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى سۆيۈپ، قۇچاقلاپ باغرىغا باسىدۇ. بۇ ئەھۋالنى كۆرگەن ئەقرەئ ئىبن ھابىس بۇ ئىشقا ھەيرانلىقىنىنى ئىپادىلەپ :"مېنىڭ ئون بالام بار، ئۇلاردىن بىرىنىمۇ سۆيۈپ باقمىدىم" دەيدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ ئادەمنىڭ تاش يۈرەكلىكىگە ئەجەبلىنىپ: «رەھىم-شەپقەت قىلمايدىغانلار رەھىم-شەپقەتكە ئېرىشەلمەيدۇ»[2] دەيدۇ.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ كىچىك باللارغا بولغان رەھىم-شەپقىتى شۇنچىلىك چوڭ ۋە كۈچلۈك ئىدىكى، ھەتتا نامازنى باشلاپ، ئۇزۇن سۈرىلەرنى ئوقۇشنى نىيەت قىلغان بولسىمۇ، «ئانىلىرى بىلەن مەسجىدكە كەلگەن كىچىك باللارنىڭ يىغىسىنى ئاڭلاپ قېلىپ، نامازنى قىسقا ئوقۇدۇم»[3] دەيتتى. بۇ بىر تەرەپتىن باللارغا ئىچ

(1) نىسا سۈرىسى 11 ـ ئايەت
(2) ئەبۇداۋۇد، تىرمىزى رىۋايىتى
(3) بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

ئاغرىتىش يەنە بىر تەرەپتىن ئايالالارنىمۇ مەسجىدلەرگە ھازىر بولۇشقا تەشەببۇس قىلىش ئۈچۈن بولسا كېرەك.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر كۈنى نەۋرىلىرىنى سۆيۈپ باغرىغا بېسىۋاتقاندا، سەھرالىق ئەرەبلەردىن بىرى، ساھابىلاردىن:" سىلەردە بالىلارنى سۆيۈش ئادىتى بارمۇ؟" دەپ سوراپ قالىدۇ. بۇ سۆزنى ئاڭلىغان پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ ئادەمگە ئېچىنىپ: «ئاللاھ سېنىڭ قەلبىڭدىن رەھىم-شەپقەتنى تارتىۋالغان تۇرسا، مەن ئەمدى نېمە قىلالايمەن»[1] دەيدۇ.

باللارنى چىرايلىق كىيىندۈرۈپ، قورسىقىنى ياخشى تويغۇزۇپ باققانلىق ئۇلارغا رەھىم-شەپقەت قىلغانلىققا ياتمايدۇ. بەلكى ئۇلارنى كېلىچەكتە ئەلگە پايدىلىق ياخشى ئادەم قىلىپ تەربىيىلەش يولىدا كۆيۈمچانلىق كۆرسىتىش، ئۇلارنىڭ ئەقلىغا چۈشۈپ تۇرۇپ مۇشكىللىرىنى بىرگە ھەل قىلىش، ئۇلارنى ئۇرماستىن، خارلىماستىن ياخشى ۋە ئۇلگىلىك مۇئامىلە قىلىش رەھىم-شەپقەتنىڭ جۈملىسىدىندۇر.

باللىرىغا قاتتىق قوللۇق قىلىش، ئۇلارنىڭ دەردىگە قولاق سالماسلىق، پىكرلىرىنى ئاڭلىماسلىق، كۆڭلىنى چۈشەنمەسلىك، باغرىغا بېسىپ، پىشانىسىگە سۆيۈپ كۆڭلىنى ئالماسلىق قاتارلىق بىر يۈرۈش سەلبىي مۇئامىلىلەر رەھىم-شەپقەتنى بىلمەيدىغانلارنىڭ قىلىقىدۇر.

(1) ئىمام ئەھمەد رىۋايىتى

بالىلار ھاياتلىقنىڭ زىننىتى، كۆڭۈلنىڭ شادلىقىدۇر. بالىسى يوق كىشىلەر يېتىملەرنى بېقىپ، بېشىنى سىلاپ، قاتارغا قۇشۇش ئارقىلىق جەننەتلەردە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن بىرگە بولۇش شەرىپىگە نائىل بولالايدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «مەن بىلەن يېتىمنى باققان ئادەم جەننەتتە خۇددى مۇشۇنداقمىز»[1]، دەپ ئىككى بارمقىنى كۆرسىتىپ، ئۇلارنى بىرلەشتۈرگەن.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يەنە مۇنداق دېگەن: «مۇسۇلمانلارنىڭ ئۆيلىرى ئىچىدە ئەڭ ياخشى ئۆي، ئۇنىڭدا يېتىم بولۇپ، ئۇنىڭغا ياخشىلىق قىلىنغان ئۆي، ئەڭ يامان ئۆي ئۇنىڭدا يېتىم بولۇپ، ئۇنىڭغا يامانلىق قىلىنغان ئۆيدۇر»[2] دېگەن.

نەسەبنى قوغداشنىڭ زۆرۈرلۈكى

بىر ئادەمنىڭ نەسەبى ئۇنىڭ كىملىكىدۇر. شۇڭا ئىسلام دىنى كىشىلەرنىڭ نەسەبنى قوغداشقا زور ئەھمىيەت بېرىدۇ. بۇ سەۋەبتىن باشقا بىرىنىڭ بالىسىنى ئۇنىڭ نەسەبنى ئۆزگەرتىپ، نامىنى ئۆزىگە قارىتىپ بېقىۋېلىشىنى مەنئى قىلغان. ئەمما بىراۋ بىر بالىنى بېقىۋالماقچى بولسا، ئۇنى ئۆز ئاتىسىنىڭ نامى ۋە نەسەبى بىلەن ئاتىشى شەرت قىلىنىدۇ. شۇنىڭدەك، يېتىم بالىلارنى ياكى يولغا تاشلىۋېتىلگەن ئىگىسى يوق بالىلارنى ياكى يېتىمخانىلاردىكى ئىگىسىز بالىلارنى بېقىۋېلىپ، تەربىيەلەپ، ئوقۇتۇپ قاتارغا قوشسا ئاللاھ تائالا ئۇنىڭ مۇكاپاتىنى ئەلۋەتتە تولۇق بېرىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ: «مەن

(1) بۇخارى، ئەبۇداۋۇد، تىرمىزى رىۋايىتى
(2) ئىبن ماجە رىۋايىتى

يېتىمنىــى باققــان كىشــى بــــلەن جەننەتــــتە مۇشــــۇنداقمىز»[1] دەپ كۆرســـــەتكۈچ بـــــارمقى بـــــلەن ئوتتـــــۇرا بـــــارمقىنى جـــــۈپلەپ كۆرسەتكەنلىكىمۇ ئەنە ئاشۇ مۇكاپاتنىڭ بېشارىتىدۇر.

ئاتىنىڭ ئۆز بالىسىغا تېنىشى دۈرۈس ئەمەس

بىراۋنىڭ ئۆزىنىڭ نىكاھىدا بولغان ئايالى تۇغقان بالىنى «مېنىڭ بـــالام ئەمەس» دەپ ئالـــدىراپ تېنىۋېلىشـــى تـــوغرا ئەمەس. ئايـــالىنى قارىلاشقا يېتەرلىك دەلىل-ئىسپاتى بولماستىن، بالىسىدىن تانغان ئادەم گۇناھكار ئادەمدۇر. ئەگەر ئايالىنى «بۇ بالىنى باشقىسىدىن تاپقان» دەپ قارىلىماقچى بولسا، ئايالىنى قارىلاش ئۈچۈن دەلىل ـ ئىسپات كەلتۈرىشى شەرت. ئەمما پاكىتسىز ھالدا ئايالىنى قارىلاپ يۈرگەن بولسا، بۇ مەسىلە يۈرت-جامائەتنىڭ ئالدىدا، (ئىسلام شەرىئىتى تەتبىق قىلىنىدىغان مەملىكەتلەردە بولسا، مەھكىمە شەرئىيدە)، ئەر-ئايال«لەنەتلىشىش» ئۇسۇلى بويىچە بىر تەرەپ قىلىنىپ، ئەر- ئايال ئىككىسى ئايرىۋېتىلىدۇ ۋە بالا ئانىسىغا بېرىلىدۇ.

«لەنەتلىشىش» دېگەن قانداق بولىدۇ؟

«لەنەتلىشىش» ئۇسۇلىنى قۇرئان كەرىم مۇنداق بايان قىلىدۇ: ﴿ وَالَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَاءُ إِلَّا أَنْفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ. وَالْخَامِسَةُ أَنَّ لَعْنَةَ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ مِنَ الْكَاذِبِينَ. وَيَدْرَأُ عَنْهَا الْعَذَابَ أَنْ تَشْهَدَ أَرْبَعَ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ. وَالْخَامِسَةَ أَنَّ غَضَبَ اللَّهِ عَلَيْهَا إِنْ كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴾ يەنى ﴿ئايالىلىرىنى زىنا

(1) ئىمام بۇخارىي رىۋايەت قىلغان ھەدىس

بىلەن قارىلىغان ۋە ئۆزلىرىدىن باشقا گۈۋاھچىسى بولمىغانلار سۆزىنىڭ راست ئىكەنلىكىنى دەللىلەش ئۈچۈن، ئاللاھنىڭ نامى بىلەن تۆت قېتىم قەسەم قىلسۇن، بەشىنچى قېتىمدا: ‹ئەگەر يالغانچى بولسام ماڭا ئاللاھنىڭ لەنىتى بولسۇن› دېسۇن، ئايالمۇ ئېرىنىڭ يالغانچى ئىكەنلىكىگە ئاللاھنىڭ نامى بىلەن تۆت قېتىم قەسەم قىلىپ، بەشىنچى قېتىمدا: ‹ئەگەر ئېرىم راستچىللاردىن بولسا، ماڭا ئاللاھنىڭ غەزىپى بولسۇن› دېسە، جازاغا تارتىلمايدۇ.»[1]

ئەمما مۇسۇلمانلارنىڭ ئىمانى ئاجىزلاشقا، ئەخلاقى بۇزۇلغان، دۇنيالىق مەنپەئەتلەر ئاخىرەتلىك ساۋابنى بېسىپ چۈشۈتقان ھازىرقى زامانىدا ئۇلارنىڭ قەسەملىرىگە ئىشىنىپ ھۆكۈم چىقارغىلى بولمايدۇ. ھازىر تېببىي تېخنىكىنىڭ تەرەققىي قىلىشى ئارقىسىدا، بالىنىڭ دادىسىغا تەۋە ياكى ئەمەسلىكىنى ئىسپاتلاش ئىشى ئاسانلىشىپ قالدى. مەسىلەن: دادا- بالا ھەر ئىككىسىدىن ئانالىز (DNA) ئېلىش ئارقىلىق بالىنىڭ ئۇنىڭغا تەۋە ياكى ئەمەسلىكىنى ئىسپاتلىغىلى بولىدۇ.

(1) نۇر سۈرىسى 6 - 9 - ئايەتلەر

ئاتا ـ بىلەن بالىنىڭ مۇناسىۋىتى

ئاتا بىلەن بالىنىڭ مۇناسىۋىتى تۆۋەندىكى نوقتىلاردا ئىپادىلىنىدۇ:

1. باللارغا ئىسلامىي ئىسىملارنى قويۇش

باللارنىڭ ئىسىملىرىنى قويۇشتا ئىسلامىي گۈزەل ئىسىملارنى قويۇش كېرەك. ئەجەپلىنەرلىككى، كۆنىمىزدىكى بەزى مۇسۇلمانلار ئىسلامىي ۋە مىللىي گۈزەل ئىسىملارنى قايرىپ قويۇپ، باللىرىغا مۇسۇلمان ئەمەسلەرنىڭ ئىسىملىرىنى قويۇۋالىدۇ. بەزىلەر، تېلېۋىزىيەدىن ئاڭلىغانلىكى ئىسىملارنى ئۆزلىرى ئۇچۇن پەخىر بىلىپ باللىرىغا قويۇۋالىدۇ. ئۇلار ئۆزلىرىنى مۇسۇلمان ئەمەسلەرگە ئوخشىتىۋالغانلىقىنى سىرتىدا، ئىسىم قويۇشتىمۇ مۇسۇلمان ئەمەسلەرنى دورىۋالغان. ئۇلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ: «كىمكى باشقا قەۋمىلەرگە (يەنى مۇسۇلمان ئەمەسلەرگە) ئۆزىنى ئوخشىتىۋالسا، ئۇ، شۇقەۋمىلەردىن بولۇپ كېتىدۇ»[1] دېگەن ھەدىسىنى ئېسىگىمۇ ئالمايدۇ.

بىز ئەڭ شەرەپلىك ۋە ئۇلۇغ بىر دىنغا مەنسۇپ بولغان بەختلىك مىللەتمىز. بىزنىڭ دىنىمىز ئەڭ كامىل دىن. بۇنداق ئىكەن، مۇسۇلمانلىق سۈپتىمىز بىلەن دىنىمىزغا ئەگىشىپ، ئۆزىمىزنىڭ دىنىي ۋە مىللىي ئەنئەنىمىز بويىچە ئىش كۆرىشىمىز لازىم. ئىسلامىي ئىسىملار بىلەن باللىرىمىزنى ئاتاش بىز ئۇچۇن شەرەپ ھەم پەخىردۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر ھەدىستە: «ئاتىنىڭ ئوستىدىكى پەرزەنت

(1) ئىمام ئەھمەد رىۋايىتى

ھەقلىرىدىن بىرى، ئۇلارنىڭ ئىسىملىرىنى ياخشى تاللاش ۋە ئۇلارنى تەربىيىلەش» دەپ كۆرسەتكەن[1].

2. بالا تۇغۇلغاندىن كېيىن سەدەقە قىلىش

ئىسلامىي ۋە مىللىي ئەنئەنىلىرىمىزنىڭ بىرى، بالا تۇغۇلۇپ يەتتىنچى كۈنى ئۇنىڭ بېشىنى چۈشۈرۈش، ئوغۇل بولسا ئىككى قوي، قىز بولسا بىر قوينى سويۇپ، پېقىرلارغا سەدەقە قىلىشتۇر. مانا بۇ ئاللاھ تائالانىڭ پەرزەنت ئاتا قىلغانلىقىدىن ئىبارەت بۇ نېمىتىگە شۈكۈر ئادا قىلغانلىقىنىڭ بىر ئىپادىسىدۇر. بۇنداق قىلغان كىشى بىر سۈننەت ئىشنى ئادا قىلغانلىقىنىڭ ساۋابىنى تاپىدۇ. قىلالمىغان تەقدىردە ھېچ گۇناھكار بولمايدۇ.

3. بالىلارغا ياخشى مۇئامىلە قىلىش

بالىلارنىڭ ئاتىلارغا ئىتائەت قىلىشى ۋە سۆزىگە كىرىشى ئۈچۈن، ئاتا ـ ئانىلارنىڭ ئۇلارغا ياخشى مۇئامىلە قىلىشى، مېھرى ـ مۇھەببىتىنى ۋە شەپقىتىنى بېغىشلىشى، ئەڭ مۇھىمى ئۇلارنى ياخشى تەربىيىلىشى كېرەك. بالىلارغا ئۇلارنىڭ دوستلىرىنىڭ ئالدىدا ئاچچىقلىماسلىق، ئۇلارغا كەمچىلىكلىرىنى تونۇتۇشتا، مۇناسىپ ئورۇندا بىرگە يالغۇز ئولتۇرۇپ، ئاۋۇال ئۇلارنىڭ ئارتۇقچىلىقلىرىنى سۆزلەپ، ئاندىن كەمچىلىكلىرىنى سىلىق، مەنتىقلىق ئۇسۇلدا ئېيتىپ بېرىپ، ئاندىن توغرا نەسىھەت قىلىش، تەربىيە كۆرگەن ئاتا ـ ئانىلارغا خاس ئالىيجانابلىقتۇر.

(1) بەيھەقي رىۋايىتى

4. باللارنىڭ ئارىسىدا ئادالەتلىك بولۇش

باللار ئارىسىدا ئادىللىق قىلىش كېرەك. بىرىنى بىرىدىن ئارتۇق كۆرۈپ، ئۇنىڭغا ئالاھىدە شەپقەت ئىزھار قىلىش ئارقىلىق باشقىلىرنى رەنجىتمەسلىك لازىم. باللارنىڭ ئارىسىدا ئادىللىق قىلماسلىق ئۇلارنىڭ ئۆزئارا قېرىنداشلىق مۇناسىۋىتىگە سەلبىي تەسىر بېرىدۇ. ئاتا ـ ئانىغىمۇ بۇنىڭدىن ياخشى نەتىجە كەلمەيدۇ. بۇ، ئاللاھ تائالانىڭ ئالدىدىمۇ گۇناھ سانىلىدىغان يامان ئىشتۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر ھەدىستە: « ئاللاھتىن قورقۇڭلار، باللىرىڭلار ئارىسىدا ئادىللىق قىلىڭلار» دەپ كۆرسەتكەن. ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، ئۇ مۇنداق دەيدۇ: «بىر ئادەم پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىدا ئولتۇراتتى، يېنىغا ئۇنىڭ ئوغلى كەلگەن ئىدى، ئۇنىڭ پىشانىسىگە بىرنى سۆيۈپ قويۇپ يېنىدا ئولتۇرغۇزدى. ئارقىدىن ئۇنىڭ قىزى كەلگەن ئىدى، ئۇنى سۆيمەيلا يېنىدا ئولتۇرغۇزدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ ۋاقىتتا ھېلىقى ئادەمگە، «سەن ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ئادىللىق قىلمىدىڭ!» دېدى»

5.باللارغا بەددۇئا قىلماسلىق[1]

باللار ھەققىدە بەددۇئا قىلىش ئىنتايىن خەتەرلىك ۋە يامان ئىشتۇر. بولۇپمۇ، بەزى ئاتا ـ ئانىلار باللارنىڭ ئاز ـ تولا نادانلىقلىرىغا ئاچچىقلانغانلىقتىن ئۆزلىرىنى تۇتالماي، ئېغىزلىرىنى قويۇۋېتىشكە ئالدىرايدۇ، باللىرىغا بەددۇئا قىلىدۇ، ئۇلارنى ھاقارەتلەپ سۆكىدۇ. بۇ ئىسلام نەزىرىدە خاتا ئىشتۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ ھەقتە مۇنداق

(1) يەنى ئۇلارنى قارغىماسلىق

دەپ كۆرسەتكەن: «ئۆزۈڭلارنىڭ، ئەۋلادلىرىڭلارنىڭ ۋە مالىلىرىڭلارنىڭ زىيىنىغا دۇئا قىلماڭلار. ئاللاھنىڭ نېمە سورالسا بېرىدىغان بىر سائىتى بار، سىلەرنىڭ بەددۇئايىڭلار شۇ سائەتكە ئۇدۇل كېلىپ قالمىسۇن»[1].

6. بالىلارنى ئەپۇ قىلىش

بالىلارنىڭ تەنتەكلىكىنى ۋە قوپال مۇئامىلىلىرىنى ئەپۇ قىلىپ، ئۇلارنىڭ ياخشىلىنىشى ئۈچۈن تىرىشچانلىق كۆرسىتىش ئاتا ـ ئانىلارغا خاس ئالىيجانابلىق ۋە كەڭ قورساقلىقتۇر.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر ھەدىستە مۇنداق دىگەن: «باشقىلارغا رەھىم قىلمىغانلارغا رەھىم قىلىنمايدۇ»[2].

(1) مۇسلىم رىۋايىتى
(2) ئىمام بۇخارى رىۋايىتى

باللارنىڭ ئاتا ـ ئانىلار ئۇستىدىكى ھەقلىرى

باللارنىڭ ئۇستىدە ئاتا ـ ئانىلارنىڭ مەلۇم ھەق ـ ھوقۇقلىرى بولغىنىدەك، ئاتا ـ ئانىلارنىڭ ئۇستىدىمۇ باللارغا ئائىت مەلۇم ھەقلەر باردۇر. ئاتا ـ ئانىلار بۇ ھەقلەرنى تولۇق ئادا قىلىشقا بۇيرۇلغانىدۇر. ئۇلار ئاللاھ تائالانىڭ ئالدىدا ئۇستىدىكى بۇ ھەقلەردىن مەسئۇلدۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دەيدۇ: «سىلەر ھەممىڭلار خۇددى چوپانغا ئوخشاش مەسئۇلىيەت ئىگىسىلەر، ھەركىم ئۆزىنىڭ قول ئاستىدىكىلىرىدىن مەسئۇلدۇر»[1].

يەنى مەيلى ئاتا ـ ئانا بولسۇن، مەيلى دۆلەت باشلىقى بولسۇن، ھەرقانداق بىر مەسئۇلىيەت ئىگىسى بولغان كىشى، خۇددى پادا باقىدىغان چوپان قول ئاستىدىكى پادىلىرىدىن مەسئۇل بولغانىدەك، ئۆزىنىڭ قول ئاستىدىكىلەرنىڭ ئەھۋاللىرىدىن مەسئۇلدۇر. ئۇلارنىڭ ھەقلىرىنى زايا قىلىۋېتىش بىلەن جازاغا تارتىلىدۇ ۋە ئۇلارنىڭ ھەقلىرىنى ئادا قىلىش بىلەن مۇكاپاتقا ئېرىشىدۇ.

باللارنىڭ ئاتا ـ ئانىلار ئۇستىدىكى ھەقلىرى تۆۋەندىكىلەردىن ئىبارەت:

باللارنىڭ ئانىسىنى تاللاش

بۇ ماۋزۇ ئاتىلارغا خاس بولۇپ، باللارنىڭ ئالىيجانابلىقى، ئېسىل، پەزىلەتلىك بولۇپ چىقىشى ئۈچۈن، ئاتىلارنىڭ كېلەچەكتە

---

(1) بۇخارى رىۋايىتى

باللىرىنىڭ ئانىلىرى بولىدىغان ئاياللارنى دىيانەت ۋە ئەخلاقنى ئۆلچەم قىلغان ھالدا، ياخشى تاللىشى تەۋسىيە قىلىنىدۇ.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دەيدۇ: «نەسلىڭلار ئۇچۇن ياخشى ئاياللارنى تاللاڭلار، ھەقسىزتەن، ئاياللار ئۆز قېرىنداشلىرىنىڭ ئوخشاشلىرىنى تۇغىدۇ»[1].

يەنە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ ھەدىسى ئارقىلىق شۇنى ئوچۇقلايدۇكى، دىنغا، جەمئىيەتكە ۋە خەلقە پايدىلىق، ياخشى نەسىل يېتىشتۇرۇپ چىقىش ئۇچۇن، شۇ نەسلىگە ئانا بولغۇچى ئايالنى ياخشى تاللاپ، ئىلغاشنىڭ ئەھمىيتى ناھايىتى چوڭدۇر. چۇنكى نەسىلەر ئانا تەرىپىنمۇ قىسمەن دورايدۇ. ئانا تەرىپىنىڭ ئېسىل، دىيانەتلىك ياخشى بولىشى، ئۇنىڭ بالىلىرىنىڭمۇ شۇنداق بولىشىغا تۇرتكە بولىدۇ، ئەگەر ئانا تەرىپى ئۇنىڭ ئەكسىچە بولسا، تۇغۇلغان بالىلارمۇ كۆپ ھاللاردا شۇلارغا ئوخشاش بولۇپ چىقىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يەنە بىر ھەدىستە مۇنداق دەيدۇ: «ئىنسانلار ياخشىلىق ۋە يامانلىقتا مەدەنىلەرگە ئوخشاشتۇر، جاھىلىيەتتە ياخشى بولغانلىرى ئەگەر ئالىم بولسا ئىسلام دىنىدىمۇ ياخشى بولىدۇ»

يەنى ئىنسانلار ياخشى بولۇش ۋە يامان بولۇشتا، خۇددى مەدەنىلەرگە ئوخشاشتۇر، مەدەنىلەرمۇ بىر خىل بولمايدۇ، ئۇلارنىڭ ئارىسىدا يۇقىرىسى ئالماس ۋە ئالتۇندىن باشلاپ تۆۋۈنى كۆمۈرگە قەدەر ھەرخىل مەدەنىلەر بار. ئادەملەرمۇ شۇنداقتۇر. ئىنسانلار ئارىسىدا بىر دۇۋە ئالتۇنغا تەڭ قىلغىلى بولمايدىغان، قەدىر ـ قىممەتلىك زاتلارمۇ بار بولغىنىدەك،

(1) ئىبن ئەساكىر رىۋايىتى

ئۆزىنىڭ ئىنسانلىق قىممىتىنى يوقاتقانلىقتىن، ھېچ نەرسىگە ئەرزىمەيدىغان، پەقەت ئادەم سۈرىتىدىلا يەپ - ئىچىپ يۈرۈشنى بىلىدىغان ئىنسانلارمۇ باردۇر.

تەلىم - تەربىيە كىشىلەرنىڭ ئەخلاقىنى ئۆزگەرتەلىسىمۇ، ئۇلارنىڭ مىجەز - خاراكتېرىنى ئۆزگەرتىشتىن ئاجىزدۇر. چۈنكى ئىنسانىنىڭ خۇي - پەيلى، مىجەز - خاراكتېرى ئۇنىڭ تەبىئىتىگە سىڭىپ كەتكەن بىر نەرسە، ئۇ ئاسانلىقچە ئۆزگەرمەيدۇ. تېگى - تەكتىدە ناچارلىق بولغان كىشىلەر قانچىلىك تەلىم - تەربىيە ئالغان بولسىمۇ، يەنىلا ئۆز ئەسلىنىڭ بەزى تەسىرلىرىدىن ئۈزۈل ـــ كېسىل قۇتۇلۇپ كېتەلمىگەندەك، تېگى - تەكتىدىن ياخشى بولغان، ئېسىل كىشىلەرنىڭ باللىرىمۇ، شۇ ياخشىلىقنىڭ تەسىرىنى ئۆزلىرىگە ئۆزلەشتۈرىدۇ. بۇ يەردىكى "تېگى ـــ تەكتى ياخشى" كىشىلەردىن مەقسەت، ئەجدادلىرىدىن باشلاپ ئاللاھ تائالادىن قورقىدىغان، دىيانەتلىك، ئادالەتلىك ۋە ئېسىل پەزىلەتلىك كىشىلەر دېمەكتۇر. ئېسىللىك، ياخشىلىق پەقەت دىيانەت بىلەنلا ئۆلچىلىدۇ. بىراۋنىڭ دىيانىتى بولماستىن، قانچىلىك ئېسىل، شەرەپلىك ئائىلە بولۇپ كەتسۇن، بەربىر ئۇ، ياخشى قاتارغا كىرەلمەيدۇ. شۇڭا ھەرقانداق كىشى نەسىل يېتىشتۈرۈش ئۈچۈن ئۆزىگە جور تاللاشتا ياخشى، دىيانەتلىك ئايالنى تاللىشى، ئايالارمۇ كېلەچەكتىكى باللىرىنىڭ ئاتىسى بولىدىغان جورىسىنى دىيانەت بىلەن ئەخلاقنى ئاساس قىلغان ھالدا، ياخشى تاللىشى ئىنتايىن زۆرۈردۇر.

باللارغا گۈزەل ئىسىملارنى قويۇش

باللارغا گۈزەل - چىرايلىق ئىسىملارنى قويۇش ئالاھىدە كۆڭۈل

بۆلۈشكە تېگىشلىك ئىشتۇر. ئىسلام دىنىي ھاياتلىقنىڭ ھەرقايسى ساھەلىرىنىڭ ھەممىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان كامىل بىردىن بولغانلىقتىن، ئۇ، بۇ ماۋزۇدىمۇ ئىنسانلارغا بەزى تەۋسىيەلەرنى قىلىشنى ئۇنۇتمىغان. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام باللارغا چىرايلىق، گۈزەل ئىسملارنى قويۇش ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: «سىلەر قىيامەت كۈنىدە ئىسمىڭلار بىلەن چاقىرىلىسىلەر، شۇڭا باللىرىڭلارغا چىرايلىق ئىسملارنى قويۇڭلار»[1].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ساھابىلىرىغا گۈزەل ئىسملارنى قويۇشنى تەۋسىيە قىلاتتى. ئۇ ھەمىشە، يېقىمسىز، سەت ئىسملارنى گۈزەل، يېقىملىق ئىسملارغا ئۆزگەرتىپ قويىاتتى. پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام بىر قېتىم ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ «ئاسىيە» ئىسملىك قىزىنىڭ ئىسمىنى «جەمىلە» دېگەن ئىسمغا ئۆزگەرتىۋەتكەن. يەنە بىرقېتىم بىر ساھابىنىڭ «ئاسى» دېگەن ئىسمىنى «ئەزىز» دېگەن ئىسمغا ئۆزگەرتىۋەتكەن.

ئوغۇللارنى خەتنە قىلىش

ئوغۇللارنى خەتنە قىلىش پۈتۈن ساماۋىي دىنلاردا بۇيرۇلۇپ كەلگەن بىر ھۆكۈمدۇر. يەھۇدي دىنىدىكىلەر ـ گەرچە ئەسلىدىكى يەھۇدي دىنىنىڭ ماھىيىتىدىن پۈتۈنلەي چىقىپ كەتكەن بولسىمۇ ــ ھازىرمۇ ئوغۇللارنى خەتنە قىلىش ئىشىنى داۋاملاشتۇرۇپ كەلمەكتە. ئەممە خرىستىئانلار گەرچە ئۆز ۋاقتىدا ئىيسا ئەلەيھىسسالامنىڭ بۇ ھەقتە تەۋسىەلىرى بولغان بولسىمۇ، بۇنىڭغا ئەمەل قىلماي كەلمەكتە.

(1) ئەبۇ داۋۇد رىۋايىتى

ئوغۇللارنى خەتنە قىلىش ئاتا - ئانىلارنىڭ ئۇستىدىكى پەرزەنت ھەقلىرىدىن بىرىدۇر.

باللارنى بېقىش

ئاتىلارنىڭ ئىقتىسادىي ئەھۋالىنىڭ قانداق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، ئۇلارنىڭ ئۇستىگە باللارنى بېقىش پەرزىدۇر. ئائىلىنىڭ ئىقتىسادىي ئېھتىياجىدىن چىقىش پەقەت ئاتىنىڭ ئۇستىگىلا بۇيرۇلغان پەرزىدۇر. ئاتا بولغان كىشى ئايالىغا ۋە باللىرىغا نەپىقە(چىقىم) قىلىش ئارقىلىق ئائىلىسىنى تەمىن ئېتىدۇ. ئائىلىنىڭ نەپىقىسى سىلە - رەھىم قىلىش، سەدەقە بېرىش ۋە ئۇنىڭدىن باشقا بارلىق ياخشىلىقلاردىن ئەھمىيەتلىكتۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئائىلە نەپىقىسىنىڭ ئاداقىلىنىشتا - ئالدىنقى ئورۇندا تۇرىدىغانلىقى ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: «ياخشىلىقنى ئاۋۋال ئائىلەڭدىن باشلىغىن، بالا مېنى كىمگە تاشلاپ قويىسەن، ماڭا ئاش - نان بەرگىن! دەيدۇ»[1].

بۇ ھەدىستىن شۇنى كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى، ئاتا بولغان ئادەم ھەرقانداق ياخشىلىقنى ئاۋۋال ئۆز ئەھلىگە قىلىشى، ئاندىن كېيىن باشقىلارغا قىلىشى كېرەك. ئائىلىسىدىكىلەر قېينىچىلىقتا تۇرغان ۋاقىتتا باشقىلارغا ياردەم قىلاتتىم دېمەستىن، ئاۋۋال ئائىلىسىنىڭ ئېھتىياجىنى قاندۇرۇشى ئەڭ مۇھىمدۇر.

باللىرىنى ياخشى باقماي، ئۇلارنىڭ ھەقلىرىنى زايا قىلغۇتكەن ئاتا ئاللاھ تائالانىڭ ئالدىدا گۇناھكار بولىدۇ.چۈنكى باللارنىڭ ھال -

(1) بۇخارى راۋايىتى

ئەھۋالىدىن خەۋەر ئالماي، ئۇلارنى ئۆز ھاللىرىغا تاشلىۋېتىش ئەڭ ئېغىر گۇناھى كەبىرىلەردىن سانىلىدۇ.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام باللار ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: «بىراۋنىڭ پەرزەنتلىرىنىڭ ھەقلىرىنى ئادا قىلماي، زايا قىلىۋېتىشى، ئۇنىڭ گۇناھكار بولۇشى ئۈچۈن يېتەرلىكتۇر»[1].

باللارنى تەربىيىلەش

ئاللاھ تائالا ئىنسانىيەتنى، ئۆزىنىڭ يەرشارىنى گۈللەندۈرۈش ۋە ئىنسانلار جەمئىيىتىنى تەرەققى قىلدۇرۇشتىن ئىبارەت بولغان ئۇلۇغ ۋازىنى ئىرادىسىنى ئەملىگە ئاشۇرۇش ئىشىدا ئۆزىدىن خەلىپە (ئورۇن باسار) قىلىپ ياراتتى. دۇنيانىڭ گۈللىنىشى ۋە جەمئىيەتنىڭ تەرەققىياتى پەقەت ئىنسانلار بىلەن بولىدۇ. ئىنسانلار پۈتۈن كائناتنىڭ خوجايىنى. شۇنداق ئەھمىيەتلىك ئىنسان نەسلىنىڭ ئەسىرلەر بويى داۋاملىشىپ كېلىشى پەقەت بىر ئەر، بىر ئايالدىن ئىبارەت ئىككى ئاساستىن قۇرۇلغان ئائىلىنىڭ ۋاستىسى بىلەن ئەملىگە ئېشىپ كەلمەكتە. ئائىلە ھەرقانداق ئىنسانىنىڭ ئېتىدائى مەكتىپى بولۇپ، بۇ مەكتەپنىڭ مەسئۇل مۇئەللىملىرى ئاتا بىلەن ئانا ئىككىسىدۇر. ئىنسانىنىڭ جەمئىيەتكە ۋە خەلقە پايدىلىق بولۇپ يېتىلىپ چىقىشى، پەقەت ئۇنىڭ ئائىلىسىدىكى تۇنجى قېتىم ئالغان تەلىم ـ تەربىيەسىگە باغلىقتۇر. شۇڭا ئائىلە تەربىيەسى ئىنسان ھاياتىدا ئىنتايىن مۇھىم ئورۇن تۇتىدۇ.

باللارنى كىچىكىدىن ئىمان ئىسلام ئۆگىتىپ ۋە ياخشى ـ ياماننى

(1) ئەبۇ داۋۇت راۋايىتى

بىلىدۇرۇپ، راست سۆزلەيدىغان ۋە تۇغرا ئىش قىلىدىغان قىلىپ تەربىيىلەپ چىقىش ئاتا - ئانىلارنىڭ ئۇستىدىكى پەزىنەت ھەقلىرىنىڭ بىرىدۇر.

ئاتا - ئانىلار ئەڭ دىققەت قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلاردىن بىرى شۇكى، باللار ئالدىدا ئەخلاق - پەزىلەتكە نوقسان يەتكۈزىدىغان ئەڭ ئاددىي ئىشلارنىمۇ قىلىپ سالماسلىقى ۋە يالغان سۆز قىلماسلىقى لازىم. مەسىلەن: بەزى كىشىلەر باللىرىنىڭ كۆزىدە تاماكا، ھاراق ۋە باشقىمۇ ئەخلاققا تەسىر يەتكۈزىدىغان نەرسىلەرنى ئىستېمال قىلىشتىن ھېچ ھەزەر قىلىشمايدۇ. بەزىلەر باللىرى ئالدىدا يالغان سۆز قىلىدۇ. ئاددىسى، بىراۋ ئۇلارنىڭ بىرىنى ئىزدەپ كېلىپ، ئىشكىنى قاقسا، باللىرىغا: «مېنى ئۆيدە يوق دەڭلار» دەيدۇ. بۇنىڭدىن باشقا كۆپلىگەن يالغانلارنى ھېچبىر ئېھتىيات قىلماستىن سۆزلەيدۇ. يۇقىرىقى يامان ئىشلار ئاتا - ئانىلارغا نىسبەتەن ئاددىي ۋە ھېچ ۋەقەسى يوقتەكلا كۆرۈنگەن بىلەن باللارغا نىسبەتەن، ئۇلارنىڭ تەربىيەسىدە كۆپلىگەن سەلبىي تەسىرلەرنى كۆرسىتىدۇ. چۈنكى باللار ئاتا - ئانىلارنىڭ پۈتۈن سۆزىــ ھەرىكەتلىرىنى دورايدۇ. ئاتا - ئانىلارنىڭ ئۆزلىرى يالغان سۆزلەپ، ئۆزلىرى يامان ئىشلارنى قىلىپ تۇرۇپ باللىرىنى راست سۆزلەشكە ۋە ياخشى، توغرا ئىشلارنى قىلىشقا بۇيرۇغانلىقلىرى پايدىسىز ۋە ئۈنۈمسىز ئىشتۇر.

كىچىك باللار ئىنتايىن سەزگۈر كېلىدۇ، ئۇلار پۈتۈن ئىشلارنى ئاتا - ئانىسىغا قاراپ ئۆگىنىشكە ئىنتىلىدۇ. ئاتا - ئانىسىنىڭ ئەخلاقى ۋە ئۆزگىچىلىكلىرى ئۇلارنىڭ تەبىئىتىگە سىڭىپ كىرىشكە باشلايدۇ. كىچىك باللار يۇمران كۆچەتكە ئوخشاش بولۇپ، ئۇلارنى كىچىك ۋاقتىدا خالىغان رەۋىشتە تەربىيىلەپ چىققىلى بولىدۇ. مانا بۇ ۋاقىت،

ئاتا - ئانىلارنىڭ بالىلىرىنى ئۆزلىرى خالىغان بويىچە يېتىشتۇرۇپ چىقىشى ئۈچۈن ناھايىتى ياخشى بىر پۇرسەتتۇر. بالىلىرىنى كىچىكىدىن ئوبدان تەربىيىلىمەي، ئۇلارنى خالىغانچە يامان ئەخلاقلارغا كۆندۈرۈپ قويۇپ، كېيىن ئۇلار چوڭ بولغاندا ئۇلارنىڭ سۆزلىرىگە كىرمىسە، ئۇلارنى قارغاپ قاخشىغان ئاتا - ئانىلار كەمچىلىكىنى ئۆزلىرىدىن كۆرۈشى لازىم. چۈنكى ئۇلار بالىلىرىنى ئۆزلىرىنىڭ سۆزىگە كىرىدىغان قىلىپ تەربىيىلەپ چىقىش ئىقتىدارىغا ۋە پۇرسەتكە ئىگە ئىدى. لېكىن ئۇلار ئۆز بۇرچىنى ئادا قىلالمىدى. بۇنداق ئىكەن، كەمچىلىك كىمدە؟ تەبىئىيكى، ئاتا - ئانىلارنىڭ ئۆزىدە! ئاتا - ئانىلار بالىلىرىنى راستچىللىققا، ياخشى ئىشلارنى قىلىشقا چاقىرىپ تۇرۇپ، ئۇلارنىڭ ئەمەلىيىتى ئۇنىڭ ئەكسىچە بولسا، بۇنداق تەربىيەنىڭ ئۆنۈمى يوقتۇر. بالىلارنى ياخشى تەربىيىلەشتە ئاتا - ئانىلارنىڭ ئەمەلىيىتى ئۆزلىرىنىڭ سۆزلىرىگە ۋە ھەرىكەتلىرىگە مۇۋاپىق بولۇشى لازىم. بالىلارغا يۇقىرىسى ئىماندىن باشلاپ، تۆۋۈنى ئۆيگە كىرىشتە ئىشكنى قېقىپ ، ئىزىن سوراپ كىرىشكە قەدەر بولغان پۈتۈن ئەخلاق - پەزىلەتلەرنى ئۆگىتىش ئاتا - ئانىلارنىڭ باش تارتىپ بولالمايدىغان مەسئۇلىيىتىدۇر.

بالىلارنى كىچىكىدىن نامراز ئوقۇشقا كۆندۈرۈشمۇ ئاتا - ئانىلار ئۈستىدىكى پەرزەنت ھەقلىرىدىن بىرىدۇر. ئاللاھ تائالا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا خىتاب قىلىپ مۇنداق دېگەن: ﴿ وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا ﴾يەنى ﴿ئائىلەڭدىكىلەرنى نامازغا بۇيرىغىن ۋە

ئۆزۈڭمۇ ئۇنى ئورۇندىشتا چىداملىق بولغىن﴾[1]

ئاللاھ تائالا بۇ ئايەتتە، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى ئۆزىنىڭ ئائىلىسىدىكىلەرنى ۋە ئۇممىتىنى ناماز ئوقۇشقا بۇيرۇشقا ۋە ئۇنمۇ نامازنى چىداملىق بىلەن ئادا قىلىشقا بۇيرۇيدۇ. بۇئايەتتىن شۇنى بىلۈۋىلىشىمىزغا بولىدۇكى، باشقىلارنى ياخشىلىققا بۇيرۇغان ئادەم، شۇ ياخشىلىقنى ئاۋۋال ئۆزى قىلىشى؛ يامان ئىشلاردىن توسقان ئادەم، ئاۋۋال ئۆزى ئۇنىڭدىن قول ئۈزىشى لازىم. شۇنداق قىلغاندىلا ئۇنىڭ ئەمەلىيىتى سۆزىگە مۇۋاپىق كەلگەن بولىدۇ. ئەمەلىيىتى سۆزىگە مۇۋاپىق كەلگەن كىشىنىڭ قىلغان تەربىيەسى ئۆنۈملۈك بولىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دەيدۇ: «باللىرىڭلارنى ئۇلار يەتتە يېشىغا كىرىشى بىلەن نامازغا بۇيرۇڭلار، ئەگەر ئۇلار ئون ياشقا كىرگەندىمۇ ناماز ئوقۇمىسا، ئۇلارنى نامازغا كۆندۈرۈش يۈزىسىدىن يېنىك ئۇرۇڭلار ، ئۇلارنىڭ ياتاقلىرىنى بىر - بىرىدىن ئايرىۋېتىڭلار»[2].

بۇ ھەدىستىن كىچىك باللارنى ئۇلار بالاغەتكە يېتىشتىن بۇرۇنلا نامازغا ئوقۇشقا ۋە باشقا ئىبادەتلەرگە كۆندۈرۈشنىڭ نەقەدەر ئەھمىيەتلىك ئىكەنلىكىنى بىلىۋالالايمىز. چۈنكى ئىسلام دىنىدا نامازدىن باشقا ئىش ئۇچۇن باللارنى ئۇرۇش قەتئىي مەنئى قىلىنىدۇ.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ ھەدىسىدىكى: «ئۇلارنىڭ ياتاقلىرىنى ئايرىۋېتىڭلار» دېگەن سۆزى ئارقىلىق بىز تەسەۋۋۇرمۇ قىلالمايدىغان بىر يامان ئاقىۋەتنىڭ ئالدىنى ئېلىشىمىزغا كۆزىمىزنى ئاچماقتا. ئۇ

(1) تاھا سۈرىسى132-ئايەت

(2) ئىمام ئەھمەد رىۋايىتى

بولسىمۇ قىز - ئوغۇللارنى بىر ئۆيدە ياتقۇزۇشنىڭ خەتىرىدۇر. بولۇپمۇ، كۆپ ساندىكى ئۇيغۇرلاردا ئەڭ ئەھمىيەت بېرىلمەي كېلىۋاتقان مەسىلىلەرنىڭ بىرى، ئوغۇل - قىزلارنى ئۇلار بالاغەتكە يەتكەن ياشلىرىدىمۇ بىر ئۆيدە ياتقۇزۇش بولۇپ كەلمەكتە. ئىسلام دىنى ئىنسانلارنىڭ مىجەز - خاراكتېرىنى ئوبدان بىلىدىغان ۋە ھېكمەت بىلەن ئىش قىلىدىغان بىر زات تەرىپىدىن كەلگەن ۋە مۇكەممەل قانۇن - پىرىنسىپقا ئىگە بىر دىندۇر. ئىنسان شۇنداق ئاجايىپ يارىتىلغان بىر مەۋجۇداتكى، ئۇنىڭدا پەرىشتىلەردە بولمىدىغان روھانىيلىق ۋە ئېسىل پەزىلەتمۇ بار؛ ئۇنىڭدا ھايۋانلاردا بولىدىغان شەھۋانى كۈچمۇ بار. شۇڭا ئىنسانىنىڭ روھانىيلىقى ۋە پەزىلىتى ئۇنىڭ ھاۋايى - ھەۋەسلىرى ئۇستىدىن غەلىبە قىلغان ۋاقىتدا، بۇنداق ئىنسان پەرىشتىلەر بىلەن تەڭ، بەلكى پەرىشتىلەردىنمۇ يۇقىرى پەزىلەتكە ئىگە بولالايدۇ. ئەگەر ئەكسىچە بولۇپ، ئۇنىڭ ھاۋايى - ھەۋەسلىرى ۋە شەھۋانىي كۈچى ئۇنىڭ روھانىيلىقىغا ۋە ئەقلىگە غالىپ كېلىپ قالسا ، بۇنداق ئىنسان ھايۋانلارغا ئوخشاش، بەلكى ھايۋانلاردىنمۇ تۆۋەن دەرىجىگە چۈشۈپ قالىدۇ.

شۇڭا ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە ئۆزلىرىنىڭ ھاۋايى - ھەۋەسلىرىگە ئەسىر بولغانلارنى: «ئۇلار ھايۋانلارغا ئوخشاشتۇر، بەلكى ھايۋانلاردىنمۇ بەتتەر ئازغۇنلاردۇر» دەپ سۈپەتلەيدۇ. بىرەر ھاياسىزلىقنى كۆرسەك ئۇنى: «ھايۋانىي قىلىق» دەيمىز. ئەمەلىيەتتە بىز، بۇ سۆزىمىزدە ھايۋانلارغا ناھەق ھاقارەت قىلغان بولىمىز. چۈنكى بەزى ئىنسانلار قىلغان ئىشلارنى ھايۋانلارمۇ قىلمايدۇ. مەسىلەن: ئەركەك ھايۋان بوغاز بولۇپ قالغان چىشى ھايۋانغا ئېتىلمايدۇ. بەلكى ھەۋىسىنىڭ كۈچىگە تاقابىل تۇرۇپ بۇ ئىشتىن يانىدۇ. ئەمما

ئىنسانلارچۇ؟ ئۇنىڭ ئۈستىگە ئىنسان ئەقىل ئىدراكقا، ۋىجدان ــ غۇرۇرغا ئىگە بىر مەۋجۇدات، ھايۋان بولسا، نە ئەقىل - ئىدراكتىن، نە ۋىجدان - غۇرۇردىن مەھرۇم ھايۋان!

ئىنسان ئەقىل - پاراسەتكە، ۋىجدان - غۇرۇرغا ئىگە بولغان ئېسىل مەۋجۇدات بولسىمۇ، ئۇنىڭ دىيانىتى ۋە ئەخلاقى ناچار، ياكى يوق بولسا، ئۇ، ھايۋاندىن بەتتەر ئىشلارنى قىلىشتىن ھېچ ئۆكۈنمەيدۇ. 10 ياشتىكى باللار بۇرۇنقى ئەسىرلەردە جىنسىي مەۋسۈمنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى بىلمىگەن بولسا، ھازىرقى كۈندە ئۇلار 7 ياشقا كىرمەي تۇرۇپلا ئۇنى بىلىپ بولىدۇ. ئۇلار تېلېۋىزوردىن بېرىلىۋاتقان چەتئەل فىلىملىرىكى ئەدەپسىز، ھاياسىز ھەرىكەتلەرنى كۆرۈپ، ئۆسۈش جەريانىدا ئۇلارنىڭ جىنسىي قابىلىيىتى يېتىلىشىدىن بۇرۇنلا، ئۇلارنىڭ جىنسىي ئىشلارغا بولغان ئەقلىي جەھەتتىكى قابىلىيىتى ۋە پىكرى ئەلۋەتتە يېتىلىپ بولىدۇ. شۇڭا، ئوغۇل باللار بىلەن قىز باللارنىڭ ياتىدىغان جايلىرىنى ئۇلار بالاغەتكە يېتىشتىن بۇرۇنلا ئايرىۋېتىش، بالاغەتكە يەتكەن ۋە يېتىش ئالدىدا تۇرىۋاتقان ياشلىرىدا، ئۇلارنىڭ ياتاقلىرىنى ئايرىۋېتىش ــ ئوغۇللارنى ئايرىم ئۆيدە، قىزلارنى ئايرىم ئۆيدە ياتقۇزۇش ناھايىتى زۆرۈردۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بۇ ھەدىسىكى كۆرسەتمىسىنىڭ روھى مانا مۇشۇ.

قىش كۈنلىرىدىكى سوغۇقنى ــ ھەممىلا ئۆينى ئىسسىتالماسلىقنى باھانە قىلىپ، ئاتا - ئانا، ئوغۇل - قىز ھەممىسى بىر ئۆيدە يېتىۋېلىش ئىسلام ئەخلاقىغا ۋە پىرىنسىپىغا دۇرۇس كەلمەيدۇ. بەزى كىشىلەر ئۆيلىرىنىڭ ئاز، ئۆزلىرىنىڭ چارىسىز ئىكەنلىكىنى ئۆزۈر قىلىپ شۇنداق قىلىشى مۇمكىن. ئەمما بۇنداق ئۆزۈرمۇ قوبۇل ئەمەس. چۈنكى كىشى قانچىلىك كەمبەغەل، قانچىلىك چارىسىز بولغان تەقدىردىمۇ ئۇ،

ئاللاھ تائالانىڭ ئەمرىنى بەجا كەلتۈرۈشىنلا نىيەت قىلىدىكەن، ئاللاھ تائالا ئۇنى مەقسىتىگە يەتكۈزىدۇ، ئۇنىڭغا بۇ ئىشنى ئوڭايلاشتۇرۇپ بېرىدۇ. ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە:﴿ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا﴾ يەنى ﴿كىمكى ئاللاھتىن قورقىدىكە ، ئاللاھ ئۇنىڭغا چىقىش يولى بېرىدۇ﴾ دەيدۇ[1].

كىشىلەردە دىنىمىزنىڭ پىرىنسىپلىرىغا ۋە ئەخلاق قائىدىلىرىگە ئەمەل قىلىشقا ئازراق بولسىمۇ ھىممەت بولىدىغان بولسا، ئەلۋەتتە ئۇلار قىلالايدۇ. كەمبەغەللىك، كېسەللىك، چارىسىزلىك ۋە باشقىمۇ سەۋەبلەر ئۇنىڭغا توسقۇن بولالمايدۇ. چۈنكى ئاللاھ تائالا كىشىلەرنى تاقىتى يەتمەيدىغان ئىشلارغا بۇيرۇغان ئەمەس. كىچىكلەرنىڭ جايلىرىنى، چوڭلارنىڭ ياتاقلىرىنى ئايرىۋەتمىگەندە، قىز ـ ئوغۇللار ئوتتۇرىسىدىكى ھايا ـ ئەدەپ، ئېپەت ئاجىزلىشىپ قالىدۇ. بولۇپمۇ، كىشىلەرنىڭ ئىمانى ئاجىزلاشقان، ئەخلاقى ئۆزگەرگەن سەۋەبتىن باللارمۇ دىنىي ۋە مىللىي ئەدەپ ـ ئەخلاق قائىدىلىرىدىن تېگىشلىك نېسىۋىلىرىنى ئالالمىغان، تېلېۋىزورردا بېرىلىۋاتقان ئەدەپسىز چەتئەل فىلىملىرىنىڭ مىللىتىمىزگە ئاتا قىلغان «ساخاۋىتى» بىلەن قېرىنداشلار ئوتتۇرىسىدىلا ئەمەس، بەلكى ئاتا ـ ئانىلار بىلەن باللار ئوتتۇرىسىدىمۇ ھايا پەردىلەر ئېچىلىپ كەتكەن، ھەتتا قىسمەن ئائىلە ئەزالىرى تېلېۋىزوردىكى ئەخلاقسىز جىنسىي فىلىملارغا بىرلىكتە قاراشتىنمۇ ئاستا ـ ئاستا ئويۇلمايدىغان بولۇپ قالغان مۇشۇ كۈنىمىزدە، ئىنسانلىرىمىزدىن ھەممىنى كۈتۈشكە بولىدۇ. قىز ـ ئوغۇللار بالاغەت ياشلىرىغا يېقىنلاشقان چاغلىرىدىمۇ

(1) تالاق سۈرىسى 2 ـ ئايەت

ياتاقلىرىنى ئايرىماستىن، ھەممە بىر ئۆيدە ياتقانداۋ، ئۇلار گەرچە بىر تۇغقان بولسىمۇ يەنىلا ئىنسان بولغاچقا، شەيتانىي ھاۋايى - ھەۋىسى بىلەن بىر - بىرىنىڭ ئۇيۇتلۇق جايلىرىغا بىرقاراپ، ئىككى قاراپ ھۇزۇرلىنىدىغان، ئەگەر ۋىجدانى ئاجىز، ياكى ئۆلگەن بولسا ئۇنىڭدىن چوڭراقىنىمۇ قىلىدىغان ئىشلارغا بىرىپ يېتىدۇ. ئۇلارنى يامان نىيەتتە بولمايدۇ، دېگەن تەقدىردىمۇ، قىز - ئوغۇل ئارىلىشىپ ياتقاندا، ئۇيقۇنىڭ مەستانىلىكى بىلەن گاھىدا بىرەرسىنىڭ بەدىنى ئېچىلىپ قالىدۇ. بەزىدە ئۇلار ئۇيقۇدا بىر - بىرىنى تۈتۈپ سالىدۇ... چۈنكى ئۇيقۇ دېگەن يېرىم ئۆلۈمدۇر. ئوخلىغان ئادەم نېمە قىلغىنىنى بىلمەيدۇ. مانا بۇنداق ئىشلار ئەلۋەتتە، بىر تۇغقانلار ئوتتۇرىسىدىكى ئېپەت - نومۇسقا، ھايا - ئەخلاققا زىيان يەتكۈزمەي قالمايدۇ.

باللارنى ئوقۇتۇش

باللارنى قايسى پەنلەردە بولمىسۇن، ئوقۇتۇش ياكى ئۇلارغا تىرىكچىلىكنىڭ كەسىپلىرىدىن بىرەر كەسىپ ئۆگىتىش ئاتا - ئانىلارنىڭ ئۈستىدىكى پەرزەنت ھەقلىرىدىندۇر. باللارغا دىنىي بىلىملەردىن ئالدى بىلەن ئىمان ۋە ئىسلامنى ئۆگىتىپ بولغاندىن كېيىن، شەرىئەت ئەھكاملىرىدىن ياخشىلىق - يامانلىقنى، ھارام - ھالالنى، ئەمەل - ئىبادەتلەرنىڭ ئۈسۈللىرىنى ۋە باشقىلار بىلەن مۇئامىلە قىلىش قائىدىلىرىنى بىلگەنگە قەدەر ئوقۇتۇش ئاتا - ئانىلارنىڭ ئۈستىگە ئاللاھ تائالا تەرىپىدىن بۇيرۇلغان پەرز ئەينىدۇر. ئەممە باللارنى دىنىي ئىلىملەردە بولامدۇ، ياكى پەن بىلىملىرىدە — دوختۇرلۇق، تارىخ، جۇغراپىيە، ئاستىرونومىيە ، فىزىكا ، ماتېماتىكا، بىئولوگىيە، پەلسەپە ۋە باشقىلار قاتارلىق پەنلەرنىڭ قايسىبىرىدە ئوقۇتۇپ يېتىشتۈرۈپ چىقىش پەرز كۇپايە بولۇپ سانىلىدۇ.

پەرز ئەيىن ـ ھەر بىر كىشىنىڭ ئۆزى بىۋاستە ئىجرا قىلىشىغا بۇيرۇلغان كەسكىن ئەمر دېمەكتۇر. مەسىلەن: بەش ۋاقىت نامىاز ئوقۇش، ئىلىم تەھسىل قىلىش، جىھاد قىلىش، ئاتا ـ ئانىغا ياخشىلىق قىلىش ۋە باشقىلار.

پەرز كۇپايە ـ پۈتۈن مۇسۇلمانلار ئاممىسىنىڭ زىممىسىغا بۇيرۇلغان بولۇپ، بەزىسىنىڭ ئادا قىلىشى بىلەن باشقىلاردىن ساقىت بولىدىغان ئەمر دېمەكتۇر. مەسىلەن: مېيىت نامىزى ئوقۇش، بىرەر ئىلىم ساھەسىدە ئوقۇپ مۇتەخەسسىس بولۇش ۋە باشقىلار.

بۇ ماۋزۇدىكى پەرز كىپايىدىن مەقسەت، مەلۇم بىر مەھەللىدە بىرەر كىشىنىڭ مەلۇم بىر پەننى ئوقۇپ، ئۇنىڭدا مۇتەخەسسىس بولۇپ چىقىشى بىلەن، شۇ مەھەللىدىكى پۈتۈن مۇسۇلمانلار ئاممىسىنىڭ ئۇستىدىكى شۇ پەننى ئۆگىنىشتىن ئىبارەت پەرز ساقىت بولىدۇ. بۇنىڭ بىلەن ئۇلار بۇ پەننى ئوقۇمىغانلىقلىرى ئۈچۈن ئاللاھ تائالانىڭ ئالدىدا جاۋابكارلىققا تارتىلمايدۇ. ئەگەر شۇ مەھەللىدىن شۇ پەننى ئوقۇپ، ئۇنىڭدا مۇتەخەسسىس بولىدىغان بىرەر ئادەممۇ چىقمىسا، شۇ مەھەللىدىكى مۇسۇلمانلار ئاممىسىنىڭ ھەممىسى گۇناھكار بولىدۇ. چۈنكى دۇنيادىكى پۈتۈن ئىلىم ـ پەنلەرنى ئوقۇش، ئۆگىنىش مۇسۇلمانلار ئاممىسىنىڭ ئۈستىگە ئاللاھ تائالا تەرىپىدىن بۇيرۇلغان پەرزدۇر. ئىسلام دىنى مەدەنىي ۋە ئىلمىي بىر دىندۇر. ئۇ، ئىلىم ـ پەندىن ئايرىلالمايدۇ. بۇدىننى ئىلىم ـ پەندىن ئايرىغۇچىلار، ئەمەلىيەتتە، بۇدىننى ھاياتلىقتىن ئايرىماقچى بولغان يامان نىيەتلىك مەخلۇقلاردۇر. پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا دەسلەپ كەلگەن ۋەھيى « ئوقۇ» دېگەن بۇيرۇق رايى بىلەن باشلانغان. بۇ دېمەك، ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمنىڭ چۈشۈشكە باشلىشىنىڭ ئەڭ

دەسلىپىدە مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى ئوقۇشقا بۇيرىغان دېگەنلىكتۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دەيدۇ: «ئىلىم ئۆگىنىش ئەر بولسۇن، ئايال بولسۇن ھەرقانداق مۇسۇلمانغا پەرزدۇر»[1].

ئىسلام دىنىنىڭ ئەڭ ئاۋۋالقى چاقىرىقى بولغان ۋە مۇسۇلمانلارغا پەرز بولۇپ بەلگىلەنگەن «ئوقۇش، ئۆگىنىش» بۇيرۇقى، دىنىي ئىلىملەرگىلا ياكى مەخسۇس بىرەر پەنگىلا قارىتىلغان بۇيرۇق ئەمەس، بەلكى ئۇ ، ئىنسانلارغا پايدىلىق بولغان پۈتۈن ئىلىم - پەنلەرنىڭ ھەممىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ، ئەلۋەتتە.

بەزى ئاتا - ئانىلارنىڭ باللىرىنى ئوقۇتماي ياكى ئۇلارغا بىرەر ھۈنەر ئۆگەتمەي ئائىلىنىڭ ماددىي ئېھتىياجلىرىنى قامداشتا، بەزى بىر قىينچىلىقلىرىنى باھانە قىلىپ، ئۆزلىرىگە يارىمچى قىلىۋېلىشى توغرا ئەمەس. ئۇلار باللىرىنىڭ بۇگۈنىنلا ئويلىماستىن، ئۇلارنىڭ كېلەچىكىنى ئويلىشى لازىم. ئائىلىنىڭ ئېھتىياجلىرىنى قامداش يالغۇز ئاتىنىڭ ۋەزىپىسى. باللىرىنى ۋە ئايالىنى بېقىش ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇيرۇلغان پەرزدۇر. بۇ مەسئۇلىيەتكە باللىرىنمۇ قوشۇۋېلىپ ئۇلارنى ئوقۇشتىن ياكى كەسىپ ئۆگىنىشتىن توسۇپ قويغان ھەرقانداق ئاتا ئاللاھ تائالانىڭ ئالدىدا چوقۇم جاۋابكارلىققا تارتىلىدۇ. ئۇنداق كىشى باللىرىنىڭ كېلىچىكىنى زايا قىلغانلىق سەۋەبى بىلەن گۇناھكار بولىدۇ.

(1) بۇخارى رىۋايىتى

باللارنىڭ تويلىرىنى قىلىش

ئاتا - ئانىلارنىڭ ئۇستىدىكى پەرزەنت مەقلىرىنىڭ ئەڭ ئاخىرقىسى ئوغۇللارنى دىيانەتلىك ۋە ئەخلاقلىق ياخشى يەردىن ئۆيلەپ قويۇش، قىزلارنىمۇ دىيانەتلىك ئەخلاقلىق ياخشى يەرلەرگە ياتلىق قىلىشتىن ئىبارەتتۇر.

ئىقتىسادىي قىينچىلىقنى ياكى باللارنىڭ بەزىبىر تەنتەكلىكىدىن نارازى بولغانلىقنى باھا قىلىپ، ئۇلارنىڭ ئۆيلىنىش ياكى ياتلىق بولۇش ئىشلىرىغا ئەھمىيەت بەرمىگەن ھەر قانداق ئاتا - ئانا ئىسلام نەزەرىدە چوڭ خاتالىق ئۆتكۈزگەن بولىدۇ. باللارنىڭ توي ئىشلىرىنى بېجىرىش ئاتا - ئانىلارنىڭ ئۇستىدىكى مەسئۇلىيەتتۇر. بۇ مەسئۇلىيەتنى ئۇنۇتقان ئاتا - ئانىلار ئاللاھ تائالانىڭ ئالدىدا پەرزەنت مەقلىرىنى زايا قىلغانلىق گۇناھى بىلەن جاۋابكارلىققا تارتىلىدۇ.

قىز - ئوغۇللارنىڭ توي ئىشلىرىنى بىر كۈن بولسىمۇ بۇرۇنراق ئىجرا قىلىش ئىنتايىن ياخشى بىر ئىش ھېسابلىنىدۇ. چۈنكى قىز - ئوغۇللار تۇرمۇش قۇرۇش ئارقىلىق ئۆزلىرىنى يامان ئىشلارغا بېرىلىشتىن تىزگىنلەپ قالالايدۇ. ھەمدە ئۇلار ئاتا - ئانىلىرىنىڭ قەدىرگە بۇرۇنراق يېتىدۇ ۋە ئۇلارنىڭ سىكدۇرگەن ئەجىر - مېھنەتلىرىنى قايتۇرۇشقا تىرىشىدۇ.

تەربىيەنىڭ مەسئۇلىيىتى

ئاتا - ئانىلار ئەڭ ئاۋۋال بالىلىرىنىڭ تۆۋەندىكى 4 تۈرلۈك تەربىيىسىدىن مەسئۇلدۇر.

1. بالىلارنى ئېتىقادىي جەھەتتىن تەربىيىلەپ چىقىشتىن مەسئۇل.
2. بالىلارنى ئەخلاقىي جەھەتتىن تەربىيىلەپ چىقىشتىن مەسئۇل.
3. بالىلارنى ئەقلىي جەھەتتىن تەربىيىلەپ چىقىشتىن مەسئۇل.
4. بالىلارنى جىسمانىي جەھەتتىن تەربىيىلەپ چىقىشتىن مەسئۇل.

بۇلارنىڭ تەپسىلاتى تۆۋەندىدىكىچە:

بالىلارنى ئېتىقادىي جەھەتتىن تەربىيىلەش

بالىلارنى ئېتىقادىي جەھەتتىن تەربىيىلەپ چىقىشتىن مەقسەت: ئۇلار ئەقىل ئىدراكقا ئىگە بولغىنىدىن باشلاپ، ئۇلارغا ئىسلامنىڭ ئاساسىي ئەقىدىلىرىنى ئۆگىتىپ، قەلبلىرىگە ئورنىتىش، ئىسلام دىنى شەرىئىتىدە بۇيرۇلغان پەرز، ۋاجىپ، سۈننەت ۋە باشقىمۇ ئەمەللەرگە كۆنىدۈرۈش، مەنئىي قىلىنغان بارلىق ھارام ئىشلاردىن ئۇلارنى ئۇزاقلاشتۇرۇش ۋە ئىسلام پىرىنسىپلىرىنى چۈشەندۈرۈش دېمەكتۇر.

ئىسلامنىڭ ئاساسىي ئەقىدىلىرى دېگىنىمىز:

ئاللاھ تائالاغا، ئۇنىڭ پەرىشتىلىرىگە، پۈتۈن پەيغەمبەرلىرىگە، ئۇ چۈشۈرگەن كىتابلارغا، ياخشىلىق - يامانلىق ئاللاھ تائالانىڭ تەقدىرى بىلەن بولۇشىغا، قىيامەت كۈنىنىڭ بولىدىغانلىقىغا، ئۆلگەندىن كېيىن تىرىلىشكە، ياخشى - يامان بارلىق ئەمەللەردىن ھېساب ئېلىنىدىغانلىقىغا، جەننەت - دوزاخنىڭ راستلىقىغا ۋە بۇلاردىن باشقا

ئىمان كەلتۈرۈشكە بۇيرۇلغان پۈتۈن مەسىلىلەرنىڭ ھەممىسىگە ئىمان كەلتۈرۈش (يەنى ئىشىنىش) دېگەنلىكتۇر. ئېتىقاد ئەڭ مۇھىم مەسىلىدۇر. شۇڭا ئېتىقادى توغرا بولمىغان كىشىنىڭ قىلغان پۈتۈن ئىبادەتلىرى ۋە ياخشى ئەمەللىرى پايدىسىزدۇر. باللارنىڭ ئەڭ ئاۋۋال ئۆگىنىدىغان نەرسىسى توغرا ئېتىقاد بولۇشى كېرەك. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ مەنىنى ئىپادىلەپ مۇنداق دېگەن: «بوۋاقلىرىڭلارنىڭ تىلىنى ﴿لا ئىلاھە ئىللەللاھۇ، مۇھەممەدۇن رەسۇلۇللاھ﴾ دېگەن كەلىمە بىلەن ئېچىڭلار»[1].

بۇنىڭدىكى سىر شۇكى، بوۋاقلارنىڭ پاك قەلبلىرى ۋە تازا تىللىرى ئەڭ ئاۋۋال ئىمان بىلەن بېزەلسۇن ۋە پارلىسۇن، كېيىنمۇ ئۇلار چوڭ بولغانلىرىدا، ئەڭ ئاۋۋال تىلى ۋە دىلى ئېچىلغان شۇ ئىمان بىلەن دۇنيا ۋە ئاخىرەتلىك بەخت ـ سائادەت يولىدا داۋام قىلسۇن ئۈچۈن ئىدى.

ئىسلام شەرىئىتىدە بۇيرۇلغان پەرز، ۋاجىپ ۋە سۈننەت ئەمەللىرى دېگىنىمىز:

دىنىمىزدىكى نامازـ، روزا، زاكات، ھەج، بىلىم ئېلىش، جىھاد قىلىش، سىلە ـ رەھىم قىلىش ۋە باشقىلار قاتارلىق ئىبادەتلەردۇر.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «بالىلىرىڭلارنى ئاللاھ تائالا بۇيرۇغان ئىشلارنى ئورۇنداشقا، ئاللاھ تائالا مەنئى قىلغان ئىشلاردىن قېچىشقا بۇيرۇڭلار، بۇ سىلەرنى ۋە بالىلىرىڭلارنى دۇزاختىن

(1) تىرمىزى رىۋايىتى

ساقلاپ قالمىغان قالقاندۇر»[1].

بۇنىڭدىكى سىر شۇكى، بالىلارنىڭ كۆزلىرى كىچىگىدىنلا ئاللاھ تائالانىڭ ئەمر - پەرمانلىرىغا ئېچىلىشى، خۇددى كۈندىلىك يېمەك - ئىچمەكلىرىگە تەبىئىي ئىشتىھاسى بولغانىدەك، ئاللاھ تائالانىڭ ئەمر - پەرمانلىرىنى ئورۇنلاشقىمۇ شۇنداق تەبىئىي ھېرىسمەن بولۇپ، ئۆزلىرىنىڭ مەنىۋى ئوزۇقلىرىنى ئاللاھ تائالاغا مۇناجات قىلىشتىن تاپىدىغان، گۈناھ - يامان ئىشلاردىن خۇددى ئوتتىن قاچقانىدەك قاچىدىغان بولۇپ يېتىشىپ چىقىشى، كېيىن ئۇلار بالاغەتكە يەتكەندىن كېيىنمۇ، شەرىئەتنىڭ بارلىق تەكلىپلىرىنى ھېچ ئېغىر كۆرمەستىن، تولۇق ئادا قىلىدىغان، گۈناھ - يامان ئىشلارغا يېقىنلاشمايدىغان بولۇپ ئادەتلىنىشلىرى ئۇچۇن ئىدى.

ئىسلام پىرىنسىپلىرى دىگىنىمىز:

ئىسلام دىنىدىكى ئەقىدە، ئىبادەت، ئەخلاق، قانۇن ۋە باشقىلاردۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «بالىلىرىڭلارنى كىچىكىدىن ئۇچ خىسلەتكە ئۆگىتىڭلار: پەيغەمبىرىڭلارنى سۆيۈش، ئۇنىڭ ئائىلە تاۋابئاتلىرىنى سۆيۈش، قۇرئان ئوقۇش. ھەقىقەتەن قۇرئاننى يادلىغان ۋە ئوقۇغان كىشى قىيامەت كۈنىدە پەيغەمبەرلەر بىلەن ئەرشىنىڭ سايىسىدا بىرگە بولىدۇ»[2].

بۇنىڭدىكى سىر شۇكى، بالىلارنى كىچىكىدىن پەيغەمبەرنى سۆيۈشكە، ئۇنىڭغا ئىخلاس قىلىشقا ۋە ئۇنى ئۆزلىرىگە ئۇلگە قىلىشقا

(1) ئىبن جەرىر رىۋايىتى.
(2) تەبەرانىي رىۋايىتى

كۆندۈرۈش ئارقىلىق ئۇلارنى ھەقىقىي دىيانەتلىك، ۋاپادار، ئىتائەتچان مۇسۇلمان ئەۋلاد قىلىپ يېتىشتۈرۈپ چىققىلى بولىدۇ. چۈنكى پەيغەمبەرگە ئىخلاس قىلغان كىشى ئۇنىڭ بۇيرۇغانلىرىنى ئىجرا قىلىدۇ. ئۇ، مەنئى قىلغان ئىشلاردىن يانىدۇ. مانا بۇ، ئەينى ۋاقىتتا ئاللاھ تائالاغا ئىتائەت قىلغانلىق ۋە ئاللاھ تائالاغا ئىخلاس قىلغانلىقتۇر. چۈنكى پەرمان قىلغۇچى ئاللاھ تائالادۇر. قۇرئان ئوقۇش ۋە ئۇنىڭ مەنىسىنى بىلىش ئارقىلىق كىشى ئىلىم - ھېكمەتكە ئىگە بولىدۇ، ئۇنىڭ كۆرسەتمىلىرىگە ئەمەل قىلىش ئارقىلىق دۇنيا ۋە ئاخىرەتلىك سائادەتلىرىنى تاپىدۇ.

ئىمانلىق بولۇپ يېتىشكەن بالىلار ئەڭ ئاۋۋال ھەرئىشتا ئاللاھ تائالاغا ئىتائەتچان بولىدۇ. ئاللاھ تائالاغا ئىتائەت قىلغان كىشى ئاتا - ئانىسىغىمۇ ئىتائەت قىلىدۇ، ئۇلارنىڭ ياخشىلىقلىرىنى قايتۇرىدۇ، ئۇلارنى رەنجىتىپ قويۇشنى ئاللاھ تائالا نى رەنجىتكەنلىك، دەپ بىلىدۇ. نەتىجىدە، ئاتا - ئانىسى ئۇنىڭدىن رازى بولغانلىقى ئۈچۈن ئۇ، ئىككى ئالەمدە بەختلىك بولىدۇ.

باللارنى ئەخلاقىي جەھەتتىن تەربىيىلەش

باللارنى ئەخلاقىي جەھەتتىن تەربىيىلەش دېگەندىن مەقسەت: ئۇلارنى كىچىكىدىن ئەخلاق - پەزىلەتلىك ۋە ۋىجدانلىق قىلىپ يېتىشتۈرۈش دېگەنلىكتۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام، «مەن پەقەت گۈزەل ئەخلاقلارنى تولۇقلاش ئۈچۈنلا ئەۋەتىلدىم» دەيدۇ[1].

(1) بۇخارى رىۋايىتى

يەنە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئىمانى ئەڭ كامىل مۆمىن ئەڭ ئەخلاقلىق بولغىنىدۇر» دەيدۇ[1].

دېمەك، ئەخلاق - پەزىلەت ئىمانىنىڭ ئەڭ كۆرۈنەرلىك ئىپادىسى ۋە مېۋىسىدۇر. ئەخلاق بىلەن ئىمان ئىككىسى بىر - بىرىگە ناھايىتى زىچ مۇناسىۋەتلىك بىر مەسىلىدۇر.

يۇقىرىقى ھەدىسلارنىڭ روھى بويىچە، ئەخلاقنىڭ كاملىقى ئىمانىنىڭ كاملىقىغا ۋە ئەخلاقنىڭ ئاجىزلىقى ئىمانىنىڭ ئاجىزلىقىغا دەلىلدۇر. كۆپىنچە ئىبادەتلەر ئۇنى قىلغۇچىسىنىڭ ئۆزىگە پايدىلىق بولسا، گۈزەل ئەخلاق باشقىلارغىمۇ پايدىلىقتۇر. بىراۋنىڭ گۈزەل ئەخلاقىدىن ئومۇم خەلق مەنپەئەتلىنىدۇ. مىللەتلەر گۈزەل ئەخلاقى بىلەن يۇقىرى كۆتىرىلىدۇ ۋە ئەخلاقنىڭ بۇزۇلۇشى بىلەن ئۇلارمۇ زاۋاللىققا يۈز تۇتىدۇ.

مىسرلىق مەشھۇر شائىر ئەھمەد شەۋقى مۇنداق دېگەن ئىكەن:

إنما الأمم الأخلاق مابقيت فإن هم ذهبت أخلاقهم ذهبوا

ئەخلاق بىلەن ھەر مىللەت، راۋاجلىنىپ داۋام ئېتەر.

ئايرىلغانلار ئۇنىڭدىن، زاۋاللىققا ھامان كېتەر.

ئەخلاق دېگەن نېمە؟

ئەخلاق سۆزى ـــ كۆپىنچە كىشىلەرنىڭ چۈشەنگىنىدەك،

(1) مۇسلىم رىۋايىتى

باشقىلارنىڭ چىرايىغا تەبەسسۇم بىلەن قاراش، ئۇلارغا ئازار بەرمەسلىك يۇمشاق، سىلىق مۇئامىلىدە بولۇش دېگەنلىكلا ئەمەس. گەرچە بۇ ئىشلارمۇ گۈزەل ئەخلاق قاتارىدىن سانالسىمۇ، لېكىن ئەخلاقنىڭ مەنىسى بۇنىڭدىن چوڭدۇر، ئەلۋەتتە. گۈزەل ئەخلاق ــ ھەر ئىشتا تۇغرا بولۇش، ئادىل بولۇش، راستچىل بولۇش، ۋەدىگە ۋاپا قىلىش، ئامانەتنى ساقلاش، مەيلى دۇنيالىق بولسۇن، مەيلى ئاخىرەتلىك بولسۇن، ئۆز ۋەزىپىسىنى بىلىش ۋە ئۆز ۋاقتىدا ئورۇنلاش، خاتالىقنى دادىل ئېتىراپ قىلىش، ئەدەپلى جاسارەتلىك بولۇش، ھەرئىشتا ھەقىقەتنى كۆزلەش، ئۆزىگە ئىشىنىش، باشقىلارنىڭ يارىدەمنى كۈتمەستىن ئۆزىگە يۆلىنىش، ۋىجدانلىق، غۇرۇرلۇق بولۇش، نومۇسىنى ساقلاشنى بىلىش، ۋەتەنگە، خەلقە ۋە باشقىلارغا مەنپەئەتلىك بولۇش ۋە باشقىلار.

شۇبھىسىزكى، ئەخلاقلىق بالىلار ئاتا ـ ئانىسىغا ۋە باشقىلارغا قىلىشىغا تېگىشلىك بولغان ياخشىلىقلارنى ئايمايدۇ. ئاتا ـ ئانىسىنى ۋە جەمئىيەتنى رازى قىلىشقا تىرىشىدۇ.

بالىلارنى ئەقلىي جەھەتتىن تەربىيەلەش

بالىلارنى ئەقلىي جەھەتتىن تەربىيەلەشتىن مەقسەت:

بالىلارنى كىچىكىدىن شەرىئەت ئىلىملىرى، پەن ـ مەدەنىيەت ۋە ھەرخىل پايدىلىق ئىلىملەرنى ئۆگىنىشكە تەرغىپ قىلىش ئارقىلىق ئۇلارنىڭ پىكىر دائىرىسىنى كېڭەيتىپ، ئۇلارنى كېلەچەكتە جەمئىيەتكە پايدىلىق ئىلمىي، مەدەنىي ئىنسان قىلىپ يېتىشتۇرۇپ چىقىش دېمەكتۇر. بالىلارنى كىچىكىدىنلا ئوقۇتۇش ناھايىتى مۇھىمدۇر.

مەلۇمكى، ئوقۇش، ئۆگىنىش ھەر ياخشىلىقنىڭ بېشىدۇر. ئىسلام

دىنىنىڭ ئەڭ ئاۋۋالقى چاقىرىقىمۇ كىشىلەرنى ئوقۇشقا چاقىرىشتۇر. چۈنكى مۇسۇلمانلىق ئوقۇش ۋە ئۆگىنىش ئارقىلىق مۇستەھكەملىنىدۇ ۋە تولۇقلىنىدۇ. بىلىم تۈرلۈك كەشپىياتلارنى ئاچىدۇ. بىلىم قاراڭغۇلارنى يورۇتىدۇ. بىلىملىك كىشىلەر ئۆلمەيدۇ. ئاللاھ تائالا شۇڭا: ﴿ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴾ يەنى﴿بىلىدىغانلار بىلەن بىلمەيدىغانلار تەڭ بولالامدۇ؟﴾ دەيدۇ[1].

ئاخىرەتتە جەننەتنى قازىنىشمۇ بىلىم بىلەن بولىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ مەنىدە مۇنداق دېگەن: «كىمكى بىلىم ئىلىش يولىغا كىرىدىكەن، ئاللاھ ئۇنىڭ جەننەتكە كىرىش يولىنى ئوڭايلاشتۇرۇپ بېرىدۇ»[2].

ئوقۇش، ئۆگىنىش، ئاندىن ئالىم بولۇش پەقەت ئەقىل بىلەن بولىدۇ. شۇڭا ئەقلىنى بىلىم ئىلىشنىڭ ئەڭ ئاساسلىق قورالى دەيمىز.

ئەقىل ئىنسانىدىكى ئەڭ قىممەتلىك ۋە ئەتىۋارلىق بىر بايلىقتۇر. ئىنسانلار شۇ ئەقىل بىلەن ئۆزىنىڭ رەببىنى تونۇيدۇ ۋە ئۇنىڭغا ئۆتەشكە تېگىشلىك بۇرچلىرىنى ئۆتەيدۇ. نەتىجىدە، دۇنيا ۋە ئاخىرەتلىك بەخت ـ سائادەتلەرگە ئېرىشەلەيدۇ.

ئىنسانلار شۇ ئەقىل بىلەن ئىلىم ـ پەن ساھەسىدە تۈرلۈك يېڭىلىقلارنى، كەشپىياتلارنى ۋە ئىجادىيەتلەرنى يارىتىش ۋە بارلىققا كەلتۈرۈش ئارقىلىق ئىنسانىيەتكە ھاياتلىقنا ئوڭايلىقلارنى يارىتىپ

(1) زۇمەر سۈرىسى9 ـ ئايەت
(2) بۇخارى رىۋايىتى

بېرەلەيدۇ. زامانىمىزدىكى پەن - تېخنىكا يېڭىلىقلىرىمۇ ئىنسانىيەت ئەقلىنىڭ مەھسۇلىدۇر. شۇڭا ئىسلام دىنى ئەقلىنى قەدىرلەيدۇ ۋە ئۇنى ئۆز ۋەزىپىسىنى قالدۇرۇشقا سەۋەب بولىدىغان بارلىق ئامىللارنى قەتئىي هارام قىلىدۇ. ئاللاھ تائالا ئەقىل ئىگىلىرىنى قەدىرلەپ قۇرئاندىكى كۆپلىگەن ئايەتلەرنىڭ ئاخىرىنى ﴿بۇ ئېيتقانلىرىمىزدا ئەقىل ئىگىلىرى ئۈچۈن ئىبرەتلەر بار﴾، ﴿ئىبرەت ئېلىڭلار ئەي ئەقىل ئىگىلىرى!﴾، ﴿بۇلارنى پەقەت ئەقىل ئىگىلىرىلا چۈشىنەلەيدۇ﴾ دېگەن جۈملىلەر بىلەن ئاياقلاشتۇرغان. ئەقىل شۇنچىلىك ئەزىز ۋە قىممەتلىك بىر بايلىق بولغان ئىكەن، ئۇنى ئۆز ۋەزىپىسىنى ئۆتەشتىن قالدۇرۇشقا ياكى ئاجىزلاشتۇرۇشقا سەۋەب بولىدىغان بارلىق ئامىللار شەرىئەت ۋە ئەقلىنىڭ بىردەك تەقەززاسى بىلەن قەتئىي هارامدۇر!

ئەقىللىق ۋە بىلىملىك بالىلار ئاتا - ئانىسىنى قەدىرلەيدۇ، ئاللاھ تائالانى، ئۇلۇغلىرىنى، ئاتا - ئانىسىنى ۋە جەمئىيەتنىڭ رازى قىلىشقا تىرىشىدۇ ۋە شۇنداق قىلىدۇ.

بالىلارنى جىسمانىي جەھەتتىن تەربىيىلەش

بالىلارنى جىسمانىي جەھەتتىن تەربىيىلەشتىن مەقسەت: بالىلارغا كىچىكىدىن يېمەك - ئىچمەكلەرنى ئىستېمال قىلىشتىكى سالامەتلىكنى ئاسراش ئۇسۇللىرىنى ۋە تەن ساقلىقىغا پايدىلىق بولغان هەرخىل تەنتەربىيە ئويۇنلىرىنى ئۆگىتىش ئارقىلىق ئۇلارنى ساغلام، كۈچلۈك ۋە ئەل ئىشلىرىغا يارامليق قىلىپ يېتىشتۈرۈش دېگەنلىكتۇر.

بالىلار بالاغەت ياشلىرىغا (قىزلار 12، ئوغۇللار 14 ياشقا) يېتىشى بىلەن ئۇلار هەرخىل ئۇيۇن - تاماشالار ۋە كۆڭۈل ئېچىشلار ئارقىلىق بوشلۇقلىرىنى تولدۇرۇشقا كىرىشىدۇ. بۇ دەۋر ئاتا - ئانىلارنىڭ ئەڭ

دىققەتلىك بولۇشىغا تېگىشلىك بولغان ئەھمىيەتلىك بىر دەۋرىدۇر. باللارنى بۇ ياشلىرىدا، تەن ساقلىقىغا پايدىلىق بولغان پاكىز، تەن - تەربىيە ۋە باشقىمۇ ئىجابىي پائالىيەتلەر بىلەن مەشغۇل قىلمىغاندا، ئۇلار جەمئىيەتتىكى تۇرلۈك يامان ئادەتلەرگە ئۆگىنىپ قالغاندىن كېيىن، ئۇلارنى ئەسلىگە قايتۇرۇش قىيىن بولىدۇ، ھەتتا مۇمكىن بولمايدۇ. شۇڭا ئاتا - ئانىلار يۇقىرىقى مەسئۇلىيەتلىرىنى ئورۇنلاش بىلەن بىرگە باللىرىنى ئەخلاقسىز، دىيانەتسىز يامان دوستلاردىن يىراقلاشتۇرۇشى، جىنسىي ھەۋەسنى ئۆرلىتىدىغان ھاياسىز فىلىملارنى، بولمىغۇر سۆرەتلىك ژۇرناللارنى كۆرۈشتىن مەنئى قىلىشى ۋە باللىرىنىڭ تەن ساقلىقىغا ئەڭ زىيانلىق بولغان تاماكا، ھاراق، زىنا - پاھىشە قاتارلىق يامان ئىشلاردىن ئۇلارنى قەتئىي چەكلىشى ئىنتايىن زۆرۈردۇر.

تاماكا — دوختۇرلارنىڭ ئىسپاتلىشى بويىچە، — ئۆپكە يالլۇغى، ئاشقازان يالլۇغى، راك، سىل، نەپەسنىڭ سقىلىشى ۋە بەدەننىڭ ئاجىزلىشىشى قاتارلىق كېسەللىكلەرگە سەۋەب بولغىنىنىڭ سىرتىدا، ئەخلاققا ۋە ئىقتىسادقا زىيانلىقتۇر.

ھاراق — ھەممىگە مەلۇم بولغانىدەك، — پۈتۈن يامانلىقلارنىڭ باشلامچىسى - ئوغۇرلۇق، ئالدامچىلىق، پاسكىنىلىق، قاتىللىق، ئاتا - ئانىسىنى قاخشىتىش، باللىرىنى زىياقلىۋېتىش، ئۆزىنى خار قىلىش، جامائەتنىڭ نەپرىتىگە ئۇچراش قاتارلىق نۇرغۇنلىغان رەزىل قىلىقلارنىڭ بىردىن - بىر باش رولچىسى ۋە گۇۋاھچىسىدۇر.

شۇڭا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھاراقنى: «پۈتۈن يامانلىقلارنىڭ ۋە پاسكىنىچىلىقلارنىڭ ئانىسى» دەپ سۈپەتلىگەن. ھاراق پۈتۈن تۇرلىرى بىلەن ھارامدۇر. پېۋا، شامپانىيەلەرمۇ ھاراقنىڭ تۇرلىرىدىندۇر. ھاراق

پۇتۇن تۇرلىرى بىلەن ئەرنىڭ جىنسىي كۈچىنى ئاجىزلاشتۇرىدۇ، سىپىرمىنى سۈيىتىدۇ، بەدەننى ئاجىزلاشتۇرىدۇ. بۇنىڭ بىلەن ئەرنى تەدرىجى ئەرلىكتىن قالدۇرىدۇ. مۇندىن باشقا، ھاراق ئادەمنى ئۆز غايىسىدىن ئاداشتۇرىدۇ، ئەقلىنى بۇلغايدۇ. مانا بۇلار تېببىي مۇتەخەسسىسلەرنىڭ ئىلمىي ۋە ئەمەلىي يەكۈنلىرىدىندۇر.

زىنا ـ پاھىشە بولسا ، كىشىنى «ئېيدىز» دىن ئىبارەت ئىپلاس كېسەللىككە گىرىپتار قىلىدۇ، سىل كېسىلى، نەسىل ئەزالىرىدا راك قاتارلىق داۋاسىز يامان كېسەللىكلەرگە دۇچار قىلىدۇ، جەمئىيەتنى كىرلىتىدۇ، ئېپەت ـ نومۇسنى بۇزىدۇ، ئۆزىنى ۋە ئاتا ـ ئانىسىنى يەرگە قارىتىدۇ، مۇندىن باشقا، تۇرلۈك رەزىللىكلەرگە ۋە بەختسىزلىكلەرگە سەۋەب بولىدۇ. زىنا ـ پاھىشە ئائىلىلىكلەرنىڭ ئائىلىسىنى پارچىلايدۇ، بالىلىرىنى يېتىم قىلىدۇ، بەختنى مۇسىبەتكە، مۇھەببەتنى نەپرەتكە ئايلاندۇرىدۇ. شەرىئەت ھۆكۈمى بىلەنمۇ زىنا ـ پاھىشە ئەڭ ئېغىر گۇناھلاردىن سانىلىنىدۇ. شۇڭا ئاللاھ تائالا زىنا ـ پاھىشىنى «يامان يول» دەپ سۈپەتلىگەن. كىشىنىڭ دۇنيا ۋەئاخىرەتلىك سائادىتىنى نابۇت قىلىدىغان زىنا ـ پاھىشىدىن باشقا يامان يول بارمۇ!؟

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر ھەدىستە: «قانداقلا بىر مىللەتتە زىنا پاھىشە ياكى جازانىخورلۇق ئومۇميلىشىدىكەن، ئۇلار ئۆزلىرىنى ئاللاھنىڭ ئازابىغا تۇتقان بولىدۇ» دېگەن[1].

تارىخ شۇنى ئىسپاتلىدىكى، زىنا ـ پاھىشە ئومۇميلاشقان ھەر قانداق مىللەت زاۋاللىققا يۈز تۇتىدۇ! پەيغەمبىرىمىزگە ۋەھيى كەلگەن چاغلاردا،

(1) ھاكىم رىۋايىتى

پارسلار بىلەن رۇملۇقلار دۇنياغا خوجايىن ئىدى. يەر يۈزى ئۇلارنىڭ سايىسىدىن قورقۇپ تۇراتتى. شۇ ۋاقىتتا، بۇئىككى ئېمپىراتورلۇقنىڭ مۇكەممەل، بىلىم - ھۈنەرلىك مۇنتىزىم تەربىيە كۆرگەن، كۈچلۈك ئەسكەرلىرى مەككە تاغلىرىدىن چىققان، ئەسكەر كۈچى تايىنلىق، بىلىم - ھۈنەردە يېتەرسىز ئەرەبلەرگە تەڭ كېلەلمىدى. بۇنىڭ سەۋەبى نېمە؟ بونىڭ سەۋەبى شوكى، رومىلۇقلاردا ۋە پارسلاردا زىنا - پاھىشە ئومۇميلىشىش نەتىجىسىدە ئەخلاق بۇزۇلغان، ئەمما ئەرەبلەردە ۋەھيىنىڭ تەربىيەسى بىلەن ئەخلاق تۈزەلگەن ئىدى.

تاماكا، ھاراق ۋە زىنا- پاھىشەنى ماختايدىغان بىرمۇ ئادەم بولمىسا كېرەك.كۈنىمىزدىكى مۇسۇلمانلارنىڭ ئىسلامىي ئەخلاق ۋە ھەقىقىي دىيانەتتىن ئايرىلىپ قىلىپ باشقىلارنىڭ تەھدىدى ئاستىدا باش كۆتۈرەلمەسلىكىنىڭ، مۇسۇلمان بالىلىرىنىڭ تۈرلۈك يامان ئاقىۋەتلەرگە ۋە تار كوچىلارغا كىرىپ قىلىپ ھاياتلىرىنى نابۇت قىلىشىنىڭ، ئۇيغۇر تارىخىمىزدىكى ئىقتىدارلىق زىيالىيلارنىڭ ئۆز غايىلىرىدىن ئادىشىپ ھالاك بولۇشلىرىنىڭ قاتىلى ۋە سەۋەبى تاماكا، ھاراق، زىنا - پاھىشە ۋە باشقىمۇ ئەخلاقسىزلىقلارغا بېرىلىش بولۇپ چىققانلىقى بىزگە مەلۇم.

شۇڭا ئاللاھ تائالا مۇسۇلمانلارنى تاماكا، ھاراق ۋە زىنا - پاھىشە قاتارلىق ئىنسانىنىڭ ئەقلىگە ۋە جىسمانىي ساغلاملىقىغا زىيانلىق بولغان نەرسىلەردىن مەنئى قىلىشتا:﴿ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ﴾ يەنى﴿ئۆزۈڭلارنى ھالاكەتكە تاشلىماڭلار﴾[1]، ﴿ وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ﴾

(1) بەقەرە 195 - ئايەت

يەنى ﴿ئۆزۈڭلارنى ئۆلتۈرمەڭلار﴾[1] دېگەن ئىبارىلەرنى سۈرۈش ئارقىلىق يۇقىرىقى يامان ئىشلارنى قىلىشنىڭ ئۆزىنىڭ ھالاك بولىشىغا سەۋەب بولىدىغانلىقىنى ئېلان قىلغان.

ھازىرقى زامان تېببىي مۇتەخەسسىسلىرىنىڭ ئىلمىي يەكۈنلىرىدىمۇ: «تاماكا، ھاراق قاتارلىق نەرسىلەرنى ئىستېمال قىلىش كىشىنىڭ ئۆمرىنى قىسقارتىدۇ»، «تاماكا، ھاراق كىشىنى ئۆز رازىلىقى بىلەن ئۆلتۈرىدىغان قاتىلى» ۋە «زىنا ـ پاھىشە كىشىنى ئاخىرى ئۆلۈم بىلەن ئاخىرلىشىدىغان داۋاسىز كېسەللىكلەرگە گىرىپتار قىلىدۇ» دەپ قەيت قىلىنغان.

يۇقىرىقى يامان ئادەتلەر باللارنىڭ تەن ساقلىقىغا زىيانلىق بولۇش بىلەن بىرگە جەمئىيەتكىمۇ زىيانلىقتۇر. شۇڭا باللىرىنىڭ بەخت ـ سائادىتى ئۈچۈن باغرىنى كاۋاپ قىلىۋاتقان، كۆيۈمچان ئاتا ـ ئانىلار ئۆلارنى بۇ ئىشلاردىن قەتئىي توسۇشى ۋە بۇ ئىشلارنىڭ مۇقەددىملىرىدىن بۇرۇنراق ئۆلارنى يىراقلاشتۇرۇشى ئىنتايىن زۆرۈردۇر. باللارنى كىچىكىدىن باشلاپلا بارلىق يامان ئادەتلەرنىڭ مۇقەددىملىرىدىن ئۇزاقلاشتۇرۇپ، ئۇلارنىڭ ئاددى بىرەر يامان ئىشقا ئادەتلىنىپ قېلىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىشتا ھۇشيار بولمىغاندا، ئۇلار بۇ ئادەتلەرنى ئۆگىنىپ قالغاندىن كېيىن، ئۇلارنى تەربىيىلەيمەن، ئەسلىگە قايتۇرىمەن دېگەنلىك خام خىيالدۇر، ئەلۋەتتە.

باللارنى بۇ خىل يامان ئىشلاردىن توسۇشنىڭ بىر چارىسى، ئاتا ـ ئانىلار ئەڭ ئاۋۋال بۇ ئىشلارنى قىلىشتىن ئۆزلىرىنى تارتىشى، ھېچ

(1) نىسا سۈرىسى29ـ ئايەت

بولمىغانـــدا، تاماكىغـــا ئوخشـــاش، يالغـــان ســـۆزگە ئوخشـــاش يامـــان ئەخلاقلارنـــى تاشـــلىيالمىغان ئاتـــا ـ ئـــانىلار ـــ بـــۇ ئىشـــلارنى باللىرىنـــڭ ئالدىـــدا قىلماســـلىقى لازىـــم. دۇنيـــادا هـــېچكىم باللىرىنـــڭ يامـــان ئەخلاقلارغا ئۆگىنىپ قېلىشىنى ياقتۇرمايـــدۇ. بۇنـــداق ئىـــكەن، بـــالىلىرىنى بـــۇ ئىشـــلاردىن توسۇشـــتا، ئۇلارنـــڭ يـــۈرۈش ـ تۇرۇشـــلىرىغا، بارىـــدىغان سورۇنلىرىغا ۋە ئارىلىشىدىغان دوســـتلىرىغا ئالاهـــده دىققەت قىلىشـــلىرى كېـــرەك. ســـاغلام تەنلـــك كىشـــلەرنىڭ ئاتـــا ـ ئانىســـىغا، جەمئىيـــىتىگە يەتكۈزىـــدىغان پايـــدىلىرى ناهـــايىتى كۆپتـــۇر. شـــۇڭا پەيغەمـــبەر ئەلەيهىســـالام: « كۈچلـــۈك مۇســـۇلمان ئـــاجىز مۇســـۇلماندىن ياخشـــى ۋە ئاللاهقا ئەڭ يېقىملىقتۇر» دەپ كۆرسەتكەن[1].

خەلقىمىزدىمـــۇ «ســـاغلام تەنـــده ســـاپ ئەقـــل» دېـــگەن هـــېكمەت بـــار. ئەقىللىق، ساغلام تەنلىك بولغان كىشـــلەر ئۆزىنىـــڭ دىنىغـــا، خەلقىـــگە ۋە ۋەتـــىنىگە ئەڭ كېرەكلىـــك كىشـــلەردۇر. ســـاغلام تەنلـــك كىشـــلەر ئىبـــادەتلەرنىمۇ تولـــۇق ئورۇندىيالايـــدۇ، دۇنيـــالىق ئىشـــلىرىنىمۇ ياخشـــى ئېلىپ بارالايدۇ.

(1) مۇسلىم رىۋايىتى

ئائىلە ھاياتى ھەققىدە سوئال ـ جاۋابلار

1. سوئال: نامـاز ئوقۇيـدىغان، دىيانەتلىـك ئۆسـكەن قىزلارنـى نامـاز ئوقۇمايـدىغان، دىيـانەتتىن يىـراق ئۆسـكەن ئەرلەرگە يـاتلىق قىلىشـقا بولامدۇ؟

جاۋاب: ئاللاھ تائالانى تونۇپ، دىيانەت بىـلەن ئەخلاقلانغـان ۋە بەش ۋاقـىت نامـاز ئوقۇيـدىغان قىزلارنـى دىيانەتسـىز، نامـاز ئوقۇمايـدىغان ئەرلەرنىڭ بايلىقىنى ياكى ئـابرويىنى ۋە يـاكى مەنسـىپىنى كـۆزدە تۇتقـان ھالدا ئۇلارغا ياتلىق قىلىش خاتـادۇر. چـۈنكى ئايـاللار ئومـۇمەن ئېرىنـىڭ مەزھـىبىگە ئەگىشـىدۇ. ئاۋامنـىڭ «ئايالنـىڭ مەزھىبـى يـوق» دېـگەن سـۆزىمۇ بـۇ سـەۋەبتىن ئېيتىلغـان بولسـا كېـرەك. مۇسـۇلمان ئايـاللىرىنى مۇسـۇلمان ئەمەس ئەرلەرگە يـاتلىق قىلماسـلىقنىڭ سـەۋەبىمۇ بـۇ ئىـدى. ئوغۇللارنىمۇ ئائىلە تەربىيەسى ياخشى بولمىغـان ئـۆزى پـارقىراق، كـۆڭلى قارا، دىيانەتسـىز گـۈزەللەرگە ئۆيلەندۈرمەسـلىك كېـرەك. بۇنـداق قىلغـان ئاتـا ـ ئانـا بـۇ خاتالقىنـىڭ جازاسـىنى ئـاۋۋال مۇشـۇ دۇنيـادا، ئانـدىن ئـاخىرەتتە چوقـۇم كۆرىـدۇ. ئەگەر قىزـ ئوغـۇللار شـۇنداقلارنى تاللىغـان بولسـىمۇ ئاتـا ـ ئـانىلار ئۇنىڭغـا قارشـى چىقىشـى ۋە رەت قىلىشـى لازىـم. گەرچە بـاللار ئاتـا ـ ئانسـىغا نسـبەتەن ئوقۇمۇشـلۇق ۋە بىلىـم سەۋىيەلىك بولغـان تەقـدىردىمۇ ئـۇلار ئاتـا ـ ئانسـىنىڭ تەجرىبىسـىگە ۋە يـول كۆرسـتىشـىگە ھەر زامـان مۇھتاجـدۇر. چـۈنكى ياشـلار كـۆپرەك ھېسسىياتقا تايىنىـپ ئىـش كۆرىـدۇ. ئەمـا ئاتـا ـ ئـانىلار سـوغۇق قـانلىق بىلەن ئويلاپ ئىش كۆرىدۇ. قىـز ـ ئوغـۇللار بـۇ مـاۋزۇدا ئاتـا ـ ئانسـىنىڭ سۆزىنـى كۆپرەك ئاڭلىشى كېـرەك. چـۈنكى دۇنيـادا ھـېچ قانـداق بىـر ئاتـا يـاكى ئانـا باللىرىنـىڭ بەختسـىز بولۇشـىنى خالىمايـدۇ. بەلكـى ئـۇلار باللىرىنـىڭ بەخـت ـ سـائادىتى ئۈچـۈنلا ياشـايدۇ. باللارغـا نسـبەتەن،

ئاتا - ئانىلار كۆڭلىنى بىلىدۇ ۋە ياخشى - ياماننى پەرق ئېتەلەيدۇ. شۇڭا ئۇلارنىڭ سۆزىنى ئاڭلاش كېرەك.

2. سوئال: ئاۋامنىڭ ئېتىقادىدا: بىراۋ بىر ئايال بىلەن زىنا قىلىپ بولۇپ، ئاندىن ئىككىسى ئۆيلەنمەكچى بولسا، بۇ ئىككىسىنىڭ قىلماقچى بولغان نىكاھى چۈشمەيدۇ ، دەيدىغان چۈشەنجە بار، بۇنىڭ دىنىمىزدا ئاساسى بارمۇ؟

جاۋاب: ئاز ساندىكى بەزى ئالىملار بۇنداق نىكاھنى دۇرۇس ئەمەس دەپ قارىغان بولسىمۇ، ئىسلام فىقھىشۇناس ئالىملىرى ۋە باشقىمۇ ئالىملار نىكاھلىنىشنىڭ شەرتلىرى (يەنى قىز - يىگىتنىڭ رازىلىقى، گۇۋاھچىلارنىڭ ھازىر بولۇشى قاتارلىق شەرتلىرى) تولۇق بولغان ئىكەن، بۇنداق نىكاھ دۇرۇس ۋە چۈشىدۇ دەپ قارايدۇ. چۈنكى، ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە: ﴿ الزَّانِي لَا يَنْكِحُ إِلَّا زَانِيَةً أَوْ مُشْرِكَةً وَالزَّانِيَةُ لَا يَنْكِحُهَا إِلَّا زَانٍ أَوْ مُشْرِكٌ وَحُرِّمَ ذَلِكَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ ﴾يەنى ﴿ زىنا قىلغۇچى ئەر پەقەت زىنا قىلغۇچى ئايالنى ياكى مۇشرىك ئايالنىلا ئالىدۇ. زىنا قىلغۇچى ئايال پەقەت زىنا قىلغۇچى ئەرگە ياكى مۇشرىككىلا تېگىدۇ. ئۇ مۇئمىنلەرگە ھارام قىلىندى﴾ دېگەن[1].

بۇ ئايەتكە ئاساسەن، زىنا قىلغۇچى ئەر بىلەن زىنا قىلغۇچى ئايال بىر - بىرى بىلەن بولسۇن ياكى باشقىسى بىلەن بولسۇن نىكاھنىڭ شەرتلىرىنىڭ تولۇق بولۇش شەرتى بىلەن نىكاھلىنالايدۇ. بەلكى بۇ ئايەتنىڭ مەزمۇنى، بىر - بىرى بىلەن زىنا قىلغان ئەر بىلەن ئايال

(1) نۇر سۈرىسى 3 - ئايەت

ئىككىسىنىڭ بىر - بىرى بىلەنلا ئۆيلىنىشى كېرەكلىنى تەقەززا قىلىدۇ. ئەمما زىنا قىلغۇچى ئەر ياكى ئايال ئەگەر مۇسۇلمان بولسا، ئۇنىڭ مۇشرىك (بۇتپەرەس) بىلەن ئۆيلىنىشى ياكى ئۇنىڭغا ياتلىق بولۇشى دۇرۇس ئەمەستۇر.

3. ئۆيلىنىشتىن بۇرۇن بىر - بىرى بىلەن زىنا قىلغان ئەر - ئايالنىڭ بۇ ئۆيلىنىشى ئۇلارنىڭ قىلغان زىنالىرىنىڭ گۇناھى ئۇچۇن كاپارەت (يەنى كەچۈرۈم) سانىلامدۇ؟

جاۋاب: ياق، ئۇلارنىڭ ئۆيلىنىشى ئۇلارنىڭ بۇرۇن قىلغان زىنالىرىنىڭ گۇناھلىرى ئۇچۇن كاپارەت سانالمايدۇ. بەلكى ئۇلار گۇناھلىرى ئۇچۇن ئايرىم تەۋبە قىلىشى لازىم. ئۇلار زىنادىن ساقلىنىش نىيىتى بىلەن ئۆيلەنگەنلىكى ئۇچۇن ئايرىم ساۋاب تاپىدۇ. چۇنكى، ھارامدىن ساقلىنىش ساۋاپلىق ئىشتۇر.

4. سوئال: ئايال ئۆزىنىڭ مەشغۇلىيىتى ياكى ھارغىنلىقى سەۋەبىدىن ئېرىنىڭ رىغبىتىگە ئۇنمىسا توغرا بولامدۇ؟

جاۋاب: ئايالنىڭ مەشغۇلىيىتى قانچىلىك مۇھىم بولۇشىدىن، قانچىلىك ھارغىن بولۇشىدىن قەتئىنەزەر ئېرىنىڭ تەلىپىگە ماسلىشىشى مۇھىمدۇر. ئەگەر ئايال ئۇنداق قىلمىغاندا، ئېرىنىڭ سىرتقا قاراپ قېلىشىغا سەۋەبكار بولىدۇ. نەتىجىدە، زىيانىنى ئايال تارتقان بولىدۇ. ئەگەر ئايال ئادەت كۆرگەن ياكى تۇغۇتنىڭ قېنىدىن پاك بولمىغان ھالەتتە بولسا، ئېرىنىڭ ئۇنى جىنسىي مۇناسىۋەتكە زورلىشى توغرا ئەمەس. بۇنداق ئەرمۇ گۇناھكار بولىدۇ.

5. سوئال: ئادەت ياكى تۇغۇتنىڭ ئۆزىدىنى باھانە قىلىپ ئايالنىڭ ئېرىدىن يىراقلىشىپ، ئايرىم يېتىۋېلىشى توغرىمۇ؟

جاۋاب: توغرا ئەمەس، چۈنكى ئەرنىڭ، ئايالى ئادەت كۆرگەن ياكى تۇغۇتلۇق بولغان ھاللىرىدىمۇ، (كېيىمنى يەشمەستىن) ئۇنىڭ بىلەن بىرگە يېتىشى، كۆڭۈل ئېچىشى ۋە جىنسىي مۇناسىۋەتتىن باشقا يېقىنچىلىقلارنى قىلىشى ھەققىدۇر. مۇنداق قىلىش ئەر - ئايال ھەر ئىككىسى ئۈچۈن ياخشى. ئەمما ئەر ئۆزىنىڭ ھەۋىسىنى ئىدارە قىلالماستىن، مەنئى قىلىنغان ئىشنى ئىشلەپ قويۇشىدىن قورقسا بىرگە ياتمىغىنى ۋە ئايالىغا ئارتۇقچە يېقىنلاشمىغىنى ياخشىدۇر.

6. سوئال: ئايالى ئادەت كۆرگەن ياكى تۇغۇتلۇق بولغان ۋاقتىتا ئۇنىڭ بىلەن جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزگەن كىشى ئۈچۈن كاپارەت كېلەمدۇ؟

جاۋاب: ئەر - ئايال ھەرئىككىسى بۇ ھالەتتە گۇناھكار بولىدۇ. ئەگەر ئېرى ئايالىنىڭ ئىختىيارىسىز ھالدا بۇ ئىشنى زورلۇق بىلەن قىلغان بولسا، بۇ ۋاقتىتا ئېرىلا گۇناھكار بولىدۇ. ئۇنىڭغا تەۋبە قىلىشى لازىم كېلىدۇ. ئەمما كاپارەت(مادديي جازا) توغرۇلۇق بەزى ئالىملار ئۇنىڭغا كاپارەت يوق، پەقەت تەۋبە قىلىشى لازىم كېلىدۇ، دىسە، بەزى ئالىملار تەۋبە بىلەن كاپارەت بىرگە لازىم كېلىدۇ، دەيدۇ. ئەڭ ياخشىسى بۇ گۇناھنى ئىشلىگەن كىشى تەۋبە قىلىش بىلەن بىرگە مال دۇنياسىدىن مەلۇم مىقدارىدا سەدىقە بېرىپ كاپارىتىنى ئادا قىلسا بولىدۇ.

7. سوئال: ئەر خوتۇنلار ئۆزلىرىنىڭ جىنسىي ھەۋىسلىرىنى قوزغىتىش ئۈچۈن جىنسي فىلىملەرنى كۆرسە بولامدۇ؟

جاۋاب: قەتئىي بولمايدۇ، چۈنكى ئەر - ئايال بولمىغان ئىككى جىنسنىڭ بىر - بىرىگە تىكىلىپ قارىشى قۇرئاننىڭ ھۆكۈمى بىلەن قەتئىي ھارام بولغان يەردە، فىلىملاردا بولسىمۇ باشقىلارنىڭ ئوچۇق

بەدەنلىرىگە قاراش قانداقمۇ جائىز بولسۇن؟! بەزىلەر فىلىم دېگەن رەسىم ۋە خىيالدىن ئىبارەت نەرسە بولغاچقا، ئۇنى كۆرسە بولمامدۇ؟ دېيىشى مۇمكىن ، لېكىن فىلىم رەسىم بولسىمۇ، ئۇ، كىشىلەرنىڭ ئۆز سۈرىتىدۇر. ئۇنى كۆرۈش ھارامدۇر. ئۇ خىيالمۇ ئەمەس، بەلكى ئەينەن سۈرەتتۇر.

8. سوئال: ئۆيلىنىشكە پۈتۈشكەن قىز بىلەن يىگىتنىڭ ئاتا - ئانىسى ئۇلارنىڭ تۇيۇ قىلىشىغا مۇڭاپىق كەلمىگىنى ئۈچۈن قىزنى ئېلىپ قېچىش توغرا بولامدۇ؟

جاۋاب: توغرا بولمايدۇ، چۈنكى مۇنداق قىلىش گەرچە نىكاھنىڭ شەرتلىرىگە نوقسان يەتكۈزمىگەن بولسىمۇ، ئىسلام ئەخلاقىغا ۋە تەلىماتىغا خىلاپ ئىشتۇر. قىزلارنى، ئۇلارنىڭ ئاتا - ئانىسىنى قايىل قىلىپ، ئۇلارنىڭ قولىدىن ئېلىش دىنىمىزنىڭ ئەخلاقىدىندۇر.

9. سوئال: ئاتا - ئانىسى مۇڭاپىق كەلمەسلىكتە چىڭ تۇرىۋالسا نېمە قىلىش كېرەك؟

جاۋاب: يۇرتنىڭ موتىۋەرلىرىنى، ئاتا - ئانىسىنىڭ يېقىن ئادەملىرىنى، ئۆلۈمالارنى ئارىغا سېلىش ئارقىلىق ئۇلارغا ۋەز - نەسىھەت ئېيتقۇزۇش ــ ئەگەر ئىككىسى تۇيۇ قىلمىغاندا، بىر - بىرىدىن ۋازكېچەلمىگەنلىكىتىن يولسىز، بىنورمال ئىشلارنىڭ كېلىپ چىقىدىغانلىقىدىن، ئاتا - ئانىنىڭ ئاخىرى پۇشايمان تارتىپ قالىدىغانلىقىدىن ئاگاھلاندۇرۇش ئارقىلىق ئۇلارنى قايىل قىلىش، سەۋرچانلىق بىلەن ئۇلارنى قايىل قىلىشقا تىرىشىش كېرەك.

10. سوئال: بەزى كىشىلەر تىز مەنى تۆكۈلۈشىدىن شىكايەت قىلىدۇ. ئۇلار قانداق قىلىشى كېرەك؟

جاۋاب: ئۇلار جىنسىي مۇناسىۋەتتە بولغان ۋاقتىدا خىيالىنى باشقا يەرگە بېرىشى، ھەرىكەتنى كۆپ قىلماسلىقى، ئۆزىنى تەمكىن تۇتۇپ، ھاياجانلانماسلىقى ۋە ئالدىراپ كەتمەسلىكى ئارقىلىق بۇ ھالەتكە تاقابىل تۇرالايدۇ.

11. جىنسىي مۇناسىۋەت ۋە ئېھتىلامدىن باشقا ھاللاردا تۆكۈلگەن سېپىرمىنىڭ زىيىنى بارمۇ؟

جاۋاب: ئەلۋەتتە زىيىنى بار. ئۇ، كىشىنىڭ جىسمىي ۋە روھىي جەھەتتىن ئاجىزلىشىشىغا سەۋەب بولىدۇ. بۇنداق ھالەتنىڭ ئىنسانىنىڭ تەن ساقلىقىغا زىيىنى بارلىقىنى تېببىي مۇتەخەسسىسلەر تەكىتلەپ كەلمەكتە.

12. سوئال: ئۆيلىنىشكە شەرت ـ شارائىتى يار بەرمىگەنلەر ئۆزلىرىنى ھارامدىن ساقلاش ئۈچۈن نېمە قىلىشى كېرەك؟

جاۋاب: ئۇلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە، روزا تۇتۇشى كېرەك. چۈنكى روزا تۇتۇش جىنسىي شەھۋەتنى ئازايتىدۇ. مۇندىن باشقا چارىلەرمۇ بار، مەسىلەن: نامەھرەم ئاياللارغا تىكىلىپ قارىماسلىق، قۇرئان ئوقۇشنى ئۆزىگە ئادەت قىلىش، جىنسىي ھېكايە، ژۇرناللارنى ئوقۇماسلىق ۋە جىنسىي فىلىملەرنى كۆرمەسلىك، ئەڭ مۇھىمى پىكىر ـ خىيالىنى باشقا ئىشلار بىلەن مەشغۇل قىلىش، ئاياللار توغرۇلۇق ئويلانماسلىق قاتارلىقلار ئۇلارغا سەۋر ـ تاقەت ئاتا قىلىدۇ.

13. سوئال: تۇغۇت جەريانىدا ئۆلۈپ كەتكەن ئايال شېھىدلىق دەرىجىسىدە ئۆلگەن بولىدۇ، دېيىلىدۇ. بۇ سۆزنىڭ ئاساسى بارمۇ؟

جاۋاب: تۇغۇت جەريانىدا ئۆلۈپ كەتكەن ئايالنى كۆپلىگەن ئالىملار شېھىدلار قاتارىدىن سانايدۇ. بۇمۇ ئاللاھ تائالانىڭ پەزلى بىلەن

بولىدۇ.

14. سوئال: قىز - يىگىتلەر ئۆيلىنىپ بولغاندىن كېيىن، ئىككىسىنىڭ ئېمىلداش ئىكەنلىكىدىن خەۋەر تاپسا ئۇلار نېمە قىلىدۇ؟

جاۋاب: ئىككىسىنىڭ ئېمىلداش ئىكەنلىكىنى بىلگەن ھامان نىكاھتىن ئايرىلىشى كېرەك. چۈنكى، ئۇلارنىڭ ئىككىسىنىڭ ئېمىلداش ئىكەنلىكىنى بىلمەستىن ئۆتكۈزگەن ئەر - خوتۇنچىلىقى ئۇچۇن گۇناھ بولمىسمۇ ، بىلگەندىن كېيىن نىكاھى بۇزۇلغان بولىدۇ. ئەگەر ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ئېمىلداش ئىكەنلىكىنى ئىشەنچىلىك دەلىل - ئىسپاتلار ئارقىلىق بىلگەندىن كېيىنمۇ، نىكاھتىن ئايرىلماي داۋام قىلىۋەرسە، ئۇلارنىڭ ھەر ئىككىسى زىنا قىلغان بولىدۇ. ئەمما ئىككىسىنىڭ ئېمىلداش ئىكەنلىكىنى بىلمىگەن ۋاقىتلىرىدىكى تاپقان بالىلىرى زىنا بالىلىرى ھېسابلانمايدۇ. بەلكى ئاتا - ئانىسىنىڭ نەسىبىگە قوشۇلىدۇ.

15. سوئال: ئەرنىڭ ئايالىنى سىرتتا ئىشلەشتىن مەنئى قىلىش ھوقۇقى بارمۇ؟

جاۋاب: ئەلۋەتتە بار. ئائىلىسىنىڭ بەخت - سائادىتىنى كۆزلىگەن ئەر ئايالىنى سىرتتا ئىشلەشكە چىقارماسىتىن، بەلكى ئائىلىسىنىڭ پۈتۈن ئېھتىياجلىرىنى ئۆزى ھەل قىلىدۇ. ئېرى ئەگەر ئايالىنىڭ ۋە بالىلىرىنىڭ ئېھتىياجلىرىنى نورمال دەرىجىدە قامداپ بېرەلمىگەن بولسا، بۇۋاقىتتا ئايالىنى سىرتتا، ئۆزىگە مۇناسىپ، شەرەپلىك ئىشتا ئىشلەشتىن توسالمايدۇ.

16. سوئال: بەزى ئايالار تىرناقلىرىنى بويۋالىدۇ، بۇ بويىق ئۇلارنىڭ تاھارەت ئېلىش ۋە غۇسلى قىلىشىغا توسقۇن بولامدۇ؟

جاۋاب: ئەلۋەتتە توسقۇن بولىدۇ. چۈنكى تاھارەت ۋە غوسۇلدا سۇنى يۇيۇلغان ئەزالارغا ئۆتكۈزۈش شەرتتۇر. ھالبۇكى، تىرناقلىرىنى بويىۋالغان ئايال تاھارەت ئالسا ياكى يۇيۇنسا سۇ ئۇنىڭ تىرناقلىرىغا ئۆتمەيدۇ. شۇڭا ئۇلار تاھارەت ئېلىش ياكى غوسلە قىلىشتىن بۇرۇن تىرناقلىرىدىكى بوياقلىرىنى تازىلاپ چىقىرىپ بولۇپ، ئاندىن تاھارەت ئېلىشى ياكى يۇيۇنۇشى كېرەك. ئەمما تەبئىي خېنە بىلەن پۈت-قوللىرىنى بويىغان ئايال تاھارەت ئالغاندا ياكى يۇيۇنغاندا، بۇلارنى چىقىرىشقا ھاجەت يوق.

17. سوئال: تۇغۇلماقچى بولغان بالىنىڭ ساغلىق تەرەپتىن كەمتۈك تۇغۇلىدىغانلىقى دۇختۇرلار تەرىپىدىن بىلىنسە، ئۇنى چۈشۈرۈۋېتىشقا بولامدۇ؟

جاۋاب: توغرا بولمايدۇ. چۈنكى مۇنداق قىلىش بىر جانغا جىنايەت قىلغانلىق بولىدۇ. ئۇنى خۇددى بېجىرىم تۇغۇلىدىغان بالىنى كۆتۈۋالغاندەك، كۆتۈۋېلىش، قالغىنىنى ئاللاھ تائالاغا تاپشۇرۇش كېرەك.

18. سوئال: نىكاھنى يۇرتنىڭ موتىۋەر ئۆلۈماسى ياكى مەسجىدنىڭ ئىمامى قىلىشى شەرتمۇ؟

جاۋاب: نىكاھنىڭ شەرتلىرى تولۇق بولۇشى شەرتى بىلەن نىكاھنى ھەرقانداق بىر مۇسۇلمان، ئاقىل، بالىغ كىشى ئوقۇسا بولىدۇ. ئىككى مۇسۇلمان گۇۋاھچىنى ھازىرقىلىپ تۇرۇپ ئەر - خوتۇن بولماقچى بولغان ئىككىسى ئۆزلىرىنىڭ نىكاھلىرىنى «ئالدىم» ۋە «تەگدىم» دېگەن ئىبارىلەر بىلەن ئۆزلىرى ئورۇندىسىمۇ بولىدۇ. نىكاھنىڭ دۇرۇس بولۇشىنىڭ شەرتلىرى دېگىنىمىز يوقۇرىدا «نىكاھنىڭ شەرتلىرى» دېگەن بۆلۈمدە ئېيتىلغانىدەك، ئەر - ئايال ئىككىسىنىڭ

رازىلىقى ۋە مۇسۇلمان ئىككى ئەر گۇۋاھچىنىڭ ھازىر بولۇشىدىن ئىبارەتتۇر.

19. سوئال: ئەر- ئاياللار تۇرمۇشتا بەختلىك بولالمغانلىق ياكى باشقا سەۋەبلەر بىلەن ئاجراشقاندا، ئەرنىڭ ئايالىغا بۇرۇن بەرگەن تويلىقى ياكى مەھرىدىن بىر قىسمىنى ئېلىۋېلىشى ياكى تەلەپ قىلىشى دۇرۇسمۇ؟

جاۋاب: ئەرنىڭ ئايالىغا بەرگەن نەرسىلىرىنى ئېلىۋېلىشى ياكى ئۇنى تەلەپ قىلىشى جائىز ئەمەستۇر. چۈنكى ئايالىغا بېرىلگەن نەرسىلەر ئۇنىڭغا نىكاھنىڭ سەۋەبى بىلەن بەلگىلەنگەن ھەقتۇر. ئاجراشقان سەۋەبتىن ئۇنى ئېلىۋېلىش ياكى ئېلىشنى تەلەپ قىلىش تۇغرا ئەمەس. بەرگەن نەرسىلىرىنى قايتۇرۇپ بېرىشكە زورلاپ ئايالىنىڭ خېتىنى بەرمەي ئارقىغا سۈرۈشمۇ ھەددىدىن ئاشقان نامەرتلىك ۋە چۈپەيلىكتۇر. ئاياللار ئاجىز ۋە شەپقەتكە ئېھتىياجلىق بىر جىنس. ئۇلارغا شەپقەتلىك ۋە كەڭ قۇرساق بولۇش كېرەك. ئەگەر ئايال ئۆز ئىختىيارى بىلەن ھېچبىر زورلۇقسىز ھالدا، تويلاقتىن ياكى مەھرىدىن بىر قىسم نەرسىلەرنى قايتۇرۇپ بېرىشنى خالسا، ئۇنى ئالسا بولىدۇ. چۈنكى ئايال بۇ ۋاقىتتا ئۆز رازىلىقى بىلەن ئۆز ھەققىدىن كەچكەن بولىدۇ. ئەمما ئەخلاقلىق، ئېسىل كىشىلەرگە نىسبەتەن، ئۇنى قوبۇل قىلىشمۇ ئوڭايغا توختىمايدۇ، ئەلۋەتتە.

20. سوئال: ئايال بېشىنى يۆگەش نىيىتىدە چېچىنىڭ ئۇستىگە ياسىما چاچ كىيىۋالسا، بۇ ئىسلامدا بۇيرۇلغان ئىسلامي قىياپەتتىكى رومال قاتارىغا كىرەمدۇ؟

جاۋاب: ئاياللارنىڭ بېشىغا چاچ كىيىۋېلىشى رومال قاتارىغا

كىرمەيدۇ. ئەگەر ئۇنىڭ ئۈستىگە ئىسلامي قىيافەتتىكى رومال ئارتىپ بېشىنى ئۇنىڭ بىلەن يۆگسە، بۇ ۋاقىتتا ئۇ، ئىسلامي رومال ھېسابلىنىدۇ. ئەمما بېشى ئوچۇقلا تۇرىدىكەن، ئۇ، ئىسلام شەرىئىتىگە خلاپلىق قىلغان بولىدۇ.

21. سوئال: ۋەسىيەت دېگەن نېمە؟

جاۋاب: ۋەسىيەت ـ بىراۋ ئىگىدارچىلىقىدىكى نەرسىلىرىدىن بىر قىسمىنى ئۆزىنىڭ ۋاپاتىدىن كېيىن تەسەررۇپ قىلىشقا تاپشۇرۇشى دېگەنلىك بولۇپ، ۋەسىيەت ئۆلگۈچىنىڭ مال ـ دۇنياسىدىن قەرزىسى بولسا تۆلەش ياكى ئۆز تەلىبىگە ئاساسەن، بىراۋغا بىر نەرسە بېرىش ياكى ئومۇمغا پايدىلىق بولغان ئىشلارغا سەرپ قىلىش قاتارلىق ھەر خىل شەكىلدە بولىدۇ.

22 . سوئال: ۋەسىيەت قاچان ئورۇندىلىدۇ؟

جاۋاب: ۋەسىيەت مىراسنى تەقسىم قىلىشتىن ئاۋۋال ئورۇندىلىدۇ.

23. سوئال: ۋەسىيەت قىلىشنىڭ شەرتى نېمە؟

جاۋاب: ۋەسىيەت قىلىشنىڭ شەرتى تۆۋەندىكىچە:

(1) ۋەسىيەت قىلغۇچىنىڭ بالاغەت يېشىغا يەتكەن بىرى بولىشى.

(2) ۋەسىيەت قىلغۇچىنىڭ ئەقلى ـ ھوشى جايىدا بولىشى.

(3) ۋەسىيەتنى ئۆز ئىختىيارى بىلەن قىلغان بولىشى، زورلانغان بولماسلىقى.

(4) ۋەسىيەت قىلماقچى بولغان نەرسىنىڭ ئۆز ئىلكىدە بولىشى، باشقا بىرىنىڭ ھەققى ياكى تېخى قولىغا ئۆتمىگەن نەرسە بولماسلىقى.

(5) ۋەسىيەت قىلماقچى بولغان نەرسىنىڭ ھالال نەرسىلەردىن بولىشى، ھاراق، تاماكا ۋە ھەر قانداق بىر ھارام نەرسە بولماسلىقى.

(6) ۋەسىيەتنىڭ ۋارىسلارنىڭ مەنپەئەتىگە زىيانلىق بولماسلىقى.

24. سوئال: ۋەسىيەت قىلىشنىڭ ھۆكۈمى نېمە؟

جاۋاب: ۋەسىيەت قىلىش ئىككى تۈرلۈك بولۇپ، بىرى پەرز، يەنە بىرى، مۇستەھەبتۇر.

25. سوئال: قايسى ۋاقىتتا ۋەسىيەت قىلىش پەرز بولىدۇ؟

جاۋاب: ئۇستىدە بىراۋغا تۆلەشكە تېگىشلىك قەرز ياكى بېرەلمىگەن زاكات بولسا، مۇنداق كىشىنىڭ بۇ ماۋزۇدا ۋەسىيەت قىلىشى ۋە ۋەسىيەتنى ھۆججەت قىلىپ يازدۇرۇپ قالدۇرۇشى پەرزدۇر. چۈنكى مۇنداق قىلمىغاندا ھەق ـ ھوقۇقلار جايىغا تەگمىگەن بولىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ ھەقتە: «قانداقلا بىر مۇسۇلمانىڭ ۋەسىيەت قىلىدىغان بىرەر ئىشى بولۇپ، ۋەسىيەت ھۆججىتىنى تاماملىماستىن بىر كېچىدىن ئارتۇق ۋاقىت ئۆتكۈزۈشى جائىز ئەمەس»[1] دەپ كۆرسەتكەن.

26. سوئال: قايسى ۋاقىتتا ۋەسىيەت قىلىش مۇستەھەب (ساۋابلىق) بولىدۇ؟

جاۋاب: ئۇستىدە قەرز ياكى بېرەلمىگەن زاكات قالمىغان كىشىنىڭ مال ـ دۇنياسىدىن بىر قىسمىنى خالىسانە ياخشى ئىشلارغا سەرپ قىلىش ياكى مىراسخورلىرىنىڭ سىرتىدىكى مەلۇم شەخسلەرگە بېرىش ئۈچۈن ۋەسىيەت قىلىشى مۇستەھەبتۇر. ئەمما ۋارىسلىرىغا زىيان يەتكۈزۈش تەرىقىسىدە ۋەسىيەت قىلىش ھارامدۇر.

27. سوئال: ۋەسىيەتنى كىملەرگە قىلىشقا بولمايدۇ؟

جاۋاب: بىراۋنىڭ ئۆز ۋارىسلىرىدىن بىرەرسىگە ياكى بىر قانچىسىغا ئۆزى ئۆلگەندىن كېيىن، تېگىشلىك مىراستىن تاشقىرى ئارتۇق بىر

(1) ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى.

نەرسە بېرىلىشىنى ۋەسىيەت قىلىشى تۇغرا ئەمەس. مۇنداق ۋەسىيەت يۈرگۈزۈلمەيدۇ. ئەگەر باشقا ۋارىسلار بۇ ۋەسىيەتنى يۈرگۈزۈشكە رازى بولسا، بۇ ۋاقىتتا ئۇ مەزكۇر ۋارىسلارنىڭ ھەدىيەسى ياكى ياردىمى سۈپىتىدە ئەمەلگە ئاشىدۇ.

28. سوئال: ۋەسىيەت قىلىشنىڭ قانداق ساۋابى بار؟

جاۋاب: ۋەسىيەت قىلىش پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئادەت قىلغان ياخشى ئەمەللەردىن بىرى بولۇپ، مۇكاپاتى قىيامەت كۈنى بېرىلىدىغان، ساۋابى ئۆلگەندىن كېيىنمۇ داۋام قىلىپ تۇرىدىغان، كىشىنى ئاللاھقا يېقىنلاشتۇرىدىغان پەزىلەتلىك ئىشتۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر ھەدىستە: «ئادەم ئۆلگەندىن كېيىن ئۇنىڭ پۈتۈن ئەمەلى ئۈزۈلۈپ، پەقەت ئۈچ ئىشنىڭ ساۋابلا داۋام قىلىدۇ. ئۇلار: سەدىقە جارىيە (داۋام قىلىپ تۇرىدىغان ياخشى ئىش)، پايدىلىق ئىلىم، ھەققىدە دۇئا قىلىپ تۇرىدىغان ياخشى پەرزەنت»[1] دەپ كۆرسەتكەن. يەنى ئادەم ئۆلۈشتىن بۇرۇن يۇقىرىقى ئۈچ ئىشنى ياكى بۇلاردىن بىرەرسىنى قىلغان بولسا، ئۇنىڭ ساۋابى ئۇ كىشى ئۆلگەندىن كېيىنمۇ، ئۇنىڭغا يېتىپ تۇرىدۇ.

29. سوئال: ۋەسىيەت قىلىشنىڭ قانداق پايدىسى بار؟

جاۋاب: ۋەسىيەتنىڭ كۆپلىگەن پايدىلىرى بار. ئۇلارنىڭ بەزىسى مۇنۇلار:

(1) ھەق ـ ھوقۇقلارنى زايە بولۇشتىن قوغداش. چۈنكى ۋەسىيەت قىلغان ئادەم ئۈستىدە باشقىلارغا بېرىشكە تېگىشلىك ياكى ئۇلاردىن ئېلىشقا تېگىشلىك ھەقلەرنى ياكى ئۆزىدە قويۇلغان ئامانەت بولسا ياكى

(1) مۇسلىم رىۋايىتى.

بېرىلمىگەن زاكات بولسا ياكى ئورۇنداشقا تېگىشلىك مەنسۇى مەنپەئەتلەر بولسا، ئۇلارنى بايان قىلغان بولىدۇ. بۇنىڭ بىلەن ھەق-ھوقۇقلار ئۆز جايلىرىغا يەتكەن بولىدۇ.

(2) مەسجىد بىنا قىلىش ياكى دوختۇرخانا سېلىش ياكى يول ياساش ياكى قۇدۇق كولاپ قويۇش ياكى مەكتەپ - مەدرىسە ئېچىشقا ئوخشىغان ياخشى ئىشلارنى ئۆزىنىڭ ۋاپاتىدىن كېيىن قىلىشنى ۋەسىيەت قىلىپ كەتكەن ئادەم تا قىيامەتكىچە بۇ ياخشى ئىشى ئۈچۈن ساۋابتىن بەھرىمەن بولۇپ تۇرىدۇ. ئومۇم خەلق بۇ ياخشى ئىشلارنىڭ پايدىسىنى كۆرىدۇ.

(3) كەمبەغەللەرنىڭ، يېتىم - يېسىرلارنىڭ ۋە باشقا ئېھتىياج ئىگىلىرىنىڭ ھاجەتلىرىنى قامداشنى ۋەسىيەت قىلىپ كەتكەن ئادەم ئۇلارنى دەرتتىن چىقارغان، ئاخىرەتتە ساۋابنى كۆرگەن بولىدۇ.

يۇقىرىقىغا ئوخشاش ئىشلارنىڭ ھاياتىدىن كېيىن ئورۇندىلىشنى ۋەسىيەت قىلغان ئادەم بۇ ۋەسىيەتى ئۈچۈن كۆپ ساۋاب قازىنىدۇ، ئاللاھنىڭ رەھمىتىگە مۇيەسسەر ۋە كىشىلەرنىڭ ياخشى دۇئالىرىغا سازاۋەر بولىدۇ.

(4) قىلىنىپ كېلىۋاتقان خەيرى-ساخاۋەت ياكى قانداقلا بىر ياخشى ئىشنى ۋارىسلىرىنىڭ ۋاپاتىدىن كېيىنمۇ داۋام قىلدۇرۇشنى ۋەسىيەت قىلىپ كەتكەن ئادەم بۇ ۋەسىيەتنىڭ ساۋابنى ئاخىرەتتە چۆققۇم كۆرىدۇ، بۇ دۇنيادىمۇ ئۇنىڭ ياخشى نامى يادلىنىپ تۇرىدۇ.

30. سوئال: مىراس دېگەن نېمە؟

جاۋاب: بىراۋ ئۆلگەندىن كېيىن ئۇنىڭ ۋارىسلىرىغا قالدۇرۇپ كەتكەن مال - دۇنيا ۋە باشقا ھەر قانداق نەرسىسى «مىراس» ياكى «تەرىكە» دەپ ئاتىلىدۇ.

31. سوئال: تەرىكىگە مۇناسىۋەتلىك ھەق - ھوقۇقلار قايسىلار؟

جاۋاب: تەرىكىگە مۇناسىۋەتلىك ھەق ـ ھوقۇقلار تۆۋەندىكىلەر بولۇپ، مۇنۇ تەرتىب بويىچە ئىجرا قىلىنىدۇ:

(1) مېيىتنى قائىدە ـ يوسۇن بويىچە يۇيۇپ- تاراش، كېپەنلەش ۋە دەپنە قىلىشقا قەدەر بولغان پۈتۈن چىقىملار ئۇچۇن مېيىتنىڭ تەرىكسىدىن ئىسراپ ياكى كەم قىلماستىن قائىدە بويىچە ئىشلىتىلىدۇ.

(2) مېيىتنىڭ ئۈستىدە قەرز بولسا ئۇنى ئىگىسىگە تاپشۇرۇپ بېرىش ئارقىلىق ئادا قىلىنىدۇ.

(3) مېيىتنىڭ ۋەسىيەتلىرىنى ئىجرا قىلىش. مېيىتتىن مىراس ئېلىشقا ھەقلىق بولغان ۋارىسلىرىغا مىراسنىڭ سىرتىدا پۇل ـ مال بېرىشكە ۋەسىيەت قىلىشى تۇغرا ئەمەس. شۇنداق ۋەسىيەت قىلىنغان تەقدىردىمۇ، بۇ ۋەسىيەت يۈرگۈزۈلمەيدۇ. ئەممە مېيىت ئۆزىنىڭ ۋارىسلىرىدىن بولمىغان بىرىگە پۇل ـ مېلىدىن بېرىشنى ۋەسىيەت قىلغان بولسا، ئۇ مېيىتنىڭ تەرىكسىنىڭ ئۈچتىن بىرىدىن ئارتۇق بولماسلىق شەرتى بىلەن ئىجرا قىلىنىدۇ. ﴿(مىراس قالدۇرغۇچىنىڭ) ۋەسىيتى ۋارىسلارغا زىيان يەتكۈزمەيدىغان بولۇشى كېرەك﴾[1]

(4) قالغان تەرىكە ۋارىسلار ئوتتۇرىسىدا شەرئەت كۆرسەتمىسى بويىچە تەقسىم قىلىنىدۇ.

قۇرئان كەرىم يۇقىرىقى تەرتىبكە ئىشارەت قىلىپ مۇنداق دېگەن: ﴿(مىراس تەقسىماتى) مېيىتنىڭ ۋەسىيتى ئورۇندالغان ياكى قەرزى تۆلىنىپ بولغاندىن كېيىن ئېلىپ بېرىلىدۇ﴾[2].

(1) نىسا سۈرىسى12- ئايەت.

(2) نىسا سۈرىسى12- ئايەت.

32. سوئال: مىراس ئېلىشنىڭ سەۋەبلىرى قايسىلار؟

جاۋاب: ئىككى سەۋەب بىلەن كىشىلەر بىر- بىرىدىن مىراس ئالالايدۇ. ئۇلارنىڭ بىرى نەسەب، يەنە بىرى نىكاھتۇر.

33. سوئال: نەسەب سەۋەبى بىلەن مىراس ئالىدىغانلار كىملەر؟

جاۋاب: نەسەب سەۋەبى بىلەن مىراس ئالىدىغانلار- مېيىتنىڭ باللىرى، نەۋرىلىرى، بىر تۇغقانلىرى، بىر تۇغقانلىرىنىڭ باللىرى، ئاتا ـ ئانىسى، بوۋا ـ مومىلىرى، دادا تەرەپ تاغىلىرى ۋە ئۇلارنىڭ باللىرى قاتارلىق يېقىن تۇغقانلىرىدۇر.

34. سوئال: نىكاھ سەۋەبى بىلەن مىراس ئالىدىغانلار كىملەر؟

جاۋاب: نىكاھ سەۋەبى بىلەن مىراس ئالىدىغانلار ئەر ـ خوتۇنلار بولۇپ، بىراۋ بىر ئايالغا نىكاھلىنىپ تېخى ئۇلار بىر ياستۇققا باش قويماستىن ئۇلارنىڭ بىرى ئۆلۈپ كەتكەن بولسىمۇ، ھايات قالغىنى ئۆلگەن جورىسىدىن مىراس ئالىدۇ.

35. سوئال: مىراس ئېلىشتىن مەنئى قىلىنىدىغانلار كىملەر؟

جاۋاب: مىراس ئېلىشتىن مەنئى قىلىنىدىغانلار ئىككى خىل كىشى بولۇپ، ئۇلار مۇنۇلار:

(1) مىراس قالدۇرغۇچىنى ئۆلتۈرگەن قاتىل، يەنى بىراۋ ئاتا- ئانىسىدىن بىرەرسىنى ياكى شۇنىڭغا ئوخشاش مىراسىغا ئىگە بولالايدىغان كىشىلىرىدىن بىرەرسىنى (تۇغقىنىنى ياكى جورىسىنى) قەستەن ئۆلتۈرگەن بولسا، ئۇنىڭدىن مىراس ئالالمايدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ ھەقتە: «قاتىل ئۆزى ئۆلتۈرگەن كىشىنىڭ مىراسىدىن ھېچ نەرسە ئالالمايدۇ»[1] دەپ كۆرسەتكەن.

(1) ئىبنى ئابدۇلبىر رىۋايىتى.

(2) مېيىت بىلەن ژاربسىنىڭ بىر دىندا بولماسلىقى يەنى مىراس قالدۇرغۇچى مېيىت مۇسۇلمان، مىراس ئالغۇچى مۇسۇلمان ئەمەس ياكى مىراس قالدۇرغۇچى مۇسۇلمان ئەمەس، مىراس ئالغۇچى مۇسۇلمان بولسا، بۇ ئىككىسى بىر ـ بىرىدىن مىراس ئالالمايدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر ھەدىستە: «كاپىر مۇسۇلماندىن، مۇسۇلمان كاپىردىن مىراس ئالالمايدۇ»[1] دەپ كۆرسەتكەن.

مۇسۇلمانلىقتىن يېنىپ مۇرتەد بولۇپ كەتكەن كىشىمۇ بۇ ھۆكۈمنىڭ ئىچىگە كىرىدۇ.

36. سوئال: مىراس ئېلىشنىڭ شەرتلىرى قايسىلار؟

جاۋاب: مىراس ئېلىشنىڭ شەرتلىرى ئىككى بولۇپ، ئۇلار مۇنۇلار:

(1) مىراس قالدۇرغۇچىنىڭ ئەمەلىيەتتە ئۆلگەن ياكى ئۆلگەنلىكىگە ھۆكۈم قىلىنغان بولىشى. مەسىلەن: ئىز-دېرەكسىز يوقاپ كەتكەن ئادەمگە «ئۆلدى» دەپ رەسمىي مەھكىمىدىن ھۆكۈم چىقىرىلغىنىغا ئوخشاش. چۈنكى تىرىك ئادەمنىڭ مىراسى تەقسىم قىلىنمايدۇ.

(2) مىراس قالدۇرغۇچى ئۆلگەن ۋاقتىتا ۋارىسنىڭ ھايات بولىشى. چۈنكى مىراس قالدۇرغۇچىدىن بۇرۇن ئۆلۈپ كەتكەن كىشى ئۇنىڭ مىراسىنى ئالالمايدۇ. مەسىلەن: بىراۋ ئاتىسىدىن بۇرۇن ئۆلۈپ كەتكەن بولسا، ئۆلۈپ كەتكەن بۇ كىشىنىڭ پەرزەنتلىرىنىڭ بوۋىسىنىڭ تەرىكسىدىن ئاتىسىنىڭ مىراسى سۈپىتىدە مىراس ئالالمىغىنىغا ئوخشاش. ئەمما ئۇلارنىڭ نەۋرە سۈپىتى بىلەن مىراس ئېلىشى باشقا مەسىلە.

37. سوئال: مىراسنىڭ يېرىمىنى ئالىدىغانلار كىملەر؟

(1) بۇخارىي ۋە مۇسلىم رىۋايىتى.

جاۋاب: مراسىنىڭ يېرىمىنى ئالىدىغانلار بىرى ئەر، تۆتى ئايال بولۇپ، تۆۋەندىكى 5 خىل شەخستۇر:

(1) پەرزەنتى يوق ئۆلگۈچىنىڭ ئېرى، يەنى ئۆلگۈچى ئايالنىڭ بالىسى ياكى نەۋرىسى بولمىسا، ئۇنىڭ مراسىنىڭ تەڭ يېرىمىنى ئۇنىڭ ئېرى ئالىدۇ.

(2) ئۆلگۈچىنىڭ قىزى، يەنى ئۆلگۈچىنىڭ بىر قىزىدىن باشقا ئوغۇل ياكى قىز ھېچقانداق پەرزەنتى بولمىسا، مراسىنىڭ تەڭ يېرىمىنى شۇ قىز ئالىدۇ.

(3) ئۆلگۈچىنىڭ ئوغلىنىڭ قىزى، يەنى ئۆلگۈچىنىڭ شۇ بىرلا قىز نەۋرىسىدىن باشقا پەرزەنتى ياكى نەۋرىسى بولمىسا، مراسىنىڭ تەڭ يېرىمنى شۇ قىز نەۋرە ئالىدۇ.

(4) ئۆلگۈچىنىڭ ھەمشىرىسى، يەنى ئۆلگۈچىنىڭ بىرلا ئايال بىر تۇغقىنىدىن باشقا ئاتا ـ ئانىسى ياكى ئەر بىر تۇغقىنى ياكى پەرزەنتى ۋە ياكى نەۋرىسى بولمىسا، ئۇنىڭ مراسىنىڭ تەڭ يېرىمىنى بۇ ھەمشىرىسى ئالىدۇ.

(5) ئۆلگۈچىنىڭ دادا تەرەپتىن بولغان ھەمشىرىسى، يەنى ئۆلگۈچىنىڭ بۇ بىرلا ھەمشىرىسىدىن باشقا ئاتا ـ ئانىسى ياكى بىر ئاتا بىلەن بىر ئانىدىن بولغان بىر تۇغقانلىرى ياكى پەرزەنتلىرى ياكى نەۋرىلىرى بولمىسا، ئۆلگۈچىنىڭ شۇ ھەمسىرىسى مراسىنىڭ تەڭ يېرىمنى ئالىدۇ.

38. سوئال: مراسىنىڭ تۆتتىن بىرىنى ئالىدىغانلار كىملەر؟

جاۋاب: مراسىنىڭ تۆتتىن بىرىنى ئالىدىغانلار پەقەت ئىككى خىل كىشى بولۇپ، ئۇلار تۆۋەندىكىچە:

(1) پەرزەنتى بار ئۆلگۈچىنىڭ ئېرى، يەنى ئۆلگۈچى ئايالنىڭ ئوغلى ياكى قىزى ياكى مەيلى قىز، مەيلى ئوغۇل بىرەر نەۋرىسى بار

بولغان شارائىتتا، ئۇ ئايالنىڭ ئېرى ئۇنىڭ مراسىنىڭ تۆتتىن بىرىنى ئالىدۇ.

(2) پەرزەنتى يوق ئۆلگۈچىنىڭ ئايالى، يەنى ئۆلگۈچى ئەرنىڭ ئوغلى ياكى قىزى ياكى مەيلى قىز، مەيلى ئوغۇل بىرەر نەۋرىسى يوق بولغان شارائىتتا، ئۇ ئەرنىڭ ئايالى ئۇنىڭ مراسىنىڭ تۆتتىن بىرىنى ئالىدۇ.

39. سوئال: مراسىنىڭ سەككىزدىن بىرىنى ئالىدىغان كىم؟

جاۋاب: مراسىنىڭ سەككىزدىن بىرىنى ئالىدىغان پەقەت بىرلا شەخس بولۇپ، ئۇ ئۆلگۈچىدىن بالا ياكى مەيلى ئوغۇل، مەيلى قىز، بىرەر نەۋرە بىلەن قالغان ئايالدۇر. ئۆلگۈچىنىڭ بىردىن كۆپ ئايالى بولسا، مەزكۇر سەككىزدىن بىرىنى ئۇنىڭ ئايالىرى ئۆز ئارىسىدا تەڭدىن ئۈلىشىدۇ.

40. سوئال: مراسىنىڭ ئۈچتىن ئىككىسىنى ئالىدىغانلار كىملەر؟

جاۋاب: مراسىنىڭ ئۈچتىن ئىككىسىنى ئالىدىغانلار تۆۋەندىكى 4 خىل شەخستۇر:

(1) ئۆلگۈچىنىڭ قىزلىرى، يەنى ئۆلگۈچىنىڭ ئىككى ياكى ئۇنىڭدىن كۆپ قىزى بولۇپ، ئوغلى بولمىسا، بۇ قىزلار ھەممە بىرلىكتە مراسىنىڭ ئۈچتىن ئىككىسىنى ئالىدۇ. ئاندىن ئۇنى ئۇلار ئۆز ئارىسىدا تەڭدىن بۆلۈشىدۇ.

(2) ئۆلگۈچىنىڭ ئوغلىنىڭ قىزلىرى، يەنى ئۆلگۈچىنىڭ ئوغلىدىن بولغان ئىككى ياكى ئۇنىڭدىن كۆپ قىز نەۋرىلىرى بولۇپ، ئوغلى ياكى باشقا باللىرى ياكى ئوغۇل نەۋرىلىرى بولمىسا، بۇ قىز نەۋرىلەر ھەممە بىرلىكتە مراسىنىڭ ئۈچتىن ئىككىسىنى ئالىدۇ. ئاندىن ئۇنى ئۇلار ئۆز ئارىسىدا تەڭدىن بۆلۈشىدۇ.

(3) ئۆلگۈچىنىڭ ھەمشىرىلىرى، يەنى ئۆلگۈچىنىڭ ئاتا بىر ۋە ئانا

بىر ئىككى ياكى ئۈنىڭدىن كۆپ ھەمشىرىلىرى بولۇپ، قىز ياكى ئوغۇل بىرەر پەرزەنتى ياكى نەۋرىسى ياكى ئاتا - ئانىسى بولمىسا ياكى ئاتا بىر ۋە ئانا بىر ئوغۇل بىر تۇغقىنىمۇ بولمىسا، بۇ ھەمشىرىلەر ھەممە بىرلىكتە مىراسنىڭ ئۈچتىن ئىككىسىنى ئالىدۇ. ئاندىن ئۈنى ئۇلار ئۆز ئارىسىدا تەڭدىن بۆلۈشىدۇ.

(4) ئۆلگۈچىنىڭ ئاتا بىر ھەمشىرىلىرى، يەنى ئۆلگۈچىنىڭ ئىككى ياكى ئۈنىڭدىن كۆپ ئاتا بىر ھەمشىرىلىرى بولۇپ، قىز ياكى ئوغۇل بىرەر پەرزەنتى ياكى نەۋرىسى ياكى ئاتا - ئانىسى بولمىسا، ئاتا بىر ئوغۇل بىر تۇغقىنى ياكى ئاتا ۋە ئانا بىر ھەمشىرىلىرىمۇ بولمىسا، بۇ ئاتا بىر ھەمشىرىلەر ھەممە بىرلىكتە مىراسنىڭ ئۈچتىن ئىككىسىنى ئالىدۇ. ئاندىن ئۈنى ئۇلار ئۆز ئارىسىدا تەڭدىن بۆلۈشىدۇ.

41. سوئال: مىراسنىڭ ئۈچتىن بىرىنى ئالىدىغانلار كىملەر؟

جاۋاب: مىراسنىڭ ئۈچتىن بىرىنى ئالىدىغانلار تۆۋەندىكى 2 خىل كىشىدۇر:

(1) ئۆلگۈچىنىڭ ئانىسى، يەنى ئۆلگۈچىنىڭ بالىسى ياكى ئوغلىدىن بولغان بىرەر نەۋرىسى ياكى بىردىن ئارتۇق قېرىندىشى بولمىسا، ئۈنىڭ ئانىسى مىراسنىڭ ئۈچتىن بىرىنى ئالىدۇ.

(2) ئۆلگۈچىنىڭ ئانا تەرەپ بىر تۇغقانلىرى، يەنى ئۆلگۈچىنىڭ بىردىن ئارتۇق ئانا تەرەپ بىر تۇغقانلىرى بولۇپ، ئۈنىڭ ئاتا-ئانىسى ياكى باللىرى ياكى بىر ئاتا بىلەن بىر ئانىدىن بولغان بىر تۇغقانلىرى بولمىسا، ئۆلگۈچىنىڭ بۇ ئانا تەرەپ بىر تۇغقانلىرى مىراسنىڭ ئۈچتىن بىرىنى ئالىدۇ. ئاندىن ئۈنى ئۇلار ئۆز ئارىسىدا تەڭدىن بۆلۈشىدۇ.

42. سوئال: ئانا قايسى ھالەتتە مىراستىن قالغانىنىڭ ئۈچتىن بىرىنى ئالىدۇ؟

جاۋاب: ئەسلى قائىدە بويىچە، ئۆلگۈچىنىڭ ئانىسى بىلەن دادىسى

ئىككىسىلا بار بولۇپ، ئۇنىڭ بالىسى ياكى ئوغلىدىن بولغان بىرەر نەۋرىسى ياكى بىردىن ئارتۇق قېرىندىشى بولمىسا، ئۇنىڭ ئانىسى مىراسىنىڭ ئۈچتىن بىرىنى ئالىدۇ. مۇنۇ ئايەت بۇنى ئىپادىلەيدۇ: «ئەگەر ئۇنىڭ بالىلىرى بولماي مىراسقا پەقەت ئۇنىڭ ئاتا-ئانىسى ۋارىسلىق قىلىدىغان بولسا، بۇچاغدا ئۇنىڭ ئانىسىغا مىراسنىڭ ئۈچتىن بىرى تېگىدۇ (قالغىنى ئاتىسىغا تېگىدۇ)». ئەمما بۇ ماۋزۇدا ئىككىنچى خىلىپە ھەزرىتى ئۆمەر پۈتۈن ئۆلىما ساھابىلارنىڭ بىردەك ئىتتىپاقى بويىچە بېكىتكەن ئىككى مەسىلە بار بولۇپ، ئۇنىڭدا ئۆلگۈچىنىڭ ئانىسى ئومۇمىي مىراسنىڭ ئۈچتىن بىرىنى ئەمەس، بەلكى مىراستىن قالغانىنىڭ ئۈچتىن بىرىنى ئالىدۇ. ئۇلار تۆۋەندىكىچە:

(1) ئۆلگۈچىنىڭ ئېرى، دادىسى ۋە ئانىسىدىن باشقا ھېچ نەرسىسى بولمىسا، ئۆلگۈچىنىڭ ئېرى مىراسنىڭ تەڭ يېرىمىنى، ئانىسى قالغان يېرىمنىڭ ئۈچتىن بىرىنى، دادىسى بۇ ئىككىسىدىن قالغانىنى ئالىدۇ.

(2) ئۆلگۈچىنىڭ ئايالى، ئانىسى ۋە دادىسىلا بولۇپ، باشقا ھېچ نەرسىسى بولمىسا، ئۆلگۈچىنىڭ ئايالى مىراسنىڭ تۆتتىن بىرىنى، ئانىسى تۆتتىن بىرىدىن قالغانىنىڭ ئۈچتىن بىرىنى، دادىسى قالغانىنىڭ ھەممىسىنى ئالىدۇ.

43. سوئال: مىراسنىڭ ئالتىدىن بىرىنى ئالىدىغانلار كىملەر؟

جاۋاب: مىراسنىڭ ئالتىدىن بىرىنى ئالىدىغانلار ئۆلگۈچىنىڭ دادىسى، دادىسىنىڭ دادىسى، ئانىسى، ئانىسىنىڭ ئانىسى، ئوغلىنىڭ قىزى، دادا بىر ھەمشىرىسى، ئانا بىر بىر تۇغقىنى قاتارلىق 7 خىل كىشى بولۇپ، ئۇلار تۆۋەندىكىچە:

(1) ئۆلگۈچىنىڭ دادىسى، يەنى ئۆلگۈچىنىڭ پەرزەنتى ياكى نەۋرىسى بولسا، ئۇنىڭ ئاتىسى مىراسنىڭ ئالتىدىن بىرىنى ئالىدۇ.

(2) ئۆلگۈچىنىڭ دادىسىنىڭ دادىسى، يەنى ئۆلگۈچىنىڭ دادىسى

بولماسلىق شەرتى بىلەن چوڭ دادىسىنىڭ ئورنىدا تۇرىدۇ. پەقەت تۆۋەندىكى 3 مەسىلىدە ئەھۋال باشقىچە بولىدۇ:

① ئۆلگۈچىنىڭ بىر ئاتا بىلەن بىر ئانىدىن يېكى ئاتا تەرەپتىن يېكى ئانا تەرەپتىن بولغان تۇغقانلىرىنىڭ ھېچقايسىسى دادىسى بار بولغان ھالەتتە مىراس ئالالمايدۇ. لېكىن چوڭ دادىسى بار ھالەتتە ئالالايدۇ. بۇ شافىئىي، ھەنبەلىي ۋە مالىكىي مەزھەبلىرىنىڭ قارىشى. ئەمما ھەنەفي مەزھىبىگە كۆرە، مەزكۇر بىر تۇغقانلار چوڭ دادىسى بار ھالەتتىمۇ مىراس ئالالمايدۇ.

② ئۆلگۈچىنىڭ ئېرى، ئانىسى ۋە دادىسىلا بولۇپ، باشقا ۋارىسلىرى بولمىسا، ئانىسى (يۇقىرىدا بايان قىلىنغانىدەك ئېرى يېرىمىنى ئېلىپ بولغان مىراستىن قالغانلىقى) ئۈچتىن بىرىنى ئالىدۇ. ئەگەر دادىسىنىڭ ئورنىدا چوڭ دادىسى بولسا، ئانىسى پۈتۈن تەرىكەنىڭ ئۈچتىن بىرىنى ئالىدۇ.

③ ئۆلگۈچىنىڭ ئايالى، ئانىسى ۋە دادىسىلا بولۇپ، باشقا ۋارىسى بولمىسا، ئانىسى (يۇقىرىدا بايان قىلىنغانىدەك ئايالى تۆتتىن بىرىنى ئېلىپ بولغان مىراستىن قالغانلىقى) ئۈچتىن بىرىنى ئالىدۇ. ئەگەر دادىسىنىڭ ئورنىدا چوڭ دادىسى بولسا، ئانىسى پۈتۈن تەرىكەنىڭ ئۈچتىن بىرىنى ئالىدۇ.

(3) ئۆلگۈچىنىڭ ئانىسى، يەنى ئۆلگۈچىنىڭ بالىسى يېكى ئوغلىنىڭ بالىسى يېكى بىردىن كۆپ قېرىندىشى بولسا (مەيلى ئەر بولسۇن، مەيلى ئايال بولسۇن، مەيلى بىر دادا ۋە بىر ئانىدىن، مەيلى بىر ئانىدىن يېكى بىر دادىدىن بولغان بولسۇن)، ئانىسى ئالتىدىن بىرىنى ئالىدۇ.

(4) ئۆلگۈچىنىڭ چوڭ ئانىسى، يەنى ئۆلگۈچىنىڭ ئانىسى بولمىسا، ئۇنىڭ چوڭ ئانىسى مىراسىنىڭ ئالتىدىن بىرىنى ئالىدۇ. دەرىجە

جەھەتتە ئوخشاش بولغان (ئانىسىنىڭ ئانىسى ۋە دادىسىنىڭ ئانىسىغا ئوخشاش) بىردىن كۆپ چوڭ ئانىلار بولسا، بۇ چوڭ ئانىلار مىراسىنىڭ ئالتىدىن بىرىنى ئۆز ئارىسىدا تەڭدىن ئۆلۈشىدۇ.

(5) ئۆلگۈچىنىڭ ئوغلىنىڭ قىزى، يەنى ئۆلگۈچىنىڭ بىرلا قىزى بولۇپ، ھاياتتا بولمىغان بىر ئوغلىنىڭ بىر ياكى بىردىن كۆپ قىزى بولسا، ئۆلگۈچىنىڭ ئۆز قىزى مىراسىنىڭ تەڭ يېرىمىنى، ئوغلىنىڭ قىزى ياكى قىزلىرى مىراسىنىڭ ئالتىدىن بىرىنى ئالىدۇ.

(6) ئۆلگۈچىنىڭ دادا بىر ھەمشىرىسى، يەنى ئۆلگۈچىنىڭ دادا بىر، ئانا بىر ھەمشىرىسى بىلەن دادا تەرەپتىن بولغان بىر ياكى بىردىن كۆپ ھەمشىرىسى بولسا، ئۆلگۈچىنىڭ دادا بىر، ئانا بىر ھەمشىرىسى مىراسىنىڭ تەڭ يېرىمىنى، دادىسى تەرەپتىنلا بولغان ھەمشىرىسى (ياكى ھەمشىرىلىرى بىرلىكتە) مىراسىنىڭ ئالتىدىن بىرىنى ئالىدۇ.

(7) ئۆلگۈچىنىڭ ئانا بىر بىر تۇغقىنى، يەنى ئۆلگۈچىنىڭ دادىسى ياكى چوڭ دادىسى، بالىسى ياكى نەۋرىسى بولمىسا، ئۇنىڭ بىرلا ئانا بىر بىر تۇغقىنى بولسا، شۇ بىر تۇغقىنى مىراسىنىڭ ئالتىدىن بىرىنى ئالىدۇ.

پايدلىنلغان ماتېرياللار

1- خلق المسلم

2- أدب معاشرة زوجية

3- أدب إسلامي في نظام الأسرة

4- يسألونك في الدين والحياة

5- أصول التشريع الإسلامي

6- الدر المختار

7- فتح القدير

8- مناهج الشريعة الإسلامية

9- الهداية

10- أدب الأسرة في الإسلام

11- فتاوى معاصرة

12.فقه السنة

13.فقه الحلال والحرم